

“LAW ENFORCEMENT EDUCATION: PAST, PRESENT AND FUTURE”

International scientific conference guidelines

Ulaanbaatar
2024

Хянасан:	С.Гантулга (Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн захирал, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа)
Эмхэтгэсэн:	С.Солонго (Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн даргын ажлын албаны мэргэжилтэн, цагдаагийн ахлах дэслэгч) Э.Дашгаадан (Дотоод хэргийн их сургуулийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн дэд профессор, доктор (Ph.D), цагдаагийн ахмад)
Эхийг бэлтгэсэн:	Б.Тулга (Дотоод хэргийн их сургуулийн Хангалт, үйлчилгээний газрын Хэвлэлийн албаны эх бэлтгэгч-дизайнер, дэд ахлагч)
Хэвлэлийн хуудас:	37.5хх
Цаасны хэмжээ:	B5
Хэвлэсэн тоо:	400

ӨМНӨХ ҮГ

Дотоодын хамгаалах газрын даргын 1934 оны 09 дүгээр сарын 19-ний өдрийн 687 дугаар тушаалаар үүсэн байгуулсан Дотоодыг хамгаалах газрын Төв сургууль эдүгээ Дотоод хэргийн их сургууль хэмээх Монгол Улсын төрийн тусгайлсан чиг үүрэгтэй төрөл мэргэжлийн алба хаагчдыг сургаж бэлтгэх эрдмийн их өргөө болж хөгжсөөр 90 жилийн баялаг түүхийг бүтээсэн.

Өнгөрсөн жилүүдэд Дотоод хэргийн их сургууль нь шинжлэх ухааныг түгээн дэлгэрүүлэх, практикт тулгамдсан асуудлыг тодорхойлох зорилгоор анх 2011-2012 оны хичээлийн жилд “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тулгамдаж буй асуудал” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлыг зохион байгуулснаас хойш жил бүр уламжлал болгон тодорхой сэдвийн хүрээнд нийт 10 удаагийн олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлыг зохион байгуулсан байна.

Тус хурлуудад Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, ХБНГУ-ын “Ханнс-Зайделийн сан”, Монголын улаан загалмай нийгэмлэг болон бусад төрийн болон төрийн бус байгууллага, АНУ, ОХУ, БНХАУ, БНСУ, ХБНГУ болон бусад орны их сургууль, эрдэм шинжилгээний байгууллага, эрдэмтэн судлаачид өргөнөөр оролцож ирсний үр дүнд Дотоод хэргийн их сургууль төвтэй бүс нутаг, олон улсын хүрээг хамарсан оюуны өвөрмөц сүлжээ үүсэж жилээс жилд өргөжин тэлж байгаа билээ.

Энэ удаагийн Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал “Хууль сахиулах боловсрол: өнгөрсөн, одоо, шинэ үе” сэдвийн хүрээнд Дотоод хэргийн их сургууль үүссэний 90 жилийн ойг угтаж, хууль сахиулах боловсролыг хөгжүүлж ирсэн түүхэн уламжлал, туршлага болоод цаг үеийн өөрчлөлтөөр Монгол Улсад өрнөсөн эрх зүйн шинэчлэлийн хүрээнд хууль сахиулах үйл ажиллагаа, түүний зохион байгуулалтын өөрчлөлтийг хэрхэн боловсролын тогтолцоондоо шилжүүлж ирсэн сургамж, амжилтыг хэлэлцүүлж байгаагаараа онцлог юм.

Их сургуулийн эрдмийн хамт олон бид гадаад, дотоодын нэр хүнд бүхий, тэргүүлэх эрдэмтэн, судлаачдын бичиж ирүүлсэн 60 гаруй илтгэлийг эмхэтгэл болгон Та бүхэнд толилуулж байгаадаа баяртай байна.

Энэхүү бүтээлийн дээжис нь хууль сахиулах байгууллагын хүний нөөцийг бэлтгэж буй үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, судлаачдын эрдэм судлалын ажилд ахиц гаргахад зохих хувь нэмрээ оруулна гэдэгт найдаж байна.

Хүндэтгэсэн,

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН ЗАХИРАЛ, ДОКТОР,
ПРОФЕССОР, ЦАГДААГИЙН ХУРАНДАА

П.БАТБААТАР

PREFACE

The Central School of the Internal Security Agency was established by Order No.687 of the Director of the Internal Security Agency on September 19, 1934. The school has evolved into today's University of Internal Affairs of Mongolia, an esteemed institution dedicated to training specialised professionals in the country's public service. Over its 90th years history, it has made significant contributions to education.

In recent years, the University of Internal Affairs has organized various international scientific conferences aimed at disseminating knowledge and addressing pressing practical issues. The first of the conferences was held during the 2011-2012 academic year on the topic "Issues in Combating Transnational Organized Crime". Since then, the University has established a tradition of hosting annual conferences, totalling ten events to date, each focusing on relevant themes.

These conferences have seen participation from a wide range of organizations, including the Standing Committee on Justice of the State Great Khural, the Ministry of Justice and Home Affairs, the National Legal Institute, the Hanns Seidel Foundation of Germany, the Mongolian Red Cross Society, as well as universities, research institutions, and scholars from the USA, Russian Federation, the People's Republic of China, Republic of Korea, the Federal Republic of Germany, and other countries. As a result, the University of Internal Affairs has created a unique intellectual network that continues to expand regionally and internationally.

This year's International Scientific Conference, themed "Law Enforcement Education: Past, Present, and Future," is being held in celebration of the University's 90th anniversary. It will focus on the historical traditions and experiences of developing law enforcement education, as well as the changes in the legal landscape in Mongolia and how these have influenced the organization of law enforcement activities within the educational system.

We are pleased to present over 60 papers submitted by prominent domestic and international scholars and researchers. We hope that this compilation will contribute to the enhancement of activities aimed at preparing human resources for law enforcement agencies and advancing scholarly research efforts.

Sincerely,
PRESIDENT OF THE UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS
DOCTOR(PH.D), PROFESSOR, POLICE COLONEL

P.BATBAATAR

ПРЕДИСЛОВИЕ

Центральный институт Управления внутренней обороны, сформированный приказом начальника Управления внутренней обороны №687 от 19 сентября 1934 года, преобразовался в Университет внутренних дел Монголии — государственное академическое учреждение специального назначения по подготовке специалистов, имеющее богатую 90-летнюю историю.

С целью популяризации науки и выявления проблем, Университет внутренних дел Монголии впервые в 2011-2012 учебном году организовал международную научную конференцию на тему «Актуальные проблемы борьбы с транснациональной организованной преступностью». С тех пор университет установил традицию проведения ежегодных конференций, в рамках которых состоялось десять мероприятий, каждое из которых фокусировалось на актуальных темах.

На этих конференциях приняли участие представители широкого круга организаций, включая Постоянный комитет по правовым вопросам Великого Государственного Хурала, Министерство юстиции и внутренних дел, Национальный юридический институт Монголии, Фонд Ганса Зайделя, Монгольское общество Красного Креста, правительственные и неправительственные организации, а также высшие учебные заведения, научные организации и ученые из США, Российской Федерации, Китайской Народной Республики, Республики Кореи, Федеративной Республики Германии и других стран. В результате Университет внутренних дел Монголии создал уникальную интеллектуальную сеть, которая продолжает расширяться как на региональном, так и на международных уровнях.

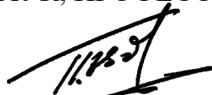
Проведение данной международной научной конференции «Образование в области правоохранительных органов: история, современность и перспективы», приуроченной к 90-летию со дня основания Университета внутренних дел Монголии, направлена на обсуждение исторических традиций и опыта развития правоохранительного образования, а также на анализ достижений и успехов в интеграции изменений в систему образования под влиянием изменений правоохранительной деятельности и структурных изменений в рамках правовых реформ в Монголии.

Профессорско-преподавательский состав Университета рад представить вам сборник из более чем 60 статей, подготовленных видными отечественными и международными учеными и исследователями.

Мы надеемся, что этот сборник внесет значительный вклад в улучшение подготовки кадров для правоохранительных органов и в развитие научных исследований в данной области.

С уважением,

ПРЕЗИДЕНТ УНИВЕРСИТЕТА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ МОНГОЛИИ,
ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОР,
ПОЛКОВНИК ПОЛИЦИИ

П.БАТБААТАР

2011-2012 оны хичээлийн жилд “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тулгамдаж буй асуудал”

2013 оны хичээлийн жилд “Гэмт явдалтай тэмцэх төрийн бодлогын хэрэгжилт, чиг хандлага”,

2014 онд “Хууль сахиулах инновац”,

2015 онд “Хууль сахиулах байгууллагуудын хамтын ажиллагаа”,

2016 онд “Хууль сахиулах үйл ажиллагаа: онол, практикийн тулгамдсан асуудал”,

2017 онд “Хууль сахиулах үйл ажиллагаа: онол, практикийн тулгамдсан асуудал”,

2018 онд “Хилийн аюулгүй байдалд тулгамдаж буй асуудал, шийдвэрлэх арга зам”,

2019 онд “Дотоод хэргийн их сургуулийн түүхэн замнал, хөгжлийн чиг хандлага”,

2021 онд “Монгол Улс дахь хувийн эрх зүйн шинэтгэлийн явц, тулгамдаж буй асуудал”,

2023 онд “Эрсдэлд суурилсан тогтвортой хөгжил” зэрэг сэдвийн хүрээнд нийт 10 удаагийн олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлыг зохион байгуулсан байна.

ГАРЧИГ-TITLE

ҮНДСЭН ИЛТГЭЛ – KEY NOTE SPEECH	
ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙН БОЛОВСРОЛЫН ШИНЭЧЛЭЛ, ЧИГ ХАНДЛАГА Law Enforcement Education reform and it's trends С.Гантулга Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн захирал, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа Gantulga.S Doctor(Ph.D), Associate Professor, Director of the Research Institute, University of Internal Affairs, Police Lieutenant Colonel Э.Дашгаадан Дотоод хэргийн их сургуулийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн дэд профессор, цагдаагийн ахмад Dashgaadan.E Doctor(Ph.D), Associate Professor, Criminal Law and Criminology Department of Police School, Police school, the University of Internal Affairs, Police Captain	24
МЭДЭЭЛЛИЙН ЭРИН ҮЕД ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ХҮНИЙ НӨӨЦИЙН СУРГАЛТ БА ЦАГДААГИЙН СУРГАЛТЫН ОЛОН УЛСЫН ХАМТЫН АЖИЛЛАГААНД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДЛУУД Human resources training for crime prevention in the digital age and issues posing for international cooperation in police training Cao Hoang Long Doctor (Ph.D), Director of Training Center for Knowledge of National Defense and Security, People's Police Academy of Vietnam, Colonel Гао Вуан Лоам Ардын цагдаагийн академийн Үндэсний батлан хамгаалах, аюулгүй байдлын мэдлэг олгох сургалтын төвийн захирал, доктор (Ph.D), хурандаа	34
ИХ, ДЭЭД СУРГУУЛИУДЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ ОЛГОХ СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨР: ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА, ЧИГ ХАНДЛАГА Law Enforcement Education Programs in Higher Education Institutions: A Comparative Study and Trends Б.Энхболд Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын гишүүн, доктор, дэд профессор Enkhbold.B Member of National Human Rights Commission of Mongolia, Doctor(Ph.D), Associate Professor Б.Баярболд	40

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ ЗӨВШӨӨР

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн багш, цагдаагийн ахмад Bayarbold.B Lecturer of Criminal Law and Criminology Department of Police School, the University of Internal Affairs, Police Captain	
ОХУ ДАХЬ АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХӨТӨЛБӨР БА ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН БОЛОВСРОЛ, БИЗНЕСИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЭРҮҮГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХ НЬ Anti-corruption compliance and legal education in russia and minimization of criminal legal risks of business operations Garmaev Yury Petrovich Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of the Republic of Buryatia, Head of the Laboratory of Comparative Law in Asian Countries of the Dorji Banzarov Buryat State University Гармаев Юрий Петрович Хууль зүйн ухааны доктор, профессор, Буриадын Бүгд Найрамдах Улсын хүндэт хуульч, Доржи Банзаровын нэрэмжит Буриад улсын их сургуулийн Азийн орнуудын харьцуулсан эрх зүйн лабораторийн эрхлэгч	68
ОНЦГОЙ БАЙДЛЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮНИЙ НӨӨЦИЙГ БЭЛТГЭЖ ИРСЭН УЛАМЖЛАЛ БА ШИНЭЧЛЭЛ Human Resources Training of Tradition and Innovation in Emergency Management Ц.Ганчимэг ДХИС-ийн Онцгой байдлын сургуулийн Гамшгаас хамгаалах албаны тэнхимийн профессор, доктор, дэд хурандаа Ganchimeg.Ts Doctor (Ph.D), Professor of the Department of Disaster Management at the University of Internal Affairs of Mongolia, Lieutenant Colonel Б.Батцэцэг ДХИС-ийн Сургалтын бодлого, төлөвлөлтийн газрын Сургалтын төлөвлөлт хариуцсан мэргэжилтэн, ахлах дэслэгч Battsetseg.B Specialist in Charge of training planning, Department of Training Policy and Planning, the University of Internal Affairs of Mongolia, Senior Lieutenant	74
ХИЛИЙН АЛБАНЫ СУРГУУЛИЙН СОНСОГЧ, СУРАЛЦАГЧДЫН СУРАЛЦАХУЙД ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ, ТЭДНИЙ ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ ЗАРИМ АРГА ЗАМ Challenges in cadets and students education of Border protection service school and selected strategies to support their development Ц.Одбаяр ДХИС-ийн Хилийн албаны сургуулийн захирал, Хилийн 0345 дугаар ангийн захирагч, доктор, дэд профессор, хурандаа Odbayar.Ts	85

Doctor (Ph.D), Associate Professor, Director, School of Border Protection Service School and Commander of 0345th unit of Border troops, Colonel Д.Энхтайван ДХИС-ийн Хилийн албаны сургуулийн Сэтгэл зүйн тэнхимийн ахлах багш, хошууч Enkhtaivan.D Senior lecturer of the Department of Psychology, the School of Border Protection Service, the University of Internal Affairs, Major	
НИЙГМИЙН АЖИЛТНУУДЫН МЭРГЭЖЛИЙН БОЛОВСРОЛД АНХААРАХ АСУУДАЛ (Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын жишээн дээр) Facing issues in the Professional Education of Social Workers (A Case Study of Executive Agency of Court Decision) О.Баяржаргал ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан-багш, хошууч Bayarjargal.O Senior Researcher and Instructor, Department of Court Decisions Executive, Research Institute, the University of Internal Affairs, Major	93
ХАВСРАЛТ ИЛТГЭЛ – OTHER NOTE	
ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙН БОЛОВСРОЛ СУДЛАЛ LAW ENFORCEMENT EDUCATION STUDIES	
НИЙГМИЙГ АЮУЛААС ХАМГААЛАХ БАЙГУУЛЛАГЫН БОЛОВСОН ХҮЧНИЙГ ДОТООДОО БЭЛТГЭХ ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГА, ХӨГЖИЛТ (1960-1989 он) Need of Preparing personnel in the field of Public security in the country and it's evolution (1960-1989) М.Эрдэнэбаяр Олон улсын Улаанбаатар их сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн захирал, доктор (Ph.D), дэд профессор Erdenebayar.M Doctor (Ph.D), Associate Professor, Director of Law school of International University of Ulaanbaatar	103
ОЛОН НИЙТИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ, ГЭМТ ХЭРЭГТЭЙ ТЭМЦЭХ АЖИЛЛАГАА БА УХААЛАГ ТЕХНОЛОГИ, ВИРТУАЛ СУРГАЛТ Public safety, crime fighting and smart technology, virtual learning Ш.Тунгалаг Цагдаа, дотоодын цэргийн судалгааны төвийн ахлах судлаач, хууль зүйн магистр, цагдаагийн хурандаа Tungalag.Sh Master (LLM), Senior researcher of Research Center For Internal Troops of the National Police Agency, Police Colonel	112

“Хууль сахиулах боловсрол”

ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛЫН ӨНГӨРСӨН БА ИРЭЭДҮЙ The past and future of Law Enforcement Education Б.Ганболд ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Гүйцэтгэх ажлын тэнхимийн ахлах багш, цагдаагийн ахмад Ganbold.B Senior lecturer of the Department of Criminal intelligence, Police School, University of Internal Affairs, police captain	118
СУРАЛЦАХУЙН ХЭВ МАЯГ СУРГАЛТЫН ЧАНАРТ НӨЛӨӨЛӨХ НЬ The influence of learning style on the quality of learning Х.Туул ДХИС-ийн Гадаад хэлний институтын багш, цагдаагийн дэслэгч Tuul.Kh Lecturer at the Foreign Language Institute, University of Internal Affairs, Police Lieutenant	123
ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ: ӨНГӨРСӨН, ОДОО, ШИНЭ ҮЕ Law enforcement education: past, present and new era Э.Түвшин-Эрдэнэ ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Мөрдөх арга зүйн тэнхимийн багш, цагдаагийн ахмад Tuvshin-Erdene.E Lecturer of the Investigation Methodology Department, Police School, the University of Internal Affairs, Police Captain	132
БАГШИЙН ХӨГЖИЛ, ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГЫГ ТОДОРХОЙЛОХ НЬ Defining the needs of teacher development Б.Ариунзаяа ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Хууль сахиулахуйн боловсрол судлалын төвийн эрхлэгч, цагдаагийн дэд хурандаа Ariunzaya.B Head of Law Enforcement Education research center, University of Internal Affairs, Police Lieutenant Colonel	141
ЦАХИМ СУРГАЛТАД БАГШЛАХ АРГА ЗҮЙН АСУУДАЛД Teaching methodology in online learning К.Гэрэлчимэг Үндэсний Батлан хамгаалахын их сургуулийн Аюулгүй байдлын сургуулийн Байгалийн ухааны тэнхимийн дэд профессор, доктор (Ph.D) Gerelechimeg.K Doctor (Ph.D.), Associate Professor of the Department of Natural Sciences, the School of Security, National Defense University of Mongolia О.Цогзолбоо	150

Үндэсний Батлан хамгаалахын их сургуулийн Аюулгүй байдлын сургуулийн Байгалийн ухааны тэнхимийн ахлах багш Tsogzolboo.O Senior Lecturer of the Department of Natural Sciences, the School of Security, National Defense University of Mongolia	
ЭРҮҮГИЙН ПРОЦЕССЫН ӨӨРЧЛӨЛТ, ШИНЭЧЛЭЛ БА “МӨРДӨГЧ” МЭРГЭЖИЛ, ЧИГ ХАНДЛАГА Changes and reforms in the criminal process and trends of preparing detectives Н.Манлайбаатар ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Аюулгүй байдал судлалын төвийн эрхлэгч, цагдаагийн дэд хурандаа Manlaibaatar.N Head of the Security study center, Research Institute, the University of Internal Affairs, Police Lieutenant Colonel Д.Энхтөр ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа, дотоодын цэрэг судлалын төвийн эрхлэгч, доктор, цагдаагийн хошууч Enkhtur.D Doctor (Ph.D), Head of the Research Center of Criminology, Police and Internal troops, Research Institute, the University of Internal Affairs, Police Major	157
ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН СОНСОГЧ, СУРАЛЦАГЧДЫН СЭТГЭЛ ЗҮЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАСНААР СУРАЛЦАХ ЧАДВАРТ НӨЛӨӨЛӨХҮЙ Ensuring the Psychological well-being of Cadets and Students at the University of Internal Affairs and it's influence on their learning ability Ц.Пүрэвням ДХИС-ийн Сургалт-судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Нийгмийн ажил сэтгэл зүйн тэнхимийн багш, ахмад Purevnyam.Ts Lecturer of the Department of Social Work and Psychology, the Court Decision executive School- unit 403th of Education and Research, Captain	163
ДХИС-ИЙН СОНСОГЧДЫН СЭТГЭЛ ХӨДЛӨЛИЙН ЧАДАМЖИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ АСУУДАЛ, ГАДААДЫН ЗАРИМ УЛСЫН ТУРШЛАГА The Issue of Developing Emotional Intelligence in Cadets of the University of Internal Affairs and the Experience of Some Foreign Countries Б.Хишигжаргал ДХИС-ийн Хилийн албаны сургуулийн Сэтгэл зүйн тэнхимийн багш, хошууч Khishigjatgal.B Lecturer of the Psychology Department at the Border Protection service school of the University of Internal Affairs, Major	171
ЦЭРГИЙН СЭТГЭЛ ЗҮЙЧ-ОФИЦЕРЫН СУРГАЛТЫН ТОГТОЛЦОО, ТҮҮНИЙГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ НЬ	184

МОНГОЛЫН Дотоод Асуудлын
МОНГОЛЫН Дотоод Асуудлын
МОНГОЛЫН Дотоод Асуудлын

The training system of military psychologist-officers and its improvement Ж.Гэрэлчимэг ДХИС-ийн Хилийн албаны сургуулийн Сэтгэл зүйн тэнхимийн ахлах багш, хошууч Gerelchimeg.J Senior Lecturer of the Psychology Department at the Border Protection Service School of the University of Internal Affairs, Major	
ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛЫН ТОГТОЛЦОО: ГАДААДЫН ЗАРИМ УЛСЫН ТҮРШЛАГА Law Enforcement Education System: The Experience of Some Foreign Countries Б.Цолмон ДХИС-ийн Гадаад хэлний институтын багш, дэслэгч Tsolmon.B Lecturer of Foreign Language Institute of the University of Internal Affairs, Lieutenant	192
ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛЫН ЧИГ ХАНДЛАГА Trends in law enforcement education Н.Сайнбаяр ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн процессын эрх зүйн тэнхимийн ахлах багш, доктор, цагдаагийн хошууч Sainbayar.N Doctor (Ph.D), Senior Lecturer of Department of Criminal Procedure law, Police School at the University of Internal Affairs, Police Major Э.Хандармаа ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа, дотоодын цэрэг судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ажилтан-багш, цагдаагийн дэслэгч Khandarmaa E. Researcher-instructor of the Research Center of Criminology, Police and Internal troops in Research Institute at the University of Internal Affairs, Police Lieutenant	198

ХҮНИЙ ӨӨРИЙН ТАНИН МЭДЭХҮЙН БОЛОВСРОЛЫН ТАЛААР АВЧ ҮЗСЭН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ҮЗЭЛ, ХАНДЛАГА Scientific views and attitudes on personal cognitive education О.Энхтуяа Хөдөө аж ахуйн их сургуулийн Хэрэглээний шинжлэх ухааны сургуулийн багш, доктор Enkhtuya.O Lecturer of the School of Applied Sciences of the Agricultural University, Doctor (Ph.D) Б.Ганзагас ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гамшиг судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ажилтан, ахмад Ganzagas.B Researcher of the Disaster Studies Center of Research Institute at the University of Internal Affairs, Captain	209
АХИСАН ТҮВШНИЙ ГАМШИГ СУДЛАЛЫН ЧИГЛЭЛЭЭР СУДЛАГДСАН СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛД ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ Analysis of the Current State of Research Works Conducted in the Field of Advanced Disaster Studies Б.Саранцэцэг ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гамшиг судлалын төвийн эрхлэгч, доктор, дэд хурандаа Sarantsetseg.B Head of Disaster Center of Research Institute, the University of Internal Affairs, Doctor (Ph.D), Lieutenant colonel Н.Одмаа ДХИС-ийн докторант Odmaa.N Ph.D student of the University of Internal Affairs	216
ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН БАГШИЙН ХӨГЖИЛ, ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ Lecturer Development and Challenges at the University of Internal Affairs Г.Чулуунбаатар ДХИС-ийн Онцгой байдлын сургуулийн Гамшгаас хамгаалах албаны тэнхимийн ахлах багш, хошууч Chuluunbaatar.G Senior lecturer of the Department of Disaster Protection, the Emergency management School, the University of Internal Affairs, Major Б.Одгэрэл ДХИС-ийн Онцгой байдлын сургуулийн Эдийн засаг, нөөцийн удирдлагын тэнхимийн профессор, доктор, дэслэгч Odgerel.B	226

“ШИНЭ ҮЕИЙН” СУРАЛЦАГЧДЫН СУРАХ АРГА БАРИЛД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ (Олон улсын сургалтын арга зүй, суралцагч төвтэй сургалтын жишээн дээр)

Doctor (Ph.D), Professor the Department of Economics and Resource Management, the Emergency Management School, the University of Internal Affairs, Lieutenant	
“ШИНЭ ҮЕИЙН” СУРАЛЦАГЧДЫН СУРАХ АРГА БАРИЛД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ (Олон улсын сургалтын арга зүй, суралцагч төвтэй сургалтын жишээн дээр) Analysis of the Learning Approaches of 'New Generation' students (Study International Teaching Methodologies and Learner-Centered Training Examples) О.Мөнхчимэг Хүмүүнлэгийн ухааны их сургуулийн Англи хэлний тэнхимийн багш, доктор Munkhchimeg.O Doctor (Ph.D), Lecturer at the English Language Department, the University of the Humanities Б.Саранцэцэг ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гамшиг судлалын төвийн эрхлэгч, доктор, дэд хурандаа Sarantsetseg.B Doctor (Ph.D), Head of Disaster center, Research Institute, the University of Internal Affairs, Lieutenant Colonel	236
ДЭЛХИЙН БОЛОН МОНГОЛ УЛСЫН ДЭЭД БОЛОВСРОЛЫН ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА The development trends of higher education in the world and Mongolia Д.Алтангэрэл ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Аюулгүй байдал судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан-багш, хурандаа Altangerel.D Senior Researcher-Lecturer of Center for Security Studies, Research Institute, the University of Internal Affairs, Colonel	242
ЦАГДАА СУДЛАЛ – POLICE STUDIES	
ЕВРОПЫН ХОЛБООНЫ УЛСУУДЫН ЦАГДААГИЙН БОЛОВСРОЛ БОЛОН СУРГАЛТЫН ТОГТОЛЦОО, ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА Comparative study Police education and training system on European Union Countries Ж.Нямдулам ДХИС-ийн Хилийн албаны сургуулийн Хилийн албаны тэнхимийн ахлах багш, доктор, дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа Nyamdulam.J Doctor (Ph.D), Associate Professor, Senior lecturer of Department of Psychology, Border Protection Service School, the University of Internal Affairs, Lieutenant Colonel	248

ЦАГДААГИЙН АЛБАНЫ ГАЛТ ЗЭВСГИЙН СУРГАЛТАД ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМ Issues in Police Firearms Training and approaches to solution Э.Хэрлэн ДХИС-ийн харьяа Ахлагчийн мэргэжлийн сургалт-үйлдвэрлэлийн төвийн Тактикийн тэнхимийн ахлах багш, цагдаагийн хошууч Kherlen.E Senior lecturer of the Tactical department, the Non-commissioned officers school, the University of internal Affairs, Police Major	257
ЗАРИМ УЛС ОРНУУДЫН ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН СУРГАЛТЫН ЧИГ ХАНДЛАГА Trends of Police training system in some countries В.Номинчулуун ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа, дотоодын цэрэг судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ажилтан-багш, цагдаагийн хошууч Nominchuluun.V Researcher and lecturer of the Research center of Criminology, police and internal troops, Research Institute, the University of Internal Affairs, Police Major	264
ДОТООДЫН ЦЭРГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮНИЙ НӨӨЦИЙН БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШНИЙ ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ЧИГ ХАНДЛАГА Current status and trends in the level of education of human resources in Internal Troops Т.Хүрэлбаатар ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа, дотоодын цэрэг судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан-багш, бригадын генерал Khurelbaatar.T Senior researcher and lecturer of the Research Center of Criminology, Police and Internal Troops, Research Institute, the University of Internal Affairs, Brigadier general Д.Нямдорж ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа, дотоодын цэрэг судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ажилтан-багш, доктор, цагдаагийн дэд хурандаа Nyamdorj.D Doctor (Ph.D), Researcher and lecturer of the Research Center of Criminology, Police and Internal Troops, Research Institute, the University of Internal Affairs, Police Lieutenant Colonel	273

МОНГОЛЫН
Дотоод Асуудлын
Министрийн
Төрийн Газар

МОНГОЛЫН Дотоод Ажлын
ХАМГААЛАХ
МОНГОЛЫН
Дотоод Ажлын
МОНГОЛЫН
Дотоод Ажлын

ХИЛ СУДЛАЛ - BORDER STUDIES	
ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТАЙ БОЛОН АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН БҮСЭД УЛСЫН ХИЛ ХАМГААЛАЛТЫГ ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ ОНЦЛОГ, АСУУДАЛ, ШИЙДЭЛ Features, issues and solutions for organizing border security in special protection and tourism zones Ч.Сайнтөр ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Хилийн аюулгүй байдал судлалын төвийн эрхлэгч, доктор, дэд профессор, бригадын генерал Saintur.Ch Doctor (Ph.D), Associate Professor, Head of the Research Center of the Border Security Studies, Research Institute, the University of Internal Affairs, Brigadier General	287
ХИЛИЙН АЛБАНЫ СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙГ САЙЖРУУЛАХ ЗАРИМ АСУУДАЛ Methods for improving the border service training program Г.Галбадрах ДХИС-ийн Удирдлагын академийн Хилийн албаны удирдлага, стратегийн тэнхимийн дэд профессор, докторант, хурандаа Galbadrakh.G Associate Professor of the Department of Management and strategy of border service, the Academy of Management, the University of Internal Affairs, Doctoral student, Colonel	296
ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛ СУДЛАЛ COURT ORDER DECISION ENFORCEMENT STUDIES	
НИЙГМИЙН АЖИЛ ХӨТӨЛБӨРИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ ЧИГ ХАНДЛАГА Trends in the development of social work programs Б. Галбадрах ДХИС-ийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Нийгмийн ажил, сэтгэл зүйн тэнхимийн профессор, доктор, дэд профессор, дэд хурандаа Galbadrakh.B Doctor, Associate Professor of the Department of social work and psychology, the Court Order Decision Enforcement school, the University of Internal Affairs, Lieutenant Colonel	301
ХОРИГДЛЫГ НИЙГЭМШҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД БЭЛТГЭГДЭЖ БҮЙ СУРАЛЦАГЧДЫН СУРАЛЦАХУЙД ТУЛГАМДАЖ БҮЙ АСУУДАЛ Issues Affecting the Learning of Cadets Preparing for the Inmates socialization activities П.Баярбаатар Доктор, хошууч	308

Bayarbaatar. P Doctor (Ph.D), Major М.Даваабат ДХИС-ийн докторант, ахмад Davaabat. M Doctoral student of the University of Internal Affairs, Captain	
ГАМШИГ СУДЛАЛ – DISASTER STUDIES	
ГАМШГААС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ СУРГАЛТ, СУДАЛГААНД ҮЕРИЙН ЭРСДЭЛИЙГ ТООЦОХ АСУУДАЛ Issues in Assessing Flood Risks in Disaster Prevention Training and Research Б.Энхтүвшин ДХИС-ийн Онцгой байдлын сургуулийн Гал түймэртэй тэмцэх албаны тэнхимийн профессор, доктор, дэд хурандаа Enkhtuvshin.B Doctor (Ph.D), Professor of the Department of Fire Fighting Services, the School of Emergency Management, the University of Internal Affairs, Lieutenant Colonel	321
ШИНЖЛЭН МАГАДЛАХҮЙ СУДЛАЛ – FORENSIC SCIENCE STUDIES	
ШИНЖЛЭХ МАГАДЛАХҮЙН ИННОВАЦЫН ОРЧИН ҮЕИЙН АСУУДЛУУД Contemporary issues in Forensic Science Innovation Х.Түвшин-Эрдэнэ ДХИС-ийн Шинжлэн магадлахуйн институтийн Байгалийн ухаан, техник зүйн шинжилгээний тэнхимийн багш, цагдаагийн дэд хурандаа Tuvshin-Erdene. Kh Lecturer of the Department of Natural Sciences and Technical Analysis, the Institute of Forensic Science, University of Internal Affairs, Police Lieutenant Colonel	331
ШИНЖЛЭН МАГАДЛАХҮЙН САЛБАРЫН ИННОВАЦЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ Some issues of innovation in forensic science Э.Батбаяр ДХИС-ийн Шинжлэн магадлахуйн институтийн ахлах багш, магистр, цагдаагийн хошууч, Batbayar.E Senior lecturer of the Institute of Forensic Science, University of Internal Affairs, MFS, Police Major	337
ГАДААД ИЛТГЭЛ –FOREIGN PAPERS	
THE NEEDS AND REQUIREMENTS OF MODERN CRIMINOLOGICAL STUDIES IN THE LAW ENFORCEMENT EDUCATION SYSTEM Хууль сахиулах боловсролын тогтолцоонд орчин үеийн криминологи судлалын хэрэгцээ, шаардлага Dashgaadan.E	344

“Хууль сахиулах боловсрол”

Senior researcher and lecturer of the Research Center of Criminology, police and internal troops, at the University of Internal Affairs, Doctor (Ph.D), Police Captain Э.Дашгаадан ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа, дотоодын цэрэг судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан-багш, доктор, цагдаагийн ахмад	
THE COMPERATIVE ANALYSIS ON AGILITY, FORCE, FLEXIBLE, SPEED AND ENDURANCE: THE CASE OF UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS, MONGOLIA Чадвар, хүч, уян хатан байдал, хурд, тэсвэрийн харьцуулсан шинжилгээ: дотоод хэргийн их сургуулийн жишээн дээр Yalalt.Ts Ph.D in Law, Associate Professor of the Department of Executive Work, Police school, the University of Internal Affairs, Mongolia, Police Colonel <u>Ц.Ялалт</u> ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Гүйцэтгэх ажлын тэнхимийн дэд профессор, доктор, цагдаагийн хурандаа Byambajargal.G MBA, Lecturer at English deparment of the Royal International University <u>Г.Бямбажаргал</u> Рояль Олон улсын их сургуулийн Англи хэлний тэнхимийн багш, магистр	353
COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF FOREIGN LAW ENFORCEMENT EDUCATION SYSTEMS Гадаад улсын хууль сахиулах байгууллагын боловсролын тогтолцооны талаарх харьцуулсан судалгаа Lkhagyatsend.Ts Specialist of the Legal policy department of the Ministry of Justice and Home Affairs Ц.Лхагвацэнд Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны Хууль зүйн бодлогын газрын мэргэжилтэн	358
ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИН ЮРИДИЧЕСКОГО ЦИКЛА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ Хууль сахиулах байгууллагын сургалтын байгууллагуудад ашиглаж буй хууль, эрх зүйн чиглэлээр сургалт зохион явуулах шинэлэг аргачлал Ивушкина О.В. начальник кафедры уголовного права и криминологии Восточно-Сибирского института МВД России подполковник полиции кандидат юридических наук, доцент О.В.Ивушкина ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Дорнод-Сибирийн дээд сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн эрхлэгч, хууль зүйн доктор, дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа	364

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ ИНОСТРАННЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ В СИБИРСКОМ ЮРИДИЧЕСКОМ ИНСТИТУТЕ МВД РОССИИ ОХУ-ын дотоод хэргийн яамны сибирийн хуулийн дээд сургуульд гадаад улсын мэргэжилтнүүдийг бэлтгэж буй онцлог Алексей Геннадьевич Калугин Заместитель начальника (по учебной работе) Сибирского юридического института МВД России кандидат юридических наук, доцент полковник полиции Алексей Геннадьевич Калугин ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Сибирийн хуулийн дээд сургуулийн Сургалт эрхэлсэн дэд захирал, хууль зүйн доктор, дэд профессор, цагдаагийн хурандаа	369
ОРГАНИЗАЦИЯ И ПРОВЕДЕНИЕ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ИНТЕРЕСАХ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ (ОПЫТ СИБИРСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА МВД РОССИИ) ОХУ-ын дотоод хэргийн байгууллагын үйл ажиллагааны чиглэлээр гүйцэтгэж буй эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил, арга хэмжээ (ОХУ-ын ДХЯ-ны харьяа сибирийн хуулийн дээд сургуулийн туршлага) Марина Александровна Галимова начальник научно-исследовательского и редакционно-издательского отдела Сибирского юридического института МВД России) кандидат юридических наук, доцент полковник полиции Марина Александровна Галимова ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Сибирийн хуулийн дээд сургуулийн Эрдэм шинжилгээ, хэвлэл, редакцын хэлтсийн дарга, хууль зүйн доктор, дэд профессор, цагдаагийн хурандаа	374
THE ROLE OF STUDENT TEAMS IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS IN THE FIELD OF TECHNOSPHERE SAFETY Технологийн аюулгүй байдалд оюутан, суралцагчдыг дадлагажуулах нь S.Zh.Gulgenov, Ph.D., East Siberian State University of Technology and Management Ulan-Ude С.Ж.Гулгенов Улаан-Удэ дэх Зүүн Сибирийн Улсын Технологи, Менежментийн Их Сургууль, Ph.D. B.S.Shapkhaev, Ph. D., East Siberian State University of Technology and Management Ulan-Ude С.Шапхаев Улаан-Удэ дэх Зүүн Сибирийн Улсын Технологи, Менежментийн Их Сургууль, Ph. D.	379
ПОДХОДЫ К ПРОВЕДЕНИЮ ЗАНЯТИЙ ПО ДИСЦИПЛИНАМ АНТИКРИМИНАЛЬНОГО ЦИКЛА В ГРАЖДАНСКИХ ВУЗАХ В РОССИИ	385

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
"ХУУЛЬ" ХЭМЖЭЭ

ОХУ-ын энгийн их, дээд сургуулиудад гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр зохион байгуулж буй сургалтын чиг хандлага Попова Елена Ильинична доктор юридических наук, доцент, профессор кафедры криминалистики «Уфимского университета науки и технологий, профессор кафедры «Уголовно-правовые дисциплины» Восточно-Сибирского государственного университета технологий и управления Попова Елена Ильинична ОХУ-ын Уфа хотын Шинжлэх ухаан, технологийн их сургуулийн Криминалистикийн тэнхимийн профессор, ОХУ-ын Дорнод-Сибирийн Технологи, удирдлагын улсын их сургуулийн эрүүгийн эрх зүйн тэнхимийн профессор, хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор, дэд профессор	
ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДОВАТЕЛЯ И ПОТЕРПЕВШЕГО ПО ДЕЛАМ О ДТП Зам тээврийн гэмт хэргийг мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад мөрдөн байцаагч болон хохирогчийн хамтын ажиллагааны онцлог Сандакова А.Б. Канд. юрид. наук., ст. препод. Восточно-Сибирский государственный университет технологий и управления Россия, г. Улан-Удэ. А.Б.Сандакова ОХУ-ын Дорнод-Сибирийн Технологи, удирдлагын улсын их сургуулийн ахлах багш, хууль зүйн доктор	393
USING DRONE TECHNOLOGY FOR USE ON A DISASTER STUDIES Гамшиг судлалын салбарт дроны технологи хэрэглэх боломж P.S.Baenziger Department of Agronomy and Horticulture, University of Nebraska Lincoln, Lincoln, USA Baenziger.P.S Америкын нэгдсэн улсын Небраскагийн их сургуулийн Агрономын тэнхимийн зөвлөх профессор, доктор, профессор Odgerel.B Department Economy, state reserve, emergency buck-up supply corresponding Б.Одгэрэл ДХИС-ийн Онцгой байдлын сургуулийн Эдийн засаг, нөөцийн удирдлагын тэнхимийн профессор, доктор, дэслэгч	397
ГУММАНИЗАЦИЯ ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ ПОЛИТИКИ МОНГОЛИИ: ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЙ ОПЫТ Монгол Улсын хорих ял эдлүүлэх ажиллагаанд хэрэгжүүлж буй хүнлэг бодлого: Сайн туршлага Ю.В.Хармаев	404

Кандидат юридических наук, доцент, ведущий научный сотрудник ФКУ НИИ ФСИН России, доцент кафедры криминологии и уголовно-исполнительного права Московского государственного юридического университета им. О.Е. Кутафина (МГЮА) Хармаев.Ю.В ОХУ-ын Холбооны ял эдлүүлэх албаны Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний тэргүүлэх ажилтан, О.Э.Кутафины нэрэмжит Москва хотын Улсын хуулийн их сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн дэд профессор, хууль зүйн доктор, дэд профессор	
KOLLUK KUVVETLER EĞİTİMİ;TEMEL İLKELER VE UYGULAMALAR Law enforcement education: basic principles and practices Mehmet SEVİNÇ Doçent, araştırma görevlisi, Polis akademisi, Türkiye, Emniyet Genel Müdürlüğü Dashgaadan Enkhsaikhan Ceza Hukuku ve Kriminoloji bölümü doçenti, İçişleri Üniversitesi doktor (Ph.D), polis kaptan	411
ON THE THRESHOLD OF A NEW EDUCATIONAL PARADIGM Боловсролын шинэ загварын босгон дээр Alexander Alexandrovich Redko The First Deputy Head of the Volgograd academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Doctor of Juridical Science, Associate professor Colonel of police Александр Александрович Редко ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Волгоградын академийн нэгдүгээр орлогч дарга, хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор, дэд профессор, цагдаагийн хурандаа Александр Александрович Редко	418
THE TERMINATION OF PRE-TRIAL PROCEEDINGS IN THE SCIENCE OF CRIMINAL PROCEEDINGS OF THE RUSSIAN FEDERATION AND MONGOLIA ОХУ болон монгол улсын эрүүгийн процессын эрх зүйн шинжлэх ухаанд шүүхийн өмнөх шатанд хэргийг хэрэгсэхгүй болгох нь Ganbold.R Senior specialist in charge of the Academic and Protection Council of the Office of the Academic Secretary of the University of Internal Affairs, police colonel. Р.Ганболд Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн даргын ажлын албаны Эрдмийн болон хамгаалуулах зөвлөл хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн хурандаа.	423
IMPLEMENTATION OF PRACTICE-ORIENTED MODEL OF PERSONNEL TRAINING FOR INTERNAL AFFAIRS BODIES: THE EXPERIENCE OF THE URAL LAW INSTITUTE OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF RUSSIA	431

“Хууль сахиулах боловсрол”

Дотоод хэргийн салбарын алба хаагчдад дадлагад чиглэсэн сургалт явуулах ажлын хэрэгжилт: ОХУ-ын дотоод хэргийн яамны Уралын хуулийн хүрээлэнгийн туршлага Kapustyuk Pavel Anatolyevich Head of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, PhD in Economics Police Major General Капустюк Павел Анатольевич ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Уралын хуулийн хүрээлэнгийн дарга, эдийн засгийн ухааны доктор, цагдаагийн хошууч генерал	
FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF TRAINING STAFF FOR THE INTERNAL AFFAIRS BODIES IN THE URALS: HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS Уралын дотоод хэргийн салбар байгууллагын алба хаагчдын сургалтын үйл ажиллагааны хөгжил: түүх, эрх зүйн шинжилгээ Gusev Andrey Vladimirovich Deputy Head of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia (for research work), Candidate of Legal Sciences, Associate Professor Police Colonel Гусев Андрей Владимирович ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Уралын хуулийн дээд сургуулийн орлогч дарга (эрдэм шинжилгээ, судалгааны чиглэлээр), Хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор, дэд профессор, цагдаагийн хурандаа Golubykh Nikita Vladimirovich Head of the Department of Criminology and Criminal-Executive Law of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor Police Colonel Голубых Никита Владимирович ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Уралын хуулийн дээд сургуулийн Криминологи, эрүүгийн-гүйцэтгэх эрх зүйн тэнхимийн эрхлэгч, Хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор, дэд профессор, цагдаагийн хурандаа	436
ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИМИДЖА У КУРСАНТОВ АКАДЕМИИ ФСИН РОССИИ ОХУ-ын ял эдлүүлэх албаны академийн сонсогчдын мэргэжлийн төрхийг бүрдүүлэх нь Гаврина Елена Евгеньевна Кандидат психологических наук, доцент, начальник факультета психологии и пробации, Академия ФСИН России г. Рязань, Российская Федерация Гаврина Елена Евгеньевна ОХУ-ын Холбооны ял эдлүүлэх албаны Эрх зүй, удирдлагын академийн Сэтгэл судлал, пробацын тэнхимийн эрхлэгч, доктор (Ph.D), дэд профессор	444

ҮНДСЭН ИЛТГЭЛ

ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙН БОЛОВСРОЛЫН ШИНЭЧЛЭЛ, ЧИГ ХАНДЛАГА

EDUCATION REFORMS, TRENDS OF LAW ENFORCEMENT

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

С.Гантулга

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн захирал, доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа

Gantulga.S

Ph.D, Associate professor Director of research institute at University of Internal Affairs Mongolia, lieutenant colonel

Э.Дашгаадан

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа, дотоодын цэрэг судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан-багш, доктор (Ph.D), цагдаагийн ахмад

Dashgaadan.E

Ph.D in law, police captain, Senior researcher and lecturer of the Research Center of Criminology, police and internal troops, University of Internal Affairs, Mongolia

Хураангуй: Хууль сахиулах байгууллага хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, иргэн, хуулийн этгээдийн эрхийг хамгаалах үүднээс тодорхой төрлийн албадлага хэрэглэх хэрэгцээ, шаардлага тулгарсаар ирсэн. Нийгэм, эдийн засаг, техник технологийн хөгжил, хөдөлмөрийн зах зээл, ажлын байрны шаардлага, шинж чанар шинэчлэгдэн өөрчлөгдөх үйл явцын үр дүнд хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох, хууль сахиулагчаар хүний эрхийг хангуулах үүднээс олон нийтийн оролцоог дэмжих хандлага давамгайлж байна. Өөрөөр хэлбэл, хууль хүчний байгууллага гэх ойлголтоос татгалзаж, хууль сахиулах үйлчилгээний буюу хууль сахиулагч-иргэн, олон нийтийн харилцаанд тулгуурлан үйл ажиллагаа явуулах шаардлагатай болж байна. Үүнийг шийдвэрлэх суурь зарчмын нэг нь хууль сахиулахуйн боловсролд шинэчлэл хийх явдал мөн.

Энэхүү илтгэлээр хууль сахиулахуйн боловсролд тулгамдсан асуудлыг хөндөж, шийдвэрлэх боломж, хууль сахиулахуйн боловсролын шинэчлэл, хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох санал-зөвлөмж боловсруулахыг зорилоо.

Abstract: It has been needs and requirements to use certain types of coercion in order to protect rights of citizen and legal entity, fighting crime, public order protection and public safety, works for implementation of legislation. It has been prevailing trends to promote citizen participation in order to provide human rights by law enforcer, for improving of the law enforcement activities, as a result process of updating job requirements and characteristics, society, economic, technological development and labor market. Otherwise, for refusing concept of law enforcement, it needs to operate based on law enforcement service or law enforcer-citizen. One of the basic principles is reforming on law enforcement education. It intended to determine trends of development and reconstruction of law

محکمات و مسائل حدیث و تفسیر ۵۵۵ حد

Key words: Law enforcer, law enforcement education, reconstruction of education, concepts of training, standart of training, agenda, soft skills, innovation

Хууль сахиулахуйн боловсролын асуудлыг авч үзэхээс өмнө хууль сахиулагч гэж хэн болохыг тодорхойлох хэрэгтэй. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 4.2 дугаар зүйлийн хэсэгт "хууль сахиулагч" гэж цагдаа, тагнуул, авлигатай тэмцэх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, төрийн тусгай хамгаалалтын албаны алба хаагч, хуулиар тусгайлан эрх олгосон эрх бүхий этгээд, байгаль хамгаалагчийг ойлгоно¹ гэжээ. Дэлхийн бусад улсад ч цагдаагийн алба хаагч, мөрдөгч, орон нутгийн цагдаа, дотоодын цэрэг, холбооны агентлаг, хурдны замын эргүүл, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгч, байгаль хамгаалагчийг нийтлэг байдлаар хууль сахиулагч буюу "law enforcer"² гэж тодорхойлсон байна.

Аль ч нийгмийн бүтцэд эрх зүйн соёлыг төлөвшүүлэх, хуульт ёсыг мөрдүүлэх, нийгэмд дэг журам тогтоох, иргэдийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг бүхий төрийн албан хаагчид байх шаардлага тулгардаг. Учир нь нийгэмд эрх зүйн зөрчил гарах нь жам ёсны үзэгдэл төдийгүй хууль сахиулагч албан үүргээ стандартын дагуу гүйцэтгэх, улмаар нийгмийн хөгжлийг дагаж үйл ажиллагаагаа боловсронгуй болгох нь хууль сахиулахуйн боловсролын шинэчлэл гэх ойлголтын хэрэгцээг тодорхойлж байна.

Сүүлийн жилүүдэд дэлхий нийтийн үзэл санааны цөм нь системийн сэтгэлгээ болж байна³. Материаллаг системээс хиймэл системийг, материаллаг баялгийг үйлдвэрлэхэд зориулан тусгайлан бүтээж, тэдгээрийг техникийн болон технологийн систем гэж ялгасан. Материаллаг буюу бодит гэгдэх бүх системийн агуулга, шинж нь танин мэдэх субъектээс хамаардаггүй. Гэвч субъект өөрийн бүтээж бий болгосон концептуаль системийн тусламжтайгаар материаллаг системийн шинж, зүй тогтлыг

¹ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. 2016. №7

² Kären M. Hess, Christine Hess Orthmann, *Introduction to Law Enforcement and Criminal Justice* (2008), p.11

³ Бадарч, Д. Дээд боловсролын онол, арга зүй: Парадигмийн шилжилт, Багшлахуй, Суралцахуй. -УБ., 2021. 21 дэх тал

гүнзгий, бүрэн танин мэдэж болдог. Тухайлбал, боловсролын тогтолцоог өнөөдөр дэлхий нийт дараах байдлаар төсөөлж байна.

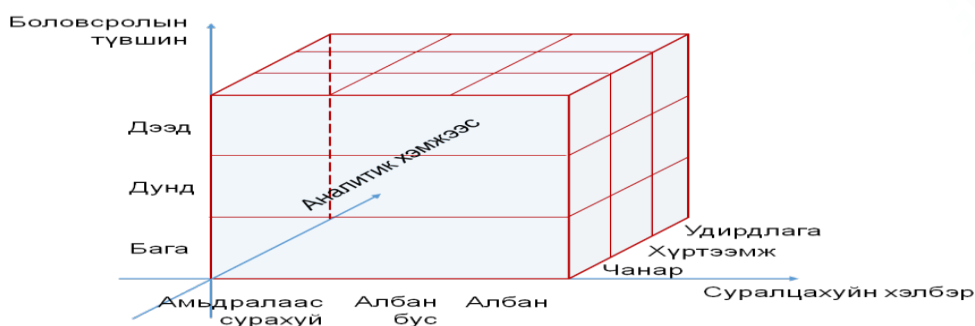

График 1. Боловсролын тогтолцооны зураглал

Дээрх зураглалаас үзэхэд, боловсролын тогтолцоонд боловсролын түвшин, суралцахуйн хэлбэр, аналитик хэмжээс гэсэн гурван хүчин зүйл нөлөөлж байна.

Хууль сахиулахуйн боловсролын тогтолцоог энэ хэмжээст тулгуурлан авч үзвэл, өнөөгийн бодит түвшнийг тодорхойлох боломжтой. Тухайлбал, манай улс хууль сахиулагчийг бэлтгэхдээ Боловсролын ерөнхий хууль, Төрийн албаны тухай хууль, Дээд боловсролын тухай хууль, Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн тухай хууль, “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичиг, агентлагын хөгжлийн хөтөлбөр, хүний нөөцийн бодлогын баримт бичиг, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, агентлагын даргын баталж, хэрэгжүүлж байгаа эрх зүйн актуудаар сургалт, түүнтэй холбогдон үүсэх харилцааг зохицуулж байна.

Хууль сахиулагчийн ур чадварын хувьд нийтлэг байдлаар дүн шинжилгээ хийх, асуудал шийдвэрлэх, багаар ажиллах, бусад гэж ангилж байна. Тухайлбал, цагдаагийн алба хаагчдад ажлын байрны тодорхойлолтоор дараах нийтлэг ур чадвар эзэмшсэн байхыг шаарддаг. Үүнд:

- Мэдээлэл дэх дутуу, алдаатай, нийцтэй бус байдлыг илрүүлэх;
- Гүйцэтгэж буй ажлын явц, үр дүнг тайлагнах;
- Судалгааны ерөнхий арга зүйн мэдлэг;
- Өөрийн чиг үүргийн хүрээнд шийдлийн хувилбарыг боловсруулж, хариуцах;
- Шаардлагатай асуудлаар судалгаа хийж, дүнг хариуцах;
- Өөрийн мэдлэг, чадвар, өөрт байгаа мэдээллийг баг хамт олонтой хуваалцаж, хамтран ажиллах;
- Бусадтай харилцан итгэл төрүүлэхүйц ажил хэрэгч, нээлттэй харилцааг бий болгох;
- Албан хэрэг хөтлөлт боловсруулах, Монгол хэл, бичгийн дүрэм, үг зүй, найруулга зүйн зохих мэдлэгтэй байх;
- Компьютерийн хэрэглээний програм ашиглах;
- Нууц хадгалах зэрэг болно.

Боловсролын тогтолцоог бүрдүүлж буй хүчин зүйлийн хууль сахиулах байгууллага дахь хэрэгжилтийг авч үзвэл, алба хаагчдаа сургаж, бэлтгэх шаталсан сургалттай, төрөл бүрийн арга, хэлбэрийг нэвтрүүлснээс гадна боловсролын түвшин, чанар, хүртээмжийг чадахуйн зарчимд тулгуурлан албан тушаал ахих, дэвших суурь зарчим болгон хэрэгжүүлж эхэлсэн нь сайшаалтай.

XXI зуунд тулгарч байгаа нийгэм, эдийн засгийн асуудлууд урд өмнөхөөсөө цар хүрээ өргөн, өөр хоорондоо нарийн уялдаа холбоотой, байнга хувиран өөрчлөгдөж, системийн шинжтэй болжээ. Аливаа тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэж байсан туршлагаас үзэхэд гол төлөв богино хугацааны, түр зуурын аргацаасан шийдэл олж, салбар тус бүрээр нь шийдвэрлэх гэж оролдож иржээ. Тэгвэл өнөө үеийн тулгамдсан нарийн төвөгтэй, уялдаа холбоотой, ээдрээтэй асуудлыг хуучин аргаар шийдвэрлэх боломжгүй.

Төрийн бодлого боловсруулах шинжлэх ухааны хандлага нь барууны хялбарчлах уламжлал дээр суурилсан бөгөөд аливаа асуудлыг чиглэл чиглэлээр нь задалж салгаад харьяалах яам, агентлагаар хуваарилж, тэд нар нь өөрсдийн хариуцсан ажил үүргийн хүрээнд тухайн асуудлыг шийдвэрлэхийг оролддог боловч үр дүнд хүрч чаддаггүй, харин ч шинэ асуудлыг бий болгодог. Харин үр өгөөжтэй төрийн бодлого, хариу шийдлийг гаргахын тулд, салангид гаргасан энэхүү шийдлүүдийг нэгтгэж харах шаардлага зайлшгүй гарч ирнэ. Тэгвэл системийн сэтгэлгээ нь нарийн төвөгтэй асуудлын талаар илүү ойлгоход тус дөхөм үзүүлэх арга, хэрэгслүүдтэй байдаг ба илүү нэгдсэн байдлаар асуудалд ханддаг давуу талтай. Энэ онцлог нөхцөл байдал хууль сахиулахад ч нөлөөлж байгаа бөгөөд үүний шийдэл нь боловсрол гэж судлаачид үзэж байна.

Хууль сахиулагчийн сургалтын зохион байгуулалтын үйл ажиллагааны өнөөгийн байдалд **“SWOT”, “TOWS”** шинжилгээ хийж үзье.

	<i>Дагуу тал-S</i>	<i>Сул тал-W</i>
Дотоод хүчин зүйл	- Сургалт зохион байгуулах эрх зүйн орчин бүрдсэн. - Бүх шатны сургалт зохион байгуулагддаг. - Суралцах орчин хангалттай. - Сургалтын хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлсэн, ур чадварыг нэмэгдүүлэх, дадлагад тулгуурласан сургалтын хөтөлбөртэй. - Дотоод гадаад суралцах боломжтой. - Төрөлжсөн, олон түвшний сургалттай. - Цаг үеийн шинжтэй сургалтад нийт бие бүрэлдэхүүнийг тогтмол хамруулдаг.	- Эрх зүйн зохицуулалтын хэрэгжилт сул. - Сургалтын хөтөлбөр, стандарт тогтворгүй. - Алба хаагчийн сургалтын үйл ажиллагааны харилцан уялдаа сул. - Сонгон шалгаруулах, сургалтад элсүүлэх чанар муу. - Ажлын ачаалал ихтэй. - Ажлын байрны сургалт үр дүнгүй. - Багшлах бүрэлдэхүүний ур чадвар сул
Гадаад хүчин зүйл		

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

	- Сургалтын зарим хөтөлбөр нь боловсролын магадлан итгэмжлэлд бүртгэгдсэн. - Сургалтад элсэх хөтөлбөрүүд уян хатан.	
Боломж-О	OS стратеги	OW стратеги
- Сургалтын ерөнхий журмуудад нэмэлт өөрчлөлт оруулах боломжтой. - Хууль сахиулах чиг үүрэг бүхий байгууллага, гадаадын байгууллагуудтай хамтарч сургалт, бэлтгэлийг зохион байгуулах боломжтой. - Цаашид сургалтын зохион байгуулалтад дүн шинжилгээ хийж, дараагийн сургалтад тусгах боломжтой.	- Сургалтын тогтолцоог боловсронгуй болгох чиглэлээр холбогдох бодлого, эрх зүйн баримт бичгүүдэд нэмэлт өөрчлөлт оруулах, хэрэглэж хэвших. - Сургалтын талаар баримтлах бодлогын баримт бичгийг шинээр боловсруулж, батлуулж, мөрдүүлэх. - Хууль сахиулагчийг бэлтгэх чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй сургалтын байгууллагын бүтэц, орон тоог өөрчлөлгүй үйл ажиллагааны чиглэлийг хөгжүүлэх.	- Хууль сахиулагчийг бүх түвшинд бэлтгэх, хөгжүүлэх сургалтын уялдаа холбоог хангасан тогтолцооны загварт оруулах. - Хууль сахиулагчийн ажлын байрны сургалтын ангиллыг шинэчлэх. - Сургалтын үр дүнгээр ахиж, дэвших боломжийг тогтоох.
Эрсдэл /Аюул занал/-Т	ST стратеги	WT стратеги
- Мэргэжлийн бус хүмүүс томилогдох нь боловсон хүчний чадавх алдагдах эрсдэлтэй. - Хууль сахиулагчийг сурган, бэлтгэж, хөгжүүлэх тогтолцоог хэрэгжүүлэхгүй бол ажлын байранд хүний нөөцийн хомсдол бий болох эрсдэл үүсэх.	- Сургалтын тогтолцоо нь хамаарал бүхий дэд тогтолцооноос бүрдсэн бүтэцтэй байх нь оновчтой бөгөөд тус бүрийн дэд тогтолцоо бүхий сургалтуудыг холбосон үйл явцын дэс дарааллыг харах боломжтой.	- Сургалт, судалгааг тусдаа авч хэрэгжүүлж байгаа нь сургалтын үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлөх.

Хүснэгт 1. Хууль сахиулагчийн сургалтын зохион байгуулалтын өнөөгийн байдалд хийсэн “SWOT”, “TOWS” шинжилгээ

Хууль сахиулагчийн сургалтын зохион байгуулалтын үйл ажиллагааны өнөөгийн байдалд хийсэн “SWOT”, “TOWS” шинжилгээнээс үзэхэд, хууль эрх зүйн орчин бүрдсэн, мэргэжлийн болон мэргэшүүлэх сургалтуудтай, удирдах албан тушаалтны сургалтын хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлсэн, ур чадварыг нэмэгдүүлэх, дадлагад тулгуурласан сургалтын хөтөлбөр боловсруулж, сургалтад хамруулдаг нь давуу талтай байна.

Сургалтын үйл ажиллагааг зохицуулсан эрх зүйн зохицуулалтын хэрэгжилт, алба хаагчийн албаны болон мэргэшүүлэх сургалтын харилцан уялдаа сул, алба хаагчийг бүх түвшинд бэлдэх үзэл баримтлал байхгүй, мэргэжлийн индекс, ажлын байрны тодорхойлолт зөрүүтэй, тогтвор суурьшилтай ажилладаггүй, ажлын ачаалал ихтэй, ажлын байрны сургалтын чанар хангалтгүй байна.

Гэвч боломжийг ашиглаж сул талаа арилгах, давуу талаараа аюулаас зайлсхийх, сул тал, аюул заналыг бууруулах боломжтой гэж үзэж байна.

Зураг 1. Сургалтын тогтолцооны зураглал

Дээрх зураглалаас үзэхэд, сургалт нь зорилго, зорилт, агуулга, хөтөлбөр, арга, хэлбэр, зүй тогтол, үнэлгээ, процесс, орчин, талуудын хамтын үйл ажиллагаа зэрэг системчлэгдсэн динамик харилцаа бүхий өвөрмөц тогтолцооноос бүрдэж байна⁴.

Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчдын сургалтын тогтолцоог энэ талаас нь авч үзвэл, их, бага хэмжээгээр бүхий л хүчин зүйлийг цогцлоох оролдлого хийж байгаа нь ажиглагддаг. Гагцхүү практик байгууллагад ажиллаж буй хууль сахиулагчдын хуучинсаг буюу тогтсон хандлага, мөн нийгмийн хөгжлөөс шалтгаалан хөтөлбөр тогтворгүй байх үзэгдэл нь гол сул тал болж байна. Тухайлбал, цагдаагийн байгууллагад ажиллаж буй алба хаагчдаас бакалаврын зэрэгтэй алба хаагчдын 56.6 хувь нь ДХИС-ийн Цагдаагийн сургууль, магистрын зэрэгтэй алба хаагчдын 49 хувь нь ДХИС-ийн магистрын хөтөлбөр, докторын зэрэгтэй алба хаагчдын 2 буюу 20 хувь нь ДХИС-ийн докторын хөтөлбөрөөр суралцаж төгссөн бол бусад нь гадаад, дотоодын их, дээд сургууль, академид суралцжээ. Цагдаагийн алба хаагч, сонсогч, суралцагчдын төлөөллийн судалгааны үр дүнд сургалтын тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалтад мэргэжлийн индексийн зөрүү, ажлын байранд сул орон тоо их учир чанаргүй алба хаагчдыг бэлтгэх, тогтвор суурьшилтай ажиллах нөхцөл бүрдээгүй, сонгон шалгаруулалт, сургалтын эрх зүйн зохицуулалтын хэрэгжилт, сургалтуудын уялдаа холбоо сул, ажлын ачааллаас шалтгаалж суралцах, хөгжих боломж хомс зэрэг үр дүн гардаг.

⁴ Ичинхорлоо, Ш. Сургалтын арга зүйн шинэчлэл. –УБ., 2013. 12 дахь тал

Хууль сахиулахуйн боловсролд тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга зам, хөгжүүлэх чиг хандлагыг тодорхойлохын тулд олон улсын нөхцөл байдлыг харьцуулан дүн шинжилгээ хийж, хууль сахиулах байгууллагын алба хаагч, сонсогч, суралцагч, иргэдийн төлөөллөөс анкет асуулга авч, фокус ярилцлага хийж үр дүнг нэгтгэлээ.

Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааг ил тод, мэргэжлийн өндөр ур чадвартай байхыг шаардаж байгаа өнөө үед уламжлалт байдлаар боловсролын асуудлыг шийдвэрлэх боломжгүй. Хууль сахиулахуйн боловсролын асуудал нь зөвхөн хууль сахиулагчдын сургалтын үйл ажиллагаагаар хязгаарлагдахгүй. Хууль хүн бүрт тэгш үйлчилнэ. Иймд хүн бүр хууль сахигч мөн. Үүнээс үзвэл, хууль сахиулагчийн боловсрол, хууль сахигч иргэн, хуулийн этгээдийн эрх зүйн боловсрол хамтдаа хөгжих нь хууль сахиулахуйн боловсролын шинэчлэлийн гол зарчим болж байна.

Өнөөгийн байдлаар хууль сахиулахуйн боловсролын тулгамдсан асуудлыг дараах байдлаар ангилж байна. Үүнд:

Тогтворгүй сургалтын стандарт: Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчдыг бэлтгэх, хөгжүүлэх сургалт харилцан адилгүйгээс гадна байнга өөрчлөлт орсоор байгаа нь хүний нөөцийг боловсролоор тэгш хангаж чадахгүй байдалд хүргэнэ.

Зөөлөн ур чадвар: Алба хаагчдын уламжлалт сургалтын арга барил нь хууль, эрх зүйн мэдлэг, бие бялдрын хөгжлийг түлхүү анхаардаг нь олон нийттэй харилцах, асуудлыг шийдвэрлэхэд уян хатан бус буюу иргэнийг үл тоомсорлох шинжтэй болгох магадлалтай.

Тогтсон хандлага: Хууль сахиулах байгууллагад сургалтын үйл ажиллагаа тогтмол зохион байгуулагдаж ирсэн хэдий ч алба хаагчдын дунд залхах, шинэлэг хандлагыг хүлээн авах уур амьсгал бүрддэггүй.

Хууль сахиулахуйн боловсролын шинэчлэлийн хэрэгцээ, шаардлагыг дараах байдлаар ангилж байна. Үүнд:

Олон нийтийн дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх: Хүний эрх, эрх чөлөөний ойлголт нийгэмд түгэн дэлгэрч, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх болсон ард иргэдтэй харилцахын тулд хууль сахиулагчдад ёс зүй, соёлын чадамжийг онцолсон сургалтад хамрагдах хэрэгцээ үүсэж байна.

Дэвшилтэт технологи ба ур чадвар: Цахим орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг, хүн худалдаалах, бэлгийн мөлжлөг зэрэг үндэстэн дамнасан, нарийн төвөгтэй үзэгдэлтэй тэмцэхэд шаардлагатай мэдлэг, ур чадвараар хангагдах хэрэгцээ бий болсоор байна.

Хүний эрхийн мэдрэмж: Хууль сахиулах үүднээс бусдын эрхийг тодорхой хэмжээнд хязгаарлах, албадлага хэрэглэх эрхтэй хэдий ч ямар ч үед хүний эрхийн мэдрэмжтэй байх шаардлагатай. Манай улсын хувьд нас, хүйсийн цөөнх, сэтгэцийн эмгэгтэй иргэдтэй харилцах явцдаа алдаа, дутагдал гаргасаар байна.

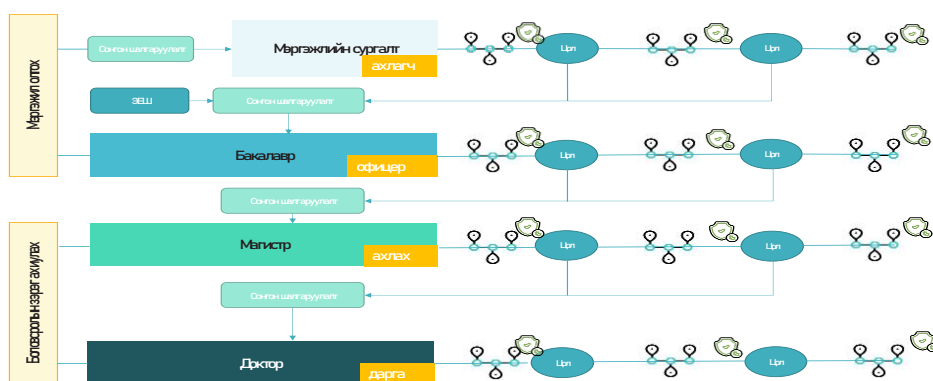
Дээрх нөхцөл байдалд дүгнэлт хийж, хууль сахиулахуйн боловсрол дахь шинэчлэлийн боломжит шийдлийг дараах байдлаар дэвшүүлэхээр зорилоо.

Нэгдүгээрт, аль ч түвшний сургалтын хөтөлбөрт стандартчилал нэвтрүүлэх. Ингэснээр олон улсын болон үндэсний хэмжээнд хууль сахиулагчдыг бэлтгэхдээ зөөлөн ур чадвар, ёс зүй, олон нийттэй харилцах ур чадвар бүхий цогц боловсрол эзэмшинэ.

Хоёрдугаарт, иргэд-олон нийтийн оролцоог хангах явдлыг чухалчлах. Сургалтын хөтөлбөр боловсруулахад мэргэжлийн туршлага, салбарын судлаачдаас гадна олон нийт, иргэний төлөөллийг оролцуулах нь тэдний зүгээс тавьж буй хэрэгцээ, шаардлагыг хангах, итгэлцэл, хамтын ажиллагааг бэхжүүлэхэд тустай.

Гуравдугаарт, тасралтгүй мэргэшүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх. Хууль сахиулах боловсролыг зөвхөн нэг удаагийн сургалтаар хязгаарлаж болохгүй. Хууль, эрх зүйн өөрчлөлт, шинээр тулгарах сорилтыг даван туулахад мэргэжил дээшлүүлэх, хөгжих боломж нээлттэй байх нь чухал билээ. Тухайлбал, тодорхой нэг давтамж, шалгуурт суурилсан сургалтын тогтолцоог нэвтрүүлж болох юм.

Зураг 2. Сургалтын тогтолцооны үйл явцын зураглал

Дөрөвдүгээрт, хууль сахиулахуйн боловсролын ач холбогдлын олон талт байдлыг хангах. Дээр дурдсанчлан хууль сахиулахуйн боловсролын асуудлыг зөвхөн хууль сахиулагчдыг сургаж, бэлтгэхээр хязгаарлаж болохгүй. Хуулийг сахих, хэрэгжүүлэхийн ач холбогдлыг иргэн, хуулийн этгээдэд таниулснаар хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаа, шаардлагад нийцүүлэх, харилцан итгэлцлийг бүрдүүлэхэд тустай болно.

Тавдугаарт, сургалтын арга, хэлбэрт технологийн дэвшил, инновацыг ашиглах. Хууль сахиулагчдыг бэлтгэх сургалт нь илүү практик дадал олгох шинжтэй тул уламжлалт сургалтын арга, хэлбэр зохимжгүй болж байна. Харин орчин үеийн техник, технологийг түлхүү ашиглах нь илүү үр дүнтэй. Тухайлбал, виртуал орчинд симуляци үүсгэж, даалгавар биелүүлэх гэх мэт.

Дүгнэлт

Нийгэм, эдийн засаг, техник технологийн хөгжил, хөдөлмөрийн зах зээл өөрчлөгдөх үйл явцын үр дүнд хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааг

боловсронгуй болгох, хууль сахиулагчаар хүний эрхийг хангуулах үүднээс иргэдийн оролцоо, боловсролыг дэмжих чиг хандлагыг баримтлах болжээ.

Хууль сахиулах байгууллага алба хаагчдаа сургаж, бэлтгэх шаталсан сургалттай, төрөл бүрийн арга, хэлбэрийг нэвтрүүлснээс гадна боловсролын тогтолцоо, чанар, хүртээмжийг чадахуйн зарчимд тулгуурлан албан тушаал ахих, дэвших суурь зарчим болгон хэрэгжүүлж эхэлсэн нь сайшаалтай.

Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчдын сургалтын тогтолцоо нь зорилго, зорилт, агуулга, хөтөлбөр, арга, хэлбэр, зүй тогтол, үнэлгээ, процесс, орчин, талуудын хамтын үйл ажиллагаа зэрэг системчлэгдсэн динамик харилцаа бүхий онцлогийг шингээж чадаж байна.

Гэвч тулгамдсан асуудал цөөнгүй бөгөөд хууль сахиулахуйн боловсролын шинэчлэл, чиг хандлагыг зөв, оновчтой тодорхойлох нь салбарын хөгжилд чухал нөлөөтэй.

Хууль сахиулахуйн боловсролын асуудал нь зөвхөн хууль сахиулагчдын сургалтын үйл ажиллагаагаар хязгаарлагдахгүй. Хууль хүн бүрд тэгш үйлчилнэ. Иймд хүн бүр хууль сахигч мөн. Үүнээс үзвэл, хууль сахиулагчийн боловсрол, хууль сахигч иргэн, хуулийн этгээдийн эрх зүйн боловсрол хамтдаа хөгжих нь хууль сахиулахуйн боловсролын шинэчлэлийн гол зарчим мөн.

Санал

1. Хууль сахиулагчийн сургалтын хөтөлбөрт стандарт тогтоож, хүний эрх, ёс зүй, олон нийттэй харилцах агуулгыг цогц байдлаар тусгах;
2. Сургалтын эрэлт, хэрэгцээ, эргэх холбоог судалж, сайжруулах, мэргэжлийн үйл ажиллагаатай холбон үнэлгээний систем нэвтрүүлэх буюу цол, албан тушаал ахиж, дэвших боломж, нөхцөлтэй уялдуулах;
4. Сургалтын хөтөлбөр боловсруулах, хөтөлбөрийн агуулгыг тодорхойлохдоо олон нийтийн оролцоог хангах;
5. Сургалтад техник технологийн дэвшлийг ашиглах байдлаар практикт үүсэж болох нөхцөл байдлуудад дадал, туршлага олгох;
6. Хууль сахиулагчийг тасралтгүй хөгжих боломжийг нээлттэй, ил тодоор хангах;
7. Иргэдэд эрх зүйн боловсрол олгох цогц хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, хууль сахиулах байгууллага, төрийн болон төрийн бус байгууллагын хамтын ажиллагааг дэмжих.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. 2016. №7
2. Төрийн албаны тухай хууль. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №01. 2018
3. Цагдаагийн албаны тухай хууль. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №8. 2017
4. Дотоод хэргийн их сургуулийн үйл ажиллагааны журам. 2022
5. Алсын хараа-2050 Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого
6. Бадарч, Д. Дээд боловсролын онол, арга зүй: Парадигмын шилжилт, багшлахуй, Суралцахуй. -УБ., 2021

7. Ичинхорлоо, Ш. Сургалтын арга зүйн шинэчлэл. –Уб., 2013.
8. Наранчимэг, Ц. Монголын цагдаагийн салбарт мэргэжлийн тасралтгүй боловсролыг хөгжүүлэх зарим асуудал. Боловсрол судлалын докторын зэрэг горилсон бүтээл. -Уб., 2013
9. Тогоо, Ц. Цэргийн мэргэжлийн шаталсан сургалтын тогтолцоо, арга зүй. Боловсрол судлалын докторын зэрэг горилсон бүтээл. -Уб., 1998
10. Хаянгарваа, С. Цэрэг цагдаагийн сургуулийн бие хамгаалах сургалтыг хөгжүүлэх зарим боломжийг судалсан нь. Боловсрол судлалын докторын зэрэг горилсон бүтээл. -Уб., 2011
11. Kären M. Hess, Christine Hess Orthmann, Introduction to Law Enforcement and Criminal Justice (2008)
12. Alper NUMAN. The thematical analysis of Turkish national police education before active service in terms of democratization and modernization in the process of full membership of European Union. 2013
13. Bertalanffy, Ludwig. [1968] 1976. General System Theory: Foundations, Development, Applications (rev. ed.). New York: George Braziller
14. Brunetto, Y.; Teo, S.T.T.; Shacklock, K.; Farr-Wharton, R. Emotional intelligence, job satisfaction, well-being and engagement: Explaining organisational commitment and turnover intentions in policing. Hum. Resour. Manag. J. 2012
15. Blau, P. M. 'A Formal Theory of Differentiation in Organisations', American Sociological Review 35: 1999

HUMAN RESOURCES TRAINING FOR CRIME PREVENTION IN THE DIGITAL AGE AND ISSUES POSING FOR INTERNATIONAL COOPERATION IN POLICE TRAINING

МЭДЭЭЛЛИЙН ЭРИН ҮЕД ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ХҮНИЙ НӨӨЦИЙН СУРГАЛТ БА ЦАГДААГИЙН СУРГАЛТЫН ОЛОН УЛСЫН ХАМТЫН АЖИЛЛАГААНД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДЛУУД

Cao Hoang Long

Colonel. Doctor, Director of Training Center for Knowledge of National Defense and Security, People's Police Academy of Vietnam

Гао Вуан Лоам

Ардын цагдаагийн академийн Үндэсний батлан хамгаалах, аюулгүй байдлын мэдлэг олгох сургалтын төвийн захирал, доктор (Ph.D), цагдаагийн хурандаа

Abstract: The Fourth Industrial Revolution, with its explosion of digital technologies, artificial intelligence, and big data, is having a profound and broad impact on all socio-economic aspects. The development of science and technology offers numerous opportunities for the police force in preventing and combating crime. At the same time, it also poses numerous challenges to ensuring national security and maintaining social order and safety in each country. In this context, human resources training plays a very important role in crime combating and prevention. Proactively identifying opportunities and challenges, and expanding cooperative relationships in police training are urgent requirements for all countries throughout the world.

Хураангуй: Аж үйлдвэрийн дөрөвдүгээр хувьсгал болон дижитал технологи, хиймэл оюун ухаан, их өгөгдлийн тэсрэлт нь нийгэм-эдийн засгийн бүхий л талбарт гүн гүнзгий, өргөн хүрээнд нөлөөлж байна. Шинжлэх ухаан, технологийн хөгжил нь цагдаагийн хүчинд гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэхэд олон боломжийг олгодог. Үүний зэрэгцээ, энэ нь улс орны аюулгүй байдлыг хангах, нийгмийн дэг журам, аюулгүй байдлыг хадгалахад улс орон бүрт олон сорилтыг бий болгож байна. Ийм нөхцөлд хүний нөөцийн сургалт нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэхэд маш чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Боломж, сорилтуудыг идэвхтэй тодорхойлох, цагдаагийн сургалтын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх нь дэлхийн бүх улс орнуудад тулгамдаж буй хэрэгцээ шаардлага юм.

Keywords: Fourth Industrial Revolution; training; international cooperation; crime combating and prevention; police.

Түлхүүр үгс: Аж үйлдвэрийн дөрөвдүгээр хувьсгал; сургалт; олон улсын хамтын ажиллагаа; гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх; цагдаа.

1. Context

The Fourth Industrial Revolution is rapidly evolving, impacting broadly and in multiple dimensions. In recent years, the global and regional security situation has continued to evolve in complex and unpredictable ways. Especially in a world heavily impacted and

influenced by political-military conflicts and economic recessions, science and technology have become central, prioritized areas in development strategies and international relations among countries. The development of new technological applications, especially artificial intelligence (AI), has demonstrated the superior values of science and technology but also has posed significant challenges to ensuring security, sovereignty, and national interests in cyberspace. Along with this, persistent risks that disrupt security and order in cyberspace have become increasingly dangerous and complicated. Cyber-attacks are rapidly increasing in number and severity, expanding into countries with high levels of digital transformation such as those in the Asia-Pacific region. The global dissemination of false and misleading information increases political instability and becomes a "tool" for interference in the internal affairs of countries. High-tech crime operates transnationally, with many sophisticated methods and tactics.

In Vietnam, cyberspace has become a key environment for offenders seeking to undermine national security, propagate anti-state actions, conduct cyber-attacks, and engage in cyber espionage...presenting dangerous, unpredictable threats due to new technologies and data security issues. According to the summary report of relevant agencies in Vietnam in 2023, tens of thousands of harmful information sources were detected from accounts, fan pages, and "groups" on social media in Vietnam; hundreds of cyber-attack campaigns, more than 2 million intrusive indicators aimed at critical information systems were found. Many of these attacks were large-scale, using sophisticated malware, targeting not only critical national information infrastructure but also the private sector, key agencies, businesses, and major economic corporations.

The situation of cybercrime and high-tech crime is also very complex and increasing both in number and scale with extremely serious consequences. Over the years, various types of high-tech crimes have caused major economic damage, with many new, highly sophisticated methods emerging such as "deepfake" technology for image and voice forgery; creating fake apps containing malware to illegally access mobile money transfer applications; impersonating telecom and bank employees to standardize mobile subscriptions to steal information, bank accounts; calling to participate in investment packages, cryptocurrencies, foreign exchanges... Traditional crimes such as gambling, organizing gambling, and fraud continue to fully exploit science and technology to commit crimes in cyberspace with many methods and tactics, causing damages amounting to thousands of billions of VND. Especially, the situation of high-tech crime with foreign relations is very complex. Some foreign criminal networks have colluded, hired Vietnamese individuals to commit financial-related crimes, bank fraud, card fraud, SMS Brand-name forgery to defraud assets... In the region, foreign criminal groups tend to shift, using the geographical area and telecommunications technology infrastructure in Vietnam to organize and manage transnational criminal activities.

Recognizing the significant challenges in preventing and combating crime and ensuring public order and safety in the digital age, the Ministry of Public Security of Vietnam identifies education and training as a core task, a focus, and a necessary requirement to build

human resource with good professional skills, proficient in science and technology, to meet the demands of the new context.

2. Opportunities and challenges in training human resources for crime prevention in the digital age

The Fourth Industrial Revolution has posed many opportunities for countries to comprehensively renew their education and training, from objectives, content, methods to forms of training, aimed at improving the quality of human resource training to meet the development demands of society in the digital age. In this context, police training institutions have quickly accessed and applied advanced scientific and technological achievements to innovate teaching content and methods. Information technology, online, simulation, virtual reality... allow the creation of dynamic, visualized lectures, enhancing the interest and learning effectiveness of students; at the same time, help learners actively absorb knowledge regardless of time and space. Moreover, the development and widespread application of information technology facilitate the digitization of documents, the construction of electronic libraries, and open educational resources for research and training. Lecturers and students can easily access, utilize a rich, diverse, updated resource... contributing to improving the quality of research, teaching, and learning. Additionally, cyberspace has become a favorable environment for police training institutions to shorten distances, expand exchanges, cooperate with domestic and foreign training and research institutions. Seminars, conferences and workshops can be organized conveniently through online platforms, help saving costs, thereby promoting enhanced cooperation, international integration in education and training.

In Vietnam, in response to the new situation, training institutions of the People's Public Security of Vietnam in general, and the People's Police Academy (PPA) of Vietnam in particular, have also made many efforts to innovate, improve the quality of training human resources for tasks of crime prevention and combating. The training curriculum has been improved, standardized, and regularly updated, supplemented with new knowledge and skills about cybersecurity, high-tech crime prevention. PPA aims to strengthen the application of information technology in teaching and learning, building an electronic lecture system, open educational resources. The teaching method has many innovations to promote the activeness, initiative, and creativity of students. The facilities and equipment for training are being gradually invested in and modernized. The lecturers basically meet the requirements, tasks, improve their qualifications through domestic and international training programs. Scientific research activities during this time have been promoted, associated with the practical requirements of protecting security and order in cyberspace. Many topics, research projects on preventing high-tech crimes, applying scientific and technical applications in crime prevention and ensuring security, safety in cyberspace... have been researched, tested, applied in practice, improving the effectiveness of crime prevention work in Vietnam in the new situation.

Overall, the training of law enforcement forces of countries in recent years has achieved many important results, contributing significantly to the endeavor of maintaining

a peaceful, stable environment in the country, region, and the world. However, compared to the practical requirements posed, the training of human resources to combat and prevent crime, especially computer crime, high-tech crime, criminal activities and illegal acts on cyberspace at police training institutions in general, and the PPA in particular, remains some difficulties and limitations. Specifically:

First, the curriculums, modules, the volume of knowledge training in-depth in information technology, cybersecurity, and prevention of high-tech crime are required further improvement. Some curriculums may take time to innovate and are heavily relied on theoretical aspects, not always aligning with the rapid changes in methods, tactics of high-tech criminals. The integration of information technology knowledge, specific crime prevention, investigation skills in cyberspace is not reasonable in some subjects.

Second, the pool of lecturers in areas related to safety, cybersecurity, and information technology can be further expanded and strengthened in terms of qualifications; some may benefit from gaining more practical experience in combating high-tech crime, as well as enhancing their foundational skills and knowledge of information technology.

Third, the facilities and equipment for training in cybersecurity and combating high-tech crime can be further improved; technical teaching tools quickly become outdated compared to the development of science and technology. Lack of specialized laboratories to train skills in preventing high-tech crime for students. The application of information technology, network systems, modern technological equipment for teaching and learning of computer science subjects is not synchronized.

3. Direction to enhance the effectiveness of international cooperation to improve the quality of training human resources for crime prevention in the digital age

In the context of the Fourth Industrial Revolution, to train human resources to meet the tasks of combating crime in the digital age, it can be seen that international cooperation in training law enforcement forces in general and police forces in particular plays an especially important role.

Accordingly, to further expand, enhance the effectiveness of international cooperation in education and training of human resources to combat crime, training institutions should focus on the following key areas:

Firstly, cooperate to build and improve mechanisms and strategies for international cooperation in police training, developing human resources to combat crime. Police training institutions need to establish mechanisms to Police training institutions should establish mechanisms that foster motivation and create favorable conditions for lecturers and researchers to actively participate in scientific forums and research groups, enhancing their research skills and ability to work in an international setting. Creativity, exploration, and a self-learning spirit among all students should also be encouraged. Additionally, there should be close coordination between the police and other state agencies to ensure synchronization in training, scientific research, technology transfer, and the implementation of joint training programs.

Based on the goals, requirements, tasks, and training indicators at each stage, associated with the demand for assigning officers to serve the tasks of combating crime in general, high-tech crime in particular in each country, police training institutions in countries need to continue to consolidate, promote cooperation with international partners under existing agreements; expand relationships with new partners to meet the requirements of training high-quality human resources. In the coming years, police training institutions need to proactively expand cooperation plans based on leveraging the capabilities of each training institution.

Secondly, collaborate to innovate curricula, training methods and scientific research with a modern approach through international cooperation activities. To achieve this, police training institutions need to continue to expand and establish comprehensive links in education and training, enabling the adoption of advanced training programs and transforming the current training approach. These programs need to be updated to reflect latest developments in science and technology, the evolving security and order situation, and the requirements of crime prevention at each stage. In particular, it is necessary to focus on integrating training of new skills in information technology and preventing, investigating new types of "non-traditional" crimes, computer crime, network crime, high-tech crime... Especially, it is necessary to coordinate to build training models, simulate real-life situations about international cooperation in preventing and combating high-tech crimes, creating opportunities for students to experience and train skills in a realistic setting.

In terms of organizing training programs, police training institutions should implement and expand student exchange activities between police training institutions through initiatives such as the "International One-Semester Student Exchange Program", "Multi-Term Study Abroad Program". Additionally, training institutions should facilitate the recognition of equivalent credits for subjects that are similar across the training programs of each institution.

Scientific research activities of training institutions need to focus on researching fields, topics on international cooperation in combating transnational crime, crime with foreign relations, high-tech crime...; focus on, enhance building, co-organizing international forums, seminars on non-traditional security issues, international cooperation in organizing activities to prevent, investigate high-tech crimes; collaborate in detecting, collecting, preserving electronic information, data; coordinate propaganda, dissemination, legal education, and ensuring order, public safety in the digital environment...

Thirdly, cooperate in training and enhancing the quality of the teaching staff to meet the demands of human resource development in the new situation.

Police training institutions should regularly organize visits, academic exchanges, share information, teaching methods, and experiences in management, institutional development, professional development for teaching staff, and scientific research serving the fight against crime, both regionally and internationally.

It is especially important to create opportunities for lecturers to receive training and improve their qualifications both domestically and abroad; encourage lecturers, researchers

to participate in international forums, seminars, conferences to update knowledge, apply experiences from advanced countries. At the same time, it is necessary to enhance coordination in organizing specialized training courses, training new knowledge in high-tech crime prevention, information technology skills, working in an international environment... for lecturers. Encourage and guide young lecturers, researchers to participate in strong research groups capable of implementing international topics, papers, innovation initiatives serving international cooperation in cybersecurity in the region and international security.

Fourthly, cooperate in standardizing and modernizing facilities and equipment catalog for training police forces in the digital age. Training institutions should actively seek and attract international supports to invest in applying science and technology in education, training and scientific research, with the goal of gradually modernizing schools according to the smart university model.

For the near future, schools need to prioritize the development of smart lecture halls, central libraries, modern practical training centers, meet the requirements of smart education and support the transition from traditional to modern training methods. Special attention should be given to investing in facilities for specialized training in cybersecurity and high-tech crime prevention, as well as providing a synchronized and unified system of training equipment. This will help ensure that content, programs, and training methods are effectively organized, leading to gradual improvements in training quality and the development of practical skills for students.

It can be asserted that the Fourth Industrial Revolution presents both opportunities and challenges for police training institutions in their mission to develop human resources capable of combating crime in the digital age. To proactively seize opportunities and overcome challenges, international cooperation in education and training must be recognized as a critical factor—an effective 'lever' to develop a 'digital police' force that can adapt flexibly and effectively to rapid societal changes. Police training institutions worldwide need to accurately assess the challenges and opportunities, enabling them to comprehensively innovate and enhance the content, methods, and quality of training through international cooperation. By doing so, the training of human resources will meet the practical demands of combating various types of crime in the digital era.

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

ИХ, ДЭЭД СУРГУУЛИУДЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ ОЛГОХ СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨР: ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА, ЧИГ ХАНДЛАГА

A COMPARATIVE STUDY AND TRENDS IN LAW ENFORCEMENT EDUCATION PROGRAMS IN UNIVERSITIES AND COLLEGES

Б.Энхболд

Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын гишүүн, доктор, дэд профессор

Enkhbold.B

Commission, National Human Rights Commission of Mongolia, Doctor, Associate Professor

Б.Баярболд

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн багш, цагдаагийн ахмад

Bayarbold.B

Lecturer of Criminal Law and Criminology Department of Police School, University of Internal Affairs, Police Captain

Хураангуй: Энэхүү судалгаа нь хууль сахиулах боловсрол олгож буй гадаадын зарим орны их, дээд сургуулиудын сургалтын хөтөлбөрт дүн шинжилгээ хийж, онцлог, ач холбогдлыг нээн илрүүлэх, Монгол Улсад хэрэгжүүлэх боломжийн талаар дүгнэлт, санал дэвшүүлэхэд чиглэгдсэн бөгөөд энэ хүрээнд 9 улсын 27 их, дээд сургуулийн хөтөлбөрт дүн шинжилгээ хийсэн. Судалгааны үр дүнд үндэслэн хууль сахиулах боловсролыг хөгжүүлэх, мэргэшсэн хүний нөөцийг бэлтгэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор “Гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал”-ын бакалавр, магистр, докторын сургалтын хөтөлбөрийг иргэний их, дээд сургуулиудад хэрэгжүүлэх боломжтой бөгөөд олон талын ач холбогдолтой гэж дүгнээд, тодорхой санал дэвшүүлсэн болно.

Abstract: This study analyzes the educational programs of 27 universities and colleges across 9 foreign countries in order to provide law enforcement education and it aims to identify the characteristics and significance of these programs and propose conclusions and recommendations for its implementation in Mongolia. Based on the results, the study concludes that implementing bachelor's, master's, and doctoral programs in “Criminology” and “Police Studies” at civilian universities in Mongolia for preparation of specialized human resource is possible to support the development of law enforcement education and beneficial and specific recommendations are provided.

Түлхүүр үг: Их дээд сургууль, Хууль сахиулах боловсрол, Гэмт хэрэг судлал, Цагдаа судлал, Сургалтын хөтөлбөр, хууль сахиулагч.

Keywords: University and college, Law Enforcement Education, Criminology, Police Studies, Educational Program, Law Enforcement officer.

Удиртгал

Хууль сахиулах салбарын үйл ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэх, олон нийтийн итгэлийг хүлээж ажиллахад хууль сахиулах боловсролын гүйцэтгэх үүрэг чухал юм. Манай улсад хууль сахиулах боловсролын талаар судалгаа шинжилгээний ажил тасралтгүй хийгдэж, үндэсний болон олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал зохион, хэлэлцүүлэг зохион байгуулж, идэвхтэй оролцож байгаа нь эерэг өөрчлөлтүүдийг бий болгож байна. Дотоод хэргийн их сургуулиас сүүлийн 3 жил дараалан хууль сахиулахын боловсролын талаар томоохон хурал зохион байгуулсан. Тухайлбал, 2022 онд “Хууль зүй, дотоод хэрэг, онцгой байдлын салбарын боловсролын тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга зам” олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал зохион байгуулж, 60 гаруй судалгааны үр дүнг хэлэлцэж зөвлөмж гаргажээ. Дотоод хэргийн их сургуулийн 90 жилийн түүхт ойд зориулсан олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлыг “Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе” гэсэн сэдвээр зохион байгуулж байгаа нь тус асуудлын ач холбогдлыг илэрхийлэх юм.

Хууль сахиулах боловсролын судлагдсан байдлаас үзэхэд энэ чиглэлийн судалгааны ажил, боловсрол олгох онол, практикийн асуудлыг хөгжүүлэхэд төрийн мэдлийн хууль сахиулах чиглэлийн сургууль, тус салбарын эрдэмтэн, судлаачдын үзэл баримтлал, судалгааны бүтээлүүдэд тулгуурлан хийсэн дүгнэлт санал ихээхэн хувийг эзэлж байна. Харин хууль сахиулах боловсрол олгоход иргэний их дээд сургуулийн гүйцэтгэх үүрэг, хөтөлбөрийн онцлог, төгсөгчдийг хууль сахиулах салбарт бэлтгэх агуулга, мөн чанарын талаар харьцангуй бага судлагдсан нь дүгнэгдэж байна. Иймд хууль сахиулах боловсрол олгоход иргэний их дээд сургууль, эрдэмтэн судлаачдын гүйцэтгэх үүрэг, ач холбогдлын талаар судалгаа шинжилгээний ажлыг эрчимжүүлэх шаардлага тулгарч байгаа юм.

Энэхүү судалгааны ажлын зорилго хууль сахиулах боловсрол олгож буй гадаадын зарим их, дээд сургуулиудын сургалтын хөтөлбөрт дүн шинжилгээ хийж, төрийн мэдлийн хууль сахиулах сургуулиудаас ялгагдах онцлог, ач холбогдлыг нээн илрүүлж Монгол Улсад хэрэгжүүлэх боломжийн талаар дүгнэлт хийж, санал дэвшүүлэхэд чиглэгдсэн болно. дэвшүүлсэн зорилгын хүрээнд 1/Хууль сахиулах боловсролын агуулга, тогтолцоо, 2/Хууль сахиулах боловсролын түүхэн хөгжлийн тойм, 3/Монгол Улсад хууль сахиулах боловсрол олгох, хууль сахиулагчийг бэлтгэж буй өнөөгийн байдал, 4/Иргэний их, дээд сургуулийн хөтөлбөрийн онцлог, ач холбогдол, 5/Монгол Улсад иргэний их, дээд сургуулиудад “Гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх боломж, хэрэгцээ гэсэн асуудлыг судалсан.

Судалгааны ажлын хүрээнд АНУ, БНСУ, ХБНГУ, Их Британи Улс БНФУ, Испани Улс, БНХАУ ОХУ зэрэг 9 улсын 27 их, дээд сургуульд (хавсралт) хэрэгжиж байгаа “Хууль сахиулах”-ын боловсрол олгох хөтөлбөр, эрдэмтэн, судлаачдын 30 гаруй бүтээл, Дотоод хэргийн их сургуулийн цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх болон шинжлэн магадлахуйн хөтөлбөр, холбогдох статистик, баримт материалд

харьцуулалт хийх, дүн шинжилгээ хийх аргыг ашиглаж нэгдсэн дүгнэлт, санал гаргасан болно.

Энэ судалгаа нь зөвхөн иргэний их, дээд сургуульд хэрэгжүүлж байгаа хууль сахиулах боловсрол олгох хөтөлбөрийн агуулга, ач холбогдлыг нээн илрүүлэхэд чиглэгдсэн болно.

Хууль сахиулах боловсролын агуулга, тогтолцоо

Олон улсын төвшинд хууль сахиулахын боловсрол гэсэн ойлголт түгээмэл хэрэглэдэг бөгөөд англи хэлэнд “The law enforcement education” гэж орчуулагдаж байна. Судалгааны бүтээл, эрдэмтэн судлаачдын дүгнэлт, олон улсын хандлагаас үзэхэд хууль сахиулах боловсролыг өргөн болон явцуу утгаар тодорхойлох хандлага байна⁵. **Өргөн утгаар авч үзвэл**, иргэдэд хууль сахиулах боловсрол олгох, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам сахиулах, иргэдийн аюулгүй байдлыг хангахад чиглэсэн шинжлэх ухааны мэдлэг бүтээх, хэрэглээнд нэвтрүүлэх, дадал, чадвар олгох цогц ойлголт. Харин **явцуу утгаар авч үзвэл**, хууль сахиулах салбар тухайлбал, цагдаагийн алба хаагч, мөрдөгч, шинжээч, хорих ял, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх болон хууль сахиулах бусад салбарын алба хаагчдыг бэлтгэхэд чиглэсэн шинжлэх ухааны мэдлэг олгох, сургах үйл явцыг хэлнэ.

Хууль сахиулах боловсролын агуулга нь практик сургалт, онолын сургалт, тусгай мэдлэгийн сургалтаас бүрддэг бөгөөд эдгээр агуулгыг бүхэлд нь, эсхүл хэсэгчлэн олгох сургалтын хөтөлбөрөөр тухайн боловсролыг олгодог байна⁶. Сургалтын хөтөлбөрт багтсан хичээлийн агуулгыг авч үзвэл дараах онцлогтой байна.

Үүнд:

Практик сургалт: 1/бие бялдын сургалт- фитнес, бие хамгаалах тактик, галт зэвсэг ашиглах, шуурхай хариу арга хэмжээ авах, 2/цагдаагийн үйл ажиллагааны процессын сургалт- баривчлах тактик, эргүүл харуул гүйцэтгэх аргачлал, замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах, зэвсэг, радио станц ашиглах аргачлал, 3/мөрдөн шалгах ажиллагааны тактикийн сургалт – гэмт хэрэг мөрдөн шалгах арга зүй, нотлох баримт цуглуулах, сэжигтэн, гэрч хохирогчтой ярилцах тактик зэрэг хичээлүүд хамаарч байна.

Онолын сургалт: 1/ хууль сахиулах болон процессын эрх зүйн сургалт- гэмт хэрэгтэй тэмцэх салбарын хууль тогтоомжийг гүнзгий судлах, хүний халдашгүй чөлөөтэй байх эрхийг хязгаалах, баривчлах, үзлэг нэгжлэг хийх зэрэг хууль сахиулах үйл ажиллагааны үндэслэл, 2/ криминологийн сургалт- гэмт хэргийн талаарх ойлголт, түүний шалтгаан нөхцөл, урьдчилан сэргийлэх арга зүй, бусад шинжлэх ухааны онол арга зүйгээр тайлбарлах, 3/ социологи болон сэтгэл судлалын сургалт- хүний зан төлөвийг ойлгох, нийгмийн өөрчлөлт, гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл ба нийгмийн

⁵ David L. Carter and Allen D. Sapp (1990). The evolution of higher education in law enforcement: Preliminary findings from a national study.

⁶ Bradley D. Edwards. (2019) Perceived Value of Higher Education among Police Officers: Comparing County and Municipal Officers. Journal of Criminal justice education. Volume 30: 606-620.

хүчин зүйл, 4/ ёс зүй, хүний эрхийн сургалт- алба хаагчийн ёс зүй, шийдвэр гаргахад хувь хүний зан төлөв нөлөөлөх байдал, шударга ёс, хүний эрхийн үндсэн асуудал гэсэн хичээл сургалт хамаарч байна.

Тусгай мэдлэг олгох сургалт: 1/ шинжлэн магадлахуйун сургалт- гэмт хэргийн ул мөртэй ажиллах, нотлох баримт цуглуулах, шинжилгээний техник технологи ашиглах ур чадвар, ДНХ судлал гэх мэт, 2/ олон нийттэй харилцах сургалт- олон нийттэй харилцаа тогтоох чадвар, олон нийтийн итгэлийг хүлээхэд нөлөөлөх хүчин зүйл ба тэдгээрийг ашиглах, олон нийтэд түшиглэсэн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ ба түншлэлийг хөгжүүлэх стратеги, 3/ шинэ төрлийн гэмт хэрэг ба сорилтод хариу үзүүлэх чадварын сургалт- терроризм, цахим гэмт хэрэг, гамшиг, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдлын үед гэмт хэргийн нөхцөл байдлыг хянах, урьдчилан сэргийлэх, нийгмийн эмзэг бүлгийн хүмүүсийг хамгаалах арга хэмжээ гэсэн багц сургалтууд хамаардаг байна.

Хууль сахиулах боловсрол олгох институт, хөтөлбөрийг авч үзвэл, 1/ Цагдаагийн академи, коллежийн хөтөлбөр, 2/ хууль сахиулах сургуулийн хөтөлбөр, 3) иргэний их, дээд сургуулийн хөтөлбөр, 4) хууль сахиулах сургалтын төв, үргэлжилсэн болон мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөрөөс бүрдэж байна⁷.

Цагдаагийн академи, коллежийн хөтөлбөрт хууль сахиулагчийг бэлтгэхэд чиглэгдсэн практик болон тусгай мэдлэг олгох сургалт багтдаг бөгөөд ихэвчлэн эрчимжүүлсэн сургалтаар мэргэжлийн диплом, зарим тохиолдолд дээд боловсролын зэрэг олгодог байна. Судалгаанаас үзэхэд дэлхийн ихэнх улсад хууль сахиулагч бэлтгэх чиг үүрэг бүхий академи, коллеж үйл ажиллагаа явуулдаг байна⁸.

Хууль сахиулах сургуулийн хөтөлбөрт дээд боловсролтой хууль сахиулагч бэлтгэхэд чиглэгдсэн төрийн мэдлийн сургалтын институт багтдаг бөгөөд бакалавр, магистр, докторын зэрэг олгох хөтөлбөрийг хэрэгжүүлдэг байна. Тухайлбал, БНСУ-ын Үндэсний цагдаагийн их сургууль, БНФУ-ын Үндэсний цагдаагийн их сургууль гэх мэт.

Иргэний их, дээд сургуулийн хөтөлбөрт хууль сахиулахын боловсрол олгоход чиглэсэн хөтөлбөр хамаардаг бөгөөд харилцан адилгүй нэршилтэй байна. Интернэт орчинд хайлт хийж үзэхэд, “Гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо ба аюулгүй байдал”, “Гэмт хэрэг судлал” “Цагдаагийн удирдлага”, “Цагдаа судлал” “Хууль сахиулах удирдлага” гэх мэт 20 гаруй нэршил бүхий хөтөлбөр илэрч байх ба агуулгын хувьд бакалавр, магистр, докторын төвшинд сургалт явуулж байна⁹. Өөрөөр хэлбэл, дэлхийн улс орнуудад хууль сахиулах, цагдаагийн судлалын чиглэлээр боловсрол олгодог 100 гаруй иргэний их дээд сургууль үйл ажиллагаа явуулж, хууль сахиулах боловсролыг өргөн хүрээнд олгож байна. Үүнд, АНУ-ын Мичиганы их сургуулийн “Гэмт хэрэгтэй

⁷ Garner, R. (1999). College-educated cops: Is the time now? Yes. In J. D. Sewell (Ed.), *Controversial issues in policing*. Boston, MA: Allyn and Bacon, 88-102.

⁸ Carlan, P. & Lewis, J. (2009) *Professionalism in Policing: Assessing the Professionalization Movement*. *Professional Issues in Criminal Justice*, 4, 39-57

⁹ Paoline, E. A., III, & Terrill, W. (2007). Police education, experience, and the use of force. *Criminal Justice and Behavior*, 34: 179-196

тэмцэх тогтолцоо ба хууль сахиулах ажил”, БНСУ-ын Кёнгги Их сургуулийн “Цагдаагийн удирдлага, нийтийн аюулгүй байдал”-ын хөтөлбөр, Их Британийн Лестерийн их сургуулийн “Цагдаагийн удирдлага, менежмент”-ын хөтөлбөрийг дурдаж болохоор байна. /Цаашид “Гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал”-ын хөтөлбөр гэх/ Хавсралтаас үзнэ үү.

Хууль сахиулах сургалтын төв, үргэлжилсэн болон мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөрт хууль сахиулах салбарын офицер, ахлагч суралцдаг бөгөөд дараагийн шатны албан тушаалд шаардлагатай сургалтын багтдаг. Тухайлбал, мөрдөн шалгах арга зүй, удирдлагын манлайлал, шинэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чадвар гэх зэргийг дурдаж болно.

Дээрх агуулгаас үзэхэд хууль сахиулах боловсролыг төрийн мэдлийн хууль сахиулах чиглэлийн тусгай сургуулиуд олгохоос гадна иргэний их, дээд сургуулийн хөтөлбөрөөр олгож, хууль сахиулах салбарын онол, практикийг хөгжүүлэх, хүний нөөцийг бүрдүүлэхэд голлох үүрэг гүйцэтгэдэг байна.

Хууль сахиулах боловсролын түүхэн хөгжлийн тойм

Хууль сахиулах боловсролын агуулга нь нийгмийн өөрчлөлт, иргэдийн ухамсар, техник технологийн хөгжил, алба хаагчийн мэргэших шаардлагаас шалтгаалан түүхэн цаг хугацааны явцад хөгжиж ирсэн нь судлаачдын бүтээлээс харагдаж байна¹⁰. Судалгааны дүгнэлтүүдэд үндэслэн дэлхийн улсуудад хууль сахиулах боловсрол хөгжиж ирсэн түүхэн хөгжлийг дараах үечлэлд хуваан үзэж болохоор байна.

1. Туршлагад суурилсан мэдлэгийн үе (1900 оноос өмнөх үе)
2. Хууль сахиулах боловсрол олгож эхэлсэн үе (1900-1945 он)
3. Хууль сахиулах боловсролыг мэргэжлийн түвшинд хөгжүүлсэн үе (1946-1970 он)
4. Шаталсан боловсролын тогтолцоо, стандарт тогтоосон үе: (1971-1990 он)
5. Шилжилт, шинэ үеийн хууль сахиулахын боловсрол (1990 хойш)

Туршлагад суурилсан мэдлэгийн үе (1900 оноос өмнөх үе): Үндсэндээ 19 дүгээр зуунаас өмнө Америк болон европт хууль сахиулах ажил нь олон нийтийн үүрэг хариуцлага байсантай холбоотойгоор албан ёсны сургалт тогтолцоо байгаагүй. Сайн дурын хүмүүс, олон нийтийн идэвхтэй гишүүд нийгмийн дэг журмыг хариуцаж, шөнийн цагаар харуулаар ажилладаг байснаас гадна цөөн тооны цагдаа, шриф гэсэн нэртэй албан тушаалтан үүрэг гүйцэтгэдэг байсан ба тэдэнд ямар нэгэн сургалт, дадлага олгох арга хэмжээ системтэйгээр хийгддэггүй, ихэвчлэн ажлын туршлага, дадлагаар суралцдаг байжээ. Энэ үед төрийн ёслол, хааны аюулгүй байдлыг хангах арга хэмжээг цэргүүд хариуцдаг байсантай холбоотойгоор ихэвчлэн цэргийн бэлтгэл сургуулилт хийдэг байсан талаар судлаачдын бүтээлд тэмдэглэгдэн үлдсэн байна. Үүнийг хууль сахиулагчийг бэлтгэх сургалт, боловсролын тогтолцооны эхлэл гэдэгтэй ихэнх судлаачид санал нийлдэггүй байна. Учир нь цэргийн бэлтгэл

¹⁰ James E. Hawdon Donna A. Sedgwick in Policing: Do Increased Education Requirements Improve Police Performance and Procedural Justice? Virginia Polytechnic Institute and State University, May 4, 2021.

сургуулилтын агуулга, зорилго нь дайсныг устгах, аюулгүй болгоход чиглэгддэг бол хууль сахиулахын боловсролын нь иргэдээ хамгаалж, зөрчигдсөн эрхийг сэргээхэд чиглэгддэгтэй холбоотой юм.

Харин 19 дүгээр зууны үеэс хотжилт, хүн амын өсөлт, нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал, колоничлогдсон улсуудад дэг журам сахиулах шаардлагаар томоохон хотуудад мэргэжлийн цагдаагийн алба нэгжүүд бий болж эхэлсэн. Тухайлбал, 1825 онд Английн нөлөөгөөр Өмнөд Африкийн Цагдаагийн алба (SAPS)¹¹, 1829 онд Лондон хотын цагдаагийн газар¹², 1845 онд Нью-Йорк хотын цагдаагийн газар (NYPD)¹³, Ази тивд 1854 онд Шанхай хотын цагдаагийн газар (SMP) нэгжүүдийг байгуулахад хүргэсэн. Энэ үеэс хууль сахиулагчдад цэргийн албанаас тустай шалгуур бүхий сургалт, бэлтгэл байх ёстой талаар яригдаж эхэлсэн ч албан ёсны боловсрол олгох сургалтын хөтөлбөр байгаагүй, цагдаагийн нэгжүүдэд ажиллаж буй алба хаагчид ихэвчлэн өөрт тохиолдсон нөхцөл байдлаа ярилцах, асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэсэн туршлагаа хуваалцах, хууль сахиулах ажлын туршлагаараа суралцдаг хандлага хэвээр байсан¹⁴.

Харин Английн цагдаагийн газарт ажилладаг эхэн үеийн цагдаагийн офицерууд бусад ажилтнууддаа хэв журам сахиулах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх талаар анхан шатны сургалтыг тодорхой цагаар явуулж эхэлсэн бөгөөд тэднийг “Бобби” гэж нэрлэдэг байсан. Энэ нь цагдаагийн албан ёсны боловсрол олгоход чухал алхам байв.

Хууль сахиулах боловсрол олгож эхэлсэн үе (1900-1945 он): Практикт тулгуурласан цагдаагийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн болгож хөгжүүлэхэд улс орнууд анхаарч, албан ёсны боловсрол олгох хөтөлбөр хэрэгжүүлж эхэлсэн байна. 1919 онд Германд Берлин дэх Пруссийн цагдаагийн академи¹⁵, 1934 онд Хендон цагдаагийн коллеж¹⁶, 1941 онд Францад Үндэсний цагдаагийн академи¹⁷, 1948 онд

¹¹ McCracken, Donal P (1991). "The Irish in South Africa – The Police, A Case Study (Part 20)". Irish Times. Retrieved 8 August 2009.

¹² Lyman, J. L (1964). "The Metropolitan Police Act of 1829: An Analysis of Certain Events Influencing the Passage and Character of the Metropolitan Police Act in England". Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science. 55 (1): 141–154 – via JSTOR. Батлан хамгаалахын сайд байсан Роберт Пил 1829 онд үүсгэн байгуулсан бөгөөд тухайн үед Европ дахь хууль сахиулах байгууллагууд ихэвчлэн цэрэгжсэн, ялангуяа Франц, Герман зэрэг орнуудад. Цагдааг зөвхөн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэхээс илүүтэйгээр төрийн хяналтад байлгах, эсэргүүцлийг дарах зорилгоор ашигладаг байсан. Түүний дэвшүүлсэн цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны зарчим нь хариуцлага, ёс зүйтэй байх, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхийг чухалчилсан нь цагдаагийн ажилтнуудыг цаашид сургах үндэс суурийг тавьсан юм.

¹³ Berman, Jay Stuart. Police administration and progressive reform: Theodore Roosevelt as police commissioner of New York (Greenwood Press, 1987)

¹⁴ Marion, N. (1998). Police academy training: Are we teaching recruits what they need to know? Policing: An International Journal of Police Strategies and Management, 21(1), 54-79.

¹⁵ Bowlby, Chris (1986). "Blutmai 1929: Police, Parties and Proletarians in a Berlin Confrontation". The Historical Journal. 29 (1): 137–158.

¹⁶ Andrew Maile Research Fellow et al. "History, Police Education in England and Wales, and the Limited Role of Professional Ethics" 2010.

¹⁷ <https://www.ensp.interieur.gouv.fr/>. Jacek Dworzecki, 3 National Police Academy as a leading component of the police education system in France".

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

Хятадын Үндэсний цагдаагийн академи¹⁸, тус тус байгуулагджээ. Эдгээр сургуулиуд нь хууль зүйн боловсрол, бие бялдрын бэлтгэл, мөрдөн байцаалтын арга тактик, практик арга зүйг хослуулан сургалт явуулж байсан төрийн мэдлийн байгууллага юм. Тэдний сургалтын зохион байгуулалт нь өнгөрсөн үеийн цэргийн уламжлалд тулгуурлаж байсан хэдий ч орчин үеийн цагдаагийн арга техникийг нэвтрүүлж эхэлсэн байна. Мөн 20 дугаар зууны эхэнд хууль сахиулах боловсролыг түгээн дэлгэрүүлэх, цагдаагийн ажлыг мэргэжлийн төвшинд хүргэхэд АНУ-ын Калифорний мужийн Беркли хотын цагдаагийн газрын даргаар ажиллаж байсан Август Воллмерын (Орчин үеийн цагдаагийн байгууллагын эцэг гэж нэрлэгддэг) санаачилга чухал үүрэг гүйцэтгэсэн юм¹⁹. Тэрээр гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй хэрэгжүүлэх, хууль сахиулагчаар ажиллах хүн боловсролын хувьд өндөр стандартын шаардлага хангасан байх ёстойг санал болгосон. Улмаар 1916 онд хамтран ажилладаг Беркли дэх Калифорнийн Их Сургуульд хууль сахиулагчийг бэлтгэх сургалтын хөтөлбөр хэрэгжүүлэхийг санал болгож, цагдаагийн алба хаагчдыг сургалтад хамруулж эхэлсэн нь орчин цагийн хууль сахиулагчдыг бэлтгэх үзэл санаанд томоохон алхам болсон гэж үздэг. Түүний дараа 1930-аад онд О.В Вилсоны удирдлага дор Бэркли дэх Калифорнийн Их Сургуульд “Гэмт хэрэг судлал”-ын анхны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж эхэлсэн нь хууль сахиулах боловсролын тогтолцоог хөгжүүлэхэд чухал суурь болж, дэлхийн улс орнуудад нөлөөлжээ. Дээрх баримтаас үзэхэд Европ, Азийн улсуудад цагдаа, хууль сахиулахын боловсролыг төрийн мэдлийн цэргийн зохион байгуулалт бүхий сургуулиар дамжуулан бэлтгэж байсан бол АНУ-д иргэний их, дээд сургуульд түшиглэн бэлтгэж эхэлжээ.

Хууль сахиулах боловсролыг мэргэжлийн түвшинд хөгжүүлсэн үе (1946-1970 он): Техник, технологийн дэвшил, хот суурин газар дахь гэмт хэргийн нөхцөл байдал, иргэний эрх чөлөөний тэмцэл, дэлхийн II дайны сургамжаас шалтгаалан хууль сахиулах салбар, цагдаагийн үйл ажиллагаанд боловсролын гүйцэтгэх үүрэг чухал болохыг хүлээн зөвшөөрч хөгжүүлэх бодлогыг улс орон бүр хэрэгжүүлсэн. Тухайлбал, АНУ-д 1967 онд Ерөнхийлөгчийн дэргэдэх Хууль сахиулах, хууль зүйн удирдлагын комиссыг байгуулсан бөгөөд Комиссоос цагдаагийн алба хаагчдад онол, практик хослуулсан дээд боловсрол эзэмшүүлэхийг зөвлөжээ. Түүний дараагаар 1968 онд АНУ-ын Засгийн газраас “Хууль сахиулах ажиллагаанд туслах алба” (LEAA)-ыг байгуулж цагдаагийн ажилтнуудын сургалтыг сайжруулах, офицеруудыг дээд боловсрол эзэмшихэд нь дэмжлэг үзүүлэх санхүүжилт, тэтгэлэг олгохоор шийдвэрлэжээ. Улмаар АНУ дахь коллеж, их, дээд сургуулиудад “Гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал”-ын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх институтийн тоо мэдэгдэхүйц нэмэгдсэн байна.

Харин Герман, Англи, Франц зэрэг Европын орнуудад зөвхөн төрийн цэргийн зохион байгуулалт бүхий их, дээд сургуулиудаар “хууль сахиулах, цагдаа”-ийн

¹⁸ "People's Public Security University of China". english.beijing.gov.cn.

¹⁹ Go, Julian (2020). "The Imperial Origins of American Policing: Militarization and Imperial Feedback in the Early 20th Century" American Journal of Sociology 125, (5).

чиглэлийн боловсрол олгож байсан тогтолцоог өргөжүүлж, иргэний их, дээд сургуулиудад “Цагдаа судлал”, “Гэмт хэрэг судлал”-ын хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж эхэлжээ²⁰. Тухайлбал, 1965 онд Их Британи Лестерийн их сургуулийн Криминологийн тэнхимд “Цагдаа, гэмт хэрэг судлал”-ын чиглэлээр албан ёсны хөтөлбөр хэрэгжүүлж эхэлсэн бол 1953 онд Парисын их сургуульд “Гэмт хэрэг судлал”-ын хөтөлбөр, 1970 оноос Баруун Германы Хамбургийн их сургууль, Гёте их сургуульд “Гэмт хэрэг, цагдаа судлал”-ын хөтөлбөрийг тус тус хэрэгжүүлж эхэлжээ. Мөн Ази болон социалист улс орнуудад тухайлбал, Энэтхэг, хятад, Япон, Солонгос, Филиппин, БНМАУ, ЗХУ-д хууль сахиулах боловсролыг зөвхөн төрийн мэдлийн цэргийн зохион байгуулалт бүхий сургуулиудаар олгож байсан бол хуулийн их дээд сургуулиудын хөтөлбөрт криминологи, эрүүгийн эрх зүй, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын талаар тодорхой хэмжээнд судлах цагийг багтаажээ.

Ийнхүү дэлхийн II дайны дараагаар олон улсын хэмжээнд хууль сахиулах боловсрол, ялангуяа хууль сахиулах салбарыг мэргэшүүлэх, бүтэц зохион байгуулалтыг оновчтой болгох, олон нийтэд түшиглэсэн хууль сахиулах үйл ажиллагааг хөгжүүлэх, шинэ технологи, техникийг нэвтрүүлэхэд анхаарсны үр дүнд хууль сахиулах боловсролын салбарт үсрэнгүй өөрчлөлт гарчээ²¹.

Үүнд:

- Цэргийн зохион байгуулалтаас татгалзсан: Цэргийн хатуу зохион байгуулалтаас татгалзаж хагас цэргийн зохион байгуулалт бүхий хууль сахиулах салбарыг хөгжүүлэх, иргэний аюулгүй байдлыг хангахад чиглэсэн мэргэшүүлэх хандлага дэлхий нийтэд бий болсон. Улмаар хууль сахиулах байгууллагууд сургалтын хөтөлбөрөө шинэчлэхийг эрэлхийлсэн бөгөөд хууль сахиулах ажиллагааг шуурхай, хариуцлагатай явуулахад нийцсэн бүтэц, шаталсан, сахилга баттай байх сургалтын хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж эхэлсэн. (бие бялдын бэлтгэл, онол, тусгай мэдлэг).

- Мэргэшсэн хөтөлбөр, сургалт явуулах нэгжүүдийг хөгжүүлсэн: Дайн нь тагнуулын мэдээлэл цуглуулах, сөрөх тагнуул, терроризмын эсрэг тусгай ур чадваруудыг хөгжүүлэхэд түлхэц өгсөн. Эдгээр ур чадварууд нь ялангуяа улс хооронд тагнуулын ажиллагаа нэмэгдэж, дайны дараа “Хүйтэн дайн”-ы хурцадмал байдал үүссэнтэй холбогдуулан хууль сахиулах байгууллагын сургалтын хөтөлбөрт нууцаар мөрдөн шалгах хичээлийн (гүйцэтгэх ажил) хөтөлбөрүүд тусгагдаж, түүнийг заах нэгжүүд үүссэн. Мөн гэмт хэрэгтэй тэмцэх шинжлэх ухааны ололт амжилтыг хууль сахиулахын боловсролд нэвтрүүлж, ашиглаж эхэлсэн. Тухайлбал, орчин үеийн тагнуул, тандалтын арга техник, мөрдөн байцаалтын арга тактикийг нэвтрүүлжээ.

- Цэргийн технологийн хэрэглээг нэвтрүүлсэн: Дэлхийн II дайны үед бий болсон радио холбоо, радар, хожмын компьютерын технологи зэрэг дэвшилтэд технологиуд хууль сахиулах, цагдаагийн ажилд нэвтэрч эхэлсэн. Мөн сургалтын

²⁰ Higher police education commenced in Great Britain in 1948 with the foundation of a single police College for England and Wales.

²¹ Thomas Whetstone, George L.Kelling “English and American policing in the late 19th century”.
<https://www.britannica.com/topic/police/English-and-American-policing-in-the-late-19th-century>

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

хөтөлбөрүүд нь эдгээр дэвшилтэт технологийн хэрэглээг сурган дадлагажуулж хөгжжээ.

- Шүүхийн шинжилгээ ба гэмт хэргийн лаборатори: Шинжлэн магадлахуйн тусгай мэдлэг, дайны үеийн баллистик, хурууны хээ, ДНХ-ийн технологи зэрэг шинжлэн магадлахуйн ухааны ололт, дэвшил нь хууль сахиулах салбарын сургалт, гэмт хэрэг мөрдөн шалгах ажиллагаанд чухал нөлөө үзүүлсэн. Энэ нь хууль сахиулах сургалтын нэг хэсэг болох гэмт хэргийн лаборатори, шүүх эмнэлгийн боловсрол, түшиц газруудыг хөгжүүлэхэд хүргэсэн.

- Олон улсын хамтын ажиллагааг хөгжүүлсэн: Дайны дараа дайны гэмт хэрэг, хүний наймаа болон дэлхийн улс үндэстнүүдийн өмнө тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд тусгаар улсуудын цагдаагийн байгууллагын хамтын ажиллагааг нэмэгдүүлэхэд түлхэц болсон. Энэ нь олон улсын эрүүгийн цагдаагийн байгууллага (ИНТЕРПОЛ) байгуулахад хүргэсэн бөгөөд хууль сахиулах боловсрол нь олон улсын эрх зүй, гэмт хэрэг үйлдсэн болон ялтныг шилжүүлэх, үндэстэн дамнасан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд онцгой анхаарал хандуулж эхэлсэн.

- Хүний эрхэд суурилсан хууль сахиулах ажиллагааны суурийг тавьсан: Дайны дараагаар Нюрнбергийн шүүх хурал²² болон бусад шүүхүүд дээр дайны гэмт хэргийг мөрдсөн нь олон улсын эрх зүй, дайны гэмт хэрэг, хүний эрхийн талаарх мэдлэг, хандлагыг эрс дээшлүүлсэн. НҮБ-ын Ерөнхий ассамблей, Хүний эрхийн дээд Комиссарын газар болон бусад хороодоос хууль сахиулах, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, шударгаар шүүлгэх, хорих ял эдлүүлэх ажиллагаан дахь хүний эрх, эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр олон улсын гэрээ, конвенц, зөвлөмж батлан гаргаж, гишүүн улсууд дагаж мөрдсөн нь хууль сахиулахын боловсролын бүрэлдэхүүн хэсэг, үйл ажиллагаандаа удирдлага болох үнэт зүйлс болсон. Тиймээс хууль сахиулах боловсролын агуулга нь бүхэлдээ хүний эрхийг хүндэтгэх, дайны гэмт хэрэг, хүний эрхийн зөрчил, түүний хор уршгийг тайлбарлан таниулах, урьдчилан сэргийлэхэд чиглэгдэж, улмаар хууль сахиулах ажиллагааны арга хэлбэр бүхэлдээ өөрчлөгдсөн.

- Олон нийтэд түшиглэсэн хууль сахиулах ажиллагааны хандлага үүссэн: Дэлхийн II дайны дараа гарсан нийгмийн үймээн самуун, ялангуяа колоничлолоос ангижрах, иргэний эрхийг хамгаалах хөдөлгөөний үеэр цагдаагийн алба хаагчид олон нийттэй харилцах арга барилдаа өөрчлөлт оруулахад хүргэсэн. Зарим бүс нутагт олон нийтийн цагдаагийн үйл ажиллагаа руу шилжиж, орон нутгийн иргэдтэй итгэлцлийг бий болгоход анхаарлаа хандуулж эхэлсэн нь сургалтын нэг бүрэлдэхүүн хэсэг болсон.

Шаталсан боловсролын тогтолцоо, стандарт тогтоосон үе: (1971-1990 он):
Хууль сахиулах үйл ажиллагаа улам нарийн төвөгтэй болохын хэрээр боловсрол, сургалтын асуудалд анхаарал хандуулах явдал нэмэгдсэн. Хууль сахиулах салбарын боловсрол олгох үйл ажиллагаа нь харилцан адилгүй байдлаар явагдаж байжээ.

²² Дэлхийн түүхэнд хамгийн олон буюу 403 удаа хуралдсан нэгэн шүүх хурал Германы Нюрнберг хотноо 11 сар орчим үргэлжилжээ. Хурлаар 60 сая хүний амь насыг авч одсон дэлхийн II дайны гэм буруутнууд болох Германы экс удирдагчид, нацист намынхныг буруутган шүүсэн хуралдаан.

Тухайлбал, АНУ-д хууль сахиулахын чиглэлээр дээд боловсрол олгодог цэргийн зохион байгуулалт бүхий төрөлжсөн их, сургууль өнөөг хүртэл байдаггүй, харин муж бүрд цагдаагийн академи, коллеж хэлбэрээр хууль сахиулах ажлын чадвар, практикт суурилсан боловсрол олгодог тогтолцоо бүрдэж бэхэжсэн байна²³. Үүнтэй холбоотойгоор хууль сахиулагч, цагдаагийн алба хаагчдыг дээд боловсролтой байх (4 жилийн хөтөлбөр) шаардлага, стандартыг тавьж, нийгмийн хэлэлцүүлэг өрнөсний үндсэн дээр иргэний их, дээд сургуулийн “Цагдаагийн удирдлага”, “Гэмт явдал судлал”-ын хөтөлбөрт суралцах хандлага нэмэгдсэн байна. Мөн Холбооны мөрдөх товчооны үндэсний академи болон бусад ахисан түвшний сургалтын хөтөлбөрүүд нь хууль сахиулах байгууллагын мэргэжилтнүүдэд зориулсан манлайлал, мөрдөн байцаалтын дэвшилтэт арга барил, менежментэд чиглэсэн тусгай сургалтуудыг санал болгож мэргэшүүлж эхэлжээ. Европ, Азийн орнуудад хууль сахиулах чиглэлээр дээд боловсрол олгоход чиглэсэн цэргийн зохион байгуулалт бүхий болон иргэний их, дээд сургуулиудын аль аль нь үйл ажиллагаа явуулж хэвшсэнтэй холбоотойгоор дийлэнх офицер албан тушаалтан дээд боловсролтой байх шалгуурт нийцсэн байна. Түүнчлэн дэлхийн улсуудад хууль сахиулах боловсролын тогтолцоонд хууль, криминологи, социологи, сэтгэл судлалын шинжлэх ухааныг онолын төвшинд суралцах хандлага нэмэгдэж магистр, докторын хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж эхэлсэн нь хууль сахиулагч төдийгүй энгийн иргэд хууль сахиулах чиглэлээр суралцах хандлага нэмэгдэж, хууль сахиулах салбарын хөгжилд олон нийтийн оролцоо нэмэгдсэн байна.

Шилжилт, шинэ үеийн хууль сахиулахын боловсрол (1990 хойш): Энэ үеийн хууль сахиулах боловсролын тогтолцоонд хэд хэдэн сорилт бий болсны нэг нь хуучин социалист гэгдэж байсан улсууд ардчилалд шилжин орсонтой холбоотойгоор АНУ, Европын хууль сахиулах тогтолцоо, хүний эрхэд суурилсан хууль сахиулах ажиллагааны агуулга үзэл баримтлалыг өөрийн тогтолцоонд нутагшуулах шилжилтийн үе үүссэн. Тухайлбал, Албани, Бразил, Колумб, Коссова Монгол гэх мэт. Үүнтэй холбоотойгоор харилцан туршлага солилцох, хууль сахиулах боловсролын реформ хийх шаардлага үүссэн бөгөөд өнөөг хүртэл шилжилтийн үйл явц өрнөж байна²⁴. Харин бүх улсуудын хувьд үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, цахим орчинд үйлдэгддэг гэмт хэрэг, авлига албан тушаал, үнэт цаасны болон хиймэл оюунд суурилсан гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал, дүрвэгсэдтэй харьцах, гамшгийн үед хүний эрхэд суурилсан хууль сахиулах ажил явуулах, нийгмийн ялгаатай бүлгүүдийг (Хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, бэлгийн цөөнх) ойлгож үйлчлэх, цагдаагийн алба хаагчийн ил тод ёс зүйн төлөвшилтийг дээшлүүлэхэд чиглэгдсэн хууль сахиулахын боловсролыг олгоход анхаарч байна. Орчин үеийн хууль сахиулах боловсролын чиг баримжаа нь

²³ Oliver, W. (2006) The Fourth Era of Policing: Homeland Security. International Review of Law Computers & Technology, 20: 49-62.

²⁴ William G. O'Neill "Police reform in post-conflict societies: what we know and what we still need to know", Policy paper, 2005. International Peace Academy.

“Хууль сахиулах боловсрол”

дотоод аюулгүй байдал ба иргэний эрх чөлөөг тэнцвэржүүлэхэд чиглэсэн илүү цогц мэдлэг, хандлага төлөвшүүлэхэд чиглэсээр байна.

Хууль сахиулах боловсролын түүхэн хөгжлөөс үзэхэд хууль сахиулах дээд боловсрол олгох сургалтыг 1) Ихэвчлэн иргэний их, дээд сургууль хэрэгжүүлдэг АНУ-ын загвар, 2) Иргэний их, дээд сургууль болон төрийн мэдлийн цэргийн зохион байгуулалт бүхий сургууль хэрэгжүүлдэг холимог хэлбэрийн Европ-Азийн загвар, 3) Төрийн мэдлийн цэргийн зохион байгуулалт бүхий сургууль хэрэгжүүлдэг ОХУ, БНХАУ-ын загвар гэсэн гурван тогтолцоо бүрдсэн бөгөөд загвар бүр өөрийн давуу болон сул талтай байна. Монгол Улсын хувьд хууль сахиулах боловсрол олгох тогтолцооны өнөөгийн байдал нь гурав дахь буюу сүүлийн загвартай илүү төстэй байна.

Монгол Улсад хууль сахиулах боловсрол олгох, хууль сахиулагчийг бэлтгэж буй өнөөгийн байдал

Монгол Улсын Дотоод хэргийн их сургуульд хууль зүй, дотоод хэрэг, онцгой байдлын салбарын мэргэжилтнийг бакалаврын түвшинд сургаж бэлтгэхээс гадна, магистр болон докторын зэрэг олгох сургалтыг зохион байгуулж байна²⁵. Тус сургууль нь 1934 онд “Төв сургууль” нэртэйгээр байгуулагдаж 90 жилийн хугацаанд цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, онцгой байдал, хилийн цэрэг, дотоодын цэрэг болон хуульчдыг бэлтгэж ирсэн Монгол Улсын ууган сургуулийн нэг болох судалгааны бүтээлүүдээс дүгнэгдэж байна²⁶.

Дотоод хэргийн их сургуулийн Ахлагчийн сургуульд Цагдаагийн ерөнхий газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын захиалгаар цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ахлагч бүрэлдэхүүний тодорхой мэргэжлээр 2 сараас нэг жилийн хугацаанд бэлтгэж мэргэжлийн боловсрол олгож байна. Харин Цагдаагийн сургууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургууль, Шинжлэн магадлахуйн институтэд дараах хөтөлбөрөөр бакалаврын боловсрол олгож байна²⁷. Үүнд:

Сургуулийн нэр	Хөтөлбөрийн нэр	Олгох зэрэг	Суралцах хугацаа	Мэргэжил
Цагдаагийн сургууль	Цагдаа судлал Мөрдөх алба Кибер гэмт хэрэг судлал	Бакалавр	4 жил	Аюулгүй байдал хангах үйлчилгээ
	Эдийн засгийн мөрдөгч Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил		2 жил	

²⁵Өнөөгийн Дотоод хэргийн их сургуулийн бүрэлдэхүүнд Удирдлагын сургууль, Ахисан шатны боловсролын сургууль, Цагдаагийн сургууль, Хилийн албаны сургууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургууль, Онцгой байдлын сургууль, Ахлагчийн мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн сургууль, Эрх зүй нийгмийн ухааны сургууль, Шинжлэн магадлахуйн институт, Ахлах сургууль багтаж байна.

²⁶ БНМАУ-ын Ардын сайд нарын зөвлөлийн /хуучин нэрээр/ 1933 оны 7 дугаар сарын 6-ны өдрийн 8 дугаар тогтоолоор дотоодыг хамгаалах газрын дунд сургууль байгуулах шийдвэр гаргажээ.

²⁷ Боловсрол шинжлэх ухааны сайдын 2022 оны 09 дүгээр сарын 09-ний өдрийн А/343 дугаар тушаалын хавсралт

	Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал			/Иргэний өмч хөрөнгө хамгаалах/
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн сургууль	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл Нийгмийн ажил	Бакалавр	4 жил	
Шинжлэн магадлахуйн институт	Шинжлэн магадлахуй	Бакалавр	4 жил	

Цагдаа, шүүхийн шийдвэр, шинжлэн магадлахуйн 4 жилийн хөтөлбөрт тусгай шалгуур хангасан 18 насанд хүрсэн, бүрэнд дунд боловсролтой иргэдийг сургаж байгаа бол цагдаагийн сургуулийн 2 жилийн хөтөлбөрт их, дээд сургууль төгссөн иргэдээс сонгон шалгаруулж суралцуулах бөгөөд Аюулгүй байдал хангах үйлчилгээ /Иргэний өмч хөрөнгө хамгаалах/ мэргэжлээр бакалаврын боловсролын зэрэг олгож байна. Мөн “Гэмт явдал судлал”, “Цагдаа судлал”, “Шинжлэн магадлахуй” магистр, докторын сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж ахисан түвшний боловсрол олгодог байна. Түүнчлэн Удирдлагын сургуульд “Хууль сахиулах удирдлага”, “Цагдаагийн стратеги-тактик, удирдлага”, “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн стратеги-тактик, удирдлага” мэргэжлүүдээр магистр, “Хууль сахиулах удирдлага” чиглэлээр докторын хөтөлбөрийг тус тус хэрэгжүүлж удирдах төвшний хүний нөөцийг бэлтгэж байна.

Дээрх хөтөлбөрүүд нь үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журам, иргэдийн аюулгүй байдлыг хангах мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хүний хөгжлийн суурь ур чадвар, цагдаагийн албаны чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах эрх зүй, эрүүл мэнд, бие бялдар, сэтгэл зүйн болон ёс зүй, харилцааны ур чадварыг онол болон практиктай хослуулан хэрэглэх чадварыг эзэмшдэг бөгөөд аль ч төвшиндөө “Эрх зүйч” мэргэжлийн боловсрол олгодоггүй байна.

Дотоод хэргийн их сургууль нь 3000 сонсогчийн хичээлийн төв байр болон 850 сонсогчийн байр, номын сан, спорт цогцолбор, сургалт-дадлагын төв зэрэг сургалтын орчныг бүрдүүлсэн бөгөөд цаашид “Оюутны хотхон” хэлбэрээр хөгжих нөхцөлийг бүрдүүлжээ.

Холбогдох хөтөлбөр мэргэжлийн чиглэлээр жилд дунжаар Цагдаагийн сургуулийг 300, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийг 60, Шинжлэн магадлахуйн институтыг 10, Ахлагчийн сургуулийг 600 орчим сонсогч төгсдөг бол магистр, докторын сургалтыг 60, нийт 1000 орчим хууль сахиулагч шаталсан боловсролын тогтолцоогоор бэлтгэн гаргадаг бол 90 жилийн хугацаанд Дотоод хэргийн их сургууль 50 гаруй мэргэжлээр 60.000 гаруй мэргэжилтэн бэлтгэсэн²⁸ хууль сахиулах салбарын сургалт, эрдэм шинжилгээний төв болон хөгжжээ. Төгсөгчдийн 98 орчим хувь нь цагдаа, шүүхийн шийдвэр, шүүхийн шинжилгээ зэрэг төрийн тусгай

²⁸Дотоод хэргийн их сургуулийн төгсөгчдийн мэдээлэл.
<https://www.facebook.com/UniversityofInternalAffairs>

“Хууль сахиулах боловсрол”

чиг үүргийн байгууллагад ажиллаж байгаа ч хууль сахиулах салбарын хүний нөөцийг бүрдүүлэхэд хүрэлцдэггүй болох нь судалгаанаас дүгнэж байгаа юм.

Иргэний их, дээд сургууль төгсөгчдөөс хууль сахиулах салбарт тухайлбал, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, шүүхийн шинжилгээний байгууллагад сонгон шалгаруулж ажиллуулж ирсэн түүхэн уламжлал нь Монгол Улс дахь эрх зүйн боловсрол олгож эхэлсэн үеэс эхлэлтэй юм. Профессор С.Жанцан 1960 онд МУИС-ийн бүрэлдэхүүнд Хуулийн салбар байгуулагдан ажилласнаар хууль зүйн сургалт судалгааны ажил явуулах, цаашид хууль зүйн шинжлэх ухааны хөгжих оюуны уурхай болсон гэж дүгнэжээ²⁹. Энэ үеэс хуулийн салбарт Захиргааны эрх зүйн хүрээнд “Цагдаагийн байгууллагын захиргааны үйл ажиллагаа”³⁰, “Эрүүгийн эрх зүй”, “Эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүй”, “Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн эрх зүй” хичээлийг тусгай хөтөлбөрөөр зааж байсан бол криминологи хичээлийг хэдий үеэс зааж эхэлсэн талаар баримт байхгүй байна. Монгол Улсад 1974 онд БНМАУ-ын Прокурорын газрын дэргэд Гэмт явдлын шалтгаан нөхцөлийг судлах хүрээлэнг байгуулж, олон арван судалгаа хийж байсны дотор МУИС-ийн хуулийн салбарын эрдэмтэн судлаачид голлох хувийг эзэлж байснаас дүгнэхэд Криминологи хичээл ямар нэгэн төвшинд судлагдаж байсан байх боломжтой юм.

1992 оноос хувийн хэвшлийн их дээд сургууль байгуулахыг Үндсэн хуулиар зөвшөөрсөнтэй холбоотойгоор хууль зүйн их, дээд сургуулиуд байгуулагдаж эрх зүйч мэргэжил олгох сургалтын хөтөлбөрт “Криминологи”, “Цагдаагийн эрх зүй”, “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх”, “Хоригдлыг нийгэмшүүлэх”, “Гэмт хэргийн ул мөртэй ажиллах” зэрэг хичээлийг сонгох, эсхүл цөөн цаг цагаар судалж байснаас гадна “Эрүүгийн эрх зүй”, “Эрүүгийн процессын эрх зүй” хичээлийг 3 багц цагаар заавал судлахаар тусгаж сургалт явуулдаг байсан нь хууль сахиулах салбарын хүний нөөцийг бүрдүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэж байсан гэж үзэж болох юм.

МУИС болон бусад хувийн хэвшлийн их, дээд сургууль төгсөгчдөөс цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажиллах сонирхолтой төгсөгчийг сонгон авч хүний нөөц бүрдүүлэх явдал өнөөг хүртэл түгээмэл байсаар байна. Тухайлбал, 2024 оны байдлаар цагдаагийн байгууллагын хүний нөөцийн 31.8 хувийг дотоод хэргийн их сургууль төгсөгчид, 68.2 хувийг иргэний их, дээд сургууль төгссөн хүмүүс бүрдүүлж байгаа бөгөөд үүнээс 48.9 хувь эрх зүйн боловсролтой байна. Харин Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хүний нөөцийн 20.8 хувийг дотоод хэргийн их сургуулийн төгсөгч, 79.2 хувийг бусад их дээд сургуулийн төгсөгч эзэлж байгаа бол үүнээс 20.7 хувь нь эрх зүйч мэргэжилтэй алба хаагч эзэлж байна.³¹

Мөн хууль зүйн их дээд сургуулийн эрх зүйн чиглэлийн магистрын сургалтын хөтөлбөрт хууль сахиулах салбарын алба хаагчид элсэн суралцаж “Криминологи”,

²⁹ С.Жанцан. Монгол Улсын Эрүүгийн салбарын /Эрүүгийн эрх зүй, Эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүй, Гэмт явдал судлал, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн эрх зүй/ шинжлэх ухааны хөгжил, ирээдүйн чиг хандлага. Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, Гэм явдалтай тэмцэх асуудал сэтгүүл. 2005.

³⁰ Ж.Долгорсүрэн. Д.Булган Монгол Улсын цагдаагийн эрх зүйн курс. УБ., 2014, 23 дахь тал.

³¹ Хүний эрхийн Үндэсний комисст Цагдаагийн ерөнхий газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас ирүүлсэн хүний нөөцийн мэдээлэл, 2024.09.17-ний өдөр.

“Цагдаагийн эрх зүй”, “Эрүүгийн эрх зүйн”, “Эрүүгийн процессын эрх зүй”-н чиглэлээр магистрын зэрэг хамгаалсан тохиолдол цөөнгүй байна. Тухайлбал, цагдаа судлалын чиглэлээр магистрын зэрэг хамгаалж буй судлаачдыг сургуулиар нь авч үзвэл, 49.1 хувь нь Дотоод хэргийн их сургуульд, 10.3 хувь нь Их засаг их сургууль, 10.3 хувь нь Билиг дээд сургууль, 7,6 хувь нь Монголын үндэсний их сургууль, 6.3 хувь нь МУИС-ийн Хууль Зүйн Сургуульд тус тус хамгаалагдсан байна³².

Монгол Улсад хууль сахиулах боловсрол олгоход чиглэсэн эрх зүйч мэргэжлээс ялгаа бүхий “Цагдаа судлал”, “Гэмт хэрэг судлал” гэсэн бие даасан сургалтын хөтөлбөр өнөөг хүртэл иргэний их, дээд сургуулиудад нэвтэрч сургалт, эрдэм шинжилгээний эргэлтэд ороогүй, хууль сахиулах боловсролыг эрх зүйн боловсролоос ялган хөгжүүлэх бодлого бүрэлдээгүй, түүнийг агуулга мөн чанарыг үнэлэх, хүлээн зөвшөөрөх хандлага сул байсаар байна.

Иргэний их, дээд сургуулийн “Гэмт хэрэг”, “Цагдаа судлал” хөтөлбөрийн онцлог, ач холбогдолд хийсэн дүн шинжилгээ

Хууль сахиулах боловсрол олгох чиглэлээр “Гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал”-ын хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг гадаадын зарим их дээд сургууль (хавсралтаас үзнэ үү) болон төрийн мэдлийн хууль сахиулах сургуулийн хөтөлбөрийн агуулгад харьцуулан дүн шинжилгээ хийхэд дараах нийтлэг болон ялгаатай тал илэрч байна. Хөтөлбөрийг төрийн болон хувийн хэвшлийн сургуульд хэрэгжүүлж байгаагаас үл хамаарч хууль сахиулах боловсрол олгох, нийтийн хэв журам сахиулах, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, мөрдөн шалгах болон олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай онолын мэдлэг, ур чадвар, ёс зүйн төлөвшил олгоход чиглэгддэг ба иргэдийн итгэлийг хүлээж, эерэг харилцаа тогтоох зорилгод аль аль нь чиглэгддэг байна.³³

Харин сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх процесст дараах ялгаа байна. Үүнд:

- Хөтөлбөрийн судлах зорилго: Иргэний их, дээд сургуулийн хөтөлбөрийн зорилго нь хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаа, бодлогын дүн шинжилгээ, гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл судлал болон хууль сахиулах байгууллагын захиргаа гэх мэт гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцооны талаар боловсрол олгоход чиглэгддэг. Эдгээр хөтөлбөрөөр төгсөгчдөд олон салбарт хөрвөн ажиллах чадвар олгоход чиглэдэг бөгөөд зөвхөн цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага төдийгүй хуульч, бодлогын судлаач, шинжээч болон хувийн аюулгүй байдлыг хангах албанд ажиллах боломжийг олгодог байна. Харин төрийн мэдлийн цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх сургуулийн хөтөлбөрийн зорилго нь зөвхөн хууль сахиулах салбарт ажиллах практик ур чадвар, бие бялдар, сэтгэл зүйн болон цагдаагийн ажлыг хийхэд шаардагдах тактик, хууль сахиулах процессыг хэрэгжүүлэх тусгай мэдлэг, чадвар

³² Монгол Улс дахь цагдаа судлалын төлөв байдал судалгааны тойм. Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал” онол, арга зүй сэтгүүл, УБ., 2017 №2 (60) дугаарт нийтлэгдсэн.

³³ Sherman, L. W. (1978). The quality of police education. National Advisory Commission on Higher Education for Police Officers. San Francisco, CA: Jossey-Bass6

“Хууль сахиулах боловсрол”

бүхий хүний нөөц, офицерыг бэлтгэхэд чиглэгдэж, сургалтын хөтөлбөрийг төрөөс хянаж, зөвшөөрөл олгодог байна.

- Сургалтын агуулга: Иргэний их, дээд сургуулиудын хөтөлбөр нь онолын мэдлэг олгоход чиглэгдсэн гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцооны онол, гэмт хэрэг судлал, социологи, сэтгэл судлал, нийтийн захиргаа, хууль, ёс зүй, олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн үйл ажиллагаа, цагдаад итгэх олон нийтийн хандлага, цагдаа, хорих байгууллагын харьцуулсан судлал, шинжлэн магадлахуй зэрэг хичээлийг онол, судалгааны арга зүйд тулгуурлан судалдаг бөгөөд шинэ төрлийн гэмт хэрэг, түүний шалтгаан нөхцөл, урьдчилан сэргийлэх шинэ арга тактикийг нийгмийн үзэгдэлтэй холбон судалдаг байна. Тухайлбал, цахим гэмт хэрэг, форензик ярилцлага, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны ёс зүй гэх мэт. Бие бяldrын чадвар олгох, галт зэвсгийн бүтэц, зүй тогтол болон тактикийн хичээлийг хууль сахиулах мэргэжлийн сургуультай харьцуулахад маш бага цагаар заадаг байна. Харин төрийн мэдлийн хууль сахиулах сургуулийн хөтөлбөр нь бие хамгаалах, үйл ажиллагааны тактик, галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх, цэргийн хэргийн мэдлэг олгох, удирдлагын шийдвэрийг гүйцэтгэх чадвар, зохиомол орчинд суурилсан дадлагын сургалт, тухайлбал, хэргийн газрын үзлэг, ул мөр бэхжүүлэх, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал, жагсаал цуглаан, замын хөдөлгөөн зохицуулах, сэжигтэн, хохирогчтой ажиллах арга зүй, хууль зүйн мэдлэг, түүнийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны дараалал, олон нийттэй харилцах ур чадвар, хариу арга хэмжээний үеийн шийдвэр гаргалт гэсэн сургалт дийлэнх хувийг эзэлдэг байна.

- Хөтөлбөрт суралцах суралцагч, багш: Иргэний их, дээд сургуулийн хөтөлбөрт хууль сахиулах, улс төрч, бодлогын шинжээч болон судлаач, нийгмийн ажлын чиглэлээр ажиллах сонирхолтой иргэн, эсхүл дээд боловсролтой эзэмшсэн хэн ч элсэн суралцах боломжтой байдаг бол төрийн мэдлийн хууль сахиулах сургуульд ирээдүйд хууль сахиулах салбарын ажилтан болоход шаардагдах тусгай шалгуураар сонгогдсон суралцагч (сонсогч) болон карьераа дээшлүүлэх зорилгоор суралцаж байгаа албан тушаалтан суралцдаг онцлогтой. Багшлах бүрэлдэхүүний хувьд иргэний их дээд сургуулиудад “гэмт хэрэг судлал”, “цагдаа судлал”-ын чиглэлийн онолын эрдэмтэн, судлаачид ихэвчлэн багшлах, эрдэм шинжилгээ судалгааны ажил хийдэг бол хууль сахиулах чиглэлтийн сургуульд практик туршлага бүхий багш, судлаачид ажилладаг байна.

- Сургалт явуулах арга зүй: Иргэний их, дээд сургуулиудад ихэвчлэн лекц, семинар, судалгааны төсөл, бүлгийн хэлэлцүүлэг, бичгийн даалгавар хэлбэртэй байдаг бол практик сургалтыг гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцооны байгууллага болох цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, хорих анги, албадан сургалтын төв, тэдгээрийн үйл ажиллагаатай танилцах, дадлага хийх хэлбэрээр явуулдаг байна. Харин төрийн мэдлийн хууль сахиулах сургуулиуд ихэвчлэн биеийн хүч, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх болон хууль хэрэглээний чадвар олгох сургалтыг бага бүлэг, зохиомол орчин бүрдүүлэх, тохиолдол шинжлэх байдлаар явуулдаг. Онолын мэдлэг олгох сургалтыг сургалтын нийтлэг арга болох лекц, семинар, бие даалт гэх мэт

иргэний их, дээд сургуульд ашигладаг нийтлэг аргаар явуулдаг ч харьцангуй бага цагийг зарцуулдаг байна. Суралцах хугацаандаа гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцооны байгууллагуудад дадлага хийж, практик ажилд оролцох, дэмжлэг үзүүлэх байдлаар ур чадвар сэтгэл зүйн бэлтгэлийг эзэмшдэг байна. Сургалтын орчны хувьд цэргийн баазтай төстэй өндөр зохион байгуулалт, дэг журам мөрдөгддөг харуул хамгаалалт бүхий сургалтын орчин бүрдүүлсэн хотхон (кемп)-д зохион байгуулдаг бөгөөд суралцагчид ихэвчлэн байрлаж суралцдаг байна.

- Суралцах хугацаа: Иргэний их, дээд сургуулийн бакалаврын боловсрол олгох хөтөлбөр 2-4 жил, магистр, докторын сургалтын хөтөлбөр 2-3 жилийн хугацаагаар суралцдаг. Түүнчлэн тус хөтөлбөрт өдөр, орой, эчнээ хэлбэрээр суралцах боломжтой бөгөөд цахим сургалтын хэлбэрээр суралцах хувилбарын санал болгодог. Харин төрийн мэдлийн хууль сахиулах сургуулиуд ихэвчлэн сургалтын төвшин, олгох чадвараасаа хамаарч хэдэн сараас 2 жил хүртэл мэргэшүүлэх сургалт, бакалаврын боловсрол олгох сургалт 4 жил, магистр, докторын сургалтын хөтөлбөр 3-5 жилээр суралцах боломжтой. Хөтөлбөрүүд нь ихэвчлэн бүтэн цагаар өдрөөр суралцахыг шаардлага бөгөөд цахим болон сонголттой уян хатан байх боломж хязгаарлагдмал байдаг нь судалгаанаас харагдаж байна.

Хөдөлбөрийн нийтлэг болон ялгаатай байдлаас үзэхэд, иргэний их дээд сургуулиуд оюутнуудыг хууль сахиулах, аюулгүй байдал, судалгааны салбарт бэлтгэж, гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцооны талаар онол, арга зүйн гүнзгий мэдлэг олгоход чиглэдэг бол төрийн мэдлийн хууль сахиулах сургууль, академи нь практик ур чадвар, сахилга бат, хууль сахиулах үйл ажиллагааг алдаагүй хэрэгжүүлэх дадал, чадварт бэлтгэх сургалт явуулдаг онцлогтой болох нь дүгнэгдэж байна.

Харьцуулсан судалгаанаас үзэхэд иргэний их, дээд сургуульд “Гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал”-ын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нь дор дурдсан ач холбогдлыг илэрхийлдэг байна.³⁴ Үүнд:

- Судалгаа, дүн шинжилгээний ажил хөгждөг: Хууль сахиулах салбарын үйл ажиллагаа, цаашид хэрэгжүүлбэл зохих арга хэмжээний талаар шинжлэх ухааны үндэслэл бүхий дүгнэлт, санал гаргах чадавх нэмэгддэг. Тухайлбал, цагдаа, хорих байгууллагын үйл ажиллагааны өнөөгийн байдалд дүн шинжилгээ хийх, хэрэгжүүлсэн арга хэмжээг үнэлэх, хууль сахиулах салбарын шинэчлэлийн талаар олон ургалч үзэл гарч, тэдгээрийг тойрсон үндэслэл бүхий хэлэлцүүлэг өрнөдөг бөгөөд шинэчлэлийн бодлогод тусгалаа олдог.

- Хууль сахиулах салбарын талаарх мэдлэг нэмэгддэг: Хөтөлбөрт цагдаагийн байгууллагын шинэчлэл, алба хаагчийн ёс зүй, цагдаагийн харьцуулсан судлал, хууль сахиулах байгууллагын орчин үеийн асуудал, олон нийтэд түшиглэсэн хууль сахиулах

³⁴ Lawrence W. Sherman (University of Cambridge, UK). "Education in Evidence-Based Policing: The Global Challenge" (2019).

David Weisburd (George Mason University, USA). "Reforming Police Education: Evidence-Based Policing as a Core Element" (2015).

Cynthia Lum, (University of Queensland, Australia), Evidence-Based Policing: Translating Research into Practice" (2017). гэх мэт эрдэмтэн судлаачдын бүтээлийг дурдаж болно.

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

үйл ажиллагаа, хууль сахиулах ажиллагаанд хүний эрхийг хангах зэрэг хичээлүүд багтдаг. Энэ нь олон нийт хууль сахиулах салбарын үйл ажиллагааг ойлгож, хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлдэг.

- Хууль сахиулах салбарт шинэ соёл нэвтрүүлэхэд нөлөөлдөг: Хууль сахиулах салбар, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад манлайлах, олон улсын туршлага, шинэ хандлагыг нэвтрүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Удирдлагын арга барил, байгууллагын соёл, стратеги төлөвлөлтийн талаар мэдлэг олгох замаар суралцагчдад шинэчлэлийг ойлгуулах, удирдах чадвартай болгодог.

- Хамтын ажиллагааны боломжийг бүрдүүлдэг: Их дээд сургуулиуд хууль сахиулах салбар, цагдаа, хорих байгууллага болон төрийн байгууллагуудтай байнга хамтран ажиллаж, цаг үеийн тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэх, шинэчлэлийн стратеги боловсруулахад дэмжлэг үзүүлдэг. Энэхүү хамтын ажиллагаанд дадлага хийх, хамтарсан судалгааны төсөл хэрэгжүүлэх, бодлого судалгаа боловсруулах зэрэг ажил багтаж болно.

- Олон нийтэд түшиглэсэн үйл ажиллагаа явуулах боломжийг нэмэгдүүлдэг: Хөтөлбөрт цагдаа, олон нийтийн харилцаа, нийтийн дэг журам сахиулахад олон нийтийн гүйцэтгэх үүрэг, хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааг ойлгох, олон нийтийн дэмжлэг, түүний ач холбогдлыг нэмэгдүүлэх, олон нийтийн санаа бодлыг тандан судлахад тусалдаг.

- Бодлогын нөлөөлөл: Эдгээр хөтөлбөрийн төгсөгчид нь олон улс, бүс нутаг, үндэсний хэмжээний хууль сахиулах салбарын шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх бодлого, хууль тогтоомжийг боловсруулах ажилд оролцох, шинэчлэлийн бодлогод нөлөө үзүүлэх, харилцан туршлага солилцох ажилд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.

- Өөрчлөлтөд дасан зохицох чадвар эзэмшдэг: Их сургуулийн хөтөлбөрөөр боловсрол эзэмшсэн хууль сахиулах салбарын алба хаагчид хууль сахиулах үйл ажиллагаа болон нийгмийн хүлээлтэд нийцүүлэн гарсан өөрчлөлтөд дасан зохицоход илүү сайн бэлтгэгдсэн байдаг нь шинэчлэлийг хүлээн авах, өөрчлөлтөд илүү үр дүнтэй, хөрвөх чадвартай ажиллах боломжийг нэмэгдүүлдэг.

Монгол Улсад иргэний их, дээд сургуулиудад “гэмт хэрэг судлал”, “цагдаа судлал” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх боломж, хэрэгцээ

Дээд боловсролын тухай хуульд “Цэрэг цагдаагийн мэргэжлийн чиглэлийн сургалтын үйл ажиллагааг Боловсролын ерөнхий хуулийн 3.1.18-д заасан төрийн өмчийн дээд боловсролын сургалтын байгууллага эрхэлнэ”³⁵, Боловсролын ерөнхий хуулийн дээрх заалтад “Цэрэг, цагдаагийн дээд боловсролын сургалтын байгууллага” гэж зэвсэгт хүчин, тагнуул, хил хамгаалах, цагдаа, онцгой байдлын мэргэжлийн чиглэлээр³⁶ сургалт эрхэлдэг хуулийн этгээдийг³⁷ ойлгоно гэж заасан.

³⁵ Дээд боловсролын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.4 дэх хэсэг.

³⁶ Энэ зохицуулалтад хууль сахиулах салбарын бүрэлдэхүүн хэсэг болсон шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, шүүхийн шинжилгээний байгууллагыг орхигдуулсан байгааг залруулах шаардлагатай.

³⁷ Боловсролын ерөнхий хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.18 дэх заалт.

Үүнтэй холбоотойгоор “гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал” гэсэн хууль сахиулахын боловсрол олгоход чиглэсэн хөтөлбөр хэрэгжүүлэх тусгай зөвшөөрлийг иргэний их, дээд сургуульд олгодоггүй байна. Харин Их засаг олон улсын их сургуульд “Хувийн аюулгүй байдал” гэсэн хөтөлбөр хэрэгжүүлж байгаа ба энэ хөтөлбөрийг шүүмжилж хязгаарлахаас илүү сургалтын агуулга, зорилгыг оновчтой болгох нь хууль сахиулах боловсролыг дэмжих ач холбогдолтой. Тухайлбал, сургалтын хөтөлбөрт аюулгүй байдал, хувийн аюулгүй байдлын онол, хууль сахиулах байгууллагатай хамтран ажиллах стратеги, гадаад орны туршлага, нийтийн хэв журам сахиулах ажилд дэмжлэг үзүүлэх, аюулгүй байдлыг хангах техник, технологийн шийдэл, тэдгээрийг ашиглах чадварт сургахад чиглэсэн хичээлийг суулгах ёстой. Эсрэгээрээ дүрэмт хувцас хэрэглэх, цэргийн зохион байгуулалт бүхий хэв шинжийг арилгаж, бие бялдар, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх чадварыг бие даан сургахад анхаарах шаардлагатай.

Олон улсын чиг хандлагын дагуу хууль сахиулахын боловсрол гэсэн ойлголтыг өргөн хүрээнд тодорхойлж, тухайн салбарын шинжлэх ухааны мэдлэг, чадавхыг хөгжүүлэх зорилгоор иргэний их, дээд сургуулиудад “Гэмт хэрэг судлал” “Цагдаа судлал” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хэрэгцээ, шаардлага байгааг дараах үндэслэлээр тайлбарлаж болохоор байна.

А) Хууль сахиулах мэргэжлээр суралцах сонирхол бүхий иргэдийн тоо нэмэгдэж байна: Хууль сахиулагчийг бэлтгэх чиг үүрэг бүхий Дотоод хэргийн их сургуулийн элсэлтийн судалгаанаас үзэхэд хууль сахиулах, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх болон шүүхийн шинжилгээний байгууллагад ажиллах сонирхолтой хүмүүсийн тоо жилээс жилд нэмэгдэх хандлагатай байгаа ч тэдгээрийн 6-20 орчим хувь нь тус сургуульд элсэн суралцаж байна.

Элсэхээр хүсэлт гаргасан иргэдийн дунд эмэгтэйчүүдийн тоо маш өндөр үзүүлэлттэй байгааг нь сонирхолтой юм. Тухайлбал, 2022 онд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн хөтөлбөрт элсэн суралцах хүсэл гаргагчдын 379 буюу 84 хувь, шинжлэн магадлахуйн хөтөлбөрт элсэн суралцах гаргагчдын 458 буюу 93.8 хувь, 2023 онд цагдаагийн хөтөлбөрт элсэхээр хүсэлт гаргагчдын 817 буюу 45 хувийг тус тус эзэлж байсан бол энэ үзүүлэлт 2024 онд Цагдаагийн хөтөлбөрт 51.6, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн хөтөлбөрт 91.2, шинжлэн магадлахуйн хөтөлбөрт 69.1 хувийг тус тус эзэлж байна. Хүсэлт гаргасан эмэгтэйчүүдээс цагдаагийн хөтөлбөрт 4.7 хувь, шүүхийн шийдвэрийн хөтөлбөрт 5.2 хувь, шинжлэн магадлахуйн хөтөлбөрт 5.1 хувь нь элссэн суралцаж байна.³⁸

³⁸ Дотоод хэргийн их сургуулийн 2024 оны 08 дугаар сарын 22-ний өдрийн П-03/1222 дугаар албан бичиг.

“Хууль сахиулах боловсрол”

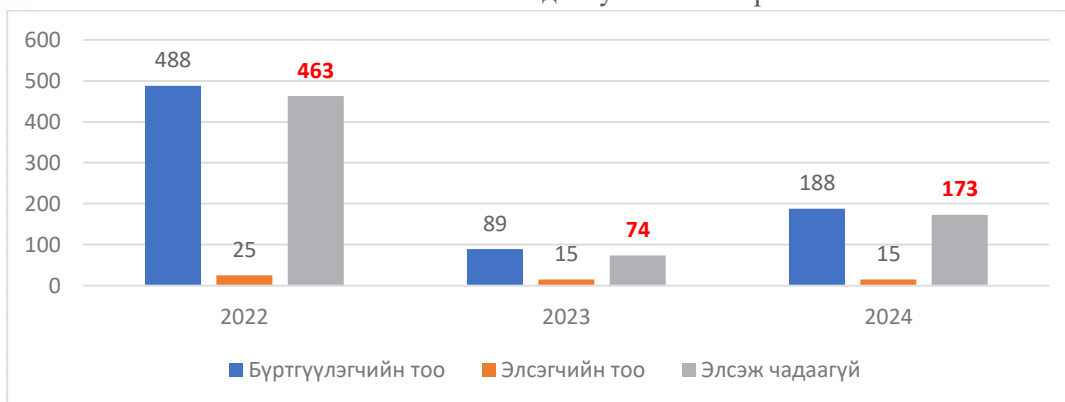
Цагдаагийн алба хаагч бэлтгэх хөтөлбөр

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн алба хаагч бэлтгэх хөтөлбөр

Шинжлэн магадлахуйн хөтөлбөрт

Дээрх статистикаас үзэхэд, хууль сахиулах чиглэлээр суралцах сонирхолтой иргэдийн 80-90 орчим хувь нь хүссэн мэргэжлээр элсэн суралцаж чаддаггүй байна. Элсэж чадаагүй иргэд бусад их, дээд сургуулийн эрх зүй болон бусад хөтөлбөрөөр суралцдаг, эсхүл дараа жил дахин элсэх сонгон шалгаруулалтад оролцдог байна. Дотоод хэргийн их сургуульд элсэн суралцах сонирхол иргэдийн дунд нэмэгдэж байгаа нь хууль сахиулах салбарын ажилтан болох хүсэл эрмэлзэл, суралцах

хугацааны төлбөрийг төрөөс бүхэлд нь хариуцдаг, төгссөний дараа ажлын байраар 100 хувь хангагддаг зэрэг хүчин зүйлтэй холбон тайлбарлаж болно.

Цагдаагийн байгууллагын хүний нөөцийн 68.2 хувийг иргэний их, дээд сургууль төгссөн, үүнээс 48.9 хувь эрх зүйн боловсролтой, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хүний нөөцийн 79.2 хувийг иргэний их дээд сургууль төгссөн, үүнээс 20.7 хувь нь эрх зүйн боловсролтой алба хаагч тус тус эзэлж байна.³⁹ Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд 551 албан тушаал /ажлын байр/ батлагдан мөрдөж байгаагаас ажлын байрны тодорхойлолтод 438 буюу 79 хувьд нь эрх зүйч мэргэжилтэй байх шаардлага тавьсан хэдий ч Дотоод хэргийн их сургуулийн төгсөгчид “эрх зүйч” мэргэжил олгохгүй байх талаар гарсан Боловсрол шинжлэх ухааны сайдын тушаалтай нийцүүлэн Цагдаагийн ерөнхий газраас ажлын байрны тодорхойлолтодоо өөрчлөлт оруулж “аюулгүй байдал, цагдаа судлал” гэсэн мэргэжлийн чиглэлийг нэмж тусгаж байна⁴⁰.

Цагдаагийн байгууллага олон жилийн турш гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг бүхий албан тушаалтныг эрх зүйч мэргэжилтэй байхаар шалгуур тавьж байгаа хандлагыг олон улсын жишигт нийцүүлэн өөрчлөх шаардлага зүй ёсоор тулгарч байна. Түүнчлэн Цагдаагийн албаны тухай хуульд ч энэ хандлага хадгалагдсан хэвээр байна. Тухайлбал, Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 20 дугаар зүйлийн 20.1 дэх хэсэгт “Цагдаагийн төв байгууллагын даргаар цагдаагийн албанд 20-оос доошгүй жил ажилласан, эрх зүйч мэргэжилтэй...”, мөн зүйлийн 20.4 дэх хэсэгт “...тэргүүн дэд дарга, дэд даргаар цагдаагийн албанд 15-аас доошгүй жил ажилласан, эрх зүйч мэргэжилтэй...” байхаар заасан. Гэтэл Дотоод хэргийн их сургууль төгсөгчдөд “эрх зүйч” мэргэжил олгохгүй байх шийдвэр хэрэгжиж эхлээд бараг 10 жил болжээ⁴¹.

Эрх зүйч болон бусад мэргэжлээр төгссөн иргэнд хууль сахиулах боловсрол, мэргэжлийн чиг баримжааг Дотоод хэргийн их сургуулийн офицер бэлтгэх, давтан сургалт болон Цагдаагийн ерөнхий газрын Сургалтын төвөөр дамжуулан олгож байна. Учир нь эрх зүйч бэлтгэж байгаа хууль зүйн их, дээд сургуульд хууль сахиулах салбарт ажиллахад шаардлагатай мэдлэг олгох гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо, цагдаа, шүүхийн шийдвэр, шүүхийн шинжилгээний байгууллагын онцлог, хөгжлийн чиг хандлага, харьцуулсан судалгаа, цагдаа олон нийтийн хамтын ажиллагаа, гэмт хэргийн ул мөртэй ажиллах, гэмт хэргийн статистик, сэтгэл зүй, криминологи гэх мэт хичээл сургалтын хөтөлбөрт бараг тусдаггүй, эсхүл сонгон судлах байдлаар явагдаж байгаа юм.

Хууль сахиулах боловсрол нь эрх зүйн боловсролоос ялгаатай бөгөөд илүү практикт суурилсан хууль хэрэглээний чадвар суулгахад чиглэгдсэн байдаг онцлогтой. Тиймээс хууль сахиулагчдад хууль зүйн мэдлэгтэй байх, түүнийг хэрэгжүүлэх чадвар олгох сургалтыг хууль сахиулах боловсролын хөтөлбөрт заавал

³⁹Хүний эрхийн Үндэсний комисст Цагдаагийн ерөнхий газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас ирүүлсэн хүний нөөцийн мэдээлэл, 2024.09.17-ний өдөр.

⁴⁰БСПШУ-ны сайдын 2022 оны 0% дүгээр сарын 09-ний өдрийн А/343 тушаал.

⁴¹БСПШУС-ын сайдын 2014 оны 178 дугаар тушаалын хавсралт.

тусгахыг шаарддаг бөгөөд хуульч гэдэг агуулгаар тус сургалтыг явуулдаггүй байна. Хуульчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль, Боловсрол шинжлэх ухааны сайдын тушаалаар эрх зүй, хууль сахиулах (аюулгүй байдал) боловсролын ялгааг нарийвчлан тодорхойлж мэргэжлийн чиглэлийг тогтоожээ⁴². Өнөөгийн байдлаар Дотоод хэргийн их сургуулийн хууль сахиулах, аюулгүй байдлын чиглэлийн хөтөлбөрөөр төгсөгчдийг хуульчийн сонгон шалгаруулалтад оролцуулахгүй, цаашилбал, шүүгч, прокурор, өмгөөлөгч болон бусад хуульчаар ажиллах боломжийг хязгаарласан, Дотоод хэргийн их сургуулийг түшиглэсэн докторын зэрэг олгох чиглэлийг “Хууль сахиулахуй, дотоод хэрэг”⁴³ гэсэн чиглэлээр олгож байгаа зэрэг нь эрх зүй болон хууль сахиулах боловсролын агуулга ялгаатай гэдгийг харуулсан бодлого юм.

Хууль сахиулах чиглэлээр гадаад, дотоодод боловсрол эзэмшсэн, эрдмийн зэрэг хамгаалсан мэргэшсэн судлаачид хууль зүйн их, дээд сургуульд багшлах явдал нэмэгдсэн нь энэ хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хүний нөөц бүрдэж байгааг харуулах юм. Өнөөдрийн байдлаар Монгол Улсын Их сургууль, Шихихутуг их сургууль, Улаанбаатар олон улсын их сургууль, Отгонтэнгэр их сургууль, Идэр их сургууль, Орхон их сургуульд энэ чиглэлийн мэргэшсэн эрдэмтэн судлаачид цөөнгүй ажиллаж байна.

Хууль сахиулах салбарт ажиллах сонирхол бүхий иргэдэд зориулсан “гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал”-ын бакалавр, магистр, докторын сургалтын хөтөлбөрийг иргэний их, дээд сургуульд хэрэгжүүлэх замаар хууль сахиулах, аюулгүй байдал, эрдэм шинжилгээний салбарт ажиллах хүний нөөцийг бэлтгэх, зохих шалгуур хангасан иргэдийг тусгай албанд сонгон шалгаруулж авах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх шаардлагатай.

Б) Хууль сахиулах салбарын онолын мэдлэг, судалгааны чадавхыг нэмэгдүүлж, өрсөлдөх чадварыг сайжруулах: Хууль сахиулах салбарын судалгаа эрдэмж шинжилгээний ажлыг шинжлэх ухааны арга зүйд тулгуурлан хөгжүүлэх, гэмт явдал, цагдаа судлалын онол, харьцуулсан судалгаа төдийлөн хөгжөөгүй нь хэд хэдэн судалгаагаар дүгнэгдсэн. Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэм шинжилгээний нэгдсэн хүрээлэнгээс “Монгол Улс дахь цагдаа судлалын төлөв байдал” суурь судалгааны ажилд 1967-2015 оны хооронд Монгол Улсын хэмжээнд цагдаа судлалын чиглэлээр бичигдсэн 5 хэлбэрийн 609 судалгааны бүтээл тухайлбал, 1/ ном, сурах бичиг, 2/ эрдмийн зэрэг горилсон бүтээл (доктор), 3/ магистрын дипломын ажил, 4/ илтгэл, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, 5/ суурь болон хэрэглээний судалгааны ажлуудын агуулга, судалгааны арга зүйд дүн шинжилгээ хийсэн⁴⁴. Судалгааны дүнгээр, байгууллагын эрх зүйн байдал, гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн зохицуулалтыг

⁴² БСШУС-ын сайдын 2014 оны 178 дугаар тушаалаар Дотоод хэргийн их сургуулийн хэрэгжүүлдэг хөтөлбөрүүдийг “хууль сахиулах ажил” гэж нэрлэж эхэлсэн бөгөөд үндсэндээ энэ үеэс эрх зүйч мэргэжил олгохыг зогсоосон байна.

⁴⁴ Б.Энхболд, Б.Мөнхдорж нар “Монгол Улс дахь цагдаа судлалын төлөв байдал” судалгааны тойм. УБ., Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал онол арга зүйн сэтгүүл. 2017№2-т нийтлэгдсэн.

боловсронгуй болгох зэрэг гадагш чиглэсэн судалгааны ажил нийт бүтээлийн 30 гаруй хувийг эзэлж байгаа бол цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны мөн чанарыг нээн илрүүлэх, гадаад орны сайн туршлагыг нэвтрүүлэхэд чиглэгдсэн цагдаагийн үйл ажиллагааны онол, харьцуулсан судлал, цагдаа олон нийтийн хамтын ажиллагаа, хүний нөөц зэрэг сэдвүүд харьцангуй бага судлагдсан гэж дүгнэжээ.

Цагдаа судлалын чиглэлээр хийгдсэн судалгааны ажлуудад нийгмийн шинжлэх ухааны салбарт түгээмэл хэрэглэгддэг баримт бичигт дүн шинжилгээ хийх, санал асуулга авах, хууль тогтоомжид дүгнэлт хийх, фокус бүлгийн ярилцлага хийх зэрэг аргуудыг түгээмэл хэрэглэж байгаа бол нийгмийн шинжлэх ухааны онолын хийсвэр ойлголт, нэр томъёонуудад хэмжилт хийх, үндэслэл бүхий дүгнэлт гаргахад ач холбогдол бүхий математик, статистикийн аргачлал, дүн шинжилгээ хийх аргыг ашиглахгүй байгаа нь судалгааны үр дүнг олон улсын хэмжээнд танилцуулах, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй дүгнэлт гаргахад хүндрэл учруулж байна гэж дүгнэсэн. Тус хүрээлэнгээс хийсэн “Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл бичихэд анхаарах асуудал” судалгааны дүгнэлтэд “Судлаачдын нийтлүүлсэн өгүүлэл нь онолын үндэслэл, судалгааны арга зүйд тулгуурлаагүй, зөвхөн юмс үзэгдлийг тодорхойлон тайлбарласан танин мэдэхүйн шинжтэй байна” гэж дүгнээд олон улсын түвшинд эрдэм шинжилгээний бүтээлд тавигдах жишиг шаардлага, судалгааны арга зүйг хөгжүүлэх шаардлага тулгарч байгааг сануулжээ.⁴⁵

Дотоод хэргийн их сургуулийн зүгээс хууль сахиулах боловсролын асуудлыг өргөн хүрээнд дүгнэж, цаашид авах арга хэмжээний талаар тодорхой санал дүгнэлт дэвшүүлж байсан ба тодорхой үр дүн гарч байгаа ч цаашид эрчимжүүлэх шаардлага байна. Тухайлбал, 2005 оноос ДХИС-ийн бүрэлдэхүүнд Эрдэм шинжилгээний хүрээлэн байгуулж, “Цагдаа судлал”, “Гэмт явдал судлал”, “Шүүхийн шийдвэр судлал”, “Шинжлэн магадлахуйн төв”, “Хууль сахиулахуйн боловсрол судлал”-ын төв”, Холбогдох профессоров судалгааны багийг байгуулж сургалт судалгааны ажил хийсний үр дүнд 2017 онд “Цагдаа судлал”-ын чиглэлээр олон улсын хянан магадлагаа бүхий сэтгүүлд эрдэм шинжилгээний анхны бүтээл нийтлэгдсэн⁴⁶, Цагдаагийн алба хаагчийг бэлтгэх сургалтын тогтолцоо⁴⁷, Цагдаагийн байгууллагын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга зүй⁴⁸, Цагдаагийн байгууллагаас олон нийттэй харилцах асуудал⁴⁹ зэрэг шинэ судалгааны чиглэлүүд ахиц гарч байна. Гэсэн хэдий ч “Хууль сахиулах”, “Цагдаагийн судлал”-ын чиглэлийн судалгааны ажлын үр дүн олон улсад нийтлэгдэх тохиолдолд маш цөөн хэвээр байна. Харин бусад их дээд сургуулийн профессор,

⁴⁵ Б.Энхболд, С.Гантулга “Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл бичихэд анхаарах асуудал”, Уб., Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал сэтгүүл 2018№3-т нийтлэгдсэн.

⁴⁶ Enkhbold Batzeveg. “Confidence in the Police among Mongolian Immigrants in Korean and Native Mongolians in the home country: A Comparative Test of Conceptual Models” International Journal of Law, Crime and Justice” сэтгүүл, 2017 №3 (50).

⁴⁷ Э.Дашгаадан “Цагдаагийн алба хаагчийн сургалтын тогтолцоо, эрх зүйн зохицуулалт” докторын зэрэг горилсон бүтээл, ДХИС, Уб, 2023.

⁴⁸ Б.Хулан “Цагдаагийн байгууллагын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажилд хийх үнэлгээ”

⁴⁹ Б.Эрдэнэбилэг “Цагдаагийн байгууллагаас олон нийттэй харилцах үйл ажиллагаа” докторын зэрэг горилсон бүтээл, ДХИС, Уб, 2023.

эрдэмтэн судлаачдын зүгээс энэ чиглэлийн судалгаа, шинжилгээний ажилд харьцангуй бага анхаарч байна.

“Цагдаа судлал”, “Гэмт хэрэг судлал”, “Гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо”-ны талаарх онол, арга зүйг хөгжүүлэх, шинжлэх ухааны мэтгэлцээнийг бий болгох, харилцан туршлага солилцоход энэхүү хөтөлбөрийг иргэний их, дээд сургуулиудад хэрэгжүүлэхийн ач холбогдол өндөр юм.

В) *Хууль сахиулах салбарын шинэчлэл, хэлэлцүүлгийн явцад хөндлөнгийн үнэлгээ хийх хараат бус судлаачдын оролцоог хангах:* Хууль сахиулах салбар, ялангуяа цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын шинэчлэлийн асуудлыг сүүлийн 30 гаруй жил хэлэлцэж зохих өөрчлөлт гарч байгаа ч Улсын их хурлын сонгууль, Засгийн газрыг шинээр байгуулах, эсхүл олон нийтийн анхаарал татсан асуудал үүссэний дараа нийгэмд шинэчлэлийн талаар хүчтэй яригддаг ч онол, судалгааны үндэслэлтэй хариулт өгөх, дүгнэлт, санал гаргах хөндлөнгийн судлаач, шинжээчдийн оролцоо хангалтгүй байгаа юм.

Тухайлбал, 2008 оноос цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, гэрч хохирогчийг хамгаалах тогтолцоо, хууль сахиулах салбарын хүний нөөцийг бэлтгэх асуудлын талаар хэлэлцэж байсан ч өнөөг хүртэл тогтолцооны шинжтэй томоохон судалгаа, дүгнэлтүүд ховорхон байна.

Нээлттэй нийгэм форум төрийн бус байгууллага, Монголын Эмнести интернэшнл олон улсын байгууллагын зүгээс цагдаа, хууль сахиулах салбарын үйл ажиллагааг хүний эрхэд нийцүүлэн боловсронгуй болгоход чиглэсэн судалгаа, дүн шинжилгээний ажлыг хөндлөнгийн судлаачдаар гүйцэтгүүлж ирсэн нь энэ салбарын үйл ажиллагаа, хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгоход чухал үүрэг гүйцэтгэж ирснийг дурдах нь зүйтэй.

Тухайлбал, цагдаагийн ажил дүгнэх үзүүлэлт, олон нийтийн цагдаагийн үйл ажиллагаа, ил тод байдал, цагдаагийн хэрэглэгчийн үнэлгээ, жагсаал цуглааны үеийн цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаа, цагдаагийн хууль тогтоомжийг үнэлэх, зан үйлд нөлөөлөх сургалт явуулах, хорих ял эдлүүлэх үйл ажиллагаа, нийгэмшүүлэх асуудал гэх зэрэг судалгааны ажлыг дурдаж болно⁵⁰. Мөн төрийн бус байгууллагын зүгээс энэ чиглэлийн судалгаа, дүгнэлтүүдийг хийдэг боловч тэдгээр нь тогтвортой бус, санхүүжилтээс шалтгаалан үр дүндээ хүрэхгүй байх тохиолдол цөөнгүй байна. Дотоод хэргийн их сургуулийн судлаачдын дүгнэлт, саналыг практик үйл ажиллагааг сайжруулахад ашиглаж байгаа ч Засгийн газрын харьяа байгууллага гэсэн агуулгаар улс төрийн нөлөөлөлтэй, хөндлөнгийн бус гэж үзэх хандлага ч байгааг анхаарах нь зүйтэй.

Хууль сахиулах боловсролын тогтолцоог өргөжүүлж “Гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал” хөтөлбөрийг иргэний их, дээд сургуульд хэрэгжүүлснээр шууд үр дүн гарахгүй ч ирээдүйд төгсөгчдөөс тус салбарын мэргэшсэн хараат бус хөндлөнгийн судлаач, шинжээчид төрөн гарах, хууль сахиулах салбарын шинэчлэл, бодлогод мэдэгдэхүйц нөлөө үзүүлэх боломжтой юм. Гадаад улсын туршлагаас үзэхэд хууль

⁵⁰Дэлгэрэнгүйг <https://forum.mn/> цахим хуудаснаас үзнэ үү.

сахиулах салбарын шинэчлэл, инновацад хөндлөнгийн шинжээч, профессор, судлаачдын оролцоо ихээхэн нөлөө үзүүлдэг байна.

Г) *Олон нийтэд түшиглэсэн хууль сахиулах үйл ажиллагаа хөгжүүлэх, олон нийтийн итгэлийг нэмэгдүүлэх*: Олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн үйл ажиллагааны стратеги нь цагдаа болон олон нийт хамтарч гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхэд хамтран ажиллах, асуудал шийдвэрлэх зөөлөн чадварт суурилсан хандлага юм. Уг стратегийн зорилго нь гэмт хэргийг буруулж, цагдаа олон нийтийн хамтын ажиллагааг сайжруулах, цагдаад итгэх иргэдийн итгэлийг нэмэгдүүлэхэд чиглэдэг⁵¹.

Цагдаагийн алба хаагчийн ёс зүйн зөрчилтэй холбоотой нийт өргөдөл, гомдлын 22.6 хувийг цагдаагийн алба хаагчийн харьцааны соёл, ёс зүй зөрчсөн талаар байгаа бол монголчуудын цагдаад итгэх хандлага “дунд зэрэг” гэсэн дүгнэлт гарсан байна.⁵² Дотоод хэргийн их сургуулийн Цагдаагийн алба хаагч бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрт “Олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн үйл ажиллагаа”, “Цагдаагийн алба хаагчийн ёс зүй” гэсэн хичээлүүд туссан ч харьцангуй цөөн цагаар орж байна.

Олон нийтэд түшиглэсэн хууль сахиулах үйл ажиллагаа нь өргөн хүрээтэй ойлголт бөгөөд манай улсад зөвхөн “олон нийтийн цагдаа” гэсэн агуулгаар ойлгох нь түгээмэл байна. Олон нийтэд түшиглэсэн хууль сахиулах ажиллагааны хамгийн үр нөлөөтэй, хүчтэй механизм бол цагдаа, хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаа, мөн чанарын талаар аль болох олон хүнийг гүнзгий мэдлэгтэй болгож хамтран ажиллах сэдэл төрүүлэх явдал юм. Ингэснээр Үл ойлголцол, ташаа мэдээллээс үүдэлтэй зөрчлийг бууруулахад тусалдаг.

Судалгаанаас үзэхэд иргэний их, дээд сургуулийн “Гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал” хөтөлбөрийн агуулгад “Цагдаа олон нийтийн хамтын ажиллагаа”, “Олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн үйл ажиллагаа”, “Цагдаад итгэх олон нийтийн хандлага”, “Хэвлэл мэдээлэлтэй харилцах”, “Асуудлыг зөөлөн аргаар шийдвэрлэх арга зүй”, “Харьцуулсан цагдаа судлал” гэх мэт хичээлийг үндсэн хичээл болгон судалж байна. Эдгээр сургалтаар олж авсан мэдлэг хандлага нь олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн үйл ажиллагааг хөгжүүлж, цагдаад итгэх олон нийтийн хандлагыг хөгжүүлдэг байна.

Дүгнэлт

1. Хууль сахиулах боловсролыг өргөн болон явцуу утгаар тодорхойлж хөгжүүлэх боломжтой. Өргөн утгаар авч үзвэл, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам сахиулах, иргэдийн аюулгүй байдлыг хангахад чиглэсэн шинжлэх ухааны мэдлэг бүтээх, хэрэглээнд нэвтрүүлэх, дадал, чадвар олгох цогц ойлголт. Явцуу

⁵¹C Gill, D Weisburd, CW Telep, Z Vitter. Community-oriented policing to reduce crime, disorder and fear and increase satisfaction and legitimacy among citizens: A systematic review. Journal of Experimental Criminology, (2014), Volume 10, 399-428.

⁵² Б.Энхболд “Цагдаагийн байгууллагын хэрэглэгчийн үнэлгээ-2017”, судалгааны тайлан УБ., 2018 он.
- Цагдаагийн ерөнхий газрын Дотоод хяналт шалгалт аюулгүй байдлын газар, “Цагдаа, дотоодын цэргийн байгууллагын алба хаагчдын 2023 оны жилийн эцсийн сахилга, ёс зүйн зөрчлийн дүнгийн тайлан мэдээ. УБ, 2024 он.

утгаар авч үзвэл, хууль сахиулах салбар тухайлбал, цагдаагийн алба хаагч, мөрдөгч, шинжээч, ял эдлүүлэх ажиллагааг хэрэгжүүлэгч болон гэмт хэрэгтэй тэмцэх бусад салбарын хаагчдыг бэлтгэхэд чиглэгдсэн шинжлэх ухааны мэдлэг олгох, сургах үйл явц гэж үзэх боломжтой.

2. Хууль сахиулах боловсролын түүхэн хөгжлөөс үзэхэд хууль сахиулах дээд боловсрол олгох сургалтыг 1) Ихэвчлэн иргэний их, дээд сургууль хэрэгжүүлдэг АНУ-ын загвар, 2) Иргэний их, дээд сургууль болон төрийн мэдлийн цэргийн зохион байгуулалт бүхий сургууль хэрэгжүүлдэг холимог хэлбэрийн Европ-Азийн загвар, 3) Төрийн мэдлийн цэргийн зохион байгуулалт бүхий сургууль хэрэгжүүлдэг ОХУ, БНХАУ-ын загвар гэсэн гурван тогтолцоо бүрдсэн бөгөөд загвар бүр өөрийн давуу болон сул талтай байна. Монгол Улсын хувьд хууль сахиулах боловсрол олгох тогтолцооны өнөөгийн байдал нь гурав дахь буюу сүүлийн загвартай илүү төстэй байна.

3. Монгол Улсын Дотоод хэргийн их сургууль нь цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, шүүхийн шинжилгээний байгууллагын алба хаагчдыг бакалавр, магистр, докторын зэрэгтэй бэлтгэх сургалтыг олон улсын жишигт нийцсэн хөтөлбөр, орчин үеийн сургалтын анги танхим, номын сан, спорт цогцолбор, сургалт-дадлагын орчинд хэрэгжүүлж байгаа Монгол Улсын ууган сургуулийн нэг болжээ. Тус сургуулийн цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх болон шинжлэн магадлахуйн хөтөлбөрт элсэн суралцах хүсэлт гаргагчдын тоо жилээс жилд нэмэгдэж байгаа ч зөвхөн 6-20 орчим хувь нь элсэн суралцдаг бол төгсөгчд 100 хувь ажлын байраар хангагддаг байна. Энэ нөхцөл байдалтай холбоотойгоор бусад их дээд сургууль төгсөгчдөөс цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хүний нөөцийн 65 орчим бүрдүүлж байна.

4. Хууль сахиулах боловсрол олгох хөтөлбөрийг төрийн мэдлийн хууль сахиулах сургууль олгохоос гадна иргэний их, дээд сургуулиудад хэрэгжүүлэх замаар онол, практикийн нэгдлийг хангах, хууль сахиулах салбарыг хөгжүүлэх, хүний нөөцийг бүрдүүлдэг орчин үеийн чиг хандлага зонхилж байна. Монгол Улсад хууль сахиулах боловсрол олгоход чиглэсэн эрх зүйч мэргэжлээс ялгаа бүхий “Цагдаа судлал”, “Гэмт хэрэг судлал” гэсэн бакалавр, магистр, докторын сургалтын хөтөлбөрийг иргэний их, дээд сургуульд хэрэгжүүлэх замаар хүний нөөцийг бүрдүүлэх, зохих шалгуур хангасан иргэдийг тусгай албанд сонгон шалгаруулж авах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх шаардлагатай.

5. Иргэний их, дээд сургуулиудад хэрэгжүүлж буй хөтөлбөрийн нийтлэг болон ялгаатай байдлаас үзэхэд, иргэний их дээд сургуулиуд оюутнуудыг хууль сахиулах, аюулгүй байдал, судалгааны салбарт бэлтгэж, гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцооны талаар онол, арга зүйн гүнзгий мэдлэг олгоход чиглэдэг бол төрийн мэдлийн хууль сахиулах сургууль, академи нь практик ур чадвар, сахилга бат, хууль сахиулах үйл ажиллагааг алдаагүй хэрэгжүүлэх дадал, чадварт бэлтгэх сургалт явуулдаг онцлогтой болох нь дүгнэгдэж байна.

6. Иргэний их, дээд сургуульд “Гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал”-ын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нь хууль сахиулах салбарын судалгаа, дүн шинжилгээний

ажлыг хөгжүүлэх, салбарын мэдлэг хандлага, манлайллыг нэмэгдүүлэх, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэх, бодлогын нөлөөлөл үзүүлэх, өөрчлөлтөд дасан зохицох чадвар зэрэг ур чадварт бэлтгэдэг байна.

Санал

1. Дээд боловсролын тухай хуульд заасан “Цэрэг, цагдаагийн мэргэжлийн чиглэлийн сургалтын үйл ажиллагааг цэрэг, цагдаагийн дээд боловсролын сургалтын байгууллага” эрхэлнэ” гэсэн зохицуулалтыг хууль сахиулах боловсролын өргөн агуулгад нийцүүлэн өөрчлөх. Энэ агуулгад шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, шүүхийн шинжилгээний байгууллагыг оруулж томъёолох.

2. Иргэний их, дээд сургуульд хууль сахиулахын боловсрол олгоход чиглэсэн “Гэмт хэрэг судлал”, “Цагдаа судлал”, “гэмт хэрэгтэй тэмцэх тогтолцоо ба хууль сахиулах ажил” гэх мэт хөтөлбөрөөр бакалавр, магистр, докторын сургалт явуулах боломжийг нээх;

3. Дээрх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх зөвшөөрөл олгосон иргэний их, дээд сургуулиудад дүрэмт хувцас хэрэглэх, цэргийн зохион байгуулалт бүхий сургалт, бэлтгэл хийх, тусгай хэрэгсэл ашиглах гэх мэтээр цэрэг, хууль сахиулах чиглэлийн мэргэжлийн сургуулийн хэв шинжийг дурайх, өрсөлдөхийг хязгаарлах, зөвхөн бие даалт хэлбэрээр зохион явуулах зохицуулалт хийх.

4. Хууль сахиулах боловсролыг эрх зүйн боловсролын мэргэжлийн чиглэлээс ялгаж, бие даан хөгжүүлэх хандлагыг төлөвшүүлэх,

5. Дотоод хэргийн их сургуулийн хууль сахиулах боловсрол олгож байгаа цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл, шинжлэн магадлахуйн хөтөлбөрөөр төгсөгчдийн мэргэжлийн ур чадварын төвшинд тогтмол үнэлгээ хийх аргачлалыг нэвтрүүлэх (галт зэвсэг, бие хамгаалах, хууль хэрэгжүүлэх, стандарт мөрдөх гэх мэт),

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Andrew Maile Research Fellow et al. “History, Police Education in England and Wales, and the Limited Role of Professional Ethics” 2010.
2. David L. Carter and Allen D. Sapp (1990). The evolution of higher education in law enforcement: Preliminary findings from a national study.
3. Bradley D. Edwards. (2019) Perceived Value of Higher Education among Police Officers: Comparing County and Municipal Officers. Journal of Criminal justice education. Volume 30: 606-620.
4. Garner, R. (1999). College-educated cops: Is the time now? Yes. In J. D. Sewell (Ed.), Controversial issues in policing. Boston, MA: Allyn and Bacon, 88-102.
5. Carlan, P. & Lewis, J. (2009) Professionalism in Policing: Assessing the Professionalization Movement. Professional Issues in Criminal Justice, 4, 39-57
6. Paoline, E. A., III, & Terrill, W. (2007). Police education, experience, and the use of force. Criminal Justice and Behavior, 34: 179-196

7. James E. Hawdon Donna A. Sedgwick in Policing: Do Increased Education Requirements Improve Police Performance and Procedural Justice? Virginia Polytechnic Institute and State University, May 4, 2021.
8. McCracken, Donal P (1991). "The Irish in South Africa – The Police, A Case Study (Part 20)". Irish Times. Retrieved 8 August 2009.
9. Lyman, J. L (1964). "The Metropolitan Police Act of 1829: An Analysis of Certain Events Influencing the Passage and Character of the Metropolitan Police Act in England". Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science. 55 (1): 141–154 – via JSTOR.
10. Berman, Jay Stuart. Police administration and progressive reform: Theodore Roosevelt as police commissioner of New York (Greenwood Press, 1987)
11. Marion, N. (1998). Police academy training: Are we teaching recruits what they need to know? Policing: An International Journal of Police Strategies and Management, 21(1), 54-79.
12. Bowlby, Chris (1986). "Blutmai 1929: Police, Parties and Proletarians in a Berlin Confrontation". The Historical Journal. 29 (1): 137–158.
13. Jacek Dworzecki, "3 National Police Academy as a leading component of the police education system in France".
14. Go, Julian (2020). "The Imperial Origins of American Policing: Militarization and Imperial Feedback in the Early 20th Century" American Journal of Sociology 125, (5).
15. Thomas Whetstone, George L. Kelling "English and American policing in the late 19th century".
16. Oliver, W. (2006) The Fourth Era of Policing: Homeland Security. International Review of Law Computers & Technology, 20: 49-62.
17. William G. O’neill “*Police reform in post-conflict societies: what we know and what we still need to know*”, Policy paper, 2005. International Peace Academy.
18. Sherman, L. W. (1978). The quality of police education. National Advisory Commission on Higher Education for Police Officers. San Francisco, CA: Jossey-Bass
19. Lawrence W. Sherman (University of Cambridge, UK). "Education in Evidence-Based Policing: The Global Challenge" (2019).
20. David Weisburd (George Mason University, USA). "Reforming Police Education: Evidence-Based Policing as a Core Element" (2015).
21. Cynthia Lum, (University of Queensland, Australia), Evidence-Based Policing: Translating Research into Practice" (2017).
22. Enkhbold Batzeveg. “Confidence in the Police among Mongolian Immigrants in Korean and Native Mongolians in the home country: A Comparative Test of Conceptual Models” International Journal of Law, Crime and Justice” сэтгүүл, 2017 №3 (50).
23. C Gill, D Weisburd, CW Telep, Z Vitter. Community-oriented policing to reduce crime, disorder and fear and increase satisfaction and legitimacy among citizens: A systematic review. Journal of Experimental Criminology, (2014), Volume 10, 399-428.

24. С.Жанцан. Монгол Улсын Эрүүгийн салбарын /Эрүүгийн эрх зүй, Эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүй, Гэмт явдал судлал, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн эрх зүй/ шинжлэх ухааны хөгжил, ирээдүйн чиг хандлага. Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал сэтгүүл.
25. Ж.Долгорсүрэн. Д.Булган Монгол Улсын цагдаагийн эрх зүйн курс. Уб., 2014, 23 дахь тал.
26. Б.Энхболд, Б.Мөнхдорж, Д.Сумьяацэрэн, Б.Мөнхсэргэлэн. Монгол Улс дахь цагдаа судлалын төлөв байдал судалгааны тойм. Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал” онол, арга зүй сэтгүүл, Уб., 2017 №2 (60) дугаарт нийтлэгдсэн.
27. С.Гантулга, Б.Энхболд “Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл бичихэд анхаарах асуудал”, Уб., Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал сэтгүүл 2018№3-т нийтлэгдсэн.
28. Б.Энхболд “Цагдаагийн байгууллагын хэрэглэгчийн үнэлгээ-2017”, судалгааны тайлан Уб., 2018 он.

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

ANTI-CORRUPTION COMPLIANCE AND LEGAL EDUCATION IN RUSSIA AND MINIMIZATION OF CRIMINAL LEGAL RISKS OF BUSINESS OPERATIONS

ОХУ ДАХЬ АВЛИГЫН ЭСРЭГ ХӨТӨЛБӨР БА ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН БОЛОВСРОЛ, БИЗНЕСИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЭРҮҮГИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХ НЬ

Garmaev Yury Petrovich

Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of the Republic of Buryatia, Head of the Laboratory of Comparative Law in Asian Countries of the Dorji Banzarov Buryat State University, garmaeffl@mail.ru.

Гармаев Юрий Петрович

Хууль зүйн ухааны доктор, профессор, Буриадын Бүгд Найрамдах Улсын хүндэт хуульч, Доржи Банзаровын нэрэмжит Буриад улсын их сургуулийн Азийн орнуудын харьцуулсан эрх зүйн лабораторийн эрхлэгч, garmaeffl@mail.ru

Abstract: The definition of anti-corruption compliance in the context of legal education and training is formulated, the reasons properly identified to introduce it into Russian and other companies operating in Russia. The concept and classification of corruption risks are set forth, including unreasonable risks, the risks of illegal criminal prosecution of the owners and employees of the company. To build up an effective anti-corruption compliance system, it is necessary to establish coordinated work of compliance officers, corporate security agents, and lawyers with specialization in criminal cases of corruption crimes.

Хураангуй: Хууль эрх зүйн боловсрол, сургалтын хүрээнд авлигын эсрэг хөтөлбөрийн тодорхойлолтыг томъёолж, ОХУ болон ОХУ-д үйл ажиллагаа явуулж буй бусад компаниудад үүнийг хэрэгжүүлэх учир шалтгааныг зөв тодорхойлсон. Компанийн эзэд болон ажилтнуудыг хууль бусаар эрүүгийн хариуцлагад татах эрсдэл болон үндэслэлгүй эрсдэлүүдийг багтаасан авлигын эрсдэлийн тухай ойлголт, ангиллыг тодорхой тайлбарласан. Үр дүнтэй авлигын эсрэг хөтөлбөрийн тогтолцоог бий болгохын тулд авлигын эрүүгийн гэмт хэргээр мэргэшсэн хуульчид, хөтөлбөрийн ажилтнууд, корпорацын аюулгүй байдлын ажилтнуудын хамтын ажиллагааг бий болгох шаардлагатай байна.

Key words: corruption risks, anti-corruption compliance, legal education, corruption crimes, criminal lawyer.

Түлхүүр үгс: авлигын эрсдэл, авлигын эсрэг хөтөлбөр, хууль эрх зүйн боловсрол, авлигын гэмт хэрэг, эрүүгийн хуульч.

Introduction

For decades, the international organizations and national governments in most of the states focused attention on preventing and combating corruption in the public sphere, in local administrations, and in self-governed bodies.

Meantime, at the end of the 20th and the beginning of the 21st century, the business began playing a greater role in preventing corruption. The companies of the non-state sector of the economy began implementing anti-corruption compliance gradually. This process did not leave out the Russian, primarily large, companies (Garmaev, Ivanov, & Markuntsov, 2020, p. 7).

E. A. Ivanov believes the anti-corruption compliance is a management process allowing you to specify applicable legal norms, identify and assess bribery risks, establish in-house rules based on ethical principles, and then take steps aimed at upholding adherence to legal standards, internal regulations of the organization and prevention of corruption risks by company and persons interacting with it (Ivanov, 2015, p. 15).

Let's consider what factors we should take into account so that to establish an anti-corruption compliance system for a company operating in Russia in present-day conditions.

Results

Mandatory requirements at the law level obligating the companies to introduce the anti-corruption measures are a rare occurrence in the world. In Russia, the adoption of preventive measures against corruption by the companies is set forth by Art. 13.3. Federal Law Russia of December 25, 2008 No. 273-FZ "On Combating Corruption".

1. Organizations are obligated to develop and undertake measures to prevent corruption.

2. Appropriate steps to prevent corruption by an organization may include:

- assignment of units or officials responsible for the effective prevention of corruption and other offenses;
- cooperation of a company with appropriate law enforcement authorities;
- elaboration and putting into practical use of standards and procedures to ensure responsible operations of a company;
- adoption of the code of ethics and official conduct of employees of an organization;
- prevention and settlement of conflicts of interest;
- denial of unofficial reporting and use of forged documents.

The Methodological Guidelines of the Ministry of Labor and Social Protection of the Russian Federation on the development and adoption by organizations of measures to prevent and combat corruption are of great recommendation value (Methodological recommendations for the development and adoption by organizations of measures to prevent and combat corruption (approved by the Ministry of Labor and Social Protection of the Russian Federation on November 8, 2013), 2013). The purpose of these Recommendations is to set up a unified approach to ensuring work to prevent and combat corruption in organizations, regardless of their ownership status, organizational and legal forms, industry affiliation, and other circumstances.

Since anti-corruption compliance is not mandatory in most of countries, its enforcement in companies is prompted by various reasons, which can be divided into several groups.

As noted in the literature (Garmaev, Ivanov, & Markuntsov, 2020, pp. 22-24), the first group includes reasons that may be called ethical. These are, in fact, the personal value preferences of managers and owners of companies about the unacceptability of using corruption in their business.

The second group relates to a purely pragmatic desire of the company's owners to protect it from losses and increase profits by reducing the risks of corruption at the level of middle managers and employees.

The third group includes legal reasons. This reflects the wish to minimize the risk of personal criminal or administrative liability, the liability of legal entities.

The fourth group contains market reasons, the partners' risks. Assuming the company may be dragged into corruption-related offenses, the owners (especially of large companies) prudently demand their business partners to follow the anti-corruption compliance. Respective requirements can be included into the anti-corruption clause to contracts. Since the clause is an integral part of the contract, its violation may be the basis for the unilateral termination of the deal.

The fifth group includes requirements related to participation in collective anti-corruption business initiatives or in joint initiatives of the state and business. Collective anti-corruption initiatives have spread to more than 200 countries around the world. Anti-corruption compliance may be a prerequisite for companies to participate (Zapata, 2018).

In Russia, the most famous collective anti-corruption initiative is the Anti-Corruption Charter of Russian Business, adopted by the Chamber of Commerce and Industry and leading business associations – the Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs, the All-Russian Organization “Business Russia” and the All-Russian public organization of small and medium-sized businesses “OPORA RUSSIA” (Anti-Corruption Charter of Russian Business, 2012).

Notably, we should single out the risks of large Russian companies being subjected to foreign anti-corruption legislation, which has an extraterritorial effect. Particularly, this refers to the US Foreign Corrupt Practices Act 1977 (Foreign Corrupt Practices Act, 1977) and the UK Bribery Act 2010 (United Kingdom Bribery Act, 2010). For a smaller number of foreign companies, the French Law on Transparency, Fight against Corruption, and Modernization of Economic Life of 2016, known as Sapin II (LOI, 2016) may also be applied.

On the background of the global economic crisis, the extraterritorial enforcement of anti-corruption legislation (primarily, of the United States and Great Britain) on foreign companies can not only contribute to the international fight against corruption, but be used by interested countries as an effective method of replenishing their budgets. In this respect, the risks of extraterritorial application of foreign anti-corruption legislation to Russian companies will only be increasing. In other words, the notorious criminal-corruption “accusatory bias” can manifest itself not only at the national but also at the international level.

It is as well essential to define the concept of “corruption risk” of a commercial organization and its owners, managers, employees. In the literature, it is pointed out that, although this term is considered to be legal, it is used only in bylaws and has not been normatively defined. In modern science, there is no uniform interpretation of the term. For example, the definition of a corruption risk as a generalized assessment of the likelihood of fraud and its threat to social relations (Pomazuev, 2016, pp. 62-64), for all its scientific validity, can hardly reflect the proper understanding of the relevant processes in the business environment by entrepreneurs themselves. Representatives of this population group are rather pragmatic.

They are interested in a specific result – minimization, or even better, – complete elimination of risks:

- not only and not so much inflicting harm to certain “social relations” oftentimes understood as some abstract category, but as damage to the company and its representatives following criminal and other prosecution;

- not only corruption but also collateral, criminal, and others (there are many types of compliance other than corruption: tax, anti-monopoly).

In this regard, under the corruption risk of a company, we propose to understand the likelihood of committing a real or imaginary corruption or other offense by an employee of the organization and associated persons, as well as the probability of harmful consequences entailed for the business and its representatives.

Corruption (and other) risks can be high, medium, and low. The specific task of the owners and other members of the company is to rigorously exclude any criminal law (or administrative law) risk or minimize it. Suppose that formally something thoughtless has been committed in the company, yet clearly unlawful or questionable in terms of the law. However, owing to the adoption of timely measures under anti-corruption compliance and professional protection, a criminal case has either been not started or already initiated one - terminated.

Let's give an example of criminal defense of the CEO of a large commercial company and an employee of the Ministry of Defense of the Russian Federation in a criminal case of giving and receiving a bribe on especially large scale. Whereas this refers to part 6 of Art. 290 and part 5 of Art. 291 of the Criminal Code of the Russian Federation, the suspects had faced punishment - from 8 to 15 years of incarceration with a penal fine of tens of millions of rubles. Indeed, a number of reckless actions were committed, albeit quite legitimate. Jointly, these actions did not make up a “full-scale” body of evidence of the criminal offenses they were charged with.

However, on a standalone basis, according to the investigation, they contained signs of crimes. So, usual transactions, the negotiations about the prospects for contracts' conclusion, and other absolutely lawful actions were interpreted as being criminal. The lawyers succeeded in proving there was no corpus delicti in the actions of their clients. The criminal case initiated was terminated even without formal charges, detentions, arrests, or searches. The situation could have been even more “comfortable” for the company and the

Ministry, had the anti-corruption conformity measures been carried out in a preventive manner if the lawyers had been contacted in advance and their consultations had been included in the compliance program.

However, such a case in modern business realities is not a rule, but rather an exception. Notwithstanding that over the past decade, the amendments have been made to the Criminal Code of the Russian Federation and the Criminal Procedure Code of the Russian Federation to stop “harassing” business, the entrepreneurial climate in Russia is not improving. In its report back in 2017, the Center for Strategic Research investigated the problem of law-enforcement authorities’ pressure on business: it estimated the number of criminal cases in the field of business to be at the level of 5-15 thousand per year, which is “over the top” (The Business Remains in Proceedings, 2021).

Conclusions

The above-said is leading to the following conclusions:

There are five groups of reasons for implementing anti-corruption compliance in companies. Among them are legal reasons. This is the desire to minimize the risk of personal criminal liability of owners, managers, and other employees of the organization as well as the risk of administrative liability for a legal entity.

As part of creating an effective anti-corruption compliance system in the company, it is necessary:

- to determine the applicable legal regulations, accounting for the specifics of the company’s operations;
 - to identify and assess both justified and unjustified corruption (and other legal) risks;
 - to create internal norms of the organization (regulations and instructions);
 - take actions to ensure the organization, as well as the persons interacting with it, comply with the legal norms, internal corporate rules and prevent all possible types of corruption risks;
 - and, above all, to proactively collaborate with anti-corruption (and other) compliance professionals and practicing criminal lawyers. However, not all of the “criminal” lawyers will fit, but only those possessing a practical specialization
- criminal cases of corruption, crimes of officials, economic crimes. Since the modern systems and global practices of anti-corruption compliance just do not suppose the corruption risks could be ungrounded and initiation of criminal cases and other prosecution could be unlawful.

The measures undertaken by the state and society to counteract accusatory bias, the unlawful, unjustified criminal, and other prosecution of businessmen by law enforcement agents and other state authorities have not yet produced the proper results. Therefore, the suggested concept and measures on establishing a necessary anti-corruption compliance system in companies indeed have no other alternative.

References

1. Anti-Corruption Charter of Russian Business. (2012, September 20). Sochi, Russia. Retrieved from http://ach.tpprf.ru/anti_bribes/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%8F_RUS.pdf
2. Foreign Corrupt Practices Act. (1977). Foreign Corrupt Practices Act of 1977, PL 95-213, Title 1; 91 Stat 1494, (Dec 19).
3. Garmaev, Y. P., Ivanov, E. A., & Markuntsov, S. A. (2020). Anti-corruption compliance in the Russian Federation: interdisciplinary aspects. Moscow: Yurisprudentsia.
4. Ivanov, E. A. (2015). Anti-corruption compliance control in the BRICS countries. Moscow: Yurisprudentsia.
5. LOI. (2016). LOI n° 2016-1691 du 9 décembre 2016 relative à la transparence, à la lutte contre la corruption et à la modernisation de la vie économique (1). Retrieved from www.legifrance.gouv.fr/eli/loi/2016/12/9/2016-1691/jo/texte
6. Methodological recommendations for the development and adoption by organizations of measures to prevent and combat corruption (approved by the Ministry of Labor and Social Protection of the Russian Federation on November 8, 2013). (2013). Retrieved from <https://mintrud.gov.ru/ministry/programms/anticorruption/015/0>
7. Pomazuev, A. E. (2016). Corruption risks: concept and significance for the anti-corruption mechanism. Electronic supplement to the “Russian Legal Journal”, (2), 62-64.
8. The Business Remains in Proceedings. (2021). Retrieved from Kommersant: <https://www.kommersant.ru/doc/4827933>
9. United Kingdom Bribery Act. (2010). Obtenido de Trans European Centre of Commerce and Finance. London: https://www.nornickel.ru/files/ru/corporate_documents/others/Zakon_Velikobritanii_O bor be so vzyatochnichestvom. UK Bribery Act.pdf
10. Zapata, M. (2018). IACA Research Paper Series (7). Retrieved from https://www.iaca.int/media/attachments/2020/01/09/research_paper_07_martin_zapata_final.pdf

“ОНЦГОЙ БАЙДАЛ-ГАМШИГ СУДЛАЛ”

ОНЦГОЙ БАЙДЛЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮНИЙ НӨӨЦИЙГ БЭЛТГЭЖ ИРСЭН УЛАМЖЛАЛ БА ШИНЭЧЛЭЛ

TRADITIONS AND INNOVATIONS IN THE PREPARATION OF HUMAN RESOURCES OF EMERGENCY ORGANIZATIONS

Ц.Ганчимэг

ДХИС-ийн Онцгой байдлын сургуулийн Гамшгаас хамгаалах албаны тэнхимийн профессор, доктор, дэд хурандаа

Ganchimeg.Ts

Professor of the Department of Disaster Management, University of Internal Affairs, Mongolia, Ph.D, lieutenant colonel

Б.Батцэцэг

ДХИС-ийн Сургалтын бодлого, төлөвлөлтийн газрын Сургалтын төлөвлөлт хариуцсан мэргэжилтэн, ахлах дэслэгч

Battsetseg.B

Specialist in charge of training planning of the Department of Training Policy and Planning of University of Internal Affairs, Mongolia, senior lieutenant

Хураангуй: Энэхүү судалгааны ажлаар Онцгой байдлын байгууллагын хүний нөөцийн бодлого, баримтлах зарчим үндсэн чиглэлийн өнөөгийн байдал, мөн тус байгууллагын хүний нөөцөө бэлтгэж ирсэн түүхэн уламжлалыг судалж, гамшгаас хамгаалах дээд боловсролын тогтолцоо буюу “Онцгой байдал-гамшиг судлал” сургалтын хөтөлбөр, түүний төлөвлөлтөд SWOT шинжилгээ хийв.

Мөн тус хөтөлбөрт чанарын үнэлгээ хийх зорилгоор 59 сонсогчийг оролцуулан 4 хүчин зүйлийг сонсогчдын сэтгэл ханамжид нөлөөлнө гэж таамаглал дэвшүүлэн сэтгэл ханамжийн судалгаа авч, SMART PLS 3.0 программын боловсруулалтаар олон хүчин зүйлийн шинжилгээг хийж үр дүнг гаргасан.

Abstract: In this research work, the current situation of the personnel policy and principles of the Emergency Organization, as well as the historical tradition of training human resources of the organization, were studied, and a SWOT analysis of the higher education system for disaster prevention or "Emergency and Disaster Studies" curriculum and its planning was conducted.

Also, to evaluate the quality of the program, 59 trainees were included in a satisfaction survey, assuming that 4 factors would influence trainee satisfaction, and the results were analyzed using multivariate analysis using SMART PLS 3.0 software.

Түлхүүр үгс: Сургалтын хөтөлбөр, сургалтын төлөвлөлт, суралцагч, “Онцгой байдал-гамшиг судлал”

Keywords: Curriculum, training planning, student, "Emergency- disaster research"

Оршил

Монгол Улсын Засгийн газраас ухаалаг, тогтвортой, мэргэшсэн, чадварлаг, иргэндээ үйлчилдэг төрийн албыг төлөвшүүлэхийн тулд шатлан дэвших зарчимд

тулгуурласан хүний нөөцийн бодлогыг хэрэгжүүлж “Алсын хараа – 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт “Ухаалаг төрийн алба” буюу нийгмийн хөгжлийг дэмжсэн, цомхон, цахимжсан төрийн албыг төлөвшүүлэх үйл ажиллагаа эрчимтэй хэрэгжиж байна⁵³.

Онцгой байдлын байгууллага хүний нөөцийн бодлогын зорилгоо аливаа нам, улс төрөөс ангид байж, Онцгой байдлын байгууллагын хүний нөөцийн талаар баримтлах зарчим, үндсэн чиглэлийг тодорхойлж, бүтээлч, чадварлаг, тогтвор суурьшилтай хүний нөөцийг бүрдүүлж, байгууллагын тогтвортой хөгжлийг хангахад чиглэнэ⁵⁴ гэж тодорхойлжээ.

Энэхүү агуулгын хүрээнд хүний нөөцийн талаар баримтлах зарчим болон үндсэн чиглэлийг дараах байдлаар загварчилсан байна.

Онцгой байдлын албаны хүний нөөцийн бодлого		
Баримтлах зарчим	Үндсэн чиглэл	Хэрэгжүүлэх тогтолцоо
- Шударга ёс, ил тод, тэгш байдлыг хангах - Мерит тогтолцоо, мэргэшсэн тогтвортой байдал - Хараат бус бие даасан байдал - Сурч хөгжих боломжийг бүрдүүлэх - Авлига ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байх - Үр дүнд суурилсан урамшуулал	- Ажлын байрны хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн чадварлаг, мэргэшсэн хүний нөөцийг бүрдүүлэх - Хүний нөөцийн хөгжлийг хангаж, чадавхыг бэхжүүлэх - Алба хаагчдын ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгааг сайжруулах - Удирдлагын манлайллыг хангаж шатлан дэвших тогтолцоог бүрдүүлэх - Хүний нөөцийн мэдээллийн нэгдсэн санг бүрдүүлж хөгжүүлэх	Захиргаа, хүний нөөцийн удирдлагын асуудал хариуцсан нэгж Төв, орон нутгийн Онцгой байдлын анги, байгууллага

Хүснэгт 1. Хүний нөөцийн бодлогын ерөнхий загвар

Мөн эрх зүйн хүрээнд Гамшгаас хамгаалах тухай хуульд⁵⁵ Онцгой байдлын байгууллагын захиалгаар суралцсан, онцгой байдлын алба хаагчийг бэлтгэх чиг үүрэг бүхий дээд боловсролын сургалтын байгууллагад цэргийн цолтой ажилласан, хугацаат цэргийн алба хаасан, онцгой байдлын сургуульд сонсогчоор суралцсан, уул уурхайн аврах албанд ажилласан хугацааг онцгой байдлын байгууллагад төрийн тусгай алба хаасан хугацаанд оруулан тооцно гэсэн заалтыг оруулж хүний нөөцийг дэмжих зохицуулалтыг бий болгосон байна.

Өнөөгийн Онцгой байдлын албаны хүний нөөцийн чадавх 2004 онтой харьцуулахад 69.9 хувиар нэмэгдэж, бие бүрэлдэхүүний нөхөн хангалт 89.8 хувь, офицер бүрэлдэхүүний нөхөн хангалт 87.3 хувь, ахлагч бүрэлдэхүүний нөхөн хангалт 86.7 хувь, төрийн үйлчилгээний алба хаагчдын нөхөн хангалт 95.5 хувьд хүрч нийт алба хаагчдын 26.1 хувийг офицер бүрэлдэхүүн, 68.2 хувийг ахлагч бүрэлдэхүүн, 5.7 хувийг төрийн үйлчилгээний албан хаагч эзэлж байна⁵⁶.

⁵³ "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого., 2020 он.

⁵⁴ Онцгой байдлын байгууллагын хүний нөөцийн бодлого., Монгол Улсын Шадар сайдын 2019 оны 64 дүгээр тушаалын хавсралт.

⁵⁵ Гамшгаас хамгаалах тухай хууль.

⁵⁶ Онцгой байдлын байгууллага 2004-2024., 66 дахь тал.

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

Тус байгууллага нь хүний нөөцийг чадавхжуулах зорилгоор алба хаагчдыг мэргэшүүлэх, мэргэжил дээшлүүлэх, албан тушаалтнуудын давтан сургалтыг үе шаттайгаар зохион байгуулж ирсэн.

Судалгааны ажлын үр дүн буюу үндсэн хэсэг: *Онцгой байдлын байгууллагын хүний нөөцөө бэлтгэж ирсэн түүхэн уламжлал: Гамигаас хамгаалах дээд боловсролын тогтолцоо*

Дотоод хэргийн их сургуулийн гал голомт буюу тэр үеийн Төв сургуульд 1935 оны БНМАУ-ын Дотоодыг хамгаалах газрын 358 тоот “Гал түймрийн аюултай эсэргүүцэн тэмцэх тухай” тушаалаар түр сургалтыг зохион байгуулж анхны төгсөгч 11 хүнийг хөдөө орон нутагт галын байцаагчаар томилж байсан нь Монгол Улсад анхны Гал түймэртэй тэмцэх байгууллагын мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэж эхэлсэн гэж үздэг бөгөөд 1992 оноос Цагдаагийн академид бие даасан Онцгой байдлын албаны тэнхимийг байгуулж, энэ үеэс эхлэн мэргэжлийн гал сөнөөгч бэлтгэж ирсэн.

Улсын иргэний хамгаалалтын тогтолцоог үүсгэн байгуулсан 1990-ээд оны эхний жилүүдэд мэргэжлийн боловсон хүчнийг сургаж бэлтгэх асуудлыг төв, орон нутагт иргэний хамгаалалтын түр курсийг байгуулж олон нийтийн зааварлагч бэлтгэх, БХХН-ийн Төв Зөвлөлийн дэргэдэх байнгын курсээр олон нийтийн зааварлагч, иргэний хамгаалалтын удирдах ажилтныг бэлтгэх, мөн ЗХУ-ын Иргэний хамгаалалтын дээд курс, Иргэний хамгаалалтын дунд сургуульд залуучуудыг илгээж байснаас гадна гадаадын ижил төстэй байгууллагад туршлага судлуулах, Засгийн газрын урилгаар ирсэн гадаадын мэргэжилтнүүдийг дагалдуулан сургах зэргээр боловсон хүчний асуудлыг шийдвэрлэж байсан бол 2001 оноос Батлан Хамгаалах их сургуульд Иргэний хамгаалалтын тэнхимд мэргэжлийн удирдлагын офицер бэлтгэж мөн аврагч, усчин, шүхэрчин, химич, холбоочин, сапёрчин зэрэг мэргэжлүүдээр хүмүүсийг бэлтгэж эхлэн командын офицеруудыг бэлтгэснээр улс орон, ард иргэдээ гамшгаас хамгаалах чиг үүрэгтэй байгууллагыг мэргэшсэн алба болгох үндэс суурийг тавьж өгсөн.

Харин Онцгой байдлын байгууллага нэгдсэн тогтолцоонд шилжих үед дотооддоо Онцгой байдлын албаны дээд боловсролтой, офицер боловсон хүчнийг бэлтгэх ажил тухайн үеийн Цагдаагийн академийн Галын аюулгүй байдлын тэнхимд “Гал түймэртэй тэмцэх байгууллагын ажил – эрх зүй” мэргэжлээр бакалаврын зэрэг олгох сургалтыг зохион байгуулснаар хязгаарлагдаж байв. Энэ нь гал түймэртэй тэмцэхээс бусад төрлийн гамшгийн үед ажиллах мэргэжилтэй боловсон хүчин шаардлагатай байгаа өнөө үеийн хэрэгцээ, шаардлагыг бүрэн хангаж чадахгүй байх байдалд хүргэсэн бөгөөд цаашид гамшгаас хамгаалах (иргэний хамгаалалт), улсын нөөц, хүмүүнлэгийн тусламжийн чиглэлээр сургалт зохион байгуулах, мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэж гаргах нь зайлшгүй болохыг мэдрүүлсэн явдал байсан юм.

Ийнхүү онцгой байдлын байгууллагын хүний нөөцийн бодлогын хэрэгцээ шаардлагад тулгуурлан 2005 оноос бакалаврын түвшний боловсон хүчин бэлтгэхээр эрх зүйн баримт бичгийг боловсруулж, сургалтын орчин, материаллаг бааз, кабинет,

лабораториудыг байгуулан тухайн үеийн Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Онцгой байдлын ерөнхий газарт үе шаттайгаар хандсанаар “Эрх зүйч-гал түймэртэй тэмцэх байгууллагын ажилтан” (D861201) мэргэжлийн чиглэл, индексийг анх батлуулж, сургалтын хөтөлбөртэй болж чадсан.

“Эрх зүйч-гал түймэртэй тэмцэх байгууллагын ажилтан” (D861201) мэргэжлийн чиглэл, индекс бүхий сургалтын хөтөлбөр нь Дээд боловсролын тухай хууль, бусад эрх зүйн баримт бичгийн хүрээнд шинэчлэгдэн өөрчлөгдөж байсан.

Хүснэгтээр харуулбал:

№	Хөтөлбөрийн нэр	Индекс	Хугацаа
1	Мэргэжлийн гал сөнөөгч, “Галын техникч”,	-	1992-2005 онд
2	“Эрх зүйч-гал түймэртэй тэмцэх байгууллагын ажилтан”	D861201	2005-2006 онд
3	“Эрх зүй-галын албаны ажилтан”	D860300	2006-2007 онд
4	“Галын техникч”	C860300	2007-2008 онд
5	онд “Эрх зүй-гал түймэртэй тэмцэх байгууллагын ажил”	D860300	2009-2010 онд
6	“Онцгой байдлын байгууллагын ажил-эрх зүй”	D860300	2011-2012 онд

Хүснэгт 2. Сургалтын хөтөлбөрийн мэргэжлийн чиглэл, индекс

Ингээд 2012 оноос Монгол Улсын Шадар сайд, Хууль зүй Дотоод хэргийн сайдын хамтарсан “Онцгой байдлын сургууль байгуулах тухай” 19/А/39 тушаалаар Дотоод хэргийн их сургуулийн дэргэд Онцгой байдлын сургуулийг шинээр байгуулсан түүхтэй.

Тус сургууль нь 2013-2014 онд “Онцгой байдлын ажил-эрх зүй” (D863600), 2014 оноос “Онцгой байдал-гамшгаас хамгаалах алба” (D103205), 2023 оноос “Онцгой байдал-гамшиг судлал” сургалтын хөтөлбөрөөр нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд хувь нэмэр оруулах, дэвшилтэт шинэ санаа, судалгаа, инновацыг хөгжүүлэх, бүтээлчээр ашиглах, олон соёлын орчинд ажиллаж, амьдрах чадвартай, ёс суртахуунтай алба хаагч офицерыг бэлтгэж байна.

Мөн Галын техникч мэргэжлийн дунд боловсролтой алба хаагчдад “Онцгой байдал-гамшгаас хамгаалах алба” /D103205/, 1,5 жилийн шаталсан бакалаврын хөтөлбөрийн эчнээ анги шинээр авч сургалтыг явуулж байсан бол одоогийн нөхцөлд “Онцгой байдал-гамшиг судлал” магистрын болон докторын сургалтын хөтөлбөрийг тус тус хэрэгжүүлэн сургалтын үйл ажиллагаа өргөжин Онцгой байдлын байгууллагын боловсон хүчнийг шинээр бэлтгэх, мэргэшүүлэх сургалтыг явуулж байна.

Онцгой байдлын байгууллагын боловсон хүчнийг бэлтгэх, мэргэшүүлэх сургалтын хөтөлбөрт хийсэн шинжилгээ: Аливаа сургалтын хөтөлбөрийн зорилго, хүрэх үр дүн, үзэл баримтлал, сургалтын арга зүйн тогтолцоог тогтвортой бүрдүүлэх үйл явц нь түүхэн цаг хугацаанд уламжлал, шинэчлэлийг хослуулан тасралтгүй судлагдаж ирсэн цогц үйл явц байна.

Монгол Улсын гамшгаас хамгаалах үндэсний чадавхыг бэхжүүлэх, гамшигтай тэмцэх, эрэн хайх, аврах, хор уршгийг арилгах, хойшлуулшгүй сэргээн босгох ажиллагааг дэлхий нийтийн хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэх, Онцгой байдлын байгууллага, түүний харьяа анги, салбарыг олон улсын байгууллагын жишигт ойртуулан орчин үеийн мэргэжлийн байгууллага болгон хөгжүүлэх үндсэн чиг үүрэг

бүхий дээд боловсролтой офицер бэлтгэх сургалтын үзэл баримтлал, зорилго, хүрэх үр дүнг судлах үйл явцыг сургалтын хөтөлбөрөөр дамжуулан хэрэгжүүлэх нь онол, практикийн хувьд чухал ач холбогдолтой.

Энэ ч утгаараа сургалтын хөтөлбөрийн зорилго, зорилт, хүрэх үр дүнг захиалагч агентлагийн болон Дотоод хэргийн их сургуулийн эрхэм зорилго, алсын хараа, нийгмийн болон салбарын хөгжлийн чиг хандлага зэрэгт үндэслэн хөтөлбөрийн зорилго, хүрэх үр дүнг тодорхойлсон байна.

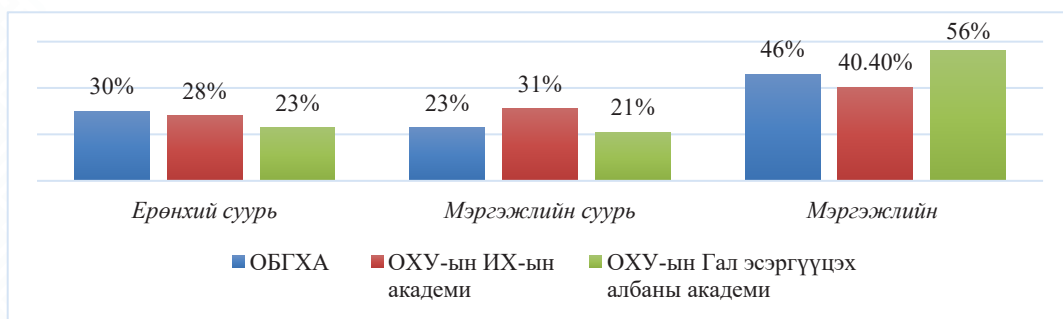
“Онцгой байдал-гамшиг судлал” сургалтын хөтөлбөр нь үндэсний болон олон улсын боловсролын чиг хандлагыг баримжаалан, сургалтад оролцогч, сонирхогч талуудын хэрэгцээг хангахад чиглэн боловсруулагдсан, бакалавр, магистрын түвшний сургалтын хөтөлбөр нь дотооддоо дээд боловсролын Магадлан итгэмжлэлээр баталгаажсан бөгөөд хөтөлбөрт оролцогч тал болох Онцгой байдлын байгууллагын стратегийн болон бодлогын баримт бичгүүдэд дүн шинжилгээ хийж үзэхэд бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийг зайлшгүй хэрэгжүүлэх бодит хэрэгцээ, шаардлага байгааг харуулахаас гадна уг хөтөлбөр хэрэгжих нөхцөл боломж ажил олгогч үндсэн байгууллагын стратеги төлөвлөлт, хүний нөөцийн бодлогын баримт бичгүүдэд туссан зэрэг сайн талууд байна.

Мөн энэхүү сургалтын хөтөлбөрөөр суралцсан төгсөгч нь офицер цолтойгоор Онцгой байдлын байгууллагад салааны захирагч, бүлгийн даргаар томилогдон ажилладаг.

Монгол Улсад Дотоод хэргийн их сургуулиас гадна бусад их, дээд сургуулиуд өнөөг хүртэл онцгой байдлын албаны чиглэлээр индексийн хувьд ижил хөтөлбөрөөр сургалт явуулаагүй байна.

Хөтөлбөрийн хэрэгцээ, шаардлагыг гадаад болон дотоодын ижил төстэй сургалтын үйл ажиллагаа явуулдаг их, дээд сургуультай харьцуулан судалбал:

1. ОХУ-ын Новогорск химки хотын Иргэний хамгаалалтын академийн 4 жилийн

хөтөлбөр, мөн тус улсын Калининград хотын Гал эсэргүүцэх албаны академийн “Талын аюулгүй байдлын инженер”-ийн 4 жилийн хөтөлбөрийг тус тус харьцуулав.

Зураг 1. ОХУ-ын ижил төстэй мэргэжлийн сургуультай харьцуулсан байдал (багц цагийн эзлэх хувь)

Дээрх судалгаанаас харахад харьцуулсан сургалтын хөтөлбөрүүдийн судлах багцын эзлэх хувь сургалтын хөтөлбөрийн нийт эзэлбэл зохих багцын хэмжээ бусад хөтөлбөрийн жишигт нийцэж, цаашлаад ерөнхий суурь, мэргэжлийн суурь

мэргэжлийн хичээлүүдийн харьцаа цэргийн өдөр тутмын үйл ажиллагаа, гамшиг, галын аюулгүй байдлын чиглэлээр ижил хэлбэрийн сургалт, арга зүйгээр дэлхийн жишиг бүхий бусад улс, орны хөтөлбөртэй эн зэрэгцэхүйц хэмжээнд хийгдсэн гэж үзэж болохоор байна.

“Онцгой байдал-гамшиг судлал” бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийг аюулгүй байдал чиглэлээр сургалт явуулдаг Батлах хамгаалах их сургууль, Их засаг Олон улсын их сургуулийн хөтөлбөртэй харьцуулан үзэхэд дараах байдал харагдаж байна.

Индекс \ Хичээл	Ерөнхий суурь хичээл	Мэргэжлийн суурь хичээл	Мэргэжлийн хичээл	Нийт
БХИС, (4 жил)	37 кр, 29%	38 кр, 30%	51 кр, 40%	126 кр
Их засаг Олон улсын их сургууль (4 жил)	38 кр, 32%	30 кр, 25%	32 кр, 27 %	120 кр
Онцгой байдал-Гамшиг судлал (4 жил)	36 кр, 30%	27 кр, 23%	57 кр, 46%	120 кр

Хүснэгт 3. Хөтөлбөрийн харьцуулалт

“Онцгой байдал-гамшиг судлал” бакалаврын сургалтын хөтөлбөр нь Батлан хамгаалах Их сургуулийн “Аюулгүй байдал”, Их засаг Олон улсын их сургуулийн “Аюулгүй байдал-Хууль сахиулах” сургалтын хөтөлбөрөөс ерөнхий суурь болон мэргэжлийн суурь хичээлүүдийн хувьд ойролцоо байгаа боловч мэргэжлийн хичээл дунджаар 10 орчим багц багаар илүү төлөвлөгдсөн нь гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааг Монгол Улсын хэмжээнд зохион байгуулж, удирдах мэдлэг, ур чадвартай мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэх онцлогт тохирч байгааг илтгэж байна.

Сургалтын хөтөлбөрийн төлөвлөлтөд хийсэн шинжилгээ:

Сургалтын төлөвлөгөө, хичээлийн хөтөлбөр нь тухайн хөтөлбөрөөр суралцагчдад олгох мэдлэг, ур чадвар, хандлага, агуулга, сургалтын үр дүнд чиглэсэн арга зүй, сургалтын үнэлгээний оновчтой хэлбэрийг бүрэн багтааж оролцогч болон сонирхогч талуудын санал зөвлөмжийг тогтмол тусган сайжруулж байх баримт бичиг юм. Суралцахуйн үр дүнд тулгуурлан сургалтын нэгдсэн төлөвлөгөөг боловсруулдаг.

“Онцгой байдал-гамшиг судлал” бакалаврын зэрэг олгох сургалтын хөтөлбөрөөр төгсөж буй суралцагчид график төлөвлөгөөний дагуу 4 жилийн хугацаанд нийт 120 багц цагийн онол, практикийн мэдлэг, чадвар эзэмшүүлдэг.

Д/д	Хичээлийн түвшин	2020-2021 оны сургалтын хөтөлбөр багц цаг (эзлэх хувь)	2021-2022 оны сургалтын хөтөлбөр багц цаг (эзлэх хувь)	2023-2024 оны сургалтын хөтөлбөр, багц цаг (эзлэх хувь)
1	Ерөнхий суурь хичээл	36 /30%/	42 /30%	36 /30%/
2	Мэргэжлийн суурь хичээл	27 /23%/	34 /24%	27 /23%/
3	Мэргэжлийн хичээл	57 /46%/	65 /46%	57 /46%/
Бүгд		120 багц цаг	141 багц цаг	120 багц цаг

Хүснэгт 4. Сургалтын төлөвлөлтийн агуулгын харьцааны өөрчлөлтийг авч үзвэл:

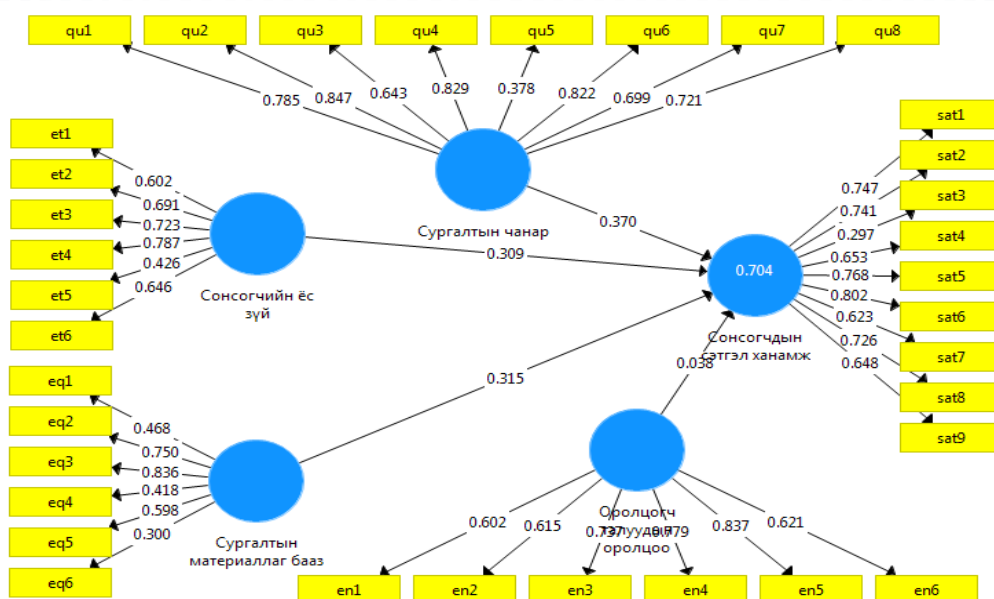
МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

Сургалтын төлөвлөлтөөр хөтөлбөрийн нийт 120 багц цагийн 92.5 хувийг онолын, 7.5 хувийг практик хичээлийн багц цаг тус тус эзэлж байна.

Дотоод хүчин зүйл Гадаад хүчин зүйл	Давуу тал-S	Сул тал-W
	Сургалтын хөтөлбөр олон жил амжилттай хэрэгжсэн. Сургалтын хөтөлбөрийн зорилго, хүрэх үр дүн мэргэжилтний загварт нийцсэн. Хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд талууд идэвхтэй оролцдог. Хөтөлбөр боловсруулсан багш нар практик ажлын туршлагатай мэргэжилтэн. Гадаад их дээд сургуулиудтай хамтарсан хөтөлбөр хэрэгжүүлж байна. Хөтөлбөрийн үзэл баримтлал, зорилго, хүрэх үр дүнд нийцүүлэн хичээлийн хөтөлбөрийг боловсруулсан.	Сургалтын хөтөлбөрөөр зөвхөн Онцгой байдал-гамшгаас хамгаалах албаны чиглэлээр бэлтгэж байна. Нэг багшид оногдож буй мэргэжлийн хичээлийн тоо харьцангуй их. Шинэ стандартын дагуу хичээлийн хөтөлбөрүүдийг бүрэн боловсруулж дуусахад цаг хугацаа их шаардлагатай.
Боломж-O	OS стратеги	OW стратеги
Дан ганц Онцгой байдал-гамшгаас хамгаалах алба бус урьдчилан сэргийлэх, инженерийн, галын шинжээч бэлтгэх. Багшлах хүний нөөцийг нэмэгдүүлж, хөтөлбөр хэрэгжүүлэгч нэгжийг бүтцийн хувьд өргөтгөх. Дээрх 2 боломжийг бүрдүүлэх зорилгоор сургалтын хөтөлбөрийг шинэчлэн боловсруулах.	Практик ажлын туршлагатай багшлах бүрэлдэхүүний нөөц бүрдүүлэх Оролцогчдын оролцоог ханган хөтөлбөрийг шинэчлэн боловсруулах	“Урьдчилан сэргийлэхийн мэргэжилтэн”, “Галын техникийн шинжээч”, “Инженерийн мэргэжилтэн” бэлтгэх боломжийг бүрдүүлэх Багшлах хүний нөөцийг нэмэгдүүлж нэг багшид оногдож буй мэргэжлийн хичээлийн тоог хэвийн болгох
Аюул занал-T	TS стратеги	TW стратеги
Өрсөлдөгчгүйгээр хөтөлбөр хэрэгжүүлэх нь алсдаа хөтөлбөрийн хөгжил удаашрах хандлагатай.	Хөтөлбөрийн хөгжил удаашрахаас сэргийлж дотоод болон хөндлөнгийн үнэлгээг тогтмол хийлгэх мөн үндэсний хэмжээнд магадлан итгэмжлүүлэх	Хөтөлбөрийг хөгжүүлэх, шинэчлэхэд анхаарч ажиллах

Хүснэгт 5. Сургалтын хөтөлбөрийн үр дүнд чиглэсэн төлөвлөлтөд хийсэн **SWOT, TOWS** шинжилгээ:

Сургалтын хөтөлбөрийн үр дүнд чиглэсэн төлөвлөлтөд хийсэн SWOT, TOWS шинжилгээнээс дүгнэхэд багшлах хүний нөөцийг нэмэгдүүлж, хөтөлбөр хэрэгжүүлэгч нэгжийг бүтцийн хувьд өргөтгөх, сургалтын хөтөлбөр боловсруулахад олгогчдын болон төгсөгчдийн төлөөллийг оролцуулах, хөтөлбөрийг тасралтгүй

сайжруулах зорилгоор төгсөгчдөөс санал асуулгыг жил бүр авч эргэх холбоог сайжруулах шаардлага байна гэж дүгнэж болохоор байна.

“Онцгой байдал-Гамшиг судлал сургалтын хөтөлбөрт хийсэн чанарын үнэлгээ: Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд “Онцгой байдал-Гамшиг судлал сургалтын хөтөлбөрт чанарын үнэлгээ хийх зорилгоор тус хөтөлбөрөөр суралцаж байгаа 49 сонсогчийг оролцуулан сэтгэл ханамжийн судалгаа авч, үр дүнг SMART PLS 3.0 программын боловсруулалтаар олон хүчин зүйлийн шинжилгээг хийж гаргасан.

1. Судалгаанд сонсогчдын хүйсийн харьцаа

№	Хүйс	Тоо	Хувь
1	Эрэгтэй	56	93.88%
2	Эмэгтэй	3	6.12%
Нийт		59	100%

2. Сонсогчдын суралцаж байгаа “Онцгой байдал-гамшиг судлал” хөтөлбөр

Тайлбар: Судалгааны ажлын үр дүнгээс

№	Хөтөлбөрийн нэр	Тоо	Хувь
1	Онцгой байдал-гамшиг судлал	59	100%
Нийт		99	100%

Тайлбар: Сургалтын чанар-**qu**, Сонсогчийн ёс зүй-**et**, Сургалтын материаллаг бааз-**eq**, Оролцогч талуудын оролцоо-**en**, Сонсогчдын сэтгэл ханамж-**sat**

Хэмжил зүйн шинжилгээнээс дүгнэхэд сонсогчдын сэтгэл ханамжид нөлөөлөх үзүүлэлтүүд бүгд өөр хоорондоо нөлөөлөл сайтай байсан.

Сургалтын чанар: Сургалтын чанарын хүчин зүйлийн үр дүн 0.643-0.847 хооронд хэлбэлзэж, дундаж хэлбэлзлийн утга-0.533 байгаа нь хангалттай сайн,

Cronbach's Alpha-ийн утга -0.867 байгаа нь үр дүн сайн, Нийлмэл найдвартай байдлын үр дүн- 0.898 байгаа нь үр дүн маш сайн, өөрөөр хэлбэл сургалтын чанар болон сонсогчдын сэтгэл ханамж хоёрын нийлмэл байдлын үр дүн маш сайн байгааг тус тус илтгэж байна.

Сонсогчийн ёс зүй: Сонсогчийн ёс зүйн хүчин зүйлийн үр дүн 0.643-0.787 хооронд хэлбэлзэж, дундаж хэлбэлзлийн утга-0.430 байгаа нь хангалттай сайн биш ч боломжийн, Cronbach's Alpha-ийн утга нь -0.731 байгаа нь үр дүн сайн, Нийлмэл найдвартай байдлын үр дүн -0.815 байгаа нь үр дүн маш сайн, өөрөөр хэлбэл сонсогчийн ёс зүй болон сонсогчдын сэтгэл ханамж хоёрын нийлмэл байдлын үр дүн маш сайн байгааг тус тус илтгэж байна.

Сургалтын материаллаг бааз: Сургалтын материаллаг баазын хүчин зүйлийн үр дүн 0.300-0.836 хооронд хэлбэлзэж, дундаж хэлбэлзлийн утга-0.351 байгаа нь хангалттай сайн биш, Cronbach's Alpha-ийн утга нь -0.622 байгаа нь үр дүн сайн, Нийлмэл найдвартай байдлын үр дүн -0.745 байгаа нь үр дүн сайн, өөрөөр хэлбэл сургалтын материаллаг бааз болон сонсогчдын сэтгэл ханамж хоёрын нийлмэл байдлын үр дүн сайн байгааг тус тус илтгэж байна.

Оролцогч талуудын оролцоо: Оролцогч талуудын оролцооны хүчин зүйлийн үр дүн 0.615-0.837 хооронд хэлбэлзэж, дундаж хэлбэлзлийн утга-0.496 байгаа нь хангалттай сайн биш ч боломжийн, Cronbach's Alpha-ийн утга нь -0.796 байгаа нь үр дүн сайн, Нийлмэл найдвартай байдлын үр дүн -0.853 байгаа нь үр дүн маш сайн, өөрөөр хэлбэл оролцогч талуудын оролцоо болон сонсогчдын сэтгэл ханамж хоёрын нийлмэл байдлын үр дүн сайн байгааг тус тус илтгэж байна.

Сонсогчдын сэтгэл ханамж: Сонсогчдын сэтгэл ханамжийн хүчин зүйлийн үр дүн 0.297-0.747 хооронд хэлбэлзэж, дундаж хэлбэлзлийн утга-0.466 байгаа нь хангалттай сайн биш ч боломжийн, Cronbach's Alpha-ийн утга нь -0.847 байгаа нь үр дүн маш сайн, Нийлмэл найдвартай байдлын үр дүн -0.882 байгаа нь үр дүн маш сайн, өөрөөр хэлбэл сэтгэл ханамж хоёрын нийлмэл байдлын үр дүн сайн байгааг тус тус илтгэж байна.

№	Хүчин зүйлс	Оролцогч талуудын оролцоо	Сонсогчдын сэтгэл ханамж	Сонсогчийн ёс зүй	Сургалтын материаллаг бааз	Сургалтын чанар
1	Оролцогч талуудын оролцоо	0.704				
2	Сонсогчдын сэтгэл ханамж	0.585	0.682			
3	Сонсогчийн ёс зүй	0.463	0.642	0.656		
4	Сургалтын материаллаг бааз	0.557	0.640	0.262	0.592	
5	Сургалтын чанар	0.618	0.762	0.606	0.577	0.730

Хүснэгт 7. Далд хувьсагчийн хамаарлын шинжилгээ Тайлбар: Судалгааны багийн үр дүн

Судалгааны ажлын хувьсагчдын хамаарал нь өөр хоорондоо хэрхэн хамаардаг талаар судлахад, оролцогч талуудын оролцоонд сонсогчдын сэтгэл ханамж 0.585, сонсогчийн ёс зүй 0.463, сургалтын материаллаг бааз 0.557, сургалтын чанар 0.618

гэсэн хамааралтай, Сонсогчдын сэтгэл ханамжид сонсогчийн ёс зүй 0.642, сургалтын материаллаг бааз 0.640, сургалтын чанар 0.762 гэсэн хамааралтай, Сонсогчийн ёс зүйд сургалтын материаллаг бааз 0.262, сургалтын чанар 0.606 гэсэн хамааралтай, Сургалтын материаллаг баазад сургалтын чанар 0.577 тус тус хамааралтай байна. Сонсогчийн ёс зүй нь оролцогч талуудын оролцоотой 0.463, сонсогчдын сэтгэл ханамжтай 0.642 хамааралтай, Сургалтын материаллаг бааз нь оролцогч талуудын оролцоотой 0.557, сонсогчдын сэтгэл ханамжтай 0.640, сонсогчийн ёс зүйтэй 0.262, Сургалтын чанар оролцогч талуудын оролцоотой 0.618, сонсогчдын сэтгэл ханамжтай 0.762, сонсогчийн ёс зүйтэй 0.606, сургалтын материаллаг баазтай 0.577 тус тус хамааралтай байна.

ТААМАГЛАЛУУД	Дундаж утга	Стандарт хэлбэлзэл	T статистик утга	P үнэ цэнэ	ҮР ДҮН
Таамаглал-1	0.370	0.163	2.266	0.024	дэмжигдсэн
Таамаглал-2	0.286	0.126	2.447	0.015	дэмжигдсэн
Таамаглал-3	0.330	0.130	2.434	0.015	дэмжигдсэн
Таамаглал-4	0.046	0.108	0.352	0.725	дэмжигдээгүй

Хүснэгт 8. Замын шинжилгээний үр дүн Тайлбар: Судалгааны багийн үр дүн

Замын шинжилгээний үр дүнгээс харахад, Сургалтын чанар нь сонсогчийн сэтгэл ханамжид нөлөөлнө гэсэн таамаглалын Р утга **0.024** үр дүнтэйгээр батлагдлаа. Сонсогчийн ёс зүй нь сонсогчийн сэтгэл ханамжид нөлөөлнө гэсэн таамаглалын Р утга **0.015** үр дүнтэйгээр батлагдлаа. Сургалтын материаллаг бааз нь сонсогчийн сэтгэл ханамжид нөлөөлнө гэсэн таамаглалын Р утга **0.015** үр дүнтэйгээр батлагдлаа. Оролцогч талуудын оролцоо нь сонсогчийн сэтгэл ханамжид нөлөөлнө гэсэн таамаглалын Р утга **0.725** гарч батлагдсангүй.

Судалгаанд 4 хүчин зүйлийг сонсогчдын сэтгэл ханамжид нөлөөлнө гэж таамаглал дэвшүүлэн судалсан.

Судалгаагаар сургалтын чанар, сонсогчийн ёс зүй, сургалтын материаллаг бааз нь сонсогчийн сэтгэл ханамжид нөлөөлнө гэсэн таамаглалууд батлагдсан ба оролцогч талуудын оролцоо нь сонсогчийн сэтгэл ханамжид нөлөөлнө гэсэн таамаглал батлагдсангүй. Цаашид энэхүү судалгааны ажлын үргэлжлэл болгон бусад хүчин зүйлийн нөлөөллийг судлах шаардлагатай.

Дүгнэлт

Онцгой байдлын байгууллага нь хүний нөөцийн бодлогын хувьд хүний нөөцийн талаар баримтлах зарчим, үндсэн чиглэлийг тодорхойлон, загварчилж бүтээлч, чадварлаг, тогтвор суурьшилтай хүний нөөцийг бүрдүүлж, алба хаагчдыг мэргэшүүлэх, мэргэжил дээшлүүлэх, албан тушаалтнуудын давтан сургалтыг Дотоод хэргийн их сургуулийг түшиглэн бакалавр, магистр, докторын түвшинд үе шаттайгаар зохион байгуулж байна.

Мөн Онцгой байдлын байгууллагын эрх зүйн хувьд хүний нөөцийн нийгмийн асуудлыг хангах, сурч боловсрох эрхийг эдлэх талаар тулгуур хууль болох Гамшгаас хамгаалах хуульд тусгаж өгсөн нь давуу талтай байна.

Онцгой байдлын албаны мэргэшсэн боловсон хүчнийг бэлтгэхдээ Дээд боловсролын тухай хууль, бусад эрх зүйн баримт бичгийн хүрээнд Монгол Улсын гамшгаас хамгаалах үндэсний чадавхыг бэхжүүлэх, гамшигтай тэмцэх, эрэн хайх, аврах, хор уршгийг арилгах, хойшлуулшгүй сэргээн босгох ажиллагааг дэлхий нийтийн хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэн сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулан хэрэгжүүлж байна.

Энэхүү судалгааны ажлын үр дүнгээс харахад “Онцгой байдал-гамшиг судлал” сургалтын хөтөлбөр нь гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, эрэн хайх, аврах, хор уршгийг арилгах, хүмүүнлэгийн тусламж үзүүлэх, хойшлуулшгүй сэргээн босгох арга хэмжээг хэрэгжүүлэх⁵⁷, удирдах мэдлэг, ур чадвартай мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэх онцлог, хэрэгцээ шаардлагад нийцэж байна. Гэсэн хэдийн ч сургалтын хөтөлбөр, сургалтын төлөвлөлтөд хийсэн шинжилгээгээр цаашид 4 жилийн хугацаанд үзэх 120 багц цагийн онол, дадлагын харьцааг дахин судалж үзэх шаардлага байна гэж дүгнэж байна.

Мөн сургалтын хөтөлбөрийн төлөвлөлтөд хийсэн SWOT шинжилгээний үр дүнгээс харахад багшлах боловсон хүчний нөөцийг нэмэгдүүлэх, мэргэжлийн багшаар бүрдүүлэх, нийгэмд тулгарч буй аюул ослоос үүдэн гарч буй хэрэгцээ шаардлагын хүрээнд хэрэгжүүлж буй хөтөлбөрийг нэмэгдүүлэх хэрэгцээ байна.

“Онцгой байдал-Гамшиг судлал сургалтын хөтөлбөрт хийсэн чанарын үнэлгээний судалгааны үр дүн 4 таамаглалын Оролцогч талуудын оролцоо нь сонсогчийн сэтгэл ханамжид нөлөөлнө гэсэн таамаглалын Р утга 0.725 гарч батлагдаагүй буюу цаашид энэхүү судалгааг үргэлжлүүлэн хийх шаардлага байгааг илэрхийлж байна.

Санал

Судалгааны үр дүнгээс дараах саналыг дэвшүүлж байна.

1. Сургалтын хөтөлбөрт нийцүүлэн захиалагч байгууллагын оролцоотой төгсөгчийн загвар боловсруулах
2. Онцгой байдлын байгууллага нь мэргэжлийн багшлах боловсон хүчнийг бэлтгэх томилох, шинээр хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд их сургуулийн шаардлагыг хангаж, дэмжлэг үзүүлэх.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого
2. Гамшгаас хамгаалах тухай хууль
3. Дээд боловсролын тухай хууль
4. Онцгой байдлын байгууллагын хүний нөөцийн бодлого., Монгол Улсын Шадар сайдын 2019 оны 64 дүгээр тушаалын хавсралт
5. Онцгой байдлын байгууллага 2004-2024., 66 дахь тал
6. ДХИС-ийн дүрэм, сургалтын үйл ажиллагаа зохион байгуулах журмууд

⁵⁷ Гамшгаас хамгаалах тухай хууль., 2020 он. Төрийн мэдээлэл № 23 /1125/.

ХИЛИЙН АЛБАНЫ СУРГУУЛИЙН СОНСОГЧ, СУРАЛЦАГЧДЫН СУРАЛЦАХУЙД ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ, ТЭДНИЙ ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ ЗАРИМ АРГА ЗАМ

PROBLEMS FACED IN THE LEARNING OF STUDENTS OF THE BORDER OFFICE SCHOOL AND SOME WAYS TO SUPPORT THEIR DEVELOPMENT

Ц.Одбаяр

ДХИС-ийн Хилийн албаны сургуулийн захирал, доктор, дэд профессор, хурандаа

Odbayar.Ts

Associate professor, director of the school of border services and commander of border guard unit no. 0345 Doctor of military science, Colonel

Д.Энхтайван

ДХИС-ийн Хилийн албаны сургуулийн Сэтгэл зүйн тэнхимийн ахлах багш, хошууч

Enkhtaivan.D

Senior lecturer of the Department of Psychology of the School of Border Service, University of Internal Affairs, Mongolia, major

Хураангуй: Дэлхийн нийтийн боловсролын чиг хандлага нь нийгмийн хурдацтай хөгжил, мэдээлэл технологийн зуунд дасан зохицож амьдрах, хөгжих, улмаар амьдралын чанараа сайжруулах хандлага, арга барилтай иргэнийг төлөвшүүлэхэд анхаарч байна. Сүүлийн жилүүдэд тогтвортой хөгжлийн асуудал дэлхий нийтийн тулгамдсан асуудал болсон бөгөөд ялангуяа эдийн засаг, нийгэм, соёлын болон бусад бүхий л салбарын даяаршил улам бүр эрчимжиж байгаа энэ зууны хувьд хэрхэн хамтаар хөгжих, даяаршил болон дангааршил, нийлэгжих болон ондооших харилцан эсрэг хандлагыг хүлээн зөвшөөрөх, зэрэгцэн орших боломжийг тодорхойлох шинэ зууны иргэдийг бэлтгэх нь боловсролын салбарын гол зорилт болоод байна.

Abstract: The trend of global public education focuses on developing citizens with attitudes and methods to adapt to the rapid development of society and the age of information technology, to live and develop, and thus to improve their quality of life. In recent years, the issue of sustainable development has become a pressing global issue, especially in this century, when globalization in all fields such as economy, society and culture is becoming more and more intense, how to develop together, to accept the opposite tendencies of globalization and isolation, synthesis and isolation, and the possibility of coexistence To prepare the citizens of the new century has become the main goal of the education sector.

Keywords: Learning, holistic competence, development training

Түлхүүр үгс: Суралцахуй, цогц чадамж, хөгжүүлэх сургалт

Үндсэн хэсэг

Орчин үед өөртөө итгэлтэй, хувийн зохион байгуулалт сайтай /менежмент/, бусдыг манлайлж нийгмийн олон талт харилцаанд зохицон өөрийн байр суурийг эзлэх, хамт олны хөгжилд өөрийн хувь нэмрийг оруулах чадвартай иргэн амжилттай

сурч, ажиллаж, амьдрах боломжтойг өнөөгийн нийгмийн амьдрал харуулж байна. тогтвортой хөгжлийн зорилтуудын хүрээнд “Мэдлэгт суурилсан нийгэм ба ур чадвар бүхий монгол хүнийг хөгжүүлэх” зорилго дэвшүүлсэн байдаг бол хүний хөгжлийн үзүүлэлтийг тооцох үндсэн гурван хэмжигдэхүүний нэг нь эрдэм мэдлэг эзэмшсэн байдал буюу боловсролын түвшин байдаг.

Монгол Улсын Засгийн газрын мөрийн хөтөлбөрт “Сургуулийг хүн хөгжлийн төв болгоно.

Сургууль хүүхдэд мэдлэг, боловсрол, чадвар олгодог төдийгүй эрүүл чийрэг, эерэг зан суртахуун, хүмүүжил, төлөвшилтэй, амьдрах ухаантай, эх оронч, үндэсний бахархалтай хүн болоход нь тусалдаг болно”, “...дээд боловсролд хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, хэрэгцээнд баримжаалсан мэргэжилтэн бэлтгэх, стандартад суурилсан чанарын хяналтын бодлого, төлөвлөлтийг нэвтрүүлж, судалгаанд суурилсан их сургуулийг хөгжүүлнэ”, “Бүх шатны боловсрол, сургалтын байгууллагад нийгэм, сэтгэл зүй, дэд бүтцийн эрүүл, аюулгүй, ээлтэй орчин, нийгмийн үйлчилгээг бий болгоно” зэрэг боловсролын салбарт хүний хөгжлийг дэмжих асуудлуудыг тусгасан байна⁵⁸.

Иймд сонсогч, суралцагсдыг мэргэжилд чиглүүлэхээс гадна мэдлэг мэдээллээ ашигладаг, хөрвөх чадвартай, чөлөөтэй сэтгэж, үзэл бодлоо хуваалцах, бие даасан хариуцлагатай иргэн байхад чиглэсэн сургалтын хандлага руу хөтлөх шаардлагатай бөгөөд бусад их дээд сургуулиудтай харилцан уялдаа холбоотой ажиллаж оюутан залуусын танин мэдэхүйн орчин хүрээг тэлэх бүтээлч түүнчлэн Дотоод хэргийн их сургуулийн Хөгжлийн стратеги хөтөлбөр /2016-2025/-г Хууль зүйн сайдын 2016 оны А/119 тушаалаар баталж, энэ хөтөлбөрөөр Их сургуулийн алсын харааг “Хууль сахиулах салбарын шинжлэх ухаан, боловсролын хөгжилд тэргүүлэх байр суурьтай, олон улсын түвшинд хүлээн зөвшөөрөгдсөн, үндэсний болон бүс нутгийн аюулгүй байдлыг хангах үйл хэрэгт хувь нэмэр оруулагч мэдлэг оюуны төв байна” гэж тодорхойлж, “Хүний эрх, шударга ёс, хуулийг дээдлэх хандлагыг суралцагч бүрд төлөвшүүлж, хууль сахиулах салбарын дэвшилд бодитой хувь нэмэр оруулах бүтээлч сэтгэлгээтэй, мэргэжлийн өндөр ёс зүй, чадвартай мэргэжилтэн бэлтгэнэ² гэж эрхэм зорилгоо тодорхойлсон, мөн их сургуулийн Хил Хамгаалах Ерөнхий газартай 2018 оны байгуулсан хамтран ажиллах санамж бичгийн хүрээнд “... Хилийн албаны сургуулийн сургалтын үйл ажиллагааг олон улсын жишигт хүргэх, эрдэм шинжилгээ, судалгааны үр нөлөөг дээшлүүлж, улсын хил хамгаалалтад чиглүүлэх, багш алба хаагчдын мэргэжлийн мэдлэг, ур чадварыг сайжруулах” зэрэг Хилийн албаны сургуулийн сонсогчдын бие даан суралцах хөгжлийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үндэслэлийг тодорхойлж өгсөн байдаг.

⁵⁸ “Боловсролын инновацын асуудал” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурлын эмхэтгэл. УБ., 2016 он.

² Хилийн аюулгүй байдалд тулгамдаж буй асуудал, шийдвэрлэх арга зам ОУЭШХ-ын эмхэтгэл, УБ. 2018. 134 дэх тал.

Хөтөлбөр хэрэгжүүлэх хэрэгцээ, шаардлага.

Өнөөгийн нийгэмд чадварлаг боловсон хүчин бэлтгэхэд сонсогчдыг зөв төлөвшүүлэн хөгжүүлэх, танхимын болон танхимын бус цаг ашиглалтыг тодорхойлох, нөгөө талаар сургууль, багш, эцэг эхийн хараа хяналт, хамтын ажиллагааг сайжруулах суралцагсдын сурах идэвх хандлага, ёс зүй дээр бүхий л хүрээнд хамтын хүчээр анхаарч ажиллах.

Уг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр их сургуулийн захиргаа болон бүрэлдэхүүн сургууль, багш, сонсогчдын зүгээс юуны өмнө ямар үйл ажиллагаанд анхаарч, хэрхэн яаж хамтран ажиллах, цаашид аль хүрээнд ямар асуудлыг дэвшүүлж, шийдвэрлэх шаардлагатай байгааг тодруулан, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө гарган ажиллах юм.

2021-2023 онд авсан Хилийн албаны сургуулийн төгсөгчид судалгааны үр дүнгээс харахад:

1. Нэгдсэн давтлагын цаг гаргаж өгөх, захиргааны болон аж ахуйн ажил их хийлгэж байгаагаас хичээл тасалдах, даалгавар хийх орчин, нөхцөл бүрдүүлэхгүй байна.

2. Ном, гарын авлага хүрэлцэхгүй байгаа тул ХХЕГ-тай хамтарч гаргах шаардлагатай

3. Хичээлийн хөтөлбөр дээр цэргийн мэргэжлийн хичээлийн цаг, сэдвийг бага тавьдаг тул нэмэгдүүлэх шаардлагатай.

4. Хүнтэй харьцах хичээл ордоггүй, тийм боломж олгодоггүй гэж 80 хувь нь үзсэн байна

5. Суралцагч нар сургууль дээр өөрийгөө хөгжүүлэх боломж маш хангалтгүй, юу хийлгэх гэж байгаа нь тодорхойгүй жагсаадаг, давтлагын цаг гаргадаггүй гэж 70 хувь нь үзсэн бол үлдсэн 30 хувь нь боломжтой гэж дүгнэсэн байна.

6. Давтлага, бие даалтын цаг гаргаж өгснөөр багаар ажиллах боломж бүрдэнэ гэж 73 хувь үзсэн байна.

7. Албан хэрэг хөтлөлтийн хичээлийг амьдралд ойртуулж, хилийн застав, харуул, отрядын албан тушаалтны хэмжээнд тушаал төлөвлөх, төлөвлөгөө боловсруулах, илтгэл рапорт бичих гээд наад захын мэдлэг, дадлагыг олгох хэрэгтэй байна. Төгсөгчид энэ тал дээр маш муу мэдлэг, дадлагатай төгсөж байна.

8. Бага дарга нарыг сарын хугацаатай удирдуулаад сольж байхгүй бол 4 жил жагсаалд зогсчоод төгсөөд жагсаалын өмнө гарахаараа хөл нь чичрээд, гар нь салганаад, дуу нь гарч өгөхгүй хоосон ханиалгаад байдаг тул хүнийг захирах, командлах ур чадварыг дээшлүүлэх шаардлагатай.

9. Их сургуулийн хэмжээнд сонсогчдын бие даалтын цагийг албан ёсоор гаргаж, хэвшүүлж мөрдөх нь зүйтэй. Үдээс хойш ямар ч шалтгаан тайлбаргүйгээр жагсаж, цагийг дэмий өнгөрөөдөг. Ялангуяа нууцын хичээлийг номын санд сууж хийх шаардлага гардаг ч тийм бололцоо олгодоггүй. Сонсогчдыг захиргааны болон аж ахуйн ажлаар их дарж хичээлээс их хөндийрүүлж байна. Тэгээд ч дараа нь хичээл нөхөх асуудал, цаг гаргадаггүй гэж хариулсан байна.

“Хууль сахиулах боловсрол”

Сонсогч, төгсөгчдөөс авсан дээрх судалгаанаас түүвэрлэн үзэхэд цогц чадамжийг хөгжүүлэх шаардлагатай бөгөөд бие даан хөгжихөд саад болж буй хүчин зүйлүүдийг судалж, тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг эрэлхийлэх зайлшгүй шаардлага бий болж буй юм.

Эдгээр болон бусад хүчин зүйлүүдээс шалтгаалж сонсогчдын сурах идэвх хандлага жил бүр муудаж, танхимын болон танхимын бус сургалтын цаг ашиглалт муу, үр ашиггүй өнгөрөөх, идэвхгүй, бэлэнчлэх сэтгэлгээтэй болох нөхцөл бүрдэж буй учраас Хилийн албаны сургуулийн сонсогчдын бие даан хөгжих хөгжлийн хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх албаны болон нийгмийн шаардлага байна гэж үзсэн.

Түүнчлэн суралцагчдыг нийгэмд тустай, хүмүүнлэгийн олон талт үйл ажиллагааг зохион байгуулах, түүгээр дамжуулан суралцагчдад хүмүүнлэг, энэрэнгүй, эх оронч үзлийг бий болгох, нийгмийн гишүүний хувьд аливаа сөрөг үзэгдэлд хариу нөлөөлөх мэдрэмжтэй, идэвхтэй байр суурьтай байх хандлага төлөвшүүлэх чиглэлээр ажлууд зохион байгуулагдаж байгаа боловч суралцагчдын тэгш оролцоог шаарддаггүй, тохиолдлын шинжтэй, нэгдсэн зохион байгуулалт, нэгдмэл зорилгод чиглээгүй сул талтай байна.

Хөтөлбөрийн зорилго, хүрэх үр дүн. Суралцагчдад цэргийн алба, бие бялдар, сэтгэл зүйн бүрэн төлөвшил олгох, мэдлэг, ур чадвараа тасралтгүй дээшлүүлэх, өөрчлөлтийг даган хувьсах, нийгэм, ажлын байрны сөрөг нөлөөллийг бууруулах, бүтээлч, асуудал шийдвэрлэх, амьдралын хэв маягийг зөв сонгох чадвар эзэмшүүлэх замаар төрийн тусгай албанд тогтвортой ажиллахад шаардагдах хувь хүний хөгжлийг дэмжихэд чиглэгдэнэ.

Хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр хүрэх үр дүн

1. Хувь хүний үр чадвар, дадал, төлөвшил

- ✓ Шинийг эрэлхийлэх, асуудал шийдвэрлэх чадвар. /асуудлыг тодорхойлж, шинэ санаа гаргах, зураглах, боломжит хувилбарыг сонгож, илэрхийлэн харуулах/;
- ✓ Шинжлэн судлах, шийдэл гаргах /таамаглал дэвшүүлэн, харьцуулсан судалгаа, анализ хийж, загварчилж, баримт бичиг боловсруулах/;
- ✓ Системтэйгээр төлөвлөх /хоорондоо хамааралтай зүйлсийг бүхлээр нь олж харах, харилцан хамаарлыг нь ойлгож, ач холбогдлоор нь ангилан, чухал санаан дээр төвлөрч, харилцан хамаарлыг нь шалгах, харьцуулан сонгох/;
- ✓ Хувь хүний үр чадвар ба дадал /шинийг санаачлах эрмэлзэлтэй, уламжлалыг дээдлэн, уян хатан бүтээлч сэтгэлгээтэй байх, хувь хүний мэдлэг, ур чадвар, төлөвшлийг үнэлж, ухамсарладаг, бие даан суралцах ба цагийн болон нөөцийн менежментийг хэрэгжүүлдэг байх/.

2. Хүмүүстэй харилцах үр чадвар: /багаар ажиллах чадвар ба харилцаа/

- ✓ Багаар ажиллах /Баг бүрдүүлэх, багийг удирдах, хамтран ажиллах, манлайлах үр чадвартай байх/;
- ✓ Харилцааны чадвар /харилцааны стратеги, бүтцийг ойлгодог, бичгийн, электрон, мультимедиа, график дүрслэлээр болон яриа, бичгээр тайлагнах, хүнтэй харилцах үндсэн үр чадвартай байх/.

3. Бие бялдрын хөгжил, гардан тулааны бэлтгэлжилт: Бие бялдрын хөгжлийн үзүүлэлтийг хүч, тэсвэр, хурд, уян хатан, авхаалж самбаа гэсэн 5 чанараар хичээлийн жил бүр сонсогчдын хүрсэн түвшинг тогтоож, сонсогчдын бие бялдрын хөгжлийн хүрвэл зохих түвшинг чанар тус бүрээр тогтоож, 2 жил тутамд шинэчлэх.

4. Цэргийн албаны мэдлэг, үр чадвар

- ✓ Цэргийн алба хаагчийн эрх, үүрэг, хариуцлага
- ✓ Цэргийн алба хаагчийн хоорондын харилцаа
- ✓ Жагсаал түүнийг удирдах
- ✓ Цэргийн алба хаагчид хүртээх сайшаал, түүнийг хэрэглэх журам
- ✓ Цэргийн алба хаагчид оногдуулах шийтгэл, түүнийг хэрэглэх журам
- ✓ Рот, батальон захирагч, салааны захирагч, түүний орлогчийн эрх, үүргийг судалж мэдсэн байх;

- ✓ Захирагдагч нарын нэр төр, эрхийг хамгаалах, тэдэнтэй дүрмээр тогтоосон хүнлэг, энэрэнгүй, нөхөрсөг харьцах, удирдах;
- ✓ Бие бүрэлдэхүүний өмнө дүрмийн дагуу биеэ зөв авч явах
- ✓ Цэргийн дүрэмт хувцас өмсөх дүрмийн дагуу хувцас хэрэглэлийг зүүж хэрэглэх. Бүрэлдэхүүнд хувцасны үзлэг хийх

5. Сэтгэл зүйн бэлтгэл

Нэгдүгээр дамжааны суралцагчид:

- ✓ Алба, үйл ажиллагааны чиглэлээр суралцагч өөрийн мэдээлэл, мэдлэгийг олж авах,
- ✓ Багш, албан хаагчид, захирагч, бага дарга нарын үйл ажиллагаа, эрх мэдлийн хүрээний талаар тодорхой мэдэгдэхүүнтэй болж, хэрхэн харилцах сэтгэл зүйн бэлтгэлтэй болох
- ✓ Сургалт, хичээлийн чиглэлээр мэдээлэл, мэдлэгийг хүлээж авч, түүнд хэрхэн суралцах тухай арга барилыг олж эзэмших,
- ✓ Өөрийн сэтгэл зүйн онцлогийг танин мэдэх сэтгэлц оношилгоонд хамрагдаж, сэтгэл зүйн зөвлөгөө үйлчилгээнд хамрагдах,
- ✓ Алба үйл ажиллагааны бэлэн байдлыг хангах сэтгэл зүйн бэлтгэлийг эзэмших.

Хоёрдугаар дамжааны суралцагчид:

- ✓ Суралцагч өөрийгөө хөгжүүлэх чиглэлээр идэвх санаачлаг гаргаж, идэвхтэй хөгжүүлэх;
- ✓ Сургуулийн ерөнхий дэг, харилцааны соёл, нийтлэг хэмжигдэхүүнийг хэлбэрэлтгүй мөрдөх хэвшлийг өөртөө суулгасан байх,
- ✓ Багш, албан хаагчид, захирагч, бага дарга, суралцагсадтай харилцах тогтсон харилцааны соёлыг баримталж хэвшсэн байх,
- ✓ Хамт олныхоо сэтгэл зүйн онцлогийг танин мэдэж, тэдэнтэй харилцах өөрийн гэсэн арга зүйтэй болох,
- ✓ Албаны үүрэг гүйцэтгэх сэтгэл зүйн бэлтгэлтэй болох,

Гуравдугаар дамжааны суралцагчид:

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
“Хууль сахиулах боловсрол”

✓ Эзэмших мэргэжлийн үйл ажиллагааны талаар мэдлэгтэй болж, түүнийг хэрхэн гүйцэтгэх тухай сэтгэл зүйн бэлтгэлтэй байх,

✓ Албаны онцгой нөхцөл байдлын үед ажиллах арга тактик боловсруулах мэдлэгийг эзэмших, ажиллах сэтгэл зүйн бэлтгэлтэй байх,

✓ Албаны үйл ажиллагаанд хэрэглэгдэх зайлшгүй зүйлсийн мэдлэгтэй байх, түүнийг хэрэглэх чадварыг эзэмших,

✓ Албанд хөтлөгдөх бичиг баримтыг хөтлөх чадвартай болох, түүнийг явуулж хэвшсэн байх,

✓ Ажлын орчин нөхцөлд дасан зохицох суурийг тавьсан байх, ажиллах сэтгэл зүйн бэлтгэлээ нэмэгдүүлэх,

✓ Ажлын байрны стресс, бухимдлын нөхцөл байдалд хэрхэн өөртөө сэтгэл зүйн анхан шатны тусламж үзүүлэх чиглэлээр мэдлэгтэй болсон байх.

6. Нийгмийн оролцоо, хувь хүний авьяас, сонирхлын хөгжил

Суралцагчид суралцах хугацаандаа:

✓ Хувь хүний хөгжлийг дэмжих клуб, дугуйлангийн үйл ажиллагаанд тогтмол хамрагдсан байх;

✓ Мэргэжлийн чиглэлийн клуб, дугуйлангийн үйл ажиллагаанд тогтмол хамрагдсан байх;

✓ Амьдралын хэв маягаа өргөн хүрээтэй тодорхойлж, идэвхтэй, сэтгэл хангалуун амьдрах хэвшилтэй болсон байх;

✓ Нийгмийн төрөл бүрийн үйл ажиллагаа, хүмүүнлэгийн үйл ажиллагаанд сайн дураараа оролцож хэвшсэн байх;

№	Хөгжүүлэх сургалтын чиглэл	Сургалтын агуулгад эзлэх хувь /100 хувиас/	Бие даан судлах хэлбэр, өдөр
1	Эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил хийх ур чадварыг /илтгэх, мэтгэлцэх чадвар/ хөгжүүлэх	15	Клуб, дугуйланд хамрагдах /14 хоногт 1 удаа-Пүрэв гаригт/
2	Цэргийн албаны мэдлэг, ур чадвар, дадлыг хөгжүүлэх	20	Цэргийн дүрэм, ур чадварын мэдлэг олгох бие даалтын өдөр /7 хоног бүрийн Баасан гаригт/
3	Бие бялдар, өөрийгөө болон бусдыг хамгаалах гардан тулааны чадварыг хөгжүүлэх	20	Клуб, дугуйланд хамрагдах /14 хоногт 1 удаа-Пүрэв гаригт/
4	Гадаад хэлний хэрэглээний чадварыг хөгжүүлэх	15	Клуб, дугуйланд хамрагдах, бие даан судлах
5	Сэтгэл зүйн бэлтгэлээ хангах чадварыг хөгжүүлэх	10	Танхимын болон бие даалтын сургалтын үеэр хавсран хөгжүүлэх
6	Хувь хүний авьяас, сонирхлын хөгжүүлэх	10	Клуб, дугуйланд хамрагдах /14 хоногт 1 удаа-Пүрэв гаригт/
7	Нийгэмд идэвхтэй байр суурьтай байх, багаар ажиллах, харилцааны соёл, сайн дурын хүмүүнлэгийн үйл ажиллагааны оролцоог дэмжих	10	Хувь хүний ур чадвар, дадал төлөвшил хөгжүүлэх бие даалтын өдөр /ЭЗНУС-иас /7 хоног бүрийн Мягмар гаригт/

Дээрх цогц чадамжийг бие даан хөгжүүлэх шаардлагыг харгалзан, их сургуулийн нэгдсэн график төлөвлөгөө болон хилийн албаны сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөтэй уялдуулан авч үзэж, дээрх бие даан хөгжих чиглэлүүдийн заримыг нь хураангуйлан хамтатгаж, нэмэлтээр зайлшгүй чадвар суулгах шаардлагатай мэргэжлийн болон ерөнхий суурь хичээлүүдийн даалгавар, бие даалтуудыг хуваарьтайгаар хийлгэх зорилгоор ажлын 5 хоногийн 4 өдөрт зохион байгуулахаар дараах хуваарийг төслөөр боловсруулсан. Үүнд:

Сонсогчдын бие даан суралцах, хөгжүүлэх хуваарь /төсөл/

№	Өдөр	Бие даан суралцах үйл ажиллагааны чиглэл	Хариуцах эзэн	хэлбэр
1	Даваа	Мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвар олгох бие даалт	Мэргэжлийн тэнхимийн эрхлэгч нар	Бие даалт
2	Мягмар	Хувь хүний ур чадвар, дадал төлөвшил олгох бие даалт	Ерөнхий суурь тэнхимийн эрхлэгч нар	Бие даалт
3	Лхагва	Сонсогчийн гадуур судалгааны цаг	Дамжааны захирагч нар	Гадуур
4	Пүрэв /тэгш, сондгой/	Клуб, дугуйланд хамрагдах болон эрдэм шинжилгээ судалгааны ажил	Клуб, дугуйлангийн удирдагчид	Клуб, дугуйлан
5	Баасан	Цэргийн дүрэм, ур чадварын мэдлэг олгох	Дамжааны захирагч багш нар	Бие даалт

Дүгнэлт, санал

Сайн дурын үйл ажиллагаанд хувь хүн эсхүл баг, хамт олноороо ашгийн төлөө бус, хүмүүнлэгийн үйл ажиллагааг санаачлах, улмаар оролцох Их сургуулийн бүх шатны боловсролын зэрэг олгох сургалтад хамрагдаж буй суралцагчид нь хичээлийн жилд 1-ээс доошгүй удаа хүмүүнлэгийн үйл ажиллагаанд заавал оролцох.

Клуб, дугуйланд суралцагчдын нийтлэг эрх ашиг сонирхлыг хамгаалах, суралцаж буй мэргэжлийн чиглэлээр гүнзгийрүүлсэн сургалт явуулах, сонирхлын бүлгээрээ нэгдэх, сурах, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил хийх арга зүйг эзэмших, нийгэмд бие хүн болон төлөвших, хамт олонч уур амьсгалыг бий болгоход чиглэгдсэн нэгдлийг ойлгон суралцах хугацаандаа багагүй цагийг клуб, дугуйлангийн үйл ажиллагаанд хамрагдахад зарцуулах.

Сургалтын төлөвлөгөөний дагуу явагдах бүх хэлбэрийн хичээлийг явуулах боломжийг бүрэн хангасан техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын шаардлага хангасан кабинет, лаборатори, танхимтай байхаас гадна тэдний дунд чөлөөт цаг, соёл олон нийтийн үйл ажиллагаа явуулах, баг бүлгээр ажиллах зориулалттай анги, танхим, ариун цэврийн өрөө, сургуулийн орчинд амрах, түр саатах тохижуулсан орон зайтай байх нь сонсогч, суралцагчдын суралцахуйн үйлд чухал байр суурь эзэлж байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. “Боловсролын инновацын асуудал” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний бага хурлын эмхэтгэл. УБ., 2016 он

2. Ууганбилиг А., Хилийн отрядын тусгай томилгоот бүлгийн бэлтгэлийг сайжруулах зарим асуудал /магистрын ажил/ УБ., 2008 он
3. Хилээр овоглосон сургууль. УБ., 2009 он
4. Социальная психология образования. Москва., 2005
5. Хилийн аюулгүй байдалд тулгамдаж буй асуудал, шийдвэрлэх арга зам ОУЭШХ-ын эмхэтгэл., УБ. 2018. 134 дэх тал
6. Цэргийн сэтгэл зүйн хангалтын онолын үндэс Мөнхсаруул Т., УБ., 2013
7. <https://sovetsclub.ru/kak-popast-v-specnaz>
8. <https://sport.wikireading.ru/16476>

محکم دلائل سے مزین و متنوع ومنفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

93

үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгын хүрээнд ажиллаж ирсэн. Хорих байгууллагад явуулах нийгэмшүүлэх ажлыг явуулж эхэлсэн он дараалал нь 1928-1997 оны хооронд “Хүмүүжүүлэгч”, “Сурган хүмүүжүүлэгч”, 1997-2002 оны хооронд “Ахуй дэгийн байцаагч” гэсэн албан тушаалтан одоогийн нийгмийн ажлын үйлчилгээг үзүүлж ирсэн түүхэн баримт байна⁵⁹. Ингээд 2003 оноос эхлэн хорих ял эдлэгсдийг нийгэмшүүлэх ажлыг хэрэгжүүлэхдээ ял эдлэх хугацаа, зан үйл, хувийн онцлог, гэр бүлийн байдал, боловсрол, мэргэжил, үйлдсэн гэмт хэргийн нөхцөл зэргийг харгалзан тэдний зан үйл, хандлагыг өөрчлөх нийгэмших үйл явцад нь дэмжлэг үзүүлэх тодорхой онолын үндэслэл, загварт суурилсан хөтөлбөрүүдийг боловсруулан хэрэгжүүлэх, улмаар хөтөлбөрийн хэрэгжилт, үр дүнд суурилсан хэлбэрээр нийгэмшүүлэх ажлыг шинжлэх ухааны түвшинд явуулж эхэлсэн байна.

Энэ бүхнээс харахад мэргэжлийн үйлчилгээг тусгай шаардлага, шалгуур хангасан нийгмийн ажлын мэргэжил эзэмшсэн мэргэжилтэн үзүүлэх нь чухал юм. Нөгөө талаасаа ялын үндсэн зорилгын нэг гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг нийгэмшүүлэх ажлыг гардан хэрэгжүүлэгч алба хаагч нь мэргэжлийн үйлчилгээг хүргэх мэдлэг, чадвар, хандлагатай байх нь ялын зорилго, байгууллагын зорилго, үйлчилгээ хүртэгчийн өөрчлөлт, нийгмийн сайхан сайхан байдлыг хангах луужин юм.

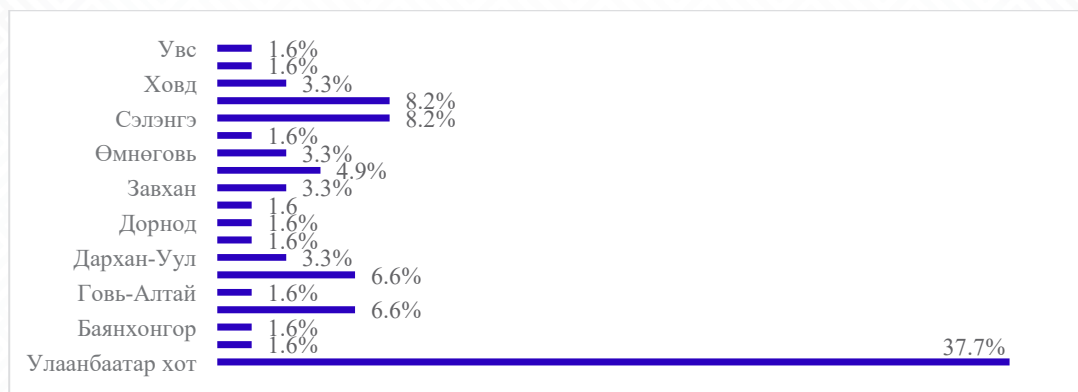
Судалгааны арга зүй, аргачлал

Судалгааны түүвэр: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс, хорих анги, байгууллагад 61 нийгмийн ажилтан судалгаанд хамрагдсан.

Судалгааны арга зүй:

- Бичиг баримт судлах арга: Тус аргыг ашиглан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол Улсын хууль, Хорих ангийн дотоод журам, Нийгмийн ажлын заавар, Шинээр ирсэн хоригдолд зохион байгуулах сургалтын хөтөлбөр, Зан үйлд нөлөөлөх сургалт зохион байгуулах журам, Хорих ял эдлэх үеийн сургалтын жишиг хөтөлбөр, Суллахад бэлтгэх хөтөлбөр зэрэг баримт бичиг, бусад тайлан судалгаа, гадаадын зарим орны хорих байгууллагын нийгмийн ажлын туршлага зэргийг судлан, дүн шинжилгээ хийсэн.
 - Асуумжийн арга: Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс, хорих ангийн нийгмийн ажилтнуудаас урьдчилан бэлтгэсэн асуулгаар судалгаа авч, SPSS 25 программыг ашиглан боловсруулалт хийсэн болно.
 - Фокус бүлгийн ярилцлагын арга: Хоёр удаагийн давтамжаар 16 нийгмийн ажилтныг хамруулан фокус бүлгийн ярилцлага хийсэн.
- Судалгаанд хамрагдсан судлуулагчдын 37.7 хувь нь Улаанбаатар хотын харьяат, 62.1 хувь нь орон нутгийн харьяат байна.

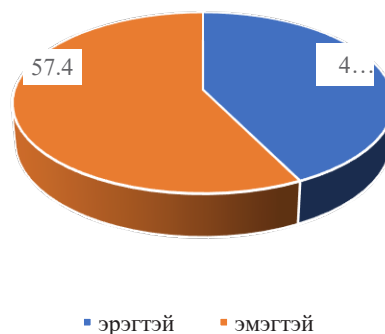
⁵⁹Лхагва, А. (2015). Хорих ял эдлэгсдийг хүмүүжүүлэх-нийгэмшүүлэх ажлын зохион байгуулалт, эрх зүйн зохицуулалтын зарим асуудал

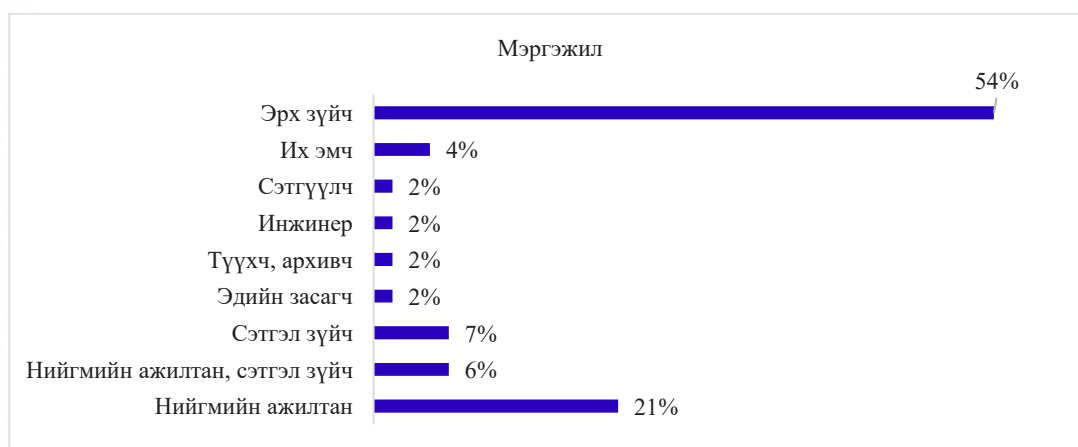
Зураг 1. Харьялал

Хүйсийн хувьд судалгаанд оролцогчдын 57.4 хувь нь эрэгтэй, 42.6 хувь нь эмэгтэй алба хаагчид байна.

Ахлах нийгмийн ажилтан болон нийгмийн ажилтны албан тушаалд ажиллаж байгаа судалгаанд хамрагдсан 61 хүний 54 хувь нь эрх зүйч мэргэжилтэй, 5 хувь нь эмч мэргэжилтэй, 2 хувь нь сэтгүүлч мэргэжилтэй, 2 хувь нь инженер мэргэжилтэй, 2 хувь нь түүхч, архивч мэргэжилтэй, 2 хувь нь эдийн засагч мэргэжилтэй, 6 хувь нь сэтгэл зүйч мэргэжилтэй, 7 хувь нь нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч хос мэргэжилтэй, 21 хувь нь нийгмийн ажилтан мэргэжилтэй байна.

Зураг 2. Хүйс

Зураг 3. Мэргэжил

Мэргэжлийг албан тушаалтай харьцуулан харахад нийгмийн ажилтан мэргэжлээр төгссөн 11 /18 хувь/ хүний 3 нь Ахлах нийгмийн ажилтан, 8 нь нийгмийн

“Нийгмийн ажилтан” гэдэг мэргэжилтний албан тушаалд мэргэжлийн боловсон хүчний хүний нөөцийг бүрдүүлж ажиллах хэрэгцээ шаардлага өндөр байна.

ажилтан, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч хос мэргэжилтэй хүний 2 /3.2 хувь/ хүн нь ахлах нийгмийн ажилтнаар ажиллаж байна.

Нийгмийн ажлын бус мэргэжлийн 47 хүн буюу 78.8% хувь нь ахлах нийгмийн ажилтан болон нийгмийн ажилтнаар ажиллаж байна. Доорх харьцуулалтаас харахад “Нийгмийн ажилтан” гэдэг мэргэжилтний албан тушаалд мэргэжлийн боловсон хүчний хүний нөөцийг бүрдүүлж ажиллах хэрэгцээ шаардлага өндөр байна.

№	Мэргэжил	Албан тушаал			Нийт тоо	
		Ахлах нийгмийн ажилтан	Нийгмийн ажилтан	Бусад	НА-тан	Бусад
1.	Нийгмийн ажилтан	3	8	2	11	2
2.	Нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч	2		2	2	2
3.	Сэтгэл зүйч	1	3	0	0	4
4.	Эрх зүйч	9	18	6	0	33
5.	Эмч	1	2	0	0	3
6.	Эдийн засагч	0	1	0	0	1
7.	Түүхч	0	1	0	0	1
8.	Инженер	0	1	0	0	1
9.	Сэтгүүлч	1	0	0	0	1
	Нийт тоо	17	34	10	13	48

Хүснэгт 1. Албан тушаалыг мэргэжилтэй харьцуулсан байдал

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагат ажилласан жилийг нийгмийн ажилтнаар ажилласан жилтэй харьцуулахад нийгмийн ажлын мэргэжлийн бус, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагат олон жил ажилласан алба хаагчдыг нийгмийн ажилтны албан тушаалд томилон ажиллуулдаг байдал харагдаж байна.

		Нийгмийн ажилтнаар ажилласан жил					Нийт
		1 жил хүртэл	1-3 жил	3-5 жил	5-10 жил	10-15 жил	
ШШГБ-г ажилласан жил	1 жил хүртэл	6	0	0	0	0	6
	1-3 жил	4	4	0	0	0	8
	3-5 жил	3	2	1	0	0	6
	5-10 жил	3	6	3	5	0	17
	10-15 жил	4	9	0	3	1	17
	15 жилээс дээш	0	2	1	3	1	7
Нийт		20	23	5	11	2	61

Хүснэгт 2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад ажилласан жилийг Нийгмийн ажилтнаар ажилласан жилтэй харьцуулсан байдал

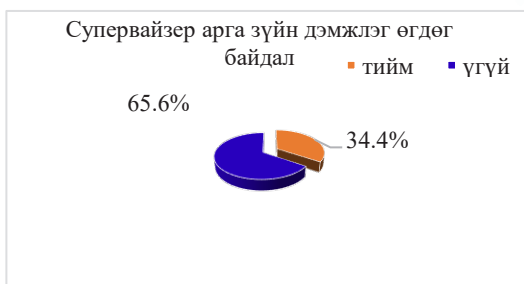
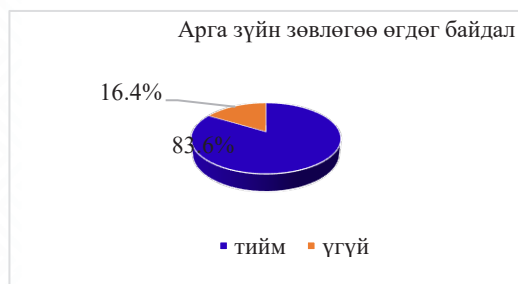
Нийгмийн ажилтнаар томилогдсоны дараа мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө авсан байдлыг судлахад 83.6 хувь нь зөвлөгөө авсан, 16.4 хувь нь зөвлөгөө аваагүй байна. Харин нийгмийн ажилтны мэргэжлийн чиглэлийн зөвлөх супервайзерын зөвлөгөө, дэмжлэг авч байсныг тодруулахад 65.6 хувь нь тийм, 34.4 хувь нь үгүй гэж хариулсан

байна. Судалгааны дүнгээс харахад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын холбогдох хэлтсээс супервайзерын болон бусад арга зүйн зөвлөгөө, дэмжлэг нийгмийн ажилтнуудад томилогдсон даруйд нь үзүүлж ажилладаг нь харагдаж байна. Гэвч 78.8 хувь нь мэргэжлийн бус нийгмийн ажилтан ажиллаж байгаа нөхцөлд өгч буй арга зүйн зөвлөгөө дэмжлэгийн давтамж, хугацаа, агуулгыг хэрэгцээ шаардлагад үндэслэн нэмэгдүүлэх, тогтмолжуулах шаардлага үүсэж байгааг чанарын судалгаанаас харж болохоор байна.

Шигтгээ 1. Томилогдсоны дараа мэргэжил, арга зүйн зөвлөн туслах үйлчилгээг үзүүлдэг талаар

Хорих байгууллагын нийгмийн ажилтнаар ажиллахад мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвар их дутмаг байсан. Удирдлагууд тусалж дэмждэг хэдий ч нийгмийн ажлын мэргэжлийн мэдлэггүй учир, хорих ангид болж буй бүхий л асуудлыг хариуцуулдаг. Сургалт нийгэм, сэтгэл зүйн хэлтсээс мэргэжилтнүүдээ дуудаад зөвлөгөө авсан. Шалган зааварлагч гэж ангиас томилдог /тэр алба хаагч мэргэжлийн хүн биш/. Сургалт нийгэм, сэтгэл зүйн хэлтсээс мэргэжилтэн болон хорих ангиас томилсон зааварлагчийн удирдлагын дор ажлаа эхлүүлж байсан. *Хорих ангийн нийгмийн ажилтантай /мэргэжлийн бус/ хийсэн ярилцлагаас...*

Зураг 4. Супервайзерын арга зүйн зөвлөгөө өгсөн байдал Зураг 5. Арга зүйн зөвлөгөө авсан байдал

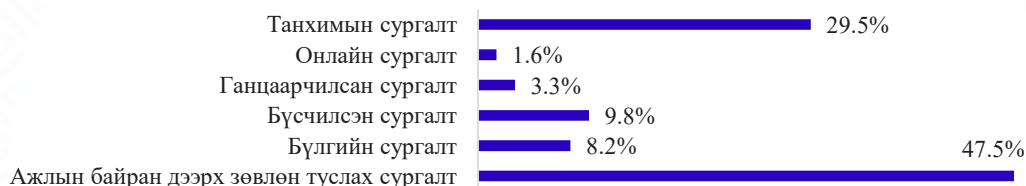
Хорих ангийн удирдлага болон бусад мэргэжилтнүүд нийгмийн ажлын мэргэжлийн үйлчилгээний талаарх ойлголт мэдлэг хангалтгүйгээс нийгмийн ажилтнуудын ажлын байрны тодорхойлолт, нийгмийн ажилтны заавар зэрэг эрх зүйн актуудад тусгагдсан ажлыг гүйцэтгэхэд бэрхшээл үүсдэг байна. Мөн 1 нийгмийн ажилтанд оногдох хоригдлын тоо их байгаа нь ажлын ачааллыг нэмж, үйлчилгээний чанарт сөргөөр нөлөөлдөг байна.

Сургалтыг ямар хэлбэрээр зохион байгуулбал үр дүнтэй талаар судлахад 47.5 хувь нь ажлын байранд дээрх зөвлөн туслах сургалт, 29.5 хувь нь танхимын сургалт, 9.8 хувь нь бүсчилсэн сургалт, 8.2 хувь нь бүлгийн сургалт, 3.3 хувь нь ганцаарчилсан сургалт, 1.6 хувь нь онлайн хэлбэрээр сургалт авах нь үр дүнтэй гэж хариулсан байна.

“Хууль сахиулах боловсрол”

Сургалт ямар хэлбэрээр явбал үр дүнтэй байх талаар

Зураг 6. Сургалтын хэлбэр

Шигтгээ 3. Сургалтыг ямар хэлбэрээр зохион байгуулбал үр дүнтэй талаар

... Нийгмийн ажилтнуудын нэгдсэн сургалтыг жилдээ нэг удаа, төсөл хөтөлбөрийн хүрээнд бусад сургалтад хамрагддаг бус улиралдаа нэг удаа бүсчилсэн болон ажлын байранд дээрх сургалт, судалгааны ажил явуулах. Шалган зааварчлах биш зөвлөн туслах үйлчилгээг түлхүү үзүүлбэл илүү үр дүнтэй.

Хорих ангийн нийгмийн ажилтантай /мэргэжлийн бус/ хийсэн ярилцлагаас...

Судалгаанд оролцогчдын хариултаас харахад нийгмийн ажилтнуудын мэргэжлийн сургалтыг тогтмолжуулах, түүнийг ажлын байран дээрх зөвлөн туслах сургалт, танхимын сургалтыг ажилласан жил, мэргэжлийн мэдлэг, чадварын түвшнийг ялгамжтай байдлаар ангилан явуулах, хорих ангиудын сайн туршлагаас суралцах боломжийг сургалтын хөтөлбөрт тусгах зайлшгүй эрэлт хэрэгцээ байгааг харж болохоор байна.

Судалгаанд оролцогчдоос мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэхэд шаардлагатай мэдлэгийг хамгийн чухлаар нь эрэмбэлэхэд:

1. Нийгмийн ажлын онолын болон практик мэдлэг
2. Сургалтын сэдэв боловсруулах болон сургалт зохион байгуулах арга зүй
3. Хорих байгууллагад явуулах нийгмийн ажлын эрх зүйн зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх
4. Судалгааны арга зүй
5. Кейс файл
6. Харилцах чадвараа сайжруулах

Дээрх хариултаас харахад Мэргэжлийн нийгмийн ажилтнуудыг тогтмол сурган мэргэшүүлэхэд анхаарах, мэргэжлийн бус нийгмийн ажилтнуудад нийгмийн ажлын суурь мэдлэг, чадварыг хүргэх ажлыг эрчимжүүлэх. Цаашлаад олон улсын туршлага судлах ажилд нийгмийн ажилтнуудыг үе шаттай хамруулах, дотооддоо туршлага хуваалцах хэлэлцүүлгийг тогтмол зохион байгуулах ажлууд үгүйлэгдэж байна.

Нийгмийн ажлын үйлчилгээ үзүүлэхэд тулгардаг хүндрэл бэрхшээлийг судлахад судалгаанд оролцогчдын 24.6 хувь нь бэрхшээл гардаггүй гэсэн бол 76 хувь нь дараах асуудлыг нэрлэсэн байна. Үүнд:

1. Сургалт зохион байгуулах
2. Мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвар дутмаг байдал
3. Удирдлагын мэргэжлийн зөвлөгөө шаардлагатай
4. Хавсран гүйцэтгэх ажлын ачаалал их байгаа нь

5. Нэг нийгмийн ажилтанд оногдох хоригдлын тоо их байгаа нь
6. Хоригдлуудтай ажиллах болон Нөхцөл байдлын үнэлгээ хийх
7. Техник хэрэгслийн дутмаг байдал
8. Мэдээллийн сан бүрдүүлэх
9. Үйлчилгээний үр дүнг тооцох
10. Бусад байгууллагатай хамтран ажиллах гэсэн асуудлуудыг дурдсан байна.

Зураг 7. Хөтөлбөрт туссан сэдвийн хүрээнд хичээл бэлддэг байдал

Хөтөлбөрт туссан сэдвийн хүрээнд хичээл бэлддэг байдлыг судлахад 47.5 хувь нь интернэтээс мэдээллээ бэлтгэдэг, 21.3 хувь нь Төрийн бус байгууллага сургалтыг зохион байгуулдаг, 4.9 хувь нь Төрийн болон Төрийн бус байгууллагатай хамтран зохион байгуулдаг, 6.6 хувь нь ном, сурах бичиг ашигладаг, 4.9 хувь нь эрх зүйн актуудаас, 3.3 хувь нь бэлэн материал ашигладаг, 6.6 хувь нь дээрх бүх нөхцөлүүдийг ашигладаг, 4.9 хувь нь хариулаагүй байна. Хорих байгууллагын нийгмийн ажлын үйлчилгээг зохицуулсан эрх зүйн зохицуулалтад сургалт зохион байгуулах ажил тасралтгүй хийгдэхээр байдаг. Сургалтыг хэрхэн бэлддэг байдлыг судлахад нийгмийн ажилтнуудын хувь сургалтын материалаа бэлтгэх, сургалт явуулах, явцыг үнэлэх, үр дүнг тооцох мэдлэг ойлголт хангалтгүй байгаа нь асуулгын болон чанарын судалгааны үр дүнд илэрсэн.

Дүгнэлт

Нийгмийн амьдралын явцад зарим хүмүүс гэмт хэрэг үйлдэн шүүхийн шийтгэх тогтоолоор баривчлах болон хорих ял сонсож хоригдол болдог. Хорих ангид ирж буй хоригдлыг сонгон авах боломжгүй бөгөөд шүүхээр таслагдсан хэнийг ч хүлээн авах үүрэгтэй байдаг. Тэдгээр хүмүүсийн амьдарч байсан орчин нөхцөл, амьдралын хэв маяг, үйлдсэн гэмт хэргийн төрөл, хэлбэр гэх мэт олон хүчин зүйлийн нөлөөллөөс хамааран хүн бүр өөр өөрийн өвөрмөц онцлогтой. Энэ хирээрээ нийгмийн ажилтнуудаас илүү их ур чадвар, шинэ мэдлэг, мэдрэмжийг шаардаж байдаг.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс, хорих анги, байгууллагат 61 нийгмийн ажилтан ажиллаж байна. Үүнээс 28 хувь нь нийгмийн ажилтан болон

“Хууль сахиулах боловсрол”

нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч хос мэргэжилтэй, 72 хувь нь мэргэжлийн бус хүмүүс нийгмийн ажилтны албан тушаалд ажиллаж байна.

Судалгаанаас харахад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагат ажилласан жилийг нийгмийн ажилтнаар ажилласан жилтэй харьцуулахад нийгмийн ажлын мэргэжлийн бус, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагат олон жил ажилласан алба хаагчдыг нийгмийн ажилтны албан тушаалд томилон ажиллуулдаг байдал харагдаж байна. Мөн нийгмийн ажилтнуудын мэргэжлийн сургалтыг тогтмолжуулах, ажлын байран дээрх зөвлөн туслах сургалт, танхимын сургалтыг ажилласан жил, мэргэжлийн мэдлэг, чадварын түвшнийг харгалзан ялгамжтай байдлаар ангилан явуулах, хорих ангиудын сайн туршлагаас суралцах боломжийг сургалтын хөтөлбөрт тусгах зайлшгүй эрэлт хэрэгцээ байгааг харж болохоор байна. Цаашлаад олон улсын туршлага судлах ажилд нийгмийн ажилтнуудыг үе шаттай хамруулах, дотооддоо туршлага хуваалцах хэлэлцүүлгийг тогтмол зохион байгуулах ажлууд үгүйлэгдэж байна.

Нийгмийн ажилтнаар томилогдсоны дараа мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө авсан байдлыг судлахад 83.6 хувь нь зөвлөгөө авсан, 16.4 хувь нь зөвлөгөө аваагүй байна. Харин нийгмийн ажилтны мэргэжлийн зөвлөх /супервайзер/-ын дэмжлэг авч байсныг тодруулахад 65.6 хувь нь тийм, 34.4 хувь нь үгүй гэж хариулсан байна. Судалгааны дүнгээс харахад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын холбогдох хэлтсээс супервайзерын болон бусад арга зүйн зөвлөгөө, дэмжлэг нийгмийн ажилтнуудад томилогдсон даруйд нь үзүүлж ажилладаг нь харагдаж байна. Гэвч 78.8 хувь нь мэргэжлийн бус нийгмийн ажилтан ажиллаж байгаа нөхцөлд өгч буй арга зүйн зөвлөгөө дэмжлэгийн давтамж, хугацаа, агуулгыг хэрэгцээ шаардлагад үндэслэн нэмэгдүүлэх, тогтмолжуулах шаардлага үүсэж байгааг чанарын судалгаанаас харж болохоор байна.

Хорих байгууллагын нийгмийн ажлын үйлчилгээг зохицуулсан эрх зүйн зохицуулалтад нийгмийн ажилтнууд төрөл бүрийн сургалт зохион байгуулах ажил тасралтгүй хийгдэхээр байдаг. Сургалтыг хэрхэн бэлддэг байдлыг судлахад нийгмийн ажилтнуудын хувьд сургалтын материалаа бэлтгэх, сургалт явуулах, явцыг үнэлэх, үр дүнг тооцох мэдлэг ойлголт хангалтгүй байгаа нь асуулгын болон чанарын судалгааны үр дүнд илэрсэн. Нийгмийн ажилтнууд энэ асуудлыг хүлээн зөвшөөрч, сургалтын нэгдсэн тогтолцоотой, тодорхой, ойлгомжтой, сургалтын үйл ажиллагааг зохион байгуулдаг нийгмийн ажилтныг мэргэшүүлэн ажиллуулах нь зөв гэсэн байр сууринд нэгдэж байсан.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн ажлын ачааллын жишиг нормативд нээлттэй хорих ангийн нэг нийгмийн ажилтанд 60-70 хоригдол, хаалттай хорих ангийн нэг нийгмийн ажилтанд 50-60 хоригдол... гэж заасан байна. Олон улсын туршлагыг харахад Герман улсад нэг нийгмийн ажилтанд 70-80 хоригдол байхаар зохицуулагдсан бол Швейцарт нэг нийгмийн ажилтанд 60-70 хоригдол ноогддог. Манай улсын хувьд нэг нийгмийн ажилтанд ноогдох хоригдлын тоо Олон улсын түвшинд байгаа ч бодит практикт энэ норматив хангагдаж ажиллахгүй байна.

Үүнийг судалгаанд хамрагдсан нийгмийн ажилтнуудын чанарын судалгаанаас харж болохоор байна. /Шигтгээ 2./

Санал

1. Хорих байгууллагын мэргэжлийн нийгмийн ажилтны сургалтын тогтолцоо болон мэргэшүүлэх, чадваржуулах сургалтын стандартыг боловсруулах.
2. Мэргэжлийн ажилтныг хөгжүүлэх, урамшуулан дэмжих ажлыг эрчимжүүлэх.
3. Мөн нийгмийн ажилтныг мэргэшүүлэх, чадваржуулах сургалтын хөтөлбөрийг практик хэрэгцээнд тулгуурлан шинээр бий болгох, мэргэжлийн үйл ажиллагаа, ур чадварыг үнэлж, дүгнэх аргачлалыг боловсруулж, мөрдүүлэх, улмаар хөгжүүлэх, урамшуулах оновчтой арга хэлбэрийг хөгжүүлэх.
4. Нийгмийн ажлын мэргэжлийг сурталчлах ажлыг зохион байгуулж анги, байгууллагын удирдах болон бусад алба хаагчдын ойлголт мэдлэгийг нэмэгдүүлэх.
5. Олон улсын туршлага судлах ажилд нийгмийн ажилтнуудыг үе шаттай хамруулах.
6. Дотооддоо туршлага хуваалцах хэлэлцүүлгийг тогтмол зохион байгуулах.
7. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн ажлын ачааллын жишиг нормативыг мөрдөх

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Батхуяг, С., Төртогтох, Б., Цогзолмаа, Н. (2015). Боловсрол судлалын судалгааны ажлын арга техник. Улаанбаатар хот. Хүслийн өнгө хэвлэх үйлдвэр.
2. Жадамбаа, Б., Чимэдлхам, Ц., (2011). *Судалгааны арга зүй*. Улаанбаатар хот. Гэрэлт судар хэвлэлийн компани.
3. Лхагва, А. (2008). *Монгол улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын түүхэн замнал*. Улаанбаатар хот. Тоонотпринт хэвлэлийн компани.
4. Лузгин, С., А., Кузнецов, М., И., Казанцев, Б., Н., (2009). *Хорих байгууллагын нийгмийн ажил*. Улаанбаатар хот. Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн хэвлэх үйлдвэр.
5. Мягмар, О. (2000). *Хувийн дасан зохицохуй*. Улаанбаатар хот.
6. Ичинхорлоо, Ш. (2007). *Судалгааны ажлын үндэс*. Улаанбаатар хот.
7. Gwen Robinson, Lain D Grow. Offender rehabilitation. Theory and Practice.
8. <https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=n8L3HaALWb8%3D&portalid=0>
9. <https://www.corrections.sa.gov.au/careers/Working-with-prisoners-and-offenders/social-workers>
10. <https://bjs.ojp.gov/content/pub/pdf/imhprpji1112.pdf>
11. <https://www.bls.gov/oes/current/oes211029.htm>
12. <https://www.forbes.com/advisor/education/social-work/what-is-social-work/>

ХАВСРАЛТ ИЛТГЭЛ

ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙН БОЛОВСРОЛ СУДЛАЛ

НИЙГМИЙГ АЮУЛААС ХАМГААЛАХ БАЙГУУЛЛАГЫН БОЛОВСОН
ХҮЧНИЙГ ДОТООДОО БЭЛТГЭХ ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГА, ХӨГЖИЛТ
(1960-1989 он)

SOCIAL SECURITY PERSONNEL NEEDS, REQUIREMENTS
AND DEVELOPMENT OF INTERNAL TRAINING OF FORCES
(1960-1989)

М.Эрдэнэбаяр

Олон улсын Улаанбаатар их сургуулийн Хууль зүйн сургуулийн захирал, доктор (Ph.D), дэд профессор

Erdenebayar M.

(Ph.D), Adjust professor, Director of Law school, International University of Ulaanbaatar

Хураангуй: Нийгмийг аюулаас хамгаалах байгууллагын боловсон хүчнийг бэлтгэж ирсэн түүхэн хөгжлийг Монгол Улсын болон дэлхийн тухайн цаг үеийн түүхийн ерөнхий дэвсгэрт тулгуурлан, хөгжлийн үйл явц, хэрэгцээ шаардлага, тулгамдсан асуудал, цаашдын чиг хандлагыг тодорхойлох нь судалгааны чухал ач холбогдолтой юм. Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах байгууллагын боловсон хүчнийг бэлтгэж ирсэн түүхэн замналыг бүхэлд нь авч үзвэл багтаамж ихтэй, томоохон зүйл яригдах учраас зөвхөн 1960-1989 оны хүртэл хугацааны түүхийг хэсэгчлэн тодруулахыг зорилоо.

Abstract: it is important to study the historical development of the training of Social Security personnel based on the general background of the history of Mongolia and the world at that time, to determine the development process, needs, problems and future trends. The aim is to clarify only the history of the period from 1960 to 1989, since the entire history of the training of personnel of the National Security Organization of Mongolia is large and significant.

Түлхүүр үгс: Боловсон хүчин, гадаад, дотоод нөхцөл байдал, цэргийн тусгай дунд сургууль, дээд сургууль, эрдэм шинжилгээний ажил.

Keywords: personnel, external and internal situation, Special Military secondary schools, higher schools, academic work.

Дурдан буй цаг үе бол ихээхэн онцлогтой бөгөөд ихэнх түүх судлаачдын үзэж буйгаар социалист харилцааны хөгжилт, бэхжилтийн үе юм. Энэ үеийн онцгой үйл явдлыг тоймлон, тодруулан үзвэл, 1961 онд манай улс НҮБ-ын гишүүнээр элсэж, түүний үйл ажиллагаанд идэвх санаачилгатай оролцох болсноор тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал баталгаажиж, улсын нэр хүнд олон улсын тавцанд өссөн. 1960-аад оны эхнээс дэлхийн социалист системд далд зөрчил үүсэж, хүйтэн дайны аюул заналхийлэл дор хагарал, хуваагдлын он жилүүд эхэлсэн юм. ЗХУ, БНХАУ-ын улс төрийн үл ойлголцол, ашиг сонирхлын зөрчил энэ үеэс ил, далдаар улам бүр гүнзгийрсээр харилцаа, хамтын ажиллагаа аажмаар хумигдсан. 1960-аад оны сүүлийн

Улс орны гадаад, дотоод нөхцөл байдлаас шалтгаалан цагдаа, хязгаарын ба дотоодын цэрэг, засан хүмүүжүүлэх, гал түймэртэй тэмцэх байгууллагуудын бүтэц, зохион байгуулалтыг улам бүр боловсронгуй болгон бэхжүүлэх, албаны ур чадвар, боловсон хүчний чадавхыг дээшлүүлэх чиглэлээр дорвитой арга хэмжээ авах нь манай улсын дотоод дахь тулгамдсан асуудлын нэг болж байв. Хууль хяналтын дээрх байгууллагуудыг 1960 аад оноос эхлэн Нийгмийг аюулаас хамгаалах яаманд (НАХЯ) нэгтгэн зохион байгуулжээ. Тухайн үед НАХЯ-ны боловсон хүчнийг гадаад улсад

⁶¹ Монгол Улс: 100 жилд, (1911-2011), Уб., 2012, т. 34.

буюу тухайн үеийн ЗХУ-д, дотооддоо богино хугацаагаар, байгууллагынхаа нөөц бололцооны хэмжээнд курсээр бэлтгэж байлаа.

Гадаадад боловсон хүчнийг бэлтгэхэд тооны хувьд хязгаартай, өртөг зардал ихтэй, дотоодод богино хугацааны курсээр бэлтгэх нь зардал, хугацаа хэмнэх, нөхөн хангалтыг богино хугацаанд хийх зэрэг давуу талтай боловч мэргэших учир дутагдалтай, хагас мэргэжилтэн бэлтгэгдэх сөрөг талтай байв.

Гэвч, ялангуяа цагдан сэргийлэхийн боловсон хүчнийг курсээр богино хугацаагаар бус илүү далайцтай тогтолцоотойгоор дээд боловсролтой үндэсний мэргэжилтний түвшинд бэлтгэн гаргах нь улам бүр чухал болсоор байв. МАХН-ын ТХ-ны 1-р нарийн бичгийн дарга бөгөөд БНМАУ-ын СнЗ-ийн дарга нөхөр Ю.Цэдэнбалд 1967.2 сард НАХЯ-ны сайдаас илтгэсэн илтгэлд “тус яамны сүүлийн 8 жилийн турш ЗХУ-д нэлээд тооны хүмүүсийг явуулан сургаж байгаагийн зэрэгцээ УИС-ийн хууль цаазын ангиас цөөн тооны хүмүүсийг авсаар байгаа боловч хэрэгцээ хангагдаж чадахгүй, одоо яамны төв орон нутгийн гүйцэтгэх ажилтан мөрдөн байцаагч, хэрэг бүртгэх хэлтэс тасгийн дарга нарын дөнгөж 10 хувь нь хуулийн дээд мэргэжилтэй байна. Цэргийн ерөнхий дээд сургууль болон өөрчлөгдөөд байхад түүний хууль цаазын салбар нь дунд мэргэжил олгодог хэвээр байх боломжгүй. Энэ нь сурагчдын сахилга, сурлага, сонирхолд муугаар нөлөөлөх талтай. Иймд мэдлэг чадвартай боловсон хүчнийг бэлтгэж чадах боломжийг харгалзан хуулийн ангийг 4 жилийн хугацаатай хууль эрхийн дээд мэргэжил олгодог тус яамны улсын аюулаас хамгаалах ба цагдан сэргийлэх, засан хүмүүжүүлэх байгууллагуудын боловсон хүчнийг бэлтгэж байх хүсэлтэй байна. Мэргэжил олгохтой холбогдуулан хууль эрхийн багшийг одоо байгаа 3-4 хүнээр нэмэгдүүлэх шаардлагатай болно шийдвэр гаргаж өгөхийг хүсжээ.

Энэ хүсэлтийн дагуу БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн 1967 оны 292 дугаар тусгай тогтоолоор БХЯ-ны Цэргийн ерөнхий дээд сургуулийн дэргэд “Улсын цагдан сэргийлэх албаны ажилтан бэлтгэх анги”-ийг тусгайлан нээж, хууль, эрх зүйн ба цэргийн хэргийн тусгай дунд боловсролтой зохих тооны боловсон хүчнийг бэлтгэх болжээ. Зөвхөн хуульч мэргэжлээр ЦСБ-д боловсон хүчнийг бэлтгэх сургалт 1975 он хүртэл үргэлжилсэн юм.

1960-1970 аад оны эхэн хүртэл НАХЯ-ны салбаруудыг боловсон хүчнээр хангах гол эх булаг нь ЗХУ-ын Цэргийн дээд, дунд сургууль, курс, дотоодын хувьд ЦЕДС-ийн хуулийн тэнхим болон бага тушаалын ажилтныг давтан сургах яамны байнгын курс болж байжээ. Мөн энгийн их, дээд сургуулиас боловсон хүчнийг шилж сонгон авч бүрдүүлж байв.

Манай улс ЗХУ-ыг түшиглэн улсыг батлан хамгаалах явдлаа хэрэгжүүлж, цэргийн зэвсэг техник, цэргийн төрөл бүрийн сургуульд суралцаж буй хүмүүсийн бүх зардал зэргийг ЗХУ дангаараа гаргаж, боловсон хүчнийг бэлтгэхэд тусалж байлаа. Гэвч нөхөн хангалтын асуудал нь өсөн нэмэгдэж байгаа орон тоо болон хэрэгцээ шаардлагыг хангаж чадахгүй байсан нь 1973 оны буюу нэгхэн жилийн боловсон

хүчний талаарх тоо баримтаас тодорхой харагдана. Тус онд боловсон хүчний боловсролын байдал яамны хэмжээнд:

- дээд боловсролтой хүн 9%;
- бүрэн бус дээд боловсролтой нь 18.1%;
- ерөнхий эрдмийн бүрэн дунд боловсролтой 10,5%;
- бүрэн бус дунд боловсролтой хүн 8,5%-иар 1972 оноос өссөн бол харин бага боловсролтой хүн 8.5% аар багассан сайн талтай байв.

Нийт офицерын хувьд:

- 33.09 % нь бүрэн ба бүрэн бус дээд;
- 31.2 % нь тусгай дунд;
- 33.5 % нь ерөнхий эрдмийн бүрэн ба бүрэн бус дунд;
- 1.45 % нь бага боловсролтой хүмүүс ажиллаж байсан бол;

НАХЯ-ны боловсон хүчний мэргэшсэн байдлыг үзэхэд:

- Х ба ДЦХЭГ-ын бүх офицерын 87.1% нь цэргийн ба хилийн албаны;
- УЦСЕГ-ын системийн бүх офицерын 70.1% нь хууль цаазын боловсрол мэргэжилгүй хүмүүс байсан байна.

Дээрх тоо баримтаас үзэхэд боловсон хүчний боловсрол, мэргэжлийн байдал жил ирэх тусам өсөж байсан боловч хууль цаазын болон цэргийн албаны дээд, дунд боловсролтой боловсон хүчин үлэмж дутагдаж байжээ. Гадаад, дотоодын их, дээд, дунд сургууль курсээр мэргэшсэн алба хаагчдын нөхөн хангалтыг хийж байсан боловч шинээр нэмэгдэж байсан орон тооны өсөлтийг хараахан гүйцэхгүй байв. 1973 онд УЦСЕГ-т 374, Х ба ДЦХЭГ-т 220, ЗХБУГ-т 174 хүн тус тус шинээр авсан боловч тухайн оны эцэст яамны хэмжээгээр офицер 264, ахлагч, бага дарга 228, цагдаа, гал сөнөөгч, хянагч 110, бүгд 602 орон тоо дутуу байсан байна. Үүнээс гадна шинээр отряд, застав, ЗХХ колониудад шаардагдах офицер 137, бусад ажилтан 139 нэмж дутагдсан байна. Цагдаагийн байгууллагад иргэдийг улсын хэмжээгээр паспортжуулах асуудал шийдвэрлэгдвэл офицер, 237 ахлагч 25 орон тоо шинээр нэмэгдэж бүгд 1140 хүний орон тоог нөхөн хангах шаардлагатай болно гэж НАХЯ-ны Боловсон хүчний хэлтсээс тооцоо, судалгаа хүртэл гаргасан байжээ⁶².

Ийм цаг үед дотооддоо боловсон хүчнээ бэлтгэх шаардлага үүсэж, тусгай мэргэжлийн дунд сургууль байгуулах саналаа МАХН-ын Төв Хорооны Улс төрийн товчоо⁶³, Сайд нарын зөвлөлд⁶⁴ танилцуулж, улмаар НАХЯ-ны сайд, дэслэгч генерал Б.Дэжид 1974.9.7-ны өдөр 653 дугаар тушаал гаргаж, Цэргийн тусгай дунд сургуулийг байгуулж, Хязгаарын ба Дотоодын цэргийн хэрэг эрхлэх газрын мэдэлд хариуцуулжээ. Сургууль нь тухайн үеийн Зэвсэгт хүчний гарнизоны болон дотоод албаны дүрмийн дагуу ангийн удирдлага, штаб, улс төрийн анги, арын алба, рот гэсэн

⁶² Тагнуулын ерөнхий газрын тусгай архив. С-1. Х-4. Д-1.ХН-481. НАХЯ-ны Боловсон хүчний хэлтсээс 1973 онд хийх ажлын төлөвлөгөө.

⁶³ Монгол ардын хувьсгалт намын Төв хорооны Улс төрийн товчооны 1974 оны 24 дүгээр тогтоол.

⁶⁴ Сайд нарын Зөвлөлийн 287 дугаар тогтоол.

цэргийн анги салбарын зохион байгуулалтаар байгуулагдав. Цэргийн тусгай дунд сургууль нь тусгай дунд боловсролтой, мэргэжилтэн бэлтгэх сургалтын үйл ажиллагаа явуулахын зэрэгцээ цэргийн анги салбарынхаа хувьд байлдааны бэлтгэл, бэлтгэл сургуулилтыг хангах, ар тал ахуй хангалт, зэвсэг техник хадгалалт, хамгаалалт, дотоодын харуул манааг зохион байгуулах, сурагч, дайчдыг сургаж хүмүүжүүлэх зэрэг олон талт үүргийг гүйцэтгэж байлаа.

Сургуулийг хөгжүүлэх, бэхжүүлэхэд зөвлөлтийн мэргэжилтнүүдийг ажиллуулж, тэдний туршлага, зөвлөмжийг авч, сургалтыг тухайн цаг үеийн тусгай мэргэжлийн сургуулийн сургалт явуулах нийтлэг арга зүй, зохион байгуулалтаар явуулж иржээ. Цэргийн тусгай дунд сургуулийг шинээр байгуулахад хөрөнгө санхүү, багшлах боловсон хүчин, байр орон сууц гээд юм юмаар дутагдаж байсан боловч тэдгээрийг шинээр хийх, зохион байгуулах, турших зэргээр сургууль нь өөрийн гэсэн өвөрмөц онцлог тогтолцоотой цэргийн сургалтын байгууллага болон хөгжсөн байна.

НАХЯ-ны цэргийн тусгай дунд сургууль 1974 онд байгуулагдсанаас хойших 8 жилийн хугацаанд аж ахуй зохион байгуулалтын талаар бэхжиж, сургуулийн захиргаа, штаб, нам улс төр, МХЗЭ, сурах анги, курс, рот салаадын ажлын уялдаа холбоо зөв зохицож бүхнийг сургалт, хүмүүжилд чиглүүлэн, багшлах, захирах бүрэлдэхүүнд чанарын өөрчлөлт гарч, ЗХУ-ын болон өөрийн орны их, дээд, тусгай мэргэжлийн дунд сургуулиудын туршлага, багш, офицер, сурагчдын уйгагүй хөдөлмөрийн үр дүнд өөрийн гэсэн сургалтын арга зүй, тогтолцоо бий болж, сурлага 99,4-100 хувийн, онц ба сайны эзлэх хувийн жин 53,8%-78,1%-д хүрч боловсон хүчин бэлтгэх үндсэн үүргээ биелүүлж, дээд сургууль болох нөхцөл боломжийг бүрдүүлсэн байна.

Цэргийн тусгай дунд сургуулийг Цэргийн дээд сургууль болох бэлтгэлийг бүрэн хангасан гэж НАХЯ-ны коллегий үзэж, дээд сургууль байгуулах саналыг Сайд нарын Зөвлөлд танилцуулжээ. Улмаар 1982 онд НАХЯ-ны сайдын 1982.8.28-ны өдрийн 856 дугаар тушаалаар Цэргийн дээд сургуулийг байгуулжээ. Тус сургуулийн 1980-1990 оны хоорондох энэ үеийг авч үзэхдээ 1980 аад оны эхэн үеийн НАХБ-ын боловсон хүчнийг бэлтгэх болон 1987 оноос хойш үеийнх гэж авч үзэх нь зүйтэй. Энэ нь тухайн үеийн гадаад улс төрийн хүчин зүйлтэй шууд холбоотой юм. Тодруулбал, улс орны гадаад нөхцөл байдал 1980-аад оны дунд үе хүртэл өмнөхөөсөө төдийлөн өөрчлөгдөөгүй байсан бөгөөд 1986 оноос эхлэн ЗХУ-д өөрчлөн байгуулалт, ил тод байдал, шинэчлэлт зэрэг нийгмийн өөрчлөлт явагдаж эхэлсэн бөгөөд энэ уур амьсгал ч биднийг тойроогүй юм. Өмнөд хөршөө бид дайсагнах бус арай өөрөөр харах цаг болж ирсэн байв. Учир нь олон улсын харилцаанд улс төрийн шинэ сэтгэлгээ, маргаантай асуудлыг энх тайвны аргаар шийдвэрлэх үзэл санаа, практик алхам давамгайлах болсон байна.

ЗХУ-ын Коммунист намын ТХ-ны ерөнхий нарийн бичгийн дарга ЗСБНХУ-ын Дээд зөвлөлийн Тэргүүлэгчдийн дарга М.С.Горбачев БНХАУ-ын дарга Ян Шанкунийн урилгаар 1989 онд БНХАУ-д албан ёсны айлчлал хийжээ.

“Хууль сахиулах боловсрол”

Уг айлчлалын үеэр М.С.Горбачев ЗХУ Алс дорнодод зэвсэгт хүчнээ хорогдуулж, газарт болон агаарт байрлалтай цөмийн хэрэгслийг нэмэгдүүлэхгүй, дорнод хэсэгт байрлах хуурай замын цэргийг 12 дивизээр хорогдуулж, нисэхийн 11 хороог татан буулгаж, ойрын тусгалтай 436 пуужин устгасан, 1989-1990 онд 200 мянган хүнээр хорогдуулах, Номхон далайн флотын бүрэлдэхүүнээс байлдааны 16 хөлөг онгоцыг гаргана, мөн 1989-1990 онд монголын нутгаас 3 дивизийг бүрэн бүрэлдэхүүнээр нь тухайлбал, танкийн хоёр дивиз, нисэхийн бүх бүлэглэлийг гаргах мэдэгдэл хийжээ⁶⁵.

Эл байдлыг нам, засгийн газар, БХЯ, НАХЯ ч гэсэн анзаарч цэрэг, улс төрийн байдлаа өөрөөр буюу эдийн засаг талаас нь тодорхойлж эхэлсэн. ҮҮнтэй уялдуулан МАХН-ны ТХ-ны УТТ-ны 1986 оны 8 дугаар сарын 30-ны өдрийн Цэргийн жинхэнэ хугацаат алба хаах хугацааг хорогдуулах тухай 167 дугаар нууц тогтоол гаргаж, хугацаат цэргийн албыг 1988 оноос эхлэн 2 жил болгосон байна. 1986-1988 онд багтаан зэвсэгт хүчний бие бүрэлдэхүүний тайван цагийн лимитийг байлдагч, түрүүч 10.000 үүнээс монголын ардын армид 8000, хилийн ба дотоодын цэрэгт 2000 хүнээр хорогдуулж, тээврийн зориулалттай төрөл бүрийн автомашин 1000 ширхэг, гинжит болон хуягт техник 90 ширхгийг зэвсэглэлээс хасан улс ардын аж ахуйн хэрэгцээнд шилжүүлсэн байна⁶⁶. Цэргийн алба хаах хугацааг багасгасан нь улс төр, нийгэм, эдийн засгийн чухал ач холбогдолтой болсон шийдвэр байлаа.

Зэвсэгт хүчний талаар хэрэгжүүлсэн бодлогын адилаар НАХБ-ын боловсон хүчнийг нөхөн хангахдаа зөвхөн орон тоог зохицуулан тооны хувьд бус, улсын болон хувь хүний эрх ашгийг зөв хослуулан хариуцан хийж чадах албан тушаалд нь тавихыг гол зарчим болгож, ялангуяа тоонд бус чанарт анхаарал хандуулж эхэлсэн байна.

1980-1989 онуудын энэ их өөрчлөлтийн үеүдэд Цэргийн дээд сургууль өөрийн гэсэн өнгө төрхөө олж авч хөгжин бэхжиж байлаа.

Тус сургуулийн сургалтын үйл ажиллагаа нь:

- Цэргийн дээд сургуулиас суралцагч нарт шинжлэх ухааны үндсэн мэдлэгийг баттай олгох, онолын мэдлэг-практик, дадлага, чадварын өгөөжтэй хослол бүхий хэвшил, ажлын ур дүйг төлөвшүүлэх,
- Сургалтын төлөвлөгөө, программ, ном зохиол, сургалтын аргыг улам боловсронгуй болгож, хичээл бүрийн шинжлэх ухааны түвшнийг нэмэгдүүлэх,
- Суралцагчдын улс төр, үзэл суртал, хөдөлмөр, ёс суртахуун, гоо зүйн хүмүүжил, бие бялдрыг сайжруулах,
- Сурлагын чанар-сахилга хариуцлагыг хүчтэй болгох, оюутан сурагчдын хамтын хүмүүжил, нийгмийн идэвхийг дээшлүүлэх,
- Багшийн нэр хүнд, оюуны хөдөлмөрийн үр дүнг үнэлэн хүндэтгэх, тэдний онол-практикийн бэлтгэлийг улам өндөр олгож, мэргэжлийг байнга дээшлүүлэх,

⁶⁵ Эх орны манаа сонины 1989 оны дугаар.

⁶⁶ Монгол ардын хувьсгалт намын Төв хороо, Сайд нарын Зөвлөлийн 1989 оны 3 дугаар сарын 2-ны өдрийн 10 дугаар тогтоол. Батлан хамгаалах талаар авах зарим арга хэмжээний тухай.

- Дээд сургуулийн эрдэм шинжилгээний ажлын арга барил сахилгыг төлөвшүүлэн практик өгөөжийг дээшлүүлэх зэрэг тухайн үеийн дээд сургуулиудад тавигддаг үндсэн зорилтыг тавьж байв.

Семинар, дадлагын хичээл нь тус сургуульд иргэний бусад их, дээд сургуулиудаас цагийн хувьд харьцангуй их байв. Энэ нь суралцагчдыг амьдрал практиктай танилцуулах зорилготой байсантай холбоотой. Сургалтын дадлага нь танилцах буюу богино хугацааны, үйлдвэрлэлийн буюу урт хугацааны гэсэн хэсгүүдтэй байв. Одоо ч гэсэн дадлагын энэ схем их, дээд сургуулиуд дээр хэрэгжиж байгаа юм.

Цэргийн сургуулийн сургалтын өөр нэгэн онцлог бол танхимаар олж авсан мэдлэгийг батжуулах дадлагын ажлыг хичээл нэг бүр дээр өргөнөөр зохион байгуулж, биеэр хийлгэж сургах явдал байлаа. Ялангуяа галын бэлтгэл, биеийн тамир зэрэг биеэр гүйцэтгэх буруу хийвэл өөрийн болон бусдын бие эрхтэн, амь насанд ч аюул учруулж болзошгүй байдаг. Тийм учраас зэвсэг галт хэрэглэлтэй зөв харилцаж чаддаг байх дадлыг олгоход дадлагын ажил үндсэндээ чиглэгдэж байлаа.

Дадлагад зориулж хэчнээн хэмжээний хөрөнгө мөнгө гаргаж байсныг нэгхэн удаагийн хээрийн дадлагад зориулагдсан эд зүйлийн талаар баримтыг авч үзэхэд, Баянчандмань дах сургалтын полигонд гарахад 7,62 мм-ийн хоосон сум 3000ш, утаат шашка 100ш, ширс 32 ш, тэсрэх боодол 110ш, ИМ-100 6ш, 7,62мм-ийн ердийн сум 5600, гэрэлт сум 880ш, 9мм-ийн гар бууны сум 1620ш, 1908/30 оны хэлбэрийн винтовын сум 1250ш, 14,5мм-ийн ХНШ сум 600 ш, ПГ-у инертийн гранат 21ш, 26мм-ийн пуужин 190 ш, винтовын гэрэлт сум 88ш, 40мм-ийн дохионы дуут пуужин СХТ 30ш, 40мм-ийн гэрэлтүүлэгч пуужин 30ш зэрэг сум, галт хэрэглэл, ротын пулемёт 2ш, граномет 3ш, СВД 3ш, Гар буу 5ш, дохионы буу 9 ш, зэрэг галт зэвсэг, Радиостанц Р-105 9ш, Радиостанц Сокол-МЗ 6 ш, ТА-57 аппарат 7 зэрэг бусад хэрэглэлийг хэрэглэсэн байна.

Цэргийн дээд сургууль болсон цагаасаа эхлэн эрдэм шинжилгээний ажил эрчимжиж, салбарын эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил болон сургалтын гарын авлага, сурах бичиг, сургалтын материал, хэрэглэгдэхүүнийг өргөн хэмжээнд хийж эхэлсэн байдаг. Дээд сургуулийн эрдэм шинжилгээний ажлын гол хүч бол багш нар байдаг бөгөөд тэднийг эрдэмжүүлэхэд эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил нь чухал нөлөөтэй гэж үзэж байв. Байгуулагдаад удаагүй байсан цэргийн дээд сургууль нь хоёрхон жилийн дотор гэхэд багш нарын 80 гаруй хувь нь их, дээд сургууль, академийн боловсролтой, 70 гаруй хувь нь ЗХУ-д сургууль төгссөн, 2 дэд эрдэмтэн, 4 аспирант-адъюнктуудтай болсон байв. Энэ бол сургууль байгуулагдаад удаагүй гэхэд багагүй амжилт, зохих хүч байлаа.

Бидний энэхүү багахан илтгэлд НАХЯ-ны цэргийн дунд, дээд сургуулиудын бүхий л түүхийг багтаах боломжгүй бөгөөд илтгэлд онцлон дурдах нэгэн зүйл бол цэргийн дунд болон дээд сургуульд элсэгчдэд онцгой анхаарал хандуулж байсныг тодруулах явдал юм. Энэ талаар архивын олон баримт байна. Сургуульд суралцах сонсогчдыг сонгон авч элсүүлэх гэдэг нь НАХБ-ын системийн боловсон хүчнийг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
“ДӨЛ”

шилж сонгох нь хамгийн чухал ажил байв. Сургуулиас ямар офицер төрж гарах нь суралцагчдын сонголтоос ихээхэн шалтгаална хэмээн үзэж, сонсогчийг элсүүлэхэд өөрийн гэсэн онцлогтой зарчим, бодлого баримталж байжээ.

Сургуульд суралцагчдыг сонгохдоо ОСГ-ын хорооны дарга, хүүхдийн төлөөлөгч, ЦС-ийн хэсгийн байцаагч, сэргийлэгчийн тодорхойлолт, сурагчийн талаар анги даасан багш, хамт сурч, ажиллаж байсан сурагчдын үнэлэлт, дүгнэлт, өөрийн болон эх, эцэг, ах дүү, төрөл садан, хань харилцааны хүмүүсийн улс төр, эрүүгийн холбогдол, эрүүл мэндийн байдал, НАХЯ-ны ажилтны биечилсэн судалгаа зэрэг бүхий л талаар нь судлан үзэж элсүүлж байв. Зөвхөн сурлагын голчлон үздэггүй байв. Ерөнхий боловсролын сургууль төгсөөд элсэхээр хүсэлтээ илэрхийлж байгаа хүүхдүүдийг судалж, шилж, сонгохдоо 7 дугаар ангид байсан үеэс нь эхлэн тэдний хэтийн зорилго, хүсэл сонирхлын судлахын зэрэгцээ тухайн хүүхэд өсвөрийн сэргийлэгч, гал сөнөөгч, автын зохицуулагчдын бүлгэм, хилчдийн залуу халаа отрядад хичээллэсэн, сурагчдын цэрэг-спортын “Дөл”, “Шонхор” тоглолтод амжилттай оролцсон, яамны “Дөл” зусланд амарсан зэрэг яамны албадын түүхэн замнал, цэргийн анхны мэдэгдэхүүн эзэмшсэн, энэ чиглэлээр цаашид суралцаж мэргэжил эзэмших хүсэл сонирхолтой болсон сурагчдыг элсүүлэхэд онцлон анхаарч байв. Найдвартай боловсон хүчнийг шилж сонгон авч цэргийн сургуульд элсүүлэн сургахад НАХЯ-ны ажилчин, алба хаагчдын хүүхдийг зуны амралтаар амраах пионер сурагчдын “Дөл” зуслан онцгой үүрэг гүйцэтгэсэн байдаг.

Дүгнэлт

1. Тухайн цаг үеийн нөхцөл байдлаас улбаалан манай улс нийгмийг аюулаас хамгаалах байгууллагын боловсон хүчнийг дотооддоо бэлтгэхэд онцгой анхаарал хандуулж, НАХЯ-ны Цэргийн тусгай дунд сургуулийг өмнөх Дотоодыг хамгаалах газрын Төв сургуулийн уламжлал дээр суурилан шинэчлэн зохион байгуулж, улмаар цэргийн дээд боловсролтой мэргэжилтэн бэлтгэх дээд сургуулийг бий болгох алсын зорилготойгоор анхлан байгуулжээ. Цэргийн тусгай дунд сургууль байгуулагдах түүхэн нөхцөл нь манай улсын аюулгүй байдал, гадаад нөхцөл байдалтай холбогдож байсан хэдий ч нийгмийг аюулаас хамгаалах салбарын боловсон хүчнийг дотооддоо бэлтгэх нь тусгаар улсын нэгэн шинж төдийгүй улс орны дархлааны нэгээхэн хэлбэр мөн юм.

2. Цэргийн тусгай дунд сургууль нь ЗХУ-ын ижил мэргэжлийн сургуулиудын сургалт, хүмүүжлийн ажлын туршлагад тулгуурлан хичээлийг кабинетын системээр заах, сургалтыг практик амьдралд ойртуулах, сургалтад техник хэрэгсэл нэвтрүүлэх талаар ихээхэн туршлага хуримтлуулж, үндэсний онцлогтой дунд мэргэжилтэн бэлтгэх сургууль болон хөгжиж чадсан байна.

3. Цэргийн тусгай дунд сургууль төгсөгчид нь хилийн цэргийн заставын дарга, орлогч, туслах, цагдан сэргийлэх байгууллагын хэсгийн байцаагч, төлөөлөгч, засан хүмүүжүүлэх байгууллагад ажиллах, эх орныхоо соргог манаа, шилдэг офицер болж НАХЯ-ны цөм боловсон хүчин болж иржээ. НАХЯ-ны Цэргийн дээд сургууль нь цагдаа, засан хүмүүжүүлэх байгууллагад ажиллах хуульч офицер, хилийн цэрэгт

ажиллах команд, улс төрийн ажилтан зэрэг 4 төрлийн мэргэжлийн мэргэжилтнийг нэг сургуульд нэгтгэн зангидаж, сургалт явуулах өвөрмөц тогтолцоог бий болгож чадсан юм.

4. Мэргэжлийн сургалтаас гадна салбарын эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг хөгжүүлэн, шинжилгээ судалгааны ажил нь багш нарыг эрдэмжүүлэх үндсэн арга болж байсан бөгөөд энэ нь сургалтын чанарыг ахиулах чухал нэг хөшүүрэг гэж үзэж, эрдмийн зэрэгтэй сургуулийн үндсэн багш нарыг бий болгох ажлыг эхлүүлж, хөгжүүлсэн. Эрдэм шинжилгээний ажлын гол хүч нь эрдэмтэн багш нар бөгөөд тэднийг эрдмийн зэрэг хамгаалахад зүйл бүрээр тусалж дэмжиж, УАА, соёлын хөгжлийн хэрэгцээ шаардлага, хэтийн төлөвтэй уялдуулан шинжлэх ухааны төрөл бүрийн салбарыг тухайлбал, нийгмийн шинжлэх ухааныг бүхий л аргаар хөгжүүлэх, эрдэм шинжилгээний боловсон хүчнийг өргөнөөр бэлтгэх, дээд сургуулийн эрдэм шинжилгээний ажлыг өрнүүлж, салбарын эрдэм шинжилгээний ажил, ном сурах бичиг бичигдэж эхэлсэн юм.

5. НАХЯ-ны Цэргийн дээд сургууль нь сонсогчдыг өндөр мэдлэг боловсролтой, хатуу сахилга, зохион байгуулалттай, мэргэжлээ эзний ёсоор эзэмшсэн, үнэнч шударга, өндөр сонор сэрэмжтэй, нийгмийг аюулаас хамгаалах байгууллагын нэр хүндтэй бөгөөд хялбар биш ажлыг гүйцэтгэх тал бүрийн бүрэн бэлтгэлтэй боловсон хүчин бэлтгэхэд бүх ажлаа чиглүүлж, сонсогчдын сургалт хүмүүжлийн нэгдэл, түвшнийг дээшлүүлэх, тооноос чанарт шилжих, давтан сургах системийг чанаржуулахад анхаарч ирсэн байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Монгол ардын хувьсгалт намын Төв хороо, Сайд нарын Зөвлөлийн 1989 оны 3 дугаар сарын 2-ны өдрийн 10 дугаар тогтоол. Батлан хамгаалах талаар авах зарим арга хэмжээний тухай.
2. Монгол ардын хувьсгалт намын Төв хорооны Улс төрийн товчооны 1974 оны 24 дүгээр тогтоол.
3. Монгол Улс: 100 жилд, (1911-2011), УБ., 2012, т. 34.
4. Сайд нарын Зөвлөлийн 287 дугаар тогтоол.
5. Тагнуулын ерөнхий газрын тусгай архив. С-1. Х-4. Д-1.ХН-481. НАХЯ-ны Боловсон хүчний хэлтсээс 1973 онд хийх ажлын төлөвлөгөө.
6. Тагнуулын ерөнхий газрын тусгай архив. С-1.Х-10.Д-1.ХН-619. ХЦ-ийн талаар гаргасан төр засгийн эрхийн актууд 1958-1988.
7. Эх орны манаа сонины 1989 оны дугаар.

ОЛОН НИЙТИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ, ГЭМТ ХЭРЭГТЭЙ ТЭМЦЭХ АЖИЛЛАГАА БА УХААЛАГ ТЕХНОЛОГИ, ВИРТУАЛ СУРГАЛТ

PUBLIC SAFETY, CRIME FIGHTING AND SMART TECHNOLOGY, VIRTUAL LEARNING

Ш.Тунгалаг

Цагдаагийн ерөнхий газрын дэргэдэх Цагдаа, дотоодын цэргийн судалгааны төвийн
ахлах судлаач, хууль зүйн магистр, цагдаагийн хурандаа

Tungalag.Sh

Senior researcher, Research Center For Internal Troops of the National Police Agency police
colonel, master (LLM)

Хураангуй: Энэхүү өгүүлэлд хууль сахиулах байгууллага хуулиар хүлээсэн чиг
үүргээ хэрэгжүүлэх, түүний гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд өдөр тутам
хэрэгцээ, шаардлагатай байгаа зарим ухаалаг техник, технологи, виртуал сургалтын
талаар товч авч үзлээ.

Abstract: In this article, we briefly discuss some of the smart techniques,
technologies, and virtual training that law enforcement agencies need and need on a daily
basis to carry out their statutory duties and fight crime.

Түлхүүр үг: Олон нийтийн аюулгүй байдал, гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажиллагаа,
ухаалаг техник, технологи, виртуал сургалт.

Key words: Public safety, crime fighting, smart technology, virtual training.

Олон нийтийн аюулгүй байдал нь улс орны нэн тэргүүнд анхаарах асуудлын нэг
буюу тэргүүлэх чиглэл нь болж байдаг. Учир нь цагдаа, түргэн тусламжийн
үйлчилгээ, гал түймэр, кибер аюулгүй байдал, байгалийн гамшиг зэрэг иргэдийг гэмт
хэрэг, гамшиг, аюул занал, бусад болзошгүй аюулаас хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх
үүрэг бүхий байгууллагуудын үйл ажиллагаа үүнд хамаардаг.

Үүний дагуу хөгжил дэвшил, төсөв, зардал, бодлого чиглэлдээ нийцүүлэн улс
орнууд дэвшилтэт техник, технологи, шинэ арга, шинэлэг санаануудыг үйл
ажиллагаандаа нэвтрүүлж, цаг хугацаа хэмнэх, чадварлаг боловсон хүчнийг
бүрдүүлэх байдлаар уламжлалт арга барилтай хослуулан, шинэ ойлголт, хэв маяг,
шинэчлэлийг салбар бүртээ бүрдүүлдэг.

Харилцаа, холбооны шинэ технологид хөрөнгө оруулалт хийх, хиймэл оюун
ухаан, машины сургалт⁶⁷ ашиглах, ухаалаг хотын технологи нэвтрүүлэх, кибер
аюулгүй байдлын стратеги боловсруулах, агаарын тандалт, газар зүйн өгөгдлийн
шинжилгээ хийх, биометрийн баталгаажуулалт хийх, нүүр царай таних систем
ашиглах, мэдээлэлд суурилсан урьдчилан таамаглах аналитик хийх зэрэг арга
хэрэгслүүдийг олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах үүднээс хүрээлэн буй орчин,

⁶⁷[https://www.ibm.com/topics/machine-learning#:~:text=Machine%20learning%20\(ML\)%20is%20a,How%20does%20machine%20learning%20work%3F](https://www.ibm.com/topics/machine-learning#:~:text=Machine%20learning%20(ML)%20is%20a,How%20does%20machine%20learning%20work%3F)

хууль сахиулах, онцгой байдал, яаралтай тусламжийн үйл ажиллагаанд сүүлийн үед хэрэгжүүлж байна.

Хиймэл оюун ухаан, машин сургалт

Мэдээлэл (зураг, текст, бичлэг г.м)-ийн өгөгдөлд дүн шинжилгээ хийх, тодорхой мэдээллийг олох, хэрэглэгчид ойлгомжтой хэлбэрээр холбох, хэв маягийг тодорхойлох, ирээдүйн үйл явдлуудыг урьдчилан таамаглахад хиймэл оюун ухаан, машин сургалтыг ашиглан, илүү үр дүнтэй хариу арга хэмжээ авах, оновчтой шийдвэр гаргаж байна.

Мөрдөх байцаах үйл ажиллагаа, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах зэрэг олон чиглэлээр маш их нийтлэл, зураг, видео, бусад төрлийн мэдээллийг туршлагатай судлаачдын баг цэгцлэх, үнэлгээ дүгнэлт хийхэд тодорхой цаг хугацаа, хүн хүч шаардагддаг.

Тэгвэл сүүлийн үед хиймэл оюун ухааныг ашиглах дижитал бүхий л эх сурвалжийг судалж, өгөгдлүүдэд дүн шинжилгээ, үнэлгээ хийж, загварчлал, төсөл, төсөөлөл, төлөвлөлтүүдийг гаргаж байна. Их хэмжээний баримт бичгийг хурдан цэгцлэх, зураг, мэдээллийг задлан шинжлэх, ашиглах чиглэлээр олон аппликейшн, програмууд⁶⁸ хэрэглээнд нэвтэрч байна.

Зүйлсийн интернэт (IoT) буюу программ хангамж

Түүнчлэн Internet of Things (IoT) буюу IoT технологи асар хурдацтай хөгжиж байгаа бөгөөд энэ нь IP хаяг мэдрэгч буюу IoT-г идэвхжүүлсэн алба хаагч, хүний байршлыг тогтоох, хэргийн газрын аюулгүй байдлыг хангахад тусалдаг бол Civic Eye нь гар утас, машин, ширээн дээр ажиллахад хялбар, 24/7/365 туршид дэмжлэг үзүүлэх боломжтой CivicRMS, CivicCase болон CivicDocs бүхий программ хангамж байна.

АНУ-д прокуроруудын 91 хувь нь шүүх хуралдаанд машины камерын бичлэг ашигласан, сүүлийн 10 жилийн хугацаанд АНУ-д 85,000 хууль сахиулах ажилтны ёс зүйн алдааг энгэрийн камерын бичлэгээр тогтоосон, мөн Нью Орлеан хотод хиймэл оюун ухааны тусламжтайгаар 325 гаруй камерын бичлэгийн нотлох баримтыг шинжилсэн нь байгууллагын хэргийн 70 хувийг шийдвэрлэж, нийт 2,000 хүн цагийг хэмнэсэн⁶⁹ зэрэг нь ухаалаг техник, технологийн давуу талыг харуулж байна.

Дэлхийн ухаалаг хотуудад IoT, хиймэл оюун ухаан (AI), 5G сүлжээг хамтад нь ашиглаж, гудамж талбайд видео хяналт тавих, дүн шинжилгээ хийх, видео аналитик болон дүрслэх чадварыг агуулсан ухаалаг технологийг ашиглан замын хөдөлгөөний

⁶⁸ [Modernizing Public Safety: How Emerging Technologies Are Bolstering National Security and Law Enforcement | Voyager \(voyager-labs.com\)](#)

⁶⁹ [Trends In Public Safety Technology like using an Evidence Software \(vidizmo.com\)](#)

урсгалыг удирдах, шаардлагатай хүн, тээврийн хэрэгслийг олох, дэвшилтэт аналитикийн технологиор тодорхой өдөр эсвэл жилийн тодорхой цагт гэмт хэрэг үйлдэгдэх бүсүүдийг тодорхойлох, үүний үр дүнд эргүүлийн зохион байгуулалт хийж гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулдаг талаар эх сурвалжуудад дурдсан байна.

Техник, технологи

Сан Диего их сургуулийн цахим хуудсанд цагдаагийн байгууллагад хэрэглэгдэж буй 17 технологийн⁷⁰ талаар нийтэлсэн байна. Үүнд:

Дижитал шүүх шинжилгээний программ: - кредит картын залилан, хүүхдийн порнограф зэрэг цахим гэмт хэргийн дижитал нотлох баримтыг олж илрүүлэхэд ашиглах программ хангамж

Мэдээлэл солилцох технологи: - Дараа үеийн ослын удирдлагын систем, яаралтай тусламжийн утасгүй дохиолол, опенфокс (OpenFox) зэрэг мэдээлэл солилцох программ

Виртуал сургалт: - Бодит зан үйл, хэрэг, хувилбарыг дуурайлган хийсэн, аюулгүй, туршлага болохуйц аргачлал

Цахим жагсаалт буюу мобайл принтер: - Цаасан дээр гараар бөглөх цаг хугацааг хэмнэж жагсаалт ашиглах, гар утасны принтер ашиглан хэвлэх төхөөрөмж

Нүүр, царай таних программ: - цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд үр дүнтэй болох нь нотлогдож байгаа программ хангамж

Биометр: - ДНХ, хурууны хээ бус дуу таних, гарын алганы хээ, бугуйны судал, нүдний солонгон бүрхэвч, алхаа гишгээ, зүрхний цохилт зэргийг ашиглах технологи (Холбооны мөрдөх товчоо биометрийн болон эрүүгийн түүхийн мэдээллийн дэлхийн хамгийн том, үр ашигтай цахим сангаар хангадаг “Дараа үеийн таних тэмдэг” нэртэй мэдээллийн сан боловсруулсан)

Дуу хоолойн технологи: - Хөдөлгөөнт эргүүлийн офицер маш олон компьютер, багаж хэрэгсэлтэй харьцах шаардлага гардаг тул тээврийн хэрэгслийн жолоодох, эргүүл хийх үедээ тээврийн хэрэгслийн функцийг удирдах дуут команд бүхий шинэ технологи

Робот: - Робот ашиглан алба хаагчид аюултай эсвэл хэтэрхий хүнд хэргийн газарт дуу, дүрсний бичлэг хийх төхөөрөмж. (Зарим робот нь “шидэгдэх” (120 фут/3,6м өндөр, 30 футын давтан уналтыг тэсвэрлэх чадвартай), цахилгаан мотороор ажилладаг. БНХАУ-д банк, нисэх онгоцны буудал, сургуулиудад “АнБот” роботыг, Дубай хотод жуулчид олноор очдог газруудад мэдрэгчтэй дэлгэц бүхий роботыг эргүүлд ашиглаж байна.)

Хаалганы видео хонх: - Амазоны эзэмшдэг хяналтын систем. (АНУ-д зөвхөн 2020 онд 20,000 гаруй хаалганы камерын бичлэг авах хүсэлтийг хууль сахиулах байгууллагууд гаргасан байдаг.)

Шотспоттер/Shotspotter: - буун дуу илрүүлэх мэдрэгч технологи. (Калифорнид байрладаг Shotspotter технологийн тэргүүлэгч компанийн нэрээр

⁷⁰ 12 Police Technologies That Are Transforming Law Enforcement (sandiego.edu)

нэрлэгдсэн, гэмт хэргийн гаралт ихтэй хотуудад 1 миль тутамд 40,000-60,000 ам долларын өртөгтэй хийгддэг, тодорхой байршилд 60 секундээс бага хугацаанд галт зэвсгийн осол хэргийг 90 хувь илрүүлэх чадамжтай...)

Дулаан мэдрэгч:- зургийн камер, жижиг гар төхөөрөмж хэлбэрээр байдаг хэрэгсэл. Хүн, амьтан зэрэг биетүүдээс ялгарах дулааныг илрүүлэх, тухайн орчны “дулааны зураг”, “дулааны зураглал” гаргахад хэт улаан туяаны дүрслэлийг ашигладаг. Гал унтраах, эрэн хайх, аврах ажиллагаа (цасан шуурганд төөрсөн хүнийг олох)-ны программтай.

Хиймэл оюун ухаан:- Хиймэл оюун ухааныг төрөл бүрийн эх сурвалж, ангиллын мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийлгэх, гэмт хэргийн урьдчилан таамаглал дэвшүүлэх зэрэг олон арга, хэлбэрээр ашиглаж байна.

Ухаалаг төхөөрөмж:- цагдаагийн автомашинд утасгүй интернэтэд холбогдсон зөөврийн компьютер, планшетад нэвтрэх шинэчлэлийг нэвтрүүлж буй харилцаа холбооны систем

Машины дугаар автоматаар танигч:- автомашины улсын дугаар таних төхөөрөмж. (Төлбөр хураах зориулалтаас гадна хулгайлагдсан тээврийн хэрэгслийг олох, илрүүлэхэд ашигладаг бөгөөд сүүлийн үед ALPR камер нь нүдний хараагаар таних технологийг хиймэл оюун ухаантай хослуулан гэрэл багатай, цаг агаар муутай үед ч автомашины марк, өнгө, загвар, улсын дугаарын үсэг, тоог ялгах боломжтой.)

Энгэрийн камер:- зүүдэг камер. Албан үүргээ гүйцэтгэж байгаа алба хаагчийг хянах, аюулгүй байдлыг хангахад чухал ач холбогдолтой.

Дрон:- нисгэгчгүй агаарын хэрэгсэл. (Хэргийн газар, эрэн хайх, аврах ажиллагаа, ослыг сэргээн босгох, олон нийтийг хянах, шаардлагатай зүйлийг агаараас харахад ашигладаг бөгөөд илүү боловсронгуй загварууд нь дулааны дүрслэл эсвэл 3D зураглалын программаар тоноглогдож, GPS-ээр тодорхой газрыг сайжруулсан нарийвчлалыг гаргах боломжтой) г.м

Технологийн хөгжил дэвшил, ашиглалт, үр нөлөө хөгжсөөр байгаа өнөө үед ямар технологид хөрөнгө оруулалт хийх, давуу болон сул талыг судлах, тэдгээрийг ашиглах, ажиллуулах алба хаагчдыг бэлтгэх нь цаг үеийн асуудал болоод байна.

Өндөр хөгжилтэй улс орнуудад цагдаагийн технологийн ажлын байр буюу нисгэгчгүй нисгэгч, дижитал шүүх эмнэлгийн мөрдөгч, гэмт хэргийн шинжээчид, ослын сэргээн босголтын мэргэжилтэн, хууль сахиулах контент хөгжүүлэгч, технологийн төслийн менежер зэрэг олон мэргэжилтнүүдийг ойлгодог.

Гэмт хэрэгтэй тэмцэх, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр гар утасны аппликейшн, дрон, байгаль орчны хяналтын IoT мэдрэгч, нүүр царай таних систем, газар зүйн өгөгдлийн шинжилгээ, хиймэл оюун ухаанаар ажилладаг удирдлага, мэдээллийн төв, онцгой байдлын мэдээлэх, сэрэмжлүүлэх портал, платформ, радио сүлжээ, гэмт хэргийг урьдчилан таамаглах мэдээллийн аналитик, виртуал хөршийн ажиглалтын хөтөлбөр-программ зэрэг олон техник, технологи, програмуудыг ашиглаж байна.

Ухаалаг техник, технологи, виртуал орчин:

1. Дижитал шүүх шинжилгээний программ хангамж
2. Мэдээлэл солилцох технологи /Дараа үеийн ослын удирдлагын систем/
3. Виртуал сургалт
4. Цахим жагсаалт буюу мобайл принтер
5. Робот /робот нохой/
6. Шотспоттер/Shotspotter
7. Дулаан мэдрэгч
8. Ухаалаг автомашин/хөлөг онгоц

Дүгнэлт, санал

Хуулиар хүлээсэн чиг үүргийг уламжлалт арга хэлбэрээр хэрэгжүүлэх нь аль ч улс орны хууль сахиулах байгууллагын ажлын үр дүн, гүйцэтгэлд бүрэн хүртээмжтэй байж чаддаггүй бөгөөд дэвшилтэт техник, технологийг нэвтрүүлэх, алба хаагчдыг сургаж бэлтгэх, төсөв зардлыг тооцоолох, хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох, үнэлж дүгнэхийг цаг үе, нөхцөл байдал шаардаж байна.

Иймээс цагдаа, дотоодын цэргийн байгууллагаас өнөөгийн дэвшилтэт арга хэлбэр, ухаалаг технологийг үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх, хүний нөөцийг чадавхыг сайжруулах чиглэлээр энэ салбарт тэргүүлэгч улс орнуудын хууль сахиулах байгууллагуудтай хамтран ажиллах, харилцан туршлага судлах, төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, гэрээ, хэлэлцээрийн хамтран ажиллах чиглэлд тусгах, хамтарсан сургалт зохион байгуулах, техник хэрэгслийг нэвтрүүлэх байдлаар хэрэгжүүлэх боломжтой гэж дүгнэж байна.

Хиймэл оюун ухаан, ухаалаг технологийг боломжтой бүхий л нөхцөлд нэвтрүүлэх, ялангуяа алба хаагчдын хамгийн нь алдаа дутагдал гаргадаг сэдэв, чиглэлээр эсвэл хар тамхи, хэргийн газрын үзлэг зэрэг шинээр томилогдсон алба хаагчдад мэдлэг олгох, туршлага суулгах зорилгоор виртуал сургалтыг зохион байгуулах, нэн тэргүүнд технологийн инженер, мэргэжилтнүүдийг дотоод, гадаадын сургалтад хамруулах, шинээр бэлтгэж байгаа сонсогч, суралцагчдыг шаардлагатай техник, хэрэгсэл, программ хангамжийн сургалтад хамруулж, судлах шаардлагатай байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. <https://www.voyager-labs.com/modernizing-public-safety-how-emerging-technologies-are-bolstering-national-security-and-law-enforcement/>
2. <https://social-innovation.hitachi/en-us/think-ahead/smart-spaces/law-enforcement/>
3. <https://blog.emb.global/the-role-of-technology-in-enhancing-public-safety/>
4. <https://www.powerdms.com/policy-learning-center/public-safety-technology-is-becoming-a-modern-necessity>
5. <https://www.civiceye.com/5-ways-technology-is-solving-todays-public-safety-challenges/>
6. <https://blog.vidizmo.com/public-safety-technology>

7. <https://www.somaglobal.com/modernizing-public-safety-technology-the-importance-of-keeping-up-with-the-times/>
8. <https://www.policinginstitute.org/projects/technology-innovations-in-public-safety/>
9. <https://exacom.com/learning-center/new-technologies/navigating-the-frontlines-key-trends-that-shaped-public-safety-in-2023/>
10. <https://www.linkedin.com/pulse/what-makes-technology-indispensable-ensuring-public-safety-abbott>
11. https://mavenwireless.com/?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMI89_y7cyMhwMVLYO5BR3IzQokEAMYASAAEgLie_D_BwE
12. <https://www.crime-scene-investigator.net/csi-video-investigation-and-documentation.html>
13. <https://www.fletc.gov/crime-scene-investigators-training-program>
14. <https://www.forensicscolleges.com/blog/htb/how-to-become-csi>

ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛЫН ӨНГӨРСӨН БА ИРЭЭДҮЙ

THE PAST AND FUTURE OF LAW ENFORCEMENT EDUCATION

Б.Ганболд

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Гүйцэтгэх ажлын тэнхимийн ахлах багш, цагдаагийн ахмад

Ganbold.B

Senior lecturer of the Department of Criminal intelligence at the Police School of the University of Internal Affairs, police captain

Хураангуй: Цагдаагийн байгууллага 3000 жилийн өмнө эртний Египетийн эзэнт гүрний үед үүссэн гэж үздэг бөгөөд өнөө үед дэлхий дахинд цагдаагийн байгууллага нь орчин үеийн техник технологиор сайтар тоноглогдсон, өндөр түвшинд бэлтгэгдсэн хүний нөөцтэй хууль сахиулах байгууллага чиг үүргийн томоохон байгууллага болж хөгжсөн. Гэсэн хэдий ч бусад салбартай харьцуулахад цагдаагийн байгууллагын хүний нөөцийг бэлтгэх бодлого тодорхойгүй, оновчтой бус байгаа талаар эрдэмтэн, судлаачид шүүмжлэлтэй ханддаг.

Энэхүү илтгэлд хууль сахиулах боловсролын өнгөрсөн үе, сургамж, түүний чиг хандлагын талаар дурдсан.

Abstract: Police and law enforcement originated 3,000 years ago in the Egyptian Empire, and today the police have evolved into a well-equipped and highly trained independent law enforcement agency around the world. However, while the field of police training has seen the most rapid growth in recent decades, researchers around the world continue to criticize law enforcement agencies for their slow approach to training.

Түлхүүр үгс: Хууль сахиулах байгууллага, боловсролын байгууллага, сурган хүмүүжүүлэх арга.

Keywords: Law enforcement agencies, educational institutions, Pedagogy.

Нэг.Монгол Улсын хууль сахиулах боловсролын түүхэн хөгжил

1.1. Хууль сахиулах боловсролын байгууллагууд бий болсон түүх: Монгол Улсад хууль сахиулах боловсрол нь эртний түүхэн үндэстэй бөгөөд хууль, журмын тухай анхан шатны мэдлэгийг аман яриа, ахмадын сургаалаар дамжуулан уламжлуулж суралцаж байсан эртний цаг үеэс эхтэй. Сургалт нь практик шинж чанартай байсан бөгөөд хувийн туршлага, зааварчилгааг онцолдог байсан нь мэргэжлийн ур чадвар, ёс суртахууны зарчмыг төлөвшүүлэхэд хувь нэмэр оруулдаг байж.

Манай улсад хууль сахиулах байгууллагад ажиллах мэргэжилтэн бэлтгэх зорилготой анхны боловсролын байгууллагууд XX зууны эхэн үеэс үүссэн. 1921 оны Ардын хувьсгалын дараа Монгол Улсын төр байгуулагдсан нь төрийн дэг журам, аюулгүй байдлыг хангах чадвартай боловсон хүчин бэлтгэх боловсролын тогтолцоог бий болгох шаардлага зүй ёсоор тавигдах болжээ.

1.2.Социалист тогтолцооны нөлөө: Социализм (1924-1990) бий болсноор Монгол Улсын хууль сахиулах боловсролд томоохон өөрчлөлт гарсан. 1924 онд Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсыг тунхаглаж, боловсрол болон амьдралын бүхий л салбарт бүтцийн өөрчлөлт эхэлсэн. Энэ хугацаанд Зөвлөлт Холбоот Улстай харилцах харилцаа эрчимжиж, боловсролын тогтолцоо нь Зөвлөлтийн стандартад нийцүүлэн ажиллах болсон. Хууль сахиулах боловсролын байгууллагуудад марксист-ленинист зарчмуудыг нэвтрүүлж, сургалтын хамтын хандлагад анхаарлаа хандуулсан. Зөвлөлтийн боловсролын байгууллагуудын загвар, сургалтын хөтөлбөрийг ашиглан хүний нөөцийг бэлтгэх, үзэл суртлын хувьд сургах, хууль сахиулах байгууллагад ажиллах практик ур чадвар эзэмшүүлэхэд ихээхэн анхаарал хандуулсан. Төрөөс санхүүжилт, дэд бүтцийн дэмжлэг үзүүлсэн нь хууль сахиулах боловсролыг хөгжүүлэхэд үнэтэй хувь нэмэр оруулсан.

Мөн Монгол Улсад хууль сахиулах боловсролыг хөгжүүлэхэд олон улсын хамтын ажиллагаа чухал үүрэг гүйцэтгэсэн. Зөвлөлт Холбоот Улс болон социалист лагерийн бусад улстой нягт харилцаатай байсан нь монгол мэргэжилтнүүдэд гадаадад мэдлэг, чадвар эзэмших боломж олгосон. Энэ үйл явцад багш, оюутан солилцооны хөтөлбөр, хамтарсан эрдэм шинжилгээний судалгаа, хурал зэрэг нь онцгой үүрэг гүйцэтгэж ирсэн.

1.3.Хууль сахиулах чиглэлд мэдлэг олгох боловсролын байгууллагууд: Монгол Улсын хууль сахиулах боловсролын гол байгууллага нь XX зууны дунд үед байгуулагдсан Дотоод хэргийн их сургууль бөгөөд өдгөө 90 жилийн түүхтэй, ирээдүйн хууль сахиулагчдыг мэргэжлийн ур чадвар эзэмшихэд шаардлагатай онолын мэдлэгийг практик бодит тохиолдлоор баяжуулан олгодог гол боловсролын байгууллага юм. Өнөөдөр Монгол Улсад хууль сахиулах чиглэлээр чанартай боловсрол олгодог хэд хэдэн тэргүүлэх боловсролын байгууллага бий.

1.4.Сургалтын хөтөлбөр өмнөх ба одоо: Өнөөдөр мөрдөгдөж буй сургалтын хөтөлбөрүүд социализмын үеийнхээс эрс ялгаатай. Хэдийгээр уламжлалт арга барилд суурилсан сургалтын хөтөлбөрийн хэв маяг хадгалагдсаар байгаа ч шинэ тутамд практикт нэвтэрч буй арга аргачлалыг өнөөгийн хууль сахиулах байгууллагын хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн хэрэгжүүлэхэд илүү анхаарч шинэ хөтөлбөрүүдийг боловсруулан хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, олон улсын эрх зүй, хүний эрх, кибер гэмт хэрэг, терроризмтой тэмцэх чиглэлийн хичээлийг энд дурдах нь зүйтэй.

Хоёр. Хууль сахиулах боловсролын тогтолцоонд тулгамдсан асуудлууд

Хэдийгээр мэдэгдэхүйц ахиц дэвшил гарсан ч Монгол Улсын хууль сахиулах боловсролын тогтолцоонд ноцтой сорилт тулгарч байна. Санхүүжилт дутмаг, боловсролын байгууллагуудын дэд бүтэц хуучирч, хоцрогдсон, мэргэшсэн багш нар дутагдалтай байгаа нь гол асуудал болоод байна. Түүнчлэн, олон улсын боловсролын болон хууль сахиулах байгууллагуудтай харилцан ойлголцол хангалтгүй байгаа нь туршлага солилцох, инновацыг нэвтрүүлэх үйл явцыг хязгаарлаж байна.

2.1.Мэргэшсэн багш нар дутмаг: Монгол Улсын хууль сахиулах боловсролын тогтолцоонд тулгамдсан гол асуудлуудын нэг бол мэргэжлийн багш нарын хомсдол

юм. Их, дээд сургуулийн багш нар гадаад хэлний мэдлэг дутмаг, хууль сахиулах байгууллагад ажилласан хангалттай туршлагагүй, эсхүл мэргэжлийн тусгай сургалтад хамрагдаагүй байдаг нь боловсролын чанар, хүртээмж буурч, өндөр мэдлэг, ур чадвартай, олон улсад мэргэжлээрээ ажиллах хэмжээний чадварлаг хүний нөөцийг бэлтгэхэд гол сааруулагч хүчин зүйл болж байна.

2.2.Хязгаарлагдмал санхүүжилт: Бас нэгэн томоохон асуудал бол санхүүжилт хязгаарлагдмал байдал билээ. Санхүү нөөцийн хомсдол нь боловсролын үйл явцын чанарт сөргөөр нөлөөлж байна. Сургалтын шаардлагатай хэрэглэгдэхүүн материал, тоног төхөөрөмж, орчин үеийн технологи дутмаг байна. Мөн санхүүгийн хязгаарлалт нь их сургуулийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх, профессор багш нарыг мэргэшүүлэхэд саад болж байна.

2.3.Сургалтын хэрэглэгдэхүүн, техник, тоног төхөөрөмж хоцрогдсон: Их, дээд сургуулиудын техник хангамжийн түвшин доогуур байгаа нь бас нэг ноцтой асуудал юм. Орчин үеийн хууль сахиулах байгууллагууд дэвшилтэт технологи, тоног төхөөрөмж ашиглахыг шаарддаг ба бусад улсад энэхүү асуудалд онцгой анхаарч улсын төсөвтөө тодорхой хөрөнгийг жил бүр төсөвлөн тоног төхөөрөмжийг шинэчлэлийг хийдэг нь сургалтын чанарт эерэг нөлөө үзүүлдэг байна. Харин Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй хууль сахиулах боловсролын байгууллагууд оюутнуудад эдгээр эх сурвалжийг ашиглах бодит боломжоор хангаж чадахгүй явж ирсэн нь ижил төрлийн үйл ажиллагаа явуулдаг бусад улсын сургалтын байгууллагын хөгжлөөс хоцроход хүргэсэн. Энэ нь тэдний бэлтгэл сургуулилтад сөргөөр нөлөөлж, олон улсад өрсөлдөх чадварыг бууруулдаг байна.

Гурав. Хууль сахиулах боловсролыг олгох орчин үеийн чиг хандлага

3.1.Сурган хүмүүжүүлэх шинэ аргуудыг нэвтрүүлэх: Орчин үеийн шинэ сорилтууд нь хууль сахиулах боловсролыг заах шинэлэг арга барилыг шаардаж байна. Дэлхий дахинд их, дээд сургуулиуд асуудалд суурилсан сургалт, кибер сургалтын симуляци, интерактив сургалтын арга зэрэг сурган хүмүүжүүлэх шинэ аргыг нэвтрүүлж эхэлсэн. Эдгээр аргууд нь суралцагсдад шүүмжлэлт сэтгэлгээ, дүн шинжилгээ хийх, асуудлыг бодитоор шийдвэрлэх чадварыг хөгжүүлэхэд тусалдаг.

3.2.Гадаадын их, дээд сургуулиудтай хамтарсан хөтөлбөрүүд: Гадаадын боловсролын байгууллагуудтай хамтран ажиллах нь Монгол Улсын хууль сахиулах боловсролыг хөгжүүлэх чухал чиглэл болсон. Хамтарсан боловсролын хөтөлбөр, дадлага, солилцооны хөтөлбөрүүд нь суралцагсдад дэлхийн хэмжээний туршлага хуримтлуулах, хууль сахиулах салбарын шилдэг туршлагуудтай танилцах боломж олгодог. Ийм хөтөлбөрүүд нь сургалтын чанарыг сайжруулах, шинжлэх ухааны судалгааг өргөжүүлэхэд ихээхэн ач холбогдолтой.

3.3. Орчин үеийн технологийг ашиглах: Боловсролын үйл явцад орчин үеийн технологийг ашиглах нь зайлшгүй шаардлагатай болсон. Дижитал платформ, цахим курс, виртуал симуляцийг нэвтрүүлснээр суралцагсдад чанартай боловсрол, сургалтад хамрагдах боломжийг олгодог.

Дөрөв. Хууль сахиулах байгууллагын боловсролыг хөгжүүлэхэд нөлөөлөх ирээдүйн чиг хандлага

4.1.Сургалтын чанарыг сайжруулах: Хууль сахиулах байгууллагын боловсролын тогтолцооны ирээдүйн хөгжлийн гол зорилго нь мэргэжилтэн бэлтгэх чанарыг сайжруулах явдал юм. Үүний тулд дэвшилтэт технологийг ашиглах замаар сургалтын хөтөлбөр, профессор багш нарын мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэх, суралцагсдын практик сургалтыг бэхжүүлэх (дадлага хийх, хууль сахиулах байгууллагад бодит ажилд аль болох ойр орчинд сургах) нь зүйтэй.

4.2.Олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх: Цаашид олон улсын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх нь туршлага, мэдлэг солилцох, боловсролын хөтөлбөрийн чанарыг сайжруулахад түлхэц болно. Олон улсын төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, эрдэм шинжилгээний хурал, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, профессор багш, суралцагч, солилцооны хөтөлбөр хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Ингэснээр манай улсын их, дээд сургуулиуд шилдэг мэргэжилтнүүдээ татах, боловсролын тогтолцооны нэр хүндийг өсгөх боломж бүрдэнэ.

4.3.Мэргэшсэн сургалтын хөтөлбөр боловсруулах: Хууль сахиулах байгууллагын чиг үүрэг, ажлын онцлог, олон улсын чиг хандлагыг харгалзан мэргэшсэн сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулж, хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Мэргэшсэн хөтөлбөрүүд нь кибер аюулгүй байдал, эдийн засгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх зэрэг хууль сахиулах ажиллагааны олон чиглэлд тулгамдсан асуудлыг үр дүнтэй шийдвэрлэх чадвартай, мэргэшсэн мэргэжилтнийг бэлтгэхэд чиглэгдэх ёстой.

Дүгнэлт

Монгол Улсад хууль сахиулах боловсролын тогтолцоог хөгжүүлэхэд нэгдсэн арга барил бүхий бодлогын реформыг хэрэгжүүлэх, бүх оролцогч талуудын идэвхтэй оролцоог хангах шаардлагатай байгааг тэмдэглэх нь зүйтэй. Түүнчлэн, чадварлаг багшийг урт хугацаанд тогтвор суурьшилтай ажиллуулах, сургалтын хөтөлбөрийг хууль сахиулах байгууллагын шинэ тутамд бий болж буй хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн тогтмол шинэчилж, шаардлагатай сургалтын хэрэглэгдэхүүн тоног төхөөрөмжийн шинэчлэлийг хийх, олон улсын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх замаар инновац, сайн туршлагыг нэвтрүүлэх нь боловсролын чанарыг сайжруулах гол хүчин болох нь судалгаагаар тогтоогдов.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Г.Баярхүү. “Эрх зүйн мэдлэг соёл”. УБ., 1981
2. Д.Баярсайхан. “Эрх зүйн онол”. УБ., 2000
3. Н.Лүндэндорж. “Эрх зүйн шинжлэх ухааны уг гарвал”. Эрх зүй цуврал. 2000. №4-5
4. С.Нарангэрэл. “Өсвөр үеийнхний эрх зүйн хүмүүжилд”. УБ., 1983
5. С.Нарангэрэл. “Монголын ба дэлхийн эрх зүйн тогтолцоо”. УБ., 2001
6. Н.Лүндэндорж. “Эрх зүй судлалын удиртгал”. УБ., 2002

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ ЗҮЙН БОЛОВСРОЛ

7. Д.Нямсүрэн. “Төр, эрх зүйн онол”. УБ., 2004
8. Б.Содовсүрэн. “Хууль хүндэтгэх үзэл”. Социалист хууль ёс сэтгүүл 1981. №8.
9. “Эрх зүйн боловсрол олгох, мэдээлэл түгээх үр нөлөөтэй арга, хэлбэр” сэдэвт судалгаа. Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн. УБ., 2017/

СУРАЛЦАХУЙН ХЭВ МАЯГ СУРГАЛТЫН ЧАНАРТ НӨЛӨӨЛӨХ НЬ

THE INFLUENCE OF LEARNING STYLE ON THE QUALITY OF LEARNING

Х.Туул

ДХИС-ийн Гадаад хэлний институтийн багш, цагдаагийн дэслэгч

Tuul.Kh

Lecturer at the Foreign Language Institute of the University of Internal Affairs, police lieutenant

Хураангуй: Хурдтай өөрчлөгдөн хувьсаж буй дэлхийд өнөөдөр сурсан мэдлэгээр цаашид олон жил ажиллаж амьдрахад хангалтгүй болсон. Сургуульд орж буй хүүхдүүдийн 65 хувь нь ирээдүйд бий болох цоо шинэ ажлын байранд ажиллана гэсэн судалгаа байна.

Иймээс багш бидний гол зорилго бол суралцагчдад мэдлэг олгохоос гадна, тасралтгүй суралцах, хөгжих сэтгэлгээний ур чадварыг олгоход оршино. Тиймээс сургалтыг суралцагчдын суралцах хэв маягт нийцүүлэн зохион байгуулах нь сургалтын чанарт эерэг үр дүн гаргахаас гадна, суралцагч бүрийн идэвх сонирхлыг төрүүлж, цаашлаад суралцагч өөртөө ямар нөхцөлд ямар арга хамгийн сайн тохирдог болохыг мэдрэх, түүнийгээ хөгжүүлэх зэрэг давуу талтай гэж харж байна.

Энэхүү илтгэлд суралцагчдын сурах хэв маягийг Питер Хоней болон Алан Мамфорд нарын загвараар тодорхойлж, түүнд нийцсэн сургалтын арга зүй боловсруулан хичээл зохион байгуулах нь сургалтын чанарт хэрхэн нөлөөлж буйг судлахыг зорилоо.

Abstract: In the rapidly changing world, it is not enough to live and work with the knowledge learned today in the future. According to Owl Lab research [7], 65 percent of children entering school will work in completely new jobs that will be created in the future.

Therefore, our main goal as a teacher is not only to provide knowledge to students but also to provide them with long life learning skills and developing thinking skills. Hence, that we organize the training to set on learning styles has a more positive result. And it seems that there are some advantages arousing the active interest of each learner, feeling which learning method suits him/her best and developing it. In this article, we aim to show that organize the training by cohered teaching method how to effect the training quality after determining the learning styles using the model of Peter Honey and Alan Mumford.

Түлхүүр үг: Суралцахуйн хэв маяг, сургалтын арга, идэвхтэн, эргэцүүлэн бодогч

Key words: learning style, teaching method, training quality, activist, reflector

Үндсэн хэсэг

XXI зууны хурдацтай хөгжиж буй энэ үед хүмүүс тасралтгүй хөгжих, суралцахад суралцах зайлшгүй шаардлага тулгарч байна. Технологийн хөгжил хүчээ авч буй дижитал ертөнцөд өнөөдрийн бидний сурсан мэдлэгээр маргааш ажиллаж

амьдрахад хангалтгүй болсон байна. Хиймэл оюун ухаанд суурилан судалгаа хийдэг Английн судлаач Майкл Осборнийн 2014 онд хийсэн судалгааны үр дүнд ойрын 10-20 жилд нийт ажил эрхлэлтийн 47% нь компьютержиж, устаж үгүй болох өндөр эрдэлтэй бүлэгт багтаж байгааг тогтоожээ⁷¹.

Бидний эцэг, эхчүүд бага, дунд, дээд боловсрол эзэмшин, чадвартай мэргэжилтэн болж, томоохон үйлдвэр, улсад насаараа ажиллаж тэтгэвэрт гарах нь амжилттай яваа хүний сонгодог жишээ байсан бол технологийн хурдацтай хөгжлийн эрин зуунд бидний мэддэг зарим ажил мэргэжлүүд устаж үгүй болж, зарим нь биднээс шинэ ур чадвар шаардаж, зарим нь бүр шинээр үүсэж байна. Иймд бид дэлхий ертөнцтэйгөө хөл нийлүүлэн алхахын тулд байнга суралцаж, тасралтгүй хөгжих шаардлагатай байна.

XXI зууны иргэдийн заавал эзэмшвэл зохих үндсэн чадваруудын нэг нь сурах чадвар яах аргагүй мөн. Тэгвэл суралцах гэж юу вэ? Я.Цэвэлийн “Монгол хэлний тайлбар толь”-д суралцах хэмээх үгийн утгыг “ямар нэгэн мэдлэг, заншил мэтийг эзэмших, мэддэг чаддаг болох⁷²” гэж тодорхойлжээ.

Британика тайлбар тольд, суралцахуйн гол шинж нь хувь хүний төлөвшилд гарч буй өөрчлөлт гэж тайлбарлаад, энэхүү өөрчлөлтөд хувь суралцагчийн чармайлт, оролдлого, практик үйл ажиллагаа, сурах хариуцлага хүлээх нөхцөл, сурах итгэл чухал ач холбогдолтойг⁷³ тэмдэглэсэн байдаг.

Суралцагч бүр суралцах хэв маягаараа ялгаатай байдаг. Тухайлбал, ганцаараа эсвэл хамтран суралцах, чимээгүй орчинд эсвэл дуу хөгжим сонсонгоо, гэрэлтэй эсвэл бүдэг гэрэлтэй орчинд, сууж эсвэл явж суралцах гэх мэт (Dunn & Dunn, 1992, 1993; Gregorc, 1979).

Суралцах хэв маягийн судалгаа нь барууны орнуудад 1960-аад оноос хийгдэж эхэлсэн ба ойролцоогоор 3800 гаруй судалгаа байдаг талаар Английн суралцах хэв маяг судлалын төвөөс (LSRC) гаргасан судалгаанд дурдсан байдаг. Эдгээрийг төрлөөр нь ангилбал 71 өөр төрлийн суралцах хэв маягийн талаарх онол болон загвар байдаг байна (Л.Ариунжаргал ба бусад, 2018).

Үүний нэг нь Питер Хоней болон Алан Мамфорд нарын загвар юм. Английн сэтгэл судлаачид болох Питер Хоней, Алан Мамфорд нар Дэвид А.Колбын санааг хөгжүүлж, суралцагчдын олон төрлийг тодорхойлж, "идэвхтэн", "эргэцүүлэн бодогч", "онолч", "прагматикч" гэсэн 4 төрлийн сурах хэв маяг бүхий загварыг боловсруулсан (Honey Mumford Preferred Learning Style Test). Хэв маяг тус бүр өөрийн гэсэн давуу болон сул талтай, зан төлөвийн онцлог шинж чанар, сургалтын үйл явц болон бусад оролцогчдод тавигдах өөрийн шаардлагатай байдаг. Зөвхөн нэг сурах хэв маяг дангаараа давамгайлах хэлбэр маш ховор тохиолддог, ерөнхийдөө бол суралцагч бүр бүх хэв маягийн элементүүдийг их бага хэмжээгээр агуулсан байдаг. Гэсэн хэдий ч судлаачид сургалтын үйл явцын хандлага, тухайн хүний тодорхой арга барилд болон

⁷¹ https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/TheFuture_of_Employment.pdf

⁷² Я.Цэвэл. “Монгол хэлний тайлбар толь”. Уб., 1966. 55 дахь тал

⁷³ The New Encyclopedia Britannica, Volume 22, MACROPAEDIA, Knowledge in Depth, Chicago, 2007, 22:854:1a

багшийн хичээл зүтгэлд үзүүлэх хариу үйлдлийг тодорхойлдог давамгайлсан чиг хандлагыг онцлон тэмдэглэв.

Идэвхтэн. Энэ сурах хэв маягийн хүмүүс аливаа зүйлд нээлттэй ханддаг, бусдын төвд байж, өөрсдийгөө бүрэн дайчлан оролцдог. Тэд эхлээд үйлдэж, дараа нь үр дагаврыг харах хандлагатай байдаг. Хэрэв ямар нэг үйл ажиллагаа сонирхлыг нь татахаа боливол тэд шууд дараагийн зүйлийг хайж эхэлдэг. Тэд шинэ зүйл дээр амжилт гаргадаг боловч удаан хугацааны туршид үргэлжлэх, үйл ажиллагаа ихтэй зүйлд дургүй байдаг.

Эргэцүүлэн бодогч. Энэ сурах хэв маяг зонхилж байгаа хүмүүс аливаа зүйлийг янз бүрийн талаас ажиглаж, тунгаан боддог. Тэд бусдаас болон өөрөө мэдээлэл цуглуулж, ямар нэгэн дүгнэлт хийхээсээ өмнө сайтар тунгаан боддог. Тэд аливаа алхам хийхээсээ өмнө боломжтой бүх өнцөг, нөлөөллийг харгалзан үзэх дуртай.

Онолч. Энэ сурах хэв маяг зонхилж байгаа хүмүүс ажигласан зүйл, мэдээ мэдээллийг оюун ухаандаа нэгтгэн боловсруулдаг. Тэд аливаа асуудлыг логик дэс дараалалтайгаар хүлээн авч ойлгож, өөр өөр баримт мэдээ мэдээллийг хоорондоо уялдаа холбоотой болгон нэгтгэдэг. Асуудалд хандах хандлага нь логиктой ба үүнтэй нийцэхгүй бол тэд хүлээн зөвшөөрдөггүй.

Прагматикч. Эдгээр хүмүүс бодит байдал дээр санаа, онол, арга техник хэрэгждэг эсэхийг тодруулах сонирхолтой байдаг. Тэд шинэ санаа эрэлхийлж, хэрэглэх, турших анхны боломжийг анддаггүй. Тэд асуудал бэрхшээл болон боломжийг “Сорил, шалгуур” гэж ойлгодог.

Суралцагч бүр өөрсдийн зан төлөв, олж авсан туршлага, суралцах арга барилаараа ялгаатай. Тэдний зарим нь юмыг хараад хурдан сурдаг, бие даан суралцах чадвартай байхад, нөгөө хэсэг нь бусдын дэмжлэгтэйгээр, багаар ажиллах сонирхолтой байдаг.

АНУ-ын судлаач Том Линсон суралцагч бүр сурах онцлог, эзэмшсэн мэдлэг, амьдралын туршлага, сурах хүсэл сонирхлоороо өөр өөр байдаг тул сургалтыг зохион байгуулж буй багш суралцагчдад ялгаатай заавар зөвлөгөө, дасгал даалгавар өгөх нь зүйтэй гэсэн үзэл баримтлал боловсруулсан байна (Tomlinson, 1999). Энэ үзэл санаагаа тэрээр “Бүх хүнд нэг хэмжээтэй гутал таарахгүй” гэсэн зургаар илэрхийлэн харуулсан байдаг. Өөрөөр хэлбэл, түүний үзэж байгаагаар нэг размын гутал хүн болгонд таардаггүй учир бид өөр өөр хэмжээтэй гутал өмсдөг, түүнчлэн, өөр өөр загварын гутал сонирхон өмсдөгтэй адил боловсролын салбарынхан суралцагч бүрийн онцлогт тохирсон сургалтыг зохион байгуулах ёстой хэмээн тэрээр үзжээ.

Тиймээс бид суралцагчийн хэв шинжийг тодорхойлон сургалтын чанарт нөлөөлөх нөлөөллийг судлахаар Дотоод хэргийн их сургуулийн Онцгой байдлын сургуулийн I дамжааны сонсогчдоос Питер Хоней болон Алан Мамфорд нарын боловсруулсан сурах хэв маяг тодруулах асуулгаар хичээл эхлэхийн өмнө судалгаа авав.

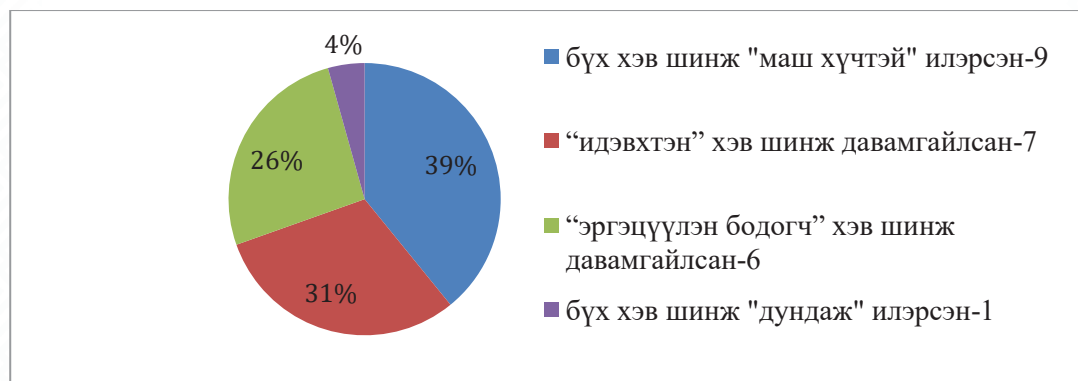

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
"ХУУЛЬ" ХЭВ ШИНЖ
"ИДЭВХТЭН" ХЭВ ШИНЖ
"ЭРГЭЦҮҮЛЭН БОДОГЧ" ХЭВ ШИНЖ
"ДУНДАЖ" ХЭВ ШИНЖ

Судалгааны үр дүн

Судалгаанд оролцогчдыг хэв шинжээр нь ангилж харвал 9 сонсогчид бүх хэв шинж “маш хүчтэй” түвшинд, 1 сонсогчид бүх хэв шинж “дундаж” түвшинд илэрч, “идэвхтэн” хэв шинжид 8 сонсогч, “эргэцүүлэн бодогч” хэв шинжид 11 сонсогч, “онолч” хэв шинжид 7 сонсогч, “прагматикч” хэв шинжид 9 сонсогч тус тус давхацсан тоогоор “маш хүчтэй”, “хүчтэй” түвшинд илэрч байна.

Бүдүүвч №1. Сурах хэв маягийн ангилал

Иймээс сурах хэв маягийн давамгайллыг харгалзан 3 бүлэг болгон ангилав. Үүнд, бүх хэв шинж "маш хүчтэй" илэрсэн сонсогчид 9 (39.1%), "идэвхтэн" хэв шинж давамгайлсан сонсогчид 7 (30.4%), "эргэцүүлэн бодогч" хэв шинж давамгайлсан сонсогчид 6 (26%). Харин бүх хэв шинж "дундаж" түвшинд илэрсэн 1 (4.5%) сонсогчид туршилтын хичээлийн явцад дасгал, даалгавар гүйцэтгэхэд нь онцгой анхаарч байв (Бүдүүвч №1).

Иймээс сонсогчдын сурах хэв маяг давамгайл илэрсэн "идэвхтэн", "эргэцүүлэн бодогч" хэв маягт тохируулан доорх хичээлийн арга зүйг ашиглав.

"Идэвхтэн" хэв шинж давамгайлсан хичээлийн арга зүй

Энэ хэв маяг зонхилж байгаа суралцагчид шинэ зүйл сурах, туршлага хуримтлуулахдаа нээлттэй, өөрсдийгөө бүрэн дайчлан оролцдог. Мөн өөрсдийгөө аливаа үйл ажиллагааны төвд байлгахыг эрмэлздэг онцлогтой. Иймээс эдгээр суралцагчдад бусадтай хамтарсан, богино хэмжээний уралдаан тэмцээнтэй даалгавар сонгож өгсөн. Тухайлбал, улс орны сэдэвт хичээл дээр далбааг хараад хэн олон улсыг, хэл, үндэстэнтэй нь зөв нэрлэх вэ? уралдаант тэмцээн; хувцасны сэдэвт хичээл дээр хувцасны дэлгүүрийн худалдагч болж хувцсыг өнгө загвараар зөв нэрлэж худалдах зэрэг өөрсдөө тодорхой үүрэгтэй оролцохоор дүрд тоглосон даалгавар. Мөн хичээлийг сонирхолтой болгохын тулд мэдээллийн технологид суурилсан сургалтын хэлбэрүүдийг ашигласан. Үүнд, Kahoot программ дээр мэдлэгээ бататгасан бичил шалгалтыг тоглоомын аргаар авах, rutest-online.ru цахим хуудсаар дүрмийн мэдлэгийг давтуулах, biouroki.ru цахим хуудсаар тухайн хичээлтэй холбогдолтой шинэ үг болон

“Эргэцүүлэн бодогч” хэв шинж давамгайлсан хичээлийн арга зүй

Туршилтын хичээлийн эхэнд, явцад болон төгсгөлд түвшин тогтоох үнэлгээ хийж, тэдний сурах хэв маяг ба сурлагын үнэлгээнд өөрчлөлт, хамаарал буй эсэхийг шинжлэв.

Найдварын зэрэг

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

Measure: MEASURE_1

Source	Үнэлгээ	Type Sum of Squares	III of df	Mean Square	F	Sig.	Partial Eta Squared
Үнэлгээ	Linear	5298.689	1	5298.689	59.694	.000	.731
	Quadratic	23.132	1	23.132	.278	.046	.012
Error(Үнэлгээ)	Linear	1952.806	22	88.764			
	Quadratic	1833.659	22	83.348			

Хүснэгт 3. Tests of Within-Subjects Contrasts

Дээрх хүснэгт (Хүснэгт 3)-ээс харахад, шалгалтын үнэлгээнүүдийн хооронд статистикийн ач холбогдол бүхий ялгаа байгаа гэдгийг $P(\text{sig}) < 0.046$ хүртэл байгаагаас харж болох хэдий ч бүгд эрс ялгаатайг харуулж байгаа хэрэг биш. Иймд дараах хүснэгтээс сорилуудыг хос хосоор нь харьцуулж харуулдаг (хүснэгт №4).

Measure: MEASURE_1

(I) Үнэлгээ	(J) Үнэлгээ	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig. ^b	95% Confidence Interval for Difference ^b	
					Lower Bound	Upper Bound
1	2	-11.961*	2.552	.000	-17.254	-6.668
	3	-21.465*	2.778	.000	-27.227	-15.704
2	1	11.961*	2.552	.000	6.668	17.254
	3	-9.504*	2.867	.003	-15.449	-3.559
3	1	21.465*	2.778	.000	15.704	27.227
	2	9.504*	2.867	.003	3.559	15.449

Хүснэгт 4. Pairwise Comparisons

Based on estimated marginal means

a. The mean difference is significant at the .05 level.

b. Adjustment for multiple comparisons: Least Significant Difference (equivalent to no adjustments).

Дээрх хүснэгтээс харахад, бүхий л сорил хоорондоо статистикийн ач холбогдол бүхий ялгаатай. Энэ нь туршилт хичээлийн эхэнд, явцад болон эцэст үнэлсэн шалгалтын үнэлгээнд ач холбогдлын түвшинд өөрчлөлт ахиц гарсныг харуулж байна.

Бидний явуулсан туршилт сургалтаар сонсогчдыг хэв шинжийн давамгайллаар нь 3 бүлэг болгон зохион байгуулснаар гарсан өөрчлөлтийг доорх хүснэгтээс харуулъя.

С	У	С	Хичээлийн сэдэв	Г	а	Э	ц	А	х	и

Бүх хэв шинж “ маш хүчтэй” илэрсэн																	
Хичээлд хэрэглэсэн арга зүй																	
Зураг харж дүрмийн дагуу хувиргаж ярих	3	Ажлын хуудас бөглүүлэх, цаг агаарын хөтлөгч болж хотуудын цаг агаар танилцуулах	Хэвлэмэл тараах материал, Kahoot-аар бататгах шалгалт тогтоом хэлбэрээр авах	Тойргийн асуулт, үгийн санг тоглоомын аргаар давтах	Ажлын хуудас болон жишиг даалгавар хийлгэх, дүрд тогтох	“ Хэн олон орны туг таах вэ?” тоглоом тоглох	Хотын газрын зураг харан хаана, юу байгааг нэрлэх	66.00	86.60	20.60							
	5							73.00	93.30	20.30							
	6							46.00	80.00	34.00							
	7							86.00	90.00	4.00							
	10							53.30	60.00	6.70							
	11							53.00	90.00	37.00							
	16							46.00	83.30	37.30							
	17							86.00	96.60	10.60							
	19							80.00	86.60	6.60							
	Нийт								589.3	766.4	177.1						
Дундаж								65.47	85.15	19.67							
“ Идэвхтэн”																	
Дүрд хувиран бие биесээ сурвалжлаг авах, хүснэгтээс	1	Үгийн сүлжээ бөглөх, шифрэн лото таах тоглоом	3 минутын индэр, Kahoot-аар бататгах шалгалт тогтоосон хэлбэрээр авах	Тойргийн асуулт, үгийн санг тоглоомын аргаар давтах	Дүрд тоглох, харилцан яриа зохиож бусдадаа танилцуулах	“ Хэн олон орны туг таах вэ?” тоглоом тоглох	Kahoot-аар бататгах шалгалт тоглоом хэлбэрээр авах	46.00	93.30	47.30							
	8							60.00	80.00	20.00							
	12							70.00	86.00	16.00							
	13							33.00	83.30	50.30							
	14							66.00	80.00	14.00							
	15							73.00	86.60	13.60							
	20							73.00	88.50	15.50							
	Нийт								421	597.7	176.7						
	Дундаж								60.14	85.38	25.24						
	“ Эргэцүүлэн бодогч”																
Харицан яриа сонгож асуултад хариулах	2	Хичээлийг дүгнэсэн мини эх зохиож бусдадаа танилцуулах	Дүрмийн дагуу хүснэгтийг харж ялгааг олох	Тодорхой хугацаа олгож асуултад хариулах	Дүрс бичлэг үзэсний дараа асуултад хариулж, алдааг олох	Зураг харан дүрмийн дагуу зөв хувиргах, аудио бичлэг сонсооны дараа асуултанд хариулах	Өөрийн хотын талаар танилцуулах	50.00	86.00	36.00							
	4							66.00	83.30	17.30							
	9							60.00	89.00	29.00							
	21							60.00	76.60	16.60							
	22							60.00	62.00	2.00							
	23							53.00	75.00	22.00							

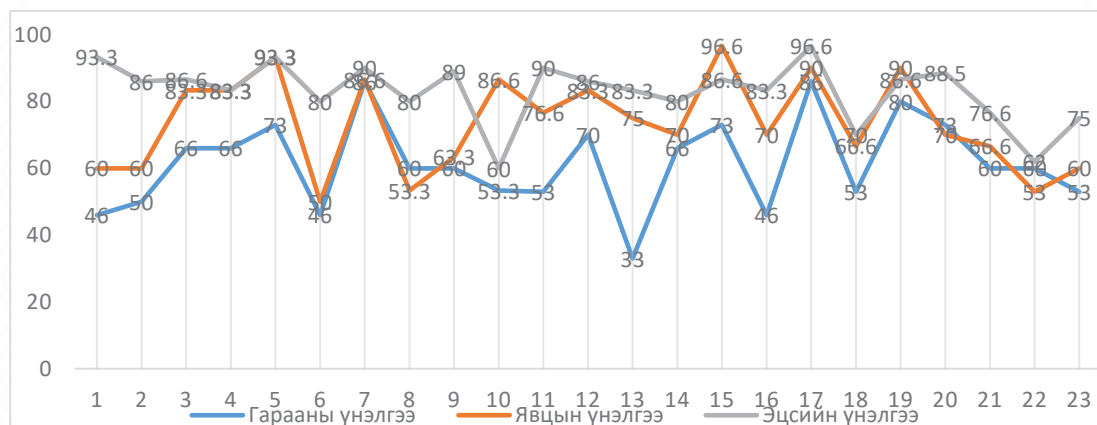
“Маш хүчтэй” илэрсэн сонсогчдын бүлэг болон “эргэцүүлэн бодогч” хэв шинж давамгайлсан бүлэг ойролцоо 19.84%, 19.67%-иар өссөн бол “идэвхтэн” хэв шинж давамгайлсан бүлэг 25.24%-аар илүү ахиц гарсан байна. Үүнээс харахад бидний зохион байгуулсан туршилтын хичээлийн заах арга зүй нь “идэвхтэн” хэв шинжид илүү чиглэгдсэн байна гэж үзэж байна.

Нийт	419	557.9	138.9
Дундаж	59.85	79.70	19.84

Хүснэгт 5. Суралцагчдын хэв шинжид нийцүүлэн зохион байгуулсан хичээлийн ахиц

Дээрх хүснэгтээс харахад, хичээлийн эхэнд авсан түвшин тогтоох шалгалтын дүнг эцсийн үнэлгээтэй харьцуулахад ахисан үзүүлэлттэй байна. Бүх хэв шинж “маш хүчтэй” илэрсэн сонсогчдын бүлэг болон “эргэцүүлэн бодогч” хэв шинж давамгайлсан бүлэг ойролцоо 19.84%, 19.67%-иар өссөн бол “идэвхтэн” хэв шинж давамгайлсан бүлэг 25.24%-аар илүү ахиц гарсан байна. Үүнээс харахад бидний зохион байгуулсан туршилтын хичээлийн заах арга зүй нь “идэвхтэн” хэв шинжид илүү чиглэгдсэн байна гэж үзэж байна.

Шалгалтын үнэлгээг суралцагч тус бүрээр дэлгэрэнгүй харвал:

Бүдүүвч №2. Оюутнуудын үнэлгээ

Бүдүүвч 2-оос харахад, дийлэнх суралцагчдын үнэлгээнд эерэг ахиц гарсан харагдана. Зарим суралцагчдад хэлбэлзэл ажиглагдсан. Тухайлбал, 8 кодтой суралцагчийн явцын үнэлгээ нь гарааны үнэлгээнээсээ 6.7 оноогоор буурсан байсан. Уг суралцагчийн сурах хэв маягийг эргэн харж, нягтлахад Прагматикч хэв маяг “маш сул” түвшинд байгааг анзаарч, туршилт хичээл дээр дасгал даалгавар гүйцэтгэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх зэргээр анхаарч хичээлээ зохион байгуулав.

Дүгнэлт

Суралцагчдын сурах хэв маягийг “тодорхойлж” байгаа нь тодорхой нэг даалгавар, зөвлөгөө өгөх, тухайн аргад тулгуурлан дүгнэхдээ биш, харин суралцах арга барилын ялгаа нь суралцагчдын агуулгын талаарх мэдлэгийг олж авах, судлах, мэдсэнээ үзүүлэхэд илүү аргуудыг бий болгох зорилготой бөгөөд дараа нь ямар нөхцөлд ямар суралцах арга хамгийн сайн болохыг мэдрэх, хөгжүүлэх талаар суралцагчдад сургахад туслах явдал юм.

Багш, суралцагчид аль аль нь сайн ойлгох зүйл бол хүнийг ангилан, нэг бүлэгт хамруулах нь тэднийг буруу бодох, хязгаарлахад хүргэдэг гэдгийг ойлгох хэрэгтэй. Хичээлийн явцад аль нэг сурах хэв маяг бүрэн давамгайлсан тохиолдол тун цөөн ба ихэнх тохиолдолд сурах хэв маягийн бүх загварууд суралцагчдад их бага хэмжээгээр

агуулсан байна. Гэсэн хэдий ч тэдний аль нэг нь давамгайлсан байдлаар багш өөрийн арга барил, сургалтын арга зүйгээ өргөн хүрээний сонголттойгоор тодорхойлж, хичээл сургалтаа зохион байгуулах нь үр дүнтэй байна гэж үзэв.

Дээрх асуулга судалгааны үр дүнгээс харахад суралцахуйн хэв маягийг шинжлэх ухааны аргаар илрүүлж, түүнд тохирсон сургалт, үйл ажиллагааг бүтээлчээр зохион байгуулах нэн чухал хэрэгцээ байгааг харуулж байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Педагогика современной школы: Основы педагогики. Дидактика. Курс лекций: учебно-методическое пособие. Цыркун И.И., Андарало А.И., Артеменок Е.Н., Борисевич А.Р. Под общей ред. И.И.Цыркуна. Минск. 2011.
2. Суралцахуй, суралцах хэв маяг /Ариунжаргал Л. [и др.]. УБ., 2018.
3. Сургалтын арга зүйн шинэчлэл. Ичинхорлоо Ш. УБ., 2013.
4. Carol Ann Tomlinson. The differentiated classroom Responding to the Needs of All Learner. VA.USA. 2014.
5. Dunn & Dunn, 1992, 1993; Gregorc, 1979.
6. Honey P., Mumford A. The learning styles helper's guide // Maidenhead, Berkshire: Peter Honey. 2000.
7. <https://owllabs.com/>
8. https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/TheFuture_of_Employment.pdf

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ: ӨНГӨРСӨН, ОДОО, ШИНЭ ҮЕ

LAW ENFORCEMENT EDUCATION: PAST, PRESENT AND NEW

Э.Түвшин-Эрдэнэ

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Мөрдөх арга зүйн тэнхимийн багш, цагдаагийн ахмад

Tuvshin-Erdene.E

Police School of the University of Internal Affairs Police captain, teacher of the Detective Method Department

Хураангуй: Мэдлэг ба суралцахуй нь шинэчлэл болон хувирган өөрчлөлтийн үндэс гэдгийг бид мэддэг болсон. Гэвч дэлхий нийтийн тэнцвэрт бус байдал (disparity) болон бид яагаад, яаж, юуг, хаана, хэзээ сурдаг талаар дахин төсөөлөх тулгамдсан хэрэгцээ байгаа нь бидэнд энх тайван, шударга ёс, тогтвортой ирээдүйг бий болгоход туслах цогц шийдэлд хүрээгүй гэсэн үг юм.

Өнөөдөр амьдралын өндөр стандарт, алмайрч гайхахаар тэгш бус байдал хоёр зэрэгцэн оршиж байна. Улам бүр олон хүн нийгмийн амьдралд татагдан оролцож байгаа ч иргэний нийгэм болон ардчиллын үндэс суурь дэлхий дахинаа олон газарт ганхаж байна. Технологийн хурдацтай өөрчлөлтүүд бидний амьдралын олон талыг хувирган өөрчилж байгаа бөгөөд эдгээр инновацууд нь үл алагчлах байдал (equity), инклюзив оролцоо (inclusion), ардчилсан оролцоо (democratic participation)-нд тохирч нийцэхэд чиглэгдээгүй байна. Өнөөгийн болон ирээдүй хойч үеийнхнийхээ өмнө эх дэлхийгээ хомсдол гачигдлын бус элбэг дэлбэг ертөнц байлгах, хүний эрхийг хүн бүр адил тэгш бүрэн дүүрэн эдэлдэг болгох хүнд хэцүү үүрэг, даалгавар өнөөдөр хүн бүрийг хүлээж байна. Нэгэн төрөл зүйл болохынхоо хувьд бид хамтын түүхэндээ бидэнд хамтран ажиллах боломжийг олгодог мэдлэг болон арга хэрэгслийг хамгийн их хүртээмжтэйгээр ашиглаж болох тийм цэг дээр байна. Хамтдаа илүү сайн сайхан ирээдүйг цогцлоон бүтээхэд хүн төрөлхтнийг татан оролцуулах нөөц боломж урьд өмнө хэзээ ч ийм их байгаагүй билээ.⁷⁴

Дотоод хэргийн их сургууль нь өнөөдөр бүрэлдэхүүн болон харьяа 11 сургууль, институт, бусад нэгжтэйгээр бакалавр, магистр, докторын сургалтын хэлбэрээр сургууль тус бүр мэргэшүүлэх хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж, эрдэм шинжилгээ судалгааны ажил явуулж байна.

Abstract: Our world is at a turning point. We already know that knowledge and learning are the basis of innovation and transformation. But global disparity and the urgent need to rethink why, how, what, where and when we learn means that education has yet to fulfill its promise to help us build a peaceful, just and sustainable future. In our search for growth and development, we humans have become desperate for our environment and threatened our very existence. Today, high living standards coexist with shocking inequality. More and more people are being drawn into public life, but the foundations of civil society

⁷⁴ Ирээдүйгээ хамтдаа дахин төсөөлөх нь: Боловсролын нийгмийн шинэ гэрээ; гүйцэтгэлийн хураангуй - [unesco digital library](#)

and democracy are shaky in many places around the world. Rapid technological changes are transforming many aspects of our lives. However, these innovations are not aligned with equity, inclusive participation, and democratic participation. For the present and future generations, it is important to maintain the world of abundance and human rights. Today everyone has a difficult task to make everyone enjoy equally and fully. Despite the urgency of action and the uncertain circumstances, we have reason to be hopeful. As a species, we are at a point in our collective history where we can make the most accessible use of the knowledge and tools that allow us to work together. Never before have the resources to engage humanity in building a better future together. Today, the University of the Interior is a Police School, a School of Judicial Decisions, a School of Law and Social Sciences, a Center for Elders' Professional Training and Production, a School of Emergency Situations, a School of Border Services, a School of General Education, a School of Advanced Education, an Institute of Probability Analysis, and a Foreign Language School. The institute and 11 affiliated schools, other offices and units are implementing specialization programs in each school in the form of bachelor's, master's, and doctorate courses, and conducting scientific research.

Түлхүүр үгс: Хууль сахиулах боловсрол, багшийн хөгжил, сургалтын орчин, хөгжлийн стратеги, боловсролын ирээдүй, насан туршийн суралцахуй, боловсролын дижиталчлал, тэгш хамруулах боловсрол, сургалтын хөтөлбөр.

Keywords: Law enforcement education, teacher development, learning environment, development strategy, future of education, lifelong learning, digitization of education, inclusive education, curriculum

Үндсэн хэсэг

Боловсролын ирээдүйн олон улсын комиссоос гаргасан дэлхийн илтгэлд 2050 он ба түүнээс цааших хугацаанд харж буй бидний нийтлэг ертөнц, хамтын ирээдүйг төлөвшүүлэхэд боловсрол ямар үүрэг гүйцэтгэж чадах талаар асуулт тавьсан. Дэвшүүлж буй саналууд нь дэлхий нийтийн оролцоо, хамтын бүтээн байгуулалтын хоёр жилийн үйл явцын үр дүнд бий болсон. Энэхүү үйл явц нь хүүхэд, залуучууд, насанд хүрэгчид гээд хүмүүс холбогдсон байдаг бөгөөд бид хамтдаа ажиллах нь зайлшгүй нэн чухал гэдгийг маш сайн ухамсарлаж байгааг харуулсан. Хүмүүс эдгээр өөрчлөлтийг өөрсдөө хийхээр аль хэдийн оролцоод эхэлсэн байна.

Энэхүү илтгэл нь суралцахуйн орон зайг хэрхэн дахин төсөөлөхөөс эхлээд сургалтын хөтөлбөрийг колоничлолоос ангижруулах, нийгэмшил ба сэтгэл хөдлөлийн суралцахуйн ач холбогдлыг чухалчлах, тэдгээрийг бодит амьдрал дээр харуулах, уур амьсгалын өөрчлөлт, КОВИД-19 мэтийн хямралууд, хуурамч мэдээ мэдээлэл болон дижитал хуваагдал зэрэг өсөн нэмэгдэж буй болгоомжлолын талаарх тэдний оруулсан хувь нэмрийг багтаасан. Бидний амьдралын туршид суралцахуй (learning throughout life) ба багшлахуйг зохион байгуулах арга зам болох боловсрол нь хүний нийгмийг өөрчлөх үндсэн үүргээ аль хэдийнээс гүйцэтгэсээр ирсэн. Боловсрол нь биднийг дэлхий ертөнцтэй болон өөр хоорондоо холбогдох

шинэ бололцоог нээж, яриа хэлэлцээ хийх, үйл ажиллагаа явуулах чадавхыг маань бэхжүүлдэг. Гэвч энх тайван, шударга ёс, тогтвортой ирээдүйг бий болгохын тулд боловсрол өөрөө хувиран өөрчлөгдөх ёстой.⁷⁵

Боловсролыг нийгмийн гэрээ талаас нь авч үзвэл, хамтдаа хуваалцаж болох ашиг тусын төлөө нийгмийн гишүүдийн дунд байгуулсан хамтран ажиллах далд хэлцэл гэж харж болно. Нийгмийн гэрээ нь албан ёсоор хуульчлагдсан хэм хэмжээ, амлалт үүрэг, зарчмуудыг тусгадаг, мөн соёлд шигтгэгдэн орсон байдаг тул ажил хэргийн хэлэлцээрээс илүү зүйл юм. Эхлэлийн цэг нь боловсролын нийгмийн шалтгаант зорилгууд (purpose)-ын талаарх хамтдаа зорих алсын хараа юм.

Дэлхий дахины нийгэм, эдийн засгийн хөгжил ба тэгш бус байдал, хүний дундаж наслалтын өсөлт ба КОВИД-19 зэрэг сорилт, хэрэгцээний өсөлт ба уур амьсгалын өөрчлөлт, байгалийн гамшигт үзэгдэл, биологийн төрөл зүйлийн усталт, дэлхийн нөөцөөс давсан ашиглалт, хүний эрхийн хамгаалал ба ардчиллын ухралт, технологийн хөгжил, хиймэл оюун ухаан ба дижитал хуваагдал зэрэг нь өнөөгийн бидний ололт амжилт, бас алдаа сургамж юм. Эдгээр нь ирээдүйг улам бүр тодорхойгүй болгож байгаагийн зэрэгцээ ирээдүйн боловсролын үзэл баримтлал, бодлого чиглэлийг тодорхой болгохыг шаардаж байна. Ирээдүйн иргэд эдийн засаг, байгаль орчин, нийгмийн хурдацтай өөрчлөлтийг хүлээн авч дасан зохицож чаддаг байхаас гадна хараахан бий болоогүй ажлын байр, хараахан зохион бүтээж амжаагүй технологи, хараахан бий болоогүй нийгмийн асуудлуудыг шийдвэрлэхэд бэлтгэгдэх хэрэгтэй болж байна.

Хууль сахиулах үйл ажиллагааг хуулийн дагуу явуулж, иргэдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх нь хууль сахиулагчийн мэдлэг, ур чадвар, арга барилаас шууд хамаарна. Тийм учраас нийгмийн эрэлт, захиалагч байгууллагын хэрэгцээ, шаардлагыг хангасан цогц чадамж бүхий мэргэжилтэн бэлтгэхэд Дотоод хэргийн их сургууль анхаарч, төрөөс тус Их сургуулийг хөгжүүлэхэд бодлогын дэмжлэг үзүүлж ирсэн байна. Тийм ч учраас хууль сахиулах салбарын шинжлэх ухаан, боловсролын хөгжилд тэргүүлэх байр суурьтай, олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн, үндэсний болон бүс нутгийн аюулгүй байдлыг хангах үйл хэрэгт хувь нэмэр оруулагч мэдлэг оюуны төв болох, хууль сахиулах салбарын сургалт, эрдэм шинжилгээ, судалгаа, инновацын хөгжлийн гол түшиц байгууллага болохоор зорьж ажиллаж байна.⁷⁶

Тус Их сургууль нь анх үүсэн байгуулагдсан цагаас хойш одоог хүртэл үндэсний хэмжээнд тусгаар тогтнолыг сахин бэхжүүлэх, улсын хилийг хамгаалах, гэмт хэрэг, гамшигтай тэмцэх, иргэдийн амгалан тайван байдлыг хангах чиг үүрэг бүхий хууль сахиулах байгууллагуудын хүний нөөцийг бэлтгэж ирсэн.

⁷⁵ Ирээдүйгээ хамтдаа дахин төсөөлөх нь: Боловсролын нийгмийн шинэ гэрээ; гүйцэтгэлийн хураангуй - unesco digital library

⁷⁶ Бат-Эрдэнэ Б. Хууль сахиулах салбарын тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд Хууль сахиулахын их сургуулийн үүрэг, оролцоо, хэрэгжүүлж буй бодлого. Хууль сахиулах үйл ажиллагаа: Онол, практикийн тулгамдсан асуудал. Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл №1, УБ., 2016. 5 дахь тал

Гагцхүү энэхүү Их сургуулиар хууль сахиулах байгууллагын үе үеийн баатрууд дамжин боловсорч ирээдүй хойч үедээ эх орноо өвлүүлэн үлдээх ариун эх үйлст хүчин зүтгэж байна.

Тус сургууль нь Их сургуулийн статустайгаар үйл ажиллагаа явуулж буй өнгөрсөн хугацаанд хөгжлийн стратегиа тодорхойлж, сургалтын хөтөлбөр, агуулга чанарыг олон улсын жишигт нийцүүлэн шинэчлэх, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг өнөөгийн эрэлт, хэрэгцээтэй уялдуулан зохион байгуулах, Их сургуулийн хотхон байгуулж сургалтын таатай орчин бүрдүүлэх, багш, судлаачдыг мэргэшүүлж бэлтгэх, эрдэмжүүлэх чиглэлээр бодитой ахиц гарсан.⁷⁷

Боловсролын судалгааны үндэсний хүрээлэн, Боловсролын хөгжлийн ирээдүйн судалгааны сектор У.Туяа, М.Хүрэлтогоо, Г.Бүрэнжаргал, А.Мөнхмагнай нарын “Боловсролын ирээдүйн чиг хандлага баримт бичгийн шинжилгээний үр дүн”⁷⁸ судалгааны тайланд дурдсанаар ирээдүйн хүмүүсийн боловсролыг 3 ангилж үзсэн байна. Үүнд: 1.Ирээдүйн нийгмийн иргэн 2.Боловсролын ирээдүйн хөгжлийн үзэл баримтлал, боловсролын тогтолцоо 3.Боловсролын шинэчлэлийг хэрэгжүүлэхэд анхаарах зүйл.

1. Ирээдүйн нийгмийн иргэн. Боловсролын ирээдүйн хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох гол хүчин зүйлсийн нэг нь тухайн нийгэмд амьдрах иргэний асуудал байх нь гарцаагүй. Өөрөөр хэлбэл, бид ирээдүйн иргэдийн боловсрол эзэмших эрхийг хангаж баталгаажуулахдаа тодорхойгүй болж буй ирээдүйд иргэдэд чухам ямар ур чадвар шаардлагатайг тодорхойлсны үндсэн дээр тэдэнд зориулсан боловсролын үзэл баримтлалыг боловсруулж, тогтолцоог бүрдүүлэх боломжтой болох учиртай. Иймээс бид юуны түрүүнд сонгож авсан баримт бичгүүдээс ирээдүйн иргэний эзэмшсэн байх ур чадвар, үнэт зүйлсийг илэрхийлсэн түлхүүр агуулгыг түүвэрлэн авч, давтагдсан агуулгыг нэгтгэн ирээдүйн нийгэмд амьдрах иргэний нийтлэг дүр төрхийг тодорхойлохыг оролдлоо.

Баримт бичгийн нэр	Ирээдүйн нийгмийн иргэнтэй холбоотой агуулга
Edgar Faure, (UNESCO1972). Оршихуйн төлөөх боловсрол: Дэлхийн боловсролын өнөөдөр ба маргааш	-Төлөвшсөн хүн (complete man), шинэ дэлхий ертөнцийн төлөө шинэ иргэн (A new man for a new world); -бие махбод, танин мэдэхүй, сэтгэл хөдлөл, ёс суртахуун нэгдэж цогцолсон төлөвшсөн хүмүүн; -ажиглах, турших, өөрөө хийж үзэн туршлагажих, мэдээллийг ангилах, өөрийгөө илэрхийлэх, бусдыг сонсох, тасралтгүй дадлага сургуулилт хийх, шинжлэх ухаанд үндэслэн оюун ухаанаа сэтгэл хөдлөлтэй холбох, дэлхий ертөнцийн талаар эргэлзсэн гайхсан асуулт гаргах чадвар;
Jacques Delors, (UNESCO 1996) Сулалцахуй: Түүнд нуугдсан эрдэнэс	- технологи ашиглах; -ёс зүйтэй, хүмүүнлэг энэрэнгүй байх байх, бусдын уламжлал, итгэл үнэмшилд бүрэн хүндэтгэлтэй хандах, олон ургалч үзэлтэй байх; -дасан зохицох, өөрийгөө давах, олон янзын нөхцөл байдлыг даван туулах;

⁷⁷ Бат-Эрдэнэ Б. Үндэсний аюулгүй байдлыг хангахад Дотоод хэргийн их сургуулийн үүрэг, оролцоо. Хууль сахиулахуй сэтгүүл. № 02 (24). Уб.,2020 он

⁷⁸ Боловсролын ирээдүйн чиг хандлага: Баримт бичгийн шинжилгээний зарим үр дүн харах (mnier.mn)

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

	-зөрчилдөөнийг үндэслэлтэй тайван замаар шийдвэрлэх; -мэргэжлийн болон нийгмийн янз бүрийн үйл ажиллагаанд оролцох, чадвараа сорих, туршлага хуримтлуулах, хувийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, бие даан амьдрах, сурах; -дүгнэлт хийх, шийдвэр гаргах, санаачилгатай байх; -багаар ажиллах, энтрепренёр сэтгэлгээтэй байх, хүлээж буй эрсдэл сорилгод хамтаараа дүн шинжилгээ хийх, хамтран төсөл хэрэгжүүлэх; -шинжлэх ухааныг гүнзгий ойлгох чадвартай байх;
WEF, (2019). Schools of the Future Defining New Models of Education for the Fourth Industrial Revolution	-дэлхийн иргэн байх; -инновац хийх, бүтээлч ур чадвартай байх, технологийн ур чадвартай байх; -хүмүүстэй харилцах чадвартай байх, бие даан суралцдаг байх, хамтран суралцах чадвартай байх;
ЭЗХАХБ, (2021). Боловсролын ирээдүйг бүтээх нь	-арга хэмжээ авах, үйлдэл хийх хэрэгслүүдийг эзэмших (agency); -харилцаанд идэвхтэй оролцож, хувь нэмрээ оруулах үүргээ ухамсарлаж, зорилгодоо хүрэхийн тулд ирээдүйгээ тодорхойлж, түүндээ чиглэсэн арга хэмжээ авах; -суралцахуйгаа чиглүүлэх, өөрийн суралцахуйг дизайнчилж, хариуцлага хүлээж, үр дүнг нь өөрөө хүлээх; -суралцахуйн намтраа өөрөө бүтээх; -өргөн, олон талыг хамарсан чадвар, хандлага, үнэ цэн болон мета-танин мэдэхүйн чадвараа хөгжүүлэх; -бусдын оронд өөрийгөө тавьж үзэх, бусдад итгэх, хариуцлага үүрэх, бусдыг хүлээн зөвшөөрөх;
UNESCO, (2021). Ирээдүйгээ хамтдаа дахин төсөөлөх нь Боловсролын нийгмийн шинэ гэрээ	-оролцоотой байх, хамтдаа суралцах, эв нэгдэлтэй байх, нийгэм, ёс суртахууны чадавхтай байх, энэрэн нигүүлсэнгүй байх, алагчлах гадуурхах муу зуршлаас салах; -эх дэлхийгээ хайрладаг байх; -шинжлэх ухааны үндэслэлтэй танин мэдэх, мэдлэгээ ашиглах, асуух тааварлах; -цахим болон нийгмийн ур чадвартай байх; -хамтдаа суралцах, хоршин ажиллах, хамтдаа ажиллах чадавхтай байх;
OECD, (2021). 21st-Century Readers Developing literacy skills in a digital world	-тодорхой бус байдлыг даван туулах; -дижитал ур чадвартай байх; -найдвартай, олон эх сурвалжаас хэрэгтэй мэдээллээ олж авч чаддаг байх;

Хүснэгт 1. Ирээдүйн нийгмийн иргэний эзэмшсэн байх ур чадвар, үнэт зүйлс

Дээрх түлхүүр агуулгаас үзэхэд, тодорхойгүй ирээдүйн иргэдийн нийтлэг дүр төрхийг үнэт зүйл, хандлагын хувьд, шинжлэх ухаанч байдал-суралцахуйн арга барилын хувьд, хувь хүний ур чадварын хувьд тодорхойлж болохоор байна. Тухайлбал, нийтлэг үнэт зүйл хандлагын хувьд ирээдүйн иргэд ёс суртахууны үнэт чанарыг эзэмшсэн, хүнлэг энэрэнгүй, эх дэлхийгээ хайрладаг дэлхийн иргэн байна.

2. Боловсролд ирээдүйн хөгжлийн үзэл баримтлал

Ирээдүйн боловсролын үзэл баримтлалын хувьд шинжилгээнд авсан баримт бичгүүдэд 1) насан туршдаа суралцах, 2) боловсролд тэгш хамрах, 3) боловсролыг дижиталчлах үзэл санааг чухалчлан авч үзсэн байна. Эдгээр үзэл санааны хүрээнд

хамаарах түлхүүр утгыг түүвэрлэн үзэл баримтлалын агуулгыг тодорхойлохыг оролдлоо.

Үзэл баримтлал 1. Насан туршдаа суралцахуйг чиглүүлэх үзэл баримтлалаа болго -Насан туршдаа суралцагч иргэнийг насан туршдаа суралцах боломж нөхцөлөөр хангах нь зайлшгүй юм. Үүний тулд насан туршдаа чанартай боловсрол эзэмших эрхийг баталгаажуулах; насанд хүрэгчдийн суралцах боломжийг өргөжүүлэх; эзэмшсэн боловсролыг нь баталгаажуулах зэрэг нь энэхүү үзэл баримтлалын гол агуулга болж байна гэж үзэхээр байна. Мөн хүн бүр тасралтгүй суралцах нь нийгмээрээ суралцдаг гэсэн үг бөгөөд энэ нь суралцагч нийгмийн үзэл санааг агуулсан байна. -Насан туршдаа суралцахуй нь албадлагаар бус ухамсартайгаар, мэдлэг эзэмшихээр хязгаарлагдах бус мэдлэгээ ашигладаг, шинэ зүйл хамтран бүтээдэг, суралцахуйн намтраа өөрөө бүтээж удирддаг, суралцахуйн байх бөгөөд энэ нь ирээдүйн XXI зууны боловсрол байх болно.

Үзэл баримтлал 2. Боловсролд тэгш хамруулах, тэгш оролцоог хангах шинэ хандлагыг баримтал -Боловсролд тэгш хамруулах, тэгш оролцоог хангах шинэ хандлагыг илэрхийлэх түлхүүр ойлголт нь хүн бүрийн боловсрол эзэмших эрх, эрх тэгш байдал, тэгш боломж, суралцагчдын ялгаатай байдал,ялгаатай хэрэгцээ зэрэг байна. -Хүн бүр үүний дотор насанд хүрэгч, онцгой авьяас чадвартай сурагч бүгдийг нь боловсролд тэгш хамруулж, тэгш боломж олгох ёстой бөгөөд тэгш хамруулах боловсролыг илүү өргөн хүрээнд хүн бүрийг боловсролд тэгш хамруулахад (inclusive) чиглүүлэх нь зүйтэй. Үүний дотор тусгай хэрэгцээт, нийгмийн эмзэг бүлэг, үндэсний цөөнхөд нэн тэргүүнд чиглэсэн байхад анхаарна. Тэгш хамрах боловсролыг зөвхөн хөгжлийн бэрхшээлтэй зэрэг бүлгийн хүрээнд, явцуу авч үзэж байсан сургамжийг гэтлэн хүн бүрийн эрэлт хэрэгцээ ялгаатай учраас эрэлт хэрэгцээнд нь нийцсэн сурах, боловсрох боломж олгох, “хүн бүр амьдралынхаа туршид чанартай боловсрол эзэмшихийг баталгаажуулах (ЮНЕСКО, 2022)” нь тэгш хамруулах боловсролын үзэл санааны үндэс болж байна.

3. Боловсролын шинэчлэлийг хэрэгжүүлэхэд анхаарах зүйл

Боловсролын ирээдүйн хөгжлийн үзэл баримтлал, тогтолцооны өөрчлөлт нь боловсролын бодлогоор дамжин хэрэгжих учиртай бөгөөд шинжилгээнд авсан баримт бичгүүдэд боловсролын шинэчлэлийг хийхдээ олон талын оролцоог хангаж тэдний санал шүүмжлэлийг тусган, илүү ардчилсан байдлаар бодлогын хувилбарыг тодорхойлохыг санал болгосон байна.

Ирээдүйн боловсролын бодлого боловсролын чанар, тэгш байдлыг хангахын тулд юуны түрүүнд сургалтын хөтөлбөр, түүний агуулга, арга зүй, суралцахуйн үр дүнтэй байдлыг хангахад чиглэх шаардлагатай нь шинжилгээнээс харагдсан тул бид энэхүү хэсгээр сургалтын хөтөлбөр, үнэлгээний талаар шинжилсэн үр дүнг танилцуулж байна.

Баримт бичгийн нэр	Сургалтын хөтөлбөртэй холбоотой агуулга	Үнэлгээтэй холбоотой түлхүүр санаа

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

Edgar Faure (UNESCO, 1972). Оршихуйн төлөөх боловсрол: Дэлхийн боловсролын өнөөдөр ба маргааш	-ажил, амьдралын бүхий л үйл ажиллагаатай нягт холбогдсон байх, ажил амьдралд бодитоор хэрэглэгдэх дадлага, сургуулийг тусгах; -нэг ажлын байраас өөр ажлын байранд шилжиж хөрвөхөд саадгүй байх; -боловсрол, ажил хөдөлмөр хоёрыг хооронд нь салгахгүйгээр нягт уялдуулан холбох;	-суралцахуйн үр дүн нь нийгэм, суралцагчийн хүлээн зөвшөөрсөн үр дүн байх; -суралцагч бодитоор юу сурсан нь чухал байхад анхаарлаа төвлөрүүлэх; -суралцахуйн үр дүн нь суралцагчийг ажил хөдөлмөр эрхлэх, өөр ажилд шилжихэд саад бэрхшээлгүй байх; -нийгэм болон суралцагч өөрөө хүлээн зөвшөөрсөн байх;
Jacques Delors (1996). Суралцахуй: Түүнд нуугдсан эрдэнэс	-ажил амьдралтайгаа холбоотой зүйлийг сурах; -шинэ нөхцөл байдал, өөрчлөлтийг даван туулах, дасан зохицоход нь дэмжлэг үзүүлэхүйц байх; -байгаль, нийгэм, хүмүүнлэгийн ухааны эрдэм шинжилгээний ололт амжилтыг харгалзах;	-боловсролын үр дүн нь нийгмийн эерэг өөрчлөлтийг бий болгоход чиглэх; -үр дүнд суурилсан үнэлгээ санхүүжилтийг хэрэгжүүлэх; -сургууль дээр олж авсан мэдлэгээ ажил хийж байхдаа бие даан сурсан туршлагаасаа өндөр эсвэл доогуур үнэлэхгүй байх;
World Economic Forum (2019). Schools of the Future Defining New Models of Education for the Fourth Industrial Revolution	-асуудал, төсөлд суурилан хамтран суралцах, тооцоолох, шийдлийг олох; - агуулгыг бодит хэрэглээнд нэгтгэх, -суралцах, мэдлэгт дурлах, насан туршдаа суралцах хүслийг хөгжүүлэхэд чиглэх; -суралцагч нэг бүр, хувийн зан чанар тус бүрд тохирсон байх, “нийгэм, эдийн засгийн суралцагчийн зан чанар, сонирхол зэрэг бүх талуудын хэрэгцээг хангасан байх;	-багш нарын мэргэжлийн мэдлэгийн үнэлгээг бэхжүүлэх; -суралцагчдад бодитой дэмжлэг үзүүлдэг байх;
ЭЗХАХБ (2021). Боловсролын ирээдүйг бүтээх нь	-тодорхой арга хэмжээ авах, үйлдэл хийх хэрэгслүүдийг эзэмших; -ирээдүйгээ тодорхойлох, түүндээ чиглэсэн арга хэмжээ авах, өөрийн суралцахуйг чиглүүлэх; -бусдын оронд өөрийгөө тавьж үзэх, бусдад итгэх, хариуцлага үүрэх, бусдыг хүлээн зөвшөөрөх зэрэг нийгэм, сэтгэл хөдлөлийн чадвар эзэмших;	-бүтээмжийн өсөлтөд боловсролын үүргийн талаарх ойлголтыг сайжруулах; -боловсролын нийгмийн үр дүнд шинжилгээ хийх; -сургалтын үр дүнг үнэлэхдээ сургалтын янз бүрийн суваг, орчны хувь нэмрийн талаарх ойлголтыг сайжруулах;
UNESCO (2021). Ирээдүйгээ хамтдаа дахин төсөөлөх нь Боловсролын нийгмийн шинэ гэрээ	-гэмтэн сүйдэж буй амьд гаригтайгаа холбогдож буйгаа эргэн харах, дахин шинээр суралцах; -мэдэхүй ба мэдрэхүйг интеграцчилах; -бичиг үсэг тайлагдалтыг өргөжүүлэх, олон хэлтэй ирээдүйг бий болгох; -шинжлэх ухаанч байх, шинжлэн судлах, эрэл хайгуул хийх; -технологи ашиглах;	-насан туршдаа чанартай боловсрол эзэмших эрхийг баталгаажуулах; -үр дүнг хүлээн зөвшөөрөх, баталгаажуулах;

	-урлагийн, хүний эрхийн боловсрол эзэмших, оролцоотой иргэн болох;	
OECD (2021). 21st-Century Readers Developing literacy skills in a digital world	-дигитал ур чадварыг нэмэгдүүлэх	

Хүснэгт 2. Сургалтын хөтөлбөр, үнэлгээтэй холбоотой түлхүүр санаа

Шинжилгээнээс үзэхэд, сургалтын хөтөлбөрийг тодорхой төрлийн хичээлүүд гэсэн хэвшмэл ойлголтоос илүү өргөн хүрээтэй, “шинэ мэдлэг эзэмших болон шинэ мэдлэг, шинэ ертөнцийг хамтдаа бүтээх гэсэн... амин чухал хоёр чухал үйл явцтай” уялдуулж шинээр авч үзэх шаардлагатай болох нь харагдаж байна. Тухайлбал, шинжилгээнд бүртгэгдсэн “ажил, амьдралын бүхий л үйл ажиллагаатай нягт холбогдсон байх, ажил амьдралд бодитоор хэрэглэгдэх дадлага, сургуулилтыг тусгах; шинэ нөхцөл байдал, өөрчлөлтийг даван туулах, дасан зохицоход нь дэмжлэг үзүүлэхүйц байх; ирээдүйгээ тодорхойлох, түүндээ чиглэсэн арга хэмжээ авах, өөрийн суралцахуйг чиглүүлэх; гэмтэн сүйдэж буй амьд гаригтайгаа холбогдож буйгаа эргэн харах, дахин шинээр суралцах; мэдэхүй ба мэдрэхүйг интеграцчилах” зэрэг нь хүн төрөлхтний бүтээсэн мэдлэгийг эзэмшиж, түүнийгээ амьдралдаа бүтээлчээр ашиглах ур чадварыг хөгжүүлэх сургалтын хөтөлбөрийн уламжлалт зорилго, агуулгыг эргэн харахад хүргэж байна. Үнэлгээний тухайд боловсролын бодлогын хэрэгжилтийн болон суралцагчийн үнэлгээтэй холбоотой асуудлыг хөндөн тавьжээ. Тухайлбал, суралцагчийн үнэлгээний тухайд сурсан зүйлээ бодит амьдрал дээр хэрэгжүүлж буй байдал болон тухайн үнэлгээг нийгэм, суралцагч өөрөө хүлээн зөвшөөрсөн байх нь чухал үзүүлэлт болохоор байна. Харин боловсролын бодлогын хэрэгжилтийг үнэлэхдээ улс орны хөгжилд боловсролын үзүүлж буй үр нөлөөтэй холбох, гүйцэтгэлийн үр дүнг үнэлэх зэргийг чухалчилсан гэж үзэхээр байна.⁷⁹

Санал

- Хууль сахиулах байгууллагын хүний нөөцийг нийгмийн эрэлт, хэрэгцээнд тулгуурлан бэлтгэхэд хамгийн түрүүнд ирээдүйн нийгмийн харилцааны тандан судалгаа явуулж, түүнд нийцүүлэн багшлах бүрэлдэхүүнийг сургалтад хамруулах, хичээлийн хөтөлбөрүүдийг шинэчлэн боловсруулах;

- Гадаадын их, дээд сургуулиудаас ирээдүйн иргэдэд үйлчлэх, нийгмийн харилцааг зохицуулах, чадамж бүхий хууль тогтоомж дээр ажиллаж чадах алба хаагчдыг бэлтгэх туршлага судлах;

- Хүний эрхийг зөрчих явдлыг нэг мөр арилгах зорилгоор хүний эрхийн сургагч багшийг бэлтгэх;

- Боловсролын судалгааны үндэсний хүрээлэн, Боловсролын хөгжлийн ирээдүйн судалгааны сектор, Дотоод хэргийн их сургуулийн профессор багш нар хамтран боловсролын ирээдүйн чиг хандлага, баримт бичгийн судалгааны ажил

⁷⁹ Туяа, У. Хүрэлтоогоо, М нар. Боловсролын ирээдүйн чиг хандлага, Баримт бичгийн шинжилгээний үр дүн. Боловсролын судалгааны монголын сэтгүүл. Уб., 2022 он. Цуврал 27, №1.

гүйцэтгэж, түүнд нийцүүлэн сургалтын хөтөлбөрүүдийг шинэчлэх ажлыг зохион байгуулах зэрэг болно.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Ирээдүйгээ хамтдаа дахин төсөөлөх нь: Боловсролын нийгмийн шинэ гэрээ: гүйцэтгэлийн хураангуй - unesco digital library
2. Бат-Эрдэнэ Б. “Хууль сахиулах салбарын тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд хууль сахиулахын их сургуулийн үүрэг оролцоо, хэрэгжүүлж буй бодлого”. “Хууль сахиулах үйл ажиллагаа: Онол, практикийн тулгамдсан асуудал” сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл №1, Уб., 2016 он
3. Бат-Эрдэнэ Б. “Үндэсний аюулгүй байдлыг хангахад дотоод хэргийн Их сургуулийн үүрэг оролцоо”. “Хууль сахиулахуй” сэтгүүл. № 02 (24). Уб., 2020 он
4. Боловсролын ирээдүйн чиг хандлага: Баримт бичгийн шинжилгээний зарим үр дүн харах (mnier.mn)
5. Туяа У, Хүрэлтогоо М нар. Боловсролын ирээдүйн чиг хандлага, Баримт бичгийн шинжилгээний үр дүн. Боловсролын судалгааны сэтгүүл. Уб., 2022 он. Цуврал 27, №1.

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

БАГШИЙН ХӨГЖИЛ, ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГЫГ ТОДОРХОЙЛОХ НЬ DETERMINING OF PROFESSORS' NEEDS AND REQUIREMENTS

Б.Ариунзаяа

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Хууль сахиулахуйн боловсрол судлалын төвийн эрхлэгч, цагдаагийн дэд хурандаа

Ariunzaya.B

Head of education studies center at University of Internal Affairs, Mongolia, police lieutenant colonel

Хураангуй: Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай Монгол Улсын хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1, 3.1.3 дахь заалт, 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсгийн хэрэгжилтийн байдлыг багш нараас авсан хэрэгцээ, шаардлагын асуумжийн үр дүнд үндэслэн тодорхойлж, санал-зөвлөмж боловсруулсан.

Судалгааг тусгайлан бэлтгэсэн асуумж боловсруулан цахимаар авч, судалгааны өгөгдлийн боловсруулалтыг SPSS 25.0 программаар гүйцэтгэв.

Abstract: In our research work, we determined how clauses 3.1.1, 3.1.3, and 8.1 of Mongolia's Law on Support for Teacher Development are being implemented, and completed the research work aimed at evaluating the current situation and making recommendations.

The survey was conducted electronically using a specially prepared questionnaire, and the processing of survey data was analyzed using SPSS 25.0 software.

Түлхүүр үгс: Багш, багшийн хөгжил, хэрэгцээ, шаардлага

Keywords: Lecturer, professor, teacher development, needs, requirement

Нэг. Судалгааны ажлын үндэслэл

Боловсролын салбар, дээд боловсролын салбарын хөдөлгөгч хүч нь багшийн хөгжил билээ. Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай Монгол Улсын хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1, 3.1.3 дахь заалт, 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх заалтын хэрэгжилтийн байдлыг багш нараас авсан хэрэгцээ, шаардлагын асуумжаар тодорхойлох шаардлагатай байна.

Я.Цэвэлийн монгол хэлний товч тайлбар толь бичигт “багш”- эрдэм сургах хүн гэж тайлбарласан.⁸⁰

Боловсролын тухай хуульд⁸¹, Боловсролын стандарт нь багшийн мэргэжлийн түвшин, сургалтын орчинд тавигдах үндсэн шаардлагыг тодорхойлно, Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, арга зүйн байгууллага боловсролын хөгжлийн бодлого болон сургууль, цэцэрлэгийн багш, ажилтны эрэлт, хэрэгцээнд тулгуурлан мэргэжлийн тасралтгүй хөгжлийг дэмжих үйлчилгээг мэргэжил, арга зүйн нэгдсэн

⁸⁰ Монгол хэлний их тайлбар толь, 2022 оны 05 дугаар сарын 26-ны өдрийн хандалт

⁸¹ <https://legalinfo.mn/mn/detail/9020>

удирдлага, зохицуулалтаар хангах, зохион байгуулах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ гэж заасан.

Дээд боловсролын тухай хуульд⁸² багш, эрдэм шинжилгээний ажилтан бэлтгэх, давтан сургах, тэдний болон төгсөгчийн мэргэшлийг дээшлүүлэх, их сургууль, дээд сургууль, коллежид мэргэжлийн хичээлийг магистр, түүнээс дээш зэрэгтэй багш заах бөгөөд магистр, докторын хөтөлбөрийн хичээлийг докторын зэрэгтэй багш заана. Их сургууль, дээд сургууль, коллежийн багшийн мэргэжил эзэмшээгүй орон тооны багш заах арга зүй эзэмшсэн байна, их сургууль, дээд сургууль, коллежийн багшийн албан тушаал нь профессор, дэд профессор, ахлах багш, багш, дадлагажигч багш байна гэж заажээ.

Судалгааны зорилго: Дээд боловсролын чиг хандлагыг өөрчлөх субъект багш, багшийн хөгжлийн тухай ойлголт, тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх арга зам, үр дүнгийн зарим хүчин зүйл, шаардлагын талаар судлахад чиглэнэ.

Энэхүү зорилгодоо хүрэхийн тулд багшийн хөгжлийн талаар судлах, багшийн хөгжих хэрэгцээ, шаардлагыг тодорхойлох суурь судалгаа авч, боловсруулах үр дүн гаргаж санал дэвшүүлэх болно.

Судалгааны объект: ДХИС-ийн багш нарын багшийн хөгжлийн хэрэгцээ шаардлага, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйл болно.

Судалгааны хамрах хүрээ: ДХИС-ийн багш нарын цахим судалгаанд хамрагдсан оролцогчид.

Хоёр. Багшийн хөгжлийн онол, арга зүй

Багшийн хөгжил бол нэг талаас төрийн зүгээс багшийг хөгжүүлэх бодлого дэмжлэг нөгөө талаас багшийн өөрийн хичээл зүтгэл болсоор байна.⁸³

Альфред Адлер (2014)-ын хувийн зан чанарын онол нь биднийг юу хөдөлгөдөг вэ?, хувь хүний хүсэл эрмэлзэлд ямар агуу хүч байдаг вэ? гэдэг хоёр асуултад төвлөрдөг. Эцэст нь тэрээр энэхүү хөдөлгөгч хүчийг төгс төгөлдөрт хүрэх тэмүүлэл гэж нэрлэх болсон бөгөөд энэ нь бид бүгд өөрсдийн боломж, зорилгодоо хүрэх хүслийг илэрхийлдэг хэллэг бөгөөд энэ нь өөрийгөө бодитоор таниулах гэсэн илүү өргөнөөр хүлээн зөвшөөрөгдсөн үзэл баримтлалтай тун төстэй үйл явц юм (Альфред Адлер 2014)⁸⁴.

Альфред Адлер нь америкийн нийгмийн шинжлэх ухаанд үнэтэй хувь нэмэр оруулсан сэтгэл судлаач бөгөөд багшийн хөгжил, багшлах ур чадварын талаар өөрийн үзэл баримтлалыг нийгмийн шинжлэх ухааны салбарт хүлээн зөвшөөрүүлсэн.

“Хүн бол мөн чанарын хувьд сөргөөс эерэг рүү дээшлэх гэсэн аугаа их хэрэгцээг илтгэж байдаг”. Тийм ч учраас багшийн хөгжил бие сэтгэхүйн болоод бүтээлч үйлээр тасралтгүй явагдах ахиц дэвшил байдаг. Багш нь өөрөө өөрийнхөө өмнө хариуцлага

⁸² <https://legalinfo.mn/mn/detail/251>

⁸³ Хандмаа А. Багшийг манлайллыг загварчлах нь /Их сургуулийн жишээн дээр/. Бизнесийн удирдлагын доктор зэрэг горилсон бүтээл. Уб., 2018. 43 дахь тал

⁸⁴ Alfard Adler, 2014, The Leadership Professors' skill, Vol. 4, No. 1 (Feb., 1990), pp. 7-22 (16 pages) Journal of Academy of Management, <https://www.jstor.org/stable/4164929>.

хүлээдэг, тодорхой зорилготой түүндээ хүрэх чин эрмэлзэлтэй өөрийн хүч бололцоотой зөв мэдэрч залах боломжтой өөрөө хөгжих явц гэж бодож байна. Багшийн хөгжил гэдэг нь хувь багш өөрийгөө өөрчлөх бүхий л боломжийг ашиглан мэргэжил, мэргэшил боловсролоо байнга дээшлүүлж, цаг ямагт өсөж хөгжиж байдаг идэвхтэй хандлага, тасралтгүй хөгжих үйл явц⁸⁵ хэмээсэн.

Боловсролын сэтгэл зүйч Бенжамин Блум (1956)-ын боловсруулсан танин мэдэхүйн онолын үндэслэгч, түүний сурган хүмүүжүүлэх онолын талаарх бүтээлүүд нь боловсролын зорилгын хамаарлыг авч судалсан нь боловсролын салбарт Блүүмын таксономи буюу Боловсролын зорилтуудын ангилал зүй гэж хүлээн зөвшөөрөгдсөн. Судлаачийн онол болон сургалтын арга барил хоёрын уялдаа холбоо нь дээд боловсролын сургалтын байгууллагад багшийн хөгжлийн асуудлыг хөнддөг.⁸⁶

Багшийн мэргэжил бол хүний сэтгэлийн эмзэг нандин ертөнцөд тасралтгүйгээр нэвтрэн орох, хүн судлалын мэргэжил юм. Сурган хүмүүжүүлэгчийн урлаг, ур чадвар нь түүний чин сэтгэл, уужим ухаан хоёрыг хослуулах чадвартай байдаг. Иймээс судалгааны ажилдаа багшийн ур чадварын талаар ярих ур чадвар, баримт бичиг боловсруулах ур чадвар, судалгааны арга зүй, заах арга зүй, мэргэжлийн ур чадвар зэргийн хэрэгцээ шаардлага ямар түвшинд байгааг судлах нь зүйтэй гэж онол, арга зүй талаас нь судалсан. Үүнд:

Ярих ур чадвар: Ярих ур чадвар гэдэг нь мэдээллийг бусдад дамжуулах, хуваалцах чадвар бөгөөд үр дүнтэй арга барил. Багшийн ярих ур чадвар нь харилцаа, сонсох, ярих, унших, танилцуулах, бичих зэрэг ур чадварт шууд нөлөөлдөг (Meeta Sinha Jakhanwal).

Баримт бичиг боловсруулах ур чадвар: Баримт бичиг боловсруулах, бичих ур чадварыг хүмүүс ярихын зэрэгцээ өөрийгөө илэрхийлэхэд ашигладаг илэрхийлэх арга замуудын нэг гэж Элфторп (2017) тодорхойлсон. Багш нарын үндсэн ур чадваруудын нэг нь баримт бичиг боловсруулах, академик төрлөөр бичих мэдлэг, ур чадварыг эзэмшихийн тулд багш нар байнга хөгжиж, бичих чадварыг эрдэм шинжилгээний ажил, судалгааны ажил бичих замаар олж авах боломжтой (Demirel and Şahinel, 2006).

Судалгааны арга зүй: Профессоруудын судалгааны арга зүйн ур чадвар нь шинжлэх ухааны нарийн, үндэслэлтэй судалгаа явуулах, судалгааг зохион бүтээх, мэдээлэл цуглуулах, үр дүнтэй дүн шинжилгээ хийх арга зүй чухал.

Багшийн судалгааны арга зүйн ур чадвар нь одоо байгаа судалгааны ном зохиолд шүүмжлэлтэй хандах, мэдлэгийн цоорхойг илрүүлэх, эдгээр цоорхойг арилгах судалгааны асуултуудыг боловсруулах чадварыг хэлнэ.⁸⁷

⁸⁵ Kingdom Umegbewe Goodluck, Justin M. Odinioha Gabriel Adlerian Individual Psychology Counselling Theory: Implications for the Nigeria Context, British Journal of Applied Science and Technology 19(6): 1-9, 2017; Article no.BJAST.31087, ISSN: 2231-0843, NLM ID: 101664541DOI: 10.9734/BJAST/2017/31087

⁸⁶ Benjamin Bloom, What learning taxonomy, 2005, Harvard Business Press, ISBN:0875848974, 9780875848976

⁸⁷ Bass, B.M., Stogdill's Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications", (3rd ed.), The Free Press, A Division of Macmillan, Inc, New York, 2018.

Заах арга зүй: Кэрол Двеок (2018)-ын өсөлтийн сэтгэлгээний онол нь нийгмийн шинжлэх ухааны дээд боловсролын салбарт заах арга зүйгээр нэр хүндтэй болж, оюутнуудыг сорилт, саад бэрхшээлийг даван туулах, оюун ухаан, ур чадвараа хөгжүүлэх чадварт итгэхэд нь урамшуулан дэмжсэн.⁸⁸

Ховард Гарднер (2018)-ын танин мэдэхүй, оюуны онол нь заах арга барилыг үргэлжлүүлэн боловсруулж, танин мэдэхүйн олон талын чадварыг хүлээн зөвшөөрч, сурагчдын хувь хүний давуу тал, сурах арга барилд нийцүүлэн зааварчилгааг эрдэмтдэд хүлээн зөвшөөрүүлсэн.

Мэргэжлийн ур чадвар: Мариеллен Веймор (2018)-ын "Суралцагч төвтэй мэргэжлийн заах арга зүй: Практикийн таван үндсэн өөрчлөлт" номдоо тусгасан суралцагч төвтэй сургалтын талаарх судалгаа нь оюутнуудыг хамтын үйл ажиллагаа, шүүмжлэлтэй сэтгэх дасгал, сурган хүмүүжүүлэх замаар сургалтын үйл явцад идэвхтэй оролцуулахын чухлыг онцолсон.

Патрисия Кросс (2019)-ын сурган хүмүүжүүлэгчдэд оюутны сурлагад үр дүнтэй үнэлгээ өгөх, утга учиртай санал хүсэлт өгөх практик стратегиар хангаж, сурган хүмүүжүүлэх үйл ажиллагааг тасралтгүй сайжруулахад мэргэжлийн ур чадвар онцгой нөлөөлнө⁸⁹ гэж үзсэн.

Гурав. Судалгааны арга зүй, боловсруулалт

Багшийн хөгжлийн хэрэгцээ, шаардлагыг судлахдаа, социологийн судалгааны аргыг ашигласан.

Францын гүн ухаантан Огюст Конт (1798-1857) социологийг үндэслэгч гэж үздэг. Тэрээр 1830-аад онд "социологи" гэсэн нэр томъёог гаргаж, түүний үзэл баримтлалыг хөгжүүлж, нийгмийг шинжлэх ухаанд судлахыг чухалчилсан.⁹⁰

Карл Маркс (1818-1883), Марксын "Коммунист тунхаг", "Капитал" зэрэг бүтээл нь нийгмийг бүрдүүлдэг нийгэм, эдийн засгийн бүтцийг судалсан. Ангийн тэмцэл ба капитализмын талаарх түүний үзэл санаа нь социологийн сэтгэлгээнд гүн нөлөө үзүүлсэн.

Харин сүүлийн үеийн эрдэмтдээс, Пьер Бурдьё (1930-2002): Бурдьё нийгмийн практикийн онолыг хөгжүүлж, соёлын капитал, талбар зэрэг ойлголтыг нэвтрүүлсэн ба түүний бүтээл нийгмийн анги, соёл, эрх мэдлийн хоорондын хамаарлыг судалсан.

Социологи нь шинжлэх ухаан болон үүсэн бий болсноос хойш түүний хөгжилд янз бүрийн гарал үүсэл, цаг үеийн эрдэмтэд ихээхэн хувь нэмэр оруулсан. Өнөөдөр социологийн судалгаа тасралтгүй хөгжиж, шинэ эрдэмтэд энэ салбарт орж, өмнөх эрдэмтдийнхээ ажилд тулгуурлан хөгжиж байна.⁹¹

⁸⁸ Carol Dveok, Defining Leadership through Followership: Concepts for Approaching Leadership Development. 2018.

⁸⁹ Patriciya Cross et al., (2019), Professional skills., International Journal of Human Resource Management, 11(4), pp 766-768.

⁹⁰ Yugost Kont (1998). The New State: Group Organization the Solution of Popular Government. University Park, PA: The Pennsylvania State University Press. ISBN 9780271018256.

⁹¹ Mahoney, Joseph T. (2002) "The relevance of Chester I. Barnard's teaching to contemporary management education: communicating the aesthetics of management Int. J. Organ. Theory Behav. 5 (1&2): 159-172.

Социологи нь нийгмийн амьдрал, нийгмийн динамик, нийгмийн шалтгаан, нийгмийн институтийг судалдаг. Социологийн чиглэлээр хийгдэж буй судалгааны судалгааг сайтар төлөвлөж, өгөгдлийг бодитой цуглуулах, үнэлэхэд тусалдаг сайн тогтсон журмыг ашигладаг. Үүний зорилго нь эдгээр динамикийг тайлбарлахдаа судлаачдын тайлбарыг ашиглахаас илүүтэй нийгмийн динамикийг үнэн зөв тусгасан мэдээлэл цуглуулдаг.

Социологийн судалгааны арга зүй гэдэг нь нийгмийн үзэгдлийг судлах, тухайн салбарт найдвартай, үндэслэлтэй мэдлэгийг бий болгоход ашигладаг системчилсэн хандлагыг өргөн ашигладаг.

Социологийн судалгааны арга нь тоон болон чанарын хандлагыг хослуулсан холимог аргын судалгаа нь социологид улам бүр нэг нэгнийхээ давуу талыг нөхөж, нийгмийн үзэгдлийн талаар цогц ойлголт өгөхөд ашиглагдаж байгаа тул энэхүү аргыг ашигласан.

Бидний судалгаанд нийт 123 оролцогч хамрагдсанаас, 69 ба 56.09 хувь нь эрэгтэй, 54 ба 43.91 хувь нь эмэгтэй байсан.

Онолын хэсэгт үзүүлсэн таван хувьсагчаар багш нарын хэрэгцээ, шаардлагыг 0-5 үнэлгээгээр үнэлүүлэн өгөгдлийн бааз бүрдүүлсэн.

Ярих ур чадварын хувьд сул үг хэрэглэдэг байдал 3.75, өөрийн ярих ур чадварыг үнэлсэн байдал 4.07 тоон утга бүхий бага үр дүнг үзүүлснээс багш нарын ярих ур чадвар, сул үг хэрэглэхгүй ярьж сурах хэрэгцээ байна гэж дүгнэсэн. Харин бусадтай ярилцах чадвар, ярьж байгаа зүйлийг ойлгуулах чадвар сайн байна гэж дүгнэж байна (График 1.).

График 1. Ярих, тайлбарлах ур чадвар

Тайлбар: Судалгааны ажлын боловсруулалтын үр дүн

Баримт бичиг боловсруулалтын хэрэгцээ, шаардлагыг судлахад, лекц боловсруулах чадвар 4.54 байгаа нь багш нарт лекц боловсруулах чадварын сургалт орох шаардлагатай гэж дүгнэж болохоор байна. Мөн баримт бичиг хянах чадвар дээр багш нар 4.56 үнэлгээ өгсөн нь энэ чиглэлээр хөгжүүлэх шаардлага байгааг илэрхийлж байна. Баримт бичигт дүн шинжилгээ хийх, баримт бичгийн төрөл ангиллын талаар багш нар сайн чадвартай байна гэж дүгнэж болно (График 2.).

График 2. Баримт бичиг боловсруулалт

Тайлбар: Судалгааны ажлын боловсруулалтын үр дүн

Багш нарын судалгааны арга зүй судалгааны ажил бичих чадвар 4.35, өгөгдөл боловсруулах чадвар 4.37 үнэлгээтэй байгаа нь энэхүү үзүүлэлтэд нийцсэн хэрэгцээ өндөр байна. Харин судалгааны ажлаас ашиглах чадвар 4.47, судалгааны үр дүнг тайлбарлах чадвар 4.46 байгаа нь энэхүү чадварт багш нар сэтгэл ханамжтай байгааг илтгэж байна. (График 3.)

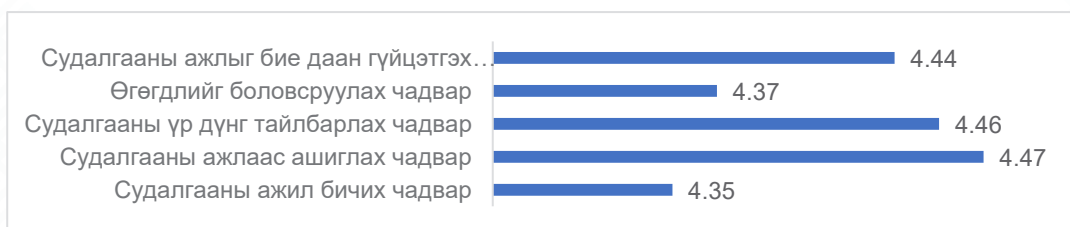

График 3. Судалгааны арга зүй

Тайлбар: Судалгааны ажлын боловсруулалтын үр дүн

Багш нар заах арга зүйн хувьд, заах арга зүй, багшлах арга зүй хөгжүүлэх сургалт шаардлагатай, хэрэгцээтэй байгааг жигнэсэн дундаж үнэлгээ 4.46 байгаагаас дүгнэж болно. Багш нарын ярьж тайлбарлах арга зүй 4.77 байгаа нь өмнөх хувьсагчдын үр дүнтэй ижил өндөр үзүүлэлттэй тоон утга ахин батлагдаж байна (График 4.).

График 4. Заах арга зүй

Тайлбар: Судалгааны ажлын боловсруулалтын үр дүн.

Багш нарын мэргэжлийн ур чадварын хувьд, мэргэжлийн хичээлд ашиглах гадаад хэлний мэдлэг 3.74, мэргэшсэн үнэмлэх, батламж байгаа эсэхэд 4.18 үнэлгээ өгснөөс мэргэжлийн чиглэлээр сургалтад хамрагдах хэрэгцээ, шаардлага байгааг илтгэж байна.

Харин мэргэжлийн хичээл заах арга барил 4.37, мэргэжлийн хувьд хангалттай туршлагатай үзүүлэлт 4.33 тус тус байгаа нь багш нар мэргэжлийн хувьд чадварлаг болохыг баталлаа. (График 5.)

График 5. Мэргэжлийн ур чадвар

Тайлбар: Судалгааны ажлын боловсруулалтын үр дүн.

Хувьсагч тус бүрийн найдвартай байдлыг SPSS25.0 программаар тооцоолон шинжилж бодсон. Хувьсагчдын найдвартай байдал 0.794-0.878 тоон утга хооронд хэлбэлзэж, жигнэсэн дундаж утга 0.831 тоон утгатай гарч, бидний судалгааны үр дүн найдвартай болохыг баталсан. (Хүснэгт 1, Зураг 1.)

№	Үзүүлэлт, хувьсагчид	Кронбах альфа, найдвартай байдлын утга	Жигнэсэн дундаж утга
1	Ярих тайлбарлах ур чадвар	0.846	0.831
2	Баримт бичиг боловсруулах чадвар	0.794	
3	Судалгааны арга зүй	0.802	
4	Заах арга зүй	0.839	
5	Мэргэжлийн ур чадвар	0.876	

Хүснэгт 1. Найдвартай байдлын үр дүнгийн харьцуулалт

Тайлбар: Судалгааны ажлын боловсруулалтын үр дүн.

Зураг 1. Найдвартай байдлын үр дүнгийн харьцуулалт

Тайлбар: Судалгааны ажлын боловсруулалтын үр дүн

Дөрөв. Дүгнэлт, санал

Багш нарын хэрэгцээ, шаардлагын судалгаанд нийт 123 багш (доктор зэрэгтэй 13, магистр зэрэгтэй 120) хамрагдсан. Багш нарын хэрэгцээ хүлээлтээс харахад, багш нар ярих ур чадвараа дээшлүүлэх, судалгааны арга зүйд суралцах, баримт бичиг боловсруулах судалгааны ажил бичих, заах арга зүй, багшлах арга зүйгээр давтан сургалтад, мэргэжлийн ур чадварыг үнэлсэн сургалтад, мэргэжлийн гадаад хэлний сургалтад тус тус хамрагдах хэрэгцээ байна гэж дүгнэлээ.

Судалгааны үр дүнд үндэслэн дараах хоёр саналыг үндэслэлтэй гэж үзэж байна. Үүнд:

1. Багш нарыг тасралтгүй хөгжүүлэх цогц хөтөлбөр боловсруулан богино хугацаагаар ажлын байранд хөгжүүлэх сургалтыг зохион байгуулж, туршлага солилцон мэдлэг түгээх.
2. Судалгааны арга зүйн сургалтыг баримт бичиг боловсруулах сургалттай хослуулан зохион байгуулах.

Эх сурвалжийн жагсаалт

Монгол хэл дээрх эх сурвалж

1. Батхуяг С, Ичинхорлоо Ш, Энхжаргал С, “Сурган хүмүүжүүлэх зүйн үндэс”. Уб., 2006 он
2. Батзориг Ж, Саранчимэг Д, “Бидний лавлах”. Уб., 2009 он
3. Боловсрол мэдээлэл сэтгүүл №6. Уб., 2007 он
4. Боловсрол мэдээлэл сэтгүүл №2, 4. Уб., 2008 он
5. Багш та хүүхдийн хөгжлийн хөтөч. Уб., 2013
6. Багшийн хөгжил түүнийг үнэлэн дэмжих асуудлууд. Уб., 2007 он

7. Жадамба Б, Батсуурь Ц, Пүрэв-Очир Б, Пүрэвдорж Д, “Багш боловсролын ирээдүй”. УБ., 2005
8. Ичинхорлоо Ш, “Багшийн ном”. УБ., 2004
9. Монгол Улсын Засгийн газар, Монголын боловсролыг 2006-2015 онд хөгжүүлэх мастер төлөвлөгөө. УБ., 2007 он
10. Оюун Ц, Түмэндэмбэрэл Д, “Багшийн хөгжил”. УБ., 2005 он
11. Оюун Ц, “Багшийн хөгжлийн арга зүйн зарим асуудал”. УБ., 2003 он
12. Хүүхэд нэг бүрийн хөгжлийн төлөө. УБ., 2013 он.
13. Чанартай боловсрол хөгжлийн баталгаа. УБ., 2001 он.
14. Байгалмаа Ч, “Багш мэргэжлийн хөгжил туршилт судалгаа”. УБ., 2013 он

Гадаад хэл дээрх эх сурвалж

1. Alford Adler, 2014, The Leadership Professors' skill, Vol. 4, No. 1 (Feb., 1990), pp. 7-22 (16 pages) Journal of Academy of Management, <https://www.jstor.org/stable/4164929>.
2. Kingdom Umegbewe Goodluck, Justin M. Odinioha Gabriel Adlerian Individual Psychology Counselling Theory: Implications for the Nigeria Context, British Journal of Applied Science and Technology
3. 19(6): 1-9, 2017; Article no.BJAST.31087, ISSN: 2231-0843, NLM ID: 101664541DOI: 10.9734/BJAST/2017/31087
4. Benjamin Bloom, What learning taxonomy, 2005, Harvard Business Press, ISBN:0875848974, 9780875848976
5. Bass, B.M., Stogdill's Handbook of Leadership: Theory, Research, and Managerial Applications”, (3rd ed.), The Free Press, A Division of Macmillan, Inc, New York, 2018.
6. Carol Dweck, Defining Leadership through Followership: Concepts for Approaching Leadership Development. 2018.
7. Patricia Cross et al., (2019), Professional skills,. International Journal of Human Resource Management, 11(4), pp 766-768.
8. Yugost Kont (1998). The New State: Group Organization the Solution of Popular Government. University Park, PA: The Pennsylvania State University Press. ISBN 9780271018256.
9. Mahoney, Joseph T. (2002) "The relevance of Chester I. Barnard's teaching to contemporary management education: communicating the aesthetics of management Int. J. Organ. Theory Behav. 5 (1&2): 159-172.

ЦАХИМ СУРГАЛТАД БАГШЛАХ АРГА ЗҮЙН АСУУДАЛД

PROBLEMS OF TEACHING METHODOLOGY IN ELECTRONIC LEARNING

К.Гэрэлчимэг

Үндэсний Батлан хамгаалахын их сургуулийн Аюулгүй байдлын сургуулийн Байгалийн ухааны тэнхимийн дэд профессор, доктор (Ph.D)

Gerelchimeg.K

Doctor (Ph.D.), Associate Professor, Teacher at the Department of Natural Sciences of the Security Institute, National Defense University of Mongolia

О.Цогзолбоо

Үндэсний Батлан хамгаалахын их сургуулийн Аюулгүй байдлын дээд сургуулийн Байгалийн ухааны тэнхимийн ахлах багш

Tsogzolboo.O

Doctoral student, Senior Lecturer at the Department of Natural Sciences of the Security Institute, National Defense University of Mongolia

Хураангуй: Өнөө үед хүн төрөлхтний ажиллах, амьдрах, сурч боловсрох уламжлалт хэв маяг үндсээрээ өөрчлөгдөж, техник технологийн дэвшил нийгмийн амьдралын хүн хоорондын харилцаанд ашиглах цоо шинэ хэрэгсэл болжээ. Технологийн хувьсал хамгийн ихээр нөлөөлж буй чухал салбар бол “боловсрол”-ын салбар юм. Дижитал шилжилтийн нөлөөгөөр цаг үетэйгээ уялдан уламжлалт сургалтын сурган заах арга зүй, сургалтын технологи, суралцагчийн сурах хэв маяг, сургалтын парадигмууд өөрчлөгдөж “сургалт” нэг бус хоёр талтай хамтын үйл явц тэр дундаа суралцагч төвтэй сургалтын системд нэвтэрч байна. Багш оюутны сурах-суралцах үйлд техник, технологийн ур чадвар, чадамж түүний нөлөө чухал байр суурийг эзэлж байна.

Монгол Улсын хэмжээнд боловсролын салбарт цаг үеийн өөрчлөлт, шинэчлэлтэй холбоотойгоор шинээр батлагдсан хууль, дүрэм журмыг мөрдлөгө болгоход шийдвэрлэх шаардлагатай олон тулгамдсан асуудлуудын нэг нь “цахим сургалт явуулах, түүнд багшлах арга зүйн асуудлууд” юм. Их, дээд сургуулиудын судалгааны их сургууль болох зорилго, зорилттой уялдуулж, сургалтын нээлттэй системд шилжин, глобалчлагдаж цахим шилжилтийг хурдацтайгаар хийж байна. Багш, суралцагчид сурах-суралцах явцдаа цахим сургалтын арга зүйд суралцан багшийн сурган заах арга зүй, сургалт, судалгааны ажлын чанар, хүртээмж, бүтээмжийг цогцоор нь сайжруулах, цахим шилжилт хийх зүй ёсны шаардлага тулгарч байна.

Abstract: The traditional ways in which humans work, live, and learn have undergone significant changes due to technological advancements. Technology has become a crucial tool for social interactions, and one area greatly impacted by this is education. The digital transition has led to changes in traditional teaching methods, learning technologies, student learning styles, and learning paradigms. As a result, technical and technological

skills and their impact now play a significant role in the teaching and learning activities of both teachers and students.

One of the challenges that need to be addressed when implementing the newly approved laws and regulations related to the changes and reforms in the field of education in Mongolia is the "issues related to conducting e-learning and teaching methods." As part of their transition to an open education system and globalizing efforts, universities, in line with their objectives as research institutions, are rapidly moving towards online education. There is a genuine need for both teachers and students to learn e-learning methods to enhance the quality, accessibility, and effectiveness of teaching, training, and research activities and to facilitate the transition to e-learning.

Түлхүүр үг: Багш, оюутан, цахим сургалт, хосолсон сургалт, сургалтын арга зүй, багшийн эрч.

Keywords: Teacher, student, e-learning, blended learning, teaching methodology, teacher's motivation.

Үндсэн хэсэг

Боловсролын салбарт цахим шилжилт хийж байгаа тод жишээ бол “цахим сургалт” юм.

Цахим сургалтыг хэрэгжүүлснээр багшлахуй-суралцахуйн үйлд дараах боломж нэмэгдэнэ. Үүнд:

- Боловсролын салбарт их, дээд сургуулиудад хэрэгжүүлж буй сургахуйн шинэлэг арга зүйгээр дамжуулан сургалтын үр дүнг дээшлүүлэх боломжийг нэмэгдүүлдэг;
- Багшийн техник, технологи ашиглах чадвар, сурган заах арга зүйн чадамжийг дээшлүүлэх боломжийг нэмэгдүүлдэг;
- Суралцагчдын идэвх, бүтээлч сэтгэлгээг хөгжүүлэхэд хамгийн сайн тулгуур болсон шинэлэг сургалтын арга зүйд суралцах, хязгааргүй, нээлттэй орон зайд суралцах бүрэн боломжийг тус тус нээж өгөх зэрэг болно.

Цахим сургалтыг үр дүнтэй явуулахын тулд орчин үеийн суралцагчид маань шинэ орчин, нөхцөл байдалд суралцах хэв маягийг нь тодорхойлох, тэдэнд зориулсан сургалтын дизайныг бий болгох, чанартай контент бүтээх, цахим сургалтын орчинг бүрдүүлэх ажлыг тус тус үр дүнтэйгээр удирдан чиглүүлэх шаардлагатай.

Цахим сургалтыг илүү хүртээмжтэй чанартай зохион байгуулахад бүхий л сургалтын байгууллагууд анхааран ажиллаж байна.

Монгол Улсын их, дээд сургуулиудын хувьд дараах 4 чиглэлээр судалгаа хийж цахим сургалтыг үр дүнтэй зохион байгуулж байна. Үүнд:

- Дижитал оюутан – Z үеийнхний суралцах хэв шинжийг тодорхойлох;
- Цахим сургалтын арга зүйд суралцах, суралцахуйн дизайнер болох;
- Виртуал болон бодит сургалтын орчныг бий болгох;
- Чанартай контентууд бэлтгэх OER, MOOC болон бусад;

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

Цахим сургагч багшийн үүрэг (Бэлтгэх - Зарлах - Зохион байгуулах - Үнэлэх – Түгээх)

1. Суралцагч
 - Суралцагчдын төлөв байдлыг шинжлэх
2. Сургалт
 - Бусдаас давуу онцлог тал
 - Суралцагч нарыг идэвхжүүлдэг байдал
 - Үр дүнтэй сургалт
3. Сургагч
 - Сургалтын хөтөлбөр боловсруулах
 - Сургалтын бэлтгэл (цахим хэрэглэгдэхүүн)
 - Сургалт зохион байгуулах

Судалгааны хэсэг. Цахим багш нь суралцагчдад ерөнхий суралцах туршлагад илүү үнэ цэнийг нэмдэг.

Цахим сургалтад багшлах арга зүй нь:

- Цахим багш нар суралцагчдыг дэмжих;
- Сурагчдын асуултад хариу өгч, сэдвийн хүрээнд зөвлөгөө өгөх туршлагатай мэргэжилтэн;

- Хувь хүн, бүлгийн суралцагчдад зориулсан сургалтын үйл ажиллагааг санаачлах;

- Албан даалгаврын дагуу, албан ёсоор эсвэл албан ёсоор үнэлгээний хүрээнд санал хүсэлт хүргүүлж байна;

- Дасгалжуулалт болон зөвлөгөөний суралцагчид;

- Онлайн хэлэлцүүлэг болон шууд чатад хувь нэмрээ оруулдаг.

Цахим сургалтын технологи нь виртуал бүлэг үүсгэх, баг болгох, сургалтын процессыг удирдах, ямар мэдээллийг хэзээ өгөх, цагийн менежмент хэрхэн хийх, асуудлыг цаг тухайд нь шийдвэрлэх зэрэг болно.

Багш дэлгэцийн ард суун суралцаж буй суралцагчийн болзошгүй ганцаардал, бухимдлаас сэргийлэх тактик боловсруулах, үр дүнд чиглэсэн бүтээмжит сургалт явагдахад дараах дэмжлэгүүдийг үзүүлэх шаардлагатай.

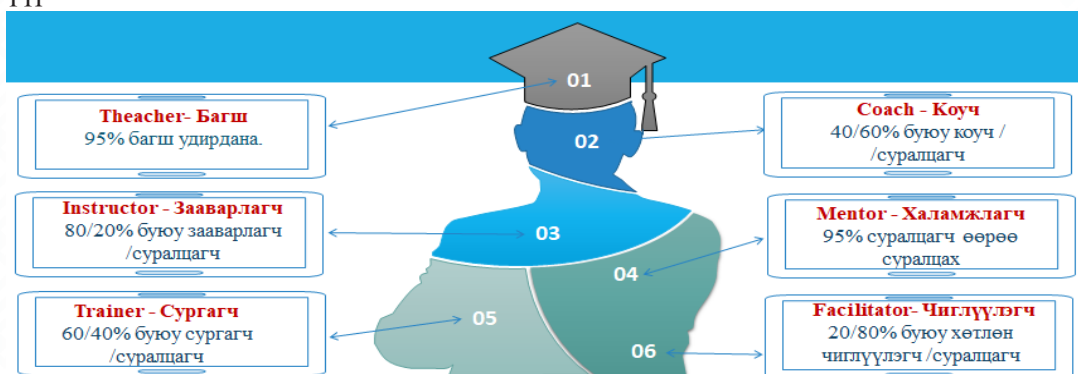
1. Харилцаанд дэмжлэг үзүүлэх: Багшийн хувьд таны хамгийн чухал ажил бол сургалт явуулж буй байгууллага, хамтран ажиллагч экспертүүд (хэрэв байгаа бол) болон суралцагчид хоорондын гүүр болж өгөх явдал юм. Интернэт дэх уулзалтуудын (чат, хэлэлцүүлэг гм) үеэр удирдагч нь болж оролцогчдын хооронд холбоо тогтооно. Сургалтын аль хэсгийг сайжруулах шаардлагатай талаар оролцогчдоор курсийн төгсгөлд асуулга бөглүүлж үнэлгээ хийнэ.

2. Агуулгатай холбоотой хувийн дэмжлэг үзүүлэх: Багшийн хувьд та сургалтын материалын өгөөжийг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлж, багийн дасгалжуулагч байдлаар ажиллах хэрэгтэй. Тухайлбал суралцагчдаар хэрэгтэй төслийг нь хийлгэж, тэдний шийдлийг залруулж өгөх гм. Дасгалжуулагчийн хувьд та сургалтын орчин, агуулгын талаар бэрхшээлтэй тулгарч байгаа оролцогч бүртэй тулж ажиллах нь

зүйтэй. Тухайн оролцогчийн бэрхшээлийг урьдчилан мэдэрч, түүнийг аль болох багасгах, оролцогчтой байнгын эргэх холбоотой байж сургалтын үйл ажиллагаанд нэгтгэн оруулах хэрэгтэй. Суралцагчдад урам зориг хэрэгцээтэй үед та идэвхжүүлэгч нь болно. Тэдэнд хүч, идэвх өгөх нь юунаас ч чухал байдаг.

3. *Зохион байгуулалт, нийгмийн талын дэмжлэг:* Багшийн хувьд та зохион байгуулагчийн үүргийг гүйцэтгэх ба даалгаврын эцсийн хугацааг баримтлах, дүнгийн хүснэгтийг бэлэн байлгах, даалгаврыг цагт нь хийлгэх ёстой. Та ямар агуулгатай хэзээ, хаана, ямар байдлаар ажиллахыг шийдвэрлэгч менежер байна. Бүлгийг хамтран зохион байгуулагчийн хувьд оролцогч бүлгийг суралцагч болгон төлөвшүүлэх үүрэгтэй.

Зураг №1. Цахим сургагч багш

Цахим сургалтад багшлах арга зүйн 5 алхамд дараах үзүүлэлт орно. Үүнд:

- Уламжлалт болон шинэ аргуудыг хослуулан хэрэглэх;
- Технологийн дэмжлэг үзүүлэх;
- Ажиллах бүтцийг маш нарийн гаргаж өгөх ба оролцогчдыг бие даан суралцахад нь дэмжлэг үзүүлэх;
- Багш курсийн хэлэлцүүлгийг чиглүүлэх;
- Хэлэлцүүлгийн сэдэвтэй холбоотой асуудлыг шийдвэрлэх шүүмжлэлтэй хандлагыг дэмжих гэх мэт юм.

Цахим сургалт явуулж буй орчны хувьд их, дээд сургуулиудын дийлэнх нь /70% орчим/ өөрийн сургуулийн нэгдсэн платформуор дамжуулан сургалтыг явуулж байгаа ч уламжлалт сургалтын гол хүчин зүйл болох оюутан сурагчидтайгаа шууд нүүр тулж харьцах боломжийг төдийлөн бүрэн шийдэж чадахгүй байсан тул сургалтын дэмжих системүүдийг ашиглаж байна. Ихэнх их, дээд сургуулиудын хувьд G Suite education, Microsoft Office 365 education дэмжих системүүдийг сургалтдаа ашиглаж байна. Үүнд:

- G Suite education систем нь багш болон оюутан сурагчдад шууд холбогдох харилцах боломжтой боловч Meets, Google Drive зэрэг программууд нь тусдаа ажилладаг учир олон шат дамжлага шаарддаг.

- Microsoft Office 365 education систем нь оюутан сурагчдад үнэгүй Teams болон One Drive зэрэг оффисын программууд дээр үнэгүй ажиллах боломж олгоно.

МОНГОЛ УЛСЫН АРБИТРАЖИЙН ШУЛГАН

Дагалдсан бүх программ хангамжууд нь хооронд хоршин ажиллах боломжийг олгодог.

- Moodle гэх мэт нээлттэй эх үүсвэрийн хэрэгсэл бол онлайн багш нарын хамгийн сайн найз. Тэд хэлэлцүүлгийн форум, шууд чат, даалгаврын шүүмж, нэг-ээс-нэг мессеж бичих, групп байгуулах зэрэг сонголтуудыг өгнө.

- DimDim шиг нээлттэй эх үүсвэрийн вебинарын хэрэгсэл нэмснээр таны хүрэх хүрмийг ямар ч үнээр нэмэгдүүлнэ. Багаж хэрэгсэл үнэгүй - гэхдээ таны цаг хугацаа биш, тиймээс ухаалгаар ашигла, суралцагчдад хэрэгтэй дэмжлэг үзүүлдэг.

Цахим сургалтад багшлахад багшаас шаардагдах мэргэжлийн ур чадварт дараах чадварууд орно. Үүнд:

- Агуулгатай холбоотой мэргэшил
- Багшлах эрч
- Нийгмийн чадавх
- Харилцааны ур чадвар
- Багшаас шаардагдах мэргэшил, ур чадвар
- Идэвхжүүлэх, чадвар зэрэг орно.

Цахим сургалтад багшлах үйл ажиллагааны багшлах эрч: Цахим сургалтад багшлахад багшийн ачаалал оролцогчдоос шалтгаална. Зарим суралцагчидтай чат болон бусад онлайн сувгуудаар долоо хоногт нэгээс олон удаа харилцах шаардлага гарч, байнга холбоотой байх хэрэгтэй байдаг бол зарим оролцогчид багшаас зөвхөн багахан дэмжлэг л хүсдэг. Өөрийн туршлагаар багш суралцагчдад ямар дэмжлэг хэрэгтэй байгааг сургалтын явцад улам бүр мэдэрнэ. Суралцагч бүрд шаардагдах дэмжлэгийг хэрэгцээтэй хэмжээнд нь үзүүлж, хувь хүн бүрийн хэрэгцээг зохицуулна. Багш эхнээсээ өөрийн үүргийн хэмжээг тоймлон гаргаж итгэлцлийн үндсийг тавьдаг. Багшлах хэлбэр, хэв маяг нь суралцагчдын тооноос мөн хамаарна. Нэг суралцагч эсвэл бүтэн бүлэг байх, суралцагч өөр хоорондоо харилцдаг эсвэл багш ихэвчлэн удирдаж оролцох нь хоорондоо ялгаатай.

Цахим сургалтын багшлах арга зүйн зөвлөмж

Зөв бичих дүрмийг баримтал. Багш учраас та бол “ШИЛДЭГ” загвар юм. Суралцагчдад мессеж илгээхдээ зөв бичих дүрмийг баримтлах хэрэгтэй. И-мэйлээр харилцах үед шивэлтийн болон дүрмийн алдаа гарах нь ховор зүйл биш бөгөөд оролцогчдыг энэ тал дээр хүлцэх хэрэгтэй.

1. Хүлээцтэй бай. Бусад хүн алдаа гаргавал хүлээцтэй ханд.
2. Бүгдийг том үсгээр бичихгүй байх. ТОМООР БИЧСЭН МЕССЕЖ нь ХАШХИРЧ БАЙГАА утга санааг илэрхийлдэг тул үүнээс зайлсхий.
3. Нэр. Чат болон бусад үед зохиомол нэр хэрэглэхээс зайлсхийн өөрийн нэрээ хэрэглэ.
4. Эшлэл. Хэрэв та асуултад хариулж байгаа, хариулахдаа асуултыг агуулсан мессежийг эшлэн оруулж байгаа бол эшлэлээ зөв оруулж, эх мессежтэй зөв холбож өгөхөө мартаузай. И-мэйлийн эшлэл функцийг ашиглах ба хэрэг болох хэсгүүдийг арилгах хэрэггүй.

5. Оюутныхаа гутлыг үргэлж өөртөө өмс: Тэд цахимаар явах дуртай үед нь танаас ямар дэмжлэг хүсэж байгааг олж мэд. Хувь хүнийхээ хувьд тэдэнтэй харьц. Юуны төлөө ажиллаж байгаа талаар санал хүсэлт хайж байна уу? Тэднийг дэмжихийн тулд!

6. Энгийнээр эхэл: Харилцааны хэт олон сувгууд эргэлзээ үүсгэж, түлхүүр мессежийг төөрөгдүүлж болно. Энгийн харилцаанаас жижгээс эхэл, нэг хэлэлцүүлэг форум ...Суралцагчийнхаа хурдаар өргөжүүл.

7. Шинэ оролттой шинэ зүйлийг шинэ хэвээр нь хадгал: Өөрийгөө өдөр тутмын шоуны хөтлөгч гэж бодож байна. Чи үүнийг хадгалах хэрэгтэй формат шинэ. Зочин шинжээчдийг урьж хэлэлцүүлэгт оролцуул. Ухаарал. Үнэ цэнэ нэмсээр л бай.

8. Ухаалаг хариулт хий. Өөрийн үйл ажиллагаа эсвэл даалгаврын өгөгдлийг өөрчил. Заавал эргэх холбоо үүсгэх сонголт оруул.

9. Уян хатан бай-энэ бол харилцан яриа байнга хий. Тогтсон хөтөлбөрийг дагахаас илүү үр дүн, шийдвэрлэх асуудлаа зөв тооц...

10.Бодитой бай: Хэтэрхий их зүйл бүү хүлээ - бага ч гэсэн үнэл. Суралцагчдын хувьд маш сайн хувь нэмэр болдог.

11.Зарим хүмүүс бүрэн оролцохгүй бол санаа зовох хэрэггүй: Орчныг хүлээн зөвшөөр. Суралцагчийн сурах хэв маягийг ойлго.

12.Ойлгомжтой харагдах. Хичээлийн агуулгыг багцлан илэрхийлж чадахуйц гарчиг өг.

13.Хувь нэмрээ оруулж буй суралцагчдад хариу өгч урамшуул. хандалт, хандлагын үнэл.

14.Онлайн сургалтын үнэ цэнийг нэмэх онлайн багш болж өөрийгөө алхам тутамдаа хөгжүүлээрэй.

15.Заавал сургалтын дүрэм зохио. Сургалтын эхэнд дүрмийг танилцуул.

16.Тэвчээртэй бай: Даалгаврын гүйцэтгэлийн хариуд боломжтой хугацаа олго.

17.“Компьютерын ард хүн сууж байгааг байнга сана”. Тухайн сэдвийн талаар өөрийн гэсэн бодол, мэдрэмжтэй хүнд та мессеж бичиж байгаа. Иймд энэ мессеж өөрт тань ирсэн ч болохоор бичих хэрэгтэй.

Дүгнэлт

Монгол Улсын Их хурлаас шинэчлэн баталсан “Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хууль”, “Боловсролын ерөнхий хууль”, “Дээд боловсролын тухай хууль” болон бусад сургалтын үйл ажиллагааг зохицуулах дүрэм журам, тогтоолын хэрэгжилтийг цогцоор нь хангах, цахим сургалт, түүнд багшлах арга зүй, багшийн хөгжлийн стратеги, сургалтын арга зүй, бодлогыг тодорхойлж, сургалт явуулах хөтөлбөр төлөвлөгөөг төрийн нэгдсэн бодлогоор тодорхой үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх шаардлага бидэнд энэ түрүүнд тавигдаж байна.

Мөн сургалт явуулах дотоод дүрэм журам, багшийн цагийн ачааллыг гүйцэтгэлийг тооцох журам, багшийн өдөр тутмын ажлын гүйцэтгэлд мөрдөгддөг бичиг баримтыг шинэчлэх, цахим сургалт явуулах, цахим сургагч багшийн үүрэг, цахим сургалтад багшлах арга зүйн асуудлыг тодорхойлох шаардлагатай байна.

Судалгааны их сургууль болох хэтийн стратегитай уялдуулан нийгэм, хэрэглэгчийн эрэлт хэрэгцээнд тулгуурласан өрсөлдөөний орчныг бий болгож үйл ажиллагаандаа “ДЭЛХИЙ НИЙТИЙН НЭЭЛТТЭЙ БОЛОВСРОЛ”-ын системийг нэвтрүүлж, “багш - цахим багш”-ийг гүйцэтгэлээр ажиллах системийг нэвтрүүлэх нь чухал юм.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Эрдэнэхүү, Н. Нямсүрэн, П. Ууганбаяр, П. Мөнхбаяр, А. (2017). Хөтөлбөрийн боловсролын зорилго, зорилтууд, суралцахуйн үр дүнгүүдийг тодорхойлох арга зүйн зөвлөмж. Улаанбаатар, ШУТИС.
2. Монгол Улсын Шинжлэх Ухаан, Технологийн Их сургууль. (2019). (2020). (2021) CDIO сургалтын багц нарын авлагууд. Улаанбаатар, ШУТИС.
3. Энхтуяа, Д. Баяр М. "Багш нарын хувь хүний болон сургах чадварыг дээшлүүлэх арга зүйн зөвлөмж" (2019). Улаанбаатар, ШУТИС.
4. Ичинхорлоо, Ш. (2004). Улаанбаатар.
5. Одонтуяа, Ц. (2021). Цахим сургагч багш бэлтгэх сургалтын материал. Улаанбаатар.
6. Maringe.F. (2005). Interrogating the crisis in higher education marketing: the CORD model.
7. Matthews, D. (1999). The origins of distance education and its use in the United States. T.H.E.
8. ЮНЕСКО-ийн Олон улсын дээд боловсролын инновацын төв, Монгол улс дахь Олон улсын онлайн боловсролын институтын үндэсний төв, Шинжлэх Ухаан Технологийн Их сургуулийн Нээлттэй боловсролын төвтэй хамтран "Blended Learning Approach" төслийн багийн сургалтын иж бүрэн материал
9. <https://quenza.com/blog/what-is-blended-learning-approach/>
10. <https://www.parallels.com/blogs/ras/what-is-a-blended-learning-approach/>
11. <https://www.polit.mn/a/88460>
12. <http://www.cdio.edu.mn/>
13. <http://www.herp.mn/pages/cdio-стандартууд>

**ЭРҮҮГИЙН ПРОЦЕССЫН ӨӨРЧЛӨЛТ, ШИНЭЧЛЭЛ БА “МӨРДӨГЧ”
МЭРГЭЖИЛ, ЧИГ ХАНДЛАГА**
**CHANGES AND REFORMS IN THE CRIMINAL PROCESS AND TRENDS OF
THE DETECTIVE PROFESSION**

Н.Манлайбаатар

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Аюулгүй байдал судлалын төвийн эрхлэгч, цагдаагийн дэд хурандаа

Manlaibaatar.N

Head of the Security study center, University of Internal Affairs, police lieutenant colonel

Д.Энхтөр

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа, дотоодын цэрэг судлалын төвийн эрхлэгч, доктор, цагдаагийн хошууч

Enkhtur.D

Head of the Research Center of criminology, police and internal troops, University of Internal Affairs, Ph.D in law, police major

Хураангуй: Гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн бодлого болон түүнд хандах олон нийтийн үзэл санаа нь нийгмийн хөгжлийн явцад өөрчлөгдөн хувьсах зүй тогтолтой. Тийм ч учраас боловсронгуй болж хөгжиж буй аливаа нийгмийн оршихуй нь дараагийн шатандаа гарахад хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгож шинэчлэх нь зүйтэй. Үүний хүрээнд өнөөгийн мөрдөгчийн мэргэжил ба эрүүгийн процессын шинэчлэлд хамаарах асуудлыг товч авч үзсэн болно.

Abstract: The state's crime-fighting policy and the public's attitude toward it are subject to change and change during the course of social development. That's why it is normal for laws to be refined and updated when the existence of any society that is developing is sophisticated. In this context, the current detective profession and issues related to the reform of the criminal process are briefly discussed.

Түлхүүр үг: Мөрдөгч, мөрдөхүй, эрүүгийн процессын эрх зүй, мэргэжил.

Keywords: Detective, investigation, criminal procedure law, profession.

Хүн төрөлхтний мэдлэгийн тогтолцоонд ахиц дэвшил гарахад хууль зүйн шинжлэх ухааны мэдлэгийн тогтолцоо үүнийг даган боловсронгуй болж, мөрдөн шалгах ажиллагааг явуулах үүрэгтэй мөрдөгч /2017 оны Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх хуульд “мөрдөгч” гэсэн нэршлийг албан ёсоор хэрэглэж байгаа бөгөөд өмнө үйлчилж байсан 2002 оны Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд “мөрдөн байцаагч” гэж байсан/-ийн үйл ажиллагааны аливаа эрх зүйн зохицуулалт шинэчлэгдэх, өөрчлөгдөх, улмаар шинэ чиг хандлага, агуулгаар баяжин хөгжинө.

Монгол Улсад гэмт хэрэгтэй тэмцэх төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд мөрдөгчийн мэргэжлийн гүйцэтгэсэн үүрэг ихээхэн учир холбогдолтойн зэрэгцээ нийгэмд шударга ёсыг тогтоох, эрх зүйн соёл, ухамсрыг дээшлүүлэхэд ач холбогдолтой болохыг бид мэдэх билээ.

“Хууль сахиулах боловсрол”

Ардчилсан, шинэ Үндсэн хууль батлагдах хүртэл манай улсад мөрдөгчийг хуучнаар социалист орнуудын хамтын нөхөрлөлийн орнуудын харилцан ажиллагааны хүрээнд бэлтгэж ирсэн бөгөөд дотоодоо хууль зүйн чиглэлийн улсын сургуулиуд /Монгол Улсын Их сургуулийн Хууль зүйн сургууль, Дотоод хэргийн их сургууль/ болон бусад сургуулийн төгсөгчдийг шаардлагатай мэргэжлийн ажилд томилох, тухайн ажлын байранд нь болон эчнээ хэлбэрээр сургаж бэлтгэж ирсэн.

Нийгэм журам байгуулах, социалист аж төрөхүйг нийтийн ухамсарт төлөвшүүлэх ажлыг нам, засгаас хэрэгжүүлж байсан энэ цаг үеийг хэд хэдэн үе шатанд авч үзэж болно. Бидний үзэж байгаагаар, мөрдөгч мэргэжил анх 1921 оноос буюу ардын хувьсгал ялснаар Зөвлөлт Холбоот Улсын сургагч-багш нарын бэлтгэж эхэлсэн түүхэн үйл явдалтай хамаарна. Одоогоос 100 гаруй жилийн өмнө буюу 1920 оны дунд үеэс Коминтерн монгол төрийн үйл ажиллагаанд шууд оролцох, зааварлах явдал эрс шийдэмгий болж, улмаар 1928 онд хуралдсан Монгол Ардын Хувьсгалт намын /цаашид “МАХН” гэх/ VII Их хурал социализм байгуулах туршилтыг шууд удирдах боломж коминтерны өмнө нээгдэж, 1930 онд МАХН-ын VIII Их хурлаар социализм байгуулах нь шууд зорилт болж, нийгэм журам байгуулах уриатайгаар өрнөсөн билээ. Ийнхүү мөрдөгчид нэг намын үзэл сурталд үндэслэсэн социалист хууль тогтоомжийн агуулгаар баяжуулан, бэхжүүлсэн Марксист-Ленинист онолын үзэл сурталд нийцсэн үзэл баримтлалаар бэлтгэгдсээр шинэ Үндсэн хууль батлагдах хүртэл тэрхүү мөн чанараа хадгалж ирсэн байна.

Бид 1992 оны Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хавсралт хуульд зааснаар Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан хуулиудыг тогтоосон хуваарийн дагуу 1993 онд багтаан батлах (Тавдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг), мөн БНМАУ-ын олон улсын гэрээг Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцүүлэх асуудлыг тухайн гэрээнд заасан болзол, журмын дагуу 1993 онд багтаан шийдвэрлэх, (Зургадугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг), хууль тогтоомжийг Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцүүлэн бүрэн шинэчлэх ажлыг 1996 онд багтаан дуусгах (Тавдугаар зүйлийн 4 дэх хэсэг) зорилтыг хуульчлан тодорхойлсон бөгөөд 1992 оны VII дугаар сараас 1996 оны VII сар хүртэл хугацаанд 177 хууль баталж, 144 хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан нь эрүүгийн процессыг өөрчлөх үндэслэл, хэрэгцээ, шаардлагыг нөхцөлдүүлжээ.

Монгол Улсын Их хурлаас 1994 оны 3 дугаар сарын 28-ны өдөр Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, мөн оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс дагаж мөрдсөн. Уг өөрчлөлт нь нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн тогтолцооны шинэчлэл, өөрчлөлтийн уялдаатайгаар хийсэн бөгөөд доктор, профессор Д.Зүмбэрэлхам “Манай улсын байцаан шийтгэх ажиллагаа болон тогтолцоонд мэтгэлцэх зарчмын эзлэх байр суурь улам батжиж, энэ зарчмыг шүүн таслах ажиллагааны практикт хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчин үндсэндээ бүрдлээ” гэж дүгнэсэн байна.

Мөн доктор, профессор Б.Бат-Эрдэнэ мэтгэлцээний сонгодог хэлбэр бол мэтгэлцээний эхлэл буюу гараа нь талуудад адил байх боломжийг хангаж өгөхийг ихээхэн чухал гэж үздэг гэсэн нь манай улсад тэрхүү сонгодог хэлбэр төлөвших

болоогүйг илэрхийлсэн. Нэгэнт мэтгэлцүүлэн шүүх тогтолцоо ийнхүү хэлбэржиж, бүрэлдэн төлөвшсөн нь мөрдөн байцаалт, түүний эрх зүйн зохицуулалт, зорилт, мөн чанарыг дахин авч үзэх шаардлагыг бий болгосон.

Энэхүү нөхцөл байдлын агуулгад нийцүүлэн мөрдөгч бэлтгэх тогтолцоо шинэ чиг хандлагаар хөгжих нь гарцаагүй болсон бөгөөд дэлхий нийтийн хөгжлийн түгээмэл чиг хандлагаар замнасан манай улсын хувьд ардчилал, хүний эрх, эрх чөлөөг тэргүүн зэрэгт тавьж, улмаар хүний эрхийн олон улсын гэрээ, конвенцуудад үндэсний хууль тогтоомжийг нийцүүлэх, улмаар боловсронгуй болгох шаардлага үүсэн нь зөвхөн социалист системийн орнууд төдийгүй бусад хөгжингүй орнуудад хүний нөөцөө бэлтгэх, сургах, дадлагажуулах, чадавхжуулах, давтан болон мэргэшүүлэх сургалтыг зохион байгуулах нөхцөл болжээ.

Хэргийн бодит байдлыг тогтоох, мэтгэлцүүлэн шүүх тогтолцооны холимог хэлбэр манай улсын эрүүгийн процесст нутагшиж буй нь мөрдөн байцаалтад гарах аливаа шийдвэрийг талууд мэтгэлцэх замаар шийдвэрлэх, улмаар тэрхүү шийдвэрийн үндэслэлийг шүүхээс хянах процесс одоогийн ЭХХШ тухай хуульд тусгалаа олоод байна. Тухайлбал, ЭХХШ тухай хуулийн 1.4 дүгээр зүйлийн 1.20 дахь заалтад “талууд гэж шүүх хуралдааны мэтгэлцээнд тэгш эрхтэй оролцож, яллах, өмгөөлөх чиг үүргийг хэрэгжүүлэгчийг”, 13.1 дүгээр зүйлд “Гэрч, хохирогчийн аюулгүй байдлыг хамгаалах шүүхийн шийдвэр гаргах үндэслэл”-ийн 4 дэх хэсэгт “Шүүх энэ зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан арга хэмжээг авахад яллах талд давуу байдал олгохгүй, эсхүл шүүгдэгчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг дордуулахгүй, талуудад мэтгэлцэх боломжийг тэгш хангана” зэргээр хуульчилжээ. Энэ нь мөрдөн байцаалтыг илүү хариуцлагатай, нээлттэй, хүний эрхийг дээдэлсэн олон улсын чиг хандлагад нийцсэн хэлбэртэй явагдах суурь нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

Мөрдөн байцаалт нь өөрийн зорилтоо хангах чиглэлээр тодорхой ажиллагаанаас бүрдсэн цогцолбор үе шат болохын хувьд бид эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгоход чиглэсэн хэд хэдэн онцлох зүйлсийг авч үзэж байна.

Хүчин төгөлдөр ЭХХШ тухай хуулийн зорилт нь “...гэмт хэргийг шуурхай бүрэн илрүүлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдийг олж тогтоон...” гэсэн нь эрүүгийн процессын мөрдөх чиг үүргийг тодорхойлсон агуулга илэрхийлнэ. Харин мөрдөх чиг үүрэг нь хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын ажиллагаанаас бүрдсэн цогц ажиллагаа бөгөөд эдгээр нь мөн өөр өөрийн зорилтыг хэрэгжүүлнэ.

Мөрдөн байцаалт нь гэмт хэрэг илэрсний дараа явагдах ажиллагаа болохын хувьд нотолгооны зүйлийг тогтооход чиглэсэн байдгаараа онцлогтой. Уг үзэл баримтлал, хэм хэмжээ нь 2013 оноос эхэлсэн эрүүгийн эрх зүйн шинэтгэлийн хүрээнд боловсруулсан бөгөөд “мөрдөн байцаалт”-ын агуулгыг өөрчлөх, уг ажиллагааг явуулах албан тушаалтныг “мөрдөгч” гэж нэрлэх, түүнчлэн “байцаах” гэдэг үгнээс татгалзах, улмаар мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах арга, хэлбэрийг нэмэгдүүлэх, мөрдөгч бие даан явуулах мөрдөн шалгах ажиллагаа, прокурорын зөвшөөрлөөр явуулах мөрдөн шалгах ажиллагааг тодорхойлох, прокурорын зөвшөөрлийг тогтолцоог нарийвчлан тусгах, мөрдөн шалгах нууц ажиллагааны үр дүн

болох баримт, мэдээллийн талаар мөрдөгч магадлагаа үйлдэж мөрдөн шалгах ажиллагааны дүнг прокуророор баталгаажуулах зэрэг үзэл санааг тууштай дэмжсэн билээ. Түүнчлэн, мөрдөн шалгах нууц ажиллагааг Улсын Ерөнхий прокурор, түүнээс эрх олгосон прокурор хяналт тавихаар хуульчилсан нь өнөөдөр хүчин төгөлдөр үйлчилж байна.

Хууль тогтоогчоос мөн гол анхаарлаа хандуулж байсан зүйл бол мөрдөн байцаалтыг явуулах албан тушаалтанд хялбар, амар байх нь зохисгүй гэж үзэж байсантай холбоотой асуудал бөгөөд энэ нь хуульд тусгалаа олсон билээ. Өөрөөр хэлбэл, мөрдөгч мөрдөн байцаалт явуулахад хүний эрхийг хязгаарлах буюу хүний халдашгүй эрхэд халдах тодорхой ажиллагаа явуулах бүрд прокурор, шүүхээс хянаж, зөвшөөрөл олгож байхаар зохицуулсан явдал юм. Энэ нь тухайн үеийн улс төрийн нийтлэг хүсэл зориг болж байсан тул мөрдөх албадын төлөөлөл, эрдэмтэн судлаачид мөрдөн байцаалтыг бүхэлд нь прокурор чиглүүлж байх зохицуулалтыг дэмжсэн билээ.

Ийм ч учраас мөрдөн шалгах ажиллагааны зорилтыг нотолбол зохих байдлыг тогтооход чиглэсэн ажиллагаа болгож, гэмт хэргийг ирлүүлэх зорилтыг уг ажиллагааны явцад мөрдөгч хэрэгжүүлэхгүй байхыг хуульчилсан байна. Энэ нь хэрэг бүртгэлт явуулах эрх бүхий мөрдөгч /хуучнаар эрүүгийн төлөөлөгч, хэсгийн төлөөлөгч/-ийг хэрэг бүртгэлтийн ажиллагааг хангалттай, бүрэн дүүрэн, шуурхай явуулах төдийгүй хэргийг илрүүлж, гэмт хэрэг үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдийг эргэлзээгүй тогтоох, хуульд заасан бүхий л арга хэрэгслээр тодорхой ажиллагаа явуулахыг илэрхийлсэн ойлголт билээ.

Нөгөөтээгүүр, хэрэг бүртгэлт бүрэн дүүрэн, хангалттай, эргэлзээгүй явагдсан байх нь нотлогдвол зохих байдлыг эрх бүхий мөрдөгч эрүүгийн хэрэг үүсгэн магадлах, шалгах, мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулах замаар нотлон тогтоох нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Гэсэн хэдий ч өнөөгийн практикт үүссэн хүндрэл нь мөрдөгчийн бие даасан, хараат бусаар ажиллах нөхцөлийг үгүйсгэсэн гэж үзэж байгаа нийтлэг хүсэл зориг илэрхийлэгджээ.

Мөрдөн байцаалтын зорилтыг хангахад мөрдөгчийн бие даасан хараат бусаар ажиллах нөхцөл боломж нь ажлын үр дүнд шууд нөлөөлнө. Энэ нь мөрдөгч бие даан шийдвэр гаргах боломжийг хуулиар олгох явдал юм. Гэтэл эрүүгийн процессын хөгжлийн нийтлэг чиг хандлагаас үзвэл due process of law буюу зүй зохист эрх зүйн хөгжлийн баримжаатай хөгжих нь гарцаагүй болжээ. Өөрөөр хэлбэл, мөрдөн байцаалт хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу, аливаа зөрчилгүй, шударгаар явагдсан байх, түүнчлэн аливаа шийдвэрийг гаргахдаа талуудын оролцоонд үндэслэн гаргах, гарч буй аливаа шийдвэр хянагдах /шүүх, прокурор/, үе шатуудыг алгасахгүй байх зэрэг шинжээр илэрдэг.

Уг нөхцөл байдал нь нэгэнт мөрдөн байцаалтад нэвтрээд байгаа нь бидний судалгааны ажлаар бататгагдаж байна. Тухайлбал, Эрүүгийн байцаан шийтгэх эрх зүйн хөгжлийн замналаар үндсэндээ замнасан 1949 оны ЭБШ хуулиас 2017 оныг хүртэлх 70 орчим жилийн хугацаанд мөрдөн шүүх тогтолцоо давамгайлсан хэлбэртэй

процесс хөгжсөн. Гэхдээ мэтгэлцүүлэн шүүх тогтолцоог огт үгүйсгэхгүй бөгөөд 1994 оны ЭБШ хуульд оруулсан нэмэлт нь хэлбэрийн хувьд мэтгэлцээний үндсэн дээр шийдвэр гаргах нөхцөлийг бүрдүүлсэн билээ.

Эрүүгийн процессын хөгжлийн чиг хандлага нь “байцаан шийтгэх” нэр томъёоноос татгалзаж “хянан шийдвэрлэх”, “мэтгэлцүүлэн шийдвэрлэх”, “шалган шийдвэрлэх” гэсэн чиг хандлагатай хөгжиж эхлээд байна.

“Байцаан шийтгэх” агуулга нь 1992 оноос өмнөх социалист нийгмийн тогтолцоонд тохирох шинжтэй буюу ардчилсан улсад уг нэр томъёог хэрэглэх нь төдий л зохимжтой биш гэж зарим улс төрч, хууль зүйн эрдэмтэн, судлаачид үзэл санаагаа илэрхийлж байсан нь эрүүгийн процессын суурь үзэл баримтлал, үнэт зүйлийг шинэчлэх эхлэл болсон билээ. Бидний үзэж байгаагаар, 2002 оны ЭБШ хууль нь хэдийгээр социалист агуулгатай биш боловч зорилго, үе шат, хэрэгжих аргын хувьд яллах процедур бүхий байцаалт, мөрдөлт шийтгэх үйл явцыг зохицуулсан гэж үзэх хандлага судлаачдын дунд давамгайлах болсон гэсэнтэй санал нийлэхгүй байгаа билээ. Өөрөөр хэлбэл, 2002 оны ЭБШ хууль 15 жил үйлчлэхдээ мөрдөн байцаалтыг бүхэлд нь гагцхүү ЭБШ хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу явуулах зохицуулалтыг, мэтгэлцэх зарчимтай хамтатган хуульчилсан билээ.

Энэ нь мөрдөн байцаалтыг хууль ёсны төдийгүй, шударга ёсны тогтолцоонд шилжүүлсэн томоохон түлхэц болсон. Өөрөөр хэлбэл, 1963 оны эрүүгийн процесс нь хэдийгээр хүний халдашгүй эрхийг бататгасан, нотлох баримт, нотлох ажиллагааг хэлбэржүүлсэн, цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээг хэрэглэхэд прокурорын хяналтад хэрэглэх, мөрдөн байцаагч, прокурор, шүүхийн ажиллагааг харилцан чиг үүргийн хувьд ялгаж өгсөн хэдий ч хорьж мөрдөх шинжтэй байжээ. Тухайлбал, 1963 оны ЭБШ хуулийн 94 дүгээр зүйлийн гарчиг “Цагдан хорих” гэсэн томъёололтой хэдий ч 95 дугаар зүйлийн гарчигт “Хорьж мөрдөх хугацаа” гэсэн томъёолол хэрэглэсэн нь бидний үзэж байгаагаар уг процесс “социалист эрх ашгийг хамгаалахын тулд мөрдөн байцаалтыг хорьж мөрдөх” гэсэн агуулгыг хуульчлан бэхжүүлсэн байжээ гэж үзэх үндэслэлийг бүрдүүлж байсан. Үүнийг 2002 оны ЭБШ хуулиар халж, сэжигтнийг баривчлах, цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээг шүүгчийн зөвшөөрлөөр авдаг болжээ.

Мөрдөн байцаалтын агуулга нь яллах шинжтэй явагддаг ажиллагаа бөгөөд цаашид улам бүр эрх зүйн зохицуулалтын хувьд боловсронгуй болгох шаардлага түүхэн эх сурвалжаас тодорхой байна. Иймд үзэл сэтгэлгээний хувьд мөрдөн байцаалтыг яллах ажиллагаа бус төвийг сахисан /нейтраль/, идэвхтэй ажиллагаа болгохыг зорих шаардлагатай. Энэ нь хүчин төгөлдөр эрүүгийн ЭХХШ тухай хуульд тодорхой хэмжээнд тусгалаа олж байна.

Дүгнэлт

Монгол Улсад эрүүгийн процессын ажиллагаа хүний эрхэд суурилсан, технологийг нэвтрүүлсэн, шинэлэг удирдлагын арга барилаар ажиллах нь орчин үеийн мөрдөгчийг ажилдаа хандах хандлага, хууль тогтоомжийг ягштал баримтлан ажиллах нэгэн нөхцөл болжээ. Тийм ч учраас мөрдөгч бэлтгэх тогтолцоо нь хууль

тогтоомжийг дагаж хувьсахаас илүүтэйгээр дэлхий дахинд хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүний эрхийн агуулгаар баяжуулан, мөрдөгч мэргэжлийн ерөнхий зүй тогтлыг таниулан мэдүүлэхэд чиглэх, улмаар тухайн мэргэжлээр тасралтгүй боловсрох шат шатны карьер төлөвлөлттэй нь уялдуулан дэмжих зэргээр цогцоор шийдвэрлэх ёстойг илтгэж байна.

Эрүүгийн процесс шинэчлэгдэн өөрчлөгдөж, улмаар төрөөс чухам ямар үйлдэл, эс үйлдэхүйг гэмт хэрэгт тооцох, түүнийг мөрдөн шалгах мэргэжлийн хүний нөөцийг хэрхэн бэлтгэх асуудал нь ирээдүйд шийдвэрлэх асуудал болох нь тодорхой. Харин өнөөгийн Дотоод хэргийн их сургуулийн 2 жилийн хөтөлбөрөөр дээд боловсролтой иргэдийг бэлтгэх сургалт хамгийн үр ашигтай тогтолцоо болж байгааг тэмдэглэх нь зүйтэй.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Д.Баярсайхан. Эрүүгийн процессын эрх зүй. УБ., 2014.
2. Д.Баярсайхан. Эрүүгийн эрх зүй, эрүүгийн процессын шинэтгэлийн асуудлууд. УБ., 2019.
3. Ж.Болдбаатар, Д.Лүндээжанцан. Монгол Улсын төр эрх зүйн түүхэн уламжлал. УБ., 2021 он.
4. Д.Зүмбэрэлхам. Шүүхийн мэтгэлцээн. УБ., 2002.
5. Монгол Улсын Эрх зүйн шинэтгэлийн хөтөлбөрийн хяналт, шинжилгээ, үнэлгээ. Тайлан. Захиалагч: Хууль зүй, дотоод хэргийн яам. Нэгдсэн тайлан бэлтгэсэн: Т.Мэндсайхан нар. УБ., 2008.
6. Орчуулагч П.Амаржаргал. Магна Харт. УБ., 2016.
7. Төрийн мэдээлэл сэтгүүл. Улсын Их хурал. УБ., 1994.
8. Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн. Монгол Улсын Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал. (1911-2009 он) УБ., 2012.
9. Хууль сахиулахын их сургууль. Хууль сахиулахуй. Онол, арга зүйн улирал тутмын сэтгүүл. №1. УБ., 2014.
10. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл: УБ., 2017.
11. Эрх зүйн шинэтгэл ба үндэсний эрх зүйн тогтолцоо. Олон улсын симпозиум. Хууль зүйн яам, Улсын Их хурлын тамгын газар. Эмхэтгэн хэвлүүлсэн: Ханнс – Зайделийн сангийн Монгол дахь төлөөлөгчийн газар.

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН СОНСОГЧ, СУРАЛЦАГЧДЫН СЭТГЭЛ ЗҮЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАСНААР СУРАЛЦАХ ЧАДВАРТ НӨЛӨӨЛӨХҮЙ

THE INFLUENCE OF STUDENTS' LEARNING ABILITY BY PROVIDING PSYCHOLOGICAL SAFETY AT THE UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS

Ц.Пүрэвням

ДХИС-ийн Сургалт-судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Нийгмийн ажил сэтгэл зүйн тэнхимийн багш, ахмад

Purevnyam.Ts

Teacher of the Department of Social Work and Psychology of the Court Decision executive School- Class 403 of Education and Research, captain

Хураангуй: Орчин үед ерөнхий боловсролын болон их, дээд сургуулийн суралцагчдын мэдрэмж болон сэтгэл зүйн аюулгүй байдалд ихээхэн анхаарах болсон. Тийм учраас сэтгэл зүйн аюулгүй байдал нь гэж юу болох, түүний ач холбогдол, Дотоод хэргийн их сургуулийн сонсогч, суралцагчдын сэтгэл зүйн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг хэрхэн хангах, хангаснаар суралцах, өөрийгөө хөгжүүлэхэд хэрхэн нөлөөлөх талаар судалсан.

Abstract: In today's society, there is a growing focus on the emotions and psychological well-being of students in both general education schools and universities. This report will cover the concept of psychological safety, its significance, methods to promote the psychological health and safety of students and cadets at the University of Internal Affairs, and the impacts on the quality of education and personal growth.

Түлхүүр үг: Сэтгэл зүйн аюулгүй байдал, боловсролын субъект, сэтгэцийн эрүүл мэнд, хувь хүний хөгжлийн хөтөлбөр, сэтгэл гутрал, стресс, түгшүүр, аз жаргал.

Keywords: Psychological safety, educational subject, mental health, personal development program, depression, stress, anxiety, happiness.

Үндсэн хэсэг

Сэтгэл зүйн аюулгүй байдал гэдэг нь харилцан үйлчлэлийн явцад сэтгэл зүйн хүчирхийллийн илрэлгүй, хувийн итгэлцэл, бодит харилцааны хэрэгцээг хангахад хувь нэмэр оруулдаг, хүрээлэн байгаа орчны ач холбогдол, оролцоог бий болгох, сэтгэцийн эрүүл мэндээр хангагддаг, боловсролын орчны төлөв болон харилцаанд оролцогчдын сайн сайхан байдал, хөгжил дэвшилт, хувь хүний бие даасан, ололт амжилт юм.

Боловсролын орчны сэтгэл зүйн аюулгүй байдал нь түүнд хөгжлийн шинж чанарыг өгөх хамгийн чухал нөхцөл гэж тооцогддог. Оролцогчдын дийлэнх нь харилцан үйлчлэл, сэтгэл зүйн хүчирхийллээс хамгаалагдсан, сэтгэл ханамжийн индексээр өндөр оноо авсан нь сэтгэл зүйн хувьд аюулгүй орчин гэж тооцогддог. Энэхүү бодит байдлыг бий болгон хадгалах нь түүнд оролцогч субъектүүдийн харилцааны тогтолцоог зорилтот удирдлагаар хангах явдал юм. Үүнд: оюутнууд, эцэг,

эх (оюутны төлөөлөгчид), багш, боловсролын байгууллагын дарга, туслах ажилтнууд хамаарна.

Хүний зан чанарыг төлөвшүүлэхэд сэтгэл зүйн аюулгүй байдал чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Тохиромжтой нөхцөлд хүний сэтгэцийн эрүүл мэндийг хадгалах, сайжруулахыг төсөөлөхийн аргагүй бөгөөд сэтгэцийн эрүүл мэнд нь хүний хөгжилтэй болоод гунигтай амьдралын нөхцөл, түүний эрч хүчтэй байдлаас шууд хамаардаг.

Сэтгэл зүйн аюулгүй байдал нь тусгай бүтэцтэй бөгөөд үүнд: "субъектийн хандлага (өөртөө, нийгэм, бусдад), түүний амьдрал, нийгмийн үйл ажиллагаанд сэтгэл ханамжтай байх нь аюул заналхийллээс хамгаалах орон зайг бий болгодог". Сэтгэл зүйн аюулгүй байдал нь хүний эргэн тойрон дахь ертөнц, бусад хүмүүс, мөн өөрөө, түүний хобби, амьдралд сэтгэл ханамжийн түвшинтэй харилцах харилцааны динамик тэнцвэртэй тэнцүү гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Дотоод болон гадаад ертөнцийн янз бүрийн нөлөөлөлтэй тохирч байх ёстой. Сэтгэл зүйн хувьд тав тухтай амьдралын стандартын ачаар тухайн хүн нь шударга байдлыг хадгалж, хүсэл мөрөөдөл, зорилгоо биелүүлж, амьдралынхаа туршид хөгжиж чаддаг байна.

Дээд боловсролын сэтгэл зүйн аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын үндсэн заалтуудыг дараах байдлаар онцлон тэмдэглэв.

Боловсрол нь хүний үйлдвэрлэлтэй шууд холбоотой бөгөөд энэ салбарын нэг нь юм. Үүнээс үзэхэд их, дээд сургууль нь нийгмийн институтын хувьд ийм үйлдвэрлэлийг тогтвортой байлгах нөхцөлийг бүрдүүлэхээс гадна оюутнуудын хувийн шинж чанарыг төлөвшүүлэхэд хор хөнөөл учруулахгүй техникийн шинэчлэлийг заахдаа ашиглах ёстой.

Боловсролын орчин нь боловсролын орон зай гэсэн ойлголтод багтдаг. Боловсролын орон зай нь нутаг дэвсгэрийн тогтмол шинж чанартай байдаг бөгөөд энэ нь залуучуудын аюулгүй байдлыг хангахын зэрэгцээ хувь хүний хөгжил, нийгэмд нэгдэх, соёлын таних хэрэгцээг бүрэн хангах боломжийг олгодог байна. Тусдаа боловсролын байгууллагуудтай зохион байгуулалтын бүтэц, хэлбэрээр ажилладаг боловсролын систем нь эдгээр асуудлыг шийдвэрлэх боломжийг олгодог гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Үүний нэг гол зорилго нь сургалтын орчин сэтгэл зүйн аюулгүй байдлыг хадгалах нөхцөлийг бүрдүүлэх явдал юм.

Боловсролын тогтолцооны бүх төрлийн эрүүл мэндийг бэхжүүлэхэд чиглэсэн боловсролын бодлогын тусламжтайгаар боловсролын нэгдсэн орон зай бий болдог. Их сургуулийн түвшинд энэ нь хувь хүний тогтвортой эерэг хөгжилд аюул учруулахаас урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн арга хэмжээний системээр илэрхийлэгддэг.

Боловсролын орчны аюулгүй байдалд заналхийлж байна. Оюутнууд, багш нарын харилцан үйлчлэлийн гол аюул нь тухайн субъектийн хувийн хөгжил, сэтгэцийн эрүүл мэндэд хохирол учруулдаг сэтгэл зүйн гэмтэл гэж үздэг бөгөөд үндсэн хэрэгцээг хангахаас татгалздаг. Үүнтэй холбоотойгоор өөрийгөө танин мэдэхүйн явцад саад бэрхшээл үүсдэг. Энэ төрлийн гэмтлийн гол эх үүсвэр нь ахлах сургуулийн сэтгэл зүйн хүчирхийлэл юм.

Сэтгэл зүйн хүчирхийллийн хэд хэдэн төрөл байдаг. Тухайлбал,

Сэтгэл зүйн нөлөөлөл (дээрэлхэх, заналхийлэх, доромжлох, оюутанд хэт их шаардлага тавих, зан үйлийг хориглох, сөрөг үнэлгээ өгөх, хүний үндсэн хэрэгцээ, шаардлагыг үл тоомсорлох гэх мэт);

Сэтгэл зүйн нөлөөлөл (өөртөө итгэх итгэл алдагдах, айдас түгшүүр, нойргүйдэл, хоолны дуршил буурах, түрэмгийлэл, сэтгэл гутрал, сэтгэл зүйн эмгэг, өөрийгөө үнэлэх чадвар буурах гэх мэт);

Сэтгэл зүйн харилцан үйлчлэл (урьдчилан таамаглах боломжгүй, үл нийцэх байдал, харилцааны давамгайлал, дарангуйлал, тодорхойгүй байдал, арчаагүй байдал).

Дээр дурдсан хүчин зүйл нь сургалтын орчин болон ялангуяа сурагчдын хувийн шинж чанарыг хөгжүүлэхэд саад болж суралцах сэтгэл зүйн хямралыг бий болгоход хүргэдэг.

Сэтгэл зүйн аюулгүй байдлын орчин үеийн загваруудын үндэс нь хувь хүний сэтгэл зүйн эрүүл мэнд, түүнийг хөгжүүлэх боломж-оюун санааны, ёс суртахууны гэж авч үздэг байна.

Хүмүүнлэгийн ухааны их сургуулийн Сэтгэл судлалын 3 дугаар дамжааны оюутнууд дадлага ажлын хүрээнд Дотоод хэргийн их сургуулийн сонсогчдын сэтгэл гутрал, түгшүүр, стресс, аз жаргалын хэмжүүр болон нарциссист бие хүний үнэлгээ ялгаатай эсэх судалгааг түүврийн аргаар 409 сонсогчоос авсан.

Уг судалгааны хүрээнд Цагдаагийн сургууль, Хилийн албаны сургууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль, Онцгой байдлын албаны сургуулийн сонсогч, суралцагчдын сэтгэл зүйн аюулгүй байдал суралцахад хэрхэн нөлөөлж байгааг сэтгэл гутрал, түгшүүр, стресс, аз жаргалын хэмжүүрийг шалгах тестүүдэд шинжилгээ хийв.

• Судалгаанд хамрагдсан сонсогч, суралцагчдын насны бүтцээс үзэхэд, хамгийн бага нь 18 настай байсан бол хамгийн их нь 26 настай, дундаж нас нь 20 байсан.

• Хүйсийн хувьд эрэгтэй 349 (85.3%), эмэгтэй 58 (14.2%) хамрагдсан.

Бүрэлдэхүүн сургууль			Давтамж	Хувь
Цагдаа	Сэтгэл гутрал	Хэвийн	92	61.3
		Хэвийн дундаж	22	14.7
		Дундаж	24	16.
		Өндөр	6	4.
		Хэт өндөр	6	4.
		Нийт	150	100
Хилийн алба	Сэтгэл гутрал	Хэвийн	49	49.5
		Хэвийн дундаж	19	19.2
		Дундаж	19	19.2
		Өндөр	2	2
		Хэт өндөр	10	10.1

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
"Хууль сахиулах боловсрол"
ӨНГӨРСӨН, ОДОО, ШИНЭ ҮЕ

		Нийт	99	100
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх	Сэтгэл гутрал	Хэвийн	40	39.2
		Хэвийн дундаж	23	22.5
		Дундаж	22	21.6
		Өндөр	12	11.8
		Хэт өндөр	5	4.9
		Нийт	102	100
Онцгой байдлын алба	Сэтгэл гутрал	Хэвийн	32	55.2
		Хэвийн дундаж	12	20.7
		Дундаж	8	13.8
		Өндөр	6	10.3
		Нийт	58	100

Хүснэгт 1. Бүрэлдэхүүн сургуулиудын сэтгэл гутралын давтамжийн шинжилгээ

Нийт 406 сонсогчоос сэтгэл гутралын давтамжийн шинжилгээ хийхэд 47 сонсогч буюу 11.5% сэтгэл гутралтай гэж дүгнэгдсэн байна. Үүнийг бүрэлдэхүүн сургууль тус бүрээр авч үзэхэд, Цагдаагийн сургуулийн 150 сонсогчоос 12 сонсогч буюу 8.3%, Хилийн албаны сургуулийн 99 сонсогчоос 12 сонсогч буюу 12%, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны сургуулийн 102 сонсогчоос 17 сонсогч буюу 16.6%, Онцгой байдлын албаны сургуулийн 58 сонсогчоос 6 сонсогч буюу 10.3% байна.

Бүрэлдэхүүн сургууль			Давтамж	Хувь
Цагдаа	Түгшүүр	Хэвийн	78	52
		Хэвийн дундаж	32	21.3
		Дундаж	13	8.7
		Өндөр	4	2.7
		Хэт өндөр	23	15.3
		Нийт	150	100
Хилийн алба	Түгшүүр	Хэвийн	42	42.4
		Хэвийн дундаж	20	20.2
		Дундаж	16	16.2
		Өндөр	7	7.1
		Хэт өндөр	14	14.1
		Нийт	99	100
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх	Түгшүүр	Хэвийн	46	45.1
		Хэвийн дундаж	22	21.6
		Дундаж	11	10.8
		Өндөр	8	7.8
		Хэт өндөр	15	14.7
		Нийт	102	100
Онцгой байдлын алба	Түгшүүр	Хэвийн	26	44.8
		Хэвийн дундаж	12	20.7
		Дундаж	11	19
		Өндөр	4	6.9

		Хэт өндөр	5	8.6
		Нийт	58	100

Хүснэгт 2. Бүрэлдэхүүн сургуулиудын түгшүүрийн давтамжийн шинжилгээ

Нийт 406 сонсогчоос түгшүүрийн давтамжийн судалгааг авахад, 80 сонсогч буюу 19.7% нь түгшүүрийн илрэл өндөр ба хэт өндөр гэсэн дүгнэлт гарсан. Үүнийг бүрэлдэхүүн сургууль тус бүрээр авч үзэхэд, Цагдаагийн сургуулийн 150 сонсогчоос 27 сонсогч буюу 18%, Хилийн албаны сургуулийн 99 сонсогчоос 21 сонсогч 21.1%, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны сургуулийн 102 сонсогчоос 23 сонсогч буюу 23.5%, Онцгой байдлын албаны сургуулийн 58 сонсогчоос 9 сонсогч буюу 15.5% нь түгшүүрийн давтамжит байдал илэрч байна.

Бүрэлдэхүүн сургууль		Давтамж		Хувь
Цагдаа	Стресс	Хэвийн	96	64
		Хэвийн дундаж	21	14
		Дундаж	15	10
		Өндөр	10	6.7
		Хэт өндөр	8	5.3
		Нийт	150	100
Хилийн алба	Стресс	Хэвийн	51	51.5
		Хэвийн дундаж	17	17.2
		Дундаж	16	16.2
		Өндөр	7	7.1
		Хэт өндөр	8	8.1
		Нийт	99	100
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх	Стресс	Хэвийн	58	56.9
		Хэвийн дундаж	20	19.6
		Дундаж	8	7.8
		Өндөр	9	8.8
		Хэт өндөр	7	6.9
		Нийт	102	100
Онцгой байдлын алба	Стресс	Хэвийн	33	56.9
		Хэвийн дундаж	12	20.7
		Дундаж	9	15.5
		Өндөр	1	1.7
		Хэт өндөр	3	5.2
		Нийт	58	100

Хүснэгт 3. Бүрэлдэхүүн сургуулиудын стрессийн давтамжийн шинжилгээ

Нийт 406 сонсогчоос стрессийн давтамжийн судалгаа хийхэд, 53 сонсогч стрессийн түвшин өндөр ба хэт өндөр гэсэн үзүүлэлттэй байна. Үүнийг бүрэлдэхүүн сургуулиар нь авч үзэхэд, Цагдаагийн сургуулийн 150 сонсогчоос 18 сонсогч буюу 12%, Хилийн албаны сургуулийн 99 сонсогчоос 15 сонсогч буюу 15.1%, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны сургуулийн 102 сонсогчоос 16 сонсогч буюу 15.6%. Онцгой байдлын албаны сургуулийн 58 сонсогчоос 4 сонсогч буюу 6.8% нь стрессийн түвшин өндөр гэсэн үзүүлэлтэй байна.

Бүрэлдэхүүн сургууль	Давтамж	Хувь

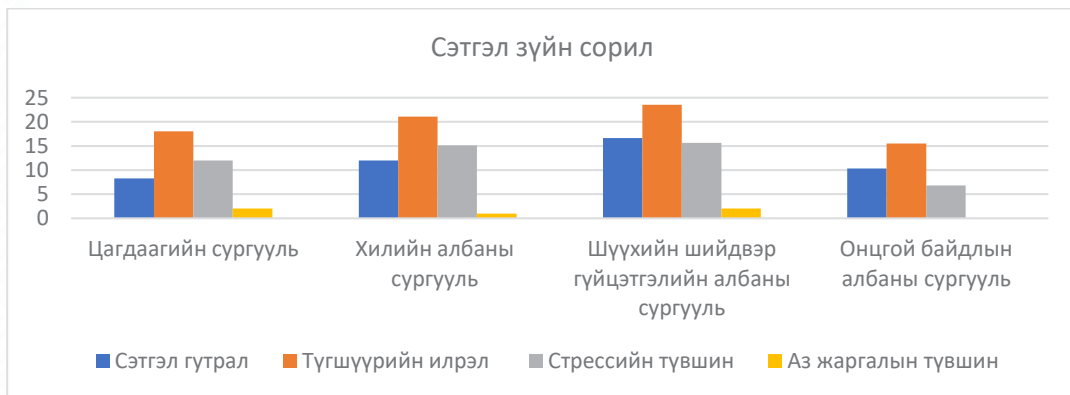

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
"Хууль сахиулах боловсрол"

Цагдаа	Аз жаргалын түвшин	Бага	3	2
		Дундаж	131	87.3
		Их	16	10.7
		Нийт	150	100
Хилийн алба	Аз жаргалын түвшин	Бага	1	1
		Дундаж	91	91.9
		Их	7	7.1
		Нийт	99	100
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх	Аз жаргалын түвшин	Бага	2	2
		Дундаж	94	92.2
		Их	5	4.9
		Маш их	1	1
Онцгой байдлын алба	Аз жаргалын түвшин	Дундаж	52	89.7
		Их	6	10.3
		Нийт	58	100

Хүснэгт 4. Бүрэлдэхүүн сургуулиудын аз жаргалын түвшний давтамжийн шинжилгээ.

Нийт 406 сонсогчоос аз жаргалын түвшний давтамжид шинжилгээ хийхэд, 6 сонсогч буюу 1.4% нь аз жаргалын түвшин бага гэсэн үзүүлэлттэй байна. Үүнийг бүрэлдэхүүн сургуулиар нь авч үзэхэд, Цагдаагийн сургуулийн 150 сонсогчоос 3 сонсогч буюу 2%, Хилийн албаны сургуулийн 99 сонсогчоос 1 сонсогч буюу 1%, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны сургуулийн 102 сонсогчоос 2 сонсогч буюу 2% гэсэн үзүүлэлттэй байна.

Дүгнэлт

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд, Дотоод хэргийн их сургуулийн бүрэлдэхүүн сургууль тус бүрийн сэтгэл гутрал, түгшүүрийн илрэл, стрессийн түвшин, аз жаргалын түвшний үзүүлэлт ялгаатай байгаа нь сэтгэл зүйн аюулгүй байдал бүрэн хангагдаагүй байгаа нь харагдаж байна.

Хилийн албаны сургууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн сонсогчдын сэтгэл гутрал, түгшүүрийн илрэл болон стрессийн төвшин өндөр байна. Стресс, түгшүүр хоёр нь сэтгэл хөдлөлийн хариу үйлдэл боловч стресс нь гадны хүчин зүйлээс үүдэлтэй байдаг. Гадна өдөөгч хүчин зүйлд гүйцэтгэж буй ажлаа хүлээлгэж

өгөх хугацаа нь дөхөх, ойр дотно хэн нэгэнтэйгээ маргалдах, гэнэтийн таагүй үйл явдал тохиолдох, хөнгөн өвдөх зэрэг богино хугацаанд тохиолдож өнгөрөх үйл явдал багтах бол урт хугацааны стресс үүсгэгч өдөөгч хүчин зүйлд ажиллаж хөдөлмөрлөх боломжгүй болох, ялгаварлан гадуурхалтад өртөх, архаг хүнд өвчнөөр өвдөх зэрэг урт хугацаанд үргэлжлэх үйл явдал багтдаг.

Сэтгэлийн түгшүүр нь стресс үүсгэгч байхгүй байсан ч арилдаггүй байнгын хэт их санаа зовнилоор тодорхойлогддог.

Тухайн стресс болон түгшүүрийн үндсээр үүдэн сэтгэл зүйн аюулгүй байдал алдагдаж, сэтгэл санаа тогтворгүй болох, эргэлзэх, өөртөө итгэлгүй болох, гэмших, гутрах ганцаардах зэрэг шинж тэмдгээс үүдэн сурч боловсрох өөрийгөө хөгжүүлэхэд сөргөөр нөлөөлөх, сэтгэл гутрал өндөр байгаа нь амиа хорлох оролдлого хийхэд хүргэх боломжтой байна. Харин Дотоод хэргийн их сургуулийн сонсогч, суралцагчдын сэтгэл зүйн аюулгүй байдлыг хангаснаар суралцах чадварт эергээр нөлөөлөх байдал тогтоогдов.

Санал

Судалгааны үр дүнд үндэслэн дараах санал дэвшүүлж байна. Үүнд:

1."Дотоод хэргийн их сургуулийн сонсогч, суралцагчдын хувь хүний сэтгэл зүйн аюулгүй байдлыг хадгалах хөтөлбөр" боловсруулж, хэрэгжүүлэх.

2.Сэтгэл зүйн эмчилгээ: 1.Хувь хүний психофизиологи, хувь хүний сэтгэл зүйн болон хувь хүний болон мэргэжлийн онцлогийг оношлох. 2.Хүний мэргэжлийн үйл ажиллагааны бүтэц, түүний эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөөлөл, үйл ажиллагааны хэв маяг, хямралын үед шийдвэр гаргах арга, түүнийг даван туулах стратегийг эзэмших. 3.Туршилтын үр дүнд үндэслэн ярилцлага хийх. 4.Хямрал (асуудал) нөхцөл байдалд сэтгэл зүйн сорил авах.

3.Эрүүл мэндийн сэтгэл судлал, сэтгэл хөдлөлийн сэтгэл зүй, экстрим сэтгэл судлал зэрэг онолын сургалт зохион байгуулах. Хувь хүний сэтгэл зүйн аюулгүй байдлын чадамжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор эрүүл мэндийн сэтгэл судлал, сэтгэл хөдлөлийн сэтгэл зүй, экстрим сэтгэл судлалын чиглэлээр сэтгэл зүйн дэмжлэг, боловсрол олгох.

4.Сургалт, семинар, "алдаа ба ялалт" -ын хэлэлцүүлэг зохион байгуулах. 1.Хувь хүний сэтгэл зүйн аюулгүй байдал, психофизиологийн хувийн чадавх, үр дүнтэй сэтгэлзүйн технологийг ашиглах чадварыг нэмэгдүүлэх зорилгоор сэтгэлзүйн оношилгооны судалгааны мэдээлэлд суурилсан сэтгэл зүйн зөвлөгөө. 2.Хувь хүний хүсэлтийг үндэслэн ганцаарчилсан зөвлөгөө. Хувь хүний сэтгэл зүйн аюулгүй байдлыг бэхжүүлэх, хадгалах бие даасан хөтөлбөр боловсруулах. 3."Алдаа", "ялалт"-ын талаар бүлгийн болон ганцаарчилсан хэлэлцүүлэг зохион байгуулах.

5.Дадлага хийж, бие даасан шийдвэр гаргах. Сэтгэлийн түгшүүрийн түвшнийг бууруулах, мэдрэлийн хэт их стрессийг арилгах, стресс эсэргүүцэх чадварыг нэмэгдүүлэх сэтгэлзүйн ажил хийх, сэтгэцийн оношилгооны өгөгдөл, хувийн хүсэлт (АТ, КРО, Gestaltertherapy, NLP гэх мэт) дээр үндэслэн сэтгэл зүйн амралт хийх.

6. Амьдралын утга учир, амьдралын стратегийн модуль боловсруулах.
1. Амьдралын утга учир, амьдралын стратегийг олоход чиглэсэн үйл ажиллагааг боловсруулж хэрэгжүүлэх. 2. Хямралыг даван туулахад чиглэсэн арга хэмжээг боловсруулж хэрэгжүүлэх (сургуулийн аюулгүй эрх зүйн орчин, нийгмийн мэргэжлийн, хэт туйлширсан гэх мэт).

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Анасов В. Д., Лепский В. Е. Исходные посылки проблематики информационно-психологической безопасности // Проблемы информационно-психологической безопасности. Москва: Институт психологии РАН, 1996. х. 7-11.
2. Андреева Н. В. Обеспечение комплексной безопасности в образовательном учреждении: настольная книга руководителя. Москва: Айрис-пресс, 2005. 248 х.
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания СПб.: Питер, 2001 282 х.
4. Вербина Г.Г. Психология стресса /ЧГПУ. Чебоксары, 2007/. 97х

ДХИС-ИЙН СОНСОГЧДЫН СЭТГЭЛ ХӨДЛӨЛИЙН ЧАДАМЖИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ АСУУДАЛ, ГАДААДЫН ЗАРИМ УЛСЫН ТУРШЛАГА

SOME PROBLEMS AND EXPERIENCES OF OTHER COUNTRIES IN DEVELOPING EMOTIONAL SKILLS OF CADETS OF THE UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS

Б.Хишигжаргал

ДХИС-ийн Хилийн албаны сургуулийн Сэтгэл зүйн тэнхимийн багш, хошууч

Khishigjatgal.B

Teacher of the Psychology Department at the Border Service School of the University of Internal Affairs, Major

Хураангуй: Сэтгэл хөдлөлийн чадамж нь нийгмийн харилцааны төдийгүй хувь хүний өсөлт хөгжил, сэтгэцийн эрүүл мэнд, амьдралын чанарт нөлөөлж байдаг томоохон хүчин зүйл бөгөөд удирдлагын сэтгэл хөдлөлийн чадамжаас байгууллагын үйл ажиллагааны үр дүн, алба хаагчдын ажлын бүтээмж ихээхэн шалтгаалдаг болохыг олон судалгааны үр дүнгээс харж болно.

Хууль сахиулах салбарын ирээдүйн удирдлага болон бэлтгэгдэж буй сонсогчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлэх нь олон талын ач холбогдолтой юм. 2024-2025 оны хичээлийн жилд ДХИС-д элсэгчдийн сэтгэл хөдлөлийн чадамж болон ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадварыг судалж, хоорондын хамаарлыг илрүүлэх зорилгоор судалгааг гүйцэтгэсэн.

Abstract: Emotional intelligence is a major factor affecting not only social relations, but also personal growth and development, mental health, and quality of life, and many studies show that the results of organizational activities and the productivity of employees depend greatly on the emotional competence of management.

Developing the emotional intelligence of future law enforcement leaders and trainees is multifaceted. The research work was carried out in order to investigate the emotional competence and career adaptability of students enrolled in the 2024-2025 academic year at UIA and to reveal the relationship between them.

Түлхүүр үг: Сонсогч, сэтгэл хөдлөлийн чадамж, ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадвар.

Keyword: Listening, emotional competence, and career adaptability.

Удиртгал

Өнөө үед улс төр, эдийн засаг, нийгмийн нөхцөл байдал ихээхэн өөрчлөгдөж, хүмүүс нийгмийн харилцааны шинэ загварт хурдан дасан зохицох шаардлага тулгарч байна.

Хууль сахиулах байгууллага дотроо хил хамгаалах, цагдаа, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, онцгой байдлын алба нь хяналтын босоо, шийдвэр гаргалтын төвлөрсөн тогтолцоотой, дивизиональ бүтэцтэй. Тус тогтолцоо нь дүрэм, журмыг хэрэгжүүлэх, асуудлыг шуурхай шийдвэрлэхэд тохиромжтой боловч үйл ажиллагааны үр дүн

удирдаж буй бүрэлдэхүүний мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвар, хувийн зан төлөв, харилцаа хандлага, хариуцлагаас шууд хамааралтай байдаг. Мэдээлэл, нөхцөл байдлын талаарх ойлголт өдөр бүр өөрчлөгдөж байдаг тул хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааны динамик орчинд тохирсон, амжилттай хариу үйлдэл үзүүлэх чадвартай удирдагчтай байх нь чухал юм. Ийм удирдагчдыг бэлтгэхэд мэдлэг, чадвараас гадна сэтгэл зүйн боловсрол, тэр дундаа сэтгэл хөдлөлийн чадамж чухал үүрэгтэй.

Хууль сахиулах байгууллагын ирээдүйн удирдлага болох сонсогчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлснээр хожмын байгууллагын үйл ажиллагааны бүтээмж дээшлэхийн зэрэгцээ гэмт хэрэг, сахилгын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлж, алба хаагчдын амьдралын чанарт ч эергээр нөлөөлөх болно.

Судалгааны зорилго: Сонсогчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлэх хэрэгцээ, шаардлагыг тодорхойлох.

Судалгааны зорилт: Дээрх зорилгын хүрээнд дараах зорилтыг дэвшүүлсэн. Үүнд:

- Сэтгэл хөдлөлийн чадамж, ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадварын талаарх онолын үзэл баримтлалыг судлах;
- 2024-2025 оны хичээлийн жилд ДХИС-д элсэгчдээс сэтгэл хөдлөлийн чадамж, ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадварыг тодорхойлох судалгааг авч, үр дүнг боловсруулах;
- Судалгааны үр дүнд тулгуурлан дүгнэлт, санал боловсруулах.

Судалгааны арга:

- Daniel Goleman “Сэтгэл хөдлөлийн чадамж” тодорхойлох 50 асуулт бүхий асуулгын аргачлал;
- Christian Maggiori, Jerome Rossier, Mark L. Savickas нарын “Ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадвар” /Career Adapt-Abilities Scale Short Form (CAAS-SF)/ тодорхойлох 12 асуулт бүхий аргачлал.

Судалгааны шинэлэг тал: Сонсогчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн түвшнийг тодорхойлж, ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадвар хоорондын хамаарлыг цогцоор судалсан.

Судалгааны практик ач холбогдол: Сонсогчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлснээр ажил мэргэжилдээ амжилттай дасан зохицож, сурлагын чанараас гадна албаны үйл ажиллагаа, байгууллагын бүтээмжид эергээр нөлөөлөх тул сургалтын хөтөлбөр боловсруулахад тус судалгааны үр дүнг ашиглах боломжтой.

Сонсогчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлэх хэрэгцээ, шаардлага: Сэтгэл хөдлөлийн чадамж багийн гүйцэтгэлд илүү үнэ цэнтэй бөгөөд стресс ихтэй нөхцөл байдал, ажил мэргэжил /цэрэг, улс төр, боловсролын г.м/-д илүү чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.⁹²

⁹² Antonakis, J, Graen G. B, Graen J. A. (2009) "Emotional intelligence": What does it measure and does it matter for leadership?.

Удирдагчид сэтгэл хөдлөлийг таньж, зохицуулж, бусдын сэтгэл хөдлөлийг ойлгосноор бэрхшээлийг даван туулж, бүтээмжийг дээшлүүлж, тушаалын эерэг уур амьсгалыг бий болгож чадна. Өөрийгөө ухамсарлах, өөрийгөө удирдах, нийгмийн ухамсар, харилцааны менежмент нь сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн гол бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Амьдралын үйл явц, ажлын байрны динамикийг ойлгох зэрэг хувийн болон мэргэжлийн хүчин зүйл нь манлайллын үр дүнтэй байдалд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Цэргийн удирдагчид хөгжиж буй технологи, сайн сайхан байдлын ач холбогдлыг багтаасан өөрчлөгдөж буй нөхцөл байдалд дасан зохицох ёстой. Удирдагчид сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн ур чадварыг хөгжүүлж эзэмшсэнээр хууль сахиулах байгууллагын харилцаа холбоо, багаар ажиллах, итгэлцэл, үйл ажиллагааны амжилтыг нэмэгдүүлэх боломжтой.

Аливаа алба хаагч тухайн багтаа үнэ цэнтэй гишүүн гэдгээ мэдэрч, үнэлэгдэж байх сэтгэл зүйн хэрэгцээг хангаж өгсөн байгууллагад л тогтвор суурьшилтай, үр бүтээлтэйгээр хамтран ажиллах нь тодорхой юм. Их эзэн Чингис хааны “Сэтгэлийг нь эзэмдвээс бие нь хаа холдох” хэмээх сургаал албаны талаас удирдлага хүн ажилтан, алба хаагчдынхаа дээрх сэтгэл зүйн хэрэгцээг гярхай ажиглаж, түүнийг хангах, бусдын мэдрэмжтэй эергээр хандаж, сэдэл төрүүлж, харилцан яриа, хамтын ажиллагааг чухалчлахыг авч үзжээ. Сэтгэл хөдлөлийн чадамж нь цэргийн удирдагчдад тавигдах шаардлага дотроос хамгийн чухал чадваруудын нэг юм. Олон судалгаанд удирдлагын сэтгэл хөдлөлийн чадамж болон бүлгийн нэгдэл нягтралын хооронд эерэг хамааралтай болохыг судлан тогтоосон байдаг⁹³.

Бүх түвшинд өргөн хүрээнд сэтгэдэг, нийгмийн нөхцөл байдлыг стратегийн хувьд тохирсон үнэлгээ дүгнэлт хийх нарийн мэдрэмжтэй, зөрчил, хүчирхийллийн асуудлыг зохистой шийдвэрлэх өндөр ёс суртахуунтай, өндөр эрсдэл бүхий орчин нөхцөлд богино хугацаанд дасан зохицож, оновчтой шийдвэр гаргах чадвар бүхий нийгмийн зөн совин өндөртэй /эмпати/ удирдагч олон аюул, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлээд зогсохгүй шинэ түвшинд хөгжиж чадах үндэс байх болно. Ийм удирдагч уян хатан сэтгэлгээтэй, хурд, хүч бүхий хөдөлгөөнтэй, дасан зохицох чадвартай, бие бялдрын хувьд хүчтэй, мэргэжлийн чиглэлээр зохих боловсролтой байх ёстой. Эдгээр шаардлагаас энд сэтгэл зүйн хүчин зүйл, удирдагчийн сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг авч үзсэн болно.

АНУ-ын цэргийн сэтгэл зүйч, армийн хурандаа Патрик Ж.Свийни удирдагч хамт олондоо хүндлэгдэж, тэдний итгэлийг хүлээхэд мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвар, хувийн зан төлөв, цэргүүддээ тавих халамж анхаарал хамгийн ихээр нөлөөлж байгааг судлан тогтоож, эдгээр хүчин зүйлийг “3С” хэмээн нэрлэжээ. Эдгээр чанарыг хөгжүүлж, төлөвшүүлэхэд сэтгэл хөдлөлийн чадамж чухал суурь хүчин зүйл болдог.

Удирдагчид тогтворгүй байдал, өндөр стресстэй нөхцөлд манлайлах үүргийг гүйцэтгэдэг ба тэдний сэтгэл хөдлөлийн чадамж нь байгууллагын үйл ажиллагааг үр

⁹³ Black, J., Kim, K., Rhee, S., Wang, K. and Sakchutchawan, S. (2019), *Self-efficacy and emotional intelligence: Influencing team cohesion to enhance team performance*, Team Performance Management

дүнтэй манлайлах, хүмүүс хоорондын харилцааг удирдах зэрэг олон талбарт нөлөөлдөг.

Сэтгэл хөдлөлийн чадамж нь хувийн шинж чанараас тусдаа сэтгэл хөдлөлийн мэдээллийг боловсруулах чадварыг илтгэсэн оюун ухааны нэг төрөл юм. Сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн хэмжүүрүүд нь хөгжлийн шинж чанартай холбоотойгоор сайжруулж болдог тул нас, туршлага, бусад төрлийн сэтгэцийн чадвартай холбоотой байдаг.⁹⁴

Хувь хүний сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн түвшин нь амьдрал, ажлын амжилтыг урьдчилан таамаглаж чадах ба хичээл зүтгэл, тууштай байдал, өөрийгөө хянах чадвар, урам зориг зэрэг орно гэж Даниел Гоулман дэвшүүлсэн байна.⁹⁵

Сэтгэл хөдлөлийн өндөр чадамжтай удирдагч бага чадамжтай удирдагчдаас илүү богино хугацаанд өөрчлөгдөж, сайжрах боломжтой, өөрчлөлтөд хурдан дасан зохицох, бодитой шийдвэр гаргадаг ба ажилчдын стрессийн түвшин бага, бүтээмж өндөр, байгууллагын гүйцэтгэл нэмэгдэх хандлагатай байжээ.⁹⁶

Сэтгэл хөдлөлөө удирдах чадвартай удирдагч нь асуудалтай нөхцөл байдалд өөрийгөө хянах чадвартай байж, доод албан тушаалтнуудын хүндэтгэл, итгэлийг олж авдаг. Уур бухимдал зэрэг сэтгэл хөдлөлийн байдлыг удирдаж, хянах чадвартай удирдагч байх нь тогтвортой ажлын орчныг бүрдүүлдэг.⁹⁷

Өөрсдийн сэтгэл хөдлөлөө ойлгох, хянах чадвартай, эсвэл эерэг сэтгэл хөдлөлийг илэрхийлдэг удирдагчид бүтээлч, шинэлэг сэтгэлгээг хөгжүүлж, доод албан тушаалтнууддаа ийм төрлийн сэтгэлгээг урамшуулах магадлалтай гэж үздэг. Дагагчдынхаа хэрэгцээ, хүлээлтийг ойлгох чадвартай удирдагчид доод албан тушаалтнуудад урам зориг өгөх, урамшуулах тал дээр давуу талтай байдаг.

Судалгаанаас харахад, амжилттай үйл ажиллагаа явуулж буй байгууллагуудын удирдагчид тогтмол өндөр түвшинд ажилладаг, техникийн ур чадвар, хамгийн чухал нь сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг сайтар эзэмшсэн байдаг.

Дотоод хэргийн их сургуулийн сургалтын орчин сонсогчдын оюун ухаан, бие бялдар, сэтгэл хөдлөл, нийгмийн чадамжийг бүхий л талаар хөгжүүлэхэд чиглэгдэж байх нь ирээдүйн шилдэг удирдагчдыг төрүүлэх хөрс байх болно. Энэхүү эрэл хайгуулд сэтгэл хөдлөлийн чадамж чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.

Сэтгэл хөдлөлийн чадамж гэдэг нь өөрийн болон бусдын сэтгэл хөдлөлийг таних, ойлгох, удирдах, үр дүнтэй ашиглах чадварыг хэлдэг. Үүнд: өөрийгөө танин мэдэх, өөрийгөө зохицуулах, өрөвдөх сэтгэл, нийгмийн харилцааны зэрэг ур чадвар багтдаг.

⁹⁴ Mayer, John D., David R. Caruso, and Peter R. Salovey. (2000) Emotional Intelligence Meets Traditional Standards for an Intelligence.

⁹⁵ Goleman, Daniel. (1995) Emotional Intelligence. New York: Bantam Books.

⁹⁶ Barling, Julian, Frank Slater, and E. Kevin Kelloway. (2000) Transformational Leadership And Emotional Intelligence: An Exploratory Study. The Leadership and Organizational Development Journal.

⁹⁷ Newsome, S., Day, A. L., & Catano, V. M. (2000). Assessing the predictive validity of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*

1. Сэтгэл хөдлөлөө танин мэдэх **/Self-awareness/**: Сэтгэл хөдлөлийн чадамж нь өөрийгөө танин мэдэхээс эхэлдэг бөгөөд энэ нь хувь хүний өсөлт, цогц хөгжлийн үндэс юм. Өөрийгөө ухамсарлах замаар хувь хүмүүс өөрсдийн сэтгэл хөдлөл, давуу, сул тал, үнэт зүйлсийнхээ талаар ойлголттой болдог. Энэхүү чадамжийг хөгжүүлэх нь сонсогчид сэтгэл хөдлөл, мэдрэмжээ эргэцүүлэн бодоход дэмжлэг үзүүлж, өөрсдийгөө илүү сайн ойлгоход тусалдаг. Энэхүү өөрийгөө ухамсарлах нь тэднийг цогц өсөлтийн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг болох хүсэл тэмүүлэл, сонирхол, сайжруулах талбараа тодорхойлох боломжийг олгодог.

2. Сэтгэл хөдлөлөө удирдах, зохицуулах **/Self-Regulation/**: Сэтгэл хөдлөлийн чадамжид өөрийгөө зохицуулах, үр дүнтэй удирдах чадварыг багтаадаг. Сонсогчид мэдрэлийн импульсээ хянаж, стрессийг удирдаж, тэсвэр тэвчээрт суралцдаг. Эдгээр ур чадвар нь зөвхөн сурлагын амжилтыг дээшлүүлэхээс гадна амьдралын сорилт бэрхшээлийг даван туулах чадвартай, сайн төлөвшилтэй удирдлагыг хөгжүүлэхэд хувь нэмэр оруулдаг.

3. Бусдыг танин мэдэх **/Empathy/**: Сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн нэг талбар бол бусдын сэтгэл хөдлөлийг танин мэдэж ойлгох, өрөвдөж энэрэх юм. Нөхцөл байдалд бусдын сэтгэл хөдлөлийн хариу үйлдэл, түүний дотор бидний үйлдлүүд тэдний сэтгэл санааны байдалд хэрхэн нөлөөлж байгааг зөв ойлгож, тайлбарлах чадвар юм. Эмпати чадвар өндөртэй байх нь бусадтай гүн гүнзгий холбогдож, тэдний сэтгэл хөдлөл, хандлагыг таньж, ойлгох боломжийг олгодог. Энэхүү эмпати ойлголт нь эрүүл, үр дүнтэй харилцааны тулгын чулуу юм.

4. Цэргийн удирдлага байхад хамтын ажиллагаа, багаар ажиллах, олон нийтийг төлөвшүүлэх зэрэг нийгмийн ур чадварыг чухалчилдаг. Сэтгэл хөдлөлийн чадамж өндөр сонсогчид бусадтай хамтран ажиллаж, зөрчилдөөнийг бүтээлчээр шийдвэрлэж, сургалтын орчинд эерэг хувь нэмэр оруулж байдаг. Тэд олон янзын байдлыг үнэлж, бусдын өвөрмөц үзэл бодлыг хүндэтгэж үзэх хандлагатай байдаг.

Сонсогчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлэх нь дараах ач холбогдолтой. Үүнд:

- Сэтгэл хөдлөлийн чадамж нь тэсвэр тэвчээрийг бий болгоход чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Амьдралынхаа туршид тулгарч буй сорилтод бэлэн байх, бэрхшээл, бүтэлгүйтэл, амжилтгүй байдал зэргийг даван туулж хэвийн байдлаа үргэлжлүүлэх чадвар цэргийн удирдагчийн чухал чанар юм. Сэтгэл хөдлөлийн чадамж өндөртэй сонсогч сэтгэл хөдлөлөө зохицуулах, эерэг хандлагатай байх чадвартай тул стресс, урам хугарал, бэрхшээлийг даван туулахад илүү сайн бэлтгэгдсэн байдаг.

- Түүнчлэн, сэтгэл хөдлөлийн чадамж нь анхаарал халамж, өөрийгөө халамжлан хамгаалах дадлыг хөгжүүлэхэд хувь нэмэр оруулдаг. Сонсогчид завсарлага авах, дэмжлэг хайх эсвэл сэтгэл санааны сайн сайхан байдлыг нь дэмжих үйл ажиллагаанд оролцох шаардлагатай үед идэвх сайтай байдаг.

- Сэтгэцийн эрүүл мэндийг нэн тэргүүнд тавьж, сэтгэл зүйгээ ойлгож, хамгаалах аргад суралцахад тусалдаг.

- Нийгмийн идэвхтэй харилцаа, түүнийг хадгалах, багийн ажиллагаа, зөрчил маргааныг үр дүнтэй шийдвэрлэх зэрэгт сэтгэл хөдлөлийн чадамж тодорхой үүрэг хүлээдэг.

Сэтгэл хөдлөлийн чадамж нь сонсогчдын амьдралын олон талбарт чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Өөрийгөө ухамсарлах, өөрийгөө зохицуулах чадвараас эхлээд өрөвч сэтгэл, нийгмийн ур чадвар, сэтгэл хөдлөлийн тогтвортой байдал, сэтгэл хөдлөлийн сайн сайхан байдал зэрэг нь сэтгэл хөдлөлийн оюун ухаан нь хувь хүний өсөлтийг сайжруулж, зөв төлөвшсөн хувь хүнийг төлөвшүүлэхэд хувь нэмэр оруулна.

Цэргийн сургуульд суралцаж буй ирээдүйн офицерууд болох сонсогчид байлдааны бэлтгэлд хамрагдаж байгаа цэргийн албан хаагчидтай харьцуулахад сэтгэцийн эмгэг багатай байдаг.⁹⁸ Түүнчлэн, амжилттай суралцаж буй сонсогчид илүү ухамсартай, цэгцтэй, мэдрэлийн эмгэгт өртөх магадлал бага байдаг нь тогтоогдсон. Ирээдүйн офицеруудыг бэлтгэж буй сургуулиуд цэрэг, хүчний стресстэй амьдралд дасан зохицуулахын зэрэгцээ тэсвэрлэх чадварыг бэхжүүлэх зорилго бүхий сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр тэдний сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалж чадна.⁹⁹

Сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлж буй АНУ-ын туршлага: АНУ-ын армид бага офицеруудыг үүрэг, хариуцлагатай байдалд сургаж хөгжүүлэхэд ихээхэн хөрөнгө зарцуулдаг байна. АНУ-ын арми Даниел Големаны сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн загварыг хүлээн зөвшөөрч, Армийн Түрүүчийн Академийн (USASMA) сонсогчдод албан ёсоор заадаг. Агаарын цэргийн хүчний академийн Зан чанар, манлайллын хөгжлийн төвөөс сонсогчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг сайжруулах нь удирдагчийн үр дүнтэй байдалд нөлөөлөх ач холбогдолтой тул онцгой анхаарал хандуулж, хоёрдугаар дамжааны сонсогчдод хүн хоорондын манлайллын ур чадварыг хөгжүүлэх зорилготой “Адал явдал, туршлагад суурилан суралцах нь” (AEBL) хичээлийг зохион байгуулдаг. Сургалтын үр дүн судалгаагаар мэдэгдэхүйц сайн байсан байна.¹⁰⁰

Түүнчлэн, Агаарын цэргийн хүчинд 2006 оноос элсэгчдийн сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг үнэлж сонгон шалгаруулалт хийсэн ба тэнцсэн алба хаагчдын гүйцэтгэл, үүрэг хүлээх чадвар сайн байсан үр дүн гарчээ.

АНУ-ын цэргийн сэтгэл судлаач Eichmann 2009 онд цэргийн удирдагчдын дунд сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн 10 хоногийн сургалтын үр дүнг судлахад сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг эзэмшээд зогсохгүй манлайлах чадварт суралцсан үр дүн гарсан байна.

ACES – АНУ-ын Цэргийн тогтвортой боловсролын төвөөс алба хаагчдаас сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн судалгаа авсны үндсэнд сургалтыг тогтмол зохион байгуулдаг.

⁹⁸ Atwater, L. E., Dionne, S. D., Avolio, B., Camobreco, J. F., Lau, A. W. (1999), A longitudinal study of the leadership development process: Individual differences predicting leader effectiveness.

⁹⁹ Bartone, P. T., Snook, S. A., & Tremble, T. R. (2002) Cognitive and personality predictors of leader performance in West Point cadets. Military Psychology.

¹⁰⁰ Adam I. Silver., Rob Marshall., Greg Gentry. (2023) Development of Emotional Intelligence During an Adventure and Experiential-Based Learning Course.

Алба хаагчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлэх чиглэлээр зохион байгуулдаг “Манлайллын хөгжлийн сургалт”-ын аргад:¹⁰¹

Хувь хүний хөгжил, сэтгэл зүйн боловсрол, сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн мэдлэг, чадвар олгох, хандлага төлөвшүүлэх

Бодит амьдрал дээрх манлайллын жишээг дуурайлган практик дасгал эсвэл загварчлал ашиглах

Өндөр оюун ухаантай удирдагчдыг үлгэр дуурайлал бүхий сургагч болгон ашиглах

Суралцагчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамж, ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадварын судалгааны үр дүн: ДХИС-д 2024-2025 оны хичээлийн жилд элсэж, цэргийн анхан шатны мэдлэг олгох сургалтад суралцсан 268 суралцагчаас ажил, мэргэжлийн дасан зохицох чадвар болон сэтгэл хөдлөлийн чадамж тодорхойлох асуулгаар судалгааг авч, үр дүнг SPSS26 программаар боловсруулсан.

№	Агуулга	Асуулгын тоо	Нийт хариултын тоо	Хүчинтэй хариулт	Кронбах альфа
1	Сэтгэл хөдлөлийн чадамж	50	278	266	0.923
2	Ажил, мэргэжлийн дасан зохицох чадвар	12	278	266	0.810

Хүснэгт-1. Сорилын найдвартай байдлын шинжилгээ

Судалгааны итгэлтэй байдлыг найдвартай байдлын шинжилгээ хийн шалгахад түүний үндсэн утга болох кронбах альфа утга нь $0.8 < \alpha \leq 0.9$ буюу “**маш сайн**” хэмээн үнэлэгдлээ /Хүснэгт-1/. Тиймээс энэхүү судалгаа нь итгэж болохуйц судалгаа юм.

	Үзүүлэлт	Давтамж	Хувь
Нас	17	27	10.2
	18	161	60.5
	19	39	14.7
	20	5	1.9
	21	3	1.1
	22	18	6.8
	23	8	3.0
	24	3	1.1
	25	2	.8
Хүйс	Эрэгтэй	146	54.9
	Эмэгтэй	120	45.1
Боловсрол	Бүрэн дунд	232	87.2
	Дээд	34	12.8
Гэр бүлийн байдал	Төрсөн аав ээжтэйгээ байдаг	210	79.2

¹⁰¹ Golnaz Sadry. (2012) Emotional Intelligence and Leadership Development.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ
ӨНГӨРСӨН, ОДОО, ШИНЭ ҮЕ

	Эцэг, эхийн аль нэг нь нас барсан	20	7.5
	Төрсөн аав хойд ээж	1	.4
	Төрсөн ээж хойд аав	15	5.7
	Эцэг эх салсан	10	3.8
	Өвөө эмээгийн	7	2.6
	Хамаатныд байдаг	2	.8
ДХИС-д суралцах шалтгаан	Өөрийн хүсэл сонирхол	243	91.7
	Эцэг эх хамаатан садны ятгалгаар	4	1.5
	Сургалтын төлбөргүй, ажлын байр бэлэн зэрэг нь таалагдсан	16	6.0
	Найз нөхөдтэйгөө хамт суралцахыг хүссэн	2	.8
Нийт		266	100.0

Хүснэгт-2. Судалгааны хүн ам зүйн бүтэц

Судалгаанд оролцогчид 17-25 настай сонсогчид байв. Нийт судалгаанд оролцогчдын 18 настай суралцагч 60.5%-ийг, хүйсийн хувьд эрэгтэй сонсогч 54.9% ийг, бүрэн дунд боловсролтой 87.2%-ийг, төрсөн аав ээжтэйгээ амьдардаг 79.2%-ийг тус тус эзэлж байна. ДХИС-д өөрийн хүсэл сонирхлоор элссэн нь 91.7%-ийг эзэлж байв /Хүснэгт-2/.

Descriptive Statistics					
Үзүүлэлт	N	Хамгийн бага оноо	Хамгийн их оноо	Дундаж оноо	Ст.Хаз айлт
Ажил мэргэжлийн асуудал буюу ирээдүйн карьерт анхаарлаа төвлөрүүлэх байдал	266	0	15	12.5	2.9
Ажил мэргэжлийн хяналт буюу ирээдүйн карьерт хүрэхийн тулд өөрийгөө хянах	266	0	15	11.7	3.0
Сониуч зан буюу ирээдүйн карьерын боломжийг эрэлхийлэх сонирхол	266	0	15	11.5	3.1
Ажил мэргэжлийн хувьд итгэлтэй байх буюу ирээдүйн карьераа хэрэгжүүлэх итгэл	266	0	15	12.0	3.0
Ажил мэргэжлийн хувьд дасан зохицох чадвар	266	0	60	47.6	10.8
Valid N (listwise)	266				

Хүснэгт-3. Ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадварын тоон мэдээлэл

Ажил мэргэжлийн асуудал буюу ирээдүйн карьерт анхаарлаа төвлөрүүлэх байдал нь дундаж оноо 12.5 байгаа нь хамгийн өндөр байв. Харин ажил мэргэжлийн хувьд дасан зохицох чадвар нь дундаж оноо 47.6 байв /Хүснэгт-3/.

Correlations					
	Ажил мэргэжлийн асуудал буюу ирээдүйн карьерт анхаарлаа төвлөрүүлэх байдал	Ажил мэргэжлийн хяналт буюу ирээдүйн карьерт хүрэхийн тулд өөрийгөө хянах	Сониуч зан буюу ирээдүйн карьерын боломжийг эрэлхийлэх сонирхол	Ажил мэргэжлийн хувьд итгэлтэй байх буюу ирээдүйн карьераа хэрэгжүүлэх итгэл	Ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадвар
Нас	.068	.077	.157*	.105	.114
	.272	.211	.010	.087	.062
	266	266	266	266	266
Хүйс	.085	.013	.072	.023	.054
	.168	.832	.242	.712	.385
	266	266	266	266	266
Боловсрол	.059	.060	.131*	.075	.091
	.335	.331	.033	.220	.137
	266	266	266	266	266
Гэр бүлийн байдал	.056	.115	.096	.084	.099
	.365	.062	.119	.170	.109
	265	265	265	265	265
ДХИС-д суралцах шалтгаан	-.013	-.043	.036	.013	-.002
	.832	.484	.558	.829	.978
	265	265	265	265	265
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).					
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).					

Хүснэгт-4. Ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадвар болон нийгэм хүн ам зүйн корреляцийн шинжилгээ

Сониуч зан буюу ирээдүйн карьерын боломжийг эрэлхийлэх сонирхол нь насны хувьд $R=0.157^*$ Sig 0.010 байгаа нь эерэг бөгөөд сул хамааралтай, боловсролын байдалтай $R=0.131^*$ Sig 0.033 байгаа нь мөн адил эерэг бөгөөд сул хамааралтай байв /Хүснэгт-4/.

Descriptive Statistics					
	N	Хамгийн бага	Хамгийн их	Дундаж оноо	Ст.Хазайлт
Сэтгэл хөдлөлийн чадамж (EQ)	255	118.00	230.00	178.4039	19.73799
Valid N (listwise)	255				

Хүснэгт-5. Сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн тоон мэдээлэл

EQ түвшны хувьд хамгийн бага нь 118 оноотой байгаа бол хамгийн ихдээ 230 оноотой дундаж нь 178.4 оноотой байна. Стандарт хазайлтын хувьд алдаа багатай байв /Хүснэгт-5/.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
"Хууль сахиулах боловсрол"

EQ түвшин

Зураг-1. Сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн түвшин

EQ түвшингөөс үзэхэд, дундаж түвшинтэй байгаа нь 80.8%-ийг эзэлж байгаа бол сайн түвшинтэй байгаа нь 11.0% ийг, муу нь 8.2%-ийг тус тус эзэлжээ /Зураг-1/.

Correlations					
Үзүүлэлт		EQ			Total
		Бага	Дунд	Өндөр	
Хүйс	Эрэгтэй	13	115	18	146
		5.1%	45.1%	7.1%	57.3%
	Эмэгтэй	8	91	10	109
		3.1%	35.7%	3.9%	42.7%
Нас	17	2	20	4	26
		.8%	7.8%	1.6%	10.2%
	18	12	129	16	157
		4.7%	50.6%	6.3%	61.6%
	19	3	30	5	38
		1.2%	11.8%	2.0%	14.9%
	20	2	2	1	5
		.8%	.8%	.4%	2.0%
	21	0	3	0	3
		0.0%	1.2%	0.0%	1.2%
	22	2	11	0	13
		.8%	4.3%	0.0%	5.1%
	23	0	6	2	8
		0.0%	2.4%	.8%	3.1%
Боловсрол	Бүрэн дунд	19	181	26	226
		7.5%	71.0%	10.2%	88.6%
	Дээд	2	25	2	29
		.8%	9.8%	.8%	11.4%
Гэр бүлийн байдал	Төрсөн аав ээжтэйгээ амьдардаг	17	157	26	200
		6.7%	61.8%	10.2%	78.7%
	Төрсөн эхнэртэйгээ амьдардаг	2	17	0	19

	Эцэг, эхийн аль нэг нь нас барсан	.8%	6.7%	0.0%	7.5%
	Төрсөн аав, хойд ээж	0	1	0	1
		0.0%	.4%	0.0%	.4%
	Төрсөн ээж, хойд аав	0	14	1	15
		0.0%	5.5%	.4%	5.9%
	Эцэг, эх салсан	1	9	0	10
		.4%	3.5%	0.0%	3.9%
ДХИС-д болсон суралцах шалтгаан	Өвөө эмээгийн амьдардаг	1	6	0	7
		.4%	2.4%	0.0%	2.8%
	Хамаатны айлд амьдардаг	0	1	1	2
		0.0%	.4%	.4%	.8%
	Өөрийн хүсэл сонирхол	21	188	26	235
		8.3%	74.0%	10.2%	92.5%
Нийт	Эцэг, эх, хамаатан садны ятгалга	0	3	0	3
		0.0%	1.2%	0.0%	1.2%
	Сургалтын төлбөргүй, ажлын байр бэлэн зэрэг нь таалагдсан	0	14	1	15
		0.0%	5.5%	.4%	5.9%
	Найз нөхөдтэйгөө хамт суралцахыг хүссэн	0	0	1	1
		0.0%	0.0%	.4%	.4%
		21	205	28	254
		8.3%	80.7%	11.0%	100.0%

Хүснэгт-6. Сэтгэл хөдлөлийн чадамж болон нийгэм, хүн ам зүйн үзүүлэлт хоорондын корреляцийн шинжилгээ

Сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн түвшинг хүн ам зүйн бүтэцтэй харьцуулахад дараах байдалтай байна /Хүснэгт-6/.

Эрэгтэй болон эмэгтэй сонсогчдыг харьцуулахад өндөр түвшинд байгаа нь эрэгтэйчүүд харьцангуй олон байв. Насны хувьд бага байх тусам EQ түвшин өндөр байгаа бол нас нэмэгдэх тусам өндөр байгаа нь 0%-ийг эзэлжээ. Бүрэн дунд боловсролтой хүмүүс харьцангуй их өндөр байв.

Төрсөн эцэг, эхтэйгээ байдаг болон ДХИС-д өөрийн хүсэл сонирхлоор элссэн сонсогчдын хувьд EQ мөн адил өндөр хувьтай байгаа ($P>0.05$) гэдэг нь харагдаж байна. Статистикийн хувьд ач холбогдолтой гарлаа.

Корреляци		Бусад хэв шинжүүд
		Kendall's tau_b
EQ	Correlation Coefficient	322*
	Sig. (2-tailed)	0.01
	N	266
*. Ач холбогдлын түвшин 0.05		

Хүснэгт-7. Сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн корреляци шинжилгээ

Үндсэн 5 хэв шинж болон EQ нь хоорондоо хэрхэн хамаарч байгааг Kendall's tau_b корреляцийн аргаар шалгахад ($R=0.322^*$, $p=0.01<0.005$) гарсан нь шууд сул

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
“ХҮСНЭГТ”

хамаарал байгааг илтгэж байгаа бөгөөд корреляци статистикийн ач холбогдолтой гарлаа. Өөрөөр хэлбэл, тэдгээр үндсэн шинжүүд нь нэмэгдэх тусам сэтгэл хөдлөлийн чадамжийн түвшин нэмэгдэх төлөвтэй байна /Хүснэгт-7/.

Symmetric хэмжилтүүд				
Ач холбогдлын ойролцоолсон утга				
Nominal by Nominal		Тохиолдлын тоо	Nominal by Nominal	
Phi	Cramer's V		Phi	Cramer's V
0.584	0.482	266	0.01	0.01

Хүснэгт-8. Сэтгэл хөдлөлийн чадамж болон ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадварын ач холбогдлын ойролцоолсон утга

Ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадвар нь EQ-д хэрхэн нөлөөлж байгааг хоёр нэрлэсэн хувьсагчийн корреляцийн шалгуур крамерийн В коэффициент ($R=0.482$, $p=0.015$) гарсан нь шууд сул хамаарал байгаа бөгөөд статистикийн ач холбогдолтой байна /Хүснэгт-8/.

Дүгнэлт

Сэтгэл хөдлөлийн чадамж нь сонсогчдын амьдралын олон талбарт чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Өөрийгөө ухамсарлах, сэтгэл хөдлөлөө зохицуулах чадвараас эхлээд өрөвч сэтгэл, нийгмийн ур чадвар, сэтгэл хөдлөлийн тогтвортой байдал, сэтгэл зүйн сайн сайхан байдал зэрэг нь хувь хүний өсөлтийг сайжруулж, зөв төлөвшлийг олгож, байгууллагын шилдэг удирдагч болгон хөгжүүлэхэд хувь нэмэр оруулна. Улмаар удирдлагын сэтгэл хөдлөлийн чадамж алба хаагчийн ажлын бүтээмжийн шууд хамаардаг учир бид сонсогчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлснээр нэгдүгээрт, сэтгэцийн тулгамдсан асуудал, сэтгэцийн өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, хоёрдугаарт сэтгэл зүйн шалтгаант эрсдэлийг бууруулах, гуравдугаарт байгууллагын гүйцэтгэлийг нэмэгдүүлэх зэрэг ач холбогдолтой байна.

2024-2025 оны хичээлийн жилд ДХИС-д элсэгчдээс авсан судалгааны үр дүнгээр сэтгэл хөдлөлийн чадамж нь ажил мэргэжлийн дасан зохицох чадварт нөлөөлдөг бөгөөд өөрийн хүсэл сонирхлоор элссэн, төрсөн эцэг, эхтэйгээ хамт амьдардаг суралцагчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамж бусдаасаа өндөр байна.

Сонсогчдыг ажил мэргэжилд нь богино хугацаанд дасан зохицуулж, сурлагын амжилт, удирдлагын ур чадварыг нэмэгдүүлэхийн тулд сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлэх хэрэгцээ, шаардлага байгаа болох нь судалгаагаар тогтоогдов.

Санал

1.ДХИС-ийн элсэлтийн сэтгэл зүйн сорилд найдварт болон баталгаат чанар өндөртэй “Сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг тодорхойлох аргачлал”-ыг ашиглах;

2.ДХИС-ийн сонсогчдын сэтгэл хөдлөлийн чадамжийг хөгжүүлэх сургалтын хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэх.

محکم دلائل سے مزین متنوع و منفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

- 183

ЦЭРГИЙН СЭТГЭЛ ЗҮЙЧ-ОФИЦЕРЫН СУРГАЛТЫН ТОГТОЛЦОО, ТҮҮНИЙГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ НЬ

THE TRAINING SYSTEM OF MILITARY PSYCHOLOGIST-OFFICERS AND ITS PROCESSING

Ж.Гэрэлчимэг

ДХИС-ийн Хилийн албаны сургуулийн Сэтгэл зүйн тэнхимийн ахлах багш, хошууч

Gerelchimeg.J

Senior teacher of the Psychology Department at the Border Service School of the University of Internal Affairs, Major

Хураангуй: Дотоод хэргийн их сургуулийн 90 жилийн ойг тохиолдуулан хил хамгаалах байгууллагын сэтгэл зүйч офицер мэргэжлийн хүний нөөцийг бэлтгэж, ирсэн түүхэн замнал, цэргийн сэтгэл зүйч-офицерын сургалтын тогтолцоо, түүнийг боловсронгуй болгох асуудлын талаар судалсан.

Abstract: On the occasion of the 90th anniversary of the establishment of the University of Internal Affairs, the psychological officer of the Border Guard Service School prepared professional human resources and compiled proposals on the historical trajectory, current situation (characteristics), future development trends and the possibility of solving problems. intended to be implemented in the future.

Түлхүүр үг: Сэтгэл судлал, цэргийн сэтгэл судлал, сэтгэл зүйч, боломж, эрэлт, хэрэгцээ, үр дүн.

Keywords: Psychology, military psychology, psychologist, opportunities, future demand, results.

Удиртгал

Манай улсад хамгийн их хэрэгцээтэй атлаа тэр хэрээр бага хөгжсөн шинжлэх ухааны салбар бол “Психологи” (сэтгэл судлал) гэхэд хилсдэхгүй.

Сэтгэл судлал нь хүний зан үйл, сэтгэцийн шинж, байдал, үйл явцууд, ухамсрын нарийн үйлдлүүд болох сэтгэл хөдлөл, анхаарал, зан үйл, хүртэхүй, хүмүүсийн харилцаа зэргийг судалдаг. Мөн зарим сэтгэл судлаачид ухамсаргүй зан үйлийг судалдаг. Сэтгэл судлал нь хүний сэтгэл зүйн үйл явцыг судалж, улмаар хувь хүн болон нийгмийн хүрээнд оюун санаа хэрхэн нөлөөлдөг болохыг олж тогтоохыг эрмэлздэг.

Сэтгэл зүйн мэдлэг нь боловсрол, ажил эрхлэлт, гэр бүлийн амьдралын үйл явц, түүнчлэн, сэтгэцийн аливаа асуудалд, жишээ нь сэтгэлийн дарамт, сэтгэл гутрал зэрэг хүний амьдралын өдөр тутмын олон талт үйл ажиллагаанд хэрэглэгддэг. Тиймээс ч нэг талаас хүн бүр сэтгэл зүйч байдаг. Сэтгэл судлал нь хүний хөгжил, спорт, эрүүл мэнд, хөдөлмөр, байгууллага, хамт олны зан үйл, хэвлэл мэдээлэл, хууль эрх зүй, цэрэг, цагдаа, зэвсэгт хүчин, сэтгэл зүйн оношилгоо, сэтгэл зүйн сорил, харьцуулсан сэтгэл судлал зэрэг салбар шинжлэх ухаантай.

Нийгэмд саяхныг хүртэл байгууллагын сэтгэл зүй, өсвөр насны сэтгэл зүйн асуудлыг ойлгодоггүй байсан. Харин одоо нөхцөл байдал өөрчлөгдсөн бөгөөд сэтгэл судлал бол суурь шинжлэх ухаан бөгөөд гайхалтай хөрвөдөг салбар юм.

Үндсэн хэсэг

Психологийг философийн болон физиологийн гэсэн хоёр салбарын гүүр гэх боломжтой. Физиологийн салбар нь хүний бие, нэг үгээр хэлэхэд хүний тархи болон мэдрэлийн тогтолцоо доторх физикийн болон биохимийн үйл явцыг судалдаг. Харин психологийн салбар нь сэтгэхүйн үйл явц болон бодол, хэл яриа мөн тэдгээрийн илрэл (зан үйл)-ийг судалдаг. Философичид судалгаандаа бодол болон санаа зэргийг хэрэглэж бас психологичдын судалгааг шинжилдэг ба оюун ухаан хэрхэн үүсдэг, цаашлаад хэрхэн ажигладаг болохыг судалдаг. Бүх шинжлэх ухаан философиос гаралтай. Мөн философийн асуултууд нь ч шинжлэх ухааны аргуудыг хэрэглэн судалдаг. Судалгааны зорилго болох хүний асуудал, хүртэхүй, эсвэл ой тогтоолт нь материаллаг биш тул психологийн салбар философийн аргачлалаас шинжлэх ухааны аргачлал хүртэл алхам хийх нэлээдгүй цаг хугацаа хэрэгтэй байсан.

Сэтгэл судлал нь XIX зууны эцсээр бие даасан шинжлэх ухаан болж чадсан. 1879 онд В.Вундт Германы Лэйбцик хотын их сургуулиудад дэлхийд анх удаа туршилтын сэтгэл судлалын лабораторийг байгуулснаар, жинхэнэ шинжлэх ухаан болж чадсан түүхтэй. XX зуунд сэтгэл судлал улам илүү хөгжиж чадсан түүхтэй.¹⁰²

Судалгааны шинэ талбарууд: XX зууны дунд үеэс танин мэдэхүйн үйл явцуудын тухай байгалийн салбарын мэдлэг гол байр суурь эзлэх болжээ.

Америкт сэтгэл судлалыг иж бүрнээр хөгжүүлэхийн тулд шинэ салбар гарч ирсэн нь танин мэдэхүйн сэтгэл судлал байв. Ингээд сэтгэл судлаачид информатикийн салбарын мэдлэгүүдийг ашиглаж загварууд хийж эхэлжээ. Энэ загвартаа хүний анхаарал, мэдрэмж, ой тогтоолт болон хэрхэн мартаж буйг загварчилж, мөн хэл яриа болон хэрхэн хэл сурдаг, цаашилбал асуудал шийдвэрлэх, шийдэл гаргах, сэдлийн тухай шинэ онолуудыг дэвшүүлсэн. Мөн психоанализын “Ярианы” сэтгэл заслын арга хүртэл танин мэдэхүйн психологийн нөлөөгөөр хөгжжээ. Ингэж психоанализаас гадна танин мэдэхүйн психотерапи болон түүгээр хүний сэтгэл зүйг эмчилдэг аргыг нээжээ. Эндээс хуманист буюу хүмүүнлэг сэтгэл судлал үүссэн ба хүн бүрийн онцлогийг анхаарах болсон юм¹⁰³. Тиймээс өвчтөнийг эдгээхдээ бус эрүүл хүмүүс цаашид хэрхэн хөгжих болон өөрсдийн амьдралд утга учир өгөх талаар зөвлөгөө өгөх болжээ.

Сэтгэл судлал түүхэн утгаасаа эхлээд хүний оюуны асуудлыг судалж, мөн тухайн хүний төрхийг шинжлэхэд анхаарч байсан бол үүний хажуугаар хүмүүс хэрхэн орчин, нийгэм, эргэн тойронтой болон бусад хүмүүстэй хамтран ажиллаж, амьдарч чадах вэ гэсэн асуултад хариулах болсон.

¹⁰² <https://www.apa.org/monitor/2010/11/museum>

¹⁰³ С.Молор-Эрдэнэ, Б.Жавзан, П.Мягмаржаргал, Г.Ундралмаа., Психологи., 2022 он.

Манай улсад 1950-аад оноос эхлэн гадаадад энэ чиглэлээр мэргэжилтнүүд бэлтгэж их, дээд сургуулиудад Сэтгэл судлалын тэнхим байгуулагдсан түүхтэй. 1992 оноос дотооддоо үндэсний сэтгэл судлалын мэргэжилтнүүдийг бэлтгэж эхэлсэн. Тухайн үед их, дээд сургуулийн профессор багш нар чиглэл чиглэлээр судалгаа хийдэг байсан.

1990 оноос Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийг бүхэлд нь хамарсан шинэчлэлт өөрчлөлт нь улс, орны батлан хамгаалах асуудлыг олон улсын цэрэг, улс төрийн байдал, түүний хөгжлийн чиг хандлага, дэлхийн зарим бүс нутагт болж буй дайн байлдаан зэрэгт цэргийн шинжлэх ухааны үүднээс дүгнэлт хийх, өөрийн орны геополитик, эдийн засгийн нөхцөл, онцлогт тохирсон төрийн цэргийн бодлого, цэргийн номлолыг боловсруулах, хил хамгаалах байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалт, үүрэг чиглэлийг тодорхойлсон эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх асуудлыг шийдвэрлэхийг зорилт болгон дэвшүүлсэн юм. Энэ чиглэлээр төр засаг, батлан хамгаалах салбарын удирдлага идэвхтэй ажиллаж цэргийн албан хаагчдын амьдрал үйл ажиллагаа, цэрэг, хил хамгаалах салбарын эрх зүйн орчныг үндсэнд нь бүрдүүлж чадсан.

Хил хамгаалах байгуулалтыг хөгжүүлэх хөтөлбөрт “Монгол Улсын иргэдэд эх оронч үзэл, хүмүүжил төлөвшүүлэх, цэгцтэй тогтолцоо бүрдэхийн зэрэгцээ хилийн цэргийн бие бүрэлдэхүүнд бие бялдар болоод сэтгэл зүйн өндөр тэсвэр хатуужлыг эзэмшүүлэх зорилго бүхий сургалт бэлтгэлийн үйл ажиллагаа боловсронгуй болно” гэж тодорхой заасан нь цэргийн сэтгэл зүйн ухааныг хөгжүүлэх чиг хандлагыг тодорхойлсон.

1990-2000 онд нийгмийн сэтгэл зүйн асуудал туйлын ороо бусгаа болж эхэлсэн. Энэ үед Хилийн цэргийн удирдах газрын дарга, хошууч генерал П.Сүндэвийн 2001 оны 8 дугаар сарын 9-ний өдрийн А/27, А/28 дугаар тушаалаар Хилийн сэтгэлзүй мэдээлэл, соёл сурталчилгаа эрхэлсэн орлогчийг “Заставын даргын орлогч сэтгэл зүйч” хэмээн томьёолсон нь хилийн цэргийн байгууллагад сэтгэл зүйн шинжлэх ухаан бие даан хөгжих эхлэл болсон. Ингэж хил хамгаалах байгууллагад олон улсын жишигт нийцсэн цэргийн сэтгэл зүйч мэргэжилтэн бэлтгэх эрх зүйн үндэс бий болж, 2002 оноос элсэлт авч, 2006 онд анхны цэргийн сэтгэл зүйчийг бэлтгэсэн.¹⁰⁴

Орчин үед сэтгэл судлалын салбар нийгмийн хэрэгцээ, шаардлагаар эрчимтэй хөгжиж байна. 2021 онд ШУА-ийн харьяанд “Тархи, сэтгэл судлалын үндэсний хүрээлэн”-г байгуулсан. Монгол хүний сэтгэл зүйн онцлогийг судлах судалгааны эхлэл тавигдаж, сэтгэл судлалын шинжлэх ухаан салбар бүрдээ эрчимтэй хөгжиж байна. Үүний нэгэн адил цэргийн сэтгэл судлалын салбараа шинжлэх ухааны түвшинд нь сургалт, судалгааны бааз, цэргийн сэтгэл зүйчээр мэргэжлийн хүний нөөцөө зэрэг, түвшин бүрээр бэлтгэх шаардлага үүссэн.

Хөгжил бол хүн юм. Хүний оюун болоод дотоод ертөнц сэтгэл зүй нь хэр цэвэр тунгалаг байна тэр чинээгээр нийгэм эрүүл, таатай байна. Монгол Улсад сэтгэл судлал, сэтгэцийн эрүүл мэнд хол ойлголт хэвээр байна.

¹⁰⁴ “Цэргийн сэтгэл судлалын хөгжлийн чиг хандлага” эмхэтгэл., 2023 он. 7 дахь тал

XXI зууныг “Сэтгэл зүйн зуун” гэж нэрлээд байна. Учир нь одоо үед мэдээлэл маш хурдацтай тархаж, тэр бүх мэдээллийг боловсруулахад хүний тархины чадвар хүрэхгүй байна. Үүнээс шалтгаалан сэтгэлийн дарамтад ордог. Мөн хиймэл оюун ухааны технологи хөгжихийн хэрээр хүн, машин хоёрын харилцааны асуудал тулгамдаж байна.

Бидний цэргийн сэтгэл судлалын салбарт монгол хүний эрсдэлийг даван туулах сэтгэл зүйн чадварыг судлах, суулгах зэрэг олон чухал асуудал байна.

Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид сэтгэцийн эрүүл мэнддээ төдийлөн анхаардаггүй тал бий. Цар тахал хүн төрөлхтөнд биеийн эрүүл мэндээс гадна сэтгэцийн эрүүл мэнд чухал гэдгийг ойлгууллаа. Нийгмийн хурдацтай хөгжил хүний анхаарал төвлөрөлтийг алдагдуулж байна. Үүнээс үүдэн суралцах чадвар болон харилцаа, хандлагын өөрчлөлт гарч байна. Иймд бид ирээдүйд цэргийн сэтгэл судлаачдыг сэтгэл зүйчээр нарийн мэргэшүүлэх шаардлагатай байна.

Сэтгэл судлал бол хүний уураг тархитай холбоотой асуудлыг судалж байдаг. Орчин үед MRI төхөөрөмжийн тусламжтайгаар тархины үйл ажиллагааг харж болно. Хүн яаж уурлавал тархины аль хэсэгт идэвхжил явагддагийг судалдаг. Хүн стресстэй, уурлахгүй байна гэж байхгүй. Ямар түвшний стресст орохоор тархинд сайн болон муугаар нөлөөлөх вэ гэдгийг мэддэг болсон. Цэргийн албаны бүхий л үйл ажиллагааны явцад стрессээ хэрхэн зөв удирдах, албанд хэрхэн дасан зохицох, албанд хандах хандлагыг дээшлүүлэх зэрэг энэ тэргүүний сэтгэл зүйн чадамжуудыг мэргэжлийн сэтгэл судлаачдын тусгайлсан сургалт хөтөлбөрөөр зөвлөн дасгалжуулах, бололцоотой. Тархи болон сэтгэл судлалын шинжлэх ухааны судалгаа, ололт амжилтад тулгуурлан цэргийн сэтгэл судлалын салбарыг хөгжүүлэх шаардлагатай.

Сүүлийн үед хууль сахиулах салбарт сэтгэл зүйч мэргэжлээр сурах сонирхолтой залуучууд олон болсон. Сэтгэл судлаач гэдэг эмч мэргэжилтэй ижил. Бакалаврын зэргээр сурч төгсөөд нарийн мэргэжлээр мэргэших ёстой. Сэтгэл судлаач сэтгэл засалч, сэтгэцийн эмч, сэтгэл засалч гэх хоёр өөр суурь мэргэжилтэй сэтгэл засалч байдаг. Баруун Европын өндөр хөгжилтэй орнуудад дор хаяж арван жил суралцаж, сэтгэл засалч болдог. Манай улсад дөрвөн жил суралцаж төгссөний дараа практикт ажиллаж, сэтгэл заслын үйлчилгээ үзүүлж буй нийтлэг жишиг байна. Монгол Улсад энэ чиглэлийн эрх зүйн орчин байхгүй, мэргэшүүлэх тогтолцоо бүрдээгүй байна.

Дотоод хэргийн их сургуулийн Хилийн албаны сургуулийн Сэтгэл зүйн тэнхимд ерөнхий сэтгэл судлалаар энгийн их, дээд сургууль төгссөн төгсөгчдийг богино болон урт хугацааны сургалтын хөтөлбөрөөр мэргэшүүлэх боломж бий. Хил хамгаалах байгууллагын Хил судлалын хүрээлэнгийн Цэргийн сэтгэл судлалын сектортой хамтарсан цэргийн сэтгэл судлалын судалгааны арга зүйн чиглэлээр системтэй сургалт явуулж, судалгааны арга зүйг сайн эзэмшсэнээр цэргийн сэтгэл судлаачид судалгаанд тулгуурлаж өөрийгөө хөгжүүлэх, мэргэших боломжтой болох юм.

Ажил мэргэжлийн хувийн ялгаа:

Хувь хүний бүхий чадвар психофизиологи үндэслэлтэй байдаг. Орчин үеийн дайн, мөргөлдөөнийг ажиглахад дайтагч талууд дайнд бэлтгэх үеэс дуусах хүртэл хугацаанд мэдээлэл, сэтгэл зүйн асар том дайныг хийж байна. Улс орноо батлан хамгаалах шаардлагаар иргэд цэргийн алба хаадаг шиг өнөө цагт хүн бүр “Сэтгэл зүйн дайнд” автахгүйн тулд сэтгэл зүйн шинжлэх ухааныг судлан мэдэх, сэтгэл зүйн боловсролтой болох шаардлага бий болсон.

2030 он гэхэд хүн төрөлхтний өмнө хамгийн тулгамдсан асуудал нь эдийн засаг, эрүүл мэнд ч биш сэтгэл санааны асуудал болохыг эрдэмтэн, судлаачид судлан тодорхойлж, сэтгэл судлалын шинжлэх ухаан XXI зууныг тодорхойлох шинжлэх ухаан болж, бүх шинжлэх ухааны суурь болох чиг хандлагатай байна. Иймд бид ирээдүйн олон хүчин зүйлээс хамаарч сонсогчдын сэтгэл зүйн асуудлыг сайтар оношилж, тодорхойлох, сонсогч бие хүний сэтгэл зүйн шилдэг чанарыг тодорхойлох стандарт боловсруулах шаардлагатай байна.

Сэтгэл зүйч (Psychologist, Психолог)

Хүний сэтгэл зүй ба зан үйлийг судлах, хувь хүн, байгууллагад зөвлөгөө өгөх, хувь хүн болон бүлгийг стрессээс гаргах, сэтгэл засах зэрэг үйлчилгээ үзүүлнэ.

Мэргэжлийн үйл ажиллагааны агуулга:

1. Хувь хүн, байгууллага, нийгмийн бүлгүүдийн сэтгэл зүйн төлөв байдлыг судлах, оношлох, зөвлөгөө өгөх;
2. Хүний хөгжлийн нийгмийн, сэтгэл зүйн, танин мэдэхүйн, сэтгэл хөдлөлийн зүй тогтлыг судлах, насны онцлогт тохирох сургалтын хөтөлбөр боловсруулах;
3. Хувь хүн болон байгууллагын чадавх, бүтээмж, үйл ажиллагааны үр дүнд нөлөөлж байгаа сэтгэл зүйн хүчин зүйлийг судалж тодорхойлох, зөвлөмж боловсруулах;
4. Бүлэг, хувь хүнтэй сэтгэл заслын ярилцлага явуулах, зөвлөгөө өгөх;
5. Сэтгэл хөдлөл, сэтгэл зүйн байдлыг оношлох тест боловсруулах, сэтгэл зүйн судалгаа, туршилт явуулах;
6. Судалгаа шинжилгээний тайлан, нийтлэл, илтгэл бичих.

Мэргэжилд чухал шаардлагатай чадавх, шинж чанар

1. Хүмүүсийн санаа бодлыг сонсох, ойлгох мэдрэмж, туслах сонирхол;
2. Аналитик болон логик сэтгэлгээ (мэдээллийг шинжлэх, оношлох, учир шалтгааны холбоо хамаарлыг тодорхойлох, зөвлөх гэх мэт);
3. Хэл яриа, бичгийн харилцааны чадавх (тодорхой, ойлгомжтой ярих, бичих, тайлбарлах хүмүүстэй ойлголцох, харилцаа тогтоох хөгжүүлэх гэх мэт);
4. Анхаарлаа төвлөрүүлэх, тогтвортой хадгалж ажиллах чадвар;
5. Цэвэр ариун ёс суртахуун, өөрийгөө хянах, нууц хадгалах чадвар;
6. Хариуцлага, ажигч гярхай, нямбай хичээнгүй чанар.

Цэргийн сэтгэл зүйчийн профессиограммыг тодорхойлох, цаашлаад цэргийн сэтгэл зүйчдийн хамтарсан судалгааны баг төрийн цэргийн албаны офицер, ахлагч, хугацаат цэргийн алба хаагч, төрийн цэргийн албан хаагчдын мэргэжлийн үйл

ажиллагаанд мөрдөх профессиограммыг тодорхойлох¹⁰⁵ шаардлага байна. Ингэснээр бие хүний шинжүүдийн хослол нь цэрэг, цагдаагийн албаны ажилтан, албан хаагчдын мэргэжлийн чадамжийг үнэлэх, яг ямар ажлын байранд нийцэж болох тодорхойлолтыг гаргах боломжтой.

2008 онд ХХЕГ-ын хэмжээнд 280-аад Сэтгэл зүйч-Хилчин офицерын захиалга байсан.

Он	2002-2006	2003-2007	2004-2008	2005-2009	2006-2010	2007-2011	2008-2012	2009-2013	2010-2014	2011-2015
Элсэгчид	30	19	36	44	31	52	30	25	25	25
Төгсөгчид	24	17	37	44	31	54	30	25	25	25
Хангалт (%)						50%				80%

Тайлбар: 2015 он гэхэд цэргийн сэтгэл зүйч мэргэжлээр 80% хангах төлөвлөлт хийж байсан ч 2013, 2014, 2015 онд цэргийн сэтгэл судлалаар элсэлт болон төгсөлт байгаагүй тасарсан.

ДХИС-ийн Хилийн албаны сургууль 2013-2023 оны байдлаар:

Он	2012-2016	2013-2017	2014-2018	2015-2019	2016-2020	2017-2021	2018-2022	2019-2023	2023-2027	2024-2028	2025-2029
Элсэгчид	10	10	20	20	25	16	15	8	15	25	25
Төгсөгчид	8	7	20	15	24	9	9	9	15	25	25
Хангалт (%)								50%			80%

Дүгнэлт

Цэргийн сэтгэл судлал гэдэг нь цэрэг, цагдаа, хилчдийг алба, үйл ажиллагаанд бэлтгэх, үүрэг гүйцэтгэх үед сэтгэл зүйд үүсэх асуудлыг судалдаг, цэргийн албан хаагч, ирээдүйн офицер болох, цэргийн сургуулийн сонсогчийн сэтгэл зүйн тогтвортой байдал, бэлтгэл, дасан зохицох чадвар зэрэг сэтгэл зүйн олон хүчин зүйлсийг судлах шаардлагатай салбар шинжлэх ухаан юм.

Цэргийн сэтгэл зүйч нь цэргийн алба хаагчидтай болон удирдлагуудтай тулж ажилладаг. Энхийн цагт албаны бие бүрэлдэхүүнийг судалж тэдэнд сэтгэл зүйн хангалтын ажлыг зохион байгуулна. Ингэхдээ чиглэсэн зорилготой, цаг үедээ зохицсон шинэлэг, бодитой шуурхай, тасралтгүй, хүртээмжтэй үр дүнтэй байх зэрэг зарчмыг баримтлан ажиллана.

¹⁰⁵ ОХУ-ын хүчний байгууллагад мөрдөгдөж буй хууль сахиулах ажилтнуудын мэргэжлийн профессиограммын загвар

Санал

Хүний нөөцийг бэлтгэх, чадавхжуулах чиглэлээр:

- Хилийн албаны сургуулийн Сэтгэл зүйн тэнхимээс хэрэгжүүлж байгаа “Хил судлал”, “Хил судлал-сэтгэл зүйн хангалт” бакалаврын 2 хөтөлбөрийн хүрээнд бакалаврын боловсролтой сэтгэл зүйч офицер, мэргэжилтэн бэлтгэх, цаашид эцнээ, мэргэжил дээшлүүлэх, давтан сургалтыг зохион байгуулах.
- “Хил судлал-сэтгэл зүйн хангалт” 1+1 хөтөлбөр хэрэгжүүлж, МУБИС-ийг ерөнхий сэтгэл судлалын бакалаврын зэрэгтэй төгсөгчдийг 2 жилийн хугацаанд төлбөргүй суралцуулж, цэргийн сэтгэл зүйч офицероор төгсгөх.

Сургалтын чиглэлээр:

- Гадаадын их, дээд сургууль, цэргийн сургуульд цэргийн сэтгэл судлалын чиглэлээр суралцуулж, хүний нөөцийг бэлтгэх, чадавхжуулах;
- Хил хамгаалах байгууллагад ажиллаж буй сэтгэл зүйчийг богино хугацааны сургалтад хамруулах, мэргэшүүлэх;
- Цэргийн сэтгэл зүйчдийг ажлын байранд зөвлөх /ментор/, өдөр тутмын үйл ажиллагаанд туслах /супервайзер/-ыг зохион байгуулах;
- Цэргийн сэтгэл судлалын чиглэлийн олон улсын сайн туршлага, технологи, арга зүйн мэдээллийн санг бүрдүүлэх, үндэсний хэмжээнд нэвтрүүлэх ажлыг зохион байгуулах;
- Сонсогчид болон цэргийн албан хаагчдын сэтгэл зүйн бэлтгэлийг дээшлүүлэх сургалтын хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэх /харилцаа, хандлага төлөвшүүлэх, сэтгэл хөдлөл, сэтгэл зүйгээ удирдах, сэтгэцийн эрүүл мэндээ хамгаалах г.м/
- Сонсогчдын сэтгэл зүйн онцлогийг тодорхойлох урт хугацааны судалгаа явуулах, сорил, оношилгооны цахим сан бүрдүүлэх;
- Сэтгэл судлалын танин мэдэхүйн үйлийг судлах, туршилтын лаборатори байгуулах;

Эрдэм шинжилгээ, судалгааны чиглэлээр:

- Гадаадын зарим улсын цэргийн сэтгэл судлалын хөгжлийн чиг хандлагыг судалж, орчин үеийн арга аргачлалыг сургалтад нэвтрүүлэх боломжийг судлах;
- ХХЕГ-ын Сэтгэл зүй хангалтын хэлтэс, Хил судлалын хүрээлэнгийн Сэтгэл судлалын сектортой хамтран суурь судалгааны ажил гүйцэтгэх;
- Цэргийн сэтгэл судлалын ухааныг олон нийтэд түгээн дэлгэрүүлэх, нийгэмд чиглэсэн сэтгэл зүйн боловсрол олгох нөлөөллийн ажил зохион байгуулах.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Синтия Ульрик Тобайяс. “Амжилттай ажиллах нь”. УБ., 2023
2. Жонн С.Максвел. “Өөрийгөө удирдагч болгон хөгжүүл”. УБ., 2020
3. Кэрол С.Дүэк. “Амжилтад хөтлөх шинэ сэтгэл зүйн хандлага”. УБ., 2021
4. С.Молор-Эрдэнэ, Б.Жавзан, П.Мягмаржаргал, Г.Ундралмаа. “Психологи”. УБ., 2022 он

5. “Багш мэргэжлээр суралцагчдын хандлагын үнэлгээ” эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл. 2019
6. “Цэргийн сэтгэл судлалын хөгжлийн чиг хандлага” эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл. 2023
7. ОХУ-ын хүчний байгууллагад мөрдөгдөж буй хууль сахиулах ажилтнуудын мэргэжлийн профессиограммын загвар
8. https://en.wikipedia.org/wiki/Interpersonal_relationship
9. <https://www.apa.org/>
10. <https://www.mnb.mn/i/311739>
11. <https://www.apa.org/monitor/2010/11/museum>

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛЫН ТОГТОЛЦОО: ГАДААДЫН ЗАРИМ УЛСЫН ТУРШЛАГА

EDUCATIONAL SYSTEM OF LAW ENFORCEMENT AND EXPERIENCE OF SOME FOREIGN COUNTRIES

Б.Цолмон

ДХИС-ийн Гадаад хэлний институтийн багш, дэслэгч

Tsolmon.B

Instructor of Foreign Language Institute of UIA, Lieutenant

Хураангуй: Даяаршлын үед нийгэм-эдийн засгийн шаардлагыг хангахуйц, хөрвөх чадвартай хүний нөөцийг бэлтгэх зорилгын үүднээс дээд боловсролын тогтолцоог боловсронгуй болгох асуудлыг судлах явдал эрчимжсэн. Иймээс дээд боловсролын тогтолцоо, ялангуяа хууль сахиулах салбарын боловсролын тогтолцоог судлах шаардлагатай гэж үзэж байна. Энэхүү илтгэлд гадаадын зарим улсын хууль сахиулах боловсролын тогтолцоо, туршлагыг харьцуулан судалсан.

Abstract: The higher educational system has been studied more by academics in recent years, which has an important effect on the preparation of personnel to meet the socio-economic requirements of today's globalization. Therefore, it is considered necessary to study the higher educational system, especially the educational system of the law enforcement sector. The goal is to compare the law enforcement educational system of foreign countries and its practical importance.

Түлхүүр үг: Хууль сахиулах боловсрол, боловсролын тогтолцоо, сургалтын хөтөлбөр.

Keywords: law enforcement, educational system, training curriculum.

Дэлхий дахинаа боловсрол, тэр дундаа дээд боловсрол бол хүн төрөлхтнийг соён гэгээрүүлэх, улс орны хөгжлийг дэмжих гол хүчин зүйлийн нэг хэмээн тодорхойлогддог бөгөөд дэлхийн улсууд дээд боловсролын тогтолцоогоо шинэчлэн сайжруулж, судалгааны их сургуулийг байгуулснаар нийгэм дэх боловсролын үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх, олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн мэргэжилтэн бэлтгэх, суралцагчдын өрсөлдөх чадварыг сайжруулах боломж бүрдэнэ гэж үздэг.

Манай улсын хувьд 2018 оноос судалгаанд суурилсан их сургуулийг хөгжүүлэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байна.

Дээд боловсролыг шинэчлэлийг сайжруулахын тулд их, дээд сургуулийн багшлах бүрэлдэхүүнд тавигдах шаардлагыг дээшлүүлэх, нийтийг хамарсан цахим хичээл боловсруулах, их, дээд сургуулиудын хамтарсан төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх зэрэг томоохон ажлыг зохион байгуулж байгаа нь дэлхий дахины хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлж буй “мэдлэгийн эдийн засаг”-ийн нөхцөлд байгалийн нөөц баялгаас илүүтэй хүний оюун ухаан, мэдлэг-эдийн засгийн өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэхэд онцгой ач холбогдолтой гэж үзэж байна. Мэдлэгт тулгуурласан эдийн засгийн тухай ойлголтыг анх менежментийн ухааныг үндэслэгч П.Друкер шинжлэх ухааны эргэлтэд оруулсан бөгөөд үр ашигтай мэдлэгийг бий

болгож, хэрэглээний эргэлтэд оруулахад их, дээд сургуулийн сургалтын үйл ажиллагаа чиглэж байгааг доктор (ScD), профессор Л.Оюунцэцэг “Орчин үеийн их сургуулийн хөгжлийн чиг хандлага, нийгэм, эдийн засагт эзлэх байр суурь” өгүүлэлд дурджээ.

Дотоод хэргийн их сургуулийн сургалтын тогтолцоог гадаадын зарим улсын хууль сахиулах боловсрол олгож буй их, дээд сургуулиудтай харьцуулан судлах, өөрийн улсын онцлогт нийцүүлэн сургалтын тогтолцоог боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

1. Монгол Улсын Дотоод хэргийн их сургууль

БНМАУ-ын Ардын Сайд нарын Зөвлөлийн 1933 оны 7 дугаар сарын 6-ны өдрийн 8 дугаар тогтоолоор Дотоодыг хамгаалах газрын дунд сургууль байгуулах шийдвэр гарч, 1934 оны 9 дүгээр сарын 19-ний өдөр Дотоодыг хамгаалах газрын даргын 687 дугаар тушаалаар сургуулийн захирлыг томилж, орон тоог баталснаар “Төв сургууль” байгуулагдсан түүхтэй.

Дотоод хэргийн их сургууль орчин үеийн их сургуулийн жишиг, нийгмийн хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэн сургалтын хөтөлбөр, багшийн заах арга зүйг сайжруулах замаар сургалтын чанар, үр дүнг дээшлүүлж, захиалагчийн хэрэгцээ, шаардлагыг хангасан цогц чадамж бүхий мэргэжилтэн бэлтгэхээр 90 жил тасралтгүй сургалтын үйл ажиллагаагаа зохион байгуулж байгаа хууль зүй, дотоод хэргийн салбарын мэргэжилтэн бэлтгэдэг ууган сургууль билээ.

Тус сургууль нь эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын тоо, чанар, практик үр өгөөжийг нэмэгдүүлж, салбарын шинжлэх ухаан, технологи, инновацын дэд бүтцийг бий болгож, улс орны хөгжил дэвшилд хувь нэмэр оруулагч судалгааны их сургууль болохоор зорин ажиллаж байна.

Дотоод хэргийн их сургууль Эрдэм шинжилгээний хүрээлэн болон Удирдлагын академи, Ахисан түвшний боловсролын сургууль, Цагдаагийн сургууль, Хилийн албаны сургууль, Онцгой байдлын сургууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль, Шинжлэн магадлахуйн институт, Гадаад хэлний институт, Ахлагчийн мэргэжлийн сургалт-үйлдвэрлэлийн төв, Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургууль, Ахлах сургууль гэсэн бүрэлдэхүүн болон харьяа 11 сургууль, бусад албадын дэмжлэгтэйгээр мэргэжлийн боловсрол, бакалавр, магистр, докторын шаталсан сургалтын 50 орчим хөтөлбөр хэрэгжүүлж, 30 гаруй чиглэлээр эрдэм шинжилгээний үйл ажиллагаа явуулж байна.

2. АНУ-ын Харвардын их сургуулийн Хуулийн сургууль

Харвардын их сургуулийн Хуулийн сургууль нь АНУ-ын Кембридж-д байрладаг бөгөөд хуулийн чиглэлээр бакалавр, магистр, доктор, шинжлэх ухааны докторын болон хос мэргэжлийн нийт 11 төрлийн сургалтыг зохион байгуулдаг. Бакалаврын мэргэжлийн хувьд суралцах хугацаа 3 жил, нийт 88 кредит хууль зүйн танхимын болон дадлагын сургалтад хамрагддаг.

Сургалтын хөтөлбөр нь суралцагчид эрх зүйн боловсрол олгохын тулд эрх зүйн үндсэн зарчим, үзэл баримтлал, онол, дадлага зэрэг багтдаг. Нэгдүгээр дамжааны суралцагчид уламжлалт нийтийн эрх зүйн болон АНУ-ын хууль зүйн тогтолцооны удирдлагын бүтцийн үндэс суурийг бүрдүүлдэг иргэний эрх зүй, Үндсэн хууль, гэрээ, эрүүгийн эрх зүй, өмчийн эрх, зөрчил зэрэг тус бүр нь 4 кредит танхимын сургалтад хамрагддаг. Мэргэжлийн сургалтууд болон хуульчдын практикт ашиглагддаг ур чадварын зөрүүг арилгахын тулд нэгдүгээр дамжааны суралцагчид нэгдүгээр сард багаар ажиллах, дадлагажих сургалт, өөрийгөө эргэцүүлэн бодох, эрх зүйн судалгаа хийх зэрэг ур чадварын хэд хэдэн дамжаанд суралцдаг.

3. Сингапур Улсын их сургуулиуд

Дэлхийн боловсрол, худалдаа, санхүү, тээврийн төв болсон Зүүн Өмнөд Азийн хамгийн том боомт улс бол Сингапур бөгөөд сүүлийн 50 жилийн дотор математикт суурилсан боловсролын системийг чухалчлан хөгжүүлсний үр дүнд дэлхий хэмжээний боловсрол эзэмшүүлэх болсон. Дээд боловсролын түвшинд 2010 онд “Times Higher Education Supplement Rankings of World Universities” гэх үнэлгээгээр Сингапурын үндэсний их сургууль дэлхийд 34, Ази тивд 4 дүгээрт, 2020 онд хийсэн судалгаагаар оюутанд ээлтэй байдлаараа дэлхийд 20 дугаарт тус тус эрэмбэлэгдсэн байна.

Сингапурын дээд боловсролын байгууллагуудыг боловсролын чанарын хувьд жагсаасан үзүүлэлтээс эхний байранд **National University of Singapore- Сингапурын Үндэсний Их сургууль** орсон байдаг.

Сингапурын Үндэсний Их сургууль 1905 онд байгуулагдсан, Сингапурын боловсролын гол байгууллага бөгөөд Ази тивдээ нэгдүгээрт, “The Times” сэтгүүлээс 2021 гаргасан дэлхийн шилдэг их, дээд сургуулиудын жагсаалтын 25 дугаарт эрэмбэлэгдсэн¹⁰⁶ дэлхийд хүлээн зөвшөөрөгдсөн Азийн тэргүүлэх их сургууль юм. Сингапурын Үндэсний Их сургууль нь хүмүүнлэгийн ухаан, нийгмийн ухаан, дизайн, экологи, инженерчлэл, анагаах ухаан, хөгжим, бизнес, урлаг, хууль зүйн чиглэлээр 27 бакалавр, 115 магистр, докторын хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг.

Их сургуулийн сургалтын үйл ажиллагаа нь Британийн боловсролын зарчмын дагуу явагддаг бөгөөд **Сингапурын Үндэсний Их сургуулийн Эрх зүйн академи** нь Сингапурын Эрүүл мэнд, хууль зүйн сайд Эдвин Тонгийн 2018 оны 11 сарын 12-ны өдрийн тушаалаар байгуулагдсан бөгөөд анх 1956 онд Малайагийн их сургуулийн Эрх зүйн тэнхим нэртэйгээр байгуулагдаж байсан. Тус академи нь мэргэжлийн ур чадвараа дээшлүүлэн, хөдөлмөрийн зах зээлд өрсөлдөхүйц өндөр мэдлэг чадвар бүхий мэргэжилтэн бэлтгэх ур чадварт суурилсан сургалтыг зохион байгуулах зорилготойгоор сургалтын үйл ажиллагаагаа явуулдаг.

Сингапурын SkillsFuture санаачилгын дагуу Сингапурын Үндэсний Их сургуулийн Эрх зүйн академи нь насан туршийн боловсролын парадигм руу шилжиж

¹⁰⁶ https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2021/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats

байгаа бөгөөд уг сургалт нь ажил хөдөлмөр эрхэлж буй насанд хүрэгчдэд зориулсан бие даан суралцаад, гэрчилгээ авах боломжийг олгодог уян хатан хөтөлбөр юм. Тус академи нь Сингапурын SkillsFuture, Ерөнхий прокурорын газар, Home Team Academy, Сингапурын Далайн болон боомтын газар зэрэг төрийн байгууллагатай хамтран ажиллаж, салбарын мэргэжилтнүүдийг бэлтгэх, чадавхжуулах чанартай сургалтын хөтөлбөрүүдийг санал болгон хэрэгжүүлдэг. Тус академи нь эрх зүйн бакалаврын 4 жилийн хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг бөгөөд жил бүр 240 оюутан элсүүлж, 160 кредит суралцуулдаг.

Сингапурын дээд боловсролын байгууллагуудыг боловсролын чанарын хувьд жагсаасан үзүүлэлтийн 3 дугаар байрт С.Ражаратнамын нэрэмжит Олон улсын судлалын сургууль (RSIS) эрэмбэлэгдсэн бөгөөд тус сургууль стратеги судлал, олон улсын харилцаа, олон улсын улс төрийн эдийн засаг, Ази судлалын чиглэлээр шинжлэх ухааны магистрын хөтөлбөрийг санал болгодог дэлхийн хэмжээний судалгааны төв сургууль юм. RSIS нь байгуулагдсан цагаасаа хойш терроризм, экстремизмтэй тэмцэх, үндэсний аюулгүй байдал ба батлан хамгаалахын асуудал, уламжлалт болон уламжлалт бус аюулгүй байдлын асуудал, шашин хоорондын судалгаа, эдийн засгийн олон талт үзэл, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцлал зэрэг сэдвээр судалгааны ажил гүйцэтгэсээр ирсэн бөгөөд **Military Studies Programme – Цэргийн судалгааны хөтөлбөр** нь 2012 онд байгуулагдсан. Батлан хамгаалах судлалын институтэд тулгуурлан байгуулагдсан Сингапурын команд штабын коллежийн Сингапурын Зэвсэгт хүчний (SAF) ахлах офицеруудыг сургах үүрэгтэй, Сингапурын Батлан хамгаалах яам болон Сингапурын Зэвсэгт хүчинтэй холбоотой судалгаагаар хангах зорилготой хөтөлбөр юм.

MSP нь Сингапурын Зэвсэгт хүчний мэргэжлийн цэргийн боловсролын стратегийн түнш бөгөөд Офицер, сонсогчийн сургууль, SAF-ийн ахисан түвшний сургуулиуд, Го Кенг Сви команд, штабын коллеж, SAFWOS манлайллын сургуулиудтай хамтран ажиллаж байна. MSP нь цэрэг, стратегийн судалгаа, геополитик ба олон улсын харилцаа сэдвийн хүрээнд Сингапурын Зэвсэгт хүчний төрөл бүрийн дамжаанд тохирсон хичээлийг зохион байгуулдаг.

Үүнээс гадна **SAFTI Military Institute – SAFTI Цэргийн институт** нь албан ёсоор 1966 оны 2 дугаар сарын 14-ний өдөр Пасир Лабагийн кампд нээгдэж байсан. SAFTI Цэргийн институт нь Сингапурын Зэвсэгт хүчний бүх зэрэглэлийн офицеруудад зориулсан гурвалсан албатай цэргийн сургалтын байгууллага юм. Сингапурын арми, БНСУ-ын Тэнгисийн цэргийн хүчин, БНСУ-ын Агаарын цэргийн хүчний офицерууд нь Сингапурын зэвсэгт хүчний ахисан түвшний сургуулиуд болон Го Кенг Сви команд штабын коллежид орохоосоо өмнө Офицер, сонсогчийн сургуульд суралцаж эхэлдэг.

SAFTI-ын сургалтын хөтөлбөр нь цэргийн мэргэжлийн мэдлэг, манлайллын ур чадварын бат бөх суурийг бүрдүүлэх сургалтын түвшин бүрийн эрэлт, хэрэгцээг хангахад зориулагдсан.

4. Япон Улсын Үндэсний батлан хамгаалах академи

Япон Улсын Үндэсний батлан хамгаалах академи нь 1953 онд байгуулагдсан бөгөөд Канагавагийн Иокосукад байрладаг. Тус академи нь их сургуулийн түвшинд 4 жилийн бакалаврын болон магистр, докторын сургалт зохион байгуулдаг. 1992 онд анхны эмэгтэй суралцагчаа элсүүлсэн. Ахлах сургуулиа төгссөн элсэгчдээс суралцагчдаа сонгон суралцуулдаг бөгөөд Батлан хамгаалах яамнаас суралцагчид нь цалинждаг.

Тус академи нь арми, тэнгисийн цэргийн болон агаарын цэргийн хүчний сонсогчдыг Японы Өөрийгөө хамгаалах хүчний (JSDF) ирээдүйн удирдагч болгон бэлтгэдэг. Академийн боловсрол, сургалтын хөтөлбөрүүд нь сонсогчдын ертөнцийг үзэх үзлийг өргөжүүлэх, аналитик, шүүмжлэлтэй сэтгэн бодоход сургах, манлайлах чанарыг хөгжүүлэх зорилготой. Сургалтын хөтөлбөрийн хувьд ерөнхий боловсрол, гадаад хэл, биеийн тамир, үндсэн мэргэжил, батлан хамгаалах шинжлэх ухааны хичээлээс бүрдсэн 152 кредитийн сургалтыг 4 жилийн хугацаанд зохион байгуулдаг.

5. Энэтхэг Улс- Шинжлэн магадлахуйн улсын их сургууль

Энэтхэг Улсын Засгийн газрын 2020 оны 32 дугаар тогтоолоор Шинжлэн магадлахуйн улсын их сургуулийг байгуулсан бөгөөд тус улсын хэмжээнд болон дэлхий хэмжээнд шинжлэн магадлахуйн салбартаа тэргүүлэх их сургууль юм. Тус сургууль шинжлэн магадлахуйн салбарт дижитал шинжлэн магадлахуйг хөгжүүлэхээр ажиллаж байна. Биотехнологи, мультимедиа, эмнэл зүй, хүнсний технологи, цахим аюулгүй байдал зэрэг салбарын хүрээнд шинжилгээ хийдэг.

Тус Их сургууль нь анагаах ухаан, эмнэл зүй, инженерийн чиглэлээр бакалаврын зэрэгтэй элсэгчдэд зориулж шинжлэн магадлахуйн мэргэжилтэн бэлтгэх 2 жилийн, 108 кредитийн хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг. Хөтөлбөрийн зорилго нь нотлох баримт цуглуулах, боловсруулах, дүн шинжилгээ хийх чадвартай, шинжлэх ухааны мэргэжилтэн бэлтгэхэд оршино.

6. АНУ – University of New Haven

Universities цахим судалгааны агентлагаас гаргасан АНУ-ын шинжлэн магадлахуйн шилдэг 10 их сургуулийн жагсаалтын 1 дүгээрт University of New Haven шалгарсан байна. University of New Haven нь АНУ-ын Нью-Йорк хотод байрладаг бөгөөд 1920 онд байгуулагдсан, мэргэжлийн чадварлаг олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн эрдэмтэн багш нартай, 100 гаруй мэргэжлийн сургалт зохион байгуулдаг бөгөөд шинжлэн магадлахуйн салбарт шилдгээр шалгаран, улсын хэмжээнд 1 дүгээрт эрэмбэлэгдсэн.

Тус сургуулийн шинжлэн магадлахуйн бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийн үр дүнд шинжлэн магадлахуйн үндсэн зарчмуудыг ашиглах, шинжлэн магадлахуйн лабораторийн шинжилгээ хийх, мэргэжлийн ёс зүй, үүрэг хариуцлагын талаар ерөнхий ойлголт, мэдлэгтэй болно. Шинжлэн магадлахуйн бакалаврын сургалт 123 кредит байдаг бөгөөд судлах хичээлийг ерөнхий эрдэм ба заавал судлах гэж 2 ангилдаг.

Дүгнэлт

Хууль сахиулах салбарын мэргэжилтэн бэлтгэдэг гадаад улсын туршлагыг ДХИС-тай харьцуулан судлахад хууль сахиулах боловсролын тогтолцоо нь харилцан адилгүй байна. Сургалтын үйл ажиллагааны хувьд хууль сахиулах боловсрол олгож буй хугацаа 2-4 жил, сургалтын багц цаг 88-160 кредит байгаа нь дэлхийн улсууд хууль сахиулах салбарын мэргэжилтнийг харилцан адилгүй хугацаанд бэлтгэдэг болох нь харагдаж байна.

Дээр дурдсан улс орнуудын хувьд сургалтын хөтөлбөрт тусгагдсан хичээлүүд ихэвчлэн ерөнхий суурь болон мэргэжлийн хичээлээс бүрдсэн нийтлэг тал ажиглагдсан бөгөөд заавал судлах, сонгон судлах төрөлтэй байна.

Монгол Улсын Дотоод хэргийн их сургуулийн хувьд гадаадын зарим улсын их сургуулиудтай харьцуулахад хууль сахиулах салбарын алба хаагчдыг нэг дор бэлтгэдэг бүрэлдэхүүн сургуулиудтай, судалгаанд суурилсан их сургууль гэдэг давуу талтай байсан бол зарим улсын хувьд бие даасан статустай хэр нь улсаа болон олон улсад шилдэг их, дээд сургуулиудыг жагсаалтыг тэргүүлсэн байна.

Санал

Судалгааны үр дүнд үндэслэн дараах санал дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Судалгаанд хамрагдсан улс орнуудын жишээнээс харахад хууль сахиулах боловсролын тогтолцоог цаашид илүү нарийвчлан судалж, ижил төстэй сургалтын хөтөлбөр хэрэгжүүлж буй сургуулиудын талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл олж авах,
2. Хууль сахиулах боловсролын тогтолцоог амжилттай хэрэгжүүлж, олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн сургалтын тогтолцоог Дотоод хэргийн их сургуулийн сургалтад хэрэгжүүлэх боломжийг эрэлхийлэх судалгааг хийх хэрэгтэй гэж үзэж байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

Ном, сурах бичиг

1. Д. Ганбаатар, Я. Шуурав, Д. Сэржамц. (2019). Менежмент. -УБ.,
2. Г.Балжинням нар. Дээд боловсролын шинэчлэлд тогтвортой хөгжлийн боловсролын үүрэг. Дээд боловсрол сэтгүүл. УБ. 2018
3. Л.Оюунцэцэг.Сургуулийн менежмент, хөгжлийн бодлого орчин үеийн их сургуулийн хөгжлийн чиг хандлага нийгэм-эдийн засагт эзлэх байр суурь.Дээд боловсрол сэтгүүл.УБ.2018
4. Ж.Даваа нар. Их, дээд сургуулийн зохион байгуулалтын бүтцийн асуудал.Дээд боловсрол сэтгүүл. УБ. 2018

Цахим эх сурвалж

1. <https://www.nus.edu.sg/>
2. <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2019/08/RSIS-Graduate-Programmes-Prochure-2019.pdf> militarystudies@ntu.edu.sg.
3. https://www.mindef.gov.sg/oms/imindef/mindef_websites/atozlistings/saftimi/about_Us/mission0.html

ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛЫН ЧИГ ХАНДЛАГА

TRENDS OF LAW ENFORCEMENT EDUCATION

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

Н.Сайнбаяр

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн процессын эрх зүйн тэнхимийн ахлах багш, доктор, цагдаагийн хошууч

Sainbayar.N

Department of Criminal Procedure law, Police School of the University of Internal Affairs, Mongolia, Ph.D, police major

Э.Хандармаа

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа, дотоодын цэрэг судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ажилтан-багш, цагдаагийн дэслэгч

Khandarmaa E.

Researcher-teacher of Criminology, Police and Internal Troops Studies Center, police lieutenant

Хураангуй: Цагдаагийн алба хаагчдын мэдлэг, чадварын түвшин нийгмийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцэж байгаа эсэхийг судлахгүй орхигдуулж болохгүй. Учир нь үндэсний нийгэм, соёл, улс төр, эдийн засгийн нөхцөл байдал, сошиал орчны хэрэглээ зэргээс хамаарч цагдаагийн алба хаагчийн аливаа үйл ажиллагаа нийтэд ил болсон нь жижиг гэлтгүй алдаа нь асар их бухимдлыг нийгэмд төрүүлдэг болсон. Цагдаагийн байгууллагын буруутай үйл ажиллагаа нь хүний эрхийн зөрчил дагуулахаас гадна, иргэдийн төрдөө итгэх итгэлд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй.

Эдгээр нь цагдаагийн алба хаагчдаас цаг үеийн нөхцөлд уялдсан мэдлэг, ур чадвар, туршлагатай байхыг шаардаж байна. Цагдаагийн алба хаагчийг бэлтгэж байгаа өнөөгийн тогтолцоо нь гадаадын зарим улс орны боловсролын чиг хандлагатай харьцуулахад ямар түвшинд байгааг тодорхойлж, улмаар тэргүүний туршлагыг үндэсний онцлогт нийцүүлэн, хэрэгжүүлэх боломжийг эрэлхийлэв.

Abstract: In recent years, the problem of awareness of police personnel cannot be left without studying its compliance with the needs of society. Since depending on the national society, culture, political, economic conditions and the use of citizens in the social environment, any police activity becomes public, no matter how small, a mistake causes great disappointment in society. In addition to human rights violations, there is a risk that police misconduct will negatively impact citizens' trust in government.

They require police officers to have knowledge and education appropriate to current conditions. The current police training system was determined, at what level it compares with the educational trends of some foreign countries, and then the selected experience sought to be adapted to national characteristics and implemented.

Түлхүүр үгс: Хууль сахиулах боловсрол, цагдаагийн эрх зүй, цагдаагийн шинжлэх ухаан.

Keywords: Law enforcement education, police law, police science.

Удиртгал

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын (цаашид “НҮБ” гэх)-ын Ерөнхий Ассамблейн 70 дугаар чуулганаар 2015 онд Тогтвортой хөгжлийн зорилгыг 17 зорилго, 169 зорилттойгоор баталсан. Тогтвортой хөгжлийн зорилгын 4-т “чанартай боловсролыг дэмжих”-ээр тогтоосон¹⁰⁷. Энэхүү зорилгын хүрээнд хүртээмжтэй, тэгш чанартай боловсролоор хангах, хүн бүрийн насан туршдаа суралцах боломжийг дэмжих зорилт тавьсан. Чанартай боловсролын асуудал бүхий л чиглэлийн боловсролд хамаарах бөгөөд тэр дундаа хүний эрхийн асуудалтай ямагт уялддаг хууль сахиулах боловсролтой салшгүй холбогдоно.

Цагдаагийн байгууллагын хөгжлийн чиг хандлагын амин чухал шинж нь гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх чиг үүргээ хэрэгжүүлэх явцдаа хүний эрхийг хангах явдал юм. Энэ нь цагдаагийн алба хаагчийн мэдлэг, боловсролтой салшгүй холбоотой.

Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны онцлогийг тусгайлан судалдаг мэдлэгийн салбарыг манай улсад “Цагдаагийн эрх зүй” гэж томъёолон багагүй цаг хугацааг элээжээ. Энэ хүрээнд цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг сайжруулахад чиглэсэн олон арга туршлага, үзэл баримтлалыг бий болгосон ч улам боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлага байсаар байгааг сүүлийн үед жагсаал цуглаантай холбоотой хүний эрхийн зөрчил, мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад оролцогчдын эрх зөрчигдсөн гэх асуудал нийгэмд оршоор байгаагаас харж болох юм.

Хүний эрхийн зөрчил үүсгэж буй аливаа асуудал нь цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг тодорхойлсон дүрэм, журамтай холбоотой гэхээс илүүтэйгээр түүнийг хэрэгжүүлж буй цагдаагийн алба хаагчийн хүний эрхэд суурилсан хандлага бүхий үйл ажиллагаатай салшгүй холбоотой.

Төрийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэх салбарт хүний эрхийн зөрчил яригдаж байгаа бол олон хүчин зүйлсийн нөлөө байх хэдий ч боловсон хүчний бэлтгэлжилт буюу хууль сахиулах боловсролын одоогийн байдалд дүн шинжилгээ хийх хэрэгцээ шаардлагыг үүсгэнэ.

Үндэсний хууль сахиулах боловсролын асуудал үнэхээр тусгай чиг үүргийн онцлогтой уялдаж байна уу, нийгмийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн мэдлэг, чадварыг эзэмшүүлж байна уу эсэхэд үнэлэлт, дүгнэлт өгөхийн тулд олон улсын хууль сахиулах боловсролын чиг хандлагыг авч үзэхээс өөр сонголтгүй юм.

Хүний эрхийг бүрэн хангахуйц үйл ажиллагааг бий болгохын тулд цагдаагийн судлал, цагдаагийн эрх зүй, цагдаагийн шинжлэх ухаан өргөн хүрээнд хөгжсөн байх ёстой. Цагдаагийн шинжлэх ухаан гэхээр бидний хувьд төдийлөн түгээмэл бус сонсогдож байгаа хэдий ч мэдлэгийн салбарын цар хүрээг авч үзвэл, ийнхүү нэрийдэх нь дэлсүүлээгүйг болохыг харуулж байна.

Иймд энэхүү судалгаагаар олон улсын хууль сахиулах, тэр дундаа цагдаагийн байгууллагын боловсролын чиг хандлагыг судалсны үндсэн дээр үндэснийхээ тогтолцоонд үнэлэлт дүгнэлт өгөхийг зорьсон юм.

¹⁰⁷ UN DESA, Sustainable Development Goals, Goal 4. <https://sdgs.un.org/goals/goal4> last accessed 7 June 2023. Татаж үзсэн: 2024.06.12.

Үндсэн хэсэг

Дэлхий нийтээр глобалчлагдаж буй өнөө үед боловсролын асуудал нэн тэргүүний анхаарал татсан асуудал хэвээр байна. Багш төвтэй уламжлалт сургалтын тогтолцооноос орчин үед суралцагч төвтэй боловсрол олгох үйл ажиллагааны чиг хандлагад шилжиж байгаатай холбоотойгоор нийгмийн хувьсан өөрчлөгдөж буй нөхцөлтэй уялдсан сургалтын шинэлэг арга хэлбэрийг эрэлхийлсээр байна.

Хууль сахиулах болоод цагдаагийн байгууллагын боловсролын асуудал нь харилцан адилгүй ойлголтууд. Хууль сахиулах боловсрол нь дотроо цагдаагийн байгууллагын боловсролын асуудлыг агуулна.

Хууль сахиулах боловсрол дах цагдаагийн үйл ажиллагааг судалдаг мэдлэгийн салбарыг олон улсад цагдаагийн шинжлэх ухаан гэдэг аж. Энэхүү нэршил нь анх Герман, Франц Улсад XVIII зууны үед хэрэглэгдэх болжээ¹⁰⁸. Гэвч XX зууны төгсгөл, XXI зууны эхлэл хэсэгт “Цагдаагийн шинжлэх ухаан”-ы цар хүрээ хумигдсаар, энэхүү нэр томъёог ашиглах нь багасжээ.

Европын хотууд цагдаагийн ажилтнуудад зориулсан сургалтыг анхлан зохион байгуулсан буюу 1883 онд Франц Улсын Парис хотод цагдаагийн албан хаагчдыг бэлтгэх сургууль нээгджээ¹⁰⁹. Энэ нь түүхэндээ хамгийн анхны гэгдэх цагдаагийн боловсрол олгох сургалтын байгууллага гэж тэмдэглэгджээ.

Тухайн үедээ цагдаагийн шинжлэх ухаан гэж бие даасан салбар байх шаардлагагүй гэж үзэж байсан төдийгүй цагдаагийн алба хаагч зөвхөн хуульд захирагдаж байхад хангалттай гэсэн хандлага давамгайлж байв. Хэдийгээр энэ мэт үзэл баримтлал байсан хэдий ч 1930 онд “Цагдаагийн шинжлэх ухаан” гэсэн нэртэй сэтгүүл Америкийн баруун мужуудын их сургуулиудад гарч энэ салбарын хөгжилд үнэтэй хувь нэмэр оруулах болов. Гэвч 2 жилийн дараа буюу 1932 онд уг сэтгүүл Америкийн “Эрүүгийн эрх зүй ба криминологи” сэтгүүлд нэгтгэгджээ. Энэ үед цагдаагийн шинжлэх ухаан гэдгийг гэмт хэргийг тэмцэх үйл ажиллагааг оновчтой зохион байгуулахад чиглэсэн агуулгаар тодорхойлж байв.

АНУ-д 1909 онд Август Фоллмер¹¹⁰ цагдаагийн боловсрол олгох анхны сургалтын хөтөлбөрийг Калифорнийн цагдаагийн сургуулиудад зориулж боловсруулжээ¹¹¹. Түүнийхээр цагдаагийн офицер нь 312 цагийн цагдаагийн зохион

¹⁰⁸ Sebastian Roché. Police science: science of the police or science for the police? — conceptual clarification and taxonomy for comparing police systems. Police science and police practice in Europe. Selected contributions to CEPOL Annual European Police Research and Science Conferences. on 10 July 2017. P-43. 3 Stroupe, Walter E., "A Study of West Virginia State Police Academy Graduates' Perceptions of Their Degrees of Competence and the Relevance of the Marshall University Community and Technical College Police Science Curriculum" (2003). Theses, Dissertations and Capstones. P-12.

¹⁰⁹ Sebastian Roché. Police science: science of the police or science for the police? — conceptual clarification and taxonomy for comparing police systems. Police science and police practice in Europe. Selected contributions to CEPOL Annual European Police Research and Science Conferences. on 10 July 2017. P-45 5 Тухайн үедээ Калифорни мужийн Берклигийн цагдаагийн газрын даргаар ажиллаж байсан.

¹¹⁰ Тухайн үедээ Калифорни мужийн Берклигийн Цагдаагийн газрын даргаар ажиллаж байсан.

¹¹¹ Déverge, Citlali Alexandra, "Police Education and Training: A Comparative Analysis of Law Enforcement Preparation in the United States and Canada" (2016). Master's Theses. P-2

байгуулалт, гэмт хэрэг илрүүлэх арга зүй, эрүүгийн процесс, эрүүгийн сэтгэл зүй, криминалистик зэрэг хичээлийг үзсэн байх ёстой гэж тооцоолжээ. Үүнийгээ тэрээр өөрийн амьдралын туршлага дээр үндэслэн, цагдаагийн офицерын гүйцэтгэх үүрэгт нийцүүлэн боловсруулжээ.

Энэхүү сургалтын хөтөлбөрийг АНУ болоод гадаад улсын цагдаагийн боловсон хүчин бэлтгэдэг боловсролын байгууллагууд түгээмэл хэрэглэх болов. Цагдаагийн байгууллагын боловсролын асуудал бусад салбарынхтай харьцуулахад харьцангуй удаан явагдаж байсныг дурдах нь зүйтэй.

1967 онд АНУ-ын Ерөнхийлөгчийн Хууль сахиулах комиссоос цагдаагийн байгууллагын офицерын шаардлага болон сургалтын стандартыг баталжээ. Энэхүү стандартаар цагдаагийн офицерын мэдвэл зохих сургалтын хөтөлбөрийг баталж, улмаар сургалтыг хангасан офицерт сертификат олгох, түүнийх нь үндсэн дээр үүрэг гүйцэтгүүлэх зэрэг зарчмын шинжтэй чухал зохицуулалтуудыг тусгаж өгчээ.

Судлаач Эдвардс (1993) АНУ-д цагдаагийн офицер бэлтгэж буй сургалтын хөтөлбөрийн агуулгад дүн шинжилгээ хийхэд муж улсуудын цагдаагийн сургалтын хөтөлбөрийн агуулгууд нь зөвхөн захиалагч байгууллагын хэрэгцээ, шаардлагад үндэслэн хоорондоо ялгаатай байгааг тогтоожээ.

Үүнээс захиалагч байгууллагын нийгмийн цаг үетэй уялдан хэрэгжүүлж буй чиг үүрэгтэй, цагдаагийн боловсролын сургалтын хөтөлбөрийн агуулга шууд хамааралтай болохыг харж болох юм. Монгол Улсад цагдаагийн байгууллагын хүний нөөцийг бэлтгэдэг мэргэжлийн сургалтын байгууллага болох Дотоод хэргийн их сургууль зорилтоо “Орчин үеийн их сургуулийн жишиг, нийгмийн хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэн сургалтын хөтөлбөр, багшийн заах арга зүйг сайжруулах замаар сургалтын чанар, үр дүнг дээшлүүлж, захиалагчийн хэрэгцээ, шаардлагыг хангасан цогц чадамж бүхий мэргэжилтэн бэлтгэнэ”¹¹² гэсэн нь ч тохиолдлын хэрэг биш аж.

Сүүлийн жилүүдэд цагдаагийн байгууллагын боловсролын асуудлыг шаардлагатай түвшинд бус ерөнхий байдлаар хандах болсон нь цагдаагийн алба хаагчаас асар их мэдлэг чадвар, боловсрол шаардаж байгаа энэ цаг үед тохирохгүйг улам мэдрүүлэх болов. Хууль сахиулах боловсролын асуудал нь нийгэм, эдийн засгийн өөрчлөлттэй давхар уялдаж хувьсан өөрчлөгдөж байхыг шаарддаг онцлогтой. Тухайлбал, 10 жилийн өмнө бид виртуал хөрөнгө ашиглан гэмт хэрэг үйлдэх талаар ямар ч ойлголтгүй байсан бол одоо энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх асуудал тулгамдаж буй тул алба хаагчдаа мэргэшүүлэх шаардлагатай болж байна.

Хууль сахиулах боловсролын агуулга нь нийгэмд аливаа сөрөг үр дагаврыг бий болсон хойно нь бус харин үүсэхээс өмнө тодорхойлж, түүнтэй уялдсан хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлсэн байхыг шаардаж буйг дээрхээс тодорхой харж болно. Энэ нь манай улсын хувьд боломжтой зүйлс бөгөөд бусад улсын хууль сахиулах боловсролын асуудлыг судалснаар биеллээ олно.

Дэлхийд одоогийн байдлаар цагдаагийн байгууллагын боловсролын чиг хандлагыг тодорхойлдог 4 байгууллага үйл ажиллагаагаа явуулж байна. Үүнд: 1. Олон

¹¹² uia.gov.mn. татаж үзсэн: 2024.06.10

улсын цагдаагийн байгууллагын ассоциаци (International Association of Chiefs of Police — IACP), 2. Европын улсуудын цагдаагийн байгууллагуудын холбоо (European Union Agency for Law Enforcement Training — CEPOL), 3. Өмнөд Америк улсуудын цагдаагийн хүчний холбоо (Police Common Market of the South —MERCOPOL), 4. Олон улсын хууль сахиулах академи (International Law Enforcement Academies — ILEA)¹¹³ зэрэг юм.

Олон улсын цагдаагийн байгууллагын боловсролын чиглэлээр хамтран ажиллах нь үндэстэн дамнасан гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажилд ахиц гарахаас гадна, хууль сахиулах боловсролын багшлах ур чадварыг нэмэгдүүлэх, сайн туршлага солилцох өндөр ач холбогдолтой юм.

Хууль сахиулах боловсролын чиглэлээр Европын улс орнууд ихээхэн санаачилгатай ажиллаж байна. Үүний тод жишээ нь Болоны тунхаг бичигт Европын дийлэнх улс орнууд нэгдсэнээс тодорхой харж болох юм. Сүүлийн жилүүдэд хууль сахиулах гэлтгүй боловсролын асуудлыг глобалчилж буй энэ үетэй нийцүүлэн улс орнууд өөрсдийн боловсролын хөтөлбөрийг харилцан хүлээн зөвшөөрөх нь тухайн салбарын ажиллах хүчний асуудал, мэдлэг туршлага солилцох зэргээс гадна хүний эрхтэй холбоотой аливаа асуудлыг нэг стандарт, шаардлагаар авч үздэг нь хамгийн чухал ач холбогдол нь юм.

2016 онд Европын улсуудын боловсролын байгууллагууд 148 төрлийн цагдаагийн чиглэлийн сургалтын хөтөлбөрийг Болоны тунхагийн хүрээнд харилцан хүлээн зөвшөөрчээ. Үүнээс 46 нь бакалаврын, 52 нь магистрын, 12 нь докторын түвшний сургалтын хөтөлбөрүүд багтжээ. 38 хөтөлбөр давтан, мэргэшүүлэх чиглэлийн сургалтын хөтөлбөрүүд байжээ¹¹⁴. Эдгээр нь Болоны тунхагт нэгдсэн ямар ч улсын хууль сахиулах боловсролын чанар нэг ижилд тооцогдож, гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд ихээхэн үр дүнгээ өгчээ.

Манай улсын хувьд цагдаагийн чиглэлээр мэргэжилтэн бэлтгэдэг Дотоод хэргийн их сургууль гадаадын 20 орчим улстай хамтын ажиллагаатай ч сургалтын хөтөлбөр агуулгыг харилцан хүлээн зөвшөөрөх хүртэл өргөжөөгүй байна. Харилцан хүлээн зөвшөөрөх асуудал нь үндэсний цагдаагийн сургалтын суралцагч олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн модуль бүхий сургалтыг дотооддоо эзэмших бүрэн боломж бүрдэнэ.

Хууль сахиулах боловсролын чанарыг сайжруулах чиглэлээр олон улсын дээрх хамтын ажиллагаанаас гадна, гадаадын улс орнууд цагдаагийн боловсролыг иргэний боловсролтой уялдуулах, ижилсүүлэх, олон шатлалт мэргэшүүлэх тогтолцоо бий

¹¹³ Злоказов К. В. Современное профессиональное обучение полицейских зарубежных стран: национальные различия.// «Науки об образовании». С.85. <https://cyberleninka.ru/> татаж үзсэн: 2024.06.11.

¹¹⁴ Мөн тэнд.

болгох, олон төрлийн сургалтын загваруудыг ашиглах зэрэг өвөрмөц арга барилуудыг хэрэглэж байна¹¹⁵.

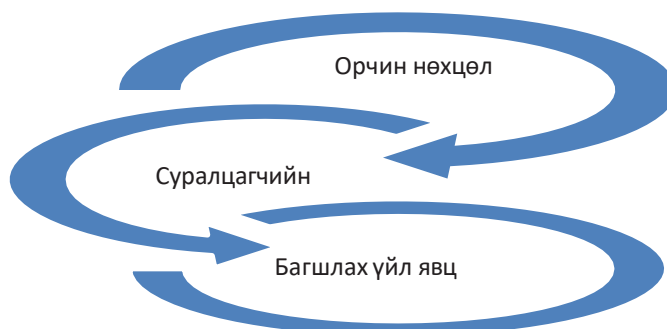
Цагдаагийн боловсролыг иргэнийхтэй ижилсүүлэх нь цаг хугацаа болон хүний нөөцийн нөхөн хангалтад эерэг нөлөөтэй боловч мэргэшсэн алба хаагч цөөрөх, мэргэжлийн алдаа гарах зэрэг үр дагавартай байдаг аж.

Олон шатлалт мэргэшүүлэх сургалтын хэлбэр нь АНУ, Их Британи, Канад зэрэг дэлхийн өндөр хөгжилтэй улсуудад түгээмэл хэрэглэгдэж, үр дүнгээ өгсөөр байна.

Энэхүү арга хэлбэрийн агуулга нь тухайн улсын иргэн эхлээд цагдаагийн чиглэлээр анхан шатны мэдлэг эзэмшиж, тодорхой хугацаанд үүрэг гүйцэтгэсний дараа, дэвшин ажиллах хүсэл эрмэлзэл байгаа бол шалгалт өгч, улмаар дахин дэвшин ажиллах албан тушаалын онцлогт тохирсон сургалтад заавал хамрагддаг байна. Энэ нь зарим талаараа туршлагад суурилсан сургалтын хэлбэртэй нийцэж буй юм. Учир нь тодорхой туршлага хуримтлуулсан суралцагчдад мэргэшүүлэх хичээлийн хөтөлбөр агуулгыг түргэн ойлгож өөрийн болгох давуу талтай.

Мөн олон шатлалт бүхий сургалтын хэлбэр нь алба тушаалаас хамаарч байгаа тул алба хаагчид дэвшин томилох хүсэлтэй бол тэрхүү түвшинд нийцсэн сургалтын хөтөлбөр агуулгыг эзэмшсэн байх ёстой гэсэн хандлага нь байгууллагад ач холбогдолтой юм. Энэхүү сургалтын хэлбэр оновчтой болох нь

Судлаачийн зүгээс суралцахуйн үйл явцыг багшийн заах арга зүй, суралцагчийн мэдэхийг хүссэн эрмэлзэл, сургалтын орчин зэрэг үндсэн 3 хэсгээс бүрдэх цогц ойлголт¹¹⁶ гэж үзсэн. Учир нь аль нэг нь хангагдаагүй л бол суралцахуйн үйл ажиллагаа ямар ч үр дүнгүй, ашиггүй үйл болж хувирах аж.

Зураглал №1. Суралцахуйн үйл явц.

Гол агуулга нь суралцагч бэлэн болоогүй л бол ямар ч мэдлэг, чадвар өгөх гээд нэмэргүй бөгөөд гагцхүү суралцагч нь үүнийг сурахгүй л бол дэвшин томилогдож чадахгүй гэсэн хөшүүрэг, хүсэл эрмэлзлийг бүрдүүлэх шаардлагатай үүснэ. Энэхүү шаардлагыг олон шатлалт сургалтын хэлбэр бүрэн хангаж буй юм. Нөгөөтээгүүр

¹¹⁵ Злоказов К. В. Современное профессиональное обучение полицейских зарубежных стран: национальные различия.// «Науки об образовании». С.86. <https://cyberleninka.ru/> татаж үзсэн: 2024.06.11.

¹¹⁶ Сайнбаяр, Н. Дотоод хэргийн их сургуулийн суралцахуйд тулгамдаж буй асуудал. Судалгааны ажил. УБ., 2023. 11 дэх тал.

багш зөвхөн зорилтод бүлэгт сургалтыг явуулах оновчтой менежмент болж, сургалтын чанар, мэргэшсэн боловсон хүчнээр хангагдах нөхцөл бүрдэнэ.

АНУ-ын судлаач Данцкер 1993 онд Техас, Калифорно, Илиниос мужуудын 535 цагдаагийн алба хаагч дунд судалгаа явуулахад цагдаагийн алба хаагчийн боловсролын зэрэг өндөр байх тусмаа ажлын байрны сэтгэл ханамж өндөр гэсэн дүгнэлт гарчээ¹¹⁷. Энэ нь цагдаагийн алба хаагчийг сургалтад хамруулах тусам ажлын байрандаа сэтгэл ханамжтай болохыг харуулж байна.

Дэлхийн улс орнуудад хэрэгжүүлж буй цагдаагийн сургалтын үйл ажиллагааны хүрээнд судалгаа явуулахад дараах загварууд бий болжээ.

Сургалтын загвар: Цагдаагийн сургалтын үйл ажиллагааг зөвхөн сургалтын байгууллага дээр хэрэгжүүлнэ. Сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөрийг практик байгууллагын ямар ч оролцоогүйгээр сургалтын байгууллага бие даан шийдвэрлэнэ.

Хамтын загвар: Цагдаагийн сургалтын үйл ажиллагаа практик болон сургалтын байгууллагуудад хосолсон байдлаар явагддаг. Энэхүү загварын онцлог нь сургалт нь онолын болон практикийн гэсэн хоёр хэсгээр бүрдэнэ. Онолын хэсэгт цагдаагийн алба хаагч болон төлөвшихөд шаардлагатай мэдлэгийг олгох, ингэхдээ иргэний боловсролын үр дүнг харилцан хүлээн зөвшөөрөх байдлаар хэрэгжүүлж болно. Практикийн хэсэгт чадвар, дадлага бий болоход чиглэсэн сургалтын арга хэлбэрийг хэрэгжүүлж болдог. Үүнийг цагдаагийн байгууллагад тодорхой чиг үүрэг гүйцэтгэх байдлаар хэрэгжүүлж болно.

Гэрээт загвар: Сургалтын үйл ажиллагаа, төлөвлөлт бүхий л асуудал цагдаагийн байгууллага дээр өрнөдөг. Ингэхдээ боловсролын байгууллагын багшлах бүрэлдэхүүнийг урьж ажиллуулах зэргээр сургалтыг зохион байгуулж болдог.

Эдгээр загварууд нь тухайн улсынхаа хувьд үр ашигтай байсаар байгаа тул хэрэглэгдэж буй сургалтын хэлбэрүүд юм. Дотоод хэргийн их сургуулийн хувьд хамтын загвараар сургалтын үйл ажиллагааг явуулахаас гадна энгийн их, дээд сургуулиудыг төгссөн суралцагчдыг элсүүлж 1+1 хөтөлбөрт суралцуулж цагдаагийн байгууллагын алба хаагчаар томилуулж байгаа нь аль ч загварт хамаарахгүй байна.

Олон улсад цагдаагийн боловсрол олгох сургалтын үйл ажиллагааны олон төрлийн загварууд байгаа ч “туршлага дээр суурилсан сургалт”¹¹⁸-ыг нийтээрээ хүлээн зөвшөөрч байна. Өөрөөр хэлбэл, цагдаагийн алба хаагчийн мэдлэг чадвар нь тодорхой хугацааны дараа амьдралын олон нөхцөл байдлын үндсэн дээр бий болдог хувь хүний шинжтэй тул түүнийг туулаагүй хүн бусдад тэр чиглэлийн мэдлэг, мэдрэмжийг олгож чадахгүй нь ойлгомжтой юм.

Цагдаагийн байгууллага нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүрэг бүхий төрийн тусгай алба, энэ утгаараа цагдаагийн алба хаагчийн сургалтын асуудал нь дээрх чиг үүрэг, албаны зорилттой уялдсан байх ёстой нь ойлгомжтой.

¹¹⁷ Stroupe, Walter E., "A Study of West Virginia State Police Academy Graduates' Perceptions of Their Degrees of Competence and the Relevance of the Marshall University Community and Technical College Police Science Curriculum" (2003). Theses, Dissertations and Capstones. P-6.

¹¹⁸ Ferreira, E., Jäschke, H., Peeters, H., Farina, R. (2010). Survey on European Police Education and Bologna — SEPEB. Bramshill : CEPOL, European Police College. P-97.

Манай улсын хувьд дээд боловсролын талаар: Мэдлэгийн эдийн засгийн үндсэн нөөц нь “МЭДЛЭГ”; мэдлэгийг бий болгох гол хүч нь “ЦОГЦ ЧАДАМЖТАЙ ИРГЭН”; дэлхийд өрсөлдөх, цогц чадамжтай иргэнийг бэлтгэх үйл ажиллагаа нь “ДЭЭД БОЛОВСРОЛЫН СУРГАЛТ” байх ёстой¹¹⁹ гэж тодорхойлсон.

Мэдлэгт суурилсан нийгмийн ажлын байрны эрэлт хэрэгцээтэй уялдан дэлхийн улс орнуудын дээд боловсролын сургалтын үйл ажиллагаа дараах чиг хандлагын дагуу өөрчлөгдөн шинэчлэгдэж байна. Үүнд:

- Онолын мэдлэгийг практик чадвар, хэрэглээтэй хослуулсан олгох;
- Суралцагчдад багаар ажиллах, харилцааны гэх мэт шинэ зууны иргэний заавал эзэмшвэл зохих уян хатан чадвар (Soft skills)-ууд, хандлага, төлөвшилийг эзэмшүүлэхэд анхаарах;
- Багш төвтэй сургалтаас суралцагч төвтэй сургалтын зарчимд шилжих;
- Сургалтад орчин үеийн мэдээлэл, холбооны технологийн өргөнөөр ашиглах;
- Уламжлалт танхимын сургалтыг цахим сургалтын технологитой хослуулан суралцагчдын бие даан суралцах боломжийг нэмэгдүүлэх.
- Сургалтын чанар, үр дүнг төгсөгчдийн эзэмшсэн мэдлэг, чадвар, хандлагын түшингээр үнэлж тогтоох¹²⁰ зэрэг юм.

Эдгээр өөрчлөлтүүдийг багцлан авч үзвэл, хөдөлмөрийн зах зээлд ямар мэдлэг, чадвар, хандлагатай мэргэжилтэн шаардлагатай байгааг тодорхойлох (хэнийг бэлтгэх); энэ хэрэгцээ, шаардлагыг хангах төгсөгчдийг бэлтгэхийн тулд дээд боловсролын байгууллагын сургалтын үйл ажиллагааг ямар онол, арга зүйгээр хэрхэн зохион байгуулах вэ (яаж бэлтгэх) гэсэн 2 асуудалд төвлөрч байна.

Эдгээр нь олон улсанд хүлээн зөвшөөрөгдсөн багшид тавигдах шаардлагыг цагдаагийн байгууллагын сургалтын үйл ажиллагаанд хүртэл хангах шаардлагатай үүсэж байна. Учир нь багшийн чадамжаас суралцагчид мэдлэг олгох процесс шууд хамааралтай тул тусад нь авч үзэх боломжгүй юм.

Багшид ерөнхий /бүх салбарын үндсэн мэдлэг/ чадамж, заах арга зүйн чадамж, мэргэжлийн чадамж, судалгааны чадамж гэсэн үндсэн 4 чадамж байх ёстой гэж үзжээ.

Мөн зарим судлаачид мэргэжлийн ур чадвар, сурган хүмүүжүүлэх ухаан, судалгаа шинжилгээ хийх чадвар, олон нийттэй харилцах чадвар зэргийг багшийн зайлшгүй шинжид хамаатуулжээ¹²¹. Хууль сахиулах боловсролын тухайд цагдаагийн байгууллагын чиг үүрэгтэй уялдуулан мэдлэгийг багш өөрийн биеэр хийж үзүүлэх шаардлагатай байдаг тул цагдаагийн мэргэжлийн туршлага зайлшгүй юм.

Дотоод хэргийн их сургуулийн тухайд багшлах бүрэлдэхүүний дийлэнх нь олон жилийн багшлах туршлагатай боловч дэлхий нийтийн хүлээн зөвшөөрсөн цагдаагийн

¹¹⁹ Эрдэнэхүү, Н. Нөхцөл байдлын шинжилгээ. Үр дүнд суурилсан боловсрол үндэсний хөтөлбөрийн төсөл. Уб., 2018. 2 дахь тал

¹²⁰ Эрдэнэхүү, Н. Нөхцөл байдлын шинжилгээ. Үр дүнд суурилсан боловсрол үндэсний хөтөлбөрийн төсөл. Уб., 2018. 2-3 дахь тал.

¹²¹ Markku Myllylä., Juha T. Hakala., Miia Myllylä. Modernizing the Police with Research, Development and Innovation Activities The Transition of the Finnish Police Education into a Bachelor's Degree. NORDISK POLITIFORSKNING | ÅRGANG 4 | NR. 1-2017. P-49.

мэргэжлийн туршлагагүй байхгүй, эсхүл практикаас хэт хөндийрсөн байдал нь сургалтын үр дүн, багшийн үнэлэмж зэрэгт сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй. Учир нь багшийн зааж буй мэдлэг нь суралцагчийн дадлага хийх хугацаанд тэс өөр санагдах, практиктай уялдахгүй байх нь буруу ойлголтыг суралцагчдад өгч улмаар сургалтын үйл ажиллагаанд идэвхгүй, ач холбогдолгүй болдог байна. Иймд цагдаагийн сургалтын болон практик байгууллага хоорондын хамтын ажиллагааг тасралтгүй өргөжүүлэх шаардлага үүсдэг.

Дээрх бүгдээс дүгнэхэд, хууль сахиулах, тэр дундаа цагдаагийн байгууллагын сургалтын хөтөлбөр, агуулга нь нийгмийн хэрэгцээ, шаардлагад бүрэн нийцэж, уялдсан байх ёстой бөгөөд сургалтын болоод практик байгууллагууд энэ тал дээр нягт уялдаатай хамтран ажиллах шаардлагатай аж. Өөрөөр хэлбэл, практик байгууллагатай хамтран ажиллах, суралцагчдыг дадлагажуулах байдлаар сургалтын өвөрмөц хэлбэрийг нэвтрүүлэх шаардлагатай байна.

Дүгнэлт

Судалгааны үр дүнд дараах дүгнэлтэд хүрлээ. Үүнд:

1. Европын улс орнууд цагдаагийн сургалтын хөтөлбөр, агуулгын асуудлыг глобалчилж буй цаг үетэй нийцүүлэн харилцан хүлээн зөвшөөрөх эрмэлзэл, хандлагатай болжээ. Үүний тод жишээ нь Болоны тунхагт европын дийлэнх улс орнууд нэгдсэн явдал юм. 2010 онд Казахстан Улс Болоны тунхагт нэгдсэн анхны Ази тивийн улс болжээ.

2. Цагдаагийн сургалтын асуудал нь хууль сахиулах боловсролын бус бие даасан “Цагдаагийн шинжлэх ухаан” гэх салбарын ойлголт болохыг олон улсын туршлага харуулж байна.

3. Улс орнуудын цагдаагийн байгууллагын чиг үүрэг нийтлэг боловч сургалтын арга хэлбэр, хөтөлбөр, агуулга өөр өөр байдаг нь тухайн улсын онцлогтой холбоотой аж.

4. Олон улсын цагдаагийн байгууллагын сургалтын үйл ажиллагааг судалж үзэхэд, олон төрлийн сургалтын загварууд байгаа хэдий ч туршлагад суурилсан сургалтын арга барил дийлэнх улс орнуудад хүлээн зөвшөөрөгджээ.

5. Цагдаагийн сургалтын агуулга, хөтөлбөр нь тухайн улсын цагдаагийн байгууллагын хуулиар оногдуулсан чиг үүрэгтэй шууд хамааралтай аж. Манай улсын хувьд Цагдаагийн албаны тухай хуульд заасан гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүрэгтэй уялдсан байх ёстой юм.

6. Мэдлэг, боловсрол олгох үйл явц нь багш, суралцагч, сургалтын орчин зэрэг гурван хүчин зүйлсийн таатай нөхцөл бүрдсэн тохиолдолд сая үр дүнд хүрдэг өвөрмөц үйл ажиллагаа мөн. Эдгээр шинжийн аль нэг нь хангагдахгүй бол мэдлэг, боловсрол олгох процесс ямар ч үр ашиггүй тул суралцагч хүсэмжилсэн тохиолдолд сургалтыг хэрэгжүүлдэг тогтолцоонд шилжих шаардлагатай гэж үзлээ.

Дүгнэлттэй холбогдуулан дараах санал дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Цагдаагийн албаны тухай хуульд заасан цагдаагийн байгууллагын гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүргийн онцлогтой уялдсан сургалтын хөтөлбөрийг шинэчлэн боловсруулах.

2. Ингэхдээ Харвардын их сургуулийн хийсэн судалгаагаар аливаа хүний ажлын амжилтын 85% орчим нь хувь хүний хандлага, төлөвшил, уян хатан чадваруудаас, зөвхөн 15% орчим нь тухайн шинжлэх ухааны салбар чиглэлийн мэдлэг, чадваруудаас шалтгаалдаг¹²² гэх судалгааг харгалзан цагдаагийн алба хаагч болгон хүмүүжүүлэх, ажилдаа хариуцлагатай хандах хандлагыг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн сургалтуудыг оруулах.

3. Олон улсын хууль сахиулах боловсролын чиг хандлагыг баримтлан Болоны тунхагт нэгдэх боломжийг эрэлхийлэх.

4. Дэлхийн өндөр хөгжилтэй улс орнуудад түгээмэл хэрэглэж буй “олон шатлалт сургалтын тогтолцоо”-г сайтар судалж, хэрэгжүүлэх нь хууль сахиулах боловсролын сургалтын үр дүнд эерэг нөлөө үзүүлэхээс гадна, цагдаагийн байгууллагад удирдлагаа хүндэтгэх, мэргэшсэн хүний нөөц бүрэн хангагдах боломжтой. Тухайлбал, цагдаагийн байгууллагын ажилтныг нийтийн хэв журам хангах чиглэлээр тодорхой хугацаанд үүрэг гүйцэтгүүлж, туршлага эзэмшүүлсний дараа, алба хаагч хүсвэл шалгалт өгч мөрдөгчөөр дахин суралцаж дэвшин томилох боломжтой. Цаашлаад ахлах мөрдөгч, нэгжийн дарга болон дэвших бол мөн адил шалгалт, сургалт гэх байдлаар явуулах нь илүү оновчтой юм.

5. Багшийн үнэлэмжийн асуудал суралцахуйд туйлын чухал үзүүлэлт тул багшийн практик байгууллагад тодорхой судалгаа хийх, туршлага хуримтлуулах зэрэг нөхцөл боломжоор хангах зэрэг болно.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль (1992)
2. Цагдаагийн албаны тухай хууль (2017)
3. Боловсролын ерөнхий хууль (2023)
4. Дээд боловсролын тухай хууль (2023)
5. Дотоод хэргийн их сургуулийн дүрэм. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2023 оны 6 дугаар сарын 15-ны өдрийн А/205 дугаар тушаал
6. Батхуяг, С. Боловсролын шинэчлэл хүмүүнлэг онол. -Уб., 2019
7. Эрдэнэцэцэг, С. Багшлахуй: зарчим ба хандлага. -Уб., 2020
8. Эрдэнэхүү, Н. Нөхцөл байдлын шинжилгээ. Үр дүнд суурилсан боловсрол үндэсний хөтөлбөрийн төсөл . Уб., 2018
9. Сайнбаяр, Н. Дотоод хэргийн их сургуулийн суралцахуйд тулгамдаж буй асуудал. Уб., 2023
10. Злоказов К. В. Современное профессиональное обучение полицейских зарубежных стран: национальные различия.// «Науки об образовании»;

¹²² Эрдэнэхүү, Н. Нөхцөл байдлын шинжилгээ. Үр дүнд суурилсан боловсрол үндэсний хөтөлбөрийн төсөл . Уб., 2018. 5 дахь тал.

11. Sebastian Roché. Police science: science of the police or science for the police?— conceptual clarification and taxonomy for comparing police systems. Police science and police practice in Europe. Selected contributions to CEPOL Annual European Police Research and Science Conferences. on 10 July 2017;
12. Stroupe, Walter E., "A Study of West Virginia State Police Academy Graduates' Perceptions of Their Degrees of Competence and the Relevance of the Marshall University Community and Technical College Police Science Curriculum" (2003). Theses, Dissertations and Capstones;
13. Déverge, Citlali Alexandra, "Police Education and Training: A Comparative Analysis of Law Enforcement Preparation in the United States and Canada" (2016). Master's Theses;
14. Balci, F. (2011). The effects of education on police officer job satisfaction: The case of Turkish National Police. International Journal of Human Sciences, vol. 8, no 2;
15. Ferreira, E., Jaschke, H., Peeters, H., Farina, R. (2010). Survey on European Police Education and Bologna — SEPEB, Bramshill: CEPOL — European Police College;
16. Markku Myllylä., Juha T. Hakala., Miia Myllylä. Modernizing the Police with Research, Development and Innovation Activities The Transition of the Finnish Police Education into a Bachelor's Degree. NORDISK POLITIFORSKNING | ÅRGANG 4 | NR. 1- 2017;
17. Roché S. (2017) Police science: science of the police or science for the police? Conceptual clarification and taxonomy for comparing police systems. European Police Science and Research Bulletin. Special Conference Issue no. 2
18. Rydberg, J. & Terrill, W. (2010). The Effect of Higher Education on Police Behavior. Police Quarterly, vol. 13.
19. www.legalinfo.mn
20. www.uia.gov.mn

**ХҮНИЙ ӨӨРИЙН ТАНИН МЭДЭХҮЙН БОЛОВСРОЛЫН ТАЛААР АВЧ
ҮЗСЭН ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ҮЗЭЛ, ХАНДЛАГА**

**SCIENTIFIC VIEWS AND ATTITUDES ON PERSONAL COGNITIVE
SERVICE EDUCATION**

МОНГОЛЫН Дотоод Асуудлын
Университет

О.Энхтуяа

Хөдөө аж ахуйн их сургуулийн Хэрэглээний шинжлэх ухааны сургуулийн багш,
доктор

Enkhtuya.O

Lecturer of the School of Applied Sciences of the Agricultural University, Ph.D.

Б.Ганзагас

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гамшиг судлалын төвийн эрдэм
шинжилгээний ажилтан, ахмад

Ganzagas.B

Researcher, Disaster Studies Center, Integrated Scientific Research Institute, University of
Internal Affairs, Mongolia. Captain

Хураангуй: Хүний амьдралын “Өөрийгөө танин мэдэхүйн утга учир”-ын талаар шашны, гүн ухааны, сэтгэл зүйн, боловсрол судлалын ухааны чиг хандлагууд байдаг. Өөрийн танин мэдэхүйн тухай ойлголт нь нэг талаас бие хүн өөрийн сэтгэц, физиологийн онцлогийг судлах, өөрөө өөрийгөө ухамсарлан ойлгож боловсрох үйл явц юм. Нөгөө талаас хүрээлэн буй орчноо танин мэдэхийн хирээр хүний хөгжил тасралтгүй хөгжин төлөвшиж байдаг тухай ойлголт билээ.

Abstract: Religious, philosophical, psychological, and educational trends have paid particular attention to the "meaning of self-knowledge" in human life. The concept of self-awareness is, on the one hand, the process by which a person studies his psychological and physiological characteristics and develops self-awareness and understanding. On the other hand, it is the concept that human development is continuously developed and matured by knowing the environment.

Түлхүүр үг: Өөрийн танин мэдэхүй, Өөрийн ухамсар, “Би”- үзэл баримтлал, “Би” дүр төрх, Өөрийн үнэлэмж

Keywords: Self-awareness, self-awareness, self-concept, self-image, self-esteem

Үндсэн хэсэг

Бид энэхүү судалгааны өгүүллийн хүрээнд хүний хөгжлийн өөрийн танин мэдэхүйн боловсролын асуудлыг нэг талаас ёс суртахууны философийн өөрийн ухамсрын тухай ойлголт, нөгөө талаас сэтгэл судлалын ухааны “Би” үзэл баримтлалын тогтолцооны хоорондын хамааралд авч үзэн дүн шинжилгээ хийх зорилгоор судлаачдын бүтээлүүдэд баримт бичгийн харьцуулсан анализ хийсэн болно. Тэрээр хүний өөрийгөө танин мэдэхүйн үйл явц нь юуны түрүүнд ухамсарлахуй ба үл ухамсарлахуйн асуудалтай шууд хамааралтай болох нь түүний үнэлгээний талыг өөртөө агуулдаг “Би” үзэл баримтлалын ойлголтоор тайлбарлагддаг

байна. “Би” үзэл баримтлалын дагуу бусдын үзэл бодлоор болон бусадтай өөрийгөө харьцуулах, янз бүрийн бодит ба хийсвэр орчинд илэрхийлэгдэх ялгаатай дүрүүдэд үнэлгээ, дүгнэлт хийх замаар ухамсарлагдсан танин мэдэх үйлийн үр дүнд хүнд өөрийн “Би” дүр төрхүүд бий болдог. “Би” дүр төрх нь хүний хөгжлийн үндсэн талууд болох физиологийн, сэтгэл зүйн, нийгмийн шинжүүдийг агуулахын зэрэгцээ өөрийн үнэлэмж бүхий дүрүүдийг агуулж байдаг талаар тус тус авч үзэн дүгнэсэн.

Агуулга

Шашны ухааны үүднээс бол хүн өөрийгөө танин мэдэж, хөгжүүлснээр дээд оюун ухааны түвшинд итгэл, сүсэг бишрэлээр нэгдэж бурхдад хүрэх замыг олж авах боломжтой гэж үздэг байна. Харин гүн ухааны үүднээс тухайлбал, хүн өөрийгөө танин мэдэх оролдлогуудын талаарх түүхэн баримтууд нь Платоны “Протагор” хэмээх философийн \харилцан ярианы\ зохиолд өгүүлсэнчлэн мөн эртний грекийн буюу МЭӨ.6 зууны үеэс Фалес, Питтак, Биант, Солон, Клеобул, Мисон ба Хилон хэмээх цэцэн мэргэдийн “Өөрийгөө танин мэд” гэсэн сургаалаар түгэн дэлгэрч байсныг өгүүлдэг.

Мөн хүний ёс суртахуун, зан суртахууны аль алиныг нь судалдаг салбар болох ёс суртахууны философи буюу ёс зүйн ухаанд эртний Грекийн философич Аристотель хүний зан төлөвийн өвөрмөц шинжийг илэрхийлэхийн тулд “этос” хэмээх ойлголтыг анх хэрэглэсэн байдаг. Тэрээр үүгээрээ зан төлөвийн хувьд шударга, эр зоригтой байх зэрэг сайн чанарууд нь хүний үүрэгтэй хамааралтай бөгөөд “... зан төлөв бол сайн хүний шинж” гэсэн тайлбарыг хийсэн талаар авч үздэг. Түүний хэрэглэсэн “этика” гэдэг үгийн үндэс “этос” нь анх хэвшиж заншсан оршин суух орон байр, байршил, байдал гэсэн утгатай бөгөөд өнөө үеийнхээр бол байгалийн тогтвортой байдал, физикийн ондоошил, зан төлөв, нийгмийн харилцаа, амьдрах урлагийн үзэгдлийг тэмдэглэсэн байдаг.

Хожим хүний мөн чанарыг ойлгох, тайлбарлахтай холбоотой ааш авир, ёс заншил, зан чанар, зан төлөв, ёс суртахуун гэдэг утгаар хэрэглэгдэх болсон байна. Харин Сократ хүний сайн үйл, мэдлэгийн хооронд адил шинж байна хэмээн үзсэн бол түүний шавь Платон “Буянт үйлийг шинжлэх ухаантай адилтгах нь буруу гэж үзсэн юм. Ёс зүй нь ёс суртахууны тухай мэдлэг биш харин хүний үйлдэл, гэхдээ өөрөө өөртөө сайн бус буюу буруу үйлдэл биш байхын зэрэгцээ буяныг хэрэгжүүлэх ёстой” хэмээн үзсэн. Үүнээс “Ёс зүйн эхлэх цэг нь зарчим биш нийгмийн амьдралын туршлага” юм хэмээн гэж дүгнэж болно. Гэтэл Декарт философийг модтой зүйрлэхдээ үндэс нь метафизик, их бие нь физик, үр жимстэй салаа мөчир нь ёс зүй гэж ангилжээ. Энэ бүх тохиолдолд ёс зүй философи сэтгэлгээний төвд байгаа нь “зөв амьдрахын тулд зөв сэтгэж сур” гэсэн санааг илэрхийлдэг гэж судлаачид тайлбарладаг. Түүнчлэн Эпикур “... ёс зүйн зорилго нь биеийн зовлон, сэтгэлийн зовлон үгүй байх, оюун ухааны гэгээрэл ба таашаалаа зөв ойлгосны дараа зовлонгоос ангижрахад хүрэх явдал бөгөөд иймээс философи бол аз жаргалын нэг хэрэгсэл юм” хэмээн үзжээ.

Орчин үеийн философид “этизм” хэмээх ухагдахууныг М.М. Бахтин \1895 – 1975 он\, *Бахтин М.М. Философия поступка. -М.: Наука, 1979. С. 92-94* оруулж

ирсэнээр “Этизмийн тусламжтайгаар хүн өөрийнхөө болон бусдын үйлдэлд зан суртахууны зөв үнэлгээ өгөх чадвартай болно. Этизмийн асуудал нь хүний амьдрал үйл ажиллагааны зан суртахууны агуулга болдог” хэмээн тайлбарлажээ.

Сэтгэл судлал, сургахуйн ухаанд хүмүүнлэг хандлагын үүднээс хүн зөвхөн өөрийн идэвхийн үр дүнд л мөн чанартаа өөрөө хэн болох, юуг чаддаг зэргийг бодитойгоор ухамсарлан ойлгох боломжтой гэж үздэг байна. Энэхүү тайлбартай холбоотой сэтгэл судлалын ухааны хүмүүнлэгийн онолын төлөөлөгч К.Роджерс “... өөрийн танин мэдэхүй нь хүнд амьдралыг утга учиртай ухамсарлах, аз жаргалтайгаар мэдрэх, амжилтад хүргэх чухал нөхцөлүүдийг бүрдүүлдэг бие хүний хөгжлийн өөрийгөө засаж сайжруулах, идэвхжүүлэх чадваруудыг бий болгож өгдөг гэж дүгнэсэн байдаг.”¹²³

Хүний өөрийн танин мэдэхүйн үйлийг зохион байгуулалтын 3 түвшинд авч үзнэ. Үүнд:

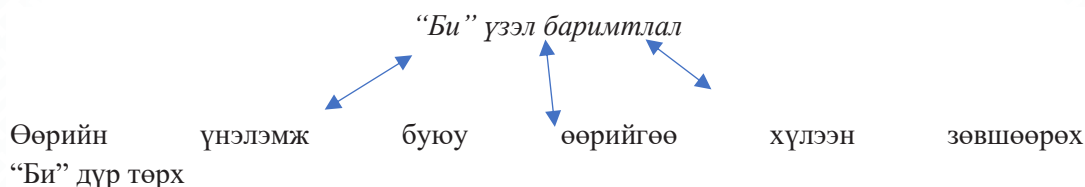
1. Биологийн хувь хүн \бие махбодын хөгжлөөр тодорхойлогдоно\
2. Нийгмийн хувь хүн \мэдлэг, чадвар эзэмших болон зан үйлээ хянан чиглүүлэх чадвараар тодорхойлогдоно\
3. Бие хүн \сонголт хийх, өөрийн амьдралын замналыг бүтээх, хүрээлэн буй хүмүүс хоорондын харилцаа хандлагын тогтолцоонд өөрийн зан үйлийг хянан чиглүүлэх чадвараар тодорхойлогдоно\ зэрэг болно.

Биологийн хувь хүнээс бие хүний түвшин хүртэлх өөрийн танин мэдэхүйн үйл явц нь “Би” үзэл баримтлал, дүр төрх; өөрийн ухамсар, өөрийн үнэлэмж хэмээх ойлголтуудыг агуулдаг гэж үзэж болно.

Өөрийн танин мэдэхүйн салбарт ухамсарлахуй ба үл ухамсарлахуйн асуудал шууд хамааралтай. Үүнтэй холбоотой ухамсарлахуй гэсэн нэр томъёотой ойролцоо утгатай хэрэглэгддэг төдийгүй түүний үнэлгээний талуудыг өөртөө агуулдаг “Би” үзэл баримтлалын талаар авч үзэх зайлшгүй шаардлагатай юм.

“Би” үзэл баримтлал нь хүн өөрийнхөө тухай их бага ямар нэг хэмжээнд ухамсарласан ба үгэн хэлбэрээр тодорхойлон тэмдэглэсэн төсөөллийн илэрхийллийг агуулж байдаг. Энэхүү үзэл баримтлалаар “Бусдын үзэл бодлоор болон бусадтай өөрийгөө харьцуулах, янз бүрийн бодит ба хийсвэр орчинд илэрхийлэгдэх ялгаатай дүрүүдэд үнэлгээ, дүгнэлт хийх замаар ухамсарлагдсан танин мэдэх үйлийн үр дүнд бидний “Би” дүр төрхүүд бий болдог” гэж үздэг.¹²⁴

Сэтгэл судлал дахь “Би” үзэл баримтлалын тогтолцоо

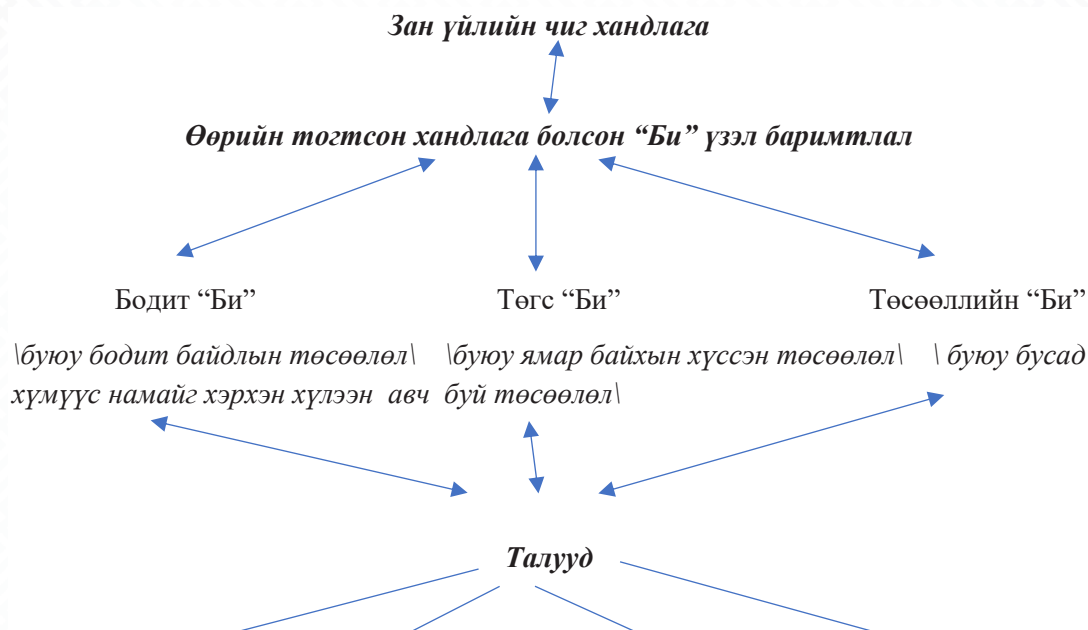

¹²³ \Маралов, 2004, § 1. Понятие самопознания /Глава 1. Общая характеристика самопознания /Раздел 1. Психология самопознания/ Часть I. Теоретические основы самопознания и саморазвития\.

¹²⁴ \Человек и общество/ Под ред. Л. Н. Боголюбова, А. Ю. Лазебниковой\.

“Хууль сахиулах боловсрол”

\Физиологийн “Би” - “Нийгмийн “Би” -Оюун санааны “Би” - Сэтгэл хөдлөлийн “Би”\

“Би” дүр төрхийн төсөөлөлд нөлөөлдөг 2 үндсэн эх үүсвэрийг авч үздэг. Үүнд:

1. Хүн янз бүрийн бүлгүүдэд тохирох дүрүүдийг гүйцэтгэж, илэрхийлж байдаг. Хүн хэдий чинээ нийгмийн олон дүрүүдтэй байна төдий чинээ олон бүлгүүдэд хамааралтай болсноор тэдгээрийн төстэй шинжүүд нь өөр хоорондоо илүү их ялгаатай болж \бодит болон төгс “Би”-ийн хоорондын хамаарал багасна\ тухайн хүн өөрийн талаарх санаа бодлоо цэгцлэхэд хүндрэлтэй болдог;
2. Хүн өөрийгөө болон бусдыг тодорхойлоход янз бүрийн үндэслэлийг ашигладаг. Өөрийгөө тодорхойлоход тухайн нөхцөл байдалд баримжаалж («Энэ тохиолдолд би юу хийж чадах байсан бэ?!»), харин бусдыг тодорхойлоход бие хүний бүхий л зан төлөвийн шинжүүдийг авч үзсэнээр («Энэ тохиолдолд тэр өөрийн үнэн дүр төрхийг харууллаа!») бодит болон төгс “Би”-ийн хооронд үл хамаарал бий болгож байдаг.

“Би” үзэл баримтлалын бүтцийн талаар олон хандлагууд байдаг бөгөөд тэдгээрээс авч үзвэл:

- Уламжлалт ангиллаар дараах хэсгүүдэд авч үздэг. Үүнд:
 1. Танин мэдэхүйн \өөрт нь байдаг гэж санагддаг зан чанаруудаар төсөөлөх хувь хүний өөрийн төсөөлөл\
 2. Үнэлгээний \хувь хүн эдгээр зан чанаруудаа хэрхэн үнэлж авч үзэж буй байдал\
 3. Зан байдлын \бодит байдал дээр хувь хүний хийж буй үйлдэл\ зэрэг болно.
- Т. Ю. Каминская бүтцийн 2 хандлагыг авч үзсэн. Үүнд:
 1. “Би” дүр төрхийн хөгжилд сэдэлжүүлэлтийн нөлөөг чухалчлан авч үздэггүй бөгөөд хувь хүний өөрийн ухамсарлахуйд бий болсон субьектийн өөрийгөө

үнэлэх үнэлэмж ба нийгмийн агуулга бүхий төсөөллийн тогтолцоо чухал гэж үзэх,

2. Зан байдал ба “Би” дүр төрхийн хамааралд сэдэлжүүлэлтийн нөлөө чухал гэж үзэх хандлагууд болно.

- Г. Е. Залесским 2 хэсгийг авч үзсэн. Үүнд:

1. Танин мэдэхүйн,
2. Сэдэлжүүлэлтийн хэсгүүд болно.

Тэрээр “Би” дүр төрхийн хөгжлийн насны онцлогийн талаарх судалгаандаа энэхүү 2 бүрдэл хэсгүүд харилцан үйлчлэлцэж эхлэхэд тэдгээрийн төлөвших үйл явц хэрхэн явагддаг болохыг илрүүлэхэд онцгойлон анхаарлаа хандуулсан байдаг. Мөн “Би” дүр төрхийн танин мэдэхүйн хэсэгт өөрийн талаарх утга учиртай төсөөллүүд тусгагдахын хамтаар үнэлгээний \өөрийн үнэлэмж\ болон зорилгын (чармайлтын түвшин, шийтгэл урамшууллын тогтолцоо) бүрдлүүд нэмэгддэг гэж үзжээ. Харин сэдэлжүүлэлтийн хэсэг нь эдгээрийн гүйцэтгэх үүрэг, ач холбогдлыг хариуцдаг. Өөрөөр хэлбэл эдгээр шинж чанарууд тодорхой үйлдэл, зорилго, сэдлийн сонголтын шалгуур үзүүлэлтүүдэд орох эсэхийг хариуцдаг гэсэн үг юм. Хэрэв шалгуур үзүүлэлтүүдэд орж байвал үүргээ тодорхой нөлөө бүхий буюу утга учиртай сэдлээр гүйцэтгэсэн эсэх нь чухал юм гэж үзсэн.

- Нилээд түгээмэл хэрэглэгддэг хандлага болох А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский нарын авч үзсэнээр:

1. Танин мэдэхүйн \өөрийн онцлог чанар, чадвар, гадаад дүр төрх гэх мэт\,
2. Сэтгэл хөдлөлийн \өөрийгөө хүндэтгэх, дорд үзэх гэх мэт\,
3. Зоригийн үнэлгээний \өөрийн үнэлэмжийг дээшлүүлэх хүсэл тэмүүлэл, хүндэтгэлийг олох гэх мэт\ бүрдлүүдийг агуулдаг гэж үздэг.

“Би” дүр төрх нь нь физиологийн, сэтгэл зүйн, нийгмийн шинжүүдийг агуулсан дараах бүтэцтэй. Үүнд:

1. Дараах 3 түвшинтэй хамаарал бүхий бие хүний тогтвортой чанарууд;
 - танин мэдэхүйн (жишээ нь ухаалаг, анхааралтай);
 - сэтгэл хөдлөл - зоригийн (жишээ нь сэтгэл хангалуун, хариуцлагатай);
 - зан байдлын (жишээ нь нийтэч, шийдэмгий);
2. Өөрийн үнэлэмж \бие хүний нийтлэг болон хувийн өвөрмөц чанарууд\;
3. Өөрийгөө тодорхойлох \өөрийн боломж, ирээдүйг харах өнцөг\;
4. Бодит зан байдал \бусад болон өөртөө хандах бодит хандлага\ зэрэг болно.

Үүний зэрэгцээ “Би” үзэл баримтлал нь хүний бодит болон бодит бус чанараар тодорхойлогддог. Бодит бус чанарыг илэрхийлсэн дүрийг хүн өөртөө бий болгон итгүүлэн үнэмшүүлж болох бөгөөд тэрээр бодит нөхцөл байдалд тэр дүртэйгээ нийцэхгүй зөрчилдөх нь бий. Учир нь гагцхүү бодит “Би”-ийн үзэл баримтлал нь хүнийг гадаад ертөнц ба бусад хүмүүстэй илүү амжилттай учир зүйгээ олж, зохицох боломжийг өгдөгт оршино. Иймээс хүний өөрийн ухамсарлахуйд “Би” үзэл

баримтлалын бодит буюу одоогийн би, төгс буюу боломжуудыг ашигласнаар өөрчлөгдөж болох боломжтой би, төсөөллийн буюу боломжтой бол болж болох байсан би хэмээх дүр төрхүүд тус тус оршдог.

Дүгнэлт

Өөрийн танин мэдэхүйн тухай ойлголт нь нэг талаас бие хүн өөрийн сэтгэл, физиологийн онцлогийг судлах, өөрөө өөрийгөө ухамсарлан ойлгох; нөгөө талаас хүрээлэн буй орчноо танин мэдэхийн хирээр тасралтгүй хөгжин төлөвшиж байдаг тухай ойлголт юм. “Өөрийгөө танин мэдэхүйн утга учир” -ын талаар шашны, гүн ухааны, сэтгэл зүйн, сургахуйн ухааны олон чиг хандлагууд өөр өөрийн байр сууринаас авч үзсээр ирсэн байна.

Биологийн хувь хүнээс бие хүний түвшин хүртэлх өөрийн танин мэдэхүйн үйл явцыг “Би” үзэл баримтлал, дүр төрх; өөрийн ухамсар; өөрийн үнэлэмж гэсэн ойлголтуудын хүрээнд авч үзэх боломжтой.

Өөрийн ухамсрын үнэлгээний талуудыг өөртөө агуулдаг “Би” үзэл баримтлалын үр дүнд “Бусдын үзэл бодлоор болон бусадтай өөрийгөө харьцуулах, янз бүрийн бодит ба хийсвэр орчинд илэрхийлэгдэх ялгаатай дүрүүдэд үнэлгээ, дүгнэлт хийх замаар ухамсарлагдсан танин мэдэх үйлийн үр дүнд бидний “Би” дүр төрхүүд бий болдог” байна.

“Би” дүр төрхүүд нь физиологийн, сэтгэл зүйн, нийгмийн шинжүүдийг агуулдаг бөгөөд өөрийн ухамсарлахуйд бодит би /одоо байгаа би/; төгс би /боломжуудыг ашигласнаар ямар болж болох боломжтой би/; төсөөллийн би /боломжтой бол ямар болж болох байсан би/ гэсэн хэлбэрүүдээр оршдог.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Бахтин М.М. Философия поступка. -М.: Наука, 1979. 92-94с
2. Лебедев А. В. Семь мудрецов. Новая философская энциклопедия. Ин-т философии РАН. Москва. 2010. 139с.
3. Лебедев А. В. Семь мудрецов/Новая философская энциклопедия \Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В. С. Стёпин, заместители предс.: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. -2-е изд., испр. и допол. -М.: Мысль, 2010. - ISBN 978-5-244-01115-9\.
4. Маралов А. А. Теоретические основы самопознания и саморазвития. Москва. 2004. 11-214с
5. Л. Н. Боголюбова, А. Ю. Лазебниковой. Человек и общество. Москва. 1998. 117с
6. Развитие самосознания и Я концепции. Столяренко Л.Д, Психология и педагогика для технических вузов СПб.: Питер, 2013. 365с.
7. Структурные компоненты Я концепции. Белинская Е.П., Социальная психология личности; учебное пособие. Питер, 2014. 273с.
8. Особенности Я-концепции при девиантном поведении. Реан А. А, Психология личности. СПб. Питер, 2013. 288 с. ил. (Серия. Мастера психологии)

9. Гертлер, Б. Самопознание / Стэнфордская философская энциклопедия: переводы избранных статей /под ред. Д.Б. Волкова, В.В. Васильева, М.О. Кедровой. URL <http://philosophy.ru/self-knowledge/>
10. Gertler, B., 2010, 'Self-Knowledge and the Transparency of Belief', in Self-Knowledge, ed. A. Hatzimoysis. Oxford: Oxford University Press.
11. Holton, R., 2001, 'What is the Role of the Self in Self-Deception?', Proceedings of the Aristotelian Society 101: 53–69.
12. Howell, R., 2006, 'Self-Knowledge and Self-Reference', Philosophy and Phenomenological Research 72: 44–70.

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

АХИСАН ТҮВШНИЙ ГАМШИГ СУДЛАЛЫН ЧИГЛЭЛЭЭР СУДЛАГДСАН СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛД ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ

ANALYSIS OF THE CURRENT STATUS OF RESEARCH IN ADVANCED DISASTER RESEARCH

Б.Саранцэцэг

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гамшиг судлалын төвийн эрхлэгч,
доктор, дэд хурандаа

Sarantsetseg.B

Head of Disaster center of Integrated Research Institute, University of Internal Affairs,
Doctor (Ph.D), Lieutenant colonel

Н.Одмаа

ДХИС-ийн докторант

Odmaa.N

Ph.D student, of the University of Internal Affairs

Хураангуй: УИХ-аас 2023 оны 7 дугаар сарын 7-ны өдөр Боловсролын ерөнхий хуулийг баталсантай холбогдуулан боловсролын тогтолцоог шинэчилж, багшийг тасралтгүй хөгжүүлэх тогтолцоог бий болгох, боловсролын зорилго, зорилт хөгжлийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн сургалт, эрдэм шинжилгээ, судалгааны үндсэн үйл ажиллагааны баримт бичиг, судалгаанд суурилсан судалгааны ажлыг сайжруулах боломжийг бүрдүүлэх ажил эхэлсэн.

Цар тахал, түүнээс үүдэлтэй хөл хорио нь Монгол Улсын боловсролын салбарт чухал сорилт болж, зайны, цахим сургалт хэрэгцээ, шаардлагыг бий болгосон. Сүүлийн жилүүдэд гамшгийн төрлүүд нэмэгдэж, тэдгээрийн эрсдэлийг бууруулах, цагийн байдлыг үнэлэх, бэлэн байдлыг хангах зэрэг асуудал тулгамдаж байгаа учраас олон улсын туршлагыг судалж, суралцагчдын судалгааны ажлыг онцгой байдлын байгууллагын хөгжлийн чиг хандлагатай нь уялдуулах шаардлага үүсэж байна.

Иймд ахисан түвшний боловсрол, сургалтын хөтөлбөр, эрх зүйн зохицуулалт, гамшиг судлалын сургалтын хөтөлбөрийн олон улсын туршлагыг судалж, ахисан түвшний гамшиг судлалын чиглэлээр судлагдсан судалгааны ажлын өнөөгийн байдалд шинжилгээ хийж, гамшиг судлалын хөгжлийн чиг хандлагатай уялдуулах арга замыг тодорхойлох зорилго тавилаа.

Abstract: In connection with the adoption of the General Education Act on July 7, 2023, it provides an opportunity to update the education system and create a system that continuously develops teachers, provide basic curriculum and action documents that meet educational goals and objective development needs, stabilize the curriculum, and improve it based on program application research.

The global pandemic and the curfew caused by it in recent years have become an important challenge in Mongolia's education sector, due to the need for distance and e-learning, the types of disasters are increasing, and there are issues such as reducing their risk, assessing the time situation, and ensuring preparedness. One of the pressing issues is to study the development trends of the National Emergency Management Agency and the

International development, and to coordinate the students' research work with the development trends of the National Emergency Management Agency.

Therefore, the objective is to explore the international experience of advanced education, training programs, judicial coordination, and disaster training programs, to analyze the current state of research studied in the field of high-level disaster research, and to identify ways to align disaster trends with the development of disaster research.

Түлхүүр үгс: Гамшиг судлал, хөгжил, тэргүүлэх чиглэл, судалгааны их сургууль, гамшигийн эрсдэл.

Keywords: Disaster studies, Development, Priorities, Research University, disaster risk reduction.

Удиртгал

Манай улс дэлхий дахинаа өрсөлдөх чадвартай Их сургууль болох зорилт дэвшүүлэн тэр дундаа, ахисан түвшний сургалт, судалгаа шинжилгээг дэмжсэн зохицуулалтыг хуулиудад тусгаснаар судалгааны их сургууль болох эрх зүйн тогтолцоо бүрдэж, их сургуулиуд судалгааны их сургууль болох бүрэн боломжийг бүрдүүлж өгсөн билээ. Тухайлбал, Дээд боловсролын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1-т “Их сургууль нь ... ахисан түвшний боловсролын сургалтын хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг ... судалгаа, туршилт-үйлдвэрлэлийн байгууллага байна.”, 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1.-т “Ахисан түвшний сургалт гэж магистрын болон докторын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг” гэж тус тус тусгасан байна.

Олон улсын туршлагыг судлан үзэхэд, Их сургуулиуд судалгааны их сургууль болох зорилго хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Хэфей хотод болсон С9 консорциумын хуралд судалгааны их сургуулиудын 10 шинж чанарын тухай мэдэгдэл гаргаж, ялангуяа Хятадын нөхцөлд эрдэм шинжилгээний эрх чөлөөний төлөөх “Хэфейн тунхаглал”-ыг гаргасан ба үүнээс судалгааны их сургуулийн 10 үндсэн шинжийг батлуулсан байдаг. (Хятадын 9 судалгааны их сургуулийн консорциум нь бусад гурван олон улсын холбоотой хамтран (Америкийн их сургуулиудын холбоо, Австралийн найман бүлэг, Европын судалгааны их сургуулиудын холбоо юм.)

Энэ нь орчин үеийн судалгааны их сургуулийн 10 шинж чанарын тухай “Хэфейгийн мэдэгдэл”-д тодорхойлсон ба мэдэгдэлд тусгагдсан шинж чанаруудад бие даасан байдал, мэтгэлцээнд тууштай байх, судалгааны үнэнч шударга, ёс зүйтэй байх зэрэг чанарыг багтаасан нь Дотоод их сургуулийн үнэт зүйл, зорилготой нийцэж байна. Мөн судалгааны их сургуулийн зорилгын нэг болох судалгааны их сургууль болох шинж чанаруудыг багтаасан байгаа нь бид олон улсын түвшинд ижил төстэй сургуулиудын туршлагыг нэвтрүүлж байгаа нь харагдаж байна.

Гамшиг судлалын шинжлэх ухааныг хөгжүүлэх, инновац, шинэ технологийг нэвтрүүлэх зайлшгүй шаардлага урган гарсаар байна. Иймд ахисан түвшний судалгааны ажлыг гадаад болон дотоодын гамшиг судлалын шинжлэх ухааны

МОНГОЛ УЛСЫН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙН БОЛОВСРУУЛАН

тэргүүлэх чиглэлтэй нь уялдуулан судлуулах нь бидний нэг тулгамдсан асуудлын нэг болсон билээ.

Үндсэн хэсэг

Ахисан түвшний гамшиг судлалын чиглэлээр судлагдсан судалгааны ажил нь гамшгийн эрсдэлийн удирдлагын стратегийн асуудлууд, гамшгийн аюулыг үнэлэх, эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг үр дүнтэй зохион байгуулахад олон нийт, сайн дурын оролцоог нэмэгдүүлэх, онолын болон шинжлэх ухааны мэдлэг ашиглаж өөрийн орны гамшигтай тэмцэх арга хэмжээний давуу болон сул талыг нээн илрүүлэх, тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлох зорилгыг сургалт-судалгааны ажлын үндсэн чиг үүргээр хэрэгжүүлж, эдгээр асуудлыг цогц байдлаар судлах хэрэгцээ шаардлагыг ханган ажилласаар байна. Мөн гамшиг судлалын шинжлэх ухааныг хөгжүүлж, Онцгой байдлын байгууллагын алба хаагчдын сургалтыг зохион байгуулах эрх зүйн орчин Монгол Улсад бүрдэж, албан хаагчдын сургалт хөгжлийн бодлого эдүгээ тодорхой болсон учраас судлаачдыг бэлтгэхдээ эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын чиглэлийг гамшиг судлалын олон улсын хөгжлийн чиг хандлагыг баримтлан ажилладаг.

Онцгой байдлын байгууллагын болон гамшгийн чиглэлээр ажилладаг алба хаагч, сайн дурын иргэдэд зориулан 2014 оноос “Гамшиг судлал”-ын магистр, докторын хөтөлбөрийг боловсруулан батлуулж, 2015-2016 оны хичээлийн жилээс хэрэгжүүлж эхэлсэн билээ.

Ахисан түвшний гамшиг судлалын чиглэлээр судлах судлагдахууны хэрэгцээ шаардлага жилээс жилд өсөн нэмэгдэж, улс орны нийгэм, эдийн засаг, технологи, аюулгүй байдлын салбарын хөгжилтэй уялдан нэмэгдэж байна. Тухайлбал, Монгол Улсад сүүлийн жилүүдэд ихээхэн гарч байгаа байгалийн болон хүний буруутай үйл ажиллагааны гамшгийн аюулт үзэгдэл болох газар хөдлөлтийн давтамж, үер, уул уурхайн осол, хими, цацраг болон үйлдвэрлэлийн осол, хүүхдийн ахуйн ослоуд нь нийгмийн анхаарлын төвд байгаа нь энэхүү хөтөлбөрийн сургалт, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын хүрээг нэмэгдүүлэх нийгмийн шаардлага гарч байгааг харж болно.

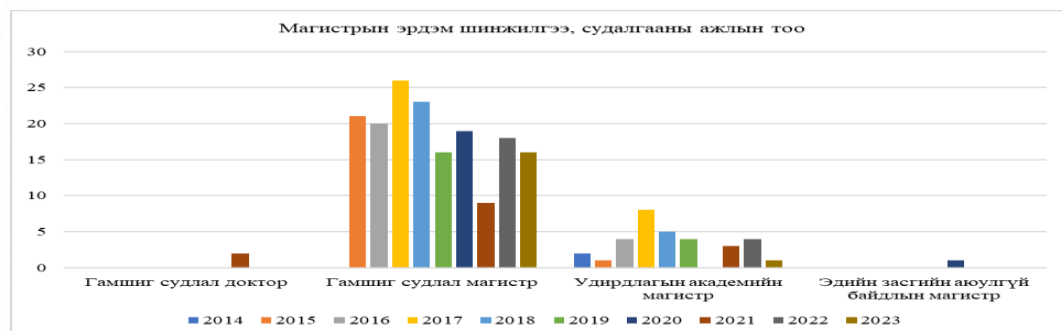
Ахисан түвшний гамшиг судлалын чиглэлээр зарим гадаад орнуудын ижил төстэй сургалтын хөтөлбөрийн сургалт, судалгааг харьцуулж судлахад Өмнөд Африк, Шинэ Зеланд, АНУ-ын сургалтын хөтөлбөрийн агуулга, суралцагчийн эзэмших мэргэжлийн мэдлэгийн шаардлага, сургалтын хугацаа, эрдэм шинжилгээ, судалгааны багц цаг, боловсролын зэрэгтэй ижил төстэй байна. Мөн цаашид эдгээр орнуудын тусгайлсан сургалтын хөтөлбөрүүдийг нэвтрүүлэн сургалтад ашиглах боломжийг судлах шаардлагатай гэж дүгнэн үзлээ. Тухайлбал, ОХУ, Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын сургалтын хөтөлбөрийн агуулгын хувьд нарийвчлагдсан гал, гамшиг /иргэний хамгаалалт/-ийн хөтөлбөрөөр бэлтгэдэг. Эдгээр орнуудын туршлагаас үзэхэд судалгааны ажлын чиглэлийг тухайн суралцагч сонгон тус орны гамшгийн тулгамдсан асуудлын шийдлийг тодорхойлж байгаа нь судалгааны Их сургуулийн бодлого, хөтөлбөр адилхан хэрэгжиж байгаа ч нарийвчилсан гамшгийн төрлүүдэд

хэрэглэх эрсдэлийн шинжилгээний арга зүй, хохирлын тооцооллын аргачлалыг нэвтрүүлэх нь зүйтэй.

Судалгааны арга

2014-2015 оны хичээлийн жилээс Гамшиг судлалын докторын хөтөлбөрт элсэлт авч, 13 суралцагч элссэнээс 10 нь танхимын сургалтыг дүүргэж, 1 суралцагч докторын зэргээ амжилттай хамгаалсан. 2015-2016 онд 3 суралцагч элсэж, 2 нь танхимын сургалт дүүргэсэн. 2016-2017 онд 2, 2017-2018 онд 2 суралцагч элсэж, 1 суралцагч хамгаалсан, 2018-2019 онд 5, 2019-2020 онд 3 элссэн боловч хасагдсан, 2020-2021 онд 1, 2021-2022 онд 2, 2022-2023 онд 1, 2023-2024 онд 1 тус тус элсэж, өнөөдрийн байдлаар бүртгэлд 25 суралцагч суралцаж, 2 суралцагч докторын зэргээ амжилттай хамгаалсан байна.

Удирдлагын Академид 2012 оноос, Ахисан түвшний боловсролын сургуульд 2013 оноос элсэлт зохион байгуулж, өнөөдрийн байдлаар 201 суралцагч магистрын зэргээ амжилттай хамгаалсан байна. Тухайлбал, 2014 онд удирдлагын чиглэлээр 2, 2015 онд удирдлагын чиглэлээр 1, гамшиг судлалын чиглэлээр 21 бүгд 22, 2016 онд удирдлагын чиглэлээр 4, гамшиг судлалын чиглэлээр 20 бүгд 24, 2017 онд удирдлагын чиглэлээр 8, гамшиг судлалын чиглэлээр 26 бүгд 34, 2018 онд удирдлагын чиглэлээр 5, гамшиг судлалын чиглэлээр 23 бүгд 28, 2019 онд удирдлагын чиглэлээр 4, гамшиг судлалын чиглэлээр 16 бүгд 20, 2020 онд гамшиг судлалын чиглэлээр 19, эдийн засаг аюулгүй байдлын чиглэлээр 1 бүгд 20, 2021 онд удирдлагын чиглэлээр 3, гамшиг судлалын чиглэлээр 9 бүгд 14, 2022 онд удирдлагын чиглэлээр 4, гамшиг судлалын чиглэлээр 18 бүгд 22, 2023 онд удирдлагын чиглэлээр 1, гамшиг судлалын чиглэлээр 16 бүгд 17.

Зураг 1. Магистрын ажлын үзүүлэлт

Гамшиг судлалын доктор, магистрын болон удирдлагын магистрын суралцагчдын тоо жилээс жилд хэлбэлзэл ихтэй байгаа хэдий ч суралцагчдын суралцах хүсэлт нэмэгдэж, Онцгой байдлын байгууллагаас гадна төрийн бус байгууллагын сайн дурын ажилтан, Оюу-Толгой ХХК-аас суралцаж байгаа нь гамшиг судлалын шинжлэх ухаан нь салбар дундын шинжлэх ухаан болон өргөжин тэлж, боловсролоо ахиулах хүсэл эрмэлзэлтэй хүмүүсийн тоо нэмэгдэж, Дотоод хэргийн их сургууль болон онцгой байдлын байгууллагын зүгээс мэргэшсэн алба хаагч бэлтгэхэд анхааран ажиллаж байгаа нь харагдаж байна.

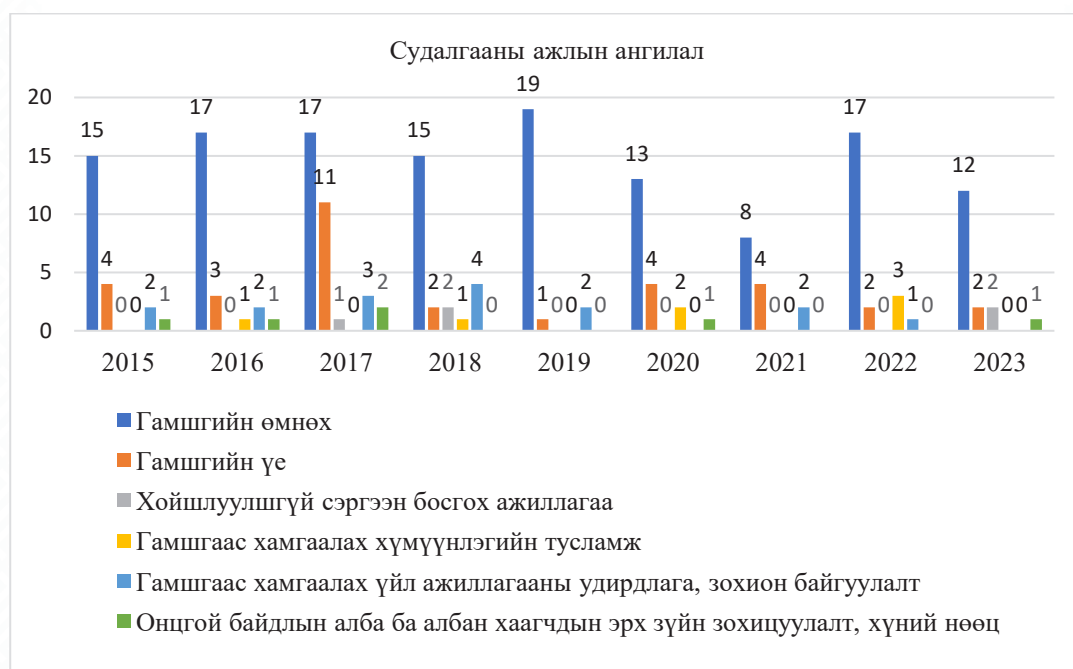

МОНГОЛЫН УЛСЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

Доктор, магистрын эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлууд нь гамшгаас хамгаалах хүрээний бүхий л асуудлыг хамарсан бөгөөд тэдгээрийн агуулгад тухайн асуудлын онол, арга зүй, зарим улс орны туршлага, сургамж дээр тулгуурлан өнөөгийн байдалд дүн шинжилгээ хийж, цаашид боловсронгуй болгох чиглэлээр дүгнэлт, саналыг дэвшүүлсэн нийтлэг арга зүйгээр боловсруулагдсан.

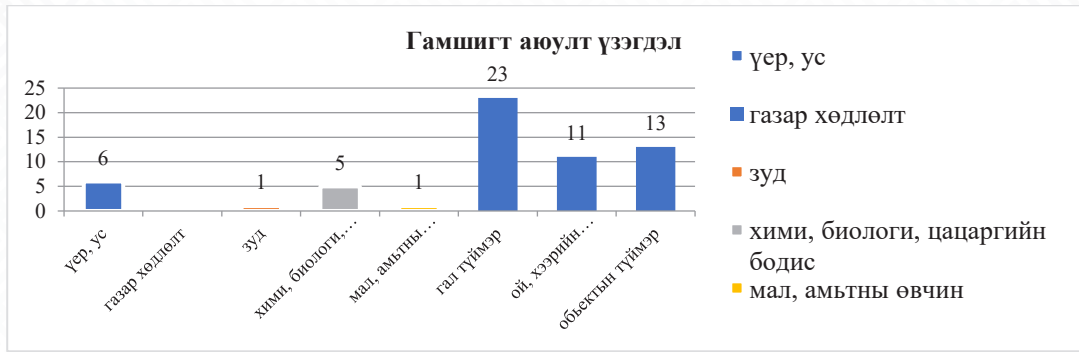
Гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаа нь гамшгийн өмнөх, гамшгийн үе, хойшлуулшгүй сэргээн босгох ажиллагаатай холбоотой судалгааны ажлыг хавсралт 1-т доктор, магистрын судалгааны ажлыг гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааны чиглэлээр ангилан авч үзүүлээ. Хавсралт 1-т доктор, магистрын судалгааны ажлыг гамшгийн өмнөх-7, гамшгийн үе-5, хойшлуулшгүй сэргээн босгох ажиллагаа-2, гамшгаас хамгаалах хүмүүнлэгийн тусламж-2, гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааны удирдлага, зохион байгуулалт, Онцгой байдлын алба ба албан хаагчдын эрх зүйн зохицуулалт, хүний нөөцтэй холбоотой судалгааны ажил гэж 6 чиглэлээр 18 арга хэмжээг тус тус ангилан авч үзлээ.

Үүнээс гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааны гамшгийн өмнөх үйл ажиллагааны чиглэлийн судалгааны ажил 138, гамшгийн үеийн үйл ажиллагааны чиглэлийн 32, хойшлуулшгүй сэргээн босгох ажиллагааны чиглэлийн 5, гамшгаас хамгаалах хүмүүнлэгийн тусламжийн 7, гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааны удирдлага, зохион байгуулалтын 17, Онцгой байдлын алба ба албан хаагчдын эрх зүйн зохицуулалт, хүний нөөцийн гэсэн 6 агуулгын хүрээнд тус тус судлагдсан байна.

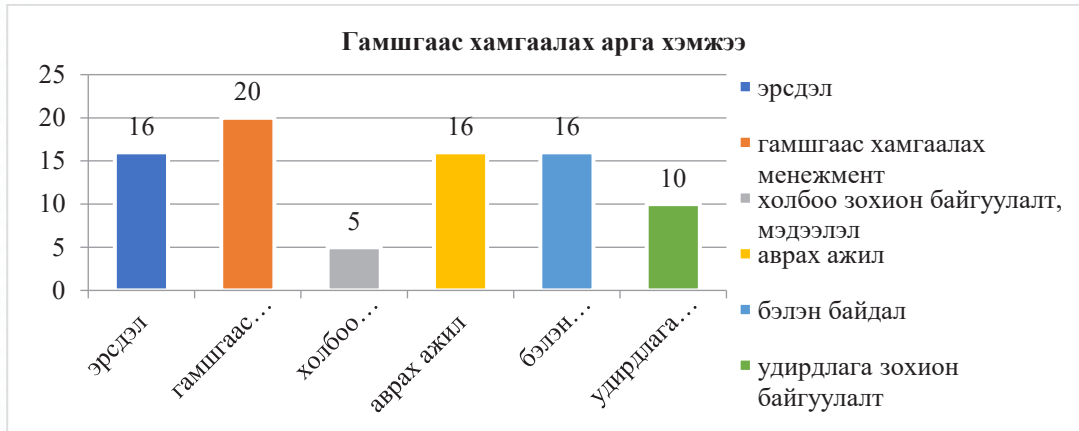

Зураг 2. Судалгааны ажлын ангилал

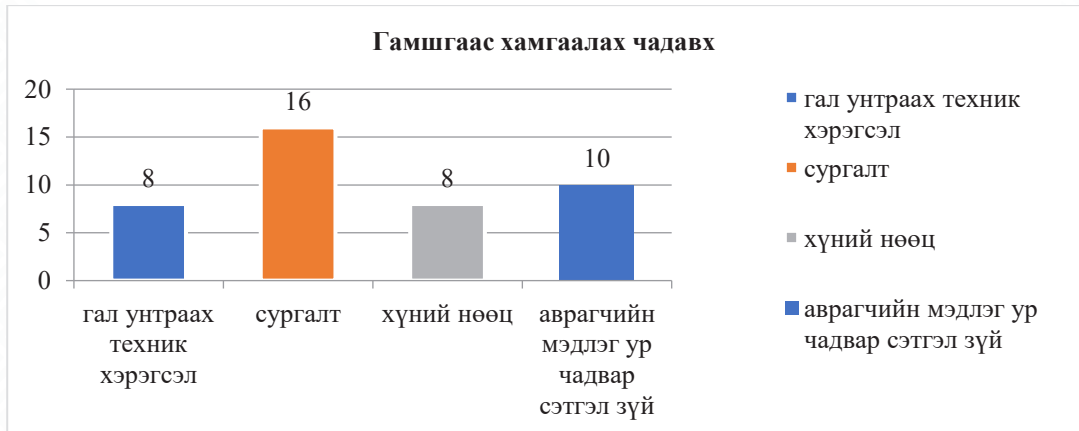
Магистр, докторын хамгаалсан судалгааны ажлыг гамшгийн төрөл болон гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааны нарийвчилсан чиглэлээр зураг 2, 3, 4, 5-т үзүүлээ.

Зураг 3. Гамшигт аюулт үзэгдлээр нь

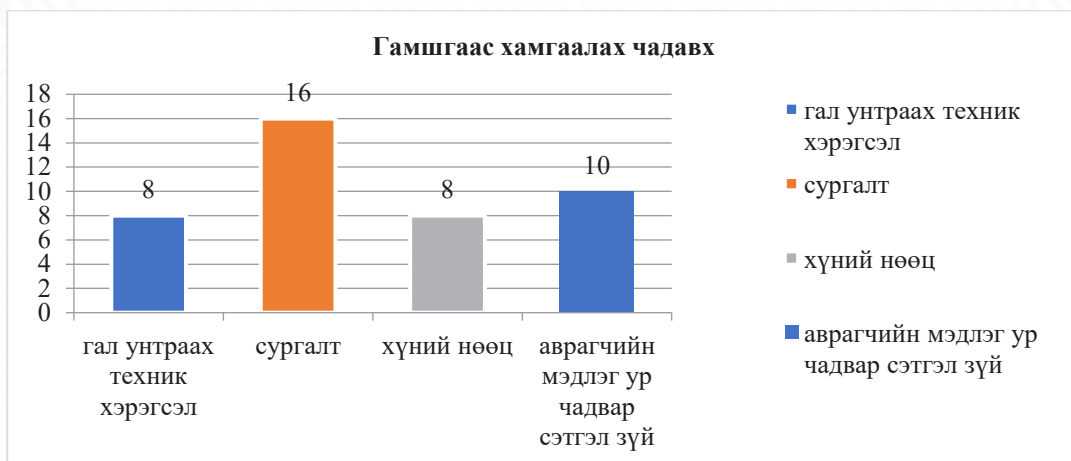
Зураг 4. Гамшигаас хамгаалах арга хэмжээ

Зураг 5. Гамшигаас хамгаалах чадавх

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

Зураг 6. Улсын нөөц, санхүү, ар тал хангалт, хүмүүнлэгийн тусламж

Дээрх доктор, магистрын судалгааны ажлаас дүгнэн үзэхэд гамшгийн өмнөх үйл ажиллагаа буюу урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ 138 буюу хамгийн их, хойшлуулшгүй сэргээн босгох ажиллагааны чиглэлээр 5 буюу хамгийн бага судлагдсан байна.

Гадаадын туршлагаас үзэхэд, гамшгаас хамгаалах өнөөгийн тогтолцоо, чиг хандлага нь гамшиг, аюул тохиолдсоны дараа бус харин гамшгийн олон аюулын эрсдэлийг урьдчилан үнэлэх, сэргийлэх, бууруулах, бэлтгэл бэлэн байдлыг хангах, олон нийтийн оролцоонд тулгуурлах, салбар дундын удирдлагыг хэрэгжүүлэх удирдлагын цогц тогтолцоонд шилжсэн нь тодорхой харагдлаа.

Манай улсын хувьд Онцгой байдлын байгууллага нь чиг үүргээ хэрэгжүүлэхийн тулд Гамшгаас хамгаалах тухай, Галын аюулгүй байдлын тухай, Улсын нөөцийн тухай хуулиуд болон Монгол Улсын Их хурлын 2010 оны 48 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, “Тогтвортой хөгжлийн зорилт-2030”, “Алсын хараа-2050”, Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 127 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Төрийн цэргийн байгууллагын хөгжлийн стратеги-2030” баримт бичиг, 2017 оны 355 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах Сендайн үйл ажиллагааны хүрээг Монгол Улсад хэрэгжүүлэх дунд хугацааны стратеги” зэрэг рх зүйн баримт бичигтэй нийцүүлэн ажиллаж байна.

Иймд дээрх баримт бичгийн хүрээнд Онцгой байдлын байгууллага нь хүн амд гамшгийн зарлан мэдээллийг хүргэх, иргэн, аж ахуйн нэгж, төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллагын бүх түвшинд эрсдэлийг бодитой үнэлж, эрсдэлийг бууруулах, шилжүүлэх, төлөвлөлт бэлэн байдлыг хангуулах, үндэсний хэмжээнд гамшгийг тэсвэрлэх, даван туулах чадавхыг бий болгох зорилтыг тэргүүлэх чиглэлээ болгож байгаа учраас энэхүү стратеги бодлоготой уялдуулж, судалгааны ажлыг хийх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Цаашид ахисан түвшний гамшиг судлалын чиглэлээр бичигдэх судалгааны ажлыг хуучин арга барил болох гамшгийн менежментийн уламжлалт арга барилаар бус, гамшгийн удирдлагаас гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах үйл

ажиллагааны удирдлагад шилжин тогтвортой хөгжлийг бий болгох, ядуурлыг арилгах, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, гамшгийг тэсвэрлэх чадавхыг бэхжүүлэх хүрээнд чиглүүлэх шаардлага урган гарсан байна гэж дүгнэн үзлээ.

Дүгнэлт

Ахисан түвшний гамшиг судлалын чиглэлээр дараах судалгааны ажил бичигдсэн байна. Үүнд:

1. Гамшгийн өмнөх үйл ажиллагааны чиглэлийн эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил 138,
2. Гамшгийн үеийн үйл ажиллагааны чиглэлийн 32,
3. Хойшлуулшгүй сэргээн босгох ажиллагааны чиглэлийн 5,
4. Гамшгаас хамгаалах хүмүүнлэгийн тусламжийн 7,
5. Гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааны удирдлага, зохион байгуулалтын 17,
6. Онцгой байдлын алба ба албан хаагчдын эрх зүйн зохицуулалт, хүний нөөцийн 6 тус тус байна.

Үүнээс гамшигт аюулт үзэгдлээр нь нарийвчлан авч үзэхэд:

1. Геологийн гаралтай аюулт үзэгдэл-1
2. Биологийн гаралтай өвчин-2,
3. Цаг агаарын гаралтай аюулт үзэгдэл-1,
4. Ус зүйн гаралтай аюулт үзэгдэл-6,
5. Уур амьсгалын гаралтай аюултай үзэгдлээс зуд 1, ой, хээрийн түймэр 11,
6. Сансарын болон хүрээлэн буй орчны гаралтай аюултай үзэгдэл 0,
7. Техник, технологийн холбоотой ослоос химийн осол 1, цацраг идэвхт бодис 1, гал түймэр 23,
8. Нийгмийн шалтгаантай аюул 0 тус тус байна.

Цаашид Ахисан түвшний сургалтын хөтөлбөрт судалгааны ажлыг Онцгой байдлын байгууллагын хөгжлийн чиг хандлагатай нь уялдуулж судлуулах шаардлагатай гэж үзэж байна. Үүнд:

1. Байгалийн гаралтай аюулт үзэгдлийн ангиллын дагуу судалгааны ажлыг судлуулах. Тухайлбал, уур амьсгалын гаралтай аюултай үзэгдэл болон хүрээлэн буй орчны гаралтай аюулт үзэгдэл, нийгмийн шалтгаантай аюул зэрэг сэдвүүдийг сонгон судлах;
2. Эрсдэлийн мэдээлэлд суурилсан шийдвэр гаргах, төлөвлөх, санхүүжүүлэх, гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээний үр дүнг чиглүүлэх;
3. Иргэд, олон нийтийг гамшгийн эрсдэлийн ерөнхий үнэлгээ, гамшгаас хамгаалах сургалт, сурталчилгааны ажилд оролцуулах замаар гамшгийн эрсдэлийг бууруулах мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх;
4. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах санхүүжилтийн стратеги боловсруулан хэрэгжүүлэх болон гамшгийн болзошгүй хохирлыг бууруулахын тулд гамшгийн эрсдэлийг бууруулах улсын болон орон нутгийн төсвийн хэмжээг нэмэгдүүлэх;

5. Гамшгийн эрсдэлийг шилжүүлэх чиглэлээр гамшгийн эрсдэлийн даатгалын талаарх олон улсын туршлагыг нэвтрүүлэх;
6. Эрт зарлан мэдээллийн системийн өнөөгийн байдлыг сайжруулах, хүн бүр гамшгийн эрт зарлан мэдээлэл хүлээн авах нөхцөлийг хангах;
7. Гамшиг, аюулт үзэгдэл, ослын дараа барилга байгууламж, дэд бүтцийн гамшигт тэсвэртэй байдал, бодлого төлөвлөлтийн оновчтой байдал, хүн амын гамшгийн бэлэн байдалд хяналт хийж, сайжруулан барьж байгуулах талаарх судалгаан дээр тулгуурлах;
8. Гамшгийн үеийн нүүлгэн шилжүүлэх түр байрны зохион байгуулалтыг сайжруулах,
9. Гамшгийн ангилсан дата мэдээллийн ангиллыг боловсронгуй болгох арга зүй, гамшгийн мэдээллийг боловсруулахад дэвшилтэт технологи нэвтрүүлэх, мэдээллийн санг хөгжүүлэх;
10. Олон нийтэд түшиглэсэн гамшгийн даван туулах чадавхыг бүрдүүлэх зэрэг сэдвүүдийг сонгон судлуулах.

Иймд гамшиг судлалын салбар шинжлэх ухааныг хөгжүүлэхэд онцгой байдлын байгууллагын хөгжлийн чиг хандлагатай уялдуулах нь онол, практикийг хослуулахаас гадна судалгааны ажлыг олон нийтэд хүргэх, түгээх, нэвтрүүлэх ач холбогдолтой гэж үзлээ. Нөгөө талаар онцгой байдлын байгууллагын хөгжлийн чиг хандлагатай уялдуулан судалгааны ажил судлах нь гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааны тулгамдаж байгаа асуудал, шийдэл, гарц, инновац, шинэ технологийг нэвтрүүлэх арга замын талаар нарийвчлан судлагдах нөхцөл боломж бүрдэнэ гэж үзэж байна.

Ахисан түвшний гамшиг судлалын чиглэлээр судлагдах судалгааны ажлыг онцгой байдлын байгууллагын үйл ажиллагаа, хөгжлийн чиг хандлагатай уялдуулах нөхцөлийг бүрдүүлэхийн тулд дараах санал дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Онцгой байдлын байгууллагын захиалгаар суралцаж байгаа магистрант, докторант нарт гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаанд тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга зам, инновац, технологийн шийдлийг нэвтрүүлэх талаарх шинэлэг, онол, практикийн ач холбогдол бүхий сэдвийг сонгон судлуулах, судалгааны ажлын сэдвийн жагсаалтыг жил бүр шинэчлэн боловсруулж, сургалтын байгууллагад ирүүлэх;
2. Гамшиг судлалын чиглэлээр суралцаж байгаа магистрант, докторант нарын судалгааны ажлын сэдэв нь онцгой байдлын байгууллагын тэргүүлэх чиглэлд нийцэж байгаа талаар санал өгч, хамтран ажиллах;
3. Дотоод хэргийн их сургуулийн Удирдлагын Академи, Онцгой байдлын сургууль, Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гамшиг судлалын төв болон тус Их сургуульд суралцаж байгаа магистрант, докторант нартай хамтран төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, суурь болон хавсарга судалгааны ажил гүйцэтгэх нөхцөл, боломжийг бүрдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх;
4. Олон улсын гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааны хөгжлийн чиг хандлагатай уялдуулж, онцгой байдлын байгууллагын чиг үүрэг, арга хэмжээний

өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар профессор багш, судлаачдыг мэдээллээр хангах;

5. Ахисан түвшний сургалтад хичээл зааж, эрдэм шинжилгээний ажлын удирдагчаар ажиллаж байгаа эрдэмтдийг олон улсын болон дотоодын сургалтад тогтмол хамруулах, чадавхжуулах хөтөлбөр хэрэгжүүлэх.

Эх сурвалжийн жагсаалт

Нэг. Монгол Улсын хууль

1. Галын аюулгүй байдлын тухай хууль. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. №28. 2015.
2. Гамшгаас хамгаалах тухай хууль. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. №07. 2017.
3. Монгол Улсын Батлан хамгаалах тухай хууль. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. №36. 2016.
4. Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. №3. 2002.

Хоёр. Улсын Их хурал, Засгийн газрын тогтоол

5. Монгол Улсын Их хурлын тогтоол. Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. №12. 2015.

Гурав. Сурах бичиг, ном, гарын авлага, нэг сэдэвт бүтээл

6. Ник Картер. Гамшгийн менежмент Орч. Ш.Болдбаатар. УБ., 2005.
7. Саранцэцэг Б. “Гамшгийн эрсдэлийн менежмент УБ., 2023.

Дөрөв. Цахим эх сурвалж

8. ОБЕГ. www.nema.gov.mn.
9. Мэдээллийн сан. <https://www.desinventar.net/> Sendai Framework for disaster risk reduction.
10. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах. <https://europe.wetlands.org/news/working-nature-disaster-risk-reduction-climate-change-adaptation-lets-help-nature-help-us/>.

ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН БАГШИЙН ХӨГЖИЛ, ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCE

Г.Чулуунбаатар

ДХИС-ийн Онцгой байдлын сургуулийн Гамшгаас хамгаалах албаны тэнхимийн ахлах багш, хошууч

Chuluunbaatar.G

School of Emergency management, University of Internal Affairs, Ulaanbaatar, Mongolia

Б.Одгэрэл

ДХИС-ийн Онцгой байдлын сургуулийн Эдийн засаг, нөөцийн удирдлагын тэнхимийн профессор, доктор, дэслэгч

Odgerel.B

School of Emergency management, University of Internal Affairs, Ulaanbaatar, Mongolia

Хураангуй: Дотоод хэргийн их сургуулийн багшийн хөгжлийн хөтөлбөр нь Их сургуулийн алсын хараа, стратеги төлөвлөгөөтэй уялдуулан багшийн мэргэжлийн мэдлэг боловсролыг тасралтгүй дээшлүүлэх, эрдэм шинжилгээ, сургалт, судалгааны ур чадварыг хөгжүүлэх, манлайлал, харилцаа хандлага, ёс суртахууны үнэлэмжийг нэмэгдүүлэхийн тулд багш нар сургалт, судалгааны арга зүйгээ сайжруулах, хувь хүний хөрвөх чадвараа дээшлүүлэхийг дэмжсэн хөтөлбөр юм.

Багш нар сургалт, судалгааны арга зүйгээ сайжруулах, хувь хүний хөрвөх чадвараа дээшлүүлэх, профессор багшийн чадамжийг тодорхойлох зорилгоор 1.Их сургуулийн зүгээс багшийн мэргэжил дээшлүүлэх, түүнийг дэмжих бодлого, 2.Багшийн тасралтгүй хөгжих нөхцөл, 3.Багшийн ажлын байран дахь сэтгэл ханамжийг тодорхойлох судалгааг анкетын аргаар явуулж, дүн шинжилгээ хийв. Судалгааны үр дүнд ДХИС-ийн профессор багшийг профессорын багаар хөгжүүлэх, эрдэм шинжилгээний төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлж, ахисан түвшний суралцагчдын судалгааны ажлыг удирдах, тэдний судалгааны ажлын үр дүнг WOS, SCOPUS-т бүртгэлтэй сэтгүүлд хэвлүүлэх зэргээр дэлхий нийтийн чиг хандлагатай хөл нийлүүлэх, хиймэл оюун ухаан, их өгөгдөлтэй ажиллаж сурах зэргээр тасралтгүй хөгжиж нөхцөлийг хангахад багшийн хөгжлийг дэмжих бодлого баримтлах зайлшгүй шаардлагатай байна.

Abstract: The teacher development program of the University of Internal Affairs of Mongolia, in line with the vision and strategic plan of the university, aims to continuously improve the professional knowledge of teachers, to develop academic, teaching and research skills, and to increase leadership, communication and moral values. It is a program that supports improving the methodology and improving the liquidity of individuals. In order for teachers to improve their teaching and research methods, to improve their personal flexibility, and to determine the competence of professors, 1.The university's professional development and support policy for teachers, 2.The conditions for continuous development

محکم دلائل سے مزین و متنوع و منفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

Keywords: Teacher development, academic freedom, professor.

Багшийн хөгжлийг дэмжих хууль 2019 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбоотойгоор сургууль бүр багшийн хөгжлийн хөтөлбөртэй байх шаардлагатай болсон. Ажлын байран дээрээ хамтран хөгжихийг дэмжих үр дүнтэй, хэрэгжихүйц загвар, хөтөлбөрийг боловсруулахын тулд багшийн хөгжлийн талаар сүүлийн үеийн судлагдсан байдлыг тоймлон судалж, тэдгээрт үндэслэн, багшийн хөгжлийн нэгэн загварын онолын болон арга зүйн үндэслэлийг боловсруулах шаардлага үүсэж байна.¹²⁵

Монгол Улсын хэмжээнд багшийн хөгжил хөтөлбөрийг дараах хууль, бодлогын баримт бичгүүдэд тусгайлан оруулж өгсөн нь багшийг хөгжүүлэх ажил ямар чухлаар тавигдаж байгааг харуулж байна.

Дээд боловсролын тухай хуульд “Дээд боловсрол, шинжлэх ухаан, технологи, инновацыг хөгжүүлэх төрийн бодлого, дээд боловсролын хөгжлийн дунд болон урт хугацааны төлөвлөгөөнд нийцүүлэн Их, дээд сургуулийг хөгжүүлэх чиглэл, хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх”, “Багш, эрдэм шинжилгээний ажилтан бэлтгэх, давтан сургах, тэдний болон төгсөгчийн мэргэшлийг дээшлүүлэх”, “Их, дээд сургууль, коллеж нь сургуулиа хөгжүүлэх ойрын болон хэтийн бодлого, хөтөлбөр, төлөвлөгөөтэй байна”¹²⁶, Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуульд “Багшийн хөгжил” гэж багшийн мэдлэг, арга зүй, ур чадвар, боловсролоо дээшлүүлэх тасралтгүй үйл явцыг”, “Бүх шатны боловсрол сургалтын байгууллага нь багшийн хөгжлийн төвтэй байх”, “Дээд боловсролын сургалтын байгууллага нь багшийн хөгжлийн төвийн үйл ажиллагаанд зарцуулах зардлын хэмжээг тухайн сургуулийн удирдах зөвлөлөөр хэлэлцүүлж батлуулна” гэж тус тус заажээ.

Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого /2014-2024/-д “Багшийн мэргэжлийн ур чадвар, нэр хүнд, ёс зүй, шаардлага хариуцлагыг өндөржүүлэн, хөдөлмөрийг бодитой үнэлэх тогтолцоог бүрдүүлнэ”, “Боловсролын мэргэшсэн удирдах болон бусад ажилтныг хүний нөөцийн төлөвлөлт, бодлоготой уялдуулан сургаж бэлтгэх, дадлагажуулах, тогтвор суурьшилтай ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлнэ”, “Багш, ажилтан, суралцагчийн хөгжлийг дэмжих, нийгмийн асуудлыг

¹²⁶Дээд боловсролын тухай /Шинэчилсэн найруулга/

шийдвэрлэх санхүүгийн уян хатан, үр дүнтэй тогтолцоог бүрдүүлнэ”¹²⁷, “Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод: “Шинжлэх ухаан, технологи, инновацын хөгжилд дээд боловсролын сургалтын байгууллагуудын оруулах хувь, нэмэр, оролцоог нэмэгдүүлж, бүс нутагтаа өрсөлдөх чадвартай үндэсний судалгааны их сургууль байгуулна”¹²⁸ гэж тус тус багшийн хөгжлийн талаар тусгасан байна.

Судалгааны үр дүн

1. Дотоод хэргийн их сургуулийн багшийн хөгжил хөтөлбөр нь “Орчин үеийн Их сургуулийн жишиг нийгмийн хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэх сургалтын хөтөлбөр, багшийн заах арга зүйг сайжруулах замаар сургалтын чанар үр дүнг дээшлүүлж захиалагчийн хэрэгцээ шаардлагыг хангасан цогц чадамж бүхий мэргэжилтэн бэлтгэнэ.” “Олон улсын жишиг Их сургуулийн эрхэм зорилгод нийцсэн сургалт судалгаа, туршилт боловсруулалтын материаллаг бааз, багш судлаач суралцагчдын ажиллах суралцах бие даан хөгжих боломжийг хангасан орчин нөхцөлийг бүрдүүлнэ”¹²⁹ гэж тус тус заасан нь Багшийн хөгжлийн хөтөлбөрийг боловсруулах эрх зүйн үндэслэл болсон байна. Тус хөтөлбөр нь Их сургуулийн багшийн хөгжлийн эрэлт хэрэгцээг тодорхойлох 2 жилийн судалгааны үр дүнд суурилж гаргажээ. Хөтөлбөрийн зорилго нь Их сургуулийн алсын хараа, стратеги төлөвлөгөөтэй уялдуулан багшийн мэргэжлийн мэдлэг боловсролыг тасралтгүй дээшлүүлэх, эрдэм шинжилгээ, сургалт, судалгааны ур чадварыг хөгжүүлэх, манлайлал, харилцаа хандлага, ёс суртахууны үнэлэмжийг нэмэгдүүлэх, тэргүүн туршлагыг түгээн дэлгэрүүлэх замаар хөгжлийн эрэлт хэрэгцээг сэтгэл ханамж болгоход чиглэнэ гээд дараах 4 зорилтыг дэвшүүлжээ.

1. Профессор багшийн тасралтгүй хөгжлийг дэмжих таатай нөхцөл бүрдүүлэх;

2. Эрдэм шинжилгээ-судалгааны тэргүүлэх чиглэлүүдээр профессор багшийг чадваржуулан, эрдэмжүүлэх;

3. Хөтөлбөрт суурилсан сургалтын технологи арга зүйг эзэмших;

4. Профессор, багшийн ажлын гүйцэтгэл, үр дүн, мерит зарчимд суурилсан хөдөлмөрийн үнэлгээ, цалин урамшууллын тогтолцоог бүрдүүлэн хэрэгжүүлэх.¹³⁰

2. ДХИС-ийн багшийг хөгжүүлэх шаардлага, хэрэгцээ: XXI зуунд нэг талаас нийгмийн амьдрал, нөгөөтээгүүр Z үеийн сонсогч, суралцагчдыг сургах эрэлт хэрэгцээ эрчимтэй өөрчлөгдөж эхэллээ. Эдгээрийг их сургуулийн профессор, багш байнга мэдэрч сурган хүмүүжүүлэх болон мэдлэг олгох үйл явцыг зохицуулан өөрчилж, судалгааны их сургуульд ажиллах чадвараа байнга дээшлүүлж, боловсронгуй болгох нь бидний өмнө хөгжих шаардлагыг тавьж байна.

1. Багшийн хөгжил гэж юу бэ?

2. Багш ямар чадвараа байнга хөгжүүлэх шаардлагатай байна бэ?

¹²⁷ Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого /2014-2024/

¹²⁸ “Алсын хараа 2050” МУ-ын урт хугацааны хөгжлийн баримт бичиг

¹²⁹ Багшийн хөгжлийн хөтөлбөр (1).pdf

¹³⁰ Багшийн хөгжлийн хөтөлбөр (1).pdf

3. Багш яагаад тасралтгүй хөгжиж байх хэрэгтэй байна бэ?

Эдгээр асуултын хариулт нь:

1. Дэлхийд өрсөлдөхүйц дээд боловсролтой иргэд бэлдэх
2. Төрийн тусгай албанд нэр төртэй ажиллах, чадварлаг боловсон хүчин бэлтгэн гаргах
3. Сонсогч, суралцагсдыг хөгжүүлэх, тэднийг чадваржуулахын тулд багш тасралтгүй хөгжих шаардлага гарч байна.

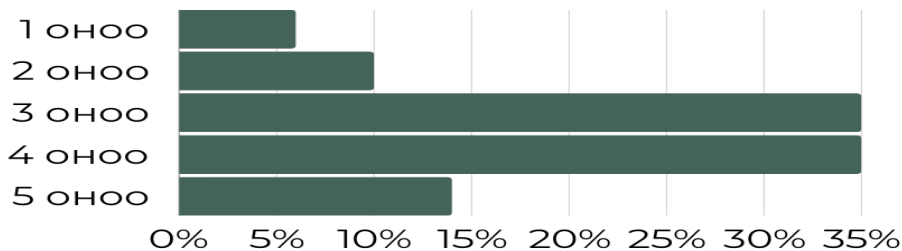

Зураг 1. Багш хөгжих таатай орчин

2.1 Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх, түүнийг дэмжих: Нийт 6 үзүүлэлтээр багшийн мэргэжил дээшлүүлэх, түүнийг дэмжих талаар судалгаанд үнэлгээ хийв.

Үүнд:

1. Багшлах мэргэжлийн ур чадвараа үнэлэх
2. Эрдэм шинжилгээ судалгааны чадамжаа үнэлэх
3. Гадаад хэлний чадвараа үнэлэх
4. Техник, технологийн чадвараа үнэлэх
5. Манлайлах ур чадвараа үнэлэх
6. Сонсогчидтой харилцах чадвараа үнэлэх

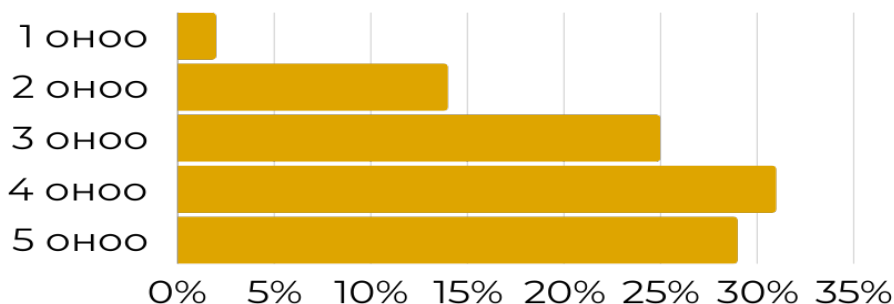
Зураг 2. Багшлах боловсон хүчний ур чадварын үзүүлэлт, %

МОНГОЛЫН
ХАМГААГАХ
МОНГОЛЫН
ХАМГААГАХ
МОНГОЛЫН
ХАМГААГАХ

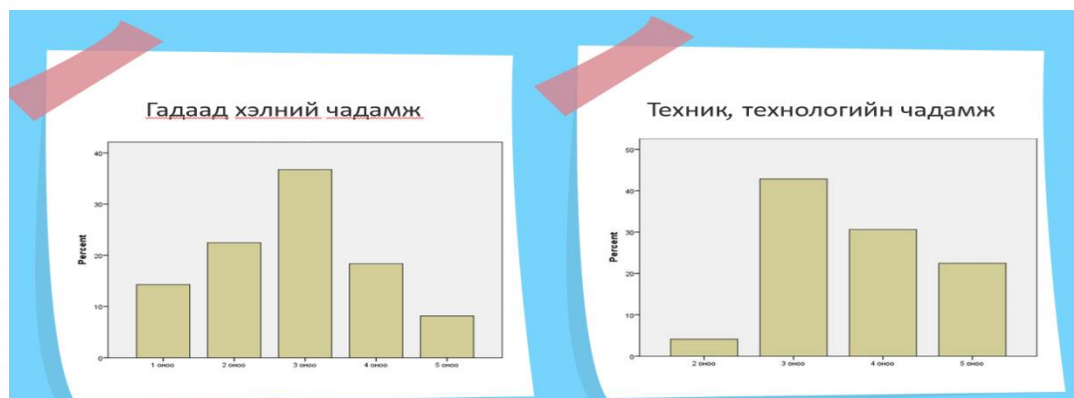

Нийт судалгаанд оролцогчдын 31% нь багшлах ур чадвараа 4 буюу сайн оноогоор үнэлсэн бол үүний дараа 29% нь маш сайн буюу 5 оноогоор үнэлжээ. Багшлах мэргэжлийн ур чадварын үнэлгээгээр mean буюу дундаж тооцож үзэхэд 3.6 буюу дундаас дээгүүр үнэлгээтэй гарсан.

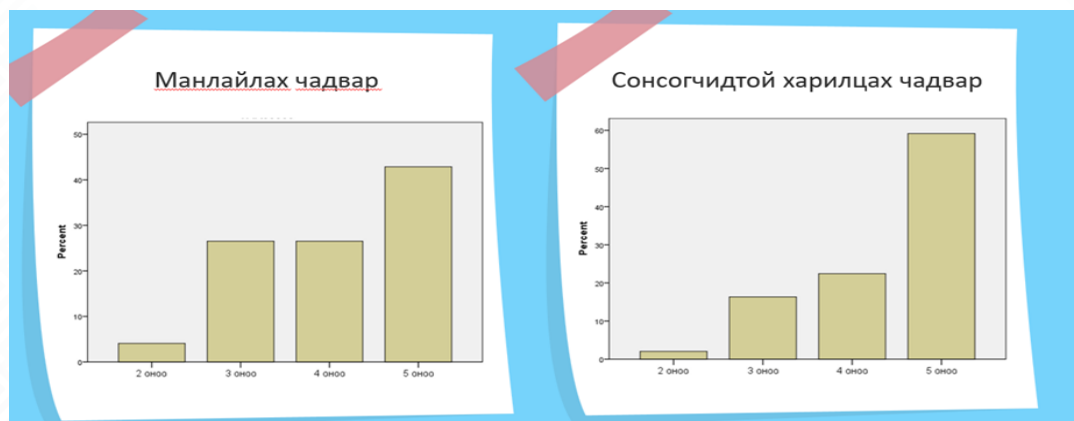

Зураг 3. Эрдэм шинжилгээ-судалгааны чадамжийг үнэлсэн үзүүлэлт, %

Эрдэм шинжилгээ судалгааны чадамжаа 15% нь 5 оноогоор үнэлсэн байгаа бөгөөд үүнийг багшлах мэргэжлийн ур чадварын 5 оноотой харьцуулбал 50% буурсан үзүүлэлттэй байна. Эрдэм шинжилгээ-судалгааны чадамжийн үнэлгээний mean буюу дундаж тооцож үзэхэд 3,4 оноотой байна.

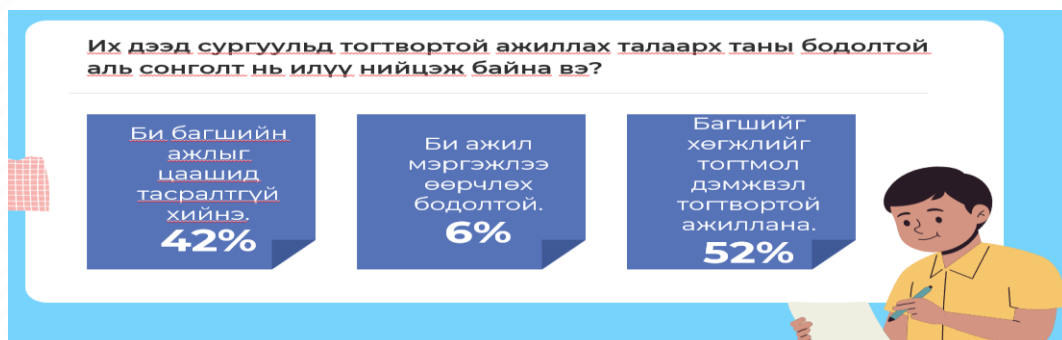
Зураг 4. Багш нарын багшлах мэргэжлийн ур чадварын үзүүлэлтүүд

Зураг 5. Багш нарын багшлах мэргэжлийн ур чадварын үнэлгээний дундаж үзүүлэлт

Багшлах мэргэжлийн ур чадварын үнэлгээний дунджуудыг доорх үзүүлэлтүүдээр харьцуулан үзвэл хамгийн өндөр нь сонсогчидтой харилцах чадвар 4,38 гарсан бол үүний дараа манлайлах ур чадвар өндөр байна. Харин нийт 6 үзүүлэлт дундаас хамгийн бага үнэлгээтэй нь гадаад хэлний чадамж 2,83 дундажтай буюу багш нар гадаад хэлний мэдлэгээ дээшлүүлэх шаардлага байгаа нь харагдаж байна.

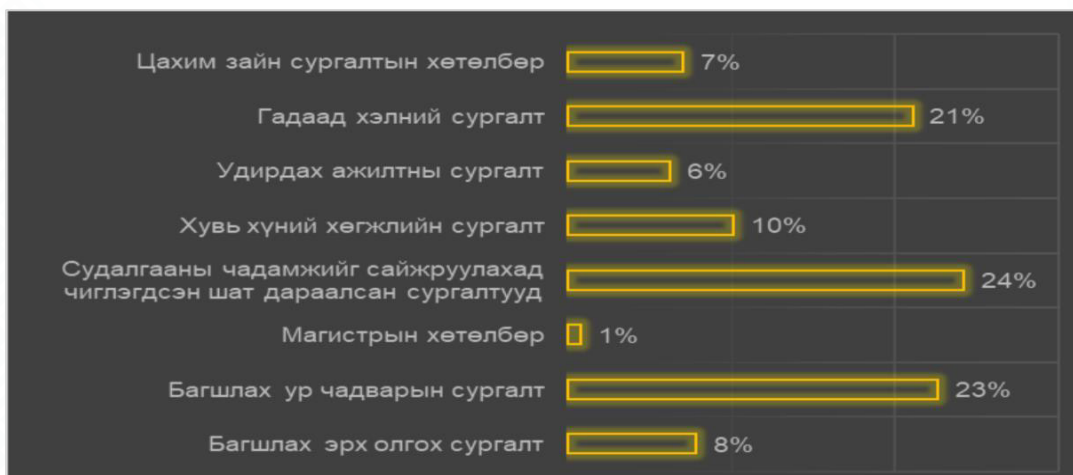
Дотоод хэргийн их сургуульд тогтвортой ажиллах талаар санал асуулгын дүн:

6-р зураг. Тогтвортой ажиллах талаар хийсэн судалгааны дүн

Дээрх зургаас харахад судалгаанд хамрагдсан багш нарын 52% нь багшийн хөгжлийн тогтвортой дэмжвэл тогтвортой ажиллана, 42% багшийн ажлыг тасралтгүй хийнэ, 6% ажил мэргэжлээ өөрчлөх бодолтой гэж хариулжээ. Эндээс дүгнэхэд багшийн хөгжлийг тууштай дэмжвэл багш нарын тогтвортой ажиллах нөхцөл бүрдэж байгаа нь (94%) байгаа нь сайн үзүүлэлт юм.

Судалгаанд оролцсон багш нар нийт 8 төрлийн хөтөлбөр, сургалтыг санал болгон хамгийн их шаардлагатай гэж үзэж байгаа 3 хүртэлх хөтөлбөрийг нэрлүүлэхэд хамгийн их давтагдсан утга нь шат дараалсан сургалтууд, ур чадварын сургалт, гадаад хэлний сургалтыг нэрлэжээ.

7-р зураг. Багшийн хөгжилд шаардлагатай сургалт хөтөлбөрийн нийт үр дүн

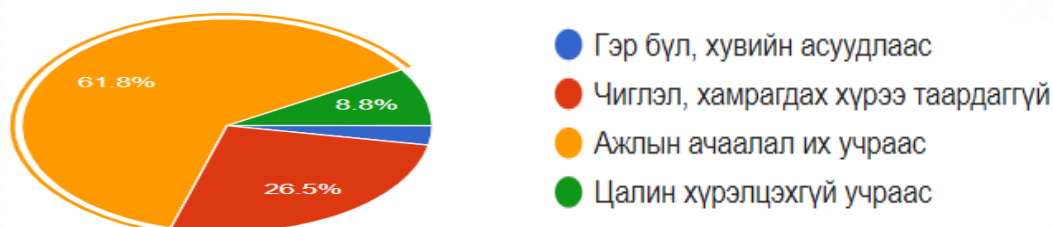
Уг асуулгыг 1 багш 3 хүртэлх сонголтыг хийсэн бөгөөд хамгийн их давтагдсан утгаар үр дүнг тооцсон болно.

2.2. Багшийн тасралтгүй хөгжих нөхцөл, тодорхойлох судалгаа:

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

Зураг 8. Мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад хамрагдаж буй судалгаа

Судалгаанд оролцсон багш нарын 59% нь мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад тасралтгүй хамрагдаж чаддаг гэсэн бол, 33% нь заримдаа, хамрагддаггүй гэж 8% нь хариулжээ.

Хүснэгт 1. Харьцуулалтын шинжилгээ

		Та мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, хөгжих хөтөлбөр, семинарт идэвхтэй хамрагддаг уу?			Бүгд
		Тийм	Үгүй	Заримдаа	
Насны ангилал	18-25	3	0	0	3
	26-35	7	1	4	12
	36-45	14	3	10	27
	46-55	6	0	2	8
Бүгд		30	4	16	50

Судалгаанд оролцогчдын насны ангиллаар нь мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, семинар хөтөлбөрт хамрагдаж чаддаг эсэх талаар тодруулахад Тийм гэсэн хариултыг 36-45 насны багш нар дийлэнх өгчээ.

Хүснэгт 2. χ^2 -х квадрат шинжилгээ

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp.Sig. (2 sided)
Pearson Chi-Square	3.916 ^a	6	.688

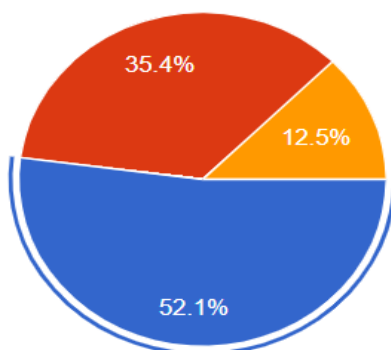
Pearson Chi-Square нь 2 хувьсагчид (үзүүлэлтүүд)-ын хооронд холбоо байгаа эсэхийг шалгадаг арга юм. Хүснэгтээс харахад насны ангилал болон мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, хөгжих хөтөлбөр, семинарт идэвхтэй хамрагддаг эсэх нь хамаарлын хүлээн зөвшөөрөгдөх утга 0.688 буюу 0.05-аас бага гарсан нь эдгээр үзүүлэлтүүд хоорондоо хамааралтай байгааг харуулж байна.

Хүснэгт 3. Корреляцийн шинжилгээ

		NAS	Та мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, хөгжих хөтөлбөр, семинарт идэвхтэй хамрагддаг уу?
Насны ангилал	Pearson Correlation	1	.062
	Sig. (2-tailed)		.669
	N	50	50

Дээрх хүснэгтэд судалгаанд оролцогчдын насны ангилал болон мэргэжил

Мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, хөгжих хөтөлбөр, семинарт идэвхтэй хамрагддаг эсэхтэй холбоотой корреляцийн коэффициент буюу хамаарлын хүчийг харууллаа. Хүснэгтээс харахад корреляцийн коэффициент 0.062 байгаа нь энэхүү 2 хүчин сул хамааралтай байгааг харуулж байна.

Зураг 9. Сургуулиас зохион байгуулсан болон бусад их дээд сургуультай хамтарсан үйл ажиллагааны оролцоо, %

Багш нар мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, хөтөлбөрт хамрагдаж байх нь зөв гэдэгтэй бүрэн санал нийлж байна уу гэсэн хариултад 96% нь хамрагдаж чаддаг гэж хариулжээ.

2.3. Багшийн ажлын байран дахь сэтгэл ханамжийг тодорхойлох хэсэг:

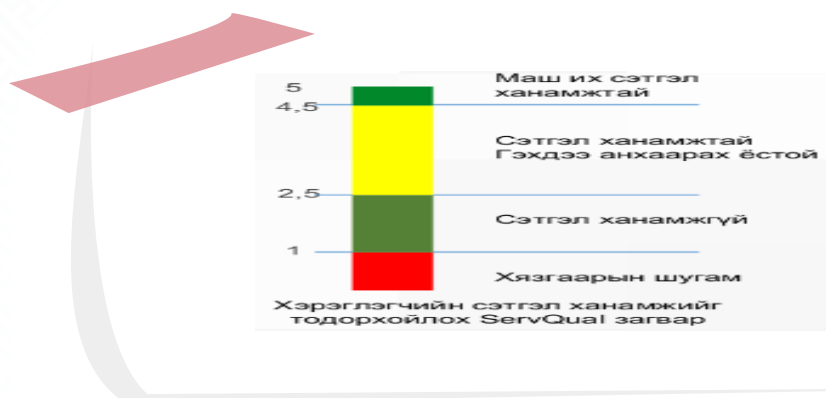

Зураг 10. Багшлах боловсон хүчний сэтгэл ханамжийн судалгаа

Сэтгэл ханамжийг тооцохдоо нийт 5 үзүүлэлтээр огт сэтгэл ханамжгүйгээс

Хууль сахиулах боловсрол

Зураг 11. ServQual загварын дагуу сэтгэл ханамж тооцсон үзүүлэлт.

Багшлах боловсон хүчний сэтгэл ханамжийн судалгаанаас харахад нийт үзүүлэлтүүдийн 3.66-3.98 буюу сэтгэл ханамжтай гарсан боловч тэдний хөгжлийн асуудлыг анхаарах ёстой байгаа нь харагдаж байна.

Дүгнэлт

ДХИС-ийн профессор багшийн хөгжлийн тулгамдсан асуудлыг тодорхойлохдоо асуулгын аргаар нийт 50 багшаас судалгаа авч, судалгааны үр дүнг SPSS 23.0 программаар боловсруулахад багшлах боловсон хүчний сэтгэл ханамжийн судалгаа 3.66-3.98 буюу сэтгэл ханамжтай гарсан. Эндээс дүгнэхэд, багшийн сэтгэл ханамжийг дээшлүүлэх талаар анхаарах шаардлага байгааг харуулж байна.

Багшийг хөгжүүлэх сургалт нь чанарын болоод арга зүйн өөрчлөлт хийх хамгийн үр дүнтэй арга бөгөөд ДХИС-ийн багшийг ажлын байран дээр нь тасралтгүй хөгжүүлэх асуудал чухал юм. Бидний судалгааны үр дүнгээр ДХИС-ийн багшийн хөгжлийн тулгамдаж буй асуудлын нэгдүгээрт эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил хийх боломж, мэдлэг мэдээллээр хангах шаардлагатай гэж гарсан бол хоёрдугаарт гадаад хэлний мэдлэгээ сайжруулах /2.83/ шаардлагатай болох нь тогтоогдлоо.

Мэргэжил дээшлүүлэх сургалт, хөгжих хөтөлбөр, семинарт идэвхтэй хамрагддаг эсэхтэй холбоотой судалгааны дүнгээс харахад корреляцийн коэффициент 0.062 байгаа нь энэхүү 2 хүчин сул хамааралтай байгааг харуулж байна.

ДХИС-ийн багшийг хөгжүүлэхэд тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх гол арга зам нь орчин бүрдүүлэлт, урамшуулах, сургалт мэдээлэл, тасралтгүй шинэлэг үйл ажиллагаа юм.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. “Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого <https://legalinfo.mn/mn/detail/15406>

2. Амартүвшин Д, Одгэрэл Ц, “Багш мэргэжлээрээ хөгжих талаарх судалгааны сүүлийн үеийн тоймоос” Лавай эрдэм шинжилгээний сэтгүүл 2021 №25, ISSN 2410-4507, Lavai journal, 2021 Vol.17, Issue 25-23
3. Боловсролын тухай хууль, <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16759958962301>
4. Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хууль, <https://legalinfo.mn/mn/detail/13532>
5. Бадарч Д, Очирхуяг Б. Дээд боловсролын секторын мэргэжлийн ур чадварын хэрэгцээний үнэлгээ. УБ., 2019
6. Бадарч Д, Очирхуяг Б. Дээд боловсролын салбарын хүний нөөцийн мэргэжлийн ур чадварыг дээшлүүлэх стратеги төлөвлөгөө. УБ., 2019
7. Багшийн чадамжийн хүрээ, нийтлэг шаардлага боловсруулах, БСШУСЯ, АХБ, ДБШТ дэд ажлын хэсгийн тайлан, УБ., 2020
8. Боловсролын салбарын дунд хугацааны хөгжлийн төлөвлөгөө. 2021-2030
9. Дээд боловсролын салбарын 2018-2019 оны хичээлийн жилийн статистикийн мэдээллийн танилцуулга, УБ., 2019
10. Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын багшид тавигдах нийтлэг шаардлагыг батлах тухай, БСШУС-ын сайдын 2020 оны 270 тоот тушаал
11. Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын багшийн үнэлгээний тогтолцоог хөгжүүлэх нь, БСШУСЯ, АХБ, ДБШТ дэд ажлын хэсгийн тайлан, УБ., 2020
12. ДХИС-ийн Багшийн хөгжлийн хөтөлбөр (1).pdf
13. Дэлгэржав М. Багшийн хөгжил. Баримтын эмхтгэл. УБ., 2018
14. Лувсандорж Ц, Их Сургуулийн Багшийн Цалин, Үнэ Цэнэ. УБ., 2019
15. Лувсандорж Ц, Сан Э., Их сургуулийн багш, “Дээд боловсролын шинэчлэл төсөл”, 2018
16. МУИС-ийн багшийн хөгжлийн хөтөлбөр, 2019-2024
17. ХААИС-ийн багшийн хөгжлийн хөтөлбөр, 2018

“ШИНЭ ҮЕИЙН” СУРАЛЦАГЧДЫН СУРАХ АРГА БАРИЛД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ (Олон улсын сургалтын арга зүй, суралцагч төвтэй сургалтын жишээн дээр)

AN ANALYSIS OF LEARNING STRATEGIES AMONG 'NEW GENERATION' LEARNERS: A Study Based on International Pedagogical Approaches and Learner-Centered Instructional Models

О.Мөнхчимэг

Хүмүүнлэгийн ухааны их сургуулийн Англи хэлний тэнхимийн багш, доктор

Б.Саранцэцэг

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гамшиг судлалын төвийн эрхлэгч, доктор, дэд хурандаа

Munkhchimeg.O

Ph.D, Lecturer at the English Language Department, University of the Humanities

Sarantsetseg.B

Ph.D, Lieutenant colonel, Head of Disaster center of Integrated Research Institute, University of Internal Affairs

Хураангуй: Энэхүү илтгэлд “Шинэ үеийн” суралцагчдын сурах арга барил, тэдний мэдлэгийг боловсруулах, чадавхаа дээшлүүлэх хандлага, ашиглаж буй арга зүйг шинжилсэн. Шинэ үеийн суралцагчид дижитал технологи, интерактив сургалтын арга, хэрэгслүүдийг идэвхтэй ашиглаж, өөрсдийн сургалтын арга барилыг өөрчилж буй нь тодорхой байна.

Судалгааны үр дүнд тэдний сурах арга барил нь илүү цахим орчин, техник технологийн өөрчлөлтөд дасан зохицох чадвартай байгааг илрүүлсэн бөгөөд, энэ нь боловсролын шинэ хандлага, системийн шинэчлэлд хэрхэн нөлөөлж буйг харуулж байна.

Судалгаагаар олон улсын сургалтын практик, түүнчлэн суралцагч төвтэй арга зүй нь хэрхэн суралцагчдын идэвх, бие даасан байдлыг нэмэгдүүлж, сургалтын үр дүнг сайжруулахад нөлөөлж байгааг судалгаагаар тогтоожээ. Энэ нь боловсролын шинэчлэлийн чиг хандлага, сургалтын системийн хөгжилд чухал ач холбогдолтой байна.

Abstract: The rise of 'new generation' learners necessitates a thorough reevaluation of traditional educational approaches to align them with contemporary educational needs and advancements in technology. This study aims to investigate the learning strategies employed by this group within the context of global educational practices and learner-centered instructional frameworks. The research explores how these modern learners interact with educational resources, assesses the effectiveness of different learning strategies, and examines the influence of technological tools on their learning experiences. Utilizing a mixed-methods research approach, the study integrates quantitative surveys and qualitative interviews with both students and educators across diverse educational settings. The results reveal that 'new generation' learners exhibit distinct preferences for collaborative and technology-enhanced learning environments, demonstrating adaptive strategies that

emphasize critical thinking and problem-solving abilities. The findings of this research advocate for a shift towards more engaging and personalized learning experiences, underscoring the need for educators to adopt innovative methods that cater to these evolving preferences. The implications of this study underscore the importance of integrating global best practices and learner-centered approaches to improve educational outcomes for contemporary learners.

Түлхүүр үгс: Суралцах арга барил, олон улсын сургалтын арга зүй, дижитал технологи, интерактив сургалтын арга хэрэгсэл, бие даасан суралцагч, боловсролын шинэчлэл

Keywords: Educational Approaches, Global Instructional Learner Reform in Education Systems.

Удиртгал

Сургалтын орчин, арга барилын хөгжил нь боловсролын салбарын чухал чиг хандлага бөгөөд шинэ үеийн суралцагчид дэлхий даяар орчин үеийн, дижитал технологи, интерактив сургалтын арга хэрэгслүүдийг ашиглан сургалтын үйл явцыг өөрчилж байна. Энэхүү судалгаа нь шинэ үеийн суралцагчдын сурах арга барилд дүн шинжилгээ хийж, олон улсын сургалтын арга зүй болон суралцагч төвтэй сургалтын загваруудын нөлөөллийг судлахад чиглэгдсэн. Шинэ үеийн суралцагчид сургалтын үйл явцад идэвхтэй оролцож, өөрсдийн сургалтын хандлагыг бие даан сонгон хэрэгжүүлэх хандлагатай болсон нь боловсролын системийн шинэчлэлд нөлөөлж байна. Олон улсын сургалтын арга зүй, суралцагч төвтэй сургалтын загварууд нь суралцагчдын бие даасан байдлыг дэмжиж, сургалтын үр дүнг сайжруулахад тусалдаг гэдэг нь олон улсын олон ч судалгаагаар тодорхой харагдаж байна. Эдгээр арга зүй нь шинэ үеийн суралцагчдын сурах арга барилд хэрхэн нөлөөлж буйг тодорхойлж, сургалтын үр дүнг нэмэгдүүлэх боломжийг тодруулах явдал юм.

Энэхүү судалгааны үр дүн нь боловсролын шинэ хандиага, сургалтын системийн хөгжлийг илүү үр ашигтай болгоход чиглэсэн бодлогын санал, зөвлөмжүүдийг боловсруулахад хувь нэмэр оруулах болно.

Сэдвийн судлагдсан байдал

Суралцах арга барил, сургалтын үр дүнд нөлөөлөх нь: Шинэ үеийн суралцагчдын сурах арга барил нь боловсролын салбарт эрс өөрчлөлтүүдийг авчирч байна. Суралцагчдын хэрэгцээ, сонирхол, технологийн хөгжилтэй холбоотойгоор олон улсын сургалтын арга зүй, суралцагч төвтэй сургалтын загваруудын талаар судалгаа олон байна.

1. Шинэ үеийн суралцагчид ба дижитал технологи: Сүүлийн үеийн судалгаанууд шинэ үеийн суралцагчид ихэнхдээ дижитал технологи болон интернэт орчныг идэвхтэй ашиглаж байгааг илтгэж байна (Smith, 2020; Johnson, 2021). Эдгээр технологиуд нь суралцагчдад бие даан сурах боломжийг олгож, тэдний суралцах хандлага, аргуудыг өөрчлөхөд нөлөөлж байна. Үүнтэй холбоотойгоор Чан (2022) дижитал сургалтын платформуудын үр дүнг судалж, эдгээр хэрэгслүүд нь

суралцагчдын хамтын ажиллагаа, идэвхтэй оролцоог нэмэгдүүлж байгааг тэмдэглэсэн.

2. Олон улсын сургалтын арга зүй: Олон улсын сургалтын арга зүй нь суралцагчдын бие даасан байдлыг дэмжих, суралцахад илүү таатай орчин бүрдүүлэхэд чиглэгдсэн байдаг (Miller & Brown, 2019). Олон улсад ашиглагддаг Project-Based Learning (PBL), Inquiry-Based Learning (IBL) зэрэг арга зүй нь суралцагчдын бие даасан судалгаа, идэвхтэй оролцоог нэмэгдүүлэх зорилготой (Davis, 2018). Хэрэв суралцагчид эдгээр арга зүйг амжилттай хэрэгжүүлбэл тэдний суралцах чадвар, сэтгэлгээний түвшин дээшилдэг гэж үздэг.

3. Суралцагч төвтэй сургалт: Суралцагч төвтэй сургалт нь суралцагчдын хэрэгцээг голчлон анхаардаг бөгөөд тэдний хувийн сонирхол, туршлага дээр тулгуурлан сургалтын агуулга, аргыг боловсруулах явцад чухал ач холбогдолтой (Brown & Green, 2020). Суралцагч төвтэй сургалтын загвар нь ихэвчлэн суралцагчдын идэвхтэй оролцоо, бие даасан хариуцлага, хамтын ажиллагааг дэмждэг (Williams, 2021). Судалгааны үр дүнд, суралцагч төвтэй сургалтын арга нь суралцагчдын мэдлэгийг илүү сайн боловсруулж, сургалтын үр дүнг нэмэгдүүлэхэд тусалдаг гэж дүгнэж байна.

4. Судалгааны дүн: Эдгээр судалгаанууд нь шинэ үеийн суралцагчдын сургалтын арга барилд олон улсын арга зүй, суралцагч төвтэй загварууд хэрхэн нөлөөлж буйг гүнзгий ойлгох боломжийг олгож байна. Судалгааны үр дүн нь суралцагчдын бие даасан байдлыг нэмэгдүүлэх, сургалтын арга зүйг сайжруулахад шаардлагатай үндэслэлүүдийг санал болгож байна.

Энэ уншсан судалгааны хэсэг нь шинэ үеийн суралцагчдын сургалтын арга барилын талаарх судалгаа, олон улсын сургалтын арга зүй, суралцагч төвтэй сургалтын загваруудын нөлөөллийг илүү тодорхой ойлгоход туслах болно.

Судалгааны хэсэг

Энэхүү судалгааны зорилго нь шинэ үеийн суралцагчдын сурах арга барилыг шинжлэх, судлах, олон улсын сургалтын арга зүй болон суралцагч төвтэй сургалтын загварууд хэрхэн нөлөөлж байгааг тодорхойлох явдал юм. Судалгаа нь энэ чиглэлд боловсролын шинэчлэл, сургалтын үр дүнг сайжруулахад чиглэсэн санал, зөвлөмжийг боловсруулахад зориулагдсан. Судалгааны аргачлал нь холимог судалгаа (mixed methods) дээр суурилсан бөгөөд чанарын болон тоон судалгааны аргуудыг ашигласан. Орчин үеийн шинэ үеийн суралцагчдад зориулсан сургалтын арга барилд нөлөөлөх олон улсын сургалтын арга зүй болон суралцагч төвтэй сургалтын загваруудын талаарх гүнзгий ярилцлага, социологийн судалгаа явуулсан. Суралцагчид, багш нар, боловсролын мэргэжилтнүүдийн санал бодлыг цуглуулж, тэдгээрийг тэмдэглэл, ярилцлагаар судалсан ба олон улсын сургалтын арга зүй, суралцагч төвтэй сургалтын загваруудын нөлөөллийг авч үзлээ. Үүнд:

Сурах арга барил, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг авч үзэхэд:

1. Оюуны чадамж, түүнд нөлөөлөх суралцахуйн арга барил: Энэ нь шинэ мэдээллийг ойлгохдоо ашиглах сэтгэн бодох үйл явц юм. Жишээ нь: Асуудлыг

тайлбарлах: Шинэ мэдээллийг өмнөх мэдлэгтэй уялдуулан уялдан дүгнэх, цаашид хэрэглэх тухай.

Шинэ мэдээллийг бүртгэл: Компьютерийн мэдээлэл боловсруулахтай адил хүний оюун тархи мэдээллийг ойлгох, санахад хялбар болгохын тулд тодорхой бүтэцтэй мэдээллийг бүртгэж авдаг. Жишээ нь Визуализаци, мэдээллийг хүлээн авч сэтгэлгээндээ оюуны дүр зураг үүсгэх чадвар багтана.

2. Метакогнитив арга барил: Энэ нь өөрийнхөө суралцах үйл явцыг зөв тодорхойлж, шаардлагатай тохиолдолд хувьсан өөрчлөх. Жишээ нь:

Төлөвлөх: Зорилго тавих болон түүнийг хэрэгжүүлэх стратегийг тодорхойлох.

Хянах: Хувийн ойлголт болон ахиц дэвшлийг хянах.

Үнэлгээ: Ашигласан стратегийн үр дүнг хянах ба шаардлагатай бол өөрчлөх.

3. Нөөцийг үр ашигтай, үр дүнтэй удирдах аргачлал, практик. Үүнд цаг хугацаа, мөнгө, хүний нөөц, материалын гэх зэрэг нөөцийг төлөвлөх, хуваарилах, ашиглах багтана. Үр ашигтай нөөцийн удирдлага нь гүйцэтгэлийг оновчтой болгох, эрсдэлийг бууруулах, нөөцийг хамгийн үр ашигтайгаар ашиглахад чухал үүрэгтэй байдаг. Суралцагчдын хувьд энэ нь цаг хугацаа, хүчин чармайлт, нөөцийг үр дүнтэй удирдахтай холбоотой юм. Жишээ нь:

Цагийн зөв ашиглах, удирдахуй: Суралцах хуваарийг боловсруулж, түүнийггээ баримтлах.

“Шинэ үеийн” суралцагчдын сурах арга барилд хийсэн дүн шинжилгээ хийж үзэхэд дараах хүчин зүйлс чухлаар тавигдаж байна.

1. Хувь оюутны ялгаатай байдал: Үүнд нь оюутны сэтгэхүй, оюун чадамжууд, суралцах, ажиллах, анхаарал төвлөрүүлэх, аливаа нэгтгэх дүн, боловсруулах хурд нь оюутан бүрд харилцан адилгүй байдаг тул суралцах арга барилыг тодорхойлох, стратегийг ашиглахад чухал нөлөөлдөг. Тухайлбал: оюутныг урамшуулах, зоригжуулах сэтгэлээ: Өндөр урам зориг нь илүү үр дүнтэй суралцах стратегийг ашиглахад орчин үеийн суралцагчдад ач холбогдолтой. Мөн өмнөх мэдлэг, одоогийн мэдлэг, шинэ суралцах мэдлэг нь шинэ мэдээллийг интеграцлах, хамгийн үр дүнтэй стратегийг сонгоход нөлөөлдөг.

2. Боловсролын болон сургалтын орчин: Үүнд: сургалтын чанар, сургалтын тодорхой байдал, бүтэц нь суралцах стратегийн үр дүнд шууд нөлөөлдөг.

3. Суралцагчдын бие даасан байдал: Судалгааны үр дүнгээр шинэ үеийн суралцагчид бие даасан байдлыг чухалчилж, дижитал платформууд болон интерактив сургалтын арга хэрэгслүүдийг өргөн ашиглаж байгааг илрүүлсэн. Суралцагчид өөрсдийн хэрэгцээ, сонирхолд нийцсэн агуулга, арга зүйг сонгон суралцахыг илүүд тул энэ талыг сургалтын системд нутагшуулах нь чухал байна.

4. Олон улсын сургалтын арга зүй нь шинэ үеийн суралцагчдын суралцах хандлага, арга барилд нөлөөлж байгаа нь тодорхой байна. Үүнд: Project-Based Learning (PBL) болон Inquiry-Based Learning (IBL) арга зүй нь суралцагчдын идэвхтэй оролцоог дэмжиж, бие даан судлах чадварыг нэмэгдүүлдэг болох нь судалгааны үр дүнд батлагдлаа.

5. Суралцагч төвтэй сургалтын загвар нь суралцагчдын хувийн сонирхол, хэрэгцээг чухалчлан үзэж, тэдний сургалтын үйл явцыг хянах боломжийг олгож байна. Судалгаагаар, энэ загвар нь суралцагчдын мэдлэгийг боловсруулах, хамтын ажиллагааг дэмжих, болон суралцах урам зоригийг нэмэгдүүлэхэд үр дүнтэй болохыг харууллаа.

Шинэ үеийн суралцагчдын сургалтын арга барил нь олон улсын сургалтын арга зүй болон суралцагч төвтэй сургалтын загваруудын нөлөөлөлтэй гүн холбоотой байна. Судалгааны дүнгээр, эдгээр арга зүй нь суралцагчдын бие даасан байдал, сургалтын үр дүнг сайжруулахад чухал үүрэг гүйцэтгэж байгааг илрүүлсэн. Боловсролын системийн шинэчлэл, сургалтын шинэ хандлага, арга зүйг хэрэгжүүлэхэд эдгээр дүгнэлтүүд чухал ач холбогдолтой. Судалгааны үр дүнгүүд нь шинэ үеийн суралцагчдын сурах арга барилын хувьсал, боловсролын системийн шинэчлэлд олон улсын сургалтын арга зүй, суралцагч төвтэй сургалтын загваруудын үүрэг чухал болохыг харуулж байна.

Дижитал технологи, интерактив арга хэрэгслүүдийн хэрэгжилт нь суралцагчдын идэвхтэй оролцоо, бие даасан хариуцлага, боловсролын үр дүнг сайжруулахад шууд нөлөөлж байна. Олон улсын сургалтын арга зүй, тухайлбал PBL болон IBL нь суралцагчдын практик чадвар, шийдвэр гаргах, асуудал шийдвэрлэх чадварыг хөгжүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэж байна. Судалгаагаар, эдгээр арга зүй нь суралцагчдын шинжлэх ухаан, технологи, инженерийн (STEM) салбарын мэдлэгийг гүнзгийрүүлж, анхаарал төвлөрүүлж, инновацын чадварыг нэмэгдүүлэхэд тусалдаг.

Суралцагч төвтэй сургалтын загвар нь суралцагчдын өөрсдийн сурах замнал, хичээлүүдийг өөрсдийн хэрэгцээ, сонирхолд нийцүүлэн сонгох боломжийг олгож, сургалтын орчинд илүү их гибкость, нээлттэй байдлыг бий болгодог. Энэхүү загвар нь сургалтын үйл явцад суралцагчдын идэвхтэй оролцоог нэмэгдүүлж, сургалтын хөтөлбөрийг сайжруулахад чухал ач холбогдолтой гэдгийг онцолсон.

Энэхүү судалгааны үр дүнгүүд нь шинэ үеийн суралцагчдын сургалтын арга барилыг гүнзгий судлах, олон улсын сургалтын арга зүй, суралцагч төвтэй загваруудын нөлөөллийг илүү нарийвчлан шинжилж, хэрэгжүүлэх боломжуудыг тодорхойлох шаардлагатайг харуулж байна. Боловсролын системийн шинэчлэл, сургалтын хөтөлбөрийг сайжруулахад зориулан эдгээр арга зүйг илүү өргөн хэрэгжүүлэх, арга зүйг үр дүнтэй ашиглах стратегийг боловсруулж хэрэгжүүлэх нь чухал юм.

Суралцагчдын бие даасан байдал, идэвхтэй оролцоог дэмжих зорилгоор боловсролын байгууллагууд шинэ технологи, арга зүйг нэвтрүүлэх, багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх сургалтуудыг зохион байгуулах шаардлагатай. Мөн, сургалтын чанарыг дээшлүүлэх, суралцагчдын амжилтыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр нэгдсэн бодлогын санал, зөвлөмжүүдийг боловсруулах шаардлагатай байна.

Дүгнэлт

Шинэ үеийн суралцагчдын сурах арга барил нь олон улсын сургалтын арга зүй болон суралцагч төвтэй сургалтын загваруудтай гүн гүнзгий холбоотой байна. Шинэ үеийн суралцагчид дижитал технологи, интерактив сургалтын арга, хэрэгслүүдийг өргөн ашиглаж, өөрсдийн бие даасан суралцах хандлагыг хөгжүүлж байгаа нь судалгаагаар тодорхой болсон.

Олон улсын сургалтын арга зүй, тухайлбал, Project-Based Learning (PBL) болон Inquiry-Based Learning (IBL), суралцагчдын идэвхтэй оролцоо, бие даасан хариуцлага, судалгааны чадварыг сайжруулахад үр дүнтэй болохыг илрүүлсэн. Суралцагч төвтэй сургалтын загвар нь суралцагчдын хувийн хэрэгцээ, сонирхол дээр тулгуурлан сургалтын агуулга, арга зүйг зохион байгуулах нь тэдний суралцах үр дүнг дээшлүүлэхэд чухал ач холбогдолтой гэдгийг судалгааны үр дүнгүүд баталж байна. Энэхүү загвар нь суралцагчдын бие даасан байдлыг дэмжиж, сургалтын урам зоригийг нэмэгдүүлэх, багаар ажиллах чадварыг сайжруулахад нөлөөлж байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Berk, R. A. (2014). How to integrate technology into the classroom: A practical guide for teachers. Routledge.
2. Brown, A., & Green, T. D. (2020). The essentials of instructional design: Connecting fundamental principles with real-world applications. Routledge.
3. Davis, B. (2018). Creating a learning-centered classroom: Integrating project-based learning and inquiry-based learning. Routledge.
4. Gee, J. P. (2003). What video games have to teach us about learning and literacy. *Computers in Schools*, 20(3-4), 25-37. https://doi.org/10.1300/J025v20n03_03
5. Johnson, M. (2021). Digital natives: How the new generation learns. Educational Technology Press.
6. Karsenti, T., & Collin, S. (2013). The digital generation and learning: What research says. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 39(1), 1-20. <https://doi.org/10.21432/T2JH6C>
7. Miller, P., & Brown, S. (2019). Innovative teaching practices in global education. Palgrave Macmillan.
8. Pappano, L. (2012). The year of the MOOC. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2012/11/04/education/edlife/the-year-of-the-mooc.html>
9. Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>
10. Richtel, M. (2010). Growing up digital, wired for distraction. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2010/11/21/technology/21brain.html>
11. Siemens, G. (2013). Learning analytics: Theoretical perspectives and practical considerations. *Educational Technology*, 53(6), 25-29.
12. Zhang, Y., & Li, Y. (2016). The impact of digital technology on learning: A review of the literature. *Journal of Educational Technology*, 13(3), 45-60.

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

ДЭЛХИЙН БОЛОН МОНГОЛ УЛСЫН ДЭЭД БОЛОВСРОЛЫН ХӨГЖЛИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА

THE DEVELOPMENT TRENDS OF HIGHER EDUCATION IN THE GLOBAL AND MONGOLIA

Д.Алтангэрэл

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Аюулгүй байдал судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан-багш, хурандаа

Altangerel.D

Colonel, Ph.D candidate, Senior Researcher-Lecturer, Center for Security Studies, Research Institute, University of Internal Affairs

Хураангуй: Аливаа аж үйлдвэрийн хувьсгал ид өрнөх тухайн цаг хугацаанд техник, технологи давамгайлж хүний оролцоо нэмэгдэх, багасах байдлаар хөдөлмөрийн зах зээл дэх ажлын байрны эрэлт хэрэгцээ байнга хувьсан өөрчлөгдөж байдаг зүй тогтолтой. Энэхүү нөхцөл байдал нь дэлхийн улс орнуудын улс төр, нийгэм-эдийн засгийн байдалд шууд нөлөөлдөг байна. Тодорхой хөгжлийг дагаад үүнийг авч явах ирээдүйн боловсон хүчнийг орчин үеийн чиг хандлагад нийцүүлэн бэлтгэн сургах нь хамгаас чухал юм.

Монгол Улс дээд боловсролын талаарх бодлогын баримт бичгүүдэд эдгээрийг харгалзан үзэхээр боловсруулагдан мөрдөж ажилласаар ирсэн. Манай Улсын их, дээд боловсролын өнөөгийн байдал олон улсын стандартад нийцүүлэн сургалтын агуулга, хэлбэрт чанарын сайжруулалтаас баталгаажуулалтад чиглэж байна.

Боловсролын тогтолцоонд хийгдсэн томоохон өөрчлөлт нь сургалтын агуулгыг багц цагаар хэмждэг болсон явдал юм. Өөрөөр хэлбэл сургах, суралцахуйн үр дүнд үндэслэсэн, оюутан, сонсогч төвтэй боловсролын 21 дүгээр зууны үзэл санааны хэрэгжилтийг нутагшуулсан.

Abstract: During the period of any industrial revolution, the demand for employment on the labor market is constantly evolving as technology dominates and human participation increases or decreases. This situation has a direct effect on the political and socio-economic situation of the countries of the world.

It is of the greatest importance to prepare and train the future staff that will carry it with some developments in line with modern trends. Mongolia has prepared policy documents on higher education to reflect these elements. According to international trends, review the state of development of higher education in Mongolia since 1990, it is developing from increase in number to content, from content to quality, from quality improvement to certification.

The one of the major reforms in higher education was the transition from 1998 to an American-standard higher education system in which the content of higher education degrees is measured in credit hours. This reform introduced a new concept of learner-centered education based on learning outcomes.

Түлхүүр үг: Дээд боловсролын шинэчлэл, сургалтын орчин, сургалтын хөтөлбөрийн үндэсний магадлан итгэмжлэх, сургалтын тогтолцоо, судалгааны сургууль, техник технологийн хөгжил, аж үйлдвэрийн хувьсал.

Keywords: Higher education reform, learning environment, national accreditation of the curriculum, education system, research university, technological development, industrial evolution.

Үндсэн хэсэг

Олон улсын туршлагаас үзэхэд, дээд боловсролтой хүмүүс техник, технологийн шинэчлэлд хурдан суралцаж, илүү ур чадварыг эзэмшиж, ажлын бүтээмж өндөртэй өөртөө илүү их ашиг, орлого бүрдүүлж чаддаг тул улс орны хөгжилд түлхэц болдог ажээ. Тухайлбал, мэдээллийн технологиор Google, Samsung брэнд бүтээгдэхүүнээ гаргаж түүгээрээ дамжуулан мэдээллийг асар богино хугацаанд эргэлтэд оруулан ашиг олж байна.

Программ хангамж, электроник, инженерийн шийдлийг хослуулан техник технологийн гайхалтай шийдэл болсон бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэж байна.

Боловсролын тодорхой салбарт буюу ялангуяа инженерийн чиглэлээр сургалтын арга зүй, сургалтын тогтолцоог цогц байдлаар шийдэж, үүнийгээ бусад улс орнуудад түгээн дэлгэрүүлэх замаар түршин нэвтрүүлж байна.

Энэ мэтчилэн өнөөгийн дээд боловсролын салбар нь зөвхөн сургалтын үйл ажиллагаа явуулах газар бус харин бизнес эрхлэх, түүнийг хөгжүүлэх, инновац, техник технологийг турших, нэвтрүүлэх, өөрийн улс орныг сурталчлах зэрэг талбар болон хувирчээ.

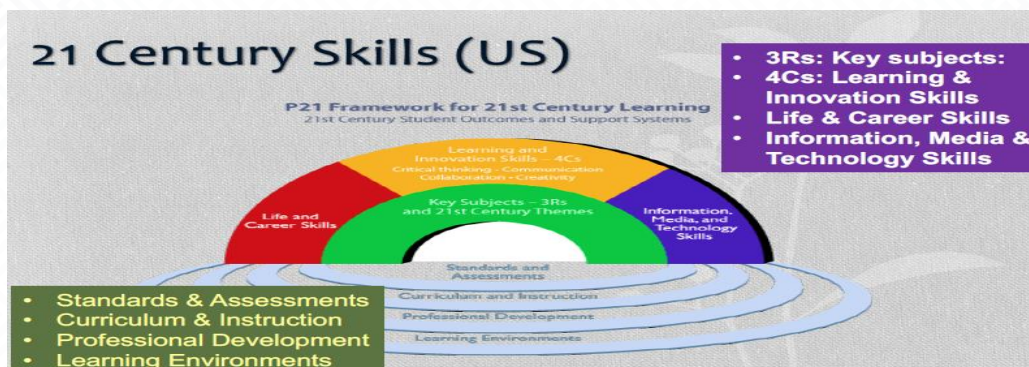
Сургалтын явцад хүний хөгжил, төлөвшлийн асуудал нэлээдгүй яригдах болсон. Үүнийгээ дэлхийн улс орнууд сургалт явуулах хэм хэмжээний баримт бичгүүдээ дараах байдлаар тодорхойлсон байна.

Тодорхой салбар шинжлэх ухааны мэргэжил сонгосон суралцагч нь сургалтын төгсгөлд ямар үр дүнд хүрэх вэ гэдгийг голчлон авч үзэх болсон явдал юм. Бидний мэдэх академик сургалтын эцсийн үр дүн нь тал бүрийн мэдлэгтэй, чадварлаг хүний нөөцийг бэлтгэх гэж тодорхойлдог байсан бол одоо мэдлэг, чадвар, хандлага гэсэн агуулгад багтаан эцсийн зорилгоо тодорхойлох болсон байна. Жишээ болгох үүднээс хэд хэдэн улсын сургалтын хөтөлбөртөө хүрэх үр дүнгээ хэрхэн тодорхойлсныг харуулахыг зорилоо. Үүнд:

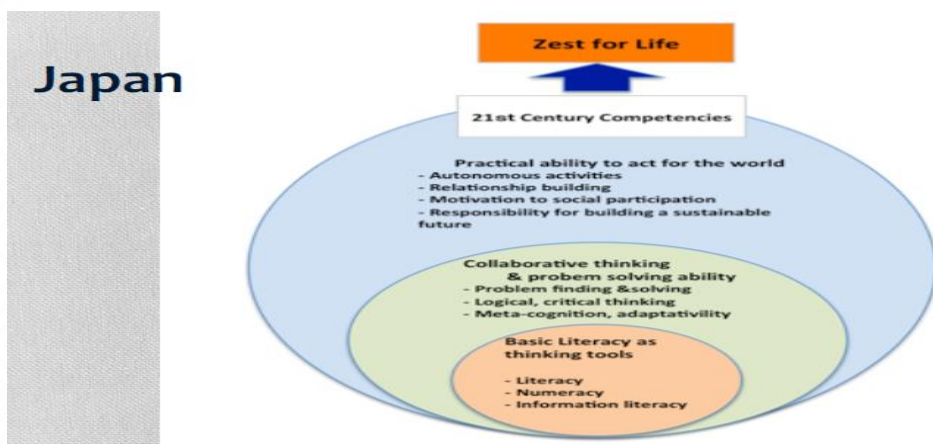
Америкийн Нэгдсэн Улс. Төгсөгчийнхөө зураглалыг гаргахдаа тухайн суралцагч нь суралцах чадвартай, инновацыг бүтээх чадвартай, амьдрах болон цаашид өсөн дэвших чадвартай, мэдээлэл, технологийг эзэмшсэн байх чадваруудтай буюу 21 дүгээр зууны төгсөгч нь чадварт суурилсан сургалтыг явуулдгаараа онцлогтой. Үүнийг хэрэгжүүлэхийн тулд сургалтын бүхий л мөрдөх стандарт хэм хэмжээний актуудтай, түүнийг маш сайн үнэлдэг.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

Зураг 1

Зураг 2

Япон Улс. Тунгаан бодох хэрэгсэлд тулгуурласан мэдлэгийг эзэмшсэн байх буюу мэдлэгтэй, тооцоолох чадвартай болсон, мэдээллийн технологийн мэдлэг эзэмшсэн, чадварын хувьд хамтран бодож сэтгэх, асуудлыг шийдвэрлэх чадвар эзэмшсэн байна гэж үзсэн. /асуудлыг эрж олох, шийдвэрлэх чадвартай, логик дараалалтайгаар тунгаан бодох, шүүмж өгч чадах, дасан зохицох чадвар эзэмшсэн/.

Дэлхийн дээд боловсролын хөгжлийн чиг хандлагыг Юнескогоос гаргасан боловсролын 4 тулгуурт загварыг хүснэгтээр үзүүлэв.

Зураг 3

Америкийн Нэгдсэн Улсын Харвардын их сургуулиас хийсэн судалгааны ажлын дүгнэлт хэсэгт “Ажлын амжилтын 85 хувь нь хүний хандлага, төлөвшил, уян хатан чадвар, 15 хувь нь техникийн мэдлэг, чадвараас шалтгаалдаг”¹³¹ гэжээ.

Дээд боловсролын чанар нь улс орнуудын нэн тэргүүний зорилт болоод байна. Дээд боловсрол өргөжин тэлж, эдийн засгийн үйл ажиллагаа даяарчлагдаж байгаа нөхцөлд боловсрол нь олон улсын хэмжээнд хөгжиж буй орнуудын үндэсний асуудал болоод байна. Энэхүү өөрчлөгдөж буй нөхцөл байдлыг даван туулахын тулд хөгжиж буй орнууд дээд боловсролын чанарыг үндэсний хэмжээнд харьцуулж болохуйц, олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц стандартад нийцүүлэн баталгаажуулах дарамт шахалтад өртөж, улмаар янз бүрийн сорилтууд тулгарч байна.

Монгол Улсын хөгжлийн болон боловсролын бодлого: Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн “Алсын хараа-2050” бодлогын “Хүний хөгжил” зорилгыг улс орны хөгжлийн суурь болсон чанартай боловсролыг хүн бүр эзэмших боломжийг бүрдүүлэн нийгмийн идэвхтэй, эрүүл монгол хүнийг хөгжүүлнэ”¹³² гэж тодорхойлж, сургалтын тогтолцоог боловсронгуй болгож, зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн нарийн мэргэжилтэн бэлтгэж, 2030 онд мэргэжлийн өндөр ур чадвартай ажиллах хүчнээр бүрэн хангах зорилтыг дэвшүүлсэн.

Дээд боловсролын сургалтын байгууллага: Монгол Улс 1990 оноос ардчилал, зах зээлийн нийгэмд шилжиж, төрийн бус өмчийн сургуулиудыг зөвшөөрөх болсноор олон тооны их, дээд сургуулиуд байгуулагдаж 184 хүрч байсан бол өдгөө энэ тоо 3 дахин буурсан.

Монгол Улсад 2011/2012 оны хичээлийн жилд 86 (85.1%) хувийн өмчийн, 15 (14.9%) нь төрийн өмчийн сургууль үйл ажиллагаа явуулж байсан бол 2022/2023 оны хичээлийн жилд 50 (72.5%) хувийн өмчийн, 16 (23.2%) төрийн өмчийн, харин 3 (4.3%) нь олон нийтийн/шашны өмчийн¹³³ сургууль байсан.

Зураг 4 Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын тоо, өмчийн хэлбэрээр

¹³¹ Америкийн нэгдсэн улсын Харвардын их сургуулиас хийсэн судалгаа. 2018

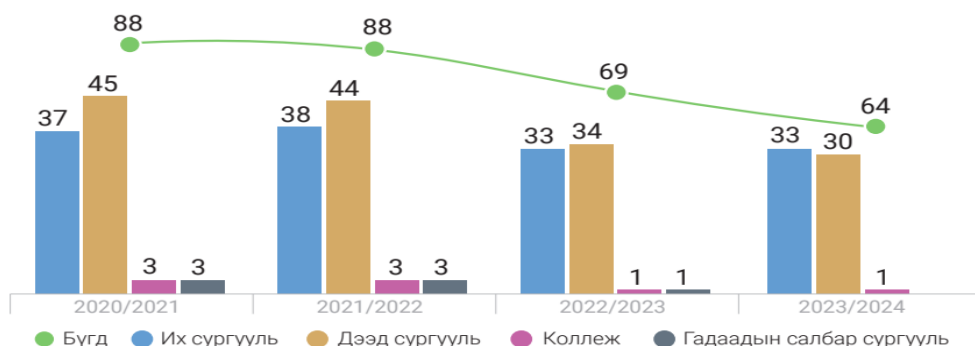
¹³² Монгол Улсын Их хурлын 2020 оны 52-р тогтоол

¹³³ Дээд боловсролын салбарын статистикийн мэдээллийн маягт 2020 онд шинэчлэгдэн батлагдсантай холбоотойгоор байгууллагын өмчийн хэлбэрийн ангилалд өөрчлөлт орж, олон нийтийн/шашны өмчийн гэсэн ангилал нэмэгдсэн болно.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

Дээд боловсролын сургалтын 64¹³⁴ байгууллагад 145,345 оюутан суралцаж, 11,664 багш, ажилчид ажиллаж байгаагийн 5,112 буюу 43,8 хувийг үндсэн багшлах бүрэлдэхүүн эзэлж байна.

Зураг 5. Дээд боловсролын сургалтын байгууллага, хэв шинжээр

Сургууль төгсөгчдийн ур чадвар нь гологдож, хөдөлмөрийн зах зээлийн хэрэгцээг хангахгүйн улмаас мэргэжлээрээ ажиллаж чадахгүйд хүрч байна.

“Энэ нь тодорхой нарийн мэргэжил сонгосон суралцагч нь сургалтын төгсгөлд ямар үр дүнд хүрэх вэ гэдгийг голчлон авч үзэхгүй академик сургалтын эцсийн үр дүн болох тал бүрийн мэдлэгтэй, чадварлаг хүний нөөцийг бэлтгэх гэж тодорхойлдогтой холбоотой. Энэ асуудал дэлхийн олон улс оронд ч гарч байна.

Цаашид улс орны хөгжилд шаардлагатай дэвшилтэт техник технологийг эзэмшсэн нарийн мэргэжлийн хүний нөөцийг бэлтгэх асуудал тулгамдаж байна.

Боловсрол, Шинжлэх ухааны сайдын 2024 оны А/146 дугаар тушаалаар дээд боловсролын сургалтын мөрдөх чиглэл/индексийг дараах байдлаар шинэчлэн баталсан байна. Үүнд: Бакалаврын 292 мэргэжлийн чиглэлийг 83 багц хөтөлбөр, магистрын 310 мэргэжлийн чиглэлийг 80 багц хөтөлбөр, докторын 140 мэргэжлийн чиглэлийг 57 багц хөтөлбөр болгон мөрдөж байна.

Манай улсын дээд боловсролын хөгжлийн хэтийн төлөвийг харвал иргэний хөгжлийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн, ил тод, нийтэд хүртээмжтэй, харьцангуй уян хатан боловсролын үйлчилгээ үзүүлэхэд чиглэсэн, түүнд суурилсан, нийтийн болон цахим технологийн орчинд ажиллах, аж төрөх, нийгмийн сайн сайхны төлөө идэвхтэй оролцоотой, байнга өөрийгөө хөгжүүлэх, тасралтгүй сурч боловсрох чадамжтай иргэнийг цогц байдлаар бүтээхэд чиглэсэн зорилтыг дэвшүүлээд байгаа юм.

ЮНЕСКО-гийн Насан туршийн боловсролын хүрээлэн¹³⁵ “Насан туршдаа суралцахуйд түшиглэсэн боловсролын тогтолцоо (lifelong learning oriented education systems)” гэсэн хандлагыг баримталж байгаа¹³⁶ билээ.

Боловсролын салбарын хэтийн төлөвийг тодорхойлоход иргэдийн үзэл хандлага нь Ирээдүйн боловсрол буюу Future education санаачилга болж байна. Энэ нь

¹³⁴ Боловсрол, шинжлэх ухааны салбарын статистикийн мэдээлэл 2023/2024

¹³⁵ UNESCO Institute for Lifelong Learning [UIL] 1950 онд ЮНЕСКО-ийн Боловсролын Хүрээлэн нэрээр байгуулагдсан, 2006 онд Насан туршийн боловсролын хүрээлэн болж өөрчлөгдсөн

¹³⁶ АХБ, БШУЯ. (2019). Насан туршийн боловсролын шинжилгээний тайлан

боловсролыг хайрцгийн гадна талаас харах, цаашдын дүр төрхийг тооцоолох, тодорхойлох зорилго бүхий хүн төрөлхтний оюун санааны болоод оюуны сан хөмрөгийн нэгдмэл ухааныг хөгжлийн зүтгэх хүч болгож улмаар хүмүүжүүлэхүй, танин мэдэх төрөл бүрийн аргачлал, аргыг тасралтгүй сайжруулж, баталгаажуулах явдал юм.

“Хүн болохуй” (becoming) гэх нэр томьёо нь хүний хөгжлийн оюун ухааныг онцлон анхаарч, хуучнаас салж, шинэ зүйлсэд хурдан шаламгай шилжин дасан зохицох сэтгэлгээг хөхүүлэн дэмжих зорилготой.

Дүгнэлт

Монгол Улсын хувьд сүүлийн 10 гаруй жил сургалтын хөтөлбөрийн шинэчлэл, сургалтын технологийг өөрчлөх асуудлаар төрөөс бодлогын хэмжээнд ихээхэн анхаарч холбогдох эрх зүйн баримт бичгийг баталсан байна.

Хэрэгжүүлэх ажлыг салбарын яамны зүгээс бодлого барин ажиллаж байгаа хэдий ч төдийлөн энэ асуудлыг нутагшуулан байршуулах, монгол хүний онцлогт тохирсон сургалтын төгс арга технологийг нэвтрүүлж хараахан чадаагүй харин хуучин академик сургалтын үйл явц хэлбэрийн хувьд өөрчлөгдсөн хэдий ч хуучин тогтолцоо хэвээрээ явагдаж байгаа нь тулгамдаж буй асуудал юм.

Эрх зүйн орчин, засаглал, удирдлагын бүтэц, чанарын баталгаажуулалт, сургалт болон эрдэм шинжилгээний стандарт, агуулга, элсэлт, хүний нөөц, багшийн хөгжил, сургалт ба судалгааны орчин, санхүүжилтийн шинэчлэлийн бодлого, стратегийг багцлан томьёолохоос гадна дээд боловсролын өнөөгийн байдалд дүн шинжилгээ, үнэлгээ хийж, шинэчлэх.

Бидний мэдэх академик сургалтын эцсийн үр дүн нь тал бүрийн мэдлэгтэй, чадварлаг хүний нөөцийг бэлтгэх гэж тодорхойлдог байсан бол одоо тодорхой салбар шинжлэх ухаанд чиглэсэн мэдлэг, чадвар, хандлага гэсэн агуулгад багтаан эцсийн зорилгоо тодорхойлсон хүний нөөцийг бэлтгэх шаардлагатай болсон байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр УБ, 2020 он
2. Боловсролын салбарын хөгжлийн дунд хугацааны төлөвлөгөө 2021-2030. 2020 он.
3. АХБ, БШУЯ. Насан туршийн боловсролын шинжилгээний тайлан 2019 он.
4. Дээд боловсролын дэд салбарын судалгааны тайлан. 2019 он
5. ДБШТ-ийн олон улсын зөвлөхүүдийн хурлын зөвлөмж УБ, 2017 он
6. Боловсролын талаар дахин эргэцүүлэн бодох нь УБ, 2017 он
7. Монгол Улсын Ажиллах хүчний судалгааны үндсэн тайлан УБ, 2015,
8. Дээд боловсролын шинэчлэлийн төслийн тайлан УБ, 2020 он 2016,
9. Боловсрол, шинжлэх ухааны салбарын статистикийн мэдээлэл УБ, 2023/2024 он. Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын 2024 А/146 дугаар тушаал
10. <http://www.mecss.gov.mn/data/>

ЦАГДАА СУДЛАЛ

ЕВРОПЫН ХОЛБООНЫ УЛСУУДЫН ЦАГДААГИЙН БОЛОВСРОЛ БОЛОН СУРГАЛТЫН ТОГТОЛЦОО, ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

POLICE EDUCATION AND TRAINING SYSTEM, COMPRATIVE STUDY OF EUROPEAN UNION

Ж.Нямдулам

ДХИС-ийн Хилийн албаны сургуулийн Хилийн албаны тэнхимийн ахлах багш, доктор, дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа

Nyamdulam.J

Ph.D, Associate professor, Senior lecturer Department of Psychology of Border Service School of University of Internal Affairs, lieutenant colonel

Хураангуй: Энэхүү илтгэлд Европын холбооны улсуудын хууль сахиулах салбарын мэргэжилтэн бэлтгэх тогтолцоо, тэр дундаа цагдаагийн боловсрол олгох сургалтын үйл ажиллагаа, мэргэжлийн түвшин, мэргэшүүлэх чиглэл, сургалтын хөтөлбөрийн онцлогт дүн шинжилгээ хийж, сургалтын хөтөлбөрийг шинэчлэх, чанарын баталгаажуулалт хийх зэрэг асуудлыг харьцуулан судалж, дэлхий нийтийн хууль сахиулах боловсролын чиг хандлагын талаар дурдсан болно.

Abstract: In this article, the training system for law enforcement specialists in the European Union countries, including training activities for police education, professional level, specialization, admission policy, admission conditions, and features of the training program are analyzed, for example, the curriculum and structure, the methods used in its development, curriculum renewal, incentives, evaluations, as well as quality assurance are compared and discussed, and issues that are being focused on in the future for the preparation of law enforcement personnel around the world are mentioned.

Түлхүүр үгс: Европын холбоо, хууль сахиулах байгууллага, цагдаагийн боловсрол, мэргэшүүлэх сургалт, сургалтын хөтөлбөр, хөтөлбөрийн шинэчлэл, чанарын баталгаажуулалт.

Keywords: European Union, Law Enforcement, Police education, professional training, curriculum, program reform, updating assessment, quality management tools.

Удиртгал

Хууль сахиулах салбарын хүний нөөцийг бэлтгэх асуудал нь тухайн улсын үндэсний аюулгүй байдлын салшгүй хэсэг юм. Манай улс дотооддоо мэргэжилтэн бэлтгэж эхлээд 90 жилийн түүхтэйгээ золгож байна. Энэ нь багагүй хугацаа боловч энэхүү илтгэлд харьцуулан судалсан Европын зарим улстай харьцуулахад манай улс түүхийн урт хугацааг үджээ. Хууль сахиулах, аюулгүй байдлын салбарын мэргэжилтэн нь өнөө цагт ямар түвшинд, хэдий хугацаанд бэлтгэж, ямар мэдлэг, чадвар эзэмшиж байгаа нь бидний нэн тэргүүнд анхаарал хандуулах асуудал юм.

Европын цагдаагийн мэргэжлийн боловсролын уламжлалын нэг онцлог нь Европын холбооны улсуудын цагдаагийн боловсролын тогтолцоог бий болгохыг

эрмэлзэж байсан (өөрөөр хэлбэл, үйл ажиллагааны бусад салбарт хэрэглэгдэх бүрэн эрх бүхий гэрчилгээжсэн боловсрол олгох). Энэ нь Европын цагдаагийн сургалтын байгууллагууд нь үндэсний боловсролын зэрэгтэй дүйцэхүйц сургалт явуулж иржээ. Өнгөрсөн зуунд цагдаагийн институтууд байгуулагдаж, цагдаагийн их, дээд сургууль, коллежууд шинээр элсэгчдэд анхан шатны мэдлэг олгохоос гадна төрөл цагдаагийн албаны онцлог бүрээр мэргэшүүлэх сургалт явуулж иржээ. Тухайлбал, 1965 оноос хойш үйл ажиллагаа явуулж буй Люксембургийн Жандармер, цагдаагийн сургууль, Финландын Цагдаагийн академи (1961 он), Брамшилл дахь цагдаагийн коллеж (Англи, 1960), Францын Жандармерийн дээд цэргийн сургалтын төв (1970 он), Киприйн цагдаагийн сургууль (1964 он) гэх мэт. Харин өнөөдөр эдгээр боловсролын байгууллагууд нь Европын Холбооны гишүүн орнуудын цагдаагийн боловсролын тогтолцоонд томоохон байр суурь эзлэх төдийгүй шинжлэх ухаан, практик дүн шинжилгээ хийдэг томоохон судалгааны төвүүд болон өргөжиж, тухайлбал, Апелдурн дахь Голландын цагдаагийн академи (2004 онд байгуулагдсан), Германы цагдаагийн их сургууль (2006 оноос хойш), Финландын цагдаагийн коллеж (1998 оноос хойш, 2008 онд шинэчлэгдсэн), Норвегийн их сургуулийн цагдаагийн коллеж (1995 оноос хойш 2005 онд шинэчлэгдсэн), Францын Цагдаагийн Үндэсний Сургалтын Институт (1999 оноос хойш) гэх мэт¹³⁷.

Эдгээр болон бусад үндэсний цагдаагийн академи, сургуулиуд Европын холбооны бүх улсууд болон нэр дэвшигч орнуудад үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд одоо цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд үндэсний шилдэг туршлагыг хуримтлуулж байна, Дотоод хэргийн яамны захиалгаар цагдаагийн үйл ажиллагааг сайжруулах зорилгоор шинжлэх ухаан, хэрэглээ, онолын судалгаа хийдэг төвүүд болжээ.

Европын Холбооны Зөвлөлийн 2000 оны 12 дугаар сарын 23-ны өдрийн шийдвэрээр CEPOL¹³⁸ - (Европын холбооны хууль сахиулагчдын саргалтын агентлаг) цагдаа болон бусад хууль сахиулах байгууллагын ажилтнуудад сургалт явуулдаг, сургалт, мэдлэг хуваалцах замаар Европын холбооны аюулгүй байдлыг сайжруулдаг, сургалтын сүлжээг бий болгодог агентлаг юм. Энэ нь Европын цагдаагийн байгууллагын боловсролын нийтлэг стандартыг боловсруулахад ихээхэн анхаарал хандуулж, Европын цагдаагийн бүх институт, коллежийг татан оролцуулдаг судалгааны том хүрээлэн болон хөгжиж байна.

Европын цагдаагийн боловсрол нь цагдаагийн ажлын төрөл бүрийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай мэдлэг, ур чадварыг хөгжүүлэх зорилготой бөгөөд цагдаагийн байгууллагын боловсон хүчний хэрэгцээ нэмэгдэхийн хэрээр цагдаагийн боловсролын байгууллагууд боловсролын тогтолцоонд байр сууриа нэмэгдүүлэх, эсвэл зөвхөн цагдаагийн байгууллагын хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн чадварлаг

¹³⁷ Pagon, M., at all. European Systems of Police Education and Training / M. Pagon, B. Virjent-Novak, M. Djuric, B. Lobnikar. – College of Police and Security Studies, Slovenia. 1996.
URL: <http://www.najrs.gov/policing/> [хандалт хийсэн- 5 Sep.2024].

¹³⁸ CEPOL- European Union Agency for Law Enforcement Training- хууль сахиулах байгууллагын ажилтнуудад зориулсан сургалтыг хөгжүүлэх, хэрэгжүүлэх, зохицуулах зорилготой. CEPOL-ийн төв байр нь Унгар улсын Будапешт хотод байрладаг.

“Хүснэгт 1”

мэргэжилтнүүдэд чиглэсэн бие даасан боловсролын байгууллага бий болгох чиглэлээр хөгжиж байна. Эдгээр байгууллагуудын зарим нь зөвхөн цагдаагийн ажилтнуудад төдийгүй энгийн оюутнуудад нээлттэй болж, Европын цагдаагийн сургалтын тогтолцоо олон янз, тухайлбал:

- Цагдаагийн коллеж;
- Цагдаагийн академи;
- Цагдаагийн их сургууль зэрэг¹³⁹ боловсролын байгууллага байна.

Европын холбооны гишүүн орнуудын цагдаагийн боловсролд анхаарч байгаа асуудлуудын нэг нь хүний эрхийн өндөр мэдлэг, боловсролтой алба хаагч бэлтгэх явдал бөгөөд хүний эрхийн чиглэлээр цагдаагийн байгууллагын сургалтын стандартыг Европын холбооны хэд хэдэн баримт бичигт мөн тусгасан байна¹⁴⁰.

XX зууны төгсгөл, XXI зууны эхэн үед батлагдсан цагдаагийн ажлын тухай актууд нь цагдаа, иргэний боловсролын байгууллагуудыг үр дүнтэй ажиллах урьдчилсан нөхцөлийг бүрдүүлсэн нь өнөө үед Европын улс орнуудын хууль тогтоомжууд, тэр дундаа цагдаагийн боловсролын сургалтын хөтөлбөрүүдэд хүний эрхийн олон улсын гэрээ, хүний эхийн талаар өндөр мэдлэг, ёс зүйтэй боловсрол олгоход үндэслэсэн байдаг.¹⁴¹

Европын Холбооны гишүүн орнуудын цагдаагийн боловсролын ихэнх хөтөлбөрийн түвшин коллежоос-бакалавр-магистр хүртэл өөр өөр байна. Ихэнх сургалтын байгууллагууд нэгээс дээш дээд боловсролын түвшинг санал болгодог байна. Жишээлбэл, "мэргэжлийн дээд боловсрол" (EASS Эстони, Латви улсын цагдаагийн коллеж, бакалаврын түвшин (Австри дахь SIAK, Цагдаагийн академи) Хорват, Герман дахь FHPol, Нидерланд дахь De Politieacademie, Польш дахь WSPOL), эсвэл Мастер түвшин (Австри дахь SIAK, Хорват дахь Цагдаагийн академи, Эстони дахь EASS, De Politieacademie Нидерланд, Польш дахь WSPOL).

Би судалгаагаа Европын холбооны гишүүн хэд хэдэн улсын цагдаагийн дээд боловсролын хөтөлбөрт дүн шинжилгээ хийхэд мэргэжлийн сургалтын байгууллагууд нь цагдаагийн анхан болон дунд шатны боловсон хүчин бэлтгэхдээ мэргэжлийн дээд боловсрол буюу дипломын боловсрол олгож, хугацааны хувьд 2-3 жил байна. Зарим улсад бакалаврын боловсрол олгодоггүй онцлогтой байна. /Хүснэгт №1-ээс дэлгэрэнгүй харах/

¹³⁹ Police education and training systems in the OSCE region / Authors: Khatia Dekanoidze, Madlen Khelashvili – Kyiv, 2018. – 84 p.

¹⁴⁰ European Convention on Human Rights. 6 November. 1990 [H90.10E]. Strasbourg, 1990; 1999/364/JHA: Common Position of 27 May 1999 Adopted by the Council on the Basis of Article 34 of the Treaty on European Union, on Negotiations Relating to the Draft Convention on Cyber Crime Held in the Council of Europe. Strasbourg, 1999; Control of Internal Security Services in Member States of the Council of Europe: Recommendation of the Council of Europe № 1402. Brussels, 1999; Recommendation on the European Code of Police Ethics № 10 from 2001: Committee of Ministers of Member States // Meeting of the Ministers Deputies № 765 at the 19 September 2001. Brussels, 2001; Combating Anti-Semitism from April 2004 // Decision of OSCE Permanent Council. Brussels, 2004.

¹⁴¹ Control of Internal Security Services in Member States of the Council of Europe: Recommendation of the Council of Europe № 1402. Brussels, 1999; European Code of Police Ethics. Strasbourg; Cedex, 2001; Declaration on Police. Council Decision Establishing a Framework Program on the Basis of Title VI of the Treaty of European Union // Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters. Brussels, 2001

Цагдаагийн мэргэжлийн дээд боловсролын сургалт гэдэг нь боловсролын байгууллагад болон шууд практикт хэрэгждэг, хууль сахиулах ажилтнуудын мэргэжлийн ур чадварыг хөгжүүлэх, сайжруулах асуудлыг шийдвэрлэх тусгай, мэргэжлийн хэрэглээний сурган хүмүүжүүлэх тогтолцоо юм.¹⁴²

Сургалтын байгууллага	Мэргэжлийн дээд боловсрол	Бакалаврын түвшин	Магистрын түвшин
Бүгд Найрамдах Австри Улсын Аюулгүй байдлын Академи /SIAC/	Цагдаагийн ажил (2 жил)	“Цагдаагийн удирдлага” (3 жил)	“Аюулгүй байдал, стратегийн удирдлага” (2 жил)
Хорватын Бүгд Найрамдах Улсын Цагдаагийн Академи	-	“Эрүүгийн мөрдөгч” (3 жил)	“Эрүүгийн мөрдөгч” (2 жил)
Бүгд Найрамдах Эстони Улсын Аюулгүй байдлын шинжлэх ухааны Академи /EASS/	“Цагдаагийн ажил болон Хилчин” (3 жил)	-	"Дотоод аюулгүй байдал" (2 жил)
БНГУ-ын Цагдаагийн их сургууль /FHPol/	-	"Цагдаагийн алба" (3 жил)	-
Бүгд Найрамдах Латви Улсын Цагдаагийн коллеж	“Цагдаагийн ажил” (2.5-3 жил)	-	-
Нидерландын хаант улсын Цагдаагийн Академи	3 жил	4 жил	1 жил
Бүгд Найрамдах Польш Улсын Цагдаагийн Академи /WSPOL/	-	"Криминологи, Дотоод аюулгүй байдлын удирдлага”	“Дотоод аюулгүй байдлын удирдлага”

Хүснэгт1. Европын холбооны зарим орны Цагдаагийн дээд боловсролын хөтөлбөр

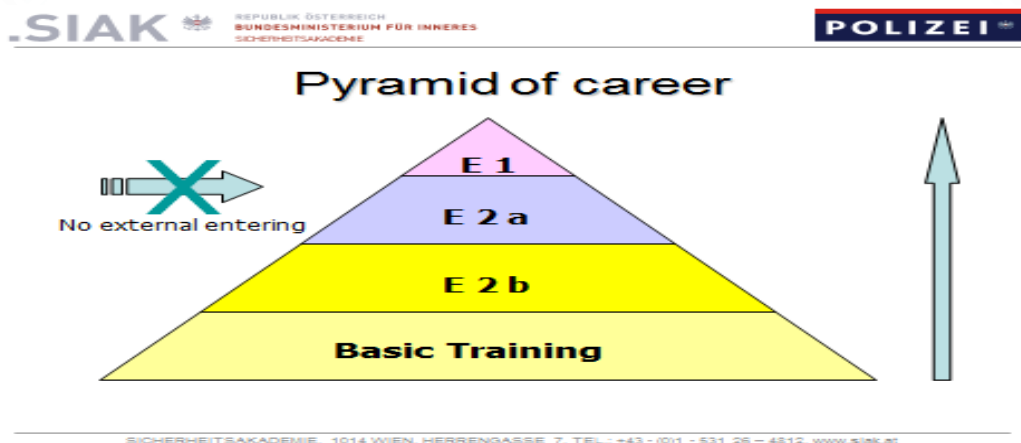
Нэг.Бүгд Найрамдах Австри Улс нь ойролцоогоор 8.5 сая хүн амтай, Холбооны 9 мужаас бүрддэг, 27 мянга орчим цагдаатай, дотоод аюулгүй байдлыг хангах нь Холбооны Дотоод хэргийн яамны үүрэг юм. Холбооны Цагдаагийн газар нь Австрийн цагдаагийн дээд шатны байгууллага бөгөөд эргүүлийн, замын цагдаа, хамгаалалтын цагдаа, хилийн цагдаа, олон нийтийн цагдаа, эрүүгийн мөрдөн байцаах зэрэг мэргэшсэн цагдаагийн алба хаагчидтай. Тэдгээр нь тодорхой хэлтэс албадуудад, тухайлбал: замын цагдаа, хүчирхийллийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, шүүх эмнэлгийн асуудал, терроризмтэй тэмцэх гэх мэт.

Аюулгүй байдлын академи “Sicherheitsakademie-SIAK”- Австрийн Дотоод хэргийн яамны харьяа бөгөөд Цагдаагийн алба хаагчид болон төрийн албан хаагчдад

¹⁴² Кобозев, А.А., Монгуш, А.С. Профессиональная подготовка руководящих кадров полиции в странах Европы [Текст] : особенности и тенденции развития /А.А. Кобозев, А.С. Монгуш.//Право и образование. -2010. - № 1. - С. 4 -27.

зориулсан боловсролын үйл ажиллагаа, түүнчлэн шинжлэх ухаан, судалгааны сургууль юм.

Зураг 1. Бүгд Найрамдах Австри Улсын Цагдаагийн албан тушаалын зэрэглэл ахих түвшин

Цагдаагийн боловсролыг дээрх 4 түвшинд эзэмших бөгөөд суурь сургалт нь цагдаагийн алба хаагчдад ерөнхий мэргэжил олгоход чиглэсэн бөгөөд 24 сар үргэлжилнэ. Энэ түвшинд онолын болон практик хэрэглээний хичээлүүд, төгсөлтийн шалгалтаар төгсдөг. Жилд 1000 орчим цагдаа анхан шатны сургалтад хамрагдаж цагдаа болдог байна. Хичээлийн хөтөлбөр нь:

- ☐ 12 сар – онол
 - хуулийн онол практикийн, тактикийн болон техникийн суурь мэдлэг олгож, даалгавар гүйцэтгэж, ур чадвар эзэмшинэ.
- ☐ Дадлага №1- 2 сар дадлага — дадлагажигч багш томилно.
 - цагдаагийн хэлтэст цагдаагийн ажилтны практик ажил туршлагатай танилцана
- ☐ 7 сар – онол, төгсөлтийн шалгалт
 - хууль, эрх зүй, криминологи, хүн хоорондын харилцааны чиглэлээр харилцан уялдаатай сургалт, ур чадвар, үйл ажиллагааны сургалтууд орно.
 - дадлага №2 – Цагдаагийн газарт 3 сарын дадлага хийх.

Академи /SIAK/ нь жил бүр 20 оролцогчид зориулсан "Цагдаагийн манлайлал" хөтөлбөрт эрдэм шинжилгээ, судалгаа хийх (мөн гаднын оюутнуудыг хүлээн авна) дунд шатны удирдах түвшний сургалтыг 3 жил зохион явуулж, "Цагдаагийн удирдлагын бакалавр" зэрэг олгоно. "Стратегийн аюулгүй байдлын удирдлагын магистр" сургалтын хөтөлбөрийг удирдах дээд албан тушаалд ажиллаж буй цагдаа, төрийн албан хаагчдад зориулан 2 жилийн хугацаанд явуулна.¹⁴³

Хоёр.Хорватын Бүгд Найрамдах Улсын Цагдаагийн Академи нь XX зууны далаад онд Боловсролын төв хэлбэрээр байгуулагдсан Дотоод хэргийн яамны нэгж юм. Өнөөдөр Цагдаагийн академи нь Бүгд Найрамдах Хорват Улсын ДХЯ-ны

¹⁴³/https://www.aepc.net/wp-content/uploads/2022/04/150407-THE-AUSTRIAN-SECURITY-ACADEMY.pdf [хандалт хийсэн- 5 Sep.2024].

хэрэгцээнд зориулж олон арван боловсролын мэргэжлийн хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлж байна. 2010 онд Цагдаа, хил хамгаалах зөвлөл байгуулагдаж, одоо байгаа цагдаа, хилчдийн боловсролд өөрчлөлт оруулж, Цагдаагийн коллеж, Хилийн цэргийн коллежийг нэгтгэсэн байна. Нэгдсэний үр дүнд Бүгд Найрамдах Эстони улсын Хилийн цэрэг, цагдаагийн салбартай холбоотой бүх боловсрол нэг сургалтын нэгжид төвлөрч, бакалаврын сургалтын хөтөлбөрт өөрчлөлт оруулж, боловсролын шинэ загвар нь хоёр шатлалт боловсролд шилжиж, эхний шатлал нь суурь өдрийн сургалтын хэлбэрээр 3 жилийн хугацаанд эрүүгийн мөрдөгч мэргэжлийн бакалаврын зэрэг олгож байна. Боловсролын хоёр дахь шатлалын сургалт нь удирдах албан тушаалд ажиллахад шаардлагатай магистрын 2 жилийн сургалт юм.¹⁴⁴

Гурав.Нидерландын Хаант Улсын Цагдаагийн байгууллага нь удирдлагын хувьд 2 түвшинд харьяалагддаг байна. Дотоод хэргийн болон Вант улсын харилцааны асуудал эрхэлсэн сайд мөн Хууль зүйн сайдын харьяалалд хамаардаг онцлогтой байна.

Цагдаагийн боловсролын гол төв нь Appledorn хотод байдаг. Үүнд:

☐ Мэргэжлийн, коллеж, их дээд сургуулийн түвшинд магадлан итгэмжлэгдсэн цагдаагийн сургалт;

☐ Цагдаагийн ажил, үндэсний аюулгүй байдлын талаарх захиалгат сургалтын хөтөлбөрүүд;

☐ Цагдаагийн алба хаагчдад зориулсан мэргэжил дээшлүүлэх сургалт.

Нидерландад цагдаагийн боловсролын есөн төв байдаг: тав нь үндсэн сургалт, гурав нь тусгай сургалтууд бүгд Appledorn-д байдаг. Жил бүр 2000-2500 хүн элсүүлдэг.

☐ Суурь боловсрол (долоон байршил);

☐ Ахисан болон тусгай боловсрол (зургаан байршил).

Жил бүр мэргэшсэн болон менежментийн сургалтын хөтөлбөрт 15,000 хүн суралцдаг байна.¹⁴⁵

Level 1	Сайн дурын цагдаа	3 жил хагас цагаар
Level 2	Туслах цагдаа (мэргэжлийн 2-р түвшний ахлах)	1,5 жил
Level 3	Цагдаагийн ажилтан (мэргэжлийн 3-р түвшний ахлах)	3 жил
Level 4	Цагдаагийн ажилтан (мэргэжлийн 4-р түвшний ахлах)	4 жил
Level 5	Цагдаагийн чиглэлээр бакалавр (дээд мэргэжлийн/ их сургуулийн 4 түвшин)	3 жил
Level 6	Цагдаагийн чиглэлээр магистр: нэг жил	3 жилийн бакалаврын хөтөлбөрийн дараа

Хүснэгт 1. Нидерландын Хаант Улсын Цагдаагийн Академийн сургалтын хөтөлбөр

¹⁴⁴ <https://www.republicofcroatia.gov.hr/ministry-of-the-interior/police-academy-police-college-in-zagreb>. [хандалт хийсэн- 5 Sep.2024].

¹⁴⁵ <https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.osce.org/files/f/documents/f/7/423401.pdf>. [хандалт хийсэн- 2 Sep.2024].

Цагдаагийн анхан шатны сургалт нь цагдаагийн ажлын гараагаа эхэлж буй ажилд ороход чиглэгдсэн бөгөөд мэргэжлийн (2, 3, 4 дүгээр түвшин) -ээс коллеж болон их сургуулийн суурь түвшин болно. Цагдаагийн сургалтын систем нь цагдаагийн дадлагатай уялдуулан ур чадварт суурилсан байдгаар онцлог байна.

Цагдаагийн мэргэжилтний сургалтын хөтөлбөрүүд нь туршлагатай цагдаа нарт зориулсан ахисан түвшний сургалтууд юм. Цагдаагийн академи тэдэнд гэмт хэргийн тодорхой тодорхой чиглэлээр мэргэших боломжийг олгодог бөгөөд мөрдөн байцаалт, цагаачлал, замын хөдөлгөөн, байгаль орчин, эрсдэлийн удирдлага, цагдаагийн удирдлага зэргээр сургалтад хамрагддаг байна.

Дүгнэлт

Европын Холбооны дээрх орнуудын сургалтын түвшин, хөтөлбөрийн онцлог, хугацаа, дээд боловсролын стандарт, эрх зүйн баримт бичгүүд нь алба хаагчийг чадавхжуулах, нэг төрөл, мэргэжлийн чиглэлээр нарийн бэлтгэх, боловсролын зэрэг бус ур чадвар, гүйцэтгэлд суурилж сургалтаа явуулдаг нь онцлог байна. Энэ нь сургалтын хөтөлбөр боловсруулах механизмыг хялбарчлах зорилгоор цагдаагийн байгууллага нь тухайн харьяалах дээд шатны байгууллага, дотоод хэргийн болон цагдаагийн төв газрын хүний нөөцийн хэлтэстэй хамтран ажиллаж, чадамжид тулгуурлан бүх төрлийн сургалтын хөтөлбөр боловсруулж, цагдаагийн нэгжийн өнөөгийн хэрэгцээ, тулгамдаж буй асуудлуудыг харгалзан үзэж байгаагаас харагдаж байна.

Нөгөөтээгүүр, Европын боловсролын тогтолцоо нь дээд боловсролын мэргэжлийн байгууллага, их сургуулийн түвшний байгууллагын гэсэн түвшинд сургалт явуулж, богино хугацааны мэргэшүүлэх чиглэлд сургалтын гол зорилго чиглэгдэж байна.

Цаашид Дотоод хэргийн их сургуулийн сургалтын хөтөлбөрүүдээ Дээд боловсролын тухай хуульд нийцүүлэн шинэчилж, дэд бакалаврын хөтөлбөрийг эхлүүлсэн нь энэ хандлага руу ойртож байгаагийн илрэл гэж харж байна. Иймийн тулд дараах санал, зөвлөмжийг дэвшүүлж байна. Үүнд.

□ Дээд боловсролын тухай хуулийн 20 дугаар зүйлийн 20.11 дэх хэсэгт Бакалаврын хөтөлбөрт суралцаж 90 багц цаг судалсан боловч цаашид суралцах боломжгүй болсон суралцагчид дэд бакалаврын зэрэг олгоход тавих шаардлагыг хангасан тохиолдолд тухайн боловсролын баримт бичгийг дүйцүүлэн олгож болно гэж заасан нь дэд бакалаврын сургалтын үндсэн үзэл баримтлалыг дутуу, нөгөөтээгүүр ойлгомжгүй зохицуулалт гэж үзэж байна. Өөрөөр хэлбэл дэд бакалаврын мэргэжил бус харин сургалтын хөтөлбөрийг бүрэн хангаагүйгээс олгож байгаа боломж байдлаар хуульчилсан нь хууль хэрэглээний хувьд тодорхойгүй байдал үүсгэж байна.

□ Хуулийн дээрх заалтын хүрээнд ДХИС-ийн Цагдаагийн сургууль, Хилийн албаны сургууль, Онцгой байдлын сургууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургууль, Шинжлэн магадлахуйн институтын үндсэн хөтөлбөрүүдэд 2024-2025 оны хичээлийн жилд дэд бакалаврын элсэлт авсан, гэвч дэд бакалаврын тусдаа хөтөлбөр

байхгүй, бакалаврын үндсэн хөтөлбөрийг зөвхөн багц цагийн гүйцэтгэлээр бус практик, онолын харьцааг нэмэгдүүлэх замаар үндсэн сургалтын хөтөлбөрт тусгах;

□ Цагдаагийн удирдах албан тушаалтнуудын мэргэших богино хугацааны шаталсан сургалтын хөтөлбөрүүдийг шинээр бий болгох;

□ Чанарын баталгаажуулалтыг сургалтын байгууллага төдийгүй цагдаагийн байгууллага ч явуулах боломжийг хангаж, шалгуурыг тодорхой болгох;

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Дээд боловсролын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ 2023.7.7 <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16759959041191> [хандалт хийсэн- 5 Sep.2024].
2. Pagon, M., at all. European Systems of Police Education and Training / M. Pagon, B. Virjent-Novak, M. Djuric, B. Lobnikar. – College of Police and Security Studies, Slovenia. 1996.
3. URL: <http://www.ncjrs.gov/policing/> [хандалт хийсэн- 5 Sep.2024].
4. CEPOL- European Union Agency for Law Enforcement Training- хууль сахиулах байгууллагын ажилтнуудад зориулсан сургалтыг хөгжүүлэх, хэрэгжүүлэх, зохицуулах зорилготой. CEPOL-ийн төв байр нь Унгар улсын Будапешт хотод байрладаг.
5. Police education and training systems in the OSCE region / Authors: Khatia Dekanoidze, Madlen Khelashvili – Kyiv, 2018. – 84 p.
6. European Convention on Human Rights. 6 November. 1990 [H90.10E]. Strasbourg, 1990; 1999/364/JHA: Common Position of 27 May 1999 Adopted by the Council on the Basis of Article 34 of the Treaty on European Union, on Negotiations Relating to the Draft Convention on Cyber Crime Held in the Council of Europe. Strasbourg, 1999; Control of Internal Security Services in Member States of the Council of Europe: Recommendation of the Council of Europe № 1402. Brussels, 1999; Recommendation on the European Code of Police Ethics № 10 from 2001: Committee of Ministers of Member States // Meeting of the Ministers Deputies № 765 at the 19 September 2001. Brussels, 2001; Combating Anti-Semitism from April 2004 // Decision of OSCE Permanent Council. Brussels, 2004.
7. Control of Internal Security Services in Member States of the Council of Europe: Recommendation of the Council of Europe № 1402. Brussels, 1999; European Code of Police Ethics. Strasbourg; Cedex, 2001; Declaration on Police. Council Decision Establishing a Framework Program on the Basis of Title VI of the Treaty of European Union // Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters. Brussels, 2001
8. Кобозев, А.А., Монгуш, А.С. Профессиональная подготовка руководящих кадров полиции в странах Европы [Текст] : особенности и тенденции развития /А.А. Кобозев, А.С. Монгуш.//Право и образование. -2010. - № 1. - С. 4 -27.
9. /<https://www.aepc.net/wp-content/uploads/2022/04/150407-THE-AUSTRIAN-SECURITY-ACADEMY.pdf> [хандалт хийсэн- 5 Sep.2024].

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
СЭНГЭГ

10./[https://www.republic of croatia ministry of the interior police academy. police college in Zagreb.](https://www.republicofcroatia.gov.hr/ministry-of-the-interior/police-academy) [хандалт хийсэн- 5 Sep.2024].

11.://efaidnbmnnnibpceajpcglclefindmkaj/https://www.osce.org/files/f/documents/f/7/423401.pdf. [хандалт хийсэн- 2 Sep.2024].

ЦАГДААГИЙН АЛБАНЫ ГАЛТ ЗЭВСГИЙН СУРГАЛТАД ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМ

THE ARGENT ISSUES OF THE WEAPONS TRAINING IN THE POLICE SERVICE AND THE WAYS TO RESOLVE THESE ISSUES

МОНГОЛЫН
Дотоод
Асуудлын
Төрийн
Хурал

Э.Хэрлэн

ДХИС-ийн харьяа Ахлагчийн мэргэжлийн сургалт-үйлдвэрлэлийн төвийн Тактикийн тэнхимийн ахлах багш, цагдаагийн хошууч

Kherlen.E

Chief teacher of the Tactical department of the Semior professional training-production center under the University of internal Affairs

Хураангуй: Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагч галт зэвсэг хэрэглэх, ашиглахтай холбоотой шинэлэг арга барил, дэлхийн зарим улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын галт зэвсгийн сургалт, арга барил, хэрэглэх тактик, зэвсэглэсэн этгээдийн үйлдлийг таслан зогсоох арга, тусгай тактикийг харьцуулан судалж, ололттой талыг сургалтад нэвтрүүлэх зорилгоор гүйцэтгэсэн судалгааны ажлын үр дүнгийн талаар дурдсан.

Abstract: This research's purpose is to innovate the methods of firearms use and use by law enforcement officers, firearms training, methods, tactics of use of firearms of other countries and organizations responsible for national security, methods of stopping the actions of armed persons, and special tactics.

Түлхүүр үг: Галт зэвсэг, галт зэвсгийн сургалт, айр софт, будган бөмбөгөөр буудагч, практик буудлага, хамгаалалтын буудлага.

Keywords: Firearms, Firearms training, Gas shot, Paintball, Practical shooting, Defensive shooting.

Удиртгал

Улс төр нийгэм эдийн засгийн хуучин тогтолцоо шинэчлэгдэж зах зээлийн бөгөөд нээлттэй нийгмийн харилцааны шинж чанарууд өөрчлөгдөж, үүнийг даган иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллага, иргэд галт зэвсэг өмчилж, эзэмших явдал ихэссэн. Мөн нийгэмд аюултай гэмт хэргийн тоо ч огцом өсөж шинэ төрлийн гэмт хэрэг, үйлдлүүд бий болсоор байна. Сүүлийн үеийн шинээр үйлдэгдэж байгаа зохион байгуулалттай гэмт хэргүүд болон хүн худалдаалах, нисэх онгоц, тээврийн хэрэгсэл булаах, банк дээрэмдэх, аллага үйлдэх, олон нийтийг хамарсан үймээн самуун дэгдээх зэрэг хэргүүд нь шинжлэх ухаан, техник технологийн хамгийн сүүлийн үеийн ололт, зэвсэг хэрэгсэл ашиглан онц ноцтой гэмт хэрэг үйлдэгдэх нь нэгэнт тодорхой болсон билээ. Тухайлбал галт зэвсгээр үйлдэгдсэн гэмт хэрэг 2023 онд 6, 2024 оны эхний хагас жилийн байдлаар 8 гарсан байна.

Дээрх гэмт хэргүүдээс урьдчилан сэргийлж, таслан зогсооход ямар арга зам шаардлагатай байгааг Монгол улсын төр засгийн хэмжээнд болон хүчний байгууллага тэр дундаа цагдаагийн байгууллага, тэдгээрийн боловсон хүчнийг бэлтгэж байгаа сургууль сургалтын программыг шинэчлэх зэрэг дорвитой арга хэмжээ авахыг нөхцөл

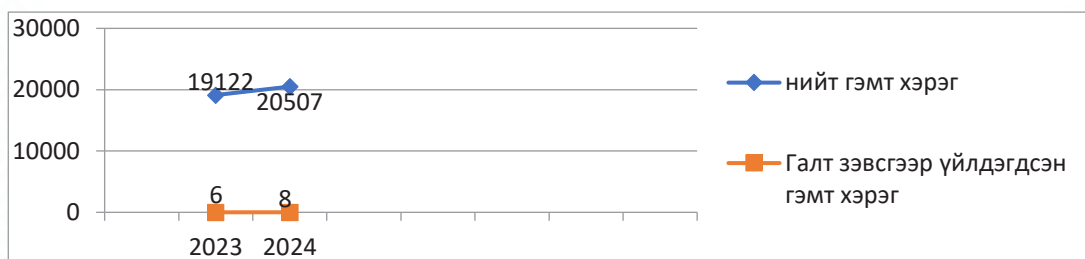
МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

байдал шаардаж байна. Иймд миний бие дээрх гэмт хэргүүдээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоохоор хамгийн түрүүнд нүүр тулдаг алба хаагчийн галт зэвсэг хэрэглэх ур чадварыг дээшлүүлэх, сургалтын арга барилыг шинэчлэх үүднээс энэхүү судалгааны ажлыг хийж, зориглон дүгнэлт гаргахыг хичээсэн болно.

Үндсэн хэсэг

Цагдаагийн алба хаагчдад галт зэвсэг олгогдохгүй байгаа нь галт зэвсэгтэй харьцах ур чадвар, аюулгүй ажиллагааны дүрмийн мөрдөлт, зэвсэглэсэн этгээдийн өөдөөс гар хоосон цагдаагийн алба хаагч гэмт үйлдлийг таслан зогсоох өөрийн болон бусдын эд хөрөнгө, амь насыг хамгаалах, хууль сахиулах ажил үүргээ гүйцэтгэхэд бэрхшээлтэй байна. Мөн алба хаагчийн галт зэвсэг хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалтын талаар мэдлэггүй, галт зэвсэгтэй этгээдтэй нүүр тулахад богино хугацаанд оновчтой шийд гаргах, өөрийн зэвсэгтэй харьцах, бэлэн байдалд авах тактик ажиллагааны мэдлэг, ур чадваргүйн улмаас гэмт хэрэгт өртөх, мөн өөрөө гэмт хэрэг зөрчилд холбогдож байна.

Монгол Улсад галт зэвсгээр үйлдэгдэх гэмт хэргийн өсөлтөд нөлөөлж байгаа гол хүчин зүйл бол гаднаас импортолж оруулж ирж байгаа галт зэвсгийн өсөлт, иргэдэд олгож байгаа шалгуур үзүүлэлт, хадгалалт, аюулгүй байдлын дүрмүүдийг хуульд нарийн хэрэгжүүлэхгүй байгаатай холбоотой билээ. Сүүлийн 2023 он 2024 оны эхний хагас жилд галт зэвсгээр үйлдэгдсэн гэмт хэргийн судалгааг аван график гаргав.

Энэхүү сэдвийн хүрээнд Нийтийн хэв журам хамгаалах газрын хамгаалалтын 1, 3 дугаар газрын цагдаагийн алба хаагчдаас дараах хоёр төрлийн судалгааг авав.

Нэг: Галт зэвсгийн хичээлийн хөтөлбөр, төлөвлөгөө, сургалтын бааз, хичээлийн хэрэглэгдэхүүнийг шинэчилж өөрчлөх шаардлагатай юу гэсэн асуултаар судалгаа авахад 150 алба хаагч буюу 75% нь өөрчлөх шаардлагатай үлдсэн 50 алба хаагч буюу 25% нь шаардлагагүй гэж хариуллаа.

Хоёр: Галт зэвсэгтэй этгээд байгаа хэргийн газарт дуудлагаар очиход сэтгэл зүйн бэлтгэл танд бий юу гэсэн асуултад 200 алба хаагчийн 88% буюу 176 алба хаагч сэтгэл зүйн бэлтгэлгүй гэж хариуллаа.

Монголын цагдаагийн байгууллага байгуулагдсан цагаасаа эхлэн галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэж, ашиглаж түүний эрх зүйн зохицуулалтыг цаг үеийн өөрчлөлт, шинэчлэлтэй уялдуулан боловсронгуй болгон дүрэм, журам, хуулиуддаа тусгасаар өнөөдрийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа цагдаагийн байгууллагын тухай хууль батлагдан гарсан.

Богдын төр 1865 оноос хойш нэгдсэн удирдлага, дүрэм журамгүй, зөвхөн Манж Чин Улсын хууль цаазын дагуу ажиллаж байсан “Арван тавны цагдаа” нарыг нэгтгэж Монгол төрийн цагдаагийн шинэ байгууллага болох Хүрээний цагдан сэргийлэх албан газрыг байгуулж дүрэм, журмыг нь боловсруулах тухай 1916 оны Богдын зарлиг гарч, мөн оны 12 дугаар сард Хүрээний цагдан сэргийлэх албаны газрыг Цэргийн яамны харьяа байгуулж түүний ажиллах дүрмийг 1916 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдөр баталсан.

Уг дүрэм нь Нийслэлийн хүрээний тойрон газруудыг цагдан сэргийлэх дүрэм, хэм хэмжээ тогтоох нь гэсэн нэртэй 27 зүйлтэй байжээ. Дээрх дүрэмд Цагдан сэргийлэх хорооны зорилт, үүрэг, эрх, албаны орон тоо, ажилтан нар нь тусгай албаны хувцас хэрэглэх, мөн зэвсэгтэй байхаар заасан байна.

Эндээс үзэхэд зэвсэг гэдэгт тухайн үеийн цагдаагийн байгууллагад хэрэглэгдэн, ашиглагдаж буй галт зэвсэг, тусгай хэрэгслийг ерөнхийд нь хэлсэн гэж ойлгож болохоор юм.

Монголын цагдаагийн байгууллагын дүрмийн түүхэн уламжлалыг авч үзвэл 1921 оны 7 дугаар сарын 19-ний өдөр Засгийн газрын 6 дугаар хурлаар цагдаагийн асуудлыг хэлэлцэж “Цагдан сэргийлэх байгууллагыг” цэргийн яамны бүрэлдэхүүнд “сэргийлэх цэрэг” нэртэйгээр байгуулж “Ардын цагдан сэргийлэхийн анхны дүрэм”-ийг боловсруулахаар Гадаад яамны тэргүүн сайд Б.Цэрэндоржоор удирдуулсан комисс томилогдож “Нийслэл хүрээний цагдан сэргийлэхийн эрх хэмжээний дүрэм”, “Цагдан цээрлүүлснийг зөрчигсдийг яллах хууль”-ийн төслийг боловсруулан баталсан байна.

1924 онд Догсом тэргүүтэй комисс байгуулагдаж цагдан сэргийлэхийн дүрэм хэмжээг хянан үзэж, анхны дүрэм дээр 6 зүйл шинээр нэмэгдүүлэн баталсан байна.

Цагдан сэргийлэх ерөнхий газрын дүрмийг шинэчлэн боловсруулж 9 бүлэгтэй 73 зүйлтэй дүрмийг улсын бага хурлын тэргүүлэгчдийн 1926 оны 01 дүгээр сарын 15-ны

ᠮᠤᠩᠭᠡᠯᠠ ᠰᠤᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠠᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠤᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠤᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠤᠬᠢᠭᠠᠨ

өдрийн 1 дүгээр хурлаар хэлэлцэн хүчин төгөлдөр болжээ.

Цагдаагийн байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалт, үйл ажиллагаа нь нийгмийн хөгжлийн дагуу явагдсан өөрчлөлт, шинэчлэлтийг даган 10 гаруй удаа өөрчлөгдөн байгуулагдаж төрийн олон яам газруудад ээлжлэн харьяалагдаж байсны гадна үйл ажиллагааны үндсэн эрх зүйн баримт бичгүүд 20 шахам, цагдаагийн байгууллагын дүрэмд олон удаагийн өөрчлөлт, шинэчлэлт оруулсан байдаг.

Эдгээр эрх зүйн баримт бичгүүдэд цагдаагийн алба хаагч галт зэвсэг хэрэглэх үндэслэл, журмууд нийгмийн хөгжил, өөрчлөлтийг даган улам боловсронгуй болж ирсэн байна. Өнөөгийн мөрдөж буй цагдаагийн албаны тухай хуулийн 5 дугаар бүлэгт цагдаагийн алба хаагч галт зэвсэг хэрэглэх 13 үндэслэлийг эрх болгож тусгаж өгсөн байдаг. хууль эрх зүйн актууд, галт зэвсгийн талаарх хичээл сургалтыг явуулж байсан сургалтын цагийн багтаамжийг авч үзвэл.

2005 оны цагдаагийн академийн анхан шатны сургалтын төвийн галын бэлтгэл хичээлийн цаг сэдвийн төлөвлөгөө 1 хичээлийн жилд галын бэлтгэл хичээл нийт 48 цаг, танхимын цаг 26, лекц 8, семинар 6 цаг, дасгал 6 цаг, лаборатори 6 цаг байна. Энэ цаг сэдвийн төлөвлөгөө, хичээлийн хөтөлбөр нь 2011 оны байдлаар 28 цаг, 2024 оны байдлаар 40 цаг болж багассан байна. Батлан хамгаалахын их сургуулийн Галын бэлтгэл хичээлийн цаг сэдвийн төлөвлөгөөг харвал мөн адил 48 цагийн хичээл орж байна. Бусад хөгжингүй улс орнуудын хууль сахиулах байгууллагын галт зэвсгийн сургалтын багц цаг болон онцлогуудыг судалж үзлээ. Үүнээс дурдвал.

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс: Nordrhein-Westfallen мужийн цагдаагийн байгууллага өөрсдийн сонсогчдод нийт 310 цагийг галт зэвсэгтэй харьцах болон түүнийг ямар үед ашиглах тухай сургалтыг явуулдаг. Үүнээс 155 цагийг буудлагын дадлага сургалтад Walther фирмийн P99 загварын гар буу болон Heckler & Koch фирмийн MP5 загварын бага оврын автомат буугаар, мөн 155 цагийг ямар үед галт зэвсгийг хэрхэн ашиглах талаар сургалт дадлагыг явуулдаг байна. Буудлагын дадлага сургалтыг 200м урт тусгай зааланд ордог бөгөөд буудлагын байны арын хана нь 10м зузаан юм. Буудлагыг доорх зурган дээр үзүүлсэнчлэн 4-н дөрвөлжин байг доороос нь дээш байрлуулан хамгийн дээд талд нь 1 дугуй байнуудыг тус тус байрлуулан 5 сумаар буудуулна. 4 дөрвөлжин байнд тус бүр 1 оносон байх ёстой бөгөөд хэрэв дугуй байнд оновол энэхүү дадлагыг тэнцээгүйд тооцно. Учир нь энэхүү бай нь эсрэг этгээдийн толгойг дүрсэлсэн бөгөөд цагдаагийн албан хаагч ямар ч үед толгойн тус газар буудах ёсгүй юм. Энд галт зэвсгийг хөнөөлийн зорилгоор бус өөрийн болон бусдын амь насыг хамгаалах зорилгоор ашиглах ёстой гэдгийг заадаг. Сургалт цааш үргэлжлэх тусам дадлага сургалтыг илүү бодит байдал руу дөхүүлэхийг эрмэлздэг ба жишээ нь ширээний теннисний бөмбөгийг дээрээс унжуулан савлуулж бай болгон буудуулах, бүх төрлийн байрлалаас, эсвэл ямар 1 халхавчны араас, машины хажуу болон араас гэх мэт бүхий л тохиолдож болох бодит байдлуудыг сургалтадаа багтаасан байдаг. Буудлагын дадлага сургалт дууссаны дараа сонсогчид “Буудах эс буудах” дадлага сургалтыг явуулдаг бөгөөд зааварлагч багшийн даалгаврын дагуу өөрсдөө гэмт этгээдийн дүрд тоглон сургалтыг зохион байгуулдаг. Жишээ нь гэмт этгээд цагдаагийн алба хаагч руу гартаа мэс барин дайрах үед түүний

эсрэг нулимс асгаруулагч хий юу эсвэл гар буу юу гэх мэт ямар арга хэмжээг ямар нөхцөл байдалд авах гэдгийг суралцах юм.

Бүгд Найрамдах Чех Улс: Прага хотын цагдаагийн сургууль нь галт зэвсгийн хичээлийг улирал дутам 40 цагийн хичээл ордог ба сургалтын программ, хичээлийн хуваарьт галт зэвсгийн хичээлийг тавихдаа тусгай тоноглогсон сургалтын төвд бүтэн өдрөөр тавьж өгдөг байна. Өдрийн хугацаанд бууны төрөл, эд ангитай танилцах, онолын мэдлэг олгох, задалж угсах дадлага хийх, бүлгээр ажиллах арга тактик боловсруулах, объект чөлөөлөх, барьцааны хүнийг суллах, хөдөлгөөн дунд төрөл бүрийн буудлага хийх зэрэг олон төрлийн сургалтуудыг явуулдаг байна. Ингэж бүтэн өдрөөр хичээл тавих давуу тал нь сонсогч оюутнууд тухайн хичээлд бүх анхаарлаа төвлөрүүлэх мөн буутай байнга харьцаж өөрт нь рефлекс тогтоох зорилготой сургалт юм.

Америкийн Нэгдсэн Улс: Нэгдсэн улсын цагдаагийн сургуулийн оюутнуудад тавьдаг нэг шаардлага нь сонсогч нар өглөө ирээд агсамжийг зүүдэг орой хичээл сургалт дуусаад тайлдаг. Агсамжид тусгайлан бэлтгэсэн жин адилхан аюулгүй болгосон тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэг байна. Агсамжийг байнга зүүх давуу тал нь сонсогч оюутнууд төгсөж гараад ажил албан дээр байнга хэрэглэдэг нөгөө агсамжиндаа түүртэхгүй дасал болсон байх ба хаанаас ямар тусгай хэрэгсэл авахаа бодож харж цаг хугацаа алдахгүй, хэрэглэх шаардлагатай үед богино хугацаанд гарган авах хамгийн сайн дадлага сургуулилт болдог байна. Мөн агсамжнаас бууг богино хугацаанд гарган бэлэн байдалд авах, сумлаж, оновчтой буудах дадлагыг хийхэд хамгийн их үр ашигтай сургалтын хэлбэр байна.

Буудлага хийх сургалтын аргаас авч үзвэл: Удирдагч байг зааж өгч 10 сумыг 20 секундэд хөдөлгөөн дунд, үсрэлтээс гэх мэт олон аргаар буудаж заасан байг оновчтой устгах чадвар, хурдыг дээшлүүлэх төрлийн сургалт түлхүү ордог байна.

Мөн сургалтыг тусгай сургалтын талбайд “Paintball” ашиглан сургалт явуулдаг. Сургалтын үе шатыг авч үзвэл удирдагч багш эхлээд онолын хичээл орно. Дараа нь биеэр хоорондоо бүлэгт хуваагдан объект чөлөөлөх ажиллагаа, барьцааны хүнийг суллах гэх мэт олон төрлийн ажиллагааг зохион байгуулна. Ингэхдээ тухайн ажиллагааг дүрс бичлэг хийн ажиллагааны дараа тухайн бичлэгийг үзэж ололт, амжилт, алдаа дутагдлын талаар ярилцлага зохион байгуулна. Ингэснээр тухайн суралцагч олон талын туршлагатай, сэтгэл зүйн хувьд өндөр бэлтгэлжилттэй болж гардаг байна.

Дүгнэлт

Сүүлийн жилүүдэд Монгол Улсад галт зэвсгээр үйлдэгдэх онц ноцтой гэмт хэрэг ихсэж байгаа өнөө үед цагдаагийн алба хаагчдын галт зэвсгийн сургалтын хуучин систем, сургалтын аргуудыг өөрчлөх цаг ирсэн нь практикт олон жишээнээс харагдаж байна.

Галт зэвсгийг буруу хэрэглэснээс алба хаагчдын амь нас, эрүүл мэнд хохирох, хууль эрх зүйн мэдлэг, зэвсэг эзэмших ур чадвар, дадлага туршлагагүйн улмаас алба хаагч гэмт хэрэгт холбогдож болзошгүй тул тухайн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан

МОНГОЛЫН УЛСЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

сэргийлэх, галт зэвсгийг эзэмших, ашиглах цагдаагийн алба хаагчдад явуулах сургалтын технологи, арга барил, хичээлийн хөтөлбөрт эрс шинэчлэл хийж зэвсэгтэй харьцах дадал чадвар олгох энэ сургалтыг орчин үеийн шаардлагад нийцүүлэн шинэлэг арга, хэлбэр, техник технологи, тактикийн сургалтуудыг нэвтрүүлэх нь зайлшгүй шаардлага тулгарч байна.

Хотоос алслагдсан орон нутаг, аймаг, суманд галт зэвсэг хэрэглэн онц ноцтой гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд төвөөс дуудлагаар ирэх бүлгийг хүлээх цаг хугацаа байхгүй тухайн нөхцөл байдалд алба хаагч оновчтой шийдвэр гаргаж ажиллах шаардлага тулгардаг. Ийм тохиолдолд цагдаагийн алба хаагч ямар арга хэмжээ авах, зэвсэглэсэн этгээдтэй хэрхэн харьцах мэдлэг, чадвар, дадлага эзэмшсэн байх шаардлагатай.

Үүсэж болох нөхцөл байдалд учирч болох аюулыг урьдчилан тооцоолох дадал туршлага дутмагаас алдаа гаргах, амь нас, эрүүл мэндээрээ хохирох, өөрийн эзэмшиж буй галт зэвсэгтэй буруу харьцсанаас өөрийгөө болон бусдыг гэмтээх цаашлаад алба хаагч зэвсэг хэрэглэх үндэслэл журмын талаар мэдлэг дутмагаас гэмт хэрэгт холбогдож болзошгүй. Иймд галт зэвсгийн сургалтыг сайжруулах шаардлагатай байгаа нь судалгааны үр дүнд харагдаж байна.

Санал

1. Практик буудлын спортыг сургалтад нэвтрүүлэх.
2. Галт зэвсгийн сургагч багш нарыг Практик буудлагын “Инструктор” бэлтгэх сургалтад хамруулах.

3. Air soft-ыг сургалтад нэвтрүүлэх шаардлагатай байна: Энэ нь практикт хамгийн ойр магазин солих, буудалтаас буудагчид өгөх тийрэлт, багаар ажиллах ажиллагаа, тактик боловсруулах, хамгийн гол нь эсрэг буудагчтай гэдгээрээ давуу талтай юм. Цагдаагийн алба хаагч зэвсэглэсэн этгээдтэй тулгарахад энэ сургалтад хамрагдсанаараа тухайн гэмт этгээдээс сэтгэл зүй, арга, оновчтой шийд гаргах, тухайн этгээдийн үйлдлийг таслан зогсоох мэдлэг чадвар тактикийн өндөр туршлага олгоно. Өөрийн болон бусдын амь нас эрүүл мэндэд хөрөнгийг гэмт халдлагаас хамгаалах дадал ур чадварыг эзэмшинэ. Мөн санхүүгийн хувьд хямд, зардал багатай юм. Тухайлбал бидний одоо хэрэглэж байгаа 7,62 мм-ийн ПС сум 1 ширхэг нь зах зээлийн ханшаар 2500-3000 төгрөг байдаг бол “Air soft”-ын сургалтад хэрэглэх 500 ширхэг сум нь 70.000 төгрөг байдаг. Иймд төсөв мөнгийг ч хэмнэх боломжтой юм.

4. Цахим буудлагын тийрийн хөгжүүлэлтийг хийх. Энэ нь дэлгэцэн дээр хөдөлгөөнтэй болон хөдөлгөөнгүй дүрс, практик болон хурдан буудлагын өгөгдлүүд, Хугацаатай буудлага, барьцаалагдсан хүнийг суллах буудлага, орон байран доторх буудлага гэх мэт “Video” дүрсээр өгсөн өгөгдлүүдтэй харьцаж бодит амьдралд үүсч болох бүхий л нөхцөл байдлыг үүсгэж өгдгөөрөө давуу талтай байна.

5. Сургалтад бусад орны сургалтын арга барилыг нэвтрүүлэх, тухайлбал, АНУ, ХБНГУ-ын цагдаагийн сургуульд галт зэвсгийн хичээлийг улирал тутамд 40 цагийн хичээл ордог ба сургалтын программ, хичээлийн хуваарьт галт зэвсгийн хичээлийг тавихдаа тусгай тоногдсон сургалтын төвд бүтэн өдрөөр тавьж өгдөг байна. Өдрийн хугацаанд бууны төрөл, эд ангитай танилцах, онолын мэдлэг олгох, задалж угсрах

дадлага хийх, бүлгээр ажиллах арга тактик боловсруулах, объект чөлөөлөх, барьцааны хүнийг суллах, хөдөлгөөн дунд төрөл бүрийн буудлагын дасгалуудыг хийдэг байна. Ингэж бүтэн өдрөөр хичээл тавих давуу тал нь сонсогч оюутнууд дараагийн цаг өөр хичээл орно гэх бодол байхгүй тухайн хичээлд бүх анхаарлаа төвлөрүүлэх мөн буутай байнга харьцах аюулгүй ажиллагаа болон зөв буудалтын рефлекс тогтоох давуу талтай юм.

6. Хууль сурталчлах бүлэг: Оросын Холбооны Улсын цагдаагийн байгууллагад хууль сурталчлах бүлэг байдаг ба энэ бүлэг нь тухайн улсын хот, аймаг, сумдаар явж цагдаагийн албаны хууль тогтоомжийн талаар сургалт сурталчилгааны ажил явуулах чиг үүрэгтэй. Манай улсын жишгийг авч үзвэл шинээр гарсан хууль тогтоомжийг файлаар тарааж алба хаагч болгонд тухайн хууль тогтоомж хүрэх нь төдийлөн хангалтгүй байгаа нь дээрх судалгаанаас харагдаж байна. Жич: Цагдаагийн алба хаагчид галт зэвсэгтэй холбоотой хууль, тогтоомж, журмын талаар мэдлэг дутмагаас болж гэмт хэрэгт холбогдох асуудлууд гардаг.

7. Сумны хангалтыг сайжруулж, буудлагын дасгалыг нэмэгдүүлэх.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Галт зэвсгийн тухай Монгол улсын хууль. 2001 он.
2. Тэсрэх бодис тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль 2004 он
3. “Тэсэлгээний аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрэм” 1992 он
4. “Үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зориулалттай тэсрэх материалтай харьцаж ажиллах, аюулгүй ажиллагааны нэгдсэн дүрэм” 2006 он /төсөл /
5. “УМХГ, ЦЕГ-ын даргын 2004 оны 143/ 165 дугаар хамтарсан тушаал
6. Тагнуулын байгууллагын тухай хууль. 1999 он
7. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль. 2002 он
8. Цагдаагийн албаны тухай хуулийн дагаж мөрдөх журмын тухай хууль” 2014 он
9. Эрдэм шинжилгээний бичиг №17,18 УБ хот 2009 он
10. Багш, сонсогч, оюутны эрдэм шинжилгээний бүтээлийн эмхэтгэл №11. УБ хот 2002 он
11. Ц.Баясгалан “Зэвсэглэсэн этгээдийн үйлдлийг таслан зогсоох баривчлах тактик” УБ., 2002 он
12. С.Баасанжав. ”Галт зэвсэг, байлдааны галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодистой холбогдсон гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн криминологи шинж”. УБ., 2004 он
13. Г.Оюун-Эрдэнэ. “Цагдаагийн алба хаагчийн галт зэвсэг хэрэглэх, ашиглах эрх зүйн зохицуулалт”. УБ., 2012 он

ЗАРИМ УЛС ОРНУУДЫН ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН СУРГАЛТЫН ЧИГ ХАНДЛАГА

POLICE TRAINING TRENDS IN SOME COUNTRIES

В.Номинчулуун

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа, дотоодын цэрэг судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ажилтан-багш, цагдаагийн хошууч

Nominchuluun. V

Researcher and lecturer of the Research center of Criminology, police and internal troops, University of Internal Affairs, Mongolia, police major

Хураангуй: Монгол Улсын цагдаагийн байгууллагын сургалтын хэрэгцээ, шаардлага, олон улсын жишиг хандлага, гадаад улсын туршлагаас судлан нэвтрүүлэх, түүнийг сайжруулах, эрх зүйн зохицуулалт болон тактик, арга зүйг боловсронгуй болгох зорилгоор энэхүү судалгааг гүйцэтгэн, дүгнэлт, саналыг боловсруулав.

Abstract: This research was carried out in order to study the training needs and requirements of the Mongolian police organization, international standards, and the experience of foreign countries, to introduce and improve it, to improve legal regulations, tactics, and methods, and to develop conclusions and proposals.

Түлхүүр үгс: Цагдаагийн алба хаагч, сургалтын тогтолцоо, гадаад улсын туршлага.

Keywords: Police officers, training systems, foreign country experience.

Үндэслэл

Орчин үеийн нийгэм, эдийн засаг, техник технологийн хөгжил, хөдөлмөрийн зах зээл, ажлын байрны шаардлага, шинж чанар шинэчлэгдэн өөрчлөгдөх үйл явцын үр дүнд насан туршдаа суралцах үйл явцад дэмжлэг үзүүлэх хандлага давамгайлж байна. Өөрөөр хэлбэл, сургалтын арга, агуулга, мэдээлэл харилцааны технологийн тусламжтай сурах боломж нэмэгдсэн нөхцөлд хүн бүрийн хэрэгцээ, сонирхолд нийцсэн, чанартай, хүртээмжтэй, боловсрол эзэмших эрхийг хангах нь дэлхийн улс орнуудын тулгамдсан асуудлуудын нэг юм.

Цагдаагийн алба хаагчийг бэлтгэх, сургах тогтолцоо нь нийгмийн хөгжлөөс шалтгаалан хувьсан өөрчлөгдөж, улам ээдрээтэй болж байгаа тул зөвхөн хууль зүйн төдийгүй бусад салбарын шинжлэх ухааны ололт амжилтад суурилах бөгөөд сургалтын нэгдмэл тогтолцоо болон эрх зүйн зохицуулалтыг тусгайлан судлах шаардлага бий болоод байна.

Үндсэн хэсэг

Монгол Улсын цагдаагийн алба хаагчийн сургалтын үйл ажиллагааг зохицуулахад чиглэсэн хэд хэдэн хууль тогтоомж Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцүүлэн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа ч Цагдаагийн албаны тухай хууль, Дээд боловсролын тухай хууль, Боловсролын тухай хуулиуд нь цагдаагийн алба хаагчдын сургалтын үйл ажиллагааны үндэс болж буй хэдий ч эрх зүйн зохицуулалтыг бүрэн

хангаж чадахгүй байна¹⁴⁶. Иймд гадаадын зарим улсын цагдаагийн байгууллагын сургалтын үйл ажиллагааны онцлогийг судалж үзэхэд цагдаагийн байгууллага нь ухаалаг бүтэц, зохион байгуулалтын зэрэгцээ алба хаагчдын мэргэжил, сургалтын асуудлыг бодлогын үндэс болгох, академик болон прагматик сургалтыг хослуулах зорилтыг урдаа тавьж, академик сургалт нь цагдаагийн алба хаагчийг хөгжүүлэх, чадваржуулах, прагматик сургалт нь суралцагчдын мэдлэгийг хэрэглэх, мэргэжлийн үйл ажиллагааг дадал болгож эзэмшүүлэхэд чиглэж байна.

Тухайлбал, Ирландын цагдаагийн алба хаагчийг бэлтгэх сургалтын хувьд цагдаагийн коллеж, Гарда коллеж гэсэн хоёр үндсэн сургалтын байгууллагатай. Эдгээр нь цагдаагийн байгууллагынхаа харьяанд үйл ажиллагаагаа явуулдаг бөгөөд цагдаагийн коллеж нь богино хугацаанд анхан шатны сургалтыг зохион байгуулдаг бол Гарда коллеж нь бакалаврын түвшний боловсрол олгодог¹⁴⁷. Тус коллеж нийт 3 сарын хугацааны сургалттай бөгөөд сүүлийн 1 сар нь цагдаагийн хэлтсүүдэд дадлагын сургалтыг зохион байгуулдаг.

Канад Улсын цагдаагийн академи, цагдаагийн коллеж нь тус улсын ХЗДХЯ-ны харьяанд үйл ажиллагаа явуулдаг төдийгүй цагдаагийн алба хаагчийг анхан болон дунд офицерын шатанд бэлтгэдэг бөгөөд хэд хэдэн сургалтын коллеж, төвүүд, судалгааны хүрээлэнгээс бүрддэг.

Австрали муж улсууд болон эх газрын нутаг дэвсгэр дэх агентлагуудад хууль сахиулах байгууллагын хүний нөөцийг бэлтгэх төвлөрсөн академи үйл ажиллагаа явуулдаг. Хууль сахиулах байгууллагын шинэ ажилтан албан тушаалд томилогдохоос өмнө батлагдсан академийн хөтөлбөрийг төгссөн байх шаардлагатай. Австралийн Холбооны Цагдаагийн Академи нь бакалаврын түвшний алба хаагчийг бэлтгэдэг.

Их Британид цагдаа нарын сургалт нь цагдаагийн анхан шатны үйл ажиллагаанаас эхэлж, ажил мэргэжлийн онцлогт тохирсон сургалтуудаар үргэлжилдэг. Үндэсний цагдаагийн ажилтны коллеж нь бага, дунд, ахлах түвшний командлалын курс, мөн цагдаагийн ахлах ажилтны курстэй. Цагдаагийн ажилтанд дагалдан суралцуулах гурван жилийн 6 түвшний дадлага сургалттай бөгөөд суралцах явцдаа цалинжиж ажилладаг.

Америкийн Нэгдсэн Улсад Холбооны мөрдөх товчооны үндэсний академи нь шинэ алба хаагчдад мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, тусгай ажилтнуудыг давтан, мэргэшүүлэх, мэдлэг, туршлагаа хуваалцах чиглэлийн сургалтыг зохион байгуулдаг. Цагдаагийн анхан шатны сургалтууд маш богино хугацаанд зохион байгуулагддаг бөгөөд практик дадал эзэмшүүлэх, зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх ур чадвараас гадна бие бялдрын тэсвэр, тэвчээрт сургах сургалт давамгайлж байна. Мөн мөрдөгч болохын тулд хууль, эрх зүйн чиглэлээр их, дээд сургуульд суралцах шаардлагатай юм. Массачусетс мужид их, дээд сургуульд сурах сургалтаа үргэлжлүүлж байгаа нөхцөлд мужийн цагдаагийн байгууллагын цалинг нэмэх хэм хэмжээний актуудыг баталсан. Ажилтнууд сургалтаар авсан 10 оноо тутамд хөдөлмөрийн хөлсний 3, 25 оноонд 6, 40

¹⁴⁶ Дашгаадан.Э. Цагдаагийн алба хаагчийн сургалтын тогтолцоо. Докторын диссертаци. 2023. 71 дэх тал.

¹⁴⁷ <https://www.garda.ie>.

оноонд 10, 60 оноонд 15, 120 оноонд 20, 150 оноонд 30 хувиар нэмэгдүүлж, мужийн төсвөөс олгодог байна¹⁴⁸.

Францад цагдаагийн сургалтын систем төвлөрсөн тогтолцоотой бөгөөд дэлхийн хамгийн эртний системүүдийн нэг юм¹⁴⁹. Цагдаагийн анхны боловсролын байгууллага “Дадлагын сургууль” нь 1883 онд байгуулагдаж, одоогийн байдлаар цагдаа бэлтгэх 20 сургууль, дунд шатны хоёр сургууль, цагдаагийн комиссар бэлтгэх нэг сургууль байна. Цагдаагийн албан хаагчдын анхан шатны сургалт нь Францын Дотоод хэргийн яамны мэргэжлийн сургалтын тогтолцооны хамгийн эхний үе шат юм. Энэ нь 12 сар үргэлжилнэ¹⁵⁰.

Дөрвөн сарын хугацаанд оюутнууд цагдаагийн алба хаагчид эргүүлийн үүрэг гүйцэтгэхэд шаардлагатай суурь мэдлэгийг эзэмшдэг. Үүний дараа дадлагажигчдыг цагдаагийн хэлтэст дадлага хийлгэхээр явуулж, туршлагатай зөвлөгчийн удирдлага дор ажлын дадлагатай танилцдаг. Цагдаагийн мөрдөгчийг сургах сургалтыг Канн-Экюз дахь Үндэсний цагдаагийн газрын мөрдөгчийн дээд сургуульд 16 сарын хугацаанд явуулдаг бол бусад алба хаагчдыг бэлтгэхдээ Ницца хотын Цагдаагийн ерөнхий газрын Офицеруудын дээд сургуульд 18 сарын хугацаатай сургадаг.

Бельги Улсын туршлагаар “Олон нийтэд түшиглэсэн цагдаа”-гийн зарчимд тулгуурлан цагдаагийн алба хаагчдыг сургах нь ардчилсан нийгмийн үнэт зүйлийг дээдэлсэн цагдаагийн бодлогыг бий болгоход чухал хүчин зүйл болдог. Бельгийн цагдаагийн албаны шинэчлэлийн үр дүнд бий болсон Сургалтын зөвлөл нь Холбооны цагдаагийн газрын Хүний нөөцийн газарт шууд харьяалагддаг бөгөөд урьдчилан төлөвлөсөн сургалтын хөтөлбөрүүдийг санаачлах, боловсруулах, зохицуулах, үнэлэх, уялдуулах үүрэгтэй¹⁵¹.

Испани улс цагдаагийн алба хаагчийн сургалтын тогтолцоог нэгдмэл зохион байгуулалтаар ханган тасралтгүй суралцах боломжийг бүрдүүлэхэд анхаардаг. Тус улсын цагдаагийн алба хаагчийн сургалтыг ХЗДХЯ-ны харьяа Сургалт, хөгжлийн алба хариуцдаг бөгөөд цагдаагийн бүх түвшний сургалтыг зохион байгуулах бүтэцтэй¹⁵². Цагдаагийн алба хаагчдын хувьд мэргэжлийн сургалт нь 9 сар үргэлжилдэг бөгөөд дараа нь цагдаагийн хэлтэст туршилтын хугацаа 12 сар байдаг.

Давтан, мэргэшүүлэх төв нь Цагдаагийн ерөнхий газрын хариуцаж буй бүх чиглэлээр шинэчилсэн, мэргэшүүлэх сургалтууд, зайны сургалт, шүүх эрх мэдэл, иргэний хамгаалалтын хүч зэрэг үндэсний болон олон улсын түвшинд бусад байгууллага, цагдаагийн хүчинтэй хамтран ажиллах талаар сургалтуудыг зохион байгуулдаг.

¹⁴⁸ Andersen J.P., Papazoglou K., Nyman M., Koskelainen M., Gustafsberg H. Fostering Resilience Among the Police. J. Law Enforc. 2015;5:1–13.

¹⁴⁹ Mason, Gary; Keith Skinner (2004). The Official History of The Metropolitan Police. Carlton. pp. 10.

¹⁵⁰ Maguire, E. R. (2003). “A Background Paper on Measuring Police Agency Performance.” Fairfax, VA: Commission on Accreditation for Law Enforcement Agencies. Available at.

¹⁵¹ Crawford, C., & Burns, R. (2008). Police use of force: assessing the impact of time and space. Policing & Society, 18(3), 322-335

¹⁵² Fitzhugh, H., Michaelides, G., Conolly, S., & Daniels, K. (2019). Mindfulness in policing: A randomized trial of two online mindfulness resources across five forces in England and Wales. College of Policing.

Нидерланд Улсад цагдаагийн дээд шатны албан хаагчдыг бэлтгэхэд 4 жил, бага бүрэлдэхүүний албан хаагчдын анхан шатны сургалт 1 жилийн хугацаатай. Офицерууд анхан шатны сургалтад хамрагдсаны дараа замын хөдөлгөөний сургууль, мөрдөгчийн сургууль болон бусад сургуулиудын тусгай курст хамрагдах боломжтой. Мөн сургалтын хөтөлбөрийн бүтэц нь мэргэжлийн техникийн мэдлэг, боловсрол, ур чадварын нэгдмэл байдлыг хангахыг зөвлөж байна.

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Цагдаагийн Их Сургууль нь Германы мужуудын цагдаагийн бүх ахлах ажилтнуудад зориулагдсан их сургууль юм. Энэ нь шинжлэх ухаан, практикийг нэгтгэсэн хамгийн чухал форум болж, Герман дахь цагдаагийн асуудлыг хэлэлцэх зорилготой юм. Сургалт, цаашдын сургалтын курсүүд нь факультетаас гадуур хөндлөн огтлолын хэлбэрээр, суралцах өндөр түвшний арга барилын дагуу үйл ажиллагаа явуулдаг.

Австри Улсын Дотоод хэргийн яамны Аюулгүй байдлын академи нь цагдаагийн алба хаагчид болон бусад төрийн албан хаагчдад зориулсан сургалтын бүхий л үйл ажиллагааг хариуцдаг. Тус академи нь цагдаагийн түвшин тус бүрээр сургалт зохион байгуулах, мэргэшсэн багш, цагдаагийн хүний нөөцийг бэлтгэх, сонгогдсон чиглэлээр мэргэжил дээшлүүлэх, цагдаагийн сургалтын чиглэлээр олон улсын хамтын ажиллагааг хэрэгжүүлэх, цагдаагийн байгууллагатай холбоотой шинжлэх ухааны судалгаанд оролцох, хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй. Тус улс цагдаагийн сургалтын 10 төвтэй ба төвүүдэд анхан шатны болон мэргэжил дээшлүүлэх сургалтууд явагддаг.

Армени улсын цагдаагийн байгууллагын шинэчлэлийн нэг үр дүн бол цагдаагийн алба хаагчийг бэлтгэх тогтолцоог нэгтгэсэн явдал юм. Үүний үр дүн нь 2011 онд нэгтгэн зохион байгуулсан "Бүгд Найрамдах Армен Улсын цагдаагийн боловсролын цогцолбор" бөгөөд цагдаагийн алба хаагчийн бүх түвшний сургалтыг зохион байгуулдаг Дотоод хэргийн яамны агентлаг юм.¹⁵³ Тус цогцолбор нь академи, коллеж, сургалтын төв гэсэн бүтэцтэй. Коллеж нь цагдаагийн бага бүрэлдэхүүнийг бэлтгэх чиг үүрэгтэй бөгөөд 2 жилийн хугацаатай. Сургалтын төв нь цагдаагийн алба хаагчдыг давтан, мэргэшүүлэх чиглэлээр 3-6 сарын сургалтыг зохион байгуулдаг.

Унгар улсад төрийн албаны удирдлага, цэргийн байгууллага, хууль сахиулах байгууллагын бакалавр, магистр, докторын түвшний сургалтыг Төрийн албаны үндэсний их сургууль зохион байгуулдаг. Тус их сургууль нь Европын дээд боловсролын бүсийн өвөрмөц тогтолцоо бүхий их сургуулиудын нэг юм. Цагдаагийн алба хаагч, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэгч, онцгой байдлын алба хаагч, татвар, гаалийн байцаагчаас гадна хувийн хамгаалалтын салбарын хүний нөөцийг Хууль сахиулах факультетад бэлтгэдэг.

Латви Улсад цагдаагийн сургалтыг бага офицеруудад мэргэжлийн сургалт явуулдаг цагдаагийн коллеж, мэргэжилтэн, ахлах албан тушаалтнуудад мэргэжлийн дээд боловсрол олгодог Латви улсын Цагдаагийн академи гэсэн хоёр байгууллага явуулж байна. Цагдаагийн коллеж нь цагдаагийн байгууллагын хэрэгцээнд нийцүүлэн

¹⁵³ <https://www.aepc.net/>.

мэргэшүүлэх 2.5 жилийн “Цагдаагийн ажил” дээд мэргэжлийн түвшний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байна.

Оросын Холбооны Улс нь Дотоод хэргийн яамны хүний нөөцийг мэргэшүүлэх тогтолцоог зохион байгуулах үүргийг яамны Хүний нөөцийн ерөнхий газар хариуцна. Яамны мэргэжлийн сургалтын тогтолцоонд ОХУ-ын нутаг дэвсгэрийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн Дотоод хэргийн яамны 108 сургалтын төв, Дотоод хэргийн ерөнхий газар, дотоод хэргийн газрууд; 30 дээд боловсролын байгууллага (үүнд таван академи, 20 институт, дотоод хүчний таван дээд боловсролын байгууллага); ахисан түвшний сургалтын нэг институт; болон тусгай дунд боловсролын 11 байгууллага байна.

Бүгд Найрамдах Турк Улсын Цагдаагийн академи нь 1937 онд цагдаагийн алба хаагчдыг бэлтгэх сургалтын байгууллага хэлбэрээр байгуулагдсан. Цагдаагийн бага бүрэлдэхүүнийг бэлдэж байгаад 1984 оноос хойш дөрвөн жилийн бакалаврын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж эхэлсэнтэй зэрэгцэн Цагдаагийн дээд боловсролын тухай хууль тус улсад батлагдсан. 2016 оноос цагдаагийн байгууллага, тэднийг бэлтгэх түвшинд хүртэл шинэчлэл хийж, сургалтын хөтөлбөрт өөрчлөлт орсноор цагдаагийн мэргэжлийн бакалаврын хөтөлбөрийг 4 жил биш бусад мэргэжлээр их, дээд сургууль төгссөн төгсөгчдөөс сонгон элсүүлж, 2 жилийн хугацаанд бакалаврын түвшний офицер бэлтгэдэг болсон. Тус улс нь цагдаагийн дээд боловсролын тухай хуультай цөөн орны нэг юм.

Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын цагдаагийн алба хаагчийн сургалтыг цагдаагийн их сургууль хэрэгжүүлдэг байна. Цагдаагийн Үндэсний Их Сургууль нэгдүгээр курсийн оюутнуудад тус сургуульд элсэхээсээ өмнө их сургууль, цагдаагийн байгууллагын зохион байгуулалтыг ойлгоход нь туслах зорилгоор хоёр долоо хоногийн чиг баримжаа олгох сургалт явуулдаг.

Япон Улсын цагдаагийн байгууллагад 254 мянга орчим алба хаагч ажилладаг бөгөөд үүний 90% нь цагдаагийн ажилтан, 0.3% нь аюулгүй байдал хариуцсан ажилтан, 9% нь энгийн ажилтан байдаг. Цагдаагийн алба хаагчдын 70% нь их, дээд сургууль төгссөн, 30% нь дунд сургууль төгссөн. Цагдаагийн анхан шатны сургалт нь элсэгчдийн их, дээд сургууль төгссөн байдлаас шалтгаалан харилцан адилгүй байдаг. Тухайлбал, их, дээд сургууль төгссөн элсэгчийн анхан шатны сургалтын хугацаа 6 сар, дадлагын хугацаа 3 сар, мэргэжлийн сургалтын хугацаа 2 сар, дадлагын хугацаа 4 сар байх бөгөөд эдгээр сургалтуудын дараа цагдаагийн алба хаагч болох боломжтой. Мөн сургалтын төлбөрийг суралцагч өөрөө төлдөг бөгөөд цол, албан тушаал ахих бүр сургалтад хамрагдаж, шалгалт өгдөг.

Сингапур Улсад цагдаагийн алба хаагчдыг бэлтгэх үндсэн сургалтаас гадна бусад алба, нэгжид ажиллахад шаардлагатай сургалтуудыг зохион байгуулдаг. Тухайлбал, мөрдөн байцаах, эдийн засгийн мөрдлөг хийх, олон нийттэй харилцах алба гэх мэт. Алба хаагч нь цагдаагийн үндсэн сургалтад хамрагдсаны дараа албан тушаал ахих хүсэлтэй байгаа тохиолдолд тухайн албан тушаалд хамрагдах шалгалтыг өгч суралцдаг байна. Сингапур улсын цагдаагийн алба хаагч нь албан тушаал, цол ахих бүр шалгалт өгдөг нь шударга, нээлттэй зохицуулалт юм. Алба хаагчийг 2-3 жил тутам

нэг сарын давтан сургалтад хамруулдаг бол шинээр томилогдсон алба хаагчийг ажлын байранд дасан зохицох богино хугацааны сургалтад хамруулдаг.

Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс нь цагдаагийн алба хаагчийг бэлтгэх чиглэлээр батлагдсан хуультай бөгөөд сургалтын түвшин, хугацаа, үйл ажиллагааг хуулийн хүрээнд зохион байгуулдаг эрх зүйн зохицуулалттай. Цагдаагийн сургалтын тогтолцоо нь анхан шатны, мэргэшүүлэх, ахисан түвшний гэж ангилагддаг бөгөөд Цагдаагийн сургууль, Цагдаагийн коллеж, Цагдаагийн их сургууль тус тус зохион байгуулдаг. Цагдаагийн анхан шатны сургалтын хугацаа 3 жил байна. Цагдаагийн их сургуулийн суралцах хугацаа 4 жил бөгөөд оюутнуудад бакалаврын зэрэг олгоно. Магистрын сургалт 1-4 жил, докторын сургалт 2-7 жил байна.

Дани Улсад Цагдаагийн анхан шатны сургалт нь Цагдаагийн коллежид эхэлдэг бөгөөд есөн сар үргэлжилдэг. Үүний дараа нэг дүүргийн цагдаа дээр 18 сар орчим мэргэшүүлэх сургалт явуулдаг. Дараа нь цагдаагийн ажилтан дахин есөн сарын курст хамрагдаж, шалгалтаар төгсдөг. Суурь сургалтын төгсгөлийн хэсэг нь Копенхагены Цагдаагийн Тактикийн дэмжлэгийн албатай ажиллахаас бүрдэнэ.

Исланд Улсад цагдаагийн коллежид цагдаагийн ажлын талаар гурван улирлын сургалтад хамрагддаг. Сургалт нь ялангуяа амьдралд тулгарах нөхцөл байдал дээр суурилдаг бөгөөд практик даалгавар нь ур чадвар, авхаалж самбаа, онолын ойлголтыг шаарддаг. Үндэсний цагдаагийн коллеж нь Хууль зүйн сайдын харьяанд харьяалагддаг бие даасан байгууллага бөгөөд Үндэсний комиссартай бүс нутгийн комиссаруудын албатай ижил харилцаатай байдаг. Энэ коллежид дадлагажигч цагдаа нарыг бэлтгэдэг.

Норвег Улсад цагдаагийн гол сургалт нь Цагдаагийн их сургуулийн 3 жилийн бакалаврын сургалт юм. Сургалт нь олон талт бөгөөд онол, практикийн аль алиныг нь багтаасан бөгөөд хичээлүүдэд хууль тогтоомж, ёс зүй ба социологи, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, нийгмийн сурталчилгаа, мөрдөн байцаалтын ажиллагаа, дижитал цагдаагийн ажил, цагдаагийн эргүүл, цагдаагийн онцгой байдлын үед хариу арга хэмжээ авах, жолоодох болон цагдаагийн арга техник багтана. Сургалтын эхний болон гурав дахь жилийг коллежид суралцдаг бол хоёр дахь жил нь практикт сургах жил бөгөөд оюутнуудыг орон даяар цагдаагийн дүүрэг дэх сургалтын хэсгүүдэд бүлэг болгон хуваадаг.

Финлянд Улсад цагдаагийн алба хаагч бэлтгэх Тампер дахь Үндэсний цагдаагийн сургууль, нийслэл дэх Эспо дахь Цагдаагийн коллеж байсныг нэгтгэсэн. Суурь сургалт буюу дипломын сургалтад жилд 400 орчим оюутан хамрагддаг бөгөөд 2.5 жил хугацаатай. Оюутнууд суралцсан эхний жилдээ өдрийн тэтгэмж олгож, үлдсэн хугацаанд цалингаа авдаг.

Швед Улсад Стокхолм хотын цагдаа нарт нэг жилийн практикт чиглэсэн сургалтыг 1870 онд нэвтрүүлсэн. Үүнээс өмнө шинээр элсэгчид хууль тогтоомжийг бие даан судалдаг байсан бол хамт ажиллагсад нь ажлын талаар маш энгийн танилцуулга, офицеруудын зарим лекцийг зохион байгуулж байв. Тус улсын анхны цагдаагийн академи 1910 онд байгуулагдсан бөгөөд 1925 онд Цагдаагийн тухай хууль батлагдсанаар Засгийн газар Стокхолм дахь Цагдаагийн сургуулийг өөрийн мэдэлдээ

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

авчээ. Энэхүү сургалт нь таван үе шатаас бүрдэх бөгөөд сүүлийн хоёр нь Цагдаагийн дадлагажигчаар зургаан сарын цалинтай ажлын дадлага хийдэг.

Гүрж Улсын цагдаагийн байгууллага нь Дотоод хэргийн яаманд харьяалагддаг бөгөөд 42 мянга орчин цагдаагийн алба хаагчтай. Сургалтын байгууллага нь цагдаагийн байгууллагынхаа харьяанд үйл ажиллагаа явуулдаг төдийгүй олон улсын байгууллага, хууль сахиулах бусад байгууллагатай байнгын хамтын ажиллагаанд сургалтыг өндөр түвшинд хөгжүүлсэн¹⁵⁴. Гүржийн цагдаагийн байгууллагад 2000-аад оны дундуур маш том асуудал үүссэн нь авлига, хээл хахуулын асуудал юм. Гүржийн Ерөнхийлөгч Михаил Саакашвили 2005 онд авлигын хэргээр цагдаагийн газрын 30.000 цагдаагийн алба хаагчийг ажлаас нь чөлөөлжээ. Энэ нь цагдаагийн байгууллагын хувьд хувьсгалын шинжтэй болсон ба цагдаагийн байгууллагыг шинээр байгуулж, алба хаагчдын сургалтын үйл ажиллагаанд шинэ хандлагыг нэвтрүүлсэн. Тус улсын цагдаагийн байгууллагын мөрдөн шалгах чиг үүрэг бүхий алба хаагчдыг бэлтгэхэд АНУ-ын Төрийн департаментын Олон улсын хар тамхи, хууль сахиулах асуудал эрхэлсэн товчоо туслалцаа үзүүлж, солилцооны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлжээ.

Исламын шашинт зарим улс Арабын орнуудад цагдаагийн сургалт маш том үсрэлт гарсан. Цагдаагийн албан хаагчийн мэргэшсэн сургуулиудад аюулгүй байдал, цагдаа судлал, эрх зүйн хичээлээс гадна бие бялдрын бэлтгэлийг анхаардаг байсан бөгөөд хичээлийн 2 жил байсныг 3 эсвэл 4 жил болгон өөрчилж, оюутан, суралцагч хууль эрх зүй, цагдаа судлалын хөтөлбөр болон бусад шинжлэх ухааны чиглэлээр суралцдаг болсон.

Төгсөгч нь хууль эрх зүй, цагдаагийн мэргэжил эзэмшсэн байдаг. Улмаар Арабын зарим орнууд цагдаагийн академи байгуулж, төгсөгчдөдөө магистр, докторын зэрэг хамгаалах дээд боловсролоо үргэлжлүүлэх боломжийг олгодог болсон. Хуулийн хичээлээс гадна цагдаагийн шинжлэх ухааны бакалаврын зэрэг олгох иж бүрэн тогтолцоог бүрдүүлсэн цагдаагийн онолын болон практикийн дөрвөн жилийн сургалтын хугацаанд хуваарилагдсан сургалтууд байдаг. Энэ чиг хандлагаас харахад хичээлийн 4 жилд цагдаагийн шинжлэх ухаан гэхээсээ илүү хууль эрх зүйн чиглэлээр суралцах сонирхол их байна¹⁵⁵.

Дэлхийн аль ч улс оронд нийгмийн нөхцөл байдлаас үүдэлтэй цагдаагийн алба хаагчийн сурган бэлтгэх шаардлага үүссэн төдийгүй бүх улсад цагдаагийн анхан шатны сургалтыг академик болон прагматик хэлбэрээр зохион байгуулж байна. Харин шууд цагдаагийн алба хаагчаар томилох, дадлагажигчаар тодорхой хугацаанд ажиллуулах эсэх нь тухайн улс орны зохицуулалтаас шалтгаалж байгаа ба анхан шатны сургалтаас эхлээд үе шаттай хөгжих боломжийг бүрдүүлж байдаг нийтлэг чиг хандлагатай байна.

Дээрх улс орнууд нь цагдаагийн алба хаагчийн анхан шатны сургалтаас ахисан түвшний сургалт хүртэл бүх зохион байгуулалт нэг удирдлагатай, нэг зохион

¹⁵⁴ McDonald, Mark (13 June 2007). "Firing of traffic police force stands as a symbol of hope in Georgia". Tbilisi, Georgia.

¹⁵⁵ Mamdooch Abdelhameed Abdelmottlep. Education and Learning in Security Educational Institutions. 2019, International Police Sciences Association IPSA.

байгуулалттай, шударга, ил тод байдлаар зохион байгуулагддаг нь цагдаагийн байгууллагын хөгжил, хүний нөөцийн чадамж нэмэгдэх гол гарц болж байгаа нь харагдаж байна.

Дүгнэлт

Гадаадын ихэнх орны туршлагаас авч үзвэл анхан шатны буюу мэргэжил олгох сургалт нь харьцангуй богино хугацаанд зохион байгуулагдаж, практикт ажиллаж байх хугацаанд байнгын мэргэшүүлэх сургалтад хамруулдаг жишигтэй байна. Мөн алба хаагч өөрөө сонгон шалгаруулалтад бэлдэж, цааш цаашдын дээд боловсрол, боловсролын зэрэг дээшлүүлэх сургалтад хамрагдах боломжоо бүрдүүлдэг тогтолцоотой байна.

Монгол Улсад өнөөгийн байдлаар цагдаагийн алба хаагчийг 3 сар, дээд боловсрол эзэмшүүлэх сургалт нь 4 жил гэсэн байдлаар цагдаагийн байгууллагад анх томилогдох нөхцөлийг бүрдүүлж байгаа хэдий ч тус хугацаанд олж авсан мэдлэг, ур чадвараар алба хаагч насан туршдаа мэргэжлийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэн ажиллана гэдэг боломжгүй болсон.

Цагдаагийн алба хаагчийг шатлан сургаж боловсролыг нь ахиулах тогтолцоо нь дундаа тасалдал ихтэй, албан тушаалын ба мэргэжил дээшлүүлэх дамжаа богино хугацаанд явагдаж байна. Албаны сургалтын үр дүн сул, ахисан шатны сургалтад хамрагдах боломжоор хангадаггүй, сургалтын тодорхой шалгуураар алба хаагчийн ахиж дэвших боломж бага, өөрөөр хэлбэл, танил талын томилгоо шууд хийгдэх тохиолдол их бөгөөд алба хаагчийн ажлын байранд сургах сургалт, дадлагажуулах үйл ажиллагаа хангалттай биш байна.

Цагдаагийн алба хаагчийн сургалтын тогтолцоо нь төрийн зорилт чиг үүргийн дагуу цагдаагийн алба хаагчийг бэлтгэх, ажлын байран дээр нь сургах үйл ажиллагааг хамарсан хоорондоо харилцан үйлчлэлд оршдог бөгөөд насан туршийн боловсрол байх ёстой.

Цагдаагийн байгууллагын хүний нөөцийг бэлтгэх, хөгжүүлэх талаар алба хаагчийн сургалтын тогтолцоо, уялдаа холбоо, залгамж чанарыг зохицуулсан эрх зүйн эх сурвалж, баримт бичиг, хууль, тогтоомжууд хангалттай бий боловч нэгдмэл тогтолцоог бүрдүүлээгүй бөгөөд сургалтууд нь зөвхөн тухайн нэг үе шатны боловсролыг олгоход чиглэж байгаа нь хоорондын уялдааг хангахгүй байх гол нөхцөл болж байна.

Цагдаагийн алба хаагчийн сургалтын талаар баримтлах бодлогын баримт бичгийг боловсруулж, батлуулан, практикт хэрэгжүүлэх шаардлага тулгарсан бөгөөд сургалтын хэв шинжийн ерөнхий гол агуулга, түвшин, стандартыг тогтоож өгөх бөгөөд нарийвчилсан хөтөлбөр, төлөвлөгөөг сургалтын зөвлөл үүсгэн боловсруулж, үйл ажиллагаанд хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Санал

Цагдаагийн алба хаагчийн сургалтын хөтөлбөрийг мэргэжил олгох, дадлагуулах, боловсролын зэрэг дээшлүүлэх, давтан болон мэргэшүүлэх үе шатаар боловсруулж, хэрэгжүүлэх;

“Цагдаагийн алба хаагчийн сургалтын талаар баримтлах бодлогын баримт бичиг”-ийг боловсруулж, сургалтын үр дүнг үнэлэх, эргэх холбоог хангах, үйл ажиллагааг өргөн цар хүрээтэй явуулах нөхцөлийг бий болгох;

Цагдаагийн ерөнхий газрын харьяа албадуудад сургалтын нэгжүүдийг байгуулж, алба, нэгжүүд дээр нь сургах системд шилжүүлэх зэрэг саналуудыг дэвшүүлж байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Нямсүрэн, Ч. Эрх зүйн ерөнхий онол. Уб., 2017.
2. Ичинхорлоо, Ш. Сургалтын онол, арга зүй. Уб., 2018.
3. Оюун, Ц. Их, дээд сургуулийн үйл ажиллагааны онол, арга зүй. Уб., 2015.
4. Ичинхорлоо, Ш. Сургалт. Уб., 2011.
5. Зүмбэрэлхам, Д. Орчин үеийн цагдаагийн байгууллагын хөгжлийн чиг хандлага” илтгэл. Уб., 2006.
6. Пүрэвдорж, Ч. Боловсролын тогтолцоо олон улсад. Уб., 1999.
7. Одбаатар, Б. Албаны бэлтгэлийн сургалтыг сайжруулах замаар цагдаагийн алба хаагчийн аюулгүй байдлыг хангах зарим асуудал. Уб., 2017.
8. Дашгаадан.Э. Цагдаагийн алба хаагчийн сургалтын тогтолцоо докторын диссертат. 2023.
9. Лхагвасайхан, Н. Цагдаагийн алба хаагчийн аюулгүй байдлын өнөөгийн байдал судалгааны тайлан. Уб., 2020.
10. Mason, Gary; Keith Skinner (2004). The Official History of The Metropolitan Police. Carlton.
11. Maguire, E. R. (2003). “A Background Paper on Measuring Police Agency Performance.” Fairfax, VA: Commission on Accreditation for Law Enforcement Agencies. Available at.
12. Crawford, C., & Burns, R. (2008). Police use of force: assessing the impact of time and space. Policing & Society, 18(3).
13. Fitzhugh, H., Michaelides, G., Conolly, S., & Daniels, K. (2019). Mind-fulness in policing: A randomized trial of two online mindfulness resources across five forces in England and Wales. College of Policing.
14. McDonald, Mark (13 June 2007). "Firing of traffic police force stands as a symbol of hope in Georgia". Tbilisi, Georgia.
15. Mamdooch Abdelhameed Abdelmottlep. Education and Learning in Security Educational Institutions. 2019, International Police Sciences Association IPSA.
16. <https://www.garda.ie>.
17. <https://www.aepc.net/>.

محکم دلائل سے مزین و متنوع ومنفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

Researcher and lecturer of the Research Center of Criminology, police and internal troops, University of Internal Affairs, Mongolia, Ph.D in law, police lieutenant colonel

Abstract: The work productivity of any organization is expressed by the proper planning and implementation of policies in the field of professional human resources of the organization, their optimal placement by the management, improvement of their education level, and specialization. This report aims to analyze the current state of human resource education in the domestic military organization and identify trends.

Түлхүүр үгс: Дотоодын цэрэг, хүний нөөц, нийтийн хэв журам сахиулах, олон нийтийн аюулгүй байдал, улсын онц чухал объект.

Keywords: Internal troops, human resources, maintaining public order, public safety, main objects of the state.

Дэлхийн улс орнуудын аль ч байгууллагын хамгийн чухал нөөц нь мэргэжлийн чиглэлээр суралцаж бэлтгэгдсэн Хүн гэдэг нь зайлшгүй юм.

Тухайн байгууллагын ажилтан, алба хаагчдын мэдлэг, дадлага, чадвар, хувь хүний хөгжил болон тогтвор суурьшил зэрэг нь ажлын амжилтын үндэс болдог.

Орчин үеийн нийгмийн хэрэгцээ, шаардлага, чөлөөт өрсөлдөөний энэхүү цаг үед Дотоодын цэргийн байгууллагын албан тушаалтнууд, түүний хуулиар хүлээсэн чиг үүргүүдийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах боловсрол мэдлэгийг суралцан эзэмшсэн байхаас гадна удирдах ажилтнууд нь удирдахуйн ухаанд суралцаж, удирдах ажилтны

бусдыг сонсох, мэдэрч ойлгох, баг хамт олноо дэмжих, багаар ажиллах, хийх ажлыг нь тодорхой зааж сургах, цагийг зөв зохистой ашиглах, харилцааны соёлтой, ажилдаа чин сэтгэлээсээ хандах хандлагатай байх, бусдад нөлөөлөх зэрэг удирдлагын зөөлөн арга барил, цахим орчинд ажиллах чадварыг эзэмшиж, хамгийн гол нь удирдах ажилтан хүн “Шударга” гэдэг эрхэм араншин, “Ухаалаг” гэдэг агуу авьяас билэг хоёрыг эрхэмлэвэл чухал юм.

Нэг. Дотоодын цэргийн байгууллагын үүсэл, хөгжил

Монгол Улс 1911 оны Үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөн, 1921 оны Ардын хувьсгалын дараагаас төвийг сахисан улс байгуулах, өөрийн тусгаар тогтнолыг олон улсад хүлээн зөвшөөрүүлэх, эдийн засаг, худалдааны харилцаа тогтоох чиглэлээр идэвхтэй ажиллахын зэрэгцээ улс орны дотоод аюулгүй байдлыг хангах, бослого, үймээн самууныг таслан зогсоож намжаах чиглэлээр тодорхой ажлуудыг үе шаттай авч хэрэгжүүлж ирсэн.

Улмаар 1922 онд Жанжин Д.Сүхбаатарын санаачилгаар Бүх цэргийн зөвлөлийн дэргэд Улсын чухал албан газруудыг манаж хамгаалах, хоригдол ялтныг цагдан харгалзах, хуяглан хүргэх, үймээн самууныг дарахад оролцох чиг үүрэгтэйгээр “Тусгай тасаг”-ийг анх байгуулсан нь Монгол Улсын төрөл мэргэжлийн нэгэн цэрэг болох Дотоодын цэргийн үндэс суурь тавигдсан байна.

Дотоодын цэрэг нь түүхэн хөгжлийнхөө хугацаанд 1994 он хүртэл Дотоодыг хамгаалах газар, Нийгмийн аюулаас хамгаалах яамны Хилийн ба Дотоодын цэргийн удирдах газар, Улсын цагдан сэргийлэх ерөнхий газар, Цагдаагийн ерөнхий газрын харьяанд, 1995 оны 10 дугаар сарын 17-ны өдөр Монгол Улсын Дотоодын цэргийн тухай хууль Улсын Их хурлаар хэлэлцэн батлагдаж Дотоодын цэргийн дарга, штаб, мэргэжлийн анги, тусгай салбар, салааны бүтэц, зохион байгуулалттайгаар алба-ажиллагаагаа явуулж ирсэн 102 жилийн түүхтэй, тайван цагт мэргэжлийн бие даасан үйл ажиллагаа явуулдаг Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэгтэй төрийн цэргийн байгууллага болж хөгжсөн.

Улсын Их Хурлаар 2023 оны 01 дүгээр сарын 20-ны өдөр батлагдсан Дотоодын цэргийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлд “Дотоодын цэргийн байгууллага нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх төрийн цэргийн байгууллага мөн” гэж хуульчлан томъёолжээ.

Дотоодын цэргийн байгууллага нь үйл ажиллагаандаа Монгол Улсын Үндсэн хууль, Цагдаагийн албаны тухай, Цэргийн албаны тухай хууль болон Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа 30 гаруй хууль тогтоомжийг мөрдөж, Засгийн газрын тогтоолоор баталсан “Дотоодын цэргийн алба-ажиллагааны дүрэм”, “Цагдаа, дотоодын цэргийн хамгаалалтад авах улсын онц чухал объектын жагсаалт”-ын дагуу үндсэн үйл ажиллагаагаа зохион байгуулан явуулж байна.

“Дотоодын цэргийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай” хуулиар алба хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах, тогтвор суурьшилтай ажиллуулах, тэдний ажилдаа хандах хандлага, итгэл үнэмшил, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, ажлын бүтээмж,

үр дүнг сайжруулах, хуульд заасан баталгаагаар тэгш хангах орчин нөхцөлийг бүрдүүлэхтэй холбогдсон заалтууд тусгагджээ.

Дотоодын цэргийн байгууллага нь Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа-2050” болон Засгийн газрын 2020 оны 141 дүгээр тогтоолоор баталсан “Цагдаагийн байгууллагын хөгжлийн хөтөлбөр”, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын тушаалаар баталсан “Цагдаагийн ерөнхий газрын 2021-2024 оны үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө”-нд тусгагдсан урт болон дунд хугацааны бодлого, төлөвлөлтийг үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Орчин үед улс орнууд батлан хамгаалах тогтолцоо, стратеги, зэвсэгт хүчний хөгжлийг уламжлалт байдлаар бус өөр өнцгөөс харах, өөрчлөх, үндэсний аюулгүй байдлаа хангах тогтолцоонд бүх нийтийн оролцоонд тулгуурлан зохион байгуулах, тэднийг сургах, бэлтгэх хандлагатай болоод байна.

Жижиг улс орнууд нь аливаа цэргийн холбоонд элсэх, эсхүл холбоо байгуулах, дан ганц батлан хамгаалах зэвсэгт хүчнээр бус бүх нийтийн оролцоонд тулгуурлан дайсагнагч, түрэмгийлэгч улстай сөрөн тэсвэрлэх, тэмцэх чиг хандлагыг эрэлхийлэх, өөрийн орны уламжлалд тохируулан бодлого боловсруулж иргэдийнхээ болон үндэсний аюулгүй байдлыг хангах бодлого, чиглэл явуулж байна.

Хоёр. Дотоодын цэргийн байгууллагын хүний нөөцийн боловсрол, мэргэжлийн одоогийн байдал, чиг хандлага

2024 оны нэгдүгээр улирлын байдлаар Дотоодын цэргийн байгууллагын хүний нөөцийн нөхөн хангалт 96.3 хувьтай байна.

Боловсролын түвшний байдал: Дотоодын цэргийн байгууллагад алба хааж байгаа нийт бие бүрэлдэхүүний боловсролын түвшнийг авч үзвэл, 4.4 хувийг магистр, 31.0 хувийг бакалавр, 12.9 хувийг тусгай дунд, 49.8 хувийг бүрэн дунд, 1.6 хувийг бүрэн бус дунд боловсролтой алба хаагч эзэлж байна.

Дээд боловсролтой алба хаагчдын 20.5 хувь нь Дотоод хэргийн их сургууль, 16.5 хувь нь Үндэсний Батлан хамгаалахын их сургууль, 62.9 хувь нь бусад гадаад, дотоодын их, дээд сургууль төгссөн алба хаагч байна.

Алба хаагчдын боловсролын байдал¹⁵⁶

№	Төрийн албан тушаалын ангилал	Алба хаагчдын дотор эзлэх хувь
1	Доктор	0
2	Магистр	4.4
3	Дээд	31.0
4	Тусгай дунд	12.9
5	Бүрэн дунд	49.8
6	Бүрэн бус дунд	1.6

Хүснэгт 1. Алба хаагчдын боловсролын түвшин

¹⁵⁶ Дотоодын цэргийн албаны сургалт, бэлтгэлийн өнөөгийн байдал, түүнд хийсэн дүн шинжилгээ” судалгааны тайлан УБ.2023

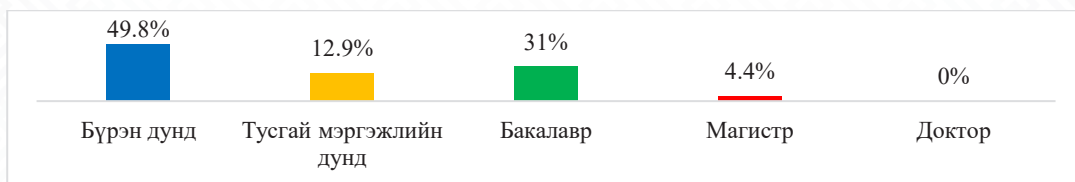

График 1. Алба хаагчдын боловсролын түвшин¹⁵⁷

Алба хаагчдын хүйсийн байдал, эзлэх хувь: Судалгаанд оролцогчдыг 94,4 хувь нь эрэгтэй, 5,6 хувь нь эмэгтэй алба хаагч эзэлж байна.

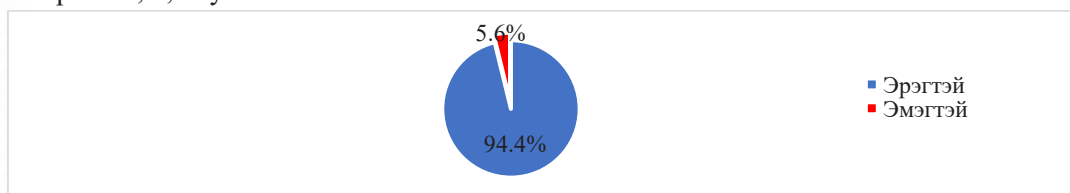

График 2. Дотоодын цэргийн байгууллагын албан хаагчид (Хүйсээр)

Судалгаанд хамрагдсан алба хаагчдын насны байдал

№	Нас	Хувь
1.	18-20	4.4
2.	21-25	21.2
3.	26-30	26.6
4.	31-35	20.6
5.	36-40	13.4
6.	41-45	8.4
7.	46-50	3.2
8.	51-55	0.9
9.	56-60	0.2
10.	61-ээс дээш	0

Хүснэгт 2. Алба хаагчдын насны ангилал

Нийт алба хаагчдын 72,9 хувь нь 18-35 насны залуучууд байгаа тул манлайлагч, суралцагч байгууллага болох бүрэн боломжтой юм.

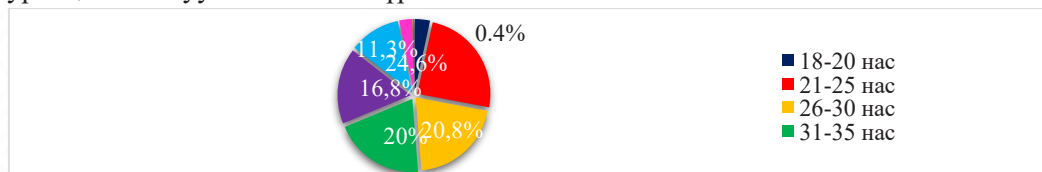

График 3 Алба хаагчдын насны байдал¹⁵⁸

¹⁵⁷ Мөн тэнд.

¹⁵⁸ Дотоодын цэргийн албаны сургалт, бэлтгэлийн өнөөгийн байдал, түүнд хийсэн дүн шинжилгээ” судалгааны тайлан УБ.2023

Алба хаагчдын албан тушаалын ангилал:

№	Төрийн албан тушаалын ангилал	Төсөвт	Гэрээт	Алба хаагчдын дотор эзлэх хувь
1	Төрийн тусгай албан хаагч	73.7	22.9	96.7
2	Төрийн захиргааны албан хаагч	-	-	-
3	Төрийн үйлчилгээний албан хаагч	3.3	0	3.3

Алба хаагчдыг мэргэжлийн ангилал:

№	Мэргэжил	Хувь
1	Эрх зүйч	11.9
2	Цэргийн	2.8
3	Авто инженер	0.6
4	Эдийн засагч, нягтлан бодогч	2.6
5	Холбооны инженер, техникч	1.1
6	Багш	2.5
7	Сэтгэл зүйч	0.4
8	Хими	0.1
9	Уул уурхайн	0.5
10	Компьютерын техник, программ хангамж	0.5
11	Цахилгааны инженер	0.1
12	Улс төр судлаач	0.1
13	Орчуулагч	0.4
14	Их эмч	0.4
15	Сувилагч	0.7
16	Бусад	30.2
17	Хамгаалалтын ажилтан	44.2

Алба хаагчдын ажлын туршилага /ажилласан жил/

№	Ажилласан жил	Хувь
1.	0-5 жил	41.5
2.	5-7 жил	10.6
3.	8-10 жил	12.5
4.	11-15 жил	20.9
5.	16-20 жил	11.8
6.	21-25 жил	1.8
7.	26-аас дээш	0.5

Гурав. Хүний нөөцийн одоогийн байдлын давуу ба сул талууд

Хүний нөөцийн одоогийн байдлыг судлан үзэхэд дараах давуу болон сул талууд судалгаанаас харагдаж байна. Үүнд:

А. Давуу тал

а. Дотоодын цэргийн тухай хууль болон бусад хууль тогтоомж, албанд мөрдөгдөх журам зааврууд шинэчлэгдэж, алба хаагчдын эрх зүйн баталгаа хуульчлан баталгаажсан.

б. Цэргийн төвлөрсөн удирдлагатай тул хүний нөөцийн удирдлагыг байгууллагын хэмжээнд хэрэгжүүлэх, мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах бүрэн боломжтой;

в. Хүний нөөцийг дотоод, гадаадын их, дээд сургуульд бэлтгэдэг;

г. Хүний нөөцийн мэдээллийн цахим сантай болсон;

д. Байгууллагын үйл ажиллагааг иргэдэд хүргэх, мэдээлэх чиг үүрэг бүхий нэгжтэй болсон;

е. Байгууллагын хэмжээнд компьютер, техник, тоног төхөөрөмж, программ хангамжаар зохих түвшинд хангагдсан.

Б. Сул тал

а. Дотоодын цэргийн байгууллагын хүний нөөцийн үйл ажиллагааг Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны журмаар зохицуулж байгаа нь цэргийн албаны зарим харилцаанд эрх зүйн хувьд зөрчилдөж байна;

б. Дотоодын цэргийн байгууллагад Төрийн албаны салбар зөвлөл байхгүйгээс цэргийн жинхэнэ албаны алба хаагчийг сонгон авах нээлттэй сонгон шалгаруулалтыг бие даан явуулах боломжгүй байна;

в. Цэргийн мэргэжлийн хүний нөөцийн нөхөн хангалт дутагдалтай;

г. Алба хаагчдыг чадавхжуулах, мэргэшүүлэх, давтан сургахад ажлын ачаалал сөргөөр нөлөөлөх хандлагатай;

д. Мэргэшсэн дадлага туршлагатай алба хаагчид олноор тэтгэвэрт гарах хандлагатай;

е. Алба хаагчдын шилжилт хөдөлгөөн харьцангуй их;

ё. Байгууллагын захиалгаар бэлтгэгдсэн хүний нөөцийг тогтвор суурьшилтай ажиллуулах хөшүүрэг, зохицуулалт хангалттай бус.

Дөрөв. Хүний нөөцийн одоогийн байдалд учирч болох эрсдэл

Хүний нөөцийн одоогийн байдлыг судлан үзэхэд дараах эрсдэл учирч болзошгүй байна. Үүнд:

а. Төрийн албаны зөвлөлөөс зохион байгуулсан болон Цагдаагийн ерөнхий газрын дэргэдэх Төрийн албаны салбар зөвлөлөөс явуулсан ерөнхий шалгалтад тэнцсэн иргэд Дотоодын цэргийн байгууллагын албан тушаалд тавигдах тусгай шалгалт өгөхгүйгээр албанд томилогдох. /тухайн албан тушаалд тавигдах тусгай шалгуур шаардлагыг хангаж байгаа эсэх нь тодорхой бус иргэд томилогдож байна/

б. Байгууллага алба хаагчдын нэр хүнд олон нийтийн дунд төдийлөн сайн бус

в. Өөрийн захиалгаар сургаж бэлтгэсэн алба хаагчдаа тогтвор суурьшилтай ажиллуулах талаар тодорхой үр дүнтэй ажлуудыг зохион байгуулаагүй, /өөр байгууллагад шилжүүлэх, албанаас олноороо халагдах, чөлөөлөгдөх явдал их байна/

г. Албаны чиглэлээр мэргэшиж бэлтгэгдсэн хүний нөөцийн хангалт дутмаг байна.

*Дотоодын цэргийн байгууллагын алба хаагчдын судалгаа
/офицер, ахлагч, энгийн ажилчид/¹⁵⁹*

Дотоодын цэргийн байгууллагын нийт бие бүрэлдэхүүний 21.0 хувийг офицер, 75.0 хувийг ахлагч, 4.0 хувийг энгийн алба хаагчид эзэлж байна. Дотоодын цэргийн штаб, анги, тусгай салбаруудад ажиллаж байгаа алба хаагчдын 60.7 хувь нь нийслэл Улаанбаатар хотод, 39.3 хувь нь орон нутагт аймаг, сумын төвд алба хааж байна.

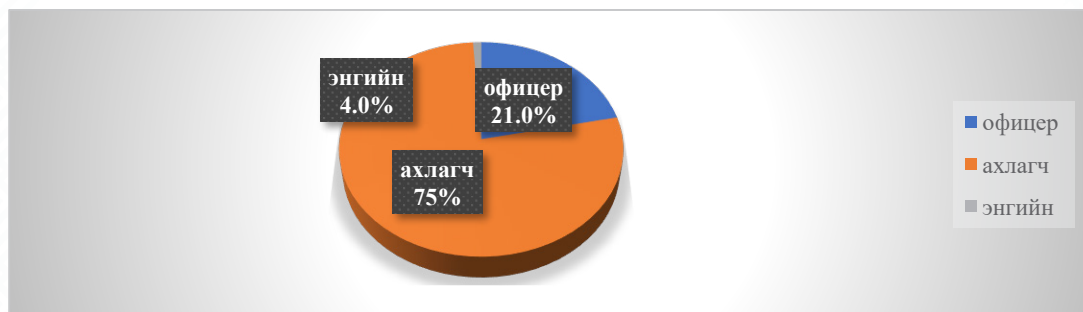

График 4. Алба хаагчдын судалгаа

Дотоодын цэргийн байгууллагын алба хаагчдын албан тушаалын ангилалд хийсэн судалгаа

Дотоодын цэргийн байгууллагад ажиллаж алба хааж байгаа алба хаагчдын албан тушаалыг ангилан авч үзвэл 6.6 хувь нь удирдах албан тушаалтан, 83.7 хувь нь гүйцэтгэх албан тушаалтан 9.8 хувь нь туслах албан тушаалтан эзэлж байна.

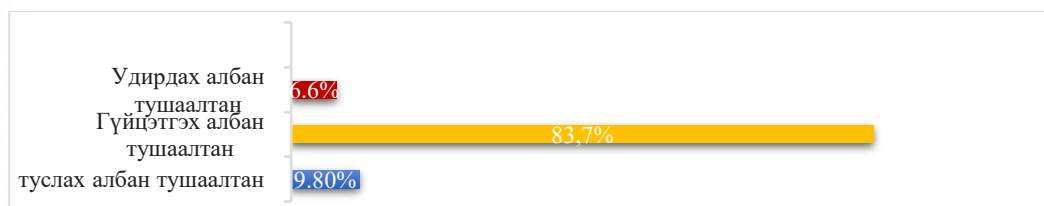

График 5 Албан тушаалын ангиллын судалгаа¹⁶⁰

Ажлаас гарсан, данс бүртгэлээс хасагдсан алба хаагч /сүүлийн 5 жил/

Дотоодын цэргийн байгууллагаас ажлаас гарсан, данс бүртгэлээс хасагдсан, шинээр албан тушаалд томилогдсон байдалд судалгаа хийж үзэхэд:

- Ажлаас гарсан, данс бүртгэлээс хасагдсан алба хаагч 241.
- Шинээр албан тушаалд томилогдсон алба хаагч 938 /үүнд офицер албан тушаалд 66, ахлагч албан тушаалд 872/.

Офицер, ахлагчийн нөхөн хангалт

¹⁵⁹ Дотоодын цэргийн албаны сургалт, бэлтгэлийн өнөөгийн байдал, түүнд хийсэн дүн шинжилгээ” судалгааны тайлан УБ. 2023.

¹⁶⁰ Мөн тэнд.

Дотоодын цэргийн албанд мөрдөгдөж байгаа холбогдох хуульд нийцүүлэн нээлттэй сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн иргэд, гадаад, дотоодын их, дээд сургууль төгсөгч, ахлагч бүрэлдэхүүнээс офицерын албанд дэвшүүлж офицер бүрэлдэхүүний нөхөн хангалтыг зохион байгуулж байна. Тусгай мэргэжлийн эмч, инженер, холбоо, авто, хувцас, хүнс, программ хангамж, мэдээлэл технологи зэрэг офицеруудыг сонгон шалгаруулалт явуулж сонгон авч, офицерын дамжаанд суралцуулж төгссөний дараа нөхөн хангалт хийж байна.

Удирдах бүрэлдэхүүн офицер

Дотоодын цэргийн байгууллагын мэргэжлийн офицерыг 1999 оноос эхлэн Цагдаагийн академи, Хууль сахиулах их сургууль, Дотоод хэргийн Их сургуульд бэлтгэж, 5 удаагийн төгсөлтөөр нийт 92 сонсогч суралцагчийг бэлтгэсэн ба үүнээс Дотоодын цэргийн байгууллагад 43, Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудад 20, нийт 63 алба хаагч ажиллаж байна.

2024 оны байдлаар Дотоодын цэргийн байгууллагын офицеруудаас ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Удирдлагын академид 1, Александр Невскийн нэрэмжит цэргийн их сургууль /хуучнаар Лениний нэрэмжит цэрэг улс төрийн академи/-д 1, УБХИС-ийн Удирдлагын академид 1, ДХИС-ийн Удирдлагын академид 1, нийт 3 алба хаагч суралцаж, удирдах ажилтнаар бэлтгэгдэж байна.

Мөн Үндэсний Батлан хамгаалах их сургуулийн удирдлагын академийн бүрэн курсийг 2002 оноос хойш богино хугацааны стратегийн дамжаанд 5 офицер, 2017-2024 онд 2 офицер 3 сарын хугацаатай суралцаж төгссөн байна.

2024 оны хоёрдугаар улирлын байдлаар Дотоодын цэргийн байгууллагын ангиудын захирагч нарын 80% орчим нь дээд боловсролтой, хуульч, эрх зүйч мэргэжлийн, тусгай салбарын дарга захирагч нарын 33% орчим нь дээд боловсролтой цэргийн болон Дотоодын цэргийн ажил-Эрх зүйч мэргэжлийн алба хаагч нар ажиллаж байна.

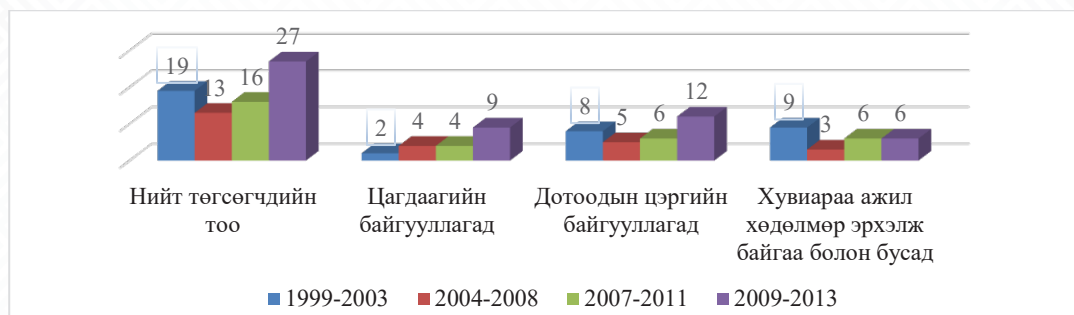
Нийт алба хаагч /офицер, ахлагч/-ын 10 хүртэлх хувь нь цэргийн мэргэжлийн зэрэг эзэмшсэн алба хаагч байна.

Бэлтгэгдсэн хүний нөөцийн тоог хүснэгтээр харуулвал:

д/д	Суралцсан он	Төгссөн мэргэжил	Төгсөгчдийн тоо	Ажиллаж байгаа байгууллага	
				Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллага	ДЦ-ийн анги, байгууллага
1	1999-2003	Эрх зүйч-командын офицер	19	-	8
2	2004-2008	Дотоодын цэргийн ажил-эрх зүйч	13	4	4
3	2007-2011	Дотоодын цэргийн ажил-эрх зүйч	16	6	6
4	2009-2013	Дотоодын цэргийн ажил-эрх зүйч	28	9	10
5	2018-2022	Аюулгүй байдал-Дотоодын цэрэг	16	1	15
Нийт			92	20	43

График 6 Бэлтгэгдсэн хүний нөөцийн тоог графикаар харуулбал.¹⁶¹

¹⁶¹ Дотоодын цэргийн албаны сургалт, бэлтгэлийн өнөөгийн байдал, түүнд хийсэн дүн шинжилгээ” судалгааны тайлан УБ.2023.

Эх сурвалж: Дотоодын цэргийн түүх (1911-2022). УБ.2022

Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын 2022 оны А/160 дугаар тушаалаар Мэргэжлийн чиглэл индексийг шинэчлэн баталж, Дотоодын цэргийн командлагчийн 2023 оны А/19 дүгээр тушаалаар “Дотоодын цэргийн хүний нөөцийн бодлогын баримт бичиг”-ийг батлан мөрдүүлжээ.

Дээрх тушаалыг хэрэгжүүлж 2022-2023 оны хичээлийн жилээс эхлэн “Дотоодын цэргийн судлал” бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийг батлан мөрдүүлж, хөтөлбөрийн дагуу сургалтыг явуулж байна.

Мөн тушаалд “Дотоодын цэрэг судлалын магистр”, “Дотоодын цэргийн сургалтын доктор”-ын хөтөлбөр боловсруулах, ДХИС-ийн Удирдлагын академийн сургалтын хөтөлбөрт “Дотоодын цэргийн стратеги” хичээлийг оруулахаар баталсан.

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын дээрх тушаалыг хэрэгжүүлж “Дотоодын цэрэг судлал” бакалаврын хөтөлбөрөөс өөр сургалтын хөтөлбөрүүдийг боловсруулж батлуулан сургалтын зохион байгуулаагүй байна.

Ахлагчийн нөхөн хангалт

Төрийн албаны тухай хууль болон бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэн иргэдийн дунд нээлттэй сонгон шалгаруулалт зарлаж дээд боловсролтой цэргийн алба хаасан иргэд, анги, тусгай салбарт хугацаат цэргийн алба хааж байгаа цаашид ахлагчийн албанд шилжин ажиллах хүсэлтээ алба хаагчдаас ахлагчийн албан тушаалд ажиллах хүний нөөцийн нөхөн хангалтыг зохион байгуулж байна.

Нээлттэй сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн иргэдийг Дотоод хэргийн их сургуулийн Мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төвд суралцуулж өөрийн хүсэлтээр, ахлагчийн албанд шилжин ажиллах хүсэлт гаргасан хугацаат цэргийн алба хаагчдыг алба хаах хугацаанд нь Цагдаа, дотоодын цэргийн Сургалт дадлагын төвд суралцуулж, сургалтын хөтөлбөр хангасны дараа ахлагчийн албанд томилон ажиллуулдаг.

Ахлагч бүрэлдэхүүнийг сүүлийн 5 жилд ДХИС-ийн Мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төвийн бэлтгэсэн байдал:

д/д	Суралцсан анон	Төгссөн мэргэжил	Дамжаа зохион байгуулс	Дамжаа төгсөгчдийн нийт тоо	Ажиллаж байгаа байгууллага	
					ДЦ-ийн анги, байгууллага	Төрийн цэргийн болон хууль

“Хууль сахиулах боловсрол”

						сахиулах байгууллага
1	2019 он	Харуулчин дамжаа	2	45	45	
2	2020 он	Харуулчин дамжаа	2	47	47	
3	2021 он	Харуулчин дамжаа	4	220	220	
4	2022 он	Харуулчин дамжаа	4	85	85	
5	2023 он	Хамгаалалтын ажилтны дамжаа	4	65	65	
6	2024 он	Хамгаалалтын ажилтны дамжаа	4	250	250	
Нийт				712		

Ахлагч бүрэлдэхүүнийг сүүлийн 5 жилд Цагдаагийн ерөнхий газрын Цагдаа, дотоодын цэргийн сургалтын төвөөр бэлтгэсэн байдал:

Ахлагч бүрэлдэхүүний ажилласан жилийн байдал ¹⁶²

Дотоодын цэргийн байгууллагад алба хааж байгаа ахлагч бүрэлдэхүүний 43 хувь нь 1-4 жил хүртэл алба хааж байгаа, 17,7 хувь 4-8 жил хүртэл алба хааж байгаа, 35,2 хувь нь 8-аас дээш алба хааж байгаа алба хаагчид байна.

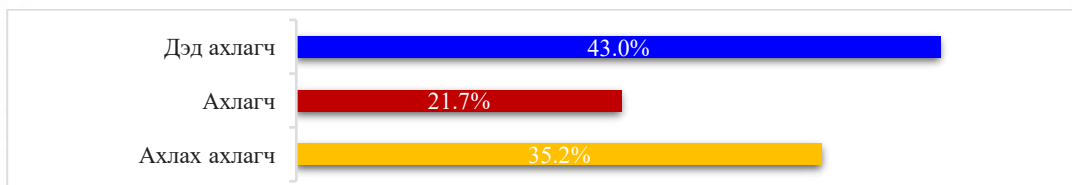

График 7.Ахлагч цол хэрэглэж байгаа бүрэлдэхүүний судалгаа

Тав. Тогтвор суурьшилтай хүний нөөцийг бүрдүүлэх талаар авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ

Дотоодын цэргийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд Дотоодын цэргийн байгууллагын эрхэм зорилго, хөгжлийн хөтөлбөр, зохион байгуулалтын бүтцийг боловсронгуй болгох, хүний нөөцийн бодлогыг тодорхойлох, алба хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах чиглэлээр эрх зүйн баримт бичиг, дүрэм журам боловсруулах, нэмэлт өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ шаардлага бий болсон.

Дотоодын цэргийн байгууллагын хүний нөөцийн талаар баримтлах зарчим, үндсэн чиглэл, тогтвор суурьшилтай хүний нөөцийг бүрдүүлэн байгууллагын тогтвортой хөгжлийг хангах зорилгоор Дотоодын цэргийн хүний нөөцийн бодлогын

¹⁶² Дотоодын цэргийн албаны сургалт, бэлтгэлийн өнөөгийн байдал, түүнд хийсэн дүн шинжилгээ” судалгааны тайлан УБ.2023.

баримт бичиг, бие бүрэлдэхүүний 75 хувийг эзэлж байгаа ахлагч бүрэлдэхүүний мэдлэг чадвар, дадлагыг дээшлүүлэх зорилгоор Ахлагчийн хөгжлийн хөтөлбөрийг тус тус боловсруулан ажиллаж байна.

Нийгмийн баталгаа

Дотоодын цэргийн байгууллагын алба хаагч нь Дотоодын цэргийн тухай хуулийн 36 дугаар зүйлд заасны дагуу Цагдаагийн албаны тухай хуулиар цагдаагийн алба хаагчид олгосон баталгаа, Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хуульд заасан тэтгэвэр, тэтгэмж тогтоолгох болон бусад баталгаагаар хангагддаг.

Алба хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах, тогтвор суурьшилтай ажиллуулах, тэдний ажилдаа хандах хандлага, итгэл үнэмшил, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, ажлын бүтээмж, үр дүнг сайжруулах, хуульд заасан баталгаагаар тэгш хангах орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор “Дотоодын цэргийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль”-д дараах заалтуудыг шинээр хуульчлан батлуулав. Үүнд:

- Хот, суурин дотор такси үйлчилгээнээс бусад нийтийн тээврийн хэрэгслээр үнэ төлбөргүй зорчих;

- Дотоодын цэргийн алба хаагчийн алба хаасан хугацааг тооцохдоо ажилласан 1 жилийг 1 жил 3 сараар тооцох;

- Алба хаагч нь шилжин ажиллах болсноос шалтгаалан эхнэр, нөхөр нь хөдөлмөрийн гэрээгээ цуцлахад хүрвэл түүнийг тэргүүн ээлжид ажлаар хангах бөгөөд ажлаар хангаагүй нөхцөлд ажилгүй байсан хугацааны эрүүл мэндийн болон нийгмийн даатгалын шимтгэлийг тухайн үед мөрдөж байгаа цалингийн доод хэмжээгээр тооцож улсаас олгох;

- Аймгийн төвөөс бусад суманд тасралтгүй ажиллаж байгаа Дотоодын цэргийн алба хаагчид 30 сарын үндсэн цалинтай тэнцэх хэмжээний мөнгөн урамшууллыг 5 жил тутам олгох. Дотоодын цэргийн байгууллагын нийт бие бүрэлдэхүүний 67.3 хувь нь Нийслэл хотод, 32.7 хувь нь орон нутагт ажиллаж байгаа ба амьдарч буй орчин нөхцөлөөр нь авч үзвэл 33.3 хувь нь орон сууцанд, 40.9 хувь нь хашаа байшинд, 25.8 хувь нь гэрт, эзэмшлээр нь авч үзвэл 60.1 хувь нь өөрийн, 15.8 хувь нь түрээсийн, 1.7 хувь нь албаны, 22.4 хувь нь садан төрлийн буюу айлд амьдарч байна¹⁶³. Иймд алба хаагчдын нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх хүрээнд түрээслээд өмчлөх орон сууцны хөтөлбөрт хамруулах, Нийслэлд ажиллаж, амьдарч байгаа алба хаагчдын өрхийн хэрэгцээнд зориулан газар олгуулах асуудлыг судалж, шийдвэрлүүлэх чиглэлээр шат дараатай ажлуудыг зохион байгуулж байна.

Дотоодын цэргийн өнөөгийн хэрэгцээ, шаардлага

Дэлхийн цаг уур дулаарал, орчны бохирдол, халдварт өвчний тархалт, хар тамхи, мансуурах бодисын болон уул уурхайн хууль бус олборлолт, уламжлалт бус

¹⁶³ Дотоодын цэргийн түүх (1911-2022).У6.2022.

аюулууд ихээхэн нэмэгдэж, дэлхий нийтээр даяаршиж байгаа өнөөгийн цаг үед Дотоодын цэргийн байгууллагын өмнө шинэ шинэ зорилтууд тавигдаж урд өмнө хэрэгжүүлж байгаагүй үүргүүд нэмэгдэх чиг хандлагатай болж байна.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний Ерөнхий командлагч Ухнаагийн Хүрэлсүх 2024 оны 03 дугаар сарын 28-ны өдөр Улаанбаатар хүрээний Дотоодын цэргийн штаб, анги, байгууллагуудын ажил байдалтай танилцав.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Үндэсний аюулгүй байдлыг сахин хамгаалах, төр, нийгэм, иргэний аюулгүй байдлыг хангах үүргээ нэр төртэй гүйцэтгэж байгаа Дотоодын цэргийн нийт бие бүрэлдэхүүнд талархал илэрхийлээд, дараах үүрэг чиглэлийг өгчээ¹⁶⁴. Үүнд:

- Дотоодын цэргийн байгууллага нь улс орны аль ч хэсэгт түргэн шуурхай хүрч, сөрөг тусгай ажиллагаанд оролцох, гэмт хэргийг таслан зогсоох, нийгмийн дэг журам сахиулах, гамшиг ослын үед авран хамгаалах ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх өндөр чадвартай хөдөлгөөнт хүчин байгуулж, бэхжүүлэх;

- Энэ хүрээнд тулгамдсан асуудлуудаа цаг алдалгүй шийдвэрлэж, дэлхийн жижигт нийцсэн чадварлаг, мэргэшсэн дотоодын цэргийг хөгжүүлэх, төрийн цэргийн байгууллага, алба хаагчдын нэр хүндийг өндөрт өргөж байх чиглэлээр улам хичээн ажиллах;

- Алба хаагчид мэдлэг, ур чадвар, албаны бэлэн байдал, бие бялдар, сэтгэл зүйн бэлтгэлийг тогтмол дээшлүүлж, ёс зүйг эрхэмлэн, авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байх.

Дотоодын цэргийн байгууллагын өмнө тавигдаж байгаа шинэ шинэ зорилтууд, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний Ерөнхий командлагчийн өгсөн үүргийг хэрэгжүүлэхэд гадаад орны ижил төстэй байгууллагуудтай харилцаа хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлэх, алба хаагчдын мэргэжил, боловсролын дээшлүүлэхэд сургалт дадлагыг хамтран явуулах, урт богино хугацааны сургалтад хамруулах, алба-ажиллагаанд нь мэргэшүүлэх, тэдний мэргэжлийн ур чадварыг нэмэгдүүлэх хэрэгцээ шаардлага бий болж байна.

Дүгнэлт

Дотоодын цэргийн байгууллага нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх төрийн цэргийн байгууллага мөн хэмээн Дотоодын цэргийн тухай хуульд хуульчилжээ.

Судалгаанаас үзэхэд Дотоодын цэргийн байгууллагад алба хааж байгаа ажилтнууд/офицер бүрэлдэхүүн/-ын 14.7 хувь нь Цэргийн болон Эрх зүйч мэргэжилтэй алба хаагчид ажиллаж байна.

¹⁶⁴МУ-ын Ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний Ерөнхий командлагч У.Хүрэлсүхийн 2024.03 дугаар сард Дотоодын цэргийн ажил байдалтай танилцах үеэрээ хэлсэн үг.

Санал

Сэдвийг боловсруулах явцад хийсэн судалгааны үр дүнгээс дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

➤ Дотоодын цэргийн мэргэжлийн хүний нөөцийг бэлтгэх үүрэг бүхий ДХИС-ийн бүтцэд Дотоодын цэргийн албаны сургууль байгуулах.

➤ Алба хаагчдын боловсрол, мэргэжлийн түвшнийг ахиулахад удирдлагын зүгээс анхаарч, ДХИС-ийн Сургалт, эрдэм шинжилгээний газар, мэргэжлийн сургууль, тэнхимийн эрдэмтэн судлаач, багш нартай хамтран “Дотоодын цэрэг судлал”-ын магистр, докторын болон офицер, ахлагч нарыг давтан сургах сургалтын хөтөлбөрүүдийг шинээр боловсруулах;

➤ ДХИС-ийн Удирдлагын Академийн сургалтын хөтөлбөрт, Дотоодын цэргийн стратеги судлалын чиглэлээр судлах сэдвийн боловсруулалтыг хийж, мэргэжлийн багшийн орон тоог шийдвэрлэн томилон ажиллуулах;

➤ Гадаад орнуудыг ижил төстэй байгууллагуудтай хамтарсан сургалт, дадлагыг зохион байгуулах, урт, богино хугацааны болон мэргэшүүлэх сургалтад хамруулах.

Эх сурвалжийн жагсаалт

Монгол Улсын хууль:

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль
2. Цагдаагийн албаны тухай хууль
3. Дотоодын цэргийн тухай хууль
4. Төрийн албаны тухай хууль
5. Цэргийн албаны тухай хууль
6. Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль
7. Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль
8. Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль
9. Монгол Улсын Батлан хамгаалах тухай хууль
10. Ном, сурах бичиг, гарын авлага, эмхэтгэл
11. Цэцэгмаа Ц. Хүний нөөцийн менежмент. УБ. 2014
12. Хүний нөөцийн менежмент. /сурах бичиг/. УБ. 2021
13. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны журам. УБ. 2022
14. “Дотоодын цэргийн албаны сургалт, бэлтгэлийн өнөөгийн байдал, түүнд хийсэн дүн шинжилгээ” судалгааны тайлан УБ. 2023

Сонин сэтгүүл:

15. Төрийн мэдээлэл, 1992. №1
16. Төрийн мэдээлэл, 1994. №8
17. Төрийн мэдээлэл, 2016. №17
18. Төрийн мэдээлэл, 2016. №36
19. Төрийн мэдээлэл. 2017. №11
20. Төрийн мэдээлэл, 2017. №12
21. Төрийн мэдээлэл, 2018. №1

Цахим эх сурвалж:

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ ЗАСАГ
"ХҮҮЛЬ" ХЭМЖЭЭ

22. www.legalinfo.mn
23. <http://mhri.mn>
24. <https://intr.gov.mn>
25. <https://unread.today>
26. www.police.gov.mn
27. МУ-ын Ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний Ерөнхий командлагч У.Хүрэлсүхийн 2024.03 дугаар сард Дотоодын цэргийн ажил байдалтай танилцах үеэрээ хэлсэн үг.
28. МУ-ын Ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний Ерөнхий командлагч У.Хүрэлсүхийн Зэвсэгт хүчний 2023 оны Удирдах ажилтны зөвлөгөөн дээр хэлсэн үг

ХИЛ СУДЛАЛ

ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТТАЙ БОЛОН АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН БҮСЭД УЛСЫН ХИЛ ХАМГААЛАЛТЫГ ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ ОНЦЛОГ, АСУУДАЛ, ШИЙДЭЛ

CHARACTERISTICS, PROBLEMS AND SOLUTIONS OF ORGANIZING BORDER GUARDING IN SPECIAL PROTECTION AND TOURISM ZONES

Ч.Сайнтөр

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Хилийн аюулгүй байдал судлалын төвийн эрхлэгч, доктор, дэд профессор, бригадын генерал

Saintur.Ch

Head of the Research Center of the Border Security Studies, University of Internal Affairs, Mongolia, Ph.D, associate professor, brigadier general

Хураангуй: Энэхүү илтгэлд Улсын хилээр нэвтрэх жуулчдын урсгал ба хил орчмын аялал жуулчлалын нутаг дэвсгэр, хил хамгаалах байгууллага, байгалийн цогцолборт болон тусгай хамгаалалттай газрын захиргаа, аялал жуулчлалын байгууллагуудын хамтын ажиллагаа, хил орчмын нутагт гарч байгаа хилийн болон хил орчмын дэглэмийн зөрчлийн судалгаа, аялал жуулчлалын бүсэд улсын хил хамгаалалтыг зохион байгуулахад үүсэж буй асуудал, шийдлийг судалж, дүгнэлт хийн, зөвлөмж гаргахыг зорилоо.

Abstract: In this article, the flow of tourists crossing the state border and tourism areas near the border, border protection organizations, the administration of natural complexes and specially protected areas, cooperation between tourism organizations, the study of violations of the border and border regimes in the border areas, and the state tourism area We aim to study the problems and solutions arising in the organization of border protection, make conclusions and make recommendations.

Түлхүүр үгс: Аялал жуулчлалын бүс, улсын хил хамгаалалтын өнөөгийн байдал, хил орчмын нутаг дэвсгэрийн аюулгүй байдал, хил хамгаалах байгууллага, хил орчмын нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудын хамтын ажиллагаа.

Keywords: Tourism areas, current state of state border protection, security of border areas, cooperation of border protection organizations and organizations operating in border areas.

Оршил

Аливаа хүн чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх болон бизнес, ажил хэргийн зэрэг бусад зорилгоор тодорхой хугацаанд байнгын хүрээллээсээ ангид газар нэгээс 183 хоног хүртэл хугацаагаар аялж, байрлан хоноглох болон тэдэнд үйлчилгээ үзүүлж буй бүхий л хэлбэрийн байгууллагын үйл ажиллагааг аялал жуулчлал гэдэг бол өөрийн байнга оршин суудаг газар нутгаас өөр газар орон, улс руу тодорхой зорилгын улмаас аялж

буй Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнийг “Жуулчин” буюу “Аялагч” гэж¹⁶⁵ нэрлэдэг байна.

Аялал жуулчлал нь хүний сонирхол, танин мэдэхүйн хүрээнд явагддаг учраас бие даасан ямар нэгэн шинжлэх ухаан бус харин эдийн засаг, экологи, хүн судлал, түүх, газарзүй, социологи, менежмент, сэтгэл зүй, хууль зүй, мэдээлэл технологи, урлаг, соёл судлал зэрэг олон ухаануудыг өөртөө багтаан агуулж байдаг өргөн ойлголт бөгөөд хүмүүсийн харилцаанд тулгуурлан явагддаг хамгийн аз жаргалтай бизнес гэж үздэг.

Аялал жуулчлал нь дэлхийд асар хурдацтай хөгжиж буй интернэт мэдээлэл, автомашин ба нефтийн үйлдвэрлэлийн дараа буюу бизнесийн үзүүлэлтээрээ гуравдугаарт ордог бөгөөд орон нутгийн хөгжлийг түргэтгэн, бусад салбарт эдийн засгийн харилцан үр ашигтай байдлыг бий болгож, тогтвортойгоор хөгжүүлж болох хамгийн боломжит үйлдвэрлэлд тооцогддог байна.

Энэхүү үйлдвэрлэл нь хүний амьдралын хэв маягийг өөрчлөн сэргээж, аливаа улс орны үндэсний ёс заншил, соёл мартагдаж алга болохоос тодорхой хэмжээгээр сэргийлдэг, танин мэдэхүйн чухал ач холбогдолтой боловч нийтийг хамарсан халдварт өвчин, байгалийн гамшиг, улс төрийн тогтворгүй байдал, эдийн засгийн хямрал, үнийн өсөлт зэрэг нь энэ салбарын үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлдөг нь статистик үзүүлэлтээр тогтоогдсон юм.

Аялал жуулчлалыг нөөц бүтээгдэхүүн, соёлын өв, байгаль орчны бодит нөөц дээр тулгуурлан явагддагаас гадна боловсон хүчний ур чадвар, хөдөлмөр зүтгэл, шинжлэх ухаан, технологид тулгуурлан хөгждөг онцлогтой салбар ба үндэсний үйлдвэрлэл, хөрөнгө оруулалт зэргийг хамгийн их дэмжигч, үр ашиг нь тодорхой нэг хэсэгт бус олон арван салбар, иргэдэд шууд хуваарилагддаг онцлогтой үйлдвэрлэл гэж үздэг.

Аялал жуулчлалын суурь хөгжил манай улсад 1954-1990 оны хооронд тавигдсан бөгөөд анх 1954 онд одоогийн “Жуулчин компани” нь тухайн үеийн Гадаад Худалдааны Яамны дэргэд “Гадаадын жуулчдад үйлчлэх товчоо” нэртэйгээр байгуулагдсанаар Монгол оронд аялал жуулчлал хөгжих эх үүсвэр тавигдаж, 1956 онд анхны 15 жуулчныг хүлээн авч байсан гэж¹⁶⁶ түүхэнд тэмдэглэгдэн үлдсэн байдаг.

Нэг. Аялал жуулчлалын бүс нутгууд

“Аялал жуулчлалын бүс нутаг” гэж “Аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн болох байгалийн үзэсгэлэнт газрууд, түүх соёлын дурсгалууд, амралт

¹⁶⁵ Буянбадрах, Ч. “Монгол орны лавлах” эмхэтгэл. Уб., 2008 он. 267 дахь тал.

¹⁶⁶ Буянбадрах, Ч. “Монгол орны лавлах” эмхэтгэл. Уб., 2008 он. Зургаадугаар бүлэг.

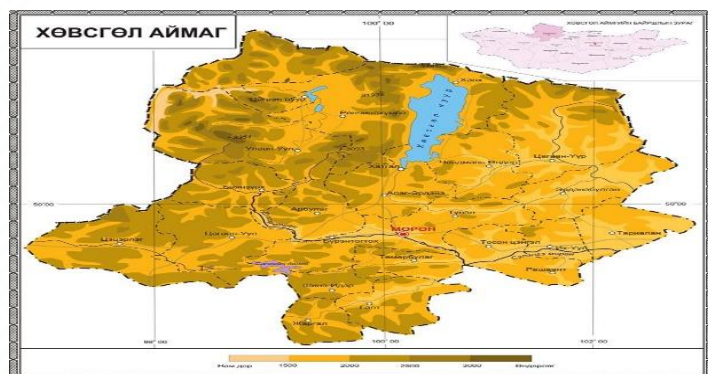

сувиллын нөөцүүдийн төвлөрсөн байдал болон нийгмийн дэд бүтцийн түлхүү хөгжлийн давуу талыг түшиглэн, аялал жуулчлалын өөр өөрийн онцлогтой үйлчилгээний ялгаа чиглэлтэйгээр хөгжих аялал жуулчлалын нутаг дэвсгэрийн цогцолборыг хэлнэ”¹⁶⁷ гэж тодорхойлсон байна.

Аялал жуулчлалыг бүс нутгаар хөгжүүлэх нарийвчилсан үнэлгээ, хөгжлийн хөтөлбөрүүдийг иж бүрэн гаргаагүй ч дараах 3 төрлөөр авч үздэг байна. Үүнд:

1. Аялал жуулчлалыг эхлүүлж буй бүс нутаг;
2. Аялал жуулчлал эрчимтэй хөгжүүлж буй бүс нутаг;
3. Төвлөрсөн бөөгнөрөл бүхий бүс нутаг.

Хөвсгөлийн бүс нутаг нь аялал жуулчлал бөөгнөрөл, төвлөрөл хэлбэрээр хөгжиж буй хэсэгт хамаардаг.

Хөвсгөлийн бүс нутаг: Нуурын үзэсгэлэнт байгаль нь суурьших амралтуудыг олноор бий болгоход хүргэж, өдгөө нэгэн том төвлөрлийг бий болгосон. Монгол Улсын хойморт оршдог Хөвсгөл аймаг нь хойд талаараа ОХУ, баруун зүүн болон

өмнө талаараа Завхан, Булган, Архангай аймагтай хиллэдэг. Хөвсгөл аймаг Улаанбаатар хотоос 671 км зайтай ба 23 сум, 1 тосгон, 128 багтай. 100,600 мянган хавтгай дөрвөлжин километр нутаг дэвсгэртэй.

Тус аймгийн нутаг дэвсгэрт Соёны нуруу, Хөвсгөл нуур, Даян дээрхийн агуй, Уушгийн өврийн буган хөшөө, Дархадын 13 овоо, Цаатны нутаг гэх мэт жуулчдын сонирхлыг татахуйц байгалийн дурсгалт газрууд олон байдгаараа аялал жуулчлалын төвлөрсөн бүс нутагт зүй ёсоор багтдаг байна.

Сүүлийн жилүүдэд Монгол Улсын Засгийн газраас аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлж байгаатай зэрэгцэн байгалийн үзэсгэлэнт газар нутаг бүхий хэд хэдэн аймгуудад хэрэгжиж байна.

Хоёр. Улсын хилээр нэвтрэх жуулчдын урсгал ба хил орчмын аялал жуулчлалын нутаг дэвсгэр

Монгол Улсын аялал жуулчлалын тухай хуульд “Хил орчмын аялал жуулчлалын нутаг дэвсгэр” гэж хил залгаа улстай хиллэж байгаа аймгийн нутаг дэвсгэрийг ойлгоно”¹⁶⁸ гэж хуульчилсан. Харин хил орчмын аялал жуулчлалаар гадаадын иргэн Монгол Улс руу нэвтрэх асуудлыг хөрш улстай харилцан тохиролцож, Монгол Улсын олон улсын гэрээгээр шийдвэрлэх бөгөөд тус бүс нутагт гадаадын

¹⁶⁷ Болормаа, Г. Гарын авлага. Уб., 2002 он. 67 дахь тал.

¹⁶⁸ Аялал жуулчлалын тухай хууль. Уб., 2023 он. 18.6 дахь хэсэг.

иргэн зорчих маршрутыг хууль зүйн болон аялал жуулчлалын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, хил орчмын нутаг дэвсгэрийн аялал жуулчлалын үйл ажиллагааг зохион байгуулах, аюулгүй байдлыг хангахтай холбогдсон журмыг Монгол Улсын Засгийн газар тус тус баталж, хилийн зурвасын аюулгүй байдлыг улсын хил хамгаалах байгууллага хариуцахаар хуульчилсан.

Монгол Улсын хилээр 2023 онд 5 334.9 мянган (давхардсан тоогоор) зорчигч нэвтэрсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 3 318.6 (2.6 дахин) мянгаар нэмэгджээ.

Улсын хэмжээнд хилээр нэвтэрсэн зорчигч /аялагч/ 2021 оноос 4 691.5 (8.3 дахин) мянгаар, 2020 оноос 4018.8 (4.1 дахин) мянгаар тус тус өссөн байна. Мөн 2023 онд 2 652.9 мянган зорчигч /аялагч/ хилээр орсон байна. Улсын хилээр орсон зорчигчдын 27.6 хувь нь “Замын-Үүд”, 26.3 хувь нь “Чингис хаан”, 12.5 хувь нь “Гашуун сухайт”, 10.9 хувь нь “Алтанбулаг”, 5.9 хувь нь “Шивээхүрэн”, 3.3 хувь нь “Цагааннуур”, 13.5 хувь нь бусад боомтоор тус тус орсон байна. Улсын хилээр орсон зорчигчдын 2 008.8 (75.7%) мянга нь Монгол Улсын иргэд, 644.1 (24.3%) мянга нь гадаад улсын иргэд байна.

Улсын хилээр 2023 онд гадаадын 644.1 мянган хүн орсон нь өмнөх оноос 343.5 мянга (2.1 дахин) мянгаар нэмэгдсэн байна. Тэдний 88.9 хувь нь 30 хоног хүртэл, 0.3 хувь нь 60 хоногоос дээш, 2.0 хувь нь 90 хоног хүртэл, 8.8 хувь нь 90 хоногоос дээш хугацаагаар ирсэн байна. 2023 онд улсын хилээр орсон гадаадын зорчигчдын 371.5 (57.7%) мянга нь эрэгтэйчүүд, 272.5 (42.3%) мянга нь эмэгтэйчүүд байгаа бол тэдний 603.7 (93.7%) мянга нь насанд хүрсэн хүн, 40.4 (6.3%) мянга нь хүүхэд байна.

Улсын хилээр орсон гадаадын зорчигчдын 54.4 хувь нь Зүүн Ази, Номхон Далайн бүс нутаг, 40.5 хувь нь Европ, 2.8 хувь нь Америк, 1.3 хувь нь Ойрх Дорнод, 0.7 хувь нь Өмнөд Ази, 0.3 хувь нь Африк тивээс ирсэн гэсэн бөгөөд улсын хилээр нэвтэрсэн дээрх зорчигчдын 88.0 хувь нь аялах бусад нь дайран өнгөрөх, ажил хөдөлмөр эрхлэх, түр оршин суух зорилгоор зорчсон нь статистик үзүүлэлтээс харагдаж байна.

Монгол Улсын нийт нутаг дэвсгэрийн 12.6, аймгуудын 18.9, сумдын 11.6 хувийг байгалийн үзэсгэлэнт болон тусгай хамгаалалттай газар нутаг эзэлдэг бөгөөд Хөвсгөл аймгийн Баянзүрх, Улаан-Уул, Цагааннуур, Ханх, Цагаан-Үүр, Эрдэнэ булган сумдын нутаг дахь Хөвсгөл нуурын сав газар зэрэг хилийн 14 аймгийн 69 сумын нутаг дэвсгэр тусгай хамгаалалттай болон аялал жуулчлалын бүс нутагт багтаж байна.

Томоохон газар нутгийг хамарсан тусгай хамгаалалттай болон байгалийн цогцолборт газрууд багтаж байгааг нэр, хамгаалалтад авсан талбайн хэмжээ, он, бүс нутгаар дараах байдлаар харуулж байна.

Монгол Улсын байгалийн цогцолборт газрын нэгдсэн товчоо

Дээрх мэдээлэлд дүгнэлт хийхэд Монгол Улсын аялал жуулчлалын бүс нутгийн тодорхой хувь нь хилийн зурвас, бүсэд буюу хил орчмын нутаг дэвсгэрт оршиж байгаа нь аялал жуулчлалын бүс нутаг дахь улсын хил хамгаалалтыг харилцан ажиллах зарчимд тулгуурлан ялгавартайгаар зохион байгуулах шаардлага бий болж байна.

Сүүлийн 5 жил (2019-2023)-д гарсан ХОД-ийн зөрчилд дүн шинжилгээ хийхэд Хил хамгаалах байгууллагын зөвшөөрөлгүй хилийн зурваст нэвтэрсэн 14 удаагийн 69 хүнийг илрүүлж, хуулийн дагуу шийдвэрлэсэн бөгөөд үүний 5.0 хувийг гадаадын, 95.0 хувийг дотоодын жуулчид эзэлж байна.

Гурав. Аялал жуулчлалын бүсэд хил хамгаалалтыг зохион байгуулах онцлог, асуудал, шийдэл

Хил орчмын нутаг дэвсгэрийг “...Хил залгаа улстай хиллэж байгаа сумын нутаг дэвсгэрийг хэлнэ” хэмээн¹⁶⁹ хуульчилсны дагуу тухайн нутаг дэвсгэрийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа нь Хил хамгаалах байгууллагын үүрэг хэдий ч энэ нь байгаль орчин, тусгай хамгаалалттай газар болон орон нутгийн засаг захиргааны байгууллага, ард иргэдийн үйл ажиллагаатай харилцан хамаарал бүхий асуудал болохыг нэгтгэн ойлгох хэрэгтэй.

Тэгвэл хилийн зурвасыг “...Улсын хилийн дэглэмийг сахиулах, улсын хил хамгаалалт, шалган нэвтрүүлэх албыг зохион байгуулах, хилийн инженер, техникийн байгууламж барих зориулалтаар улсын хилийн шугамаас дотогш 15 км-ээс илүүгүйгээр тусгай журам тогтоосон нутаг дэвсгэрийг хэлнэ” гэж¹⁷⁰, хилийн бүсийг “...Хил орчмын нутаг дэвсгэрийн аюулгүй байдлыг хангах, хилийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тусгай журам тогтоосон нутаг дэвсгэрийг улсын хилийн бүс гэх бөгөөд түүний өргөнийг улсын хил хамгаалах байгууллага тухайн нэгжийн Засаг даргатай зөвшилцсөний үндсэн дээр улсын хилийн шугамаас 100 км-ээс илүүгүйгээр тогтооно” гэж¹⁷¹ тус тус заасан бол түүний хамгаалалтын асуудал зайлшгүй яригдах болно.

Тэгвэл Улсын хил хамгаалалт гэж “...Улсын хилийн халдашгүй дархан байдлыг хангах, Монгол Улсын хилийн хууль тогтоомж, хилийн асуудлаар байгуулсан Монгол Улсын олон улсын гэрээг хэрэгжүүлэх, хилийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, таслан зогсоох зорилгоор улсын хилийн зурвас, боомт, бүс, хил орчмын нутаг дэвсгэрт улсын хилийн болон хил орчмын дэглэмийг сахиулах, зорчигч, тээврийн хэрэгслийг шалган нэвтрүүлэх, цэргийн, инженер-техникийн, мэдээлэл технологийн, тагнуулын, хилийн төлөөлөгчийн арга хэмжээг хослуулан явуулж байгаа үйл ажиллагааг хэлнэ” хэмээн¹⁷² хуульчилсан.

Хил хамгаалах байгууллага нь Монгол Улсын хилийг зөрчилгүй байлгахад гадна хил орчмын нутаг дэвсгэрийн байгаль орчин, ан амьтныг хамгаалах, иргэд, оршин суугчдын аюулгүй байдлыг хангах, хилийн зурвас, бүсэд дэглэм сахиулах, гаргасан зөрчил дутагдлыг илрүүлж, хуулийн дагуу шийдвэрлэх үүрэг хүлээдэг нь бусад харилцан ажиллагаатай байгууллагуудаас чиг үүргийн хувьд өөр боловч үйл ажиллагаа явуулж буй нутаг дэвсгэр, газар орон, хүрээлэн буй орчны хувьд нэгдмэл зүйл болох нь практик дээр харагддаг.

¹⁶⁹ Монгол Улсын хилийн тухай хуулийн гуравдугаар зүйлийн 3.1.14 дэх хэсэг.

¹⁷⁰ Монгол Улсын хилийн тухай хуулийн 26 дугаар зүйлийн 26.1 дэх хэсэг.

¹⁷¹ Монгол Улсын хилийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.1 дэх хэсэг.

¹⁷² Монгол Улсын хилийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.1 дэх хэсэг.

Энэ нь тусгай хамгаалалттай газар, байгалийн үзэсгэлэнт болон аялал жуулчлалын бүс нутгууд нь хил орчмын нутаг дэвсгэртэй давхцаж, газар зүйн байршлын хувьд нэг орон зайд багтдаг нь байгаль орчин, аялал жуулчлалын болон Хил хамгаалах байгууллага, хил орчмын иргэдийн харилцан ажиллагаа, ажлын уялдаа холбоог илэрхийлж буйн нэгэн жишээ юм.

Иймд Хилийн цэрэг, Монгол Улсын тусгай хамгаалалттай газрын захиргаа, аялал жуулчлалын байгууллагууд нь хуульд заасан эрх, үүргийн хүрээнд харилцан бие биеэ хүндэтгэх зарчмаар хамтран ажиллах нь илүү үр дүнтэй юм.

Ингэснээр байгаль орчин, ан амьтнаа хамгаалах, хил орчмын дэглэмийн биелэлтийг хангах, хил орчмын бүсэд аялал жуулчлалын үйл ажиллагааг хуулийн дагуу эрчимтэй явуулах нөхцөл бүрдэхээс гадна нэг байгууллага нь нөгөө байгууллагынхаа ажил үүргийг давхар гүйцэтгэх, харилцан мэдээ мэдээлэл солилцох боломж илүү нээлттэй болж, эдгээр байгууллагуудын хамтын ажиллагаа бэхжих суурь зарчмууд тавигдана гэж үзэж байна.

Асуудал: Хил орчмын нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудын харилцаа, хамтын ажиллагааг бэхжүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг талуудын эрх ашиг, үйл ажиллагааны чиглэлийг хөндөхгүйгээр хамтран төлөвлөж, тус “Харилцан ажиллах төлөвлөгөө”-нд хуулиар зохицуулагдаагүй зарим нэгэн маргаантай асуудлыг нарийвчлан тусгах шаардлагатай ба ийм харилцаа хангалтгүйгээс тухайн байгууллагуудын ажилтан, албан хаагчдын хооронд ажил мэргэжлийн хувьд үл ойлголцох тохиолдлууд урган гарч байдаг.

Үүний нэгэн жишээ бол, байгаль хамгаалагчид ажил үүргээ гүйцэтгэхдээ орон нутаг дахь хилийн цэргийн байгууллагаас, хилчид албан үүргээ гүйцэтгэхдээ байгаль орчны байгууллагаас зөвшөөрөл авч, тусгай хамгаалалттай болон хил орчмын нутаг дэвсгэрт нэвтрэх гэсэн шаардлагыг бие биедээ тавьдаг нь харилцан ажиллагаатай байгууллагуудын алба хаагчдын хооронд харилцааны зөрчил үүсэх үндэслэл болж байна.

Хууль эрх зүйн хүрээнд авч үзэхэд дээрх байгууллагуудын ажилтан, албан хаагчдын өөр хоорондоо тавьж буй шаардлагууд зөв хэдий ч энэ нь бодит амьдралд нийцэхгүй нь практик дээр ажиглагдаж байгаа тул үүнийг “Харилцан ажиллах төлөвлөгөө”-нд тусган зохицуулахад боломжгүй зүйл биш юм.

Харин аялал жуулчлалын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагууд нь үйлчлүүлэгчдээ байгалийн үзэсгэлэнт газруудаар аялуулах зорилгоор дур мэдэн хил орчмын бүс нутагт нэвтэрч, хуулийн хариуцлага хүлээсэн тохиолдол харьцангуй бага хэдий ч дотоодын жуулчдын хувьд ийм хэлбэрийн зөрчил гаргах нь таслан зогсоогдохгүй хэвээр байна.

Улсын хил хамгаалалтад ан амьтдын үзүүлэх нөлөөллийг харгалзах: Цаг улирал, ан амьтад нь Улсын хил хамгаалалтад дараах байдлаар нөлөөлдөг. Хилийн бүс, зурваст өвөлжиж, хаваржиж, зусаж, намарждаг ан амьтан нь цаг улирлаа дагаж байршил, үржлийн үедээ шилжиж байдаг. Хилийн дагуух нутаг, ус бэлчээр нь ан амьтдын амьдрах таатай орчин нь болдог бөгөөд энэ нөхцөл байдлыг мэддэг гадаадаас хулгайн ан хийх зорилгоор ой тайгын бүсэд буюу буриадтай хиллэдэг хэсгээр:

– Бугын цусан эврийн үе буюу 05 дугаар сарын 01-ээс 07 дугаар сарын 10 орчимд мөн дууны бугын үе буюу 09 дүгээр сарын 01-ээс 10 дугаар сарын 20 хүртэл тураг ан агнах зорилгоор улсын хилийг зөрчиж, ан хийх зорилготой хилийн зөрчил гаргадаг нь хөрш зэргэлдээ орны иргэд мах гаргаж авах зорилготой хийдэг.

- Гахайн ан 08 дугаар сарын 20-оос 01 дүгээр сарын эхэн хүртэл 6 сарын хугацаанд таргын үе байдаг тул энэ хугацаанд гахай агнах зорилгоор,

- Хүдэр нь заар хэмээх эрхтэн нь тансаг үнэр эм бэлдмэл хийх, гоо сайхны бараанд хэрэглэх зорилгоор цастай үед мөрөөр хөөж агнах 05 дугаар сарын 15-аас 10 дугаар сарын эхэн хүртэл хусны үйсээр шившүүр хийж үлээн дуудаж агнадаг.

Хүдрийн заар граммаар үнэлэгддэг үнэтэй зүйл тус ашиг хонжоо хайж агнадаг. Эдгээр нэр төрлийн ан агнах зорилгоор хил зөрчихдөө тэдний замд таарсан бүх төрлийн ан амьтныг агнадаг. Мөн Оросын Холбооны Улсад нохойгоор агнахыг зөвшөөрсөн байдаг тул анч нохойг маш их ашигладаг.

Гол ус хөлдөх үед загас ихээр цуглардаг газрын эрэг ухаж бөөнөөр нь агнадаг.

Цагаан-Үүр сумын газар орныг 1980-1990 онд түрээсээр малын отор хийж хилийн дагуу орж нутаглаад буцдаг байсан буриад малчид газар орныг сайтар судалж, мараа тарьж /давс/ ангийн байрлалыг сайн мэддэг болсон нь Улсын хил хамгаалалтад сөргөөр нөлөөлсөн. Мөн хилийн 2 талд нутагладаг ах дүү буриад иргэд уулзах, наймаа хийх /контробанд,/ золгох зэргээр улсын хилийг зөрчдөг.

Шийдэл: Монгол Улсын хилийн тухай хуульд “Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага нь улсын хилийн зурваст улсын хил хамгаалах байгууллагын зөвшөөрөлтэйгөөр нэвтэрч энэ хууль болон бусад хууль тогтоомжоор хориглоогүй ажил, үйлдвэрлэл явуулах” гэж¹⁷³ заасны дагуу дээрх байгууллагуудын ажилчид болон аяллын компаниуд хилийн зурвас газарт өөр өөрсдийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулахдаа орон нутаг дахь хилийн цэргийн ангиас заавал зөвшөөрөл авч нэвтрэх эрх зүйн зохицуулалттай тул үүнийг хэлбэрэлтгүй дагаж мөрдөх үүрэгтэй юм.

Харин “Хил орчмын нутаг дэвсгэрт байнга оршин суудаггүй иргэн, байрладаггүй аж ахуйн нэгж, байгууллага нь улсын хилийн бүсэд нэвтэрч ажил, үйлдвэрлэл явуулах тохиолдолд улсын хил хамгаалах байгууллагаас зөвшөөрөл авах” гэж¹⁷⁴ гэж заасан нь тусдаа ойлголт бөгөөд энэ заалт нь хил орчмын нутагт байнга оршин суудаг иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад хамаарахгүй гэсэн үг юм. Гэхдээ үйлчлэх хүрээ нь хилийн зурваст бус бүсэд гэдгийг анхаарвал зохино.

Дүгнэлт

Хил хамгаалах байгууллага нь үндсэн чиг үүргийнхээ хүрээнд улсын хил хамгаалалтыг үүсэж буй нөхцөл байдалд тулгуурлан ялгавартайгаар зохион байгуулдгийн нэг нь аялал жуулчлалын бүс нутагт хил хамгаалалтыг зохион байгуулах явдал бөгөөд үүнийг гүйцэтгэхдээ цэрэг, техникийн төрөл бүрийн арга, тактикийг ашиглан явуулдаг билээ. Гэтэл сүүлийн үед Монгол Улсын Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх, гадаадын жуулчдыг татахад чиглэсэн

¹⁷³ Монгол Улсын хилийн тухай хуулийн 26 дугаар зүйлийн 26.2.3 дахь заалт.

¹⁷⁴ Монгол Улсын хилийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.2.3 дахь заалт.

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

арга хэмжээнүүд амжилттай хэрэгжиж, Монгол Улс руу чиглэсэн жуулчдын урсгал 2023 оноос эхлэн эрс нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан хил орчмын нутагт аялал жуулчлалын хөдөлгөөн ихсэх хандлагатай байгаа тул тухайн цагийн байдлыг үнэлж, хил хамгаалалтын арга хэлбэрийг өөрчлөх шаардлага бий болж байна.

Энэ нь бидний хувьд урьд өмнө нь үүсэж байгаагүй болон шинээр бий болж байгаа цагийн байдал биш хэдий ч жуулчдын ая тухтай аялах эрх ашгийг аль болох хөндөхгүйгээр тэдэнд мэдээ мэдээллийг шуурхай хүргэх, хуулийн хүрээнд хязгаарлагдсан үйл ажиллагаа явуулахаас урьдчилан сэргийлэх талаар орон нутгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын байгууллагуудтай нягт хамтран ажиллах, тэднийг улсын хил хамгаалалтад татан оролцуулах хэлбэрээр үүрэг, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх зарчмаар хил хамгаалалтыг өргөн масштабээр зохион байгуулах нь зүйтэй гэж дүгнэсэн.

Сүүлийн 5 жилийн байдлаар Хөвсгөл аймгийн хэмжээнд хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах олборлох гэмт хэрэг 2020 онд 1 удаа бүртгэгдсэн байна.

Цагаан нуурын салбар улсын хилээ хамгаалахын зэрэгцээ урилгатай, урилгагүй зочдын “хөл, хэл”-д нэлээн дарагддаг.

Ирсэн хүн болгон л яаж ийж байгаад Улаан тайга, Монгол шарын даваа, Шишгэдийн гол руу газарчлуулаад, унаа унашийг нь дайчлаад явчих санаатай алба, амь, ах дүү, амьтан садан, айлгах, гуйх, аргадах гээд л есөн шидээр үзэж, албанд нь, амьдралд нь багагүй төвөг учруулдаг.

Энэ салбарт өөрийн гэсэн хил хамгаалалтын онцлог бий. Өнөөгийн хэрэглэж буй радио станц хилд авч явахад тохиромжгүй цэнэгээ амархан алддаг, нөөц батарей мориор ачиж явахад хүндрэлтэй, мөн саатуулгад өртөмтгий учраас зарим тохиолдолд Завханы ангийн захын харуул, салбараар дамжуулан холбоо барихад хүрдэг, зарим хэсэгт тухайлбал, Монгол шарын даваа хүрэхэд мориор 5-7 хоног явах ба моторт завьтай бол 4-6 цаг яваад, 13 км хүртэл дөхөж очин, мориор өдөртөө хүрэх боломжтой байдаг нь цаг хугацаа, хүч хөдөлмөр хэмнэх боломжтой, цаанаас өөр унаа хүрдэггүй, цаатнаас өөр хүн хүрч очдоггүй хэсэг чиглэлд цаатан иргэдийг гэрээт хилчнээр авч ажиллуулах, алба хаалгах, Буйрт тарчилж байгаа нохой чаргыг шилжүүлэн авч ашиглах нь энд нэн тохиромжтой агаад хил хамгаалалтад үр ашигтай ашиглах хугацаа урт, цаг агаар нь сэрүүн байдгаас албаны амьтандаа зовлон, шаналгаа багатай, зун тайгад байлгахад тохиромжтой, гол хоол нь болсон загас элбэгээс хүнсний хангалтад хэмнэлттэй, нэмэртэй, зардал бага байх боломжтой, цаатангууд голдуу хаски ижил үүлдрийн нохой үржүүлдгээс үржил селекци, нөхөн хангалт тасалдахгүй байх зэрэг олон талын давуу талтай байгаа зэргийг шат шатны дарга, захирагч нар анхааралдаа авч, энэ салбарыг моторт завь, цасны чарга, нохой чарга, сансрын холбооны Иридүм утсаар хангах нь зүйтэй юм.

Хилчдээ алдаршуулах: Өнөөгийн болон ирээдүйн хилчдийн жудгийг шалгасан үйл явдлууд өрнөсөөр л...

Хөвсгөлд, хилд тээр жил болсон нэгэн явдлыг бодохоор хүрэл зүрх ч хайлмаар...

“Хөвсгөлийн гурван хилчин” гэж түүхэнд орон, хилдээ, эх орондоо амиа өргөсөн ч хүндэлдэг, дурсдаг нь цөөрсөөр, алдаршуулдаггүй ээ, “шалтгаан” нь тактикийн алдаа гаргаснаас амиа алдсан гэдэг.

Үүргээ гүйцэтгэхээр тайга руу явж байгаа болон үлдэж байгаа хилчид, гэр бүлийнхэн юу бодож явдаг, үлддэг бол...

Хуулийн заалтыг ёсчлон хэрэгжүүлэх, хэрэгжүүлсэн нь буруутан болдог жишгийг халах

2019 онд хилийн манааг хоёр өдөр дараалан дагасан, харуулын байранд нь халдан, цонх, хаалгыг (хаалган дээр саврын мөр нь үлдсэн) самардсан баавгайг амь насаа хамгаалан, хуулийн дагуу зэвсэг хэрэглэн устгасныг “Хилийн манаа зэвсэг хэрэглэнэ” гэж хуульд зааснаас биш “ална, устгана” гэж заагаагүй байна хэмээн мушгиж буруутган, эрүү үүсгэн шалган залхааж байсан балмад жишээг цаашид гаргахгүй байх шаардлагатай.

Баавгайг буудан устгаснаа шат дараалан ахлах дарга болон холбогдох хууль хяналт, байгаль орчны байцаагчид мэдэгдсээр атал, хуруу хумс, арьс үс, доньт эд нарт нь гар хүрээгүй, задлан хийхэд алгын чинээ хөдөс л ходоодноос нь гарсан өлөн өлсгөлөн гэдгийг нь нотолсон, шатаан устгасан атлаа хилчдийг “чулуу няслуулсаар” залхаасан түүх давтагдах ёсгүй.

Сэлэнгэ аймгийн Ерөө сумын нутаг Могойт хэмээх газарт 2019 оны аравдугаар сарын 4-ний өдөр Сибирийн хар баавгай малчин айл руу халдаж, аав, хүү хоёрын амь насыг хохироожээ. Тодруулбал, цагдаагийн алба хаагчид эрэн хайх ажиллагаа явуулж, сүйтгэгдсэн гэрийн ойролцоо газарт булсан байсан хүүхдийн цогцсыг, аавын нь биеийн хэсгийг олсон байна. /<https://peak.mn/news/aaw-khuu-khoyor-sibiriin-khar-baawgain-khaldlagad-urtuj-ami-nasaa-al-dsan-khereg-gar-laa/>. Ийм амьд, бодит жишээ байна шүү дээ.

Ахмад хилчин, хурандаа С.Жалбуугийн “Хуулийг заалтаар нь, Зэвсгийг зориулалтаар нь” гэдэг алдарт үгийг амьдралд, албанд жинхэнэ утгаар нь хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Монгол Улсын хилийн тухай хууль. УБ., 2016 он.
2. Монгол улсын аялал жуулчлалын тухай хууль. УБ., 2023 он.
3. Болормаа, Г. Гарын авлага. УБ., 2002 он.
4. Буянбадрах, Ч. “Монгол орны лавлах” эмхэтгэл. УБ., 2008 он.

Хууль сахиулах боловсрол
“Хил судлал”
МОНГОЛ

ХИЛИЙН АЛБАНЫ СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙГ САЙЖРУУЛАХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

SOME ISSUES FOR IMPROVING THE BORDER OFFICE TRAINING PROGRAM

Г.Галбадрах

ДХИС-ийн Удирдлагын академийн Хилийн албаны удирдлага, стратегийн тэнхимийн дэд профессор, докторант, хурандаа

Galbadrakh.G

Associate professor of the Department of Management and strategy of border service, Academy of Management, University of Internal Affairs, doctoral student, colonel

Хураангуй: Хилийн албаны бакалаврын сургалтын онцлог, өнөөгийн байдал, тулгамдсан асуудлыг төгсөгчдийг мөшгөх судалгаагаар тодорхойлон, гадаадын ижил төстэй цэргийн сургуулиудтай харьцуулан судалж, хөтөлбөрийг сайжруулах арга замыг эрэлхийлсэн санал дэвшүүлэхийг зорилоо.

Abstract: The aim is to identify the characteristics, current situation and problems of the Bachelor of Border Service education through a follow-up survey of graduates, compare them with similar foreign military schools, and propose ways to improve the program.

Түлхүүр үгс: Хил хамгаалах байгууллага, хилийн албаны офицер, цэргийн сургалт, чадамж олгох сургалт, хээрийн дадлага сургалт

Keywords: Border protection organization, border officer, military training, competency training, field training

Хилийн албаны мэргэжлийн бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийн зорилго нь улсын хилийн халдашгүй дархан байдлыг хангаж, хил хамгаалалтыг зохион байгуулж, удирдах чадвар эзэмшүүлэх, үндэсний эх оронч үзэл, өргөсөн тангарагтаа үнэнч, албаны ёс зүй, цэргийн хэрэг, бие бялдар, сэтгэл зүйн өндөр төлөвшилтэй, мэдлэг, ур чадвараа тасралтгүй дээшлүүлэх чадвартай, хил хамгаалах байгууллагын хэрэгцээ шаардлагыг хангасан хилчин офицер бэлтгэхэд оршиж байдаг.

“Хил судлал” бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгцээ шаардлага нь Монгол Улсын хилийн халдашгүй дархан байдлыг хангах, улсын хил хамгаалалтыг зохион байгуулж, хилийн асуудлаар байгуулсан Монгол Улсын-Олон Улсын гэрээ хэлэлцээрийг хэрэгжүүлэх, түүнд нийцүүлэн гаргасан хилийн хууль тогтоомж, бусад эрх зүйн баримт бичгүүд, хил хамгаалах байгууллагын хуулиар хүлээсэн чиг үүргийг биелүүлэхтэй холбоотой хүний нөөцөд тавигдаж буй өнөөгийн шаардлагыг хангасан, чадавхад суурилсан мэдлэг, чадвар, хандлага төлөвшсөн офицерыг бэлтгэх асуудал юм¹⁷⁵.

Хилийн албаны мэргэжил эзэмшсэн үе үеийн төгсөгчид хил хязгаараа эрхэмлэн дээдэлж, сахин хамгаалж ирсэн түүхэн уламжлалтай.

Өнгөрөгч зууны 30-аад оны эхээр Монгол Улсын гадаад, дотоод цагийн байдал

¹⁷⁵ “Хилийн алба-эрх зүй” D103802 бакалаврын сургалтын хөтөлбөр 2019 он.

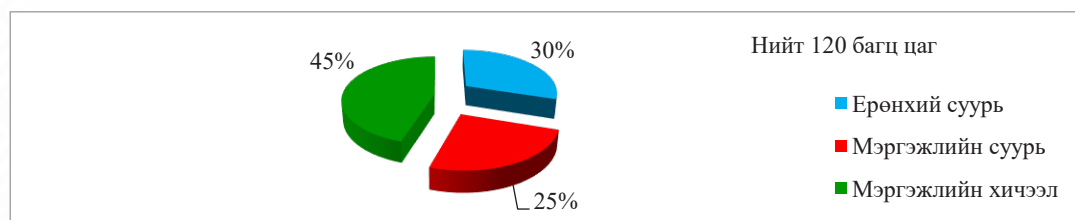
ихээхэн хурцадсаны улмаас төр, засгаас улс орноо батлан хамгаалахын тулд улсын хилийг мэргэжлийн цэргийн хүчээр хамгаалахаар шийдвэрлэн 1933 онд орчин цагийн Хил хамгаалах байгууллагыг, түүнчлэн Дотоод явдлын яамны сайдын 1934 оны 573 дугаар тушаалаар "Хил хязгаарыг хамгаалах шинэ хүчнийг бэлтгэн гаргах" 1 жилийн сургалттай түр курсийг байгуулснаар хилийн албаны мэргэжилтэн анхлан бэлтгэж эхэлсэн түүхтэй.

Одоо мөрдөж байгаа бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийг их сургуулийн сургалтын бодлогын шинэчлэл, захиалагч тал Хил хамгаалах ерөнхий газартай хамтран төгсөгч, суралцагчдаас 2021 онд авсан судалгаанаас гарсан санал, дүгнэлтийн хүрээнд дахин шинэчлэн, сайжруулж 2023 оноос хэрэгжүүлж байна.

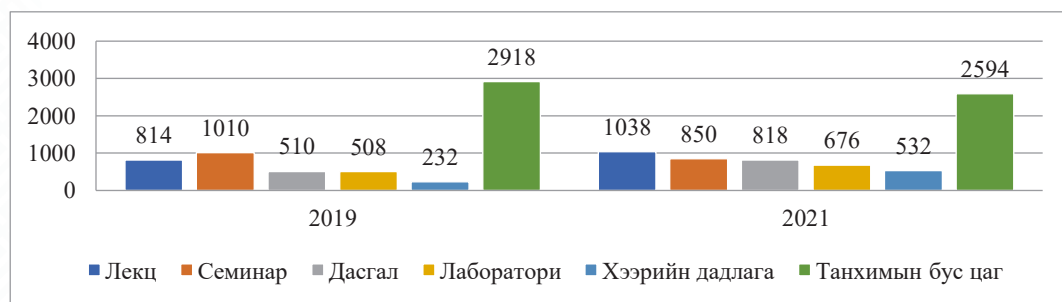
“Хилийн алба” бакалаврын сургалтын 2015 оны хөтөлбөр нь нийт 144 багц цагийн багтаамжтай¹⁷⁶ байсан бол одоо хэрэгжиж байгаа “Хил судлал” бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийн агуулга нь ерөнхий суурь, мэргэжлийн суурь, мэргэжлийн хичээлүүдээс бүрдсэн нийт 120 багц цагийн багтаамжтай.

Танхимын болон танхимын бус сургалтын цагийг харьцуулж үзвэл лекц болон дасгал, лабораторийн хичээлийн цаг нэмэгдсэн боловч семинар, хээрийн дадлага, бие даалтын хичээлийн цагууд багассан үзүүлэлттэй байна.

“Хил судлал” хөтөлбөрийн багтаамж

Танхимын болон танхимын бус сургалтын харьцуулалт

Төгсөгчдийг мөшгөх судалгаа /2021 он/: Төгсөгчдийг мөшгөх судалгааг 2021 онд хилийн 31 ангийн дарга, удирдах бүрэлдэхүүнээс авч нэгтгэхэд:

- Төгсөгчдийн мэдлэг, ур чадварт өгсөн үнэлгээ:
 - Маш сайн-11,
 - Сайн-272,
 - Дунд-453,

¹⁷⁶ “Хилийн алба” D103802 бакалаврын сургалтын хөтөлбөр 2015 он.

- Муу-75,
 - Маш муу-3 буюу олонх нь дунд түвшинд байна гэж үнэлсэн.
2. Төгсөгчдийн мэдлэг, ур чадварыг дээшлүүлэхэд юуг анхаарах вэ? гэсэн нээлттэй асуулгад 24 хариултаас дараах 3 хариулт нийтлэг байна.
- Бие бялдрын болон сэтгэл зүйн бэлтгэлжилтийг сайжруулах,
 - Албаны болон цэргийн хэргийн мэдлэг, чадварыг сайжруулах,
 - Онолоор үзсэн хичээлийг дадлага хийлгэж бататгах гэж хариулсан¹⁷⁷.

Цэргийн сургалт нь танхимд суралцах онолын хичээл 40 орчим хувь, биеэр үйлдэж сурах /аливаа үйлдлийг олон дахин давтамжтай хийлгэж дадал чадвар суулгах/ хичээл 60 орчим хувьтай явагддаг онцлогтой. Жишээлбэл “Галын бэлтгэл” хичээлийн хүрээнд буудлагын зэвсэг, буудах арга барилын талаарх онолын мэдлэгийг тодорхой цагийн багтаамжаар хангалттай үзэж судалсан ч тухайн галт зэвсгээр олон удаагийн давтамжаар илүү олон буудлага үйлдэж байж буудах арга барил, байг устгах чадвар олж авдаг¹⁷⁸.

Хөтөлбөрийн агуулгыг гадаадын ижил төстэй цэргийн сургуулиудтай харьцуулж үзвэл мэргэжлийн суурь хичээл 37,5-43 хувь, мэргэжлийн хичээл 35,2-46,9 хувиар тус тус бага байна. Хэдийгээр ижил төстэй мэргэжил олгодог гадаадын цэргийн сургуулиудын суралцах хугацаа 5 жил боловч нийт хөтөлбөрийн багтаамж 161-180 багц цаг буюу “Хил судлал” хөтөлбөрөөс 25,6-33,3 хувиар их байна.

Хөтөлбөрийг гадаадын ижил төстэй сургуулиудтай харьцуулсан байдал¹⁷⁹

Хөтөлбөр	Сурах хугацаа	Ерөнхий суурь хичээл	Мэргэжлийн суурь хичээл	Мэргэжлийн хичээл	Нийт кр/цаг
Хил судлал хөтөлбөр	4 жил	37кр/34%	29кр/26.8%	42кр/38.8%	120кр
ОХУ-ын Хабаровск хотын Хилийн академи	5 жил	45.2 кр/28%	50.9 кр/31.6%	64.9 кр/40.4%	161 кр
ОХУ-ын Калининград хотын Хилийн академи	5 жил	55.6 кр/33.6%	46.4 кр/28.1%	63 кр/38.3%	165 кр
Эстони Улсын ДЯЯ-ны Хилийн коллеж	3 жил	27 кр/22.5%	32 кр/26.6%	52 кр/50.9%	120 кр
БНХАУ-ын ХАЧА-ийн Хуурай замын цэргийн сургууль	5 жил	54 кр/30%	46.8 кр/26.6%	79.2 кр/44%	180 кр

¹⁷⁷ Төгсөгчдийг мөшгих судалгаа /2021 он/ ХХЕГ.

¹⁷⁸ Емец В.С., Сажин А.И. Личностно-ориентированное обучение: учеб. пособие в понятиях, схемах, таблицах/. Пограничная академия, 2005.

¹⁷⁹ Тухайн цэргийн сургуулийг төгсөгчдийн дипломоос авав.

Дүгнэлт

Цэргийн сургуулийн сургалтын үйл ажиллагаа нь чадамжид суурилсан, онолын мэдлэгийг хээрийн дадлагын хичээлээр бататгаж, цагийн байдлын ямарч нөхцөлд цэргийн хэргийн тактик үйл ажиллагааг биеэр хийж гүйцэтгэх чадвар бүхий алба хаагч-офицер бэлтгэхэд чиглэгдсэн байдаг¹⁸⁰.

Мөн хилийн албаны хээрийн дадлага, сургалт нь танхимын сургалтаар үзэж судалсан онолын мэдлэгийг хилийн заставын бодит орчин нөхцөлд биеэр хийж гүйцэтгүүлэн бататгаж, хилийн аюулгүй байдлыг хангах, улсын хил хамгаалалт, хилийн заставын үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулах, хилийн манаа, харуулын албанд үүрэг гүйцэтгэх чадвар эзэмшүүлдэг онцлогтой, үр дүнтэй, сургалтын уламжлалт арга хэлбэр юм¹⁸¹.

Хээрийн дадлагын хичээлээр ердийн хил хамгаалалтын үед хилийн заставын хариуцсан хэсэгт улсын хил хамгаалалтыг зохион байгуулж удирдах, цагийн байдлыг судлах, үнэлэх, дүгнэх, түүнд тохирсон шийдвэр гаргах, хоногийн хил хамгаалах төлөвлөгөө боловсруулах, хил хамгаалах томилгооны хуваарь хийх, улсын хилийг хүч нэмэгдүүлэн хамгаалах болон хилийн эрлийн үед хариуцсан хилийн заставын хэсэгт заставын даргын авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ зэрэг сэдвийн хүрээнд сонсогчдод ур чадвар, дадал олгодог.

Гадаадын ижил төстэй мэргэжил олгодог цэргийн сургуулиудын хээрийн дадлага, сургалтын үргэлжлэх хугацаа 21-45 хоног байдаг бол “Хил судлал” хөтөлбөрийн хээрийн дадлагын сургалт 5-7 хоногийн хугацаанд үргэлжилж байна.

Иймд тус сургалтын хөтөлбөрийн агуулгад байгаа цэргийн хэрэг, хилийн албаны хичээлүүдийн багтаамж, хээрийн дадлага, сургалтын үргэлжлэх хугацааг хилийн цэргийн албаны онцлогт нийцүүлэн нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Санал

1. “Хил судлал” бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийг Хил хамгаалах байгууллагын захиалга, ажлын байрны эрэлт хэрэгцээ, шаардлагын дагуу Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах арга хэмжээ, Монгол Улсын Төрөөс хилийн талаар баримтлах бодлого, Монгол Улсын хилийн халдашгүй дархан байдлыг хангах албаны үйл ажиллагааг гардан зохион байгуулах мэдлэг, чадвар, хандлага олгох зорилго, чиглэлд нийцүүлэн шинэчлэн боловсруулах;

2. Бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийн 120 багц цагийн багтаамжийг нэмэгдүүлж, дараах чиглэлийн хичээлүүдийг нэмж оруулах; Үүнд:

- “Хил хамгаалалтын тактик”;
- “Хилийн инженерийн байгууламжийн хангалт”;
- “Хилийн цэргийн ар талын хангалт”;

¹⁸⁰ Давыдов В.П. Педагогика высшей школы Федеральной Пограничной службы Российской Федерации. Академия ФПС России, 2002.

¹⁸¹ Вдовюк В.И., Шабанов Г.А. Педагогика высшей военной школы. Современные проблемы в структурно-логических схемах. М.: ВУ, 1996.

- “Цэргийн сэтгэл зүйн хангалт”
- “Шалган нэвтрүүлэх алба”;
- “Хилийн боомтын аюулгүй байдал”;
- “Галын бэлтгэл”;
- “Ерөнхий цэргийн тактик”;
- “Хил хамгаалалтын техник хэрэгслийн ашиглалт”;

3. Хээрийн сургалт, дадлагад төлөвлөгдсөн багц цагийг нэмэгдүүлэх;

Бакалаврын сургалтын хөтөлбөрт дээрх өөрчлөлтүүд орсноор хөтөлбөрийн зорилго, зорилт хангагдаж, хил хамгаалах байгууллагын хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн хилчин-офицер бэлтгэх боломж бүрдэнэ гэж үзэж байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Емец В.С., Сажин А.И. Личностно–ориентированное обучение: учеб. пособие в понятиях, схемах, таблицах/. Пограничная академия, 2005.
2. Давыдов В.П. Педагогика высшей школы Федеральной Пограничной службы Российской Федерации. Академия ФПС России, 2002.
3. Вдовюк В.И., Шабанов Г.А. Педагогика высшей военной школы. Современные проблемы в структурно-логических схемах. М.: ВУ, 1996.
4. ОХУ, БНХАУ-ын ижил төстэй мэргэжил олгодог цэргийн сургуулийн төгсөгчийн дипломууд.
5. Төгсөгчдийг мөшгөх судалгаа /2021 он/ ХХЕГ.

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭЛ СУДЛАЛ

НИЙГМИЙН АЖИЛ ХӨТӨЛБӨРИЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ ЧИГ ХАНДЛАГА

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL WORK PROGRAMS

Б. Галбадрах

ДХИС-ийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Нийгмийн ажил, сэтгэл зүйн тэнхимийн профессор, доктор, дэд профессор, дэд хурандаа

Galbadrakh.B

Professor of the Department of social work and psychology, Study and research unit №403-School of Court Decision Execution, University of Internal Affairs, Ph.D, associate professor, lieutenant colonel

Хураангуй: Нийгмийн ажил нь хүн амын бүлэг бүрийн нийгмийн хамгаалал, тусламж, дэмжлэг үзүүлэх зорилготой энэ чиглэлийн ажилтны олон төрлийн үйл ажиллагааны нэгдэл юм. Орчин үеийн нийгмийн ажил нь нийгэм, бүлэг, хувь хүний түвшинд олон төрлийн асуудлыг шийдвэрлэдэг. Нийгмийн ажлын объект нь ихэвчлэн амьдралын хүнд хэцүү нөхцөл байдалд орсон, нийгэмд дасан зохицохтой холбоотой асуудлыг бие даан шийдвэрлэх чадваргүй хүмүүс болдог. Хорих байгууллага дахь нийгмийн ажил нь нэг чиглэлтэй биш бөгөөд тусламж, дэмжлэг үзүүлэх, нийгэмшүүлэх оновчтой арга замыг тодорхойлохыг чиглэл болгодог. Тухайлбал, хорих ял эдэлж байгаа, сулагдсаны дараа өөрт тулгамдаж буй нийгмийн асуудлыг гэмт хэргийн бус аргаар бие даан шийдвэрлэх чадварт сургах учиртай.

Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Нийгмийн ажил хөтөлбөрөөр төгсөгчид нь гэмт хэрэг үйлдсэн, нийгэмд тогтоосон дэг журмаас гажсан хүмүүс буюу хоригдлыг нийгэмшүүлэх, хүмүүжүүлэх, тэдэнд боловсрол, хөдөлмөрийн дадал олгох ихээхэн хариуцлагатай албан үүргийг гүйцэтгэдэг.

Илтгэлд тус сургуулийн Нийгмийн ажил хөтөлбөрийг хөгжүүлэх зарим чиг хандлагыг тодорхойлсон.

Abstract: Social work is a combination of various activities of workers in this area, which aims to provide social protection, assistance and support to each group of the population. Contemporary social work addresses a wide range of issues at the societal, group, and individual levels. The objects of social work are often people who are in difficult life situations and are not able to independently solve problems related to social adaptation. Social work in prisons is not unidirectional and focuses on determining optimal ways of providing assistance, support, and socialization. For example, those who are serving a prison sentence and after their release should be trained in the ability to independently solve social problems in a non-criminal way.

Training and research class 403-Social work program graduates of the school of judicial decision-making service perform highly responsible official duties of socializing and educating people who have committed crimes and deviated from the established order of society, or prisoners, and provide them with education and work practices.

The report outlined some trends in the development of the school's Social Work program.

Түлхүүр үгс: нийгмийн ажил, хөтөлбөр, хоригдол, гэмт хэрэг

Keywords: social work, programs, prisoner, crime

Хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл явц нь хоригдолд хүнлэг, энэрэнгүй хандахад үндэслэсэн байх учиртай. Ингэснээр гэмт хэрэг үйлдсэн хүнтэй үр дүнтэй харилцаа тогтоох бөгөөд ингэснээр гэм буруугаа ухамсарлаж, ойлгож эхэлдэг байна. Үйлдсэн гэмт хэрэгтэй гэмших байдалд хувийн хүчин чармайлт, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, нийгэмшүүлэх үйлчилгээ, ар гэрийнхний тусламж, дэмжлэг чухал үүрэгтэй юм. Энэ үйл явцад хорих байгууллагын нийгмийн ажилтан чухал үүргийг гүйцэтгэдэг.

Хорих байгууллагын нийгмийн ажилтан нь тухайн чиглэлийн мэргэжлийн алба хаагчийн хувьд хорих ял эдэлж байгаа хүнийг нийгэмшүүлэх, үйлдсэн гэмт хэргийн хохирол, хор уршгийг нь ухамсарлуулах, сургах, хөдөлмөрийн дадал олгох, нөлөөллийн арга хэмжээ зохион байгуулах, нийгмийн асуудлыг нь шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, түүний эрхийг хамгаалах зэрэг чиг үүргийг хэрэгжүүлж, өдөр тутамдаа хамгийн ойр ажилладаг хүн юм. Харин ял эдлүүлэх байгууллагын зүгээс нийгмийн ажилтны эзэмшсэн мэдлэг, ур чадварыг бүрэн ашиглах, чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд нөхцөл боломжоор хангах учиртай. Өөрөөр хэлбэл хорих байгууллагын нийгмийн ажилтан нь олон чиг үүргийг нэгэн зэрэг хэрэгжүүлдэг, зохион байгуулалт, дүн шинжилгээ, судалгаа шинжилгээ, сурган хүмүүжүүлэх олон талт мэдлэг, ур чадвартай алба хаагч юм.

Хорих байгууллагын нийгмийн ажил хоригдлыг нийгэмшүүлэх, сэтгэл зүйн хувьд өөрийгөө удирдах хянах чадвар суулгах, гэр бүл үр хүүхдийнхээ өмнө хүлээх хариуцлагыг ухамсарлуулах зэрэг хувь хүнийх нь хувьд чиглэсэн үйл ажиллагааг түлхүү явуулахын зэрэгцээ суллагдах дөхсөн хоригдлын гэр бүлд чиглэсэн зөвлөгөө өгөх, хүлээн авах орчин бүрдүүлэх, ажил хөдөлмөрт зуучлах, бичиг баримтжуулах зэрэг хэрэгцээ шаардлагаас үүдэн хоригдлын гэр бүл, хамт олон, байгууллага олон нийттэй ажилладаг онцлогтой.

Жишээ нь Америкийн Нэгдсэн Улсад хорих байгууллагын нийгмийн ажилтан нь ял шийтгэлээс илүү урьдчилан сэргийлэх, нөхөн сэргээх ажилд анхаарлаа хандуулж ажилладаг бөгөөд гэмт хэрэгтэй холбоотой эрсдэлд хүчин зүйлсийг бууруулж, үр бүтээмжтэй амьдрах аюулгүй орчныг бүрдүүлэхийн төлөө ажилладаг байна. Энэ чиглэлээр бодлогын нөлөөллийн ажил хийж буй нийгмийн ажилтан хүний хүний эрхийг хамгаалах, гэр бүлтэй ажиллах, кейс менежмент, хямралын үеийн интервенц зэрэг чиглэлээр ажилладаг. Ингэж ажиллахдаа хүний ялгаатай байдал, онцлог талыг хүндэтгэдэг байна.

Дэлхийн дийлэнх орнууд өөрийн улсын хорих ял эдлүүлэх тогтолцоог олон улсын стандартад /НҮБ-ын хоригдлуудтай харьцах наад захын жишиг дүрэм 1955, хоригдлуудтай харьцах наад захын жишиг дүрэм 2014 /Манделлын дүрэм// нийцүүлэх зорилго тавьж байна.

Энэ нь зөвхөн хорих байгууллагын дэд бүтэц, барилга байгууламж, харуул хамгаалалтын зохион байгуулалтыг хамарч байгаа бөгөөд нийгэмшүүлэх ажлыг хоёрдугаарт тавьсан.

Эрдэмтэн судлаачдын үзэж байгаагаар тухайн олон улсын стандартад бүрэн нийцүүлэх боломжгүй ч чиглүүлэгч болгон ашиглаж болно гэж тэмдэглэсэн байдаг.

Мөн бодлогын хүрээнд хорих ял эдлүүлэх тогтолцоо олон улсын стандарт-д нийцүүлэхээр тэмүүлж байгаа хорих байгууллагын нийгмийн ажилтнууд зөвхөн хоригдлын ахуйн хангамжид анхаарал хандуулж нийгэмшүүлэх ажлыг тэр бүр анхаарахгүй байна.

2016 оны байдлаар ШШГЕГ-ын хорих байгууллагуудад 66 нийгмийн ажилтан ажиллаж байснаас 16% нь мэргэжлийн нийгмийн ажилтан байсан. Бусад нийгмийн ажилтан алба тушаалд ажиллаж буй хүмүүсийн хувьд эрх зүйч, багш, улс төр судлаач болон бусад мэргэжлийн хүмүүс ажиллаж байжээ.

MNS5323-94: 2009 стандартад “Нийгмийн ажил” нь нийгмийн өөрчлөлтийг дэмжиж, хүмүүсийн харилцаан дахь бэрхшээлтэй асуудлыг шийдвэрлэх, хүмүүсийн сайн сайхны төлөө тэднийг чадваржуулж эрх чөлөө, боломжийг нь өргөжүүлэхэд туслах мэргэжлийн үйл ажиллагаа юм гэж тодорхойлсон байна. Үүнээс харахад нийгмийн ажилтан хүн нь нийгмийн өөрчлөлтийн талаар мэдрэмжтэй, хүмүүсийн сайн сайхны төлөө тэмцэх, хувь хүн, бүлэг, гэр бүлийн амьдралын, зан төлөвт нөлөөлөх орчны хүчин зүйлүүдийг тодорхойлох, тэдэнд дэмжлэг үзүүлэх чадвартай хүмүүсийг ойлгож болох юм.

Дотоод хэргийн их сургуулийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулиас 2017 оноос “Нийгмийн ажил” хөтөлбөрийг боловсруулж, хорих байгууллагад ажиллах цэргийн хэргийн мэдлэгтэй, тэсвэр хатуужилтай, онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед үүрэг гүйцэтгэх чадвартай, “эрх зүйн” мэдлэгтэй мэргэжлийн нийгмийн ажилтныг бэлтгэж эхэлсэн. Хөтөлбөрийн зорилгыг “Нийгмийн тэгш байдал, шударга ёс, хүний эрх, эрх чөлөөг дээдэлсэн, нийгэм болон хүмүүсийн сайн сайхны төлөө нөөц бололцоогоо дайчлах хүсэл эрмэлзэлтэй, мэргэжлийн ёс суртахуунтай, нийгмийн тодорхой бүлгүүд, ялангуяа хорих ял эдэлж буй хүмүүст нийгмийн ажлын үйлчилгээг багаар болон бие даан үзүүлэх мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвар эзэмшсэн мэргэжилтэн бэлтгэхэд оршино” гэж тодорхойлсон.

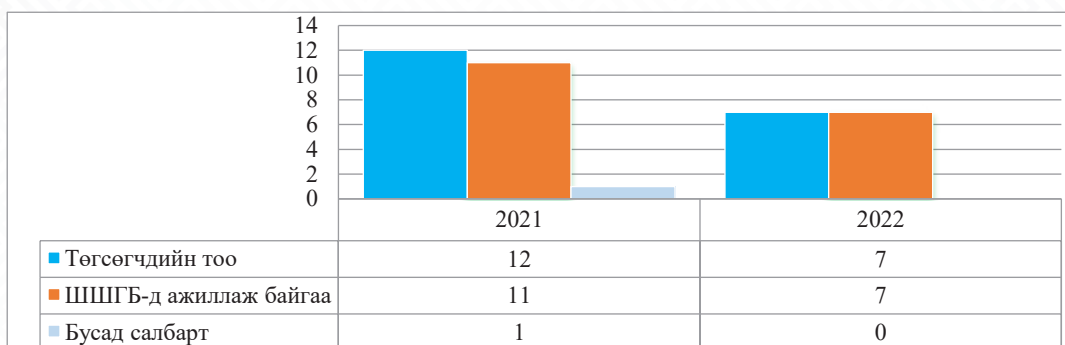
Тус хөтөлбөрт MN S 5323-94: 2009 стандартад заасан ерөнхий суурь, мэргэжлийн, мэргэшүүлэх хичээлүүдээс гадна хорих ял, хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаа, хорих байгууллагын аюулгүй байдал, хорих байгууллагад явуулах нийгмийн ажил, тусгай бэлтгэл, галын бэлтгэл, цэргийн байр зүй, бие хамгаалах бэлтгэл зэрэг хичээлүүд заагдаж байна.

Үүнээс гадна практик байгууллага, их, дээд сургууль, төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллаж байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн албаны сургуулийн Нийгмийн ажлын хөтөлбөр нь 2 удаагийн төгсөлтийг хийгээд байна.

“Хууль сахиулах боловсрол”

Хөтөлбөр хэрэгжиж эхэлснээс хойш хорих байгууллагад ажиллаж байгаа 60 нийгмийн ажилтны 50% нь мэргэжлийн нийгмийн ажилтан эзлэх болсныг тэмдэглэх нь зүйтэй.

Хүний амьдралд өдөр бүр ямар нэгэн сорил гарж ирдэгтэй адил хорих ял эдлүүлэх ажиллагаанд сэтгэцийн эмгэгтэй, хөгжлийн бэрхшээлтэй хоригдлыг ял эдлүүлэх асуудал үүссэн нь хөтөлбөр хэрэгжүүлэгч тэнхимийн судалгааны голлох чиглэл болоод байна.

Бид 2023 онд хөтөлбөр сайжруулах ажлын хүрээнд төгсөгчдөөс сургалтаас олж авсан мэдлэг, ашиглах чадварын талаар авсан судалгааны дүнгээс харахад онол арга зүй эзэмшсэн байдал хангалттай 60%, мэргэжлийн суурь хичээлийн ач холбогдол хангалттай 70%, мэргэжлийн хичээлээс олж авсан мэдлэгийн өгөөж хангалттай 80%, ерөнхий гадаад хэлний мэдлэг төдийлөн хангалтгүй 30%, ажлын байранд зайлшгүй шаардлагатай мэдлэг эзэмшсэн байдал хангалттай 70%, суралцах явцын мэдлэг практикт нөлөөлсөн эсэх дунд буюу 50% байна. Үүнээс дүгнэхэд ерөнхий гадаад хэлний сургалтыг сайжруулах, дадлагын цагийг нэмэгдүүлэх, мөн практик байгууллагатай хамтарсан сургалтын зохион байгуулах шаардлагатай байгааг харуулж байна.

Судалгааны үр дүнд суурилан сонсогчдын дадлагын сургалтад ач холбогдлыг өгч хичээлийн 2 дугаар улирлын төгсөлд хорооны нийгмийн ажил, 4 дүгээр улирлын төгсөлд халамжийн байгууллагын үйл ажиллагаатай танилцах, 6 дугаар улирлын төгсөлд хорих байгууллага дахь нийгмийн ажил танилцах, 7 дугаар улирлын дараагаар хорих байгууллага дахь нийгмийн ажлын чиглэлээр үйлдвэрлэлийн дадлагад хамруулж эхлээд байна. Учир нь хорих байгууллагад ажиллах нийгмийн ажилтан нь зөвхөн хоригдлыг нийгэмшүүлэхээс гадна, тэдгээрийн нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх олон талт мэдлэгийг эзэмших шаардлагатайг удирдлага болгосон юм.

Үүнээс гадна практик байгууллагатай хамтран тэргүүний туршлагыг нэвтрүүлсэн хорих ангид танхимын дадлагыг зохион байгуулж байна.

Танхимын дадлага сургалтыг зохион байгуулснаар хичээлээр олж авсан онолын мэдлэгийг цаг тухайд нь бататгаж, хоригдлыг нийгэмшүүлэх ажлын зохион байгуулалт, зохион байгуулж буй арга хэмжээнүүд, үйлдвэрлэл, сургалтын хэрэглэгдэхүүн, цахим номын сан, кино театр зэрэгтэй танилцуулах боломжийг олгож байгаа юм.

Үүнээс гадна зарим хорих ангитай хамтран хоригдлын дунд зохион байгуулдаг олон нийтийн арга хэмжээг зохион байгуулаад байна. Тухайлбал, 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангитай хамтран хүмүүжигчдийн шинэ жилийн арга хэмжээ, мэдлэг сорих тэмцээн, эх үрсийн баярыг тохиолдуулан “Эх үрс-Илтгэлт ирээдүй” өдөрлөгийг зохион байгуулсан. Үүний ач холбогдол нь төгсөгчид практик байгууллагад томилогдсоны дараа эдгээр арга хэмжээг бие даан, ажлын хамт олонтойгоо хамтран зохион байгуулах чадварыг эзэмшүүлэхэд оршиж байгаа юм.

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын статистик мэдээгээр дэлхийн хүний амын ойролцоогоор 10% буюу 650 сая гаруй хүн хөгжлийн бэрхшээлтэй байна. Монгол Улсад 2019 оны байдлаар 107,075 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байснаас 32% нь 34 хүртэл насны, 61.4% нь 35-64 насны, 6.6% нь 64-өөс дээш насны хүмүүс эзэлж байсан байна. Жилд 3000 гаруй хүн хөгжлийн бэрхшээлтэй гэж тооцогдож байгаа нь хөдөлмөрийн чадвартай иргэдийн дунд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо нэмэгдэж байгаа анхаарал татаж байна.

2023 оны байдлаар ШШГЕГ-ын харьяа хорих байгууллагуудад 4200 гаруй хоригдол ял эдэлж байгаагаас 165 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ял эдэлж байна. Үүнээс 15 хэл яриа, сонсголын бэрхшээлтэй хүн байна.

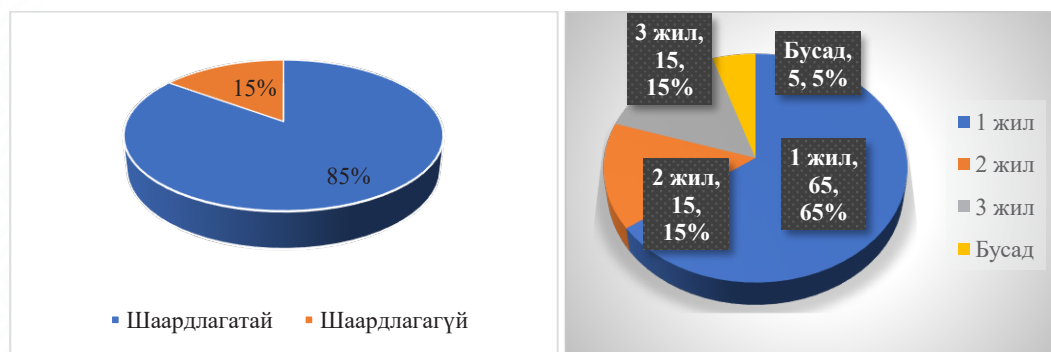
“Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үзүүлэх нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөр эрхлэлтийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг сайжруулах”

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын салбарын 2021-2024 оны стратеги төлөвлөгөөний **Зорилт 1. Хүн ам, гэр бүлийн хөгжил, хамгааллын тогтолцоог бэхжүүлнэ:**

1.1.3. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үзүүлэх нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөр эрхлэлтийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг сайжруулах” гэж заасан.

Хорих байгууллагын нийгмийн ажилтан нь гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг нийгэмшүүлэхэд тэдэнтэй итгэлцэх харьцааг үүсгэх хэрэгтэй байдаг. Хорих ял эдэлж байгаа хэл яриа, сонсголын хүнтэй харьцахад хүндрэл бэрхшээл учирдаг, хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын салбарын 2021-2024 оны стратеги төлөвлөгөөний зорилтыг биелүүлэхийн тулд Нийгмийн ажил хөтөлбөрт суралцаж байгаа сонсогчдод 4 дүгээр улиралд Дохионы хэл хичээлийг зааж эхлээд байна. Мөн харааны бэрхшээлтэй хоригдолтой ажиллах, нийгэмшүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг зохион байгуулахад брайл үсгийн мэдлэгийг эзэмшүүлэх шаардлага тун удахгүй үүсэхийг үгүйсгэж болохгүй.

Үүний зэрэгцээ бид төгсөгчдөө давтан сургах чиглэлийг баримтлан ажиллаж байгаа бөгөөд практик байгууллагад ажиллаж байгаа төгсөгчдөөс “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчдад зориулсан давтан болон мэргэшүүлэх сургалт зохион байгуулах хэрэгцээ, шаардлага байгаа юу?” гэх асуултад судалгаанд хамрагдсан төгсөгчдийн 85% нь шаардлагатай, 15% шаардлагагүй хариулсан байна.

Давтан болон мэргэшүүлэх сургалтыг зохион байгуулах хугацааны талаар асуултад төгсөгчдийн 5% нь бусад, 15% нь 2 жил, 15% нь 3 жил, 65% нь 1 жилийн дараа гэж хариулсан байна.

Мэдээжийн хэрэг нийгмийн өөрчлөлт, хөгжилтэй уялдан, үе үеийн төлөөлөлтэй ажиллах шаардлага бий болдог учир нийгмийн ажилтныг тогтмол хөгжүүлэх, давтан мэргэшүүлэх хэрэгцээ үүсээд байгаа билээ.

Дүгнэлт

Нийгмийн ажил хөтөлбөрийн сайжруулалтын чиг хандлагыг дараах байдлаар дүгнэж байна:

1. Мэргэжлийн, мэргэшүүлэх хичээлээр олж авсан онолын мэдлэгийг цаг тухайд нь танхимын дадлага хичээлийг зохион байгуулж бататгаж байх;

2. Практик байгууллагаас зохион байгуулж байгаа хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаанд сонсогчдыг оролцуулах;
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хоригдолтой ажиллахад чиглэсэн хичээлийг шинээр боловсруулах;
4. Төгсөгчдийг тодорхой хугацааны давтамжтайгаар давтан сургах чиглэлийг баримтлан ажиллах чиг хандлагатай байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Үндсэн хууль // Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 1992. №1.
2. Эрүүгийн хууль /Шинэчилсэн найруулга/ // Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2016. №7.
3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль // Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2017. №24.
4. С.Нарангэрэл. Эрх зүйн толь бичиг. Уб., 2008.
5. В.М.Анисимков, В.И. Селиверстов. Уголовно-исполнительное право. Краснодар., 2003.
6. Южанин В.Е. Уголовно-исполнительные правоотношения : лекция. Рязань. 2000.
7. Селиверстов В.И. Теоретические проблемы правового положения, отбывающих наказания. М., 1992.
8. Круглов В.Г. Генезис правового статуса осужденных к лишению свободы в Российском государстве (1917-1997 гг.) : хууль зүйн докторын зэрэг горилсон диссертацийн ажлын хураангуй. Владимир, 2004.
9. Михеева С.В. Правовое положение осужденных, содержащихся в исправительных колониях особого режима : хууль зүйн докторын зэрэг горилсон диссертацийн ажлын хураангуй. Самара, 2011.
10. Монгол хэлний их тайлбар толь, <http://www.mongoltoli.mn/>.

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

ХОРИГДЛЫГ НИЙГЭМШҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД БЭЛТГЭГДЭЖ БУЙ СУРАЛЦАГЧДЫН СУРАЛЦАХУЙД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

PROBLEMS FACED BY STUDENTS PREPARING FOR PRISONER SOCIALIZATION ACTIVITIES

П.Баярбаатар

Доктор, хошууч

Bayarbaatar. P

Ph.D in Law, major

М.Даваабат

ДХИС-ийн докторант, ахмад

Davaabat. M

Doctoral student of the University of Internal Affairs, Mongolia, captain

Хураангуй: Хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах мэргэжилтнийг бэлтгэж буй Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны сургуулийн 92 сонсогчоос харилцааны ур чадвар илрүүлэх, суралцахуйн хэв маягийг тодорхойлох сорил авч, өгөгдлийг SPSS 26 программ хангамжаар шинжлэн судалж, суралцахуйд нөлөөлсөн хүчин зүйлийг илрүүлэх зорилго бүхий онол, практикийн дүгнэлт, саналыг дэвшүүлсэн болно.

Abstract: 92 trainees of the Court School, which prepares experts for organizing prisoner socialization activities, overcame the challenge of determining communication skills and learning methods, analyzed data with SPSS 26 software, and presented theoretical and practical conclusions and suggestions. with the aim of determining the factors affecting learning.

Түлхүүр үгс: хорих байгууллагын нийгмийн ажил, хоригдлыг нийгэмшүүлэх, засрал хүмүүжил, сургалт, нийгмийн ажилтан.

Keywords: social work in prisons, rehabilitation of prisoner, rehabilitation and training, social worker.

Оршил

Нийгэмшүүлэх ажил нь хүний амьдралын явцад оюун санаа, эдлэх эрх, үүрэг хариуцлага, хөгжих боломжийн хувьд алдагдаж гээгдсэн “үнэт зүйл”-ийг эргүүлэн авч ирэхийн төлөө ажилладаг мэргэжил билээ. Өөрөөр хэлбэл энэхүү мэргэжлийн үйл ажиллагааг хүргэдэг нийгмийн ажилтан нь ядуу, ажилгүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй, хүчирхийллийн хохирогч, архичин, мансуурагч өнчин болон хараа хяналтгүй хүүхэд, гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдол зэрэг тусламж хэрэгтэй бүхий л хүнд амьдрах итгэл, үнэт зүйлсээ олж авахад чиглэгдсэн үйл ажиллагааг зохион байгуулахын тулд их сургуульд эзэмшсэн мэдлэг, чадвар, хандлага, хүч хөдөлмөрөө зарцуулдаг хүмүүнлэгийн мэргэжилтэн юм. Үүний дундаас хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаа нь ял эдлүүлэх болон суллагдсаны дараа гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт

зуршлаас нь татгалзуулах зэрэг хуулиа сахидаг (law binding) иргэншсэн бие хүн болон төлөвшүүлж нийгмийн хэвийн амьдралд нэгтгэх эрх зүй, сэтгэл зүй, боловсролын болон менежментийн цогц арга хэмжээний¹⁸² үр дүн гэж үзсэн нь нийгмийн ажилтны мэргэжлийн чадамжийг тодорхойлж буй хэрэг юм. Тэгвэл энэхүү олон талт мэргэжлийн боловсролыг эзэмшүүлэх буюу мэргэжилтнээр бэлтгэгдэх суралцагчийн суралцахуйд тулгамдаж буй асуудлыг судлан үзэх нь хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнг дээшлүүлэх учиртай хэмээн үзлээ.

Дэлхий нийтээр хорин нэгдүгээр зууны боловсролын үндсэн зорилго нь хувь хүний ялгаатай байдлыг харгалзан хүний нэр төр, авьяас чадвар, амьдралын сайн сайхан бүхнийг хүрээлэн буй бусад хүмүүс, байгальтай уялдуулан, хадгалан бэхжүүлэхэд оршино гэжээ. (Мягмарсүрэн, 2022) Энэ зорилгыг хүмүүнлэг үзэл гэж тодорхойлж болох бөгөөд түүнийг онол, практикийн талаас нь судалж үзэх явдал ЮНЕСКО-ийн зорилго болон хэрэгжиж байна. Сүүлийн жилүүдэд “зөөлөн”, “хөрвөх”, “когнитив бус”, “хорин нэгдүгээр зууны” (ШУТИС, 2018) зэрэг чадварыг залуу үед төлөвшүүлэх асуудалд ач холбогдолд өгч байгаа нь боловсролын агуулга, арга зүйн талаарх өнөөгийн үзэл санааг улам бүр хөгжүүлсээр иржээ. Үүний тод илрэл нь нийгэмд өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэхийн тулд хувь хүнээс бүтээлч сэтгэлгээ, ажил хэрэгч байдлыг хөгжүүлэх асуудлыг зөвхөн боловсролын байгууллага бус, ажил олгогч байгууллагууд шаардаж байгаагаар илэрхийлж болно. Хэдийгээр энэ шаардлага нийгэм, эдийн засагт боловсролын гүйцэтгэх үүрэг чухал боловч хүний амьдралын олон талт нөхцөл байдлаас үзэхэд, хувь хүн, нийгмийн бүлгүүдэд зайлшгүй шаардлагатай чадвар (цаг үеэ олсон мэргэжлийн мэдлэг, олон талт хөрвөх чадвар, зөв хандлага, алсыг харсан үнэт зүйлсийг төлөвшүүлэх) учраас нийгэм цаг үеийн нөхцөл байдлаас хоцроогүй, ирээдүйг тооцсон мэргэжлийн боловсрол эзэмшүүлэхэд анхаарлаа хандуулах нь зүйтэй хэмээн үздэг эрдэмтэдтэй санал нэгдэж явдаг.

Ийнхүү олон улсын баримт бичиг, Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, боловсрол судлалын эрдэмтэн, судлаачдын үзэл баримтлалд тулгуурлан ХЗДХЯ-ны харьяа агентлаг болон онцгой байдал, хууль зүйн бусад салбарын хүний нөөцийг тасралтгүй 90 жилийн хугацаанд бэлтгэж ирсэн ДХИС-ийн хувьд тухайлан багш, сонсогчийг үнэт зүйл хэмээн эрхэмлэн, тэдний авьяас чадвар, хүсэл зорилгоо биелүүлэх боломжийг олгох, суралцах орчин нөхцөл, технологи, хөтөлбөрийн шинэчлэлийг үе шаттайгаар зохион байгуулж ирсэн түүхтэй байна. Энэхүү үйл ажиллагааг тухайлан дурдвал Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тусгай, төрөл мэргэжлийн алба хаагчдын мэргэжлийн хүмүүжил, хандлага, эрхэмлэх үнэт зүйлийг төлөвшүүлэх, тэднийг давтан сургаж мэргэшүүлэх буюу тасралтгүй хөгжүүлэх, дээшлүүлэх үйл ажиллагааг бүрэлдэхүүн сургууль, салбар, нэгж, багш, ажилтнаараа дамжуулан зохион байгуулж албан боловсрол, албан бус боловсролын олон талт үйлчилгээг хүргэж ирснийг цохон тэмдэглэх нь зүйтэй юм.

¹⁸² Баттулга.Г, Хорих ял эдлэгсдийг нийгэмшүүлж буй олон улсын туршлага “Хорих байгууллагад явуулах нийгэмшүүлэх ажлын үр нөлөөг дээшлүүлэх арга зам” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, 2016 он, 8 дахь тал

Гэсэн хэдий боловч ДХИС-ийн өмнө хурдацтай өөрчлөгдөн, хувьсаж буй нийгмийн шалгуурыг даван туулж буй шинэ үеийн сонсогч буюу дэлхий нийтэд gen”z”-ийн үеийнхэн хэмээн нэрлэгдэх болсон сонсогчдод боловсрол эзэмшүүлэх, сургах асуудалтай тулгарч байна. Өөрөөр хэлбэл өнөөдрийн дэлхий дээрх 16-25 хүртэлх насны тэрбум гаруй залуус урд өмнө байгаагүйгээр хамгийн их мэдээлэлтэй, идэвхтэй, өөр хоорондоо тив харгалзахгүй харилцаа холбоотой, хөдөлгөөнтэй шинэ үеийнхэн байгаа тул тэдэнд боловсрол эзэмшүүлэх үйл ажиллагаанд анхаарал хандуулж, уламжлалт арга барилаар сургалт зохион байгуулах нь зүйтэй юу, үгүй юу гэдгийг бодох цаг болжээ.

Энэхүү шинэ үеийг залуус интернэтийн хөгжилтэй зэрэгцэн, технологид ойр өссөн дижитал үеийнхний хувьд эцэг, эх нь илүү бие даасан буюу дураар нь, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлдэг, нээлттэй харилцааны хэлбэртэйгээр хүмүүжүүлсэнтэй холбоотойгоор бусдаас үл шалтгаалах буюу зөвхөн өөрийн өнцгөөс асуудалд хандах, амархан баярлах, гомдох зэрэг сэтгэл зүйн онцлогтой, дижитал хэрэгслээс хамааралтай буюу шаардлагатай бус харилцаанд хүртэл ашиглах нийтлэг хэв маягтай, ажил болон амьдралаа уян хатнаар зохицуулах хүлээлттэй, нэг асуудлаас нөгөө асуудалд хурдан шилжих сонирхолтой бөгөөд тогтсон хуучин хэв маягийг хүлцэн тэвчдэггүй, янз бүрийн сорилтоор өөрийгөө болон бусдыг турших хандлагатай байдгаас гадна хэт даяарчлагдсан зэргээс шалтгаалан эх оронч ба үндсэрхэг үзлээс холдсон, гадаад улсад амьдрах сонирхолтой гэж судлаачид нийтлэг байдлаар дүгнэдэг байна. (Буяндэлгэр.А, 2021)

Үндсэн хэсэг

ДХИС-ийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны сургуульд суралцаж буй gen”z” үеийн суралцагчдын харилцааны ур чадвар буюу сонсох, хүнд зөв ойлголт өгөх буюу ярих, санал шүүмж илэрхийлэх болон хүлээж авах, сэтгэл хөдлөлийн хариу үйлдэлтэй зохицох чадварыг, суралцах хэв маягтай холбон судалсан үр дүнг танилцуулахын өмнө онол, үзэл баримтлалыг дурдах нь зүйтэй юм. Харилцаа (*communicare*) хуваалцах гэсэн латин үгнээс гаралтай ба ерөнхий утгаар нь хүн нь амьтан, ургамал, хүрээлэн буй орчин, эд юмстай болон өөр хоорондоо холбоо тогтоох гэж тэмүүлэх үйлийг хэлнэ (Markel, 2022) гэжээ. Үгийн гарал зүйн талаасаа хүн ямар нэг зүйлийг хамтран хийхийн тулд мэдээлэл хуваалцах гэсэн утгыг агуулдаг. Гэхдээ харилцаа нь зөвхөн мэдээлэл дамжуулах төдий биш харин бүлэг хамт олны амьдралын гүнд хүмүүс бие биетэйгээ харилцан үйлчлэх, үзэл бодол, итгэл үнэмшил, хандлагаа солилцохыг хэлэх юм. Өөрөөр хэлбэл, тогтсон хандлагыг төлөвшүүлэх, нийгэм түүхийн туршлагыг эзэмших, нийгэмд дасан зохицох нийгэмших үйл явцыг харилцаа гэж хэлж болох юм. Харилцааг хэл зүйн талаас, зан үйлийн талаас, танин мэдэхүйн талаас, нийгмийн талаас гэх зэрэг олон чиглэл, олон өнцгөөр судалдаг байна. (Энхмаа.Б, 2019). Өөрөөр хэлбэл харилцаа нь хүмүүсийн хамтын амьдрал, үйл ажиллагааны ямар ч үед тэднийг холбож, нэгтгэн зохион байгуулах нөхцөлийг бүрдүүлдэгтэй адил сонсогчийн харилцааны ур чадварыг онцгойлон авч үзэх нь чухал юм. Жишээ нь хүн хөгжлийн ямар ч үедээ бусад хүмүүстэй харилцах явдал байдаг ба

энэ үед нийгмийн идэвхийн анхны хэлбэр бүрэлдэн тогтож өөрийн хөгжилд шаардлагатай мэдээллийг цуглуулдаг тул төлөвшүүлэх үүрэгтэй гэж хэлж болно. Нөгөөтээгүүр хүн бусад хүмүүстэй харилцаж байж өөрийгөө хэн болохыг танин мэдэж, үнэ цэнээ ойлгон, өөрийн байр суурь, оршин тогтнолоо батлан нотолдог. Харилцаа нь зөвхөн гадагш чиглэсэн бус харин хүн анхаарлаа хандуулж төвлөрүүлсэн зүйлээсээ мэдлэг, чадвар, хандлага олж аваад өөртөө үзэл бодлыг бий болгож, хувь хүнийхээ шинж чанарыг төлөвшүүлж улмаар зан байдлаа тогтооход чиглэгдсэн дотогшоо хандах үүрэгтэй байдаг.

Суралцах хэв маяг: Сэтгэл зүйч Давид Колб хүн бүр өөр өөрийн гэсэн арга барилтай байдаг гэсэн гэсэн онолоо 1984 онд анх удаа танилцуулсан байна. Түүний үзсэнээр хүний суралцах арга барилд гурван хүчин зүйл буюу удамшил (genetics), амьдралын хэв маяг, туршлага нөлөөлдөг хэмээн үзжээ. Өөрөөр хэлбэл оюуны цогц үйлээр олж авсан мэдээлэл мэдлэг болгон хувирч, идэвхтэй турших, бүтээлчээр эргэцүүлэх үйлд хуваагддаг гэжээ. (Намжилдагва, 2023) Харин Монголын эрдэмтэд суралцагчийн амжилттай суралцах эсэх нь зөвхөн хувь хүний авьяас, зүтгэлээр тодорхойлогдохгүй нас, сэдэл, орчин, багшийн арга зүй зэрэг олон хүчин зүйлийн нөлөөллөөс шалтгаалдаг. Зарим суралцагч харсан, уншсан зүйлээ хялбар тогтоодог байхад сонсох дасгал, даалгавар, харилцан ярилцах аргад дуртай байх нь бий. Үүний учир шалтгааныг суралцагчийн хэв маягтай холбон тайлбарлаж болох юм. (Азжаргал. М, 2022).

Сонсголоор суралцдаг арга барил гэдэг нь мэдээллийг ярианы хэлбэрээр илүү хурдан ойлгож хүлээж авч чаддаг бөгөөд ямар нэгэн мэдээллийг сонсох, ярилцсан тохиолдолд хурдан тогтоож чаддаг.

Харааны арга барилаар илүү хурдан суралцдаг сонсогч ямар нэг юмыг хэрхэн хийснийг харж тэр мэдээллийг илүү хурдан тогтоож чаддаг. Эдгээр суралцагч ямар нэг зүйлийг тайлбарлуулахдаа түүнтэй хамт тэдгээрийн зураг, бодит байдлыг харах хэрэгцээ их байдаг.

Хөдөлгөөний буюу (Tactile-Kinesthetic) хэв маягтай суралцагч нь ширээний ард сууж уншиж, бичих юм уу ярих даалгавар гүйцэтгэхийн оронд аль болох биеийн идэвхтэй, хөдөлгөөн шаардсан, тухайлбал, тоглоом, жүжигчилсэн тоглолт, ямар нэгэн зүйл угсарч эвлүүлэх гэх мэт идэвхтэй дасгал, даалгаврыг хийх хүсэлтэй байдаг.

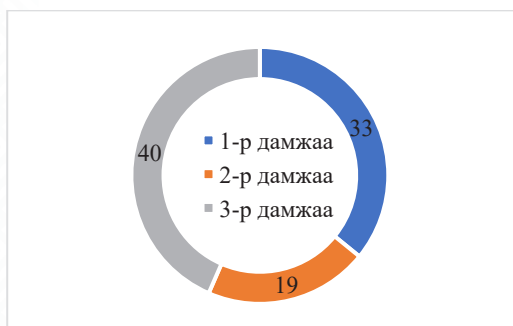
Судалгааны ажлын дизайн, түүвэр

Түүвэр: Сургалт, судалгааны 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны сургуулийн 1-3 дугаар дамжааны 92 сонсогч суралцагсдаас харилцааны ур чадварыг тодорхойлох сорил, суралцах хэв шинжийг тодорхойлох судалгаа авч статистик судалгааны SPSS 26 программыг ажиглан судалгааны найдварт байдал, хоорондын хамаарал, дундаж утга зэргийг гарган задлан шинжилж, нэгтгэн дүгнэсэн болно. “Сонсогчийн харилцааны ур чадвар нь муу байх нь суралцах үйл ажиллагаанд голлох нөлөө үзүүлнэ, цаашлаад хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл ажиллагааны үр дүнд нөлөөлнө гэсэн судалгааны таамаглалыг нотлох зорилгоор дараах арга зүйг ашиглан судалгааг явууллаа. Үүнд:

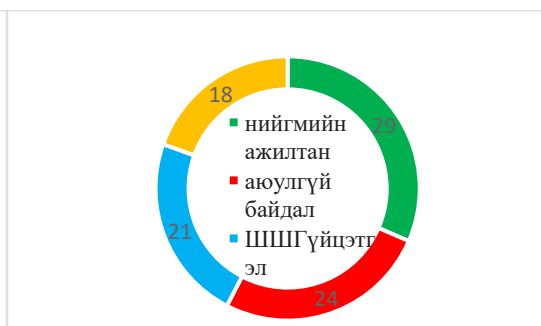

1. Харилцааны ур чадварыг тодруулах сорил: 40 сэтгэмжтэй бөгөөд судалгаанд оролцогч өөрийн мэдрэмж, сэтгэгдлийг хааяа, заримдаа, ихэвчлэн гэсэн хариултаар үнэлнэ. Энэхүү сорил нь хүний харилцааны ур чадвар болох хүнд ойлголт өгч чаддаг эсэх, сонсох чадвар, санал шүүмжлэл өгөх, хүлээж авах чадвар, сэтгэл хөдлөлийн олон төрөлтэй зохицох зэрэг 4 чадварыг илрүүлж, хэмжих үндсэн хэмжүүртэй. Дээрх дөрвөн хэмжүүрийг тус тусад нь авсан оноогоор нь сайн, дунд, муу түвшин гэж үнэлдэг арга зүй юм.

2. Сонсогчийн суралцах хэв маягийг тодорхойлох асуулга: Сонсогчийн суралцах хэв маяг буюу сонсголоор, хараагаар, хүртэхүйгээр суралцах арга барилыг тодорхойлох зорилготой 20 асуулга, тус бүр 3 хариулттай судалгааг авсан болно.

Зураг 1. Сонсогчийн суралцаж буй дамжаа

Зураг 2. Сонсогчийн хамрагдаж буй хөтөлбөр

Судалгаанд 1-3 дугаар дамжааны сонсогч оролцсон бөгөөд 35.5 хувь нь 1-р дамжаа, 20.4 хувь нь 2-р дамжаа, 43 хувь нь 3-р дамжааны сонсогч байсан бол 29 буюу 31.2 хувь нь нийгмийн ажил, 24 буюу 25.8 хувь нь аюулгүй байдал, 21 буюу 22.6 хувь нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл, 18 буюу 19.4 хувь нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх эрх зүйн хөтөлбөрт хамрагдаж буй сонсогч суралцагч байна. Хүйсийн хувьд 59 буюу 63.4 хувь нь эрэгтэй сонсогч, 33 буюу 35.5 хувь нь эмэгтэй сонсогч эзэлж байгаа бөгөөд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны сургуулийн нийт сонсогчдын 64.3 хувь нь тус судалгаанд оролцсон.

Сонсогчийн харилцааны ур чадварыг суралцах хэв маягтай холбон судалсан судалгааны үр дүнд хийсэн шинэжилгээний талаар

One-Sample Statistics					Test Value = 0					
Харилцааны ур чадвар	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Харилцааны ур чадвар	92	2.33	0.633	0.066	35.367	91	0.001	2.33	2.20	2.46

Хүснэгт 1. Судалгааны статистик үзүүлэлт

T-статистик нь түүврийн тоо N (92), хувьсагчийн дундаж утга буюу дундаж нь Mean (2.33), стандарт хазайлт (0.633), стандарт алдааны утга (0.066) харгалзах утга нь (sig=0.001) буюу харилцааны ур чадвар сайн байх нь суралцах үйл ажиллагаанд шууд

нөлөө үзүүлнэ гэсэн таамаглал үнэн байна. Дунджийн стандарт алдаа нь түүврийн дунджийн хэлбэлзлийг хэмждэг тул дунджийн стандарт алдаа бага байх тусам бидний түүвэр жинхэнэ дундажтай ойролцоо байх магадлалтай гэж үзсэн.

Харилцааны ур чадварыг тодорхойлох сорил				
	N	Хувь	Cronbach's Alpha	Асуултын тоо
Хүчинтэй	91	98.9	0.797	40
Алдаатай	1	1.1		
Нийт	92	100		
Суралцах хэв маягийг илрүүлэх асуулга				
	N	Хувь	Cronbach's Alpha	Асуултын тоо
Хүчинтэй	90	97.8	0.701	20
Алдаатай	2	2.2		
Нийт	92	100		

Хүснэгт 2. Сорилын найдварт чанарыг шалгасан статистик үзүүлэлт

Харилцааны ур чадварыг тодорхойлох сорилын найдварт чанарын шалгахад ($r.0,797$) буюу 40 асуулт нийцтэй буюу Cronbach's Alpha стандарт хүснэгтээс харахад БОЛОМЖИЙН (Загарсүрэн.С, 2023) гэсэн үр дүн үзүүлсэн. Өөрөөр хэлбэл харилцааны ур чадварыг тодорхойлох сорилд 79.7 хувь, суралцагчийн суралцах хэв маягийг илрүүлэх асуулгыг шалгахад ($r.0,701$) буюу 70.1 хувь итгэх боломжтой үр дүн тус тус гарсан учир судалгаанд дээрх 2 арга зүйг ашигласан болно. Судалгаанд оролцсон сонсогчдын харилцааны ур чадварын түвшнийг тодорхойлж үзэхэд дараах үр дүн үзүүлж байна.

Зураг 3. Сонсогчдын харилцааны ур чадварын ерөнхий индекс

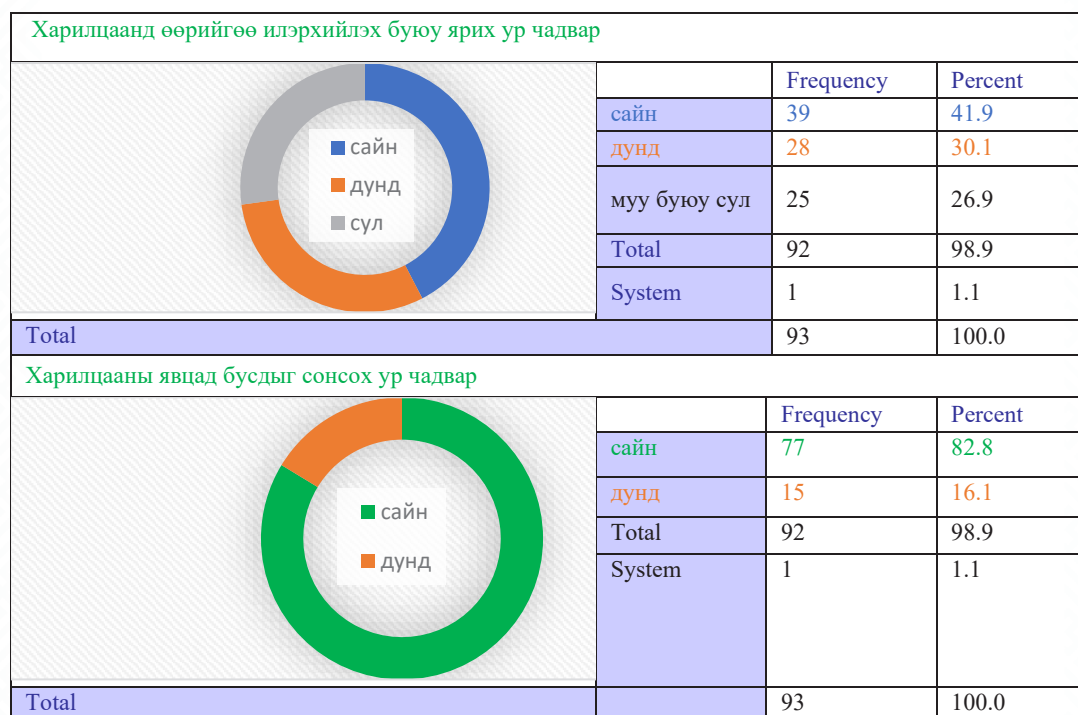
Судалгаанд хамрагдсан 92 сонсогчийн 37 буюу 39.8 хувь нь харилцааны ур чадвар сайн гэсэн үзүүлэлттэй гарсан бол 59.1 хувь буюу 55 сонсогч харилцааны ур чадвар дунд гэсэн үр дүн үзүүлжээ. Харин судалгаанд оролцсон сонсогчийн дунд харилцааны ур чадвар муутай буюу анхаарах нэн шаардлагатай гэсэн үр дүн үзүүлээгүй байна. Үүнээс үзвэл, ойролцоогоор арван сонсогч тутмын зургаа нь харилцааны ур чадвар дунд байгаагаас харахад, багш дээрх сонсогчидтой тулж ажиллах, анхаарал хандуулах хэрэгцээ байгааг илтгэж байна. Учир нь нийгэмшүүлэх ажилд алба хаагч нь харилцааны ур чадвараараа дамжуулан хоригдлын сэтгэл зүй,

тулгамдсан асуудлын бодит илрэлийг тольдох буюу таньж мэдэх боломжтой гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл хоригдлын бодол санаа зөвхөн хэл яриа, үйл хөдлөл, аливаа зүйлд хандаж буй хандлагын тусламжтайгаар бодит зүйл болж илэрдэг гэсэн үг юм. Нөгөөтгээгүүр хүний ажил амьдралын үр дүнгийн 20-30 хувь нь мэдлэг, ур чадвараас 70-80 хувь нь харилцах эв, ур дүйгээс шалтгаалдаг гэж судлаачид үздэг. Хүний өөрөө өөрийгөө удирдан жолоодох, хамт олон өрөөлийг дагуулан чиглүүлэх, цаашлаад нийгмийн дунд ажиллаж амьдрах, үйл ажиллагааг зохион байгуулах, чадвар нь харилцаатай шууд холбоотой учир багш бүр хичээл зааж буй сонсогчдынхоо харилцааны ур чадварыг хөгжүүлэх хэрэгцээг илтгэж байна.

Сонсогчийн харилцааны ур чадварын хөгжүүлээгүйгээс тэд хүмүүстэй харьцах явцад зөрчилдөх нь ихсэх, амьдралын утга учир, үнэт чанарын талаарх мэдрэмж сулрах, өөртөө итгэх итгэл алдрах, бусад хүмүүсийн санаа бодол, мэдрэмжид хайхрамжгүй хандах буюу хүнлэг чанар буурах, бусадтай харилцаанд орох, сэтгэл хуваалцахаас төвөгшөөж зожгирох зэрэг шинж тэмдгүүдээр хүндэрч болох юм.

Зураг 4. Харилцааны ур чадварын бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг тодорхойлсон үзүүлэлтүүд

Судалгаанд хамрагдсан сонсогчдын харилцааны ур чадварыг бүрдүүлдэг шинжийн нэг болох харилцаанд өөрийгөө илэрхийлэх буюу ярих ур чадвар сайн гэж 39 буюу 41.9 хувь, дунд гэж 28 буюу 30.1 хувь, 25 буюу 26.9 хувь нь муу буюу анхаарах шаардлагатай гэсэн үр дүн үзүүлжээ. Өөрөөр хэлбэл энэхүү үзүүлэлт нь бусад хүмүүстэй харилцах явцад өөрийгөө зөвөөр илэрхийлэх, ойлгуулах чадварын хувьд эв дүй муу байх нь харилцагч талтай үл ойлголцолд хүрэх, сурлаг, хөдөлмөрийн амжилт буурах магадлалтайгаар тодорхойлогдох юм. Иймд багш нарын зүгээс энэхүү сонсогчдыг семинарын хичээл дээр өөрийгөө нээх, илэрхийлэх тал дээр анхаарах,

сургалтын үр дүнгийн талаар чөлөөтэй яриулж сургах нь өөрийгөө болон бусдыг танин мэдэх боломжийг олгох, чиглүүлэх, хөгжүүлэх нь илүү үр дүнтэй байдаг ажээ. Нөгөөтээгүүр харилцааны явцад хүмүүс бие биенээ мэдрэн таних үйл явцыг нийгмийн перцепци гэдэг. Тэгвэл перцепци нь дөрвөн үүрэгтэй бөгөөд өөрийгөө таних, харилцагчаа таних, сэтгэл зүйн холбоо хэлхээ тогтоох, харилцан ойлголцсоны үндсэн дээр хамтын үйл ажиллагаа зохион байгуулагддаг гэдгийг ойлгуулах нь чухал юм.

Харин судалгаанд хамрагдсан сонсогчийн сонсох чадвар муу гэж үр дүн илрээгүй сайшаалтай үзүүлэлтийг дурдах нь зүйтэй байна. Харилцааны явцад бусдыг сонсох ур чадвар дунд гэж судалгааны түүврийн 15 буюу 16.1 хувь, сонсох чадвар сайн гэж 77 буюу 82.8 хувьд нь илэрсэн сайн үзүүлэлттэй гарчээ. Учир нь сонсох чадвар гэдэг нь хэн нэгний өгч буй мэдээ, мэдээллийг орхигдуулахгүй хүлээн авах, хүлээн авсан мэдээлэлдээ эргэцүүлэн үнэлэлт, дүгнэлт хийх чадвар өндөр байгааг харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл харилцааны явцад бусдыг сонсох чадвар нь мэдээлэл авах, эргэцүүлэн дүгнэх болон танин мэдэхүй, ухамсарлан ойлгох зэрэг олон зүйлийн нийлэмж бөгөөд өөрийнхөө болон бусдын ашигтай үйл ажиллагааг бие махбоди гэлтгүй сэтгэлтэйгээ харилцан зохицуулах байдлаар идэвхжүүлэн өөртөө чинь сэтгэлээсээ ойлгуулдаг чадварын нэг гэж хэлж болно. Иймд сургалт нөлөөллийн үйл ажиллагаанд энэхүү чадварыг илүү хөгжүүлэх нь сэтгэл зүйн эерэг төлөвшлийн чухал шат юм.

Санал шүүмж өгөх, хүлээн авах чадвар			
		Frequency	Percent
	сайн	44	47.3
	дунд	38	40.9
	муу буюу сул	10	10.8
	Total	92	98.9
	System	1	1.1
Total		93	100.0
Сэтгэл хөдлөлийн хариу үйлдэлд зохицох чадвар			
		Frequency	Percent
	сайн	48	51.6
	дунд	29	31.2
	муу буюу сул	15	16.1
	Total	92	98.9
	System	1	1.1
Total		93	100.0

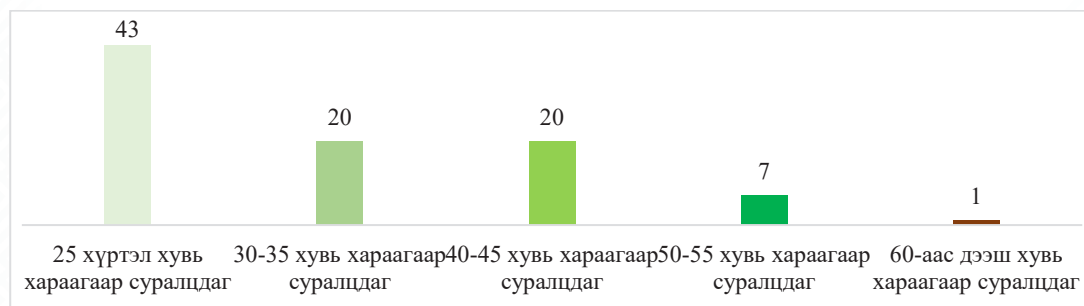
Зураг 5. Харилцааны ур чадварын бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг тодорхойлсон үзүүлэлтүүд

“Хууль сахиулах боловсрол”

Харин сонсогчдын 44 буюу 47.3 хувь нь санал шүүмжлэл илэрхийлэх болон хүлээж авах чадвар сайн, 38 буюу 40.9 хувь нь дунд түвшинд илэрсэн бөгөөд сонсогчдын 10 буюу 10.8 хувь нь дундаас доош түвшинд илэрч байгаа нь өөртөө итгэх итгэл, өөдрөг үзэл, үүсэж асуудлыг зөвөөр шийдвэрлэх чадвар доогуур буюу уналттай гэж хэлж болохоор үр дүн гарсан байна. Судалгаанд оролцсон сонсогчдын 48 буюу 51.6 хувь нь сэтгэл хөдлөлийн хариу үйлдэлтэй зохицох чадвар сайн, 29 буюу 31.2 хувь дунд, 15 буюу 16.1 хувь нь муу буюу доогуур түвшинд үр дүн илэрсэн байна. Эрдэмтэн судлаачдын үзэж байгаар сэтгэл хөдлөл нь хүрээлэн буй орчин нөхцөлд үзүүлж буй дотоод хүчин зүйл гэж тайлбарладаг. Сэтгэл хөдлөл нь хүний баяр хөөр, айдас, уйтгар гуниг, уур хэлэн гэсэн дөрвөн хэлбэртэй зохицох чадвар нь судалгаанд хамрагдсан сонсогчдын 47.3 хувь нь дундаас доош буюу сул байгааг харуулж байна. Энэхүү чадвар муу сонсогчийн хувьд амархан баярлаж түргэн уурлах, бусадтай эв зүйгээ олох чадвар сул байдаг учир багшийн зүгээс тухайн сонсогчдод анхаарах буюу харилцааны чиглэлийн сургалтад хамруулах, сэтгэл зүйчид холбон зуучилж ажиллах, дээрх алдаа дутагдлыг нь засах зорилгоор зөвлөгөө өгч даалгавар гүйцэтгүүлж хөгжүүлэх, үйл ажиллагааны үр дүнг тооцон дэмжих, шинэ зан үйл, хандлагыг бий болгож төлөвшүүлэх, мэдлэг, мэдээллээр хангаж ажиллах нь илүү үр дүнтэй байдаг байна.

Сонсогчийн суралцах хэв маягт хийсэн шинжилгээ

Зураг 6. Хараагаар суралцах хэв шинжийг хувиар тодорхойлсон үзүүлэлт

Судалгаанд оролцогч сонсогчдыг хараагаар суралцах хэв шинжийг бүлэглэхэд 0-25 хүртэл хувьтай буюу хараагаар суралцах хэв шинж нь голлох нөлөө үзүүлдэггүй гэж гарсан сонсогч 43 буюу 46.2 хувийг эзэлж байгаа бол суралцах хэв маяг жигд хөгжсөн буюу 30-35 хувь хараагаар суралцдаг сонсогч 20 буюу 21.5 хувийг эзэлж байна. Өөрөөр хэлбэл суралцах хэв шинжийг 100 хувь гэж үзвэл хараагаар суралцах хэв шинж нь 30-35 хувь байна гэдэг нь тэнцүү хөгжлийг харуулж байна. Хараагаар суралцах хэв шинж давамгайл хөгжсөн буюу 40-45 хувь хараагаар суралцдаг гэж 20 буюу 21.5 хувь эзэлж байгаа бол маш сайн хөгжиж суралцахдаа дан ганц харааг чухалчилдаг суралцагч 8.6 хувийг эзэлж байна.

Хараагаар суралцагчдын хувьд багшийн зааж буй хичээлийн үзүүлэн таниулах материалаас эсхүл өөрийн уншсан зүйлээсээ илүү мэдээллийг хүлээн авдаг гэж ойлгож болно. Өөрөөр хэлбэл аливаа зүйлийг нүдээр харж ойлгож, санаж чаддаг

бөгөөд суралцагч сурч буй зүйлээ толгойдоо төсөөлөх ургуулан бодох талтай. Энэ хэв шинжийг суралцагчдыг илүү сайн сургахын тулд сонссон эсвэл уншсан зүйлийг төсөөлүүлэх, дасгал даалгавар тогтмол өгч байх, түлхүүр үг, санаа авах зураг, тайлбар зааварчилгааг тэмдэглүүлж бичүүлэх, ойлголт тодорхойлолтыг дүрсээс гадна өнгөөр ялгаж кодлох зэргээр хөгжүүлдэг байна.

Зураг 7. Суралцах хэв маягийн сонсголоор суралцах хэв шинжийг тодорхойлсон үзүүлэлт

Судалгааны үзүүлэлтээс харахад 32 буюу 34.4 хувь нь сонсож суралцах хэв шинж 25 хүртэл хувь хөгжсөн байх бол, 23 буюу 24.7 хувь нь сонсож суралцах хэв маяг бусад суралцах хэв маягтайгаа ижил буюу жигд хөгжсөн буюу 30-35 хувьтай гэсэн үр дүн үзүүлсэн байна. Харин 36 сонсогч буюу 38.8 хувь нь сонсож суралцах хэв шинж өндөр, маш өндөр хөгжсөн гэсэн үр дүн үзүүлжээ. Сонсголын чадвартай суралцагч нь сонссон зүйлээ ойлгож, дараа нь сэргээн санах чадвар сайтай гэсэн үг юм. Өөрөөр хэлбэл энэ хэв шинж давамгайлсан сонсогч багшийн заасан хичээлийг сонсогдож байгаа байдлаар нь хадгалдаг гэсэн үг юм. Гэхдээ дэлгэрүүлэн унших, туршин судлах, бие даан өөрийгөө хөгжүүлэх тал дээр дутагдалтай тул анхаарах шаардлагатай гэж үздэг байна.

Зураг 7. Суралцах хэв маягийн хийж, гүйцэтгэж суралцах хэв шинжийн үзүүлэлт

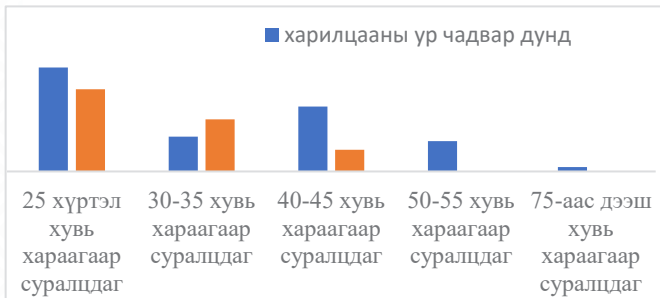
Судалгаанд оролцсон сонсогчдын 23 буюу 24.7 хувь нь хийж гүйцэтгэж суралцах хэв шинж 25 хүртэл хувь буюу доогуур хөгжсөн гэж гарсан бол 30 буюу 32.3 хувь нь бусад суралцах хэв маягтайгаа ижил түвшинд хөгжсөн буюу 30-35 хувь нь хийж, гүйцэтгэж суралцах хэв шинжтэй гэж тодорхойлогдсон байна. Харин 38 сонсогч буюу судалгаанд оролцсон сонсогчдын 40.8 хувь нь хийж, гүйцэтгэх байдлаар суралцах хэв шинж давамгай хөгжсөн гэдэг нь судалгааны үр дүнгээр илэрхийлэгдсэн байна.

Хэрэв хийж, гүйцэтгэж суралцдаг хэв маягтай суралцагч нь багшийн болон өөрийн биеийн хөдөлгөөнөөр даган дуурайх байдлаар хичээлийг ойлгож, санаж чаддаг байна. Тэд сурсан зүйлдээ хүрэх, хөдөлгөх, бүтээх, зурахыг илүүд үздэг

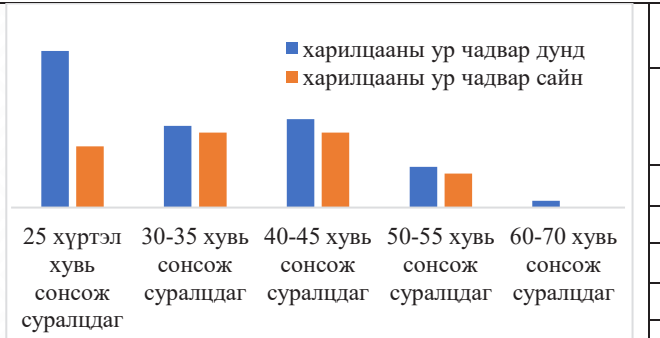
Хүснэгт 8. Сонсогчдын харилцааны үр чадварыг суралцах хэв маягтай харьцуулсан үзүүлэлт

"гардан" суралцагч гэж хэл болох бөгөөд ямар нэгэн төрлийн биеийн тамирын дасгал хийх үед илүү сайн суралцах хандлагатай байдаг. Энэ хэв шинжийг суралцагчдыг илүү сайн сургахын хүрэх, барих, хөдөлгөх, зурах зэрэг үйл ажиллагаанд оролцуулах, мэдрэхүй, мэдрэмжээр дамжуулан суралцах чадварыг бататгах, унших, харах, сонсох зэргийг хослуулан сайн сурдаг гэдгийг ойлгуулах, дадал болгох нь чухал юм.

Харж суралцах хэв шинжтэй * Харилцааны үр чадварын ерөнхий Crosstabulation							
■ харилцааны үр чадвар дунд 					Харилцааны үр чадварын ерөнхий үзүүлэлт		Total
					харилцааны үр чадвар дунд	харилцааны үр чадвар сайн	
					24	19	43
					8	12	20
					15	5	20
					7	0	7
					1	0	1
Total		55	36	91			

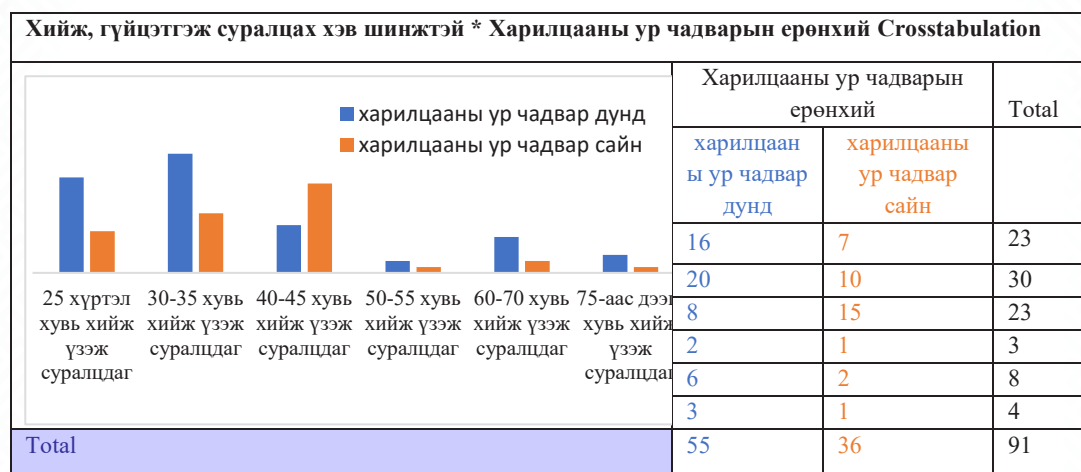
Хүснэгт 8. Сонсогчдын харилцааны үр чадварыг суралцах хэв маягтай харьцуулсан үзүүлэлт

Хүснэгтээс харахад харилцааны үр чадвар муу буюу доогуур үнэлгээтэй сонсогч илрээгүй боловч харилцааны үр чадвар дунд түвшний сонсогчдын 43.6 хувь нь харж суралцах хэв шинж доогуур үнэлгээтэй, дийлэнх буюу 56.4 хувь нь харж суралцах хэв шинж өндөр үзүүлэлттэй гарчээ. Харин харилцааны үр чадвар сайн сонсогчдын 52.7 хувь нь харж суралцах хэв шинж доогуур үнэлэгдсэн бол 47.3 хувь нь харж суралцах хэв шинж өндөр үзүүлэлттэй байна.

Сонсож суралцах хэв шинжтэй * Харилцааны үр чадварын ерөнхий Crosstabulation																		
 ■ харилцааны үр чадвар дунд ■ харилцааны үр чадвар сайн <table><thead><tr><th>Харилцааны үр чадвар дунд</th><th>Харилцааны үр чадвар сайн</th></tr></thead><tbody><tr><td>23</td><td>9</td></tr><tr><td>12</td><td>11</td></tr><tr><td>13</td><td>11</td></tr><tr><td>6</td><td>5</td></tr><tr><td>1</td><td>0</td></tr><tr><td>55</td><td>36</td></tr></tbody></table>					Харилцааны үр чадвар дунд	Харилцааны үр чадвар сайн	23	9	12	11	13	11	6	5	1	0	55	36
					Харилцааны үр чадвар дунд	Харилцааны үр чадвар сайн												
					23	9												
					12	11												
					13	11												
					6	5												
					1	0												
55	36																	
Харилцааны үр чадварын ерөнхий үзүүлэлт		Total																
харилцааны үр чадвар дунд	харилцааны үр чадвар сайн																	
23	9	32																
12	11	23																
13	11	24																
6	5	11																
1		1																
Total		91																

Харилцааны үр чадварыг сонсож суралцах хэв шинжтэй нь харьцуулсан үзүүлэлтээс харахад харилцааны үр чадвар дунд сонсогчдын 41.8 хувь сонсож суралцдаггүй байсан бол 58.2 хувь нь сонсож суралцах хэв шинж сайн хөгжсөн үр дүн үзүүлсэн. Харилцааны үр чадвар сайтай сонсогчдын ердөө 25 хувь нь сонсож

суралцах хэв маяг муу гэсэн бол 75 хувь нь сонсож суралцах хэв шинж сайн хөгжсөн гэдгийг үр дүнгээс харж болохоор байна.

Харилцааны ур чадвар сайн сонсогчдын 85 хувь нь хийж, гүйцэтгэн суралцах хэв шинж илүүтэй хөгжсөн байгаа бол 15 хувь нь энэхүү суралцах хэв шинж доогуур үнэлэгджээ. Мөн харилцааны ур чадвар дунд сонсогчдын 29 хувь нь энэхүү суралцах хэв шинжийг муу эзэмшсэн бол 71 хувьд нь сайн гэсэн судалгааны үр дүн үзүүлсэн.

Дүгнэлт

1. Судалгаанд оролцсон түүврийн 39.8 хувь буюу 37 сонсогч харилцааны үр чадварын ерөнхий түвшин дундаас дээш түвшинд буюу сайн үзүүлэлттэй байгаа бол муу буюу доогуур үнэлэгдсэн сонсогч илрээгүйг судалгааны үр дүн харуулав.

2. Харилцааны ур чадварын шинжийг бүрдүүлж байгаа үзүүлэлт тус бүрээр авч үзэхэд сонсогчийн 26.9 хувь нь ярих чадвар муу, 10.8 хувь нь харилцаанд санал шүүмж өгөх, санал шүүмж хүлээн авах чадвар муу, 16.1 хувь нь сэтгэл хөдлөлийн хариу үйлдэлд зохицох чадвар муу буюу доогуур түвшинд байгааг судалгааны үр дүн харуулав.

3. Сонсогчийн суралцах хэв шинжийг тодорхойлох үр дүнгээс үзвэл, судалгаанд хамрагдсан сонсогчийн 53.8 хувь нь харж суралцах хэв шинж давамгайлсан, 66.6 хувь нь сонсож суралцах хэв шинж давамгайлсан, 76.3 хувь нь хийж, гүйцэтгэх байдлаар суралцах хэв шинж давамгайлсан хөгжсөн байна.

4. Харилцааны ур чадвар нь хараагаар суралцах хэв шинжтэй шууд хамааралтай (R. 246*) буюу сургалтын явцад багш сонсогчдын харилцаа таатай байх нь сургалтын үр өгөөжийн нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой. Харилцааны ур чадварын сэтгэл хөдлөлийн хариу үйлдэлд зохицох чадвар, суралцах хэв шинжийн хооронд (-249*) урвуу хамааралтай байна. Өөрөөр хэлбэл сонсогч бусдаас санал шүүмж хүлээн авах чадвар хөгжөөгүй буюу үг даах чадвар сул байгаа нь суралцах хэв маягт сөргөөр нөлөөлж сурлагын амжилт буурах сэтгэл зүйн онцлогтой байна. Иймд сонсогчийн суралцах хэв маягийг тодорхойлон, харилцааны ур чадвар тэр дундаа ярих, бусдаас

санал шүүмж хүлээн авах чадварт сурган, хөгжүүлэх нэн тэргүүний хэрэгцээ байна гэж дүгнэлээ.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Markel. (2022, 3 22). The term communication is derived from the greek word. Retrieved from <https://www.coursehero.com>.
2. Азжаргал. М, С.-Э. (2022). Сургалтад сурах хэв маягийг харгалзах нь. academia.edu, 8.
3. БСШУЯ. (2004). Тогтвортой хөгжлийн боловсрол. Тогтвортой хөгжлийн боловсрол.
4. Буяндэлгэр.А. (2021). Z үеийнхний суралцах арга барилыг тодорхойлох нь. Боловсролын тулгамдсан асуудал, шийдэл, арга зам, 247.
5. Загарсүрэн.С. (2023). Дата анализ SPSS программ ашиглан судалгаа хийх. Улаанбаатар: 97.
6. Мягмарсүрэн. (2022). Хоригдолд боловсрол олгох ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт. Улаанбаатар: 20.
7. Намжилдагва, Р. Б. (2023, 10 28). Суралцах хэв маяг оюутны сурлагын амжилтад нөлөөлөх хандлага. Сургалтын технологийн шинэчлэл, 31. Retrieved from gogo.mn.
8. УИХ тамгын газар. (2020. №25). "Алсын хараа-2050". Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл, 1252.
9. Чулуундорж.Б. (2021). Боловсролын хүртээмж ба нийгмийн үр ашгийг дээшлүүлэх асуудал. Өдрийн сонин №128, 6750.
10. ШУТИС. (2018). Мэргэжлийн боловсролын системийн чадавхыг дээшлүүлэх арга зам. Залуучууд ба ур чадвар олгох боловсрол, 5.
11. Энхмаа.Б. (2019). Харилцааны сэтгэл зүйн онцлог. Улаанбаатар: Энхмаа.Б.

ГАМШИГ СУДЛАЛ

ГАМШГААС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ СУРГАЛТ, СУДАЛГААНД
ҮЕРИЙН ЭРСДЭЛИЙГ ТООЦОХ АСУУДАЛTHE PROBLEM OF FLOOD RISK CALCULATION IN DISASTER
PREVENTION EDUCATION AND RESEARCH**Б.Энхтүвшин**

ДХИС-ийн Онцгой байдлын сургуулийн Гал түймэртэй тэмцэх албаны тэнхимийн профессор, доктор, дэд хурандаа

Enkhtuvshin.B

Professor of the Department of Fire Fighting Services of the School of Emergency Management, University of Internal Affairs, Mongolia, Ph.D, , lieutenant colonel

Хураангуй: Энэхүү эрдэм шинжилгээний өгүүлэл нь Онцгой байдлын байгууллагын Гамшгаас урьдчилан сэргийлэх сургалтад өнөөг хүртэл болзошгүй үерийн эрсдэлийг тодорхойлох сургалтыг мэргэшүүлэх, давтан сургалтуудад заагдаж чадахгүй байсан нь энэ төрлийн арга зүй байхгүй байсантай холбоотой юм. Тус арга зүй нь Монгол Улсад тохиолдож буй гэнэтийн их хэмжээний хур тунадасны улмаас үүсэж болзошгүй үерийн эрсдэлийг тодорхойлох тооцооны үндсэн дэс дарааллыг санал болгоно. Санал болгож буй үерийн эрсдэлийг тодорхойлох арга зүй нь зөвхөн голын ай савын ойр орчимд байрлах барилга, байгууламжид хэрхэн нөлөөлж буй эрсдэлийн индексийн аргаар тооцох бөгөөд Улаанбаатар хотын Сэлбэ голын үерийн эрсдэлтэй бүсэд тооцоог хийсэн нь Онцгой байдлын газар, хэлтэс болон төрийн бус байгууллага ашиглах бүрэн боломжтой. Мөн Онцгой байдлын албаны аврах анги, салбарын сургалтын тоглолтод ашиглана.

Abstract: This academic article is due to the lack of this type of methodology, which could not be taught in the qualification and refresher courses of the Disaster Prevention Training of the Emergency Situations Organization until now. The methodology will propose a basic sequence of calculations to determine the risk of flooding due to unexpected heavy rainfall in Mongolia. The proposed method of determining the flood risk is calculated only by the risk index method of how it affects the buildings and structures located in the vicinity of the river basin, and the calculation was made in the flood risk area of the Selbe River in Ulaanbaatar, which can be used by the Emergency Department, departments and non-governmental organizations. It will also be used for emergency service rescue teams and industry training games.

Түлхүүр үгс: Үер, эрсдэл, голдирол, арга зүй, тооцоо.

Keywords: Flood, risk, diversion, methodology, calculation.

Оршил

Үер нь дэлхийн хэмжээнд хамгийн өргөн тархсан байгалийн гаралтай гамшгуудын нэг бөгөөд 2000-2022 оны хооронд дэлхийн хэмжээнд бүртгэгдсэн

гамшгийн 44-48%, нийт нэрвэгдэгсдийн 41%, эдийн засгийн нийт хохирлын 22%-ийг үертэй холбоотой гамшиг эзэлж байна [1].

Дэлхийн үерийн мэдээллийн санг бүрдүүлэгч Дартмут төвөөс мэдээлснээр [2] 1985-2011 онуудад Дэлхийн үерийн хохирол 1.31 их наяд доллар давж, 766 мянга гаруй хүн нас барсан нь жилд дунджаар 48.5 тэрбум доллар, 28.4 мянган хүн байна. Үүний зэрэгцээ бүх үзүүлэлтүүд (үерийн тоо, дундаж хугацаа, хохирол, амь насаа алдсан байдал) тодорхой өсөх хандлагатай байна. Сүүлийн жилүүдэд үер болдоггүй Алжир, Саудын Арабын элсэн цөлд байрладаг суурин газруудад хүртэл үерт өртөж байгааг тоон мэдээллээс ажиглагдаж байна. АНУ болон Европын орнуудад үерийг ихэвчлэн "Дэлхийн гадаргын түр зуурын их хэмжээний ус цугларах зүйлийг үер" [2] гэж нэрлэдэг гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Тиймээс байгалийн гамшгийн үр дагаврыг үнэлэхдээ үер нь зөвхөн голын үерээр хязгаарлахгүйгээр цунамигийн үр дүнд газар нутгийн үерлэх, далан нурах, үерлэх, ус дамжуулах шугам сүлжээг гэмтээх болон Монгол Улсад зонхилон тохиолддог уулын уруйн үер, хаврын улиралд тохиолдох шар усны үерүүдийг тус тус нэрлэж болохоор байна.

Манай орны хувьд үерийн тухай тоо баримт “Нууц товчоо” болон 1778 онд “Өргөө” нийслэлийн Туул голын хөвөөнд суурьшсанаас эхлэн их бага хэмжээгээр тэмдэглэгдэн үлдсэн бөгөөд их үер 1934, 1959, 1966, 1967 онд мөн хамгийн сүүлд 2023 онд тохиолдоод байна. 1966 оны 07 дугаар сарын 7-11-нд Улаанбаатар хотын орчимд зүсэр бороо үргэлжлэн орж 103,5 мм хур тунадас унасан нь тухайн жилийн нийлбэр хур тунадасны 43% -тай тэнцсэн бөгөөд Туул, Сэлбэ, Улиастай голын ус эргээ хальж, тухайн үеийн олон барилга, байгууламж, иргэдийн 135,4 сая төгрөгийн хохирол учруулсан гэх тоо баримт бий. 1982 оны 08 дугаар сарын 3-нд 17 минутын хүчтэй аадар борооны улмаас 44,2 мм хур тунадас бууж Толгойт, Наран, Чингэлтэй 42 сайрт хүчтэй уруйн үер буун 13,9 сая төгрөгийн хохирол учирсан байна [3]. Г.Даваа болон бусад судлаач нарын гаргасан судалгааны үр дүнд 1966-1996 онд болсон томоохон үерийн улмаас учирсан хохирол 54 тэрбум төгрөгийн хохирол байх магадлалтай гэж дүгнэсэн.

Судалгаанаас үзэхэд 1966 оноос эхлэн улсын хөрөнгө оруулалтаар далан, суваг барьж эхэлснээс хойш 2016 оны байдлаар 130 км-ийн урттай далан байгуулаад байна. Энэхүү далангийн 80% орчим нь үндсэн үүргээ гүйцэтгэхэд хүндрэлтэй байгааг судалгаанаас харж болно [4].

Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан 2024 оны мэдээнээс үзэхэд 2023 оны 08 дугаар сарын хур тунадасны улмаас 43,5 тэрбум төгрөгийн хохирол учирсан байна [5].

Энэхүү үерийн судалгаа дэлхий даяар ихээхэн анхаарал хандуулж байна. Сүүлийн жилүүдэд гадаад ба дотоодод энэ чиглэлээр судалгааны ажил эрчимтэй хөгжиж байгаа хэдий ч үерийн эрсдэлийг тодорхойлох тусгайлсан арга зүй байхгүй байгаа нь тус судалгааны арга зүйн ач холбогдолтой бөгөөд нийгэм-эдийн засагт чухал шаардлагатай байгааг харуулж байна.

Үүний зэрэгцээ судлаачид үерийн "аюул", "эрсдэл" гэсэн ойлголтыг янз бүрээр тайлбарлаж тэдгээрийг тодорхойлоход тохиромжтой хандлагыг албан ёсоор хэлбэржээгүй явсаар байна.

Одоогийн гамшгаас хамгаалах эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд үерийн эрсдэлийг тогтоох, үнэлэх, аюулын индексийг тодорхойлох асуудлыг тусгаагүй зэрэг дутагдалтай зүйлүүд их байна. Үерийн эрсдэлийг тогтоож буй зарим улс орнуудад жишээлбэл нь 25-40 м/с урсгалын хурдтай талбайн 70-100% -д дунд зэргийн аюултай" гэх мэт аюулын түвшинд хуваан авч үзэж байна.

Эрсдэлийг үнэлэх боломжит аргууд "Аюул" ба "эрсдэл" гэсэн нэр томъёог одоогоор өөр өөрөөр ойлгож байгаа хэдий ч шинжлэх ухааны хэлэлцүүлэг тэр ч байтугай зохицуулалтын баримт бичгийг боловсруулахын тулд эдгээр нэр томъёог хоёрдмол утгагүйгээр тодорхойлох ёстой. Орчин үеийн гамшгийн нэр томъёонд аюулыг "ямар нэгэн хор хөнөөл учруулах чадвар" мөн "болзошгүй хор хөнөөлийн эх үүсвэр эсвэл хор хөнөөл учруулж болзошгүй нөхцөл байдал" гэж тодорхойлсон байдаг.

Чанарын ойлголт болох "аюул" -аас ялгаатай нь "эрсдэл" нь тоон шинж чанар (аюулын тоон утга) юм. Энэхүү аргыг эрсдэлийн удирдлагын онолд ашигладаг бөгөөд олон улсын стандартад "аюул тодорхойлох - эрсдэлийн үнэлгээ - эрсдэлийн нөлөөлөл-эрсдэлийн удирдлага" үйл явцыг системчлэх зорилгоор тусгагдсан байдаг.

Судалгааны арга зүй

Үерийн эрсдэлийг үнэлэхэд хэд хэдэн аргыг ашигладаг. Үерийн эрсдэлийн үнэлгээний арга зүйн хамгийн тод жишээ бол үерийн үргэлжлэх хугацаа, нөлөөлөлд өртсөн бүс нутгийн талбай, ангиллаас хамааран "хүч" -ийг тооцоолох явдал юм. Харин эрдэмтэн Бузин В.А. үерийн даланд хуримтлагдсан их хэмжээний гарах ус нь хамгийн их макс утгын түвшнээс давсан дээд хэмжээг үерийн эрсдэл болох үндсэн үзүүлэлт гэж үзсэн. Үүнтэй төстэй аргуудыг олон эрдэмтэд ашигладаг боловч ихэнх тохиолдолд үр дүн нь төдийлөн сайн үр дүн үзүүлдэггүй юм.

Харин Оросын судлаач нараас үерийн эрсдэлийг тодорхойлох математик загварыг нэлээдгүй олон судлаачид гаргасан байдгаас А.В. Шаликовский арга, В.Г. Шапталагийн аргууд нь манай улсад тохиромжтой байгааг судлан мэдлээ. Иймд ОХУ-ын Белградын техникийн их сургуулиас гаргасан үерийн эрсдэлийн математик загварыг хэрхэн сургалт, судалгаанд ашиглах боломжтой авч үзье [6].

Үерийн эрсдэлийг тодорхойлох математик загвар

1. Үерийн өмнөх голын усны урсцыг томъёогоор тодорхойлъя.

$$Q_0 = V_0 \cdot S_0$$

Энд: V_0 – голын усны хэвийн урсац буюу хурд, м/с. S_0 – голын гольдролын хөндлөн огтлолын талбай бөгөөд голын ай савыг тооцоонд 3 төрлөөр (тэгш өнцөг, тарпец, хурц өнцөгт буюу гурван өнцөгт гэж) авч үзнэ.

Голын голдирлын 3 өнцөгт хэлбэрийн хөндөл огтлолын талбайн хэмжээ S_0 .

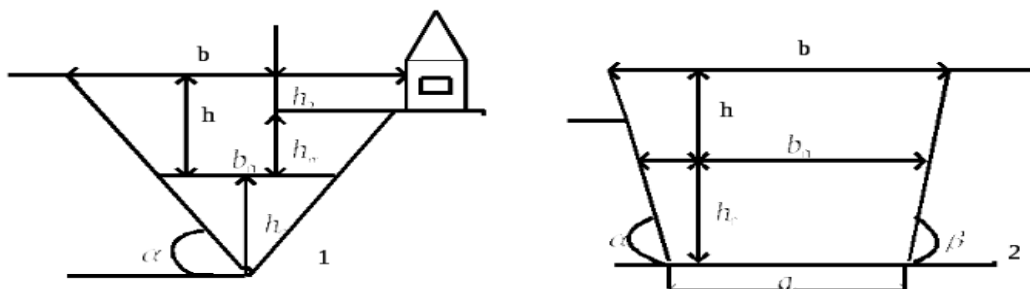
$$S_0 = 0.5 \cdot b_0 \cdot h_0$$

Энд: b_0 – голын хамгийн өргөн тал, м. h_0 – голын гүний хэмжээ, м.

Голын голдирлын трапец хэлбэрийн хөндөл огтлолын талбайн хэмжээ S_0 .
(Монгол орны хувьд ихэнх голын ай савны хэлбэр нь трапец хэлбэртэй байдаг)

$$S_0 = 0.5 \cdot (a_0 + b_0) \cdot h_0$$

Энд: a_0 – голын өргөн, м; b_0 – голын голдирлын өргөн, м; h_0 – голын гүний хэмжээг зураг 1 -т үзүүлэв.

Зураг 1 – Голын ай савын хөндлөн огтлолын бүтэц
(1. Хурц өнцөгт хэлбэр, 2. Трапец хэлбэр)

2. Үерийн дараах усны дээд зарцуулалтыг дараах томъёогоор тодорхойлно.

Хур тунадасны үр дүнд усны урсгал түвшин хүртэл нэмэгдэж үер үүсэж болзошгүй урсгалын хурд гэж үздэг.

$$Q_{max} = Q_0 + JF/3.6$$

Энд: Q_0 – Үерийн өмнөх голын усны урсац, м³/с, J – хур тунадасны эрч ба эсвэл пасны хайлах хурд; F – үерийн ус цугларах тайлбай, м²;

3. Үерийн үед голын усны өсөлтийн өндрийг дараах томъёогоор тодорхойлно.

$$h = \left(\frac{2Q_{max}h_0^{5/3}}{b_0V_0} \right)^{3/8} - h_0, \text{ м}$$

Энд: b_0 – голын гольдролын өргөн, м; h_0 – голын гүний хэмжээ, Q_{max} – үерийн усны урсгалын дээд хурд, м³/с.

4. Үерийн үед усны урсгалын хамгийн дээд хурд V_{max} , м³/с

$$V_{max} = \frac{Q_{max}}{S_{max}}$$

5. Голын ёроолын хэлбэрээс үл хамааран дараах томъёогоор тодорхойлогддог үерийн усны урсгалын хөндлөн огтлолын дээд хэмжээ S_{max} :

$$S_{max} = (S_0 + 0.5h(b_0 - a_0)) \cdot \left(1 + \frac{h}{h_0} \right), \text{ м}^2$$

Энд: b_0 – голын гольдролын өргөн, м; a_0 – голын хамгийн бага өргөн, м; h_0 – голын гүний хэмжээ, м; h – үерийн үед голын усны өсөлтийн өндөр, м.

Иймд үерийн усны урсгалын хамгийн дээд хурдыг олохоос өмнө үерийн усны хамгийн их хөндлөн огтлолын талбайг олно.

Голын голдирлын трапец хэлбэрийн хөндөл огтлолын талбайн хэмжээ S_0 .

6. Үерийн гүнийг тодорхойлох нь:

$$h_3 = h - h_{j,M}$$

Энд: h_i – тухайн голын хамгаалалтын далангийн өндөр эсвэл барилга байгууламжийн өндөршил, м.

7. Хамгийн их дүүргэх урсгалын хурдыг 5.7 томъёог ашиглан тодорхойлно. Сувгийн трапец хэлбэрийн огтлолын хувьд h_3/h -ийн харьцааны үр дүнг хүснэгт 1-ийн өгөгдлийн дагуу интерполяц аргын үр дүнд f параметрийн утгыг олсон бөгөөд f -ээр үржүүлж тооцно. .

h_3/h	Голын ай савны ёроолын хэлбэр		
	Тэгш өнцөг хэлбэр	Трапец хэлбэр	3 өнцөг хэлбэр
0.1	0.2	0.23	0.3
0.2	0.38	0.43	0.5
0.4	0.60	0.64	0.72
0.6	0.76	0.84	0.96
0.8	0.92	1.05	1.18
1.0	1.12	1.2	1.32

Хүснэгт 1. Голын ай савны хэлбэрийн итгэлцүүр

Хамгийн их дүүргэх урсгалын хурдыг $V_3 = V_{max} \cdot f$

Үерийн урсцын хор хөнөөлийг хүснэгт 2 ашиглан үнэлж болно. Энэхүү үзүүлэлт нь үерийн гол үзүүлэлт бөгөөд судалгааны үр дүнд сүйтгэлийн үзүүлэлт нь эрсдэлийн 3 түвшинд хуваан авч үзнэ.

Объектын нэршил	Барилга байгууламжийн эвдрэлийн зэрэг					
	Хүчтэй		Дунд		Бага	
	V, м/с	H, м	V, м/с	H, м	V, м/с	H, м
Гол, мөрний эрэг дэх барилга байгууламж.						
Угсармал модон орон сууцны барилга.	3,0	2,0	2,5	1,5	1,0	1,0
1-2 давхар модон барилга	3,5	2,0	2,5	1,5	1,0	1,0
Хөнгөн металл хүрээ, карказан байгууламж бүхий үйлдвэрийн барилга.	5,0	2,5	3,5	2,0	2,0	1,0
Дунд зэргийн тоосгон байшин (4 давхар)	6,0	3,0	4,0	2,5	2,5	1,5

Хүснэгт 2. Үерийн үрсгалын хүчний сүйтгэлийн параметрийн утга

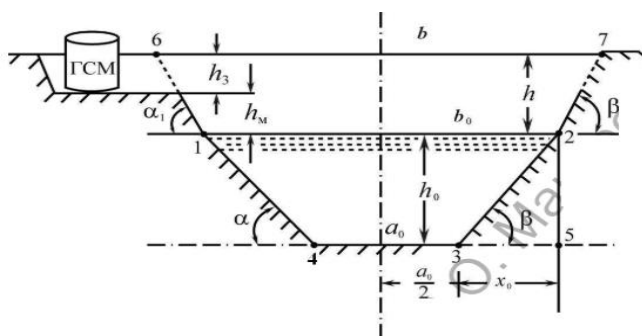
Улаанбаатар хотын үерийн эрсдэлийг бууруулах загвар боловсруулснаар дараах тооцооны үзүүлэлтийг тогтоох боломжтой бөгөөд үерийн урсгалын хурд, урсацын гүний хэмжээ (м), хохирлын мөнгөн дүнгээр тус тус эрсдэлийн аюулыг . Үерийн эрсдэлийн үзүүлэлтийг Улаанбаатар хотын Сэлбэ голын өндөр эрсдэлтэй бүсэд энэхүү тооцооны загварыг авч үзсэн болно.

Тооцоолол (Гамшгаас урьдчилан сэргийлэх сургалтын тоглолтод ашиглах загвар)

Үерийн эрсдэлтэй бүс нутагт аадар бороо орох үед Сэлбэ голын орчим үерт автах боломжийг (магадлал) үнэлэх тооцоо.

Тооцооны өгөгдөл:

$S1 = 20 \text{ км}^2$, далангийн хэлбэр — трапец хэлбэртэй, $J = 130 \text{ мм/цаг}$, $h_0 = 1 \text{ м}$, $\alpha_1 = 70^\circ$, $h_m = 1,5 \text{ м}$, $b_0 = 35 \text{ м}$, $V_0 = 2 \text{ м/сек}$, $a_0 = 15 \text{ м}$, $\alpha = \beta = 4^\circ$, $h_m = 1,5$

Зураг 2 – Трапец хэлбэрийн Сэлбэ голын голдирлын бүдүүвч зураглал

Бодолт:

1. Үерийн өмнөх голын усны урсцыг томъёогоор тодорхойлъё.

$$Q_0 = V_0 \cdot S_0 = 2 \cdot 0.5(35 + 15) \cdot 3 = 150 \text{ м}^3/\text{с}.$$

Голын голдирлын 3 өнцөгт хэлбэрийн хөндөл огтлолын талбайн хэмжээ S_0 .

$$S_0 = 0.5 \cdot b_0 \cdot h_0$$

Голын голдирлын трапец хэлбэрийн хөндөл огтлолын талбайн хэмжээ S_0 .

$$S_0 = 0.5 \cdot (a_0 + b_0) \cdot h_0$$

энд: a_0 – голын өргөн, м; b_0 – голын гольдролын өргөн, м; h_0 – голын гүний хэмжээ

2. Цас хайлж, үер болсны дараах усны дээд зарцуулалтыг дараах томъёогоор тодорхойлно.

$$Q = \frac{S \cdot J}{3.6} = \frac{20 \cdot 130}{3.6} = 722.2 \text{ м}^3/\text{с}$$

$$Q_{max} = 150 + 722,5 = 872,5 \text{ м}^3/\text{с}.$$

Хур тунадас, цас хайлсны үр дүнд усны урсгал түвшин хүртэл нэмэгдэж үер үүсэж болзошгүй урсгалын хурд гэж үздэг.

$$Q_{max} = Q_0 + JF/3.6$$

Энд: J – хур тунадасны эрч ба эсвэл цасны хайлах хурд; F – үерийн ус цугларах тайлбай, м²;

3. Үерийн үед голын усны өсөлтийн өндрийг дараах томъёогоор тодорхойлно.

$$h = \left(\frac{2Q_{max}h_0^{5/3}}{b_0V_0} \right)^{3/8} - h_0 = \left(\frac{2 \cdot 872,5 \cdot 3^{1,66}}{35 \cdot 2} \right)^{3/8} - 3 = 3,6 \text{ м}$$

энд: b_0 – голын гольдролын өргөн, м; h_0 – голын гүний хэмжээ.

4. Үерийн үед усны урсгалын хамгийн дээд хурд V_{max} , м/с

$$V_{max} = \frac{Q_{max}}{S_{max}}$$

Голын ёроолын хэлбэрээс үл хамааран дараах томъёогоор тодорхойлогддог үерийн усны урсгалын хөндлөн огтлолын дээд хэмжээ S_{max} :

$$S_{max} = (S_0 + 0,5h(b_0 - a_0)) \cdot \left(1 + \frac{h}{h_0} \right)$$

Иймд үерийн усны урсгалын хамгийн дээд хурдыг олохоос өмнө үерийн усны хамгийн их хөндлөн огтлолын талбайг олно.

Голын голдирлын трапец хэлбэрийн хөндөл огтлолын талбайн хэмжээ S_0 .

$$S_0 = 0.5(35 + 15) \cdot 3 = 75 \text{ м}^2$$

$$\begin{aligned} S_{max} &= (S_0 + 0,5h(b_0 - a_0)) \cdot \left(1 + \frac{h}{h_0} \right) = (75 + 0.5 \cdot 3,6(35 - 15)) \cdot \left(1 + \frac{3,6}{3} \right) \\ &= 154,2 \text{ м}^2 \end{aligned}$$

$$V_{max} = \frac{872,5 \text{ м}^3/\text{с}}{154,2 \text{ м}^2} = 5,6 \text{ м/с}$$

5. Үерийн гүнийг тодорхойлох нь:

$$h_3 = h - h_i = 5,6 - 1,5 = 4,1 \text{ м}$$

6. Хамгийн их дүүргэх урсгалын хурдыг 5.7 томъёог ашиглан тодорхойлно. Сувгийн трапец хэлбэрийн огтлолын хувьд $h_3/h=0,73$ -ийн харьцааны үр дүнг хүснэгт 1-ийн өгөгдлийн дагуу интерполяц аргын үр дүнд f параметрийн утгыг олсон бөгөөд $f=0.85$ байна.

$$\text{Хамгийн их дүүргэх урсгалын хурдыг } V_3 = V_{max} \cdot f = 5,6 \cdot 0.85 = 4,76 \text{ м/с}$$

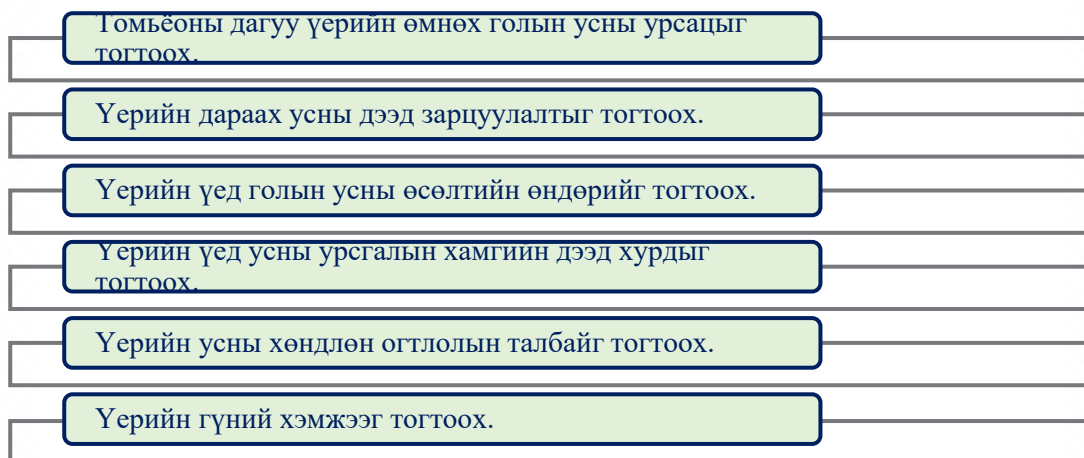
Өөрөөр хэлбэл газар ашиглалт, газрын бүрхэвч, хөрсний шинж чанар, бусад хүчин зүйлсийн улмаас хур тунадас гүйцэт газрын гадаргад шингэлгүй үерийн ус

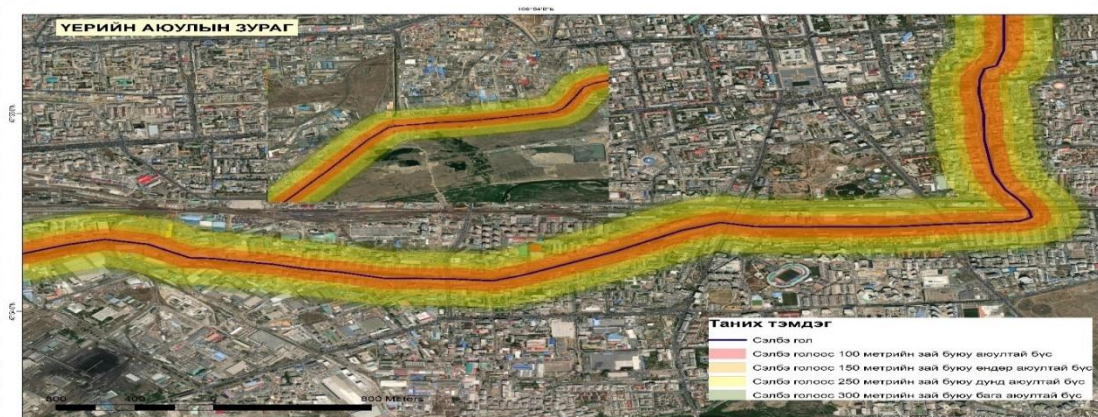
болж байна. Үүссэн үерийн ус газар нутгийн хэмжээнээс шалтгаалж Сэлбэ голын эрэг дагуух барилга, байгууламжууд үерийн эрсдэлд өртөх магадлалтай байгаа нь дүүргэх урсгалын хурд нь 4,76 м/с гэсэн үр дүн үзүүлээд байна.

Тус ажлын хүрээнд Сэлбэ ба Дунд голын ай саванд үүсэж болзошгүй үерийн эрсдэлийн тооцооны үр дүнг газар зүйн мэдээллийн системд үерийн хэт аюултай, өндөр, дунд, бага гэсэн бүсүүдийг ArgGis программаар оруулан учирч болзошгүй хохирлын таамгийг тус тус боловсруулан ажилласан. Мөн үерийн эрсдэлийн үйл ажиллагааны алгоритмыг тус тус боловсруулан ажилласан. Үерийн эрсдэлийн тооцооны алгоритмыг зураг 3 -т үзүүлэв.

Зураг 3 – Сургалтад ашиглах үерийн эрсдэлийг тогтоох алгоритм

Энэхүү санал болгож буй үерийн эрсдэлийн тооцооны үндсэн дэс дарааллыг Онцгой байдлын байгууллагын бүх шатны сургалт болон Төрийн бус байгууллагууд болох даатгалын компаниуд ашиглах бүрэн боломжтой юм. Боловсруулагдсан үерийн эрсдэлийн тооцооны үр дүнг газар зүйн мэдээллийн программаар боловсруулалт хийн үзэхэд Сэлбэ голын эргээс 100 м хүртэл зайд хэт аюултай, 150-250 м хүртэл зайд өндөр аюултай бүс, 300 ба түүнээс м зайд бага аюултай бүс буйг Улаанбаатар хотын үерийн аюулын зураг 4-өөс харж болно.

Зураг 4. Улаанбаатар хотын үерийн эрсдэлийн аюулын зураглал

Өөрөөр хэлбэл Улаанбаатар хотод 80 мм -ийн хур тунадас орсон тохиолдолд дээрх үерийн аюулын зураглалын дагуу 180 гаруй барилга, байгууламж үерийн усанд автаж нийгэм-эдийн засагт 447 тэрбум төгрөгийн хохирол учрах магадлалтайг хүснэгт 3 – т үзүүлэв.

Үерийн аюулын түвшиний нэршил	Тоон хэмжигдэхүүн	Объект	Өртөх хөрөнгө, төг
Хэт их аюултай түвшин	58 орчим объект	Баруун үйлдвэрийн район, Жаргалан хотхон, Витафит болон Апу агуулах	36 тэрбум төг.
Өндөр хэмжээний аюулын түвшин	120 орчим объект	АНУ-ын элчингээс Алтай хотхон барилга байгууламж	405 тэрбум төг.
Бага хэмжээний аюулын түвшин	4 объект	Орчлон сургуулийн зүүн талд байрлах 2 давхар хаус хороолол	6 тэрбум төг.
Нийт			447 тэрбум төг.

Хүснэгт 3. Үерийн аюулын түвшин дэх хохирлын хэмжээ

Дүгнэлт

Гамшгаас урьдчилан сэргийлэх сургалт, судалгааны хүрээнд өнөөг хүртэл үерийн эрсдэлийг тодорхойлох ямар нэгэн арга зүй байхгүй өнөөг хүрсэн байна. Мөн жил ирэх тусам үерийн улмаас учрах нийгэм-эдийн засгийн хохирол нэмэгдсээр байгаа нь энэхүү боловсруулагдсан алгоритм нь Онцгой байдлын салбар тэр дундаа гамшгаас урьдчилан сэргийлэх боловсролын салбарт чухал шаардлагатай болохыг харуулж байна.

Судалгааны үр дүнд тулгуурлан Улаанбаатар хотын үерийн эрсдэлийн үнэлгээг тооцсон бөгөөд эрсдэлийг 80 мм хур тунадас унах үед Сэлбэ голын эрэг дагуух ай савд 3,6 м өндөртэй үерийн ус хайлах, үерийн урсгалын хамгийн их хурд нь 5,6 м/с гэж гарсан бол Сэлбийн голын далан, шуудууг дүүргэх ердийн урсгалын хурд нь 4,76 м/с, хэт аюултай үерийн түвшинд 58 барилга өртөн 36 тэрбум төгрөг, өндөр аюултай түвшинд 120 барилга, 405 тэрбум төгрөг, бага хэмжээний аюулын түвшинд 6 тэрбум төгрөг нийт 447 тэрбум төгрөг эрсдэх магадлалтайг тооцооноос харж болно.

Иймд практикт ажиллаж буй ялангуяа Архангай, Хөвсгөл, Булган, Сэлэнгэ, Хэнтий, Өвөрхангай, Завхан аймгуудын Онцгой байдлын газруудад дээрх тооцооны жишээ загварын дагуу үерийн эрсдэлийн тактикийн дасгал сургуулилт болон аюулын зураглалыг гарган ашиглах бүрэн боломжтой юм.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. “UN office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) and Centre for Research on the Epidemiology of Disaster (CRED), “Human cost of disasters: An overview of the last 20 years ” 2022.
2. Directive 2007/60/EC on the assessment and management of flood risks. European Parliament. 2007. URL: http://ec.europa.eu/environment/water/flood_risk/.

3. Г.Даваа “Монгол орны гадаргын усны горим, нөөц” 2015.
4. Г.Пэрлиймаа, “Газарзүйн мэдээллийн систем болон олон шалгуурт шинжилгээ ашиглан үерийн эрсдэлийг зураглах нь: Улаанбаатар хотын жишээн дээр,” Газарзүйн Геологийн Салбарын Залуу Эрдэмтэн Судлаачдын Бүтээл, pp. 43-40, 2020.
5. Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан, 2023 он., Цахим эх сурвалж: <https://www2.1212.mn/sonirkholtoi/>
6. **Моделирование** и прогнозирование чрезвычайных ситуаций: методические указания к проведению практических занятий / сост.: В.Г. Шаптала, В.В. Шаптала, В.Ю. Радоуцкий – Белгород: Изд-во БГТУ, 2009. – 97 с

ШИНЖЛЭН МАГАДЛАХУЙ

ШИНЖЛЭХ МАГАДЛАХУЙН ИННОВАЦЫН ОРЧИН ҮЕИЙН АСУУДЛУУД

CONTEMPORARY ISSUES IN FORENSIC SCIENCE INNOVATION

Х.Түвшин-Эрдэнэ

ДХИС-ийн Шинжлэн магадлахуйн институтийн Байгалийн ухаан, техник зүйн шинжилгээний тэнхимийн багш, цагдаагийн дэд хурандаа

Tuvshin-Erdene. Kh

Lecturer of the Department of Natural Sciences and Technical Analysis of the Institute of Forensic Science, University of Internal Affairs, Mongolia, police lieutenant colonel

Хураангуй: Шинжлэн магадлахуй инновацын технологи нь гэмт хэрэг илрүүлэхэд чухал нөлөө үзүүлж, мөрдөгчдөд нотлох баримтыг урьд өмнөхөөсөө илүү хурдан бөгөөд үнэн зөв шинжлэх боломжийг олгож, үр ашигтай, найдвартай байдлыг эрс сайжруулж чадна.

Abstract: Innovative analytics technologies can have a significant impact on crime detection, allowing investigators to analyze evidence faster and more accurately than ever before, dramatically improving efficiency and reliability.

Түлхүүр үгс: Шинжлэн магадлахуй, гэмт хэрэг, инновац, нотлох баримт.

Keywords: Forensic science, crime, innovation and evidence.

“Шинжлэн магадлахуй инновац” шүүхийн шинжилгээний салбарт шинэ технологи, арга зүй, бүтээгдэхүүн гаргаж хэрэглэхийг

“Шинэ мэдлэг” гэж шинжлэх ухаан, технологийн үйл ажиллагааны үр дүнд бий болсон эдийн засаг, нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор ашиглаж болохуйц, эрхийн хамгаалалт хийгдсэн оюуны бүтээлийг;

“Инновацын үйл ажиллагаа” гэж инновацыг хэрэглээнд нэвтрүүлж, эдийн засгийн үр ашиг, өрсөлдөх чадвар, бүтээмжийг дээшлүүлэх, нийгмийн үйлчилгээг сайжруулах зорилго бүхий арга хэмжээг;

“Инновацын бүтээгдэхүүн” гэж энэ хуулиар тогтоосон шаардлага, нөхцөлийг хангасан, зах зээл дээрх ижил төстэй бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнээс техник, эдийн засгийн үзүүлэлт, шинжлэх ухааны багтаамж, нэмүү өртөг бий болгох болон өрсөлдөх чадвараар илүү инновацын үйл ажиллагааны үр дүнг;

“Үндэсний инновацын тогтолцоо” гэж инновацын үйл ажиллагаанд оролцогч өмчийн бүх хэлбэрийн байгууллага, тэдгээрийн харилцааны хэм хэмжээний цогцыг;

Удиртгал

Дотоод хэргийн их сургуулийн захирал, доктор, профессор П.Батбаатар нь “Дотоод хэргийн их сургуулийн эрдэмтэн судлаачдын судалгааны үр дүнд би болсон шинэ мэдлэг, технологи, инновац нь улсын тогтвортой хөгжил, үндэсний аюулгүй байдлыг хангахад бодитой хувь нэмэр оруулахын зэрэгцээ олон улсад үнэлэгдэж, хүлээн зөвшөөрөгдөж байна” гэж судлаачдын бүтээлүүдийг үнэлсэн байна.

Шинжлэн магадлахуй инновац гэдэг нь шүүхийн шинжилгээний салбарт шинэ технологи, арга зүй, бүтээгдэхүүн гаргаж хэрэглэхийг хэлнэ. Шинжлэн магадлахуй ухаан нь гэмт хэрэг илрүүлэх болон мөрдөн байцаалт, шүүхийн гол нотлох баримтыг илрүүлэх, бэхжүүлэх, цуглуулах, шинжилгээ хийж, дүгнэлт гаргах үйл ажиллагаа байдаг. Нөгөө талаар энэ салбарын шинэлэг зүйл нь Шинжлэн магадлахуй гэмт хэрэг илрүүлэхэд үнэн зөв, үр ашигтай, найдвартай байдлыг эрс сайжруулж чадна. Өөрөөр хэлбэл технологи бидний амьдралын бүх салбарт нэвтэрч байгаа тул гэмт хэргийг илрүүлэхэд түүнийг ашиглах нь гайхах зүйл биш юм. Нүдний торлог бүрхэвчийг сканердахаас эхлээд нотлох баримтад хиймэл оюун ухаан, их өгөгдөл, виртуал 3D, өндөр технологи ашиглан шинжилгээ хийж дүгнэлт гаргах хүртэл шинжлэн магадлахуй бодит технологи нь гэмт хэргийг илрүүлэхэд маш дэвшилттэй байдаг тул заримдаа шинжлэх ухааны уран зөгнөлт трейлэр шиг санагддаг.

Гэмт хэрэг ба технологи нь хоорондоо холбоотой байсаар ирсэн буюу гэмт хэрэгтнүүдийн арга барилаа улам боловсронгуй болохын хэрээр Шинжлэн магадлахуй шинжээчдэд шударга ёсны төлөөх шинэ сорилтуудтай тулгардаг. Гэсэн хэдий ч технологийн дэвшил нь Шинжлэн магадлахуй ухааны шинжээчид эдгээр сорилтыг даван туулах хүчирхэг хэрэгсэл, техникээр хангагдаж байна. Шинжлэн магадлахуй ухаанд тулгарч буй сорилтууд болон энэ салбарт хувьсгал хийсэн дэвшилд анхаарлаа хандуулж, гэмт хэрэг болон технологи нь хувьсан өөрчлөгдөж буй орчин юм.

Шинжлэн магадлахуй инновацын зарим нь цоо шинэ технологи байхад зарим нь тогтсон салбарт нотлох баримтыг шинжлэх шинэ арга замууд болдог. Гэсэн хэдий ч эдгээр шинэлэг зүйл нь Шинжлэн магадлахуй шинжээчид гэмт хэрэгтнүүдийг илрүүлэх хэцүү болгож байна. Гэхдээ Шинжлэн магадлахуйн инновацын орчин үеийн гайхалтай технологиуд гарч байна.

Шинжлэн магадлахуй технологийн хувьд энэ салбар нь АНУ, Англи, Франц, Герман, Солонгос, Энэтхэг, Нидерланд зэрэг орнуудад хамгийн хурдацтай хөгжиж буй салбаруудын нэг болж байгаа бөгөөд Шинжлэн магадлахуй байгаль, техникийн ухааны шинжээчид эрэлт эрс нэмэгдэх шаардлагатай болж байна.

Шинжлэн магадлахуй инновацын давуу тал:

Шинэ технологи нь Шинжлэн магадлахуй шинжээч нарт нотлох баримтыг илүү хурдан бөгөөд үнэн зөв шинжлэх боломжийг олгодог бөгөөд ингэснээр сэжигтнийг илүү хурдан илрүүлж, яллах ажиллагааг амжилттай явуулахад хүргэдэг.

Их хэмжээний өгөгдлийг хурдан боловсруулах чадвар: Дижитал криминалистик нь мөрдөн байцаагчдад асар их хэмжээний өгөгдлийг хурдан боловсруулах боломжийг олгодог. Энэ нь нарийн төвөгтэй хэргийг шийдвэрлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.

Объектив байдлыг сайжруулж, хүний алдааг багасгасан: Автоматжуулсан шинжилгээний арга нь хүний алдааны эрсдэлийг бууруулж, Шинжлэн магадлахуй шинжилгээний бодит байдлыг сайжруулдаг, илүү нарийвчлалтай, гэмт хэрэгтнүүдэд ял завшуулах боломж олгодоггүй.

Шинжлэн магадлахуй инновац болон шинэ технологи нэвтрүүлэхэд хүндрэлтэй тал:

Тоног төхөөрөмж, сургалтын зардал: Шинэ технологийг олж авах, засвар үйлчилгээ хийхэд үнэтэй байх ба тэдгээрийг ашиглах боловсон хүчин нь цаг хугацаа, зардал их шаарддаг.

Шинэчлэгдсэн протокол, журмын хэрэгцээ: Шинэ технологиудыг үр дүнтэй, ёс зүйтэй ашиглахын тулд шинэчилсэн протокол, журмыг шаарддаг.

Зарим технологиудыг ашиглахтай холбоотой ёс зүйн асуудал: Нүүр царай таних гэх мэт зарим технологи нь хувийн нууц, иргэний эрх чөлөөний талаар ёс зүйн асуудал үүсгэдэг.

Сүүлийн үеийн технологийн хөгжил нь баталгаажсан лабораторийн орчноос гадуур шинжлэх ухааны найдвартай хэмжилт, судалгаа хийх шинэ боломжийг бий болгож байна. Бодит цаг хугацаанд, газар дээр нь шүүх шинжээчдийн үр ашиг олон бөгөөд ийм технологи нь эрүүгийн эрх зүйн тогтолцооны хурд, үр нөлөөг эрс нэмэгдүүлэх боломжтой юм. Гэсэн хэдий ч чанарын баталгаа нь үргэлж баталгаатай байж, шинжээчийн дүгнэлтийг шүүх шинжилгээний нотлох баримт болгон ашиглах чадвар сайжирдаг. Нидерландын Шүүхийн Шинжлэх Ухааны Хүрээлэнд хүний биологийн ул мөрийг шүүх эмнэлгийн шинжилгээ хийх, хууль бус мансууруулах бодисыг химийн бодисоор таних, их хэмжээний дижитал нотлох баримтыг судлах боломжийг олгодог шүүх эмнэлгийн нэгдсэн платформын шийдлийг боловсруулах шинэлэг хүчин чармайлтыг одоогоор хийж байна. Эдгээр платформууд нь хээрийн судалгаа хийх, баттай, баталгаатай нотлох баримтуудыг гаргаж өгөх, шинжээчдийн чадавхыг сайжруулах, зорилтот түвшинд ашиглах боломжийг олгодог. Шүүхийн шинжлэх ухаан дахь энэхүү технологийн хувьсгал нь эцсийн дүндээ парадигмын өөрчлөлтөд хүргэж болох бөгөөд үүний үр дүнд Шинжлэн магадлахуй нэгдсэн платформыг хөгжүүлж байна.

Шүүхийн шинжлэх ухааны инновац нь тухайн салбарын шинжлэх ухааны үндэслэлийг сайжруулах, нотлох баримтыг бодитой цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх, тайлбарлах шинэ технологи, техникийг хөгжүүлэх, турших явдал юм. Технологи, мэдлэгийг практикт нэвтрүүлэх нь хэцүү бөгөөд стратегийн, тууштай олон нийтийн оролцоог шаарддаг. Энэхүү хэтийн төлөвт үндэслэн Шинжлэн магадлахуй инновацын үзэл баримтлалыг судлах, технологийг Шинжлэн магадлахуй практикт ашиглах үйл явцыг ойлгох, сайжруулах хүрээ болгон танилцуулж байна. Шинжлэн магадлахуй инновац нь Шинжлэн магадлахуй технологийн шийдлүүдийг боловсруулах, баталгаажуулах, хэрэгжүүлэхэд хамтран ажилладаг судлаачид болон хэрэгжүүлэх агентлаг, практик хэрэглээнд нэвтрүүлэх нь чухал байна.

Advances in Forensic Science Technologies

Хиймэл оюун: Хиймэл оюун ухаан (AI) олон арван жилийн турш бусад олон салбарт ашиглагдаж ирсэн боловч Шинжлэн магадлахуй хувьд харьцангуй шинэ зүйл юм. Энэ нь юуны түрүүнд бүх нотлох баримтад хийсэн дүн шинжилгээ нь шүүх дээр нотлох баримт болох учраас хожуу нэвтэрсэн байх боломжтой. Гэсэн хэдий ч сүүлийн

үеийн дэвшил нь хиймэл оюун ухааныг эрүүгийн хэргийн бүх Шинжлэн магадлахуй бүрэлдэхүүн хэсэгт амжилттай ашиглаж байгааг харуулж байна. Хиймэл оюун ухааныг ихэвчлэн Шинжлэн магадлахуй дижитал судлал, хэргийн газарт дүн шинжилгээ хийх, хурууны хээний мэдээллийг харьцуулах, гэрэл зургийн харьцуулсан дүгнэлт гаргахад улам бүр ашиглагдаж байна.

Нанотехнологи: Нано мэдрэгчийг молекулын түвшинд хууль бус эм, тэсрэх бодис, биологийн бодис байгаа эсэхийг шалгахад ашиглаж байна. Өнгөрсөн жилүүдээс тодорхой ахиц дэвшилд хүрч эрдэмтэд нүүрстөрөгч болон полимер дээр суурилсан наноматериал байгаа эсэхийг шинжлэх, дүгнэлт гаргах, судлаачдад туслах чадварыг нэмэгдүүлсэн.

Нүүрстөрөгчийн цэгэн нунтаг: Хурууны хээ нь гэмт хэргийн олон газарт дүн шинжилгээ хийхэд зайлшгүй шаардлагатай. Гэсэн хэдий ч мэдрэмж багатай, тодосгогч чанар багатай эсвэл өндөр хоруу чанар зэрэг нь тодорхой харагдахад хэцүү байж болох олон шалтгаан бий. Судлаачид хурууны хээнд түрхэх боломжтой флуоресцент нүүрстөрөгчийн нунтаг бүтээж, хэт ягаан туяаны гэрэлд флуоресцент болгож, улмаар дүн шинжилгээ хийхэд илүү хялбар болгодог. Энэхүү шинэ программын тусламжтайгаар хурууны хээ улаан, шар эсвэл улбар шараар гэрэлтэх болно.

Foldscope – Фольскоп: Foldscope нь 2014 оноос хойш гарч ирсэн жижиг хэмжээтэй, нэг удаагийн, хямд цаасан микроскоп юм. Гэсэн хэдий ч саяхан энэ нь дэлхийн гуравдагч орнуудын хэрэглээнээс Шинжлэн магадлахуй ухаанд нэвтэрч чадсан юм. Зөөврийн болон хямд өртөгтэй тул Foldscope нь цус, үс, хөрс зэрэг шүүх шинжилгээний дээжийг газар дээр нь тогтооход ашиглах боломжтой. Foldscope-ээр хийсэн дүгнэлтүүд нь зөвхөн урьдчилсан дүгнэлт боловч мөрдөн байцаалтын эхэн үед хууль сахиулах байгууллагад тусалж, илрүүлэх үйл явцыг хурдасгах боломжтой. Хэргийн газарт Foldscope ашиглах нь ихэвчлэн хоцрогдолтой байдаг шүүх эмнэлгийн лабораторийн ачааллыг хөнгөвчлөх боломжтой бөгөөд үр дүнг гаргахад ихээхэн цаг зарцуулдаг.

Хурууны хээний шинжилгээнд зориулсан - био мэдрэгч: Хурууны хээний шинжилгээнд зориулсан био мэдрэгч ДНХ-ийн нэгэн адил хэргийн газраас олдсон хурууны хээг харьцуулж үзвэл сэжигтэнтэй тааруулж болно. Гэсэн хэдий ч хурууны хээ нь үргэлж тодорхой, уншихад хялбар байдаггүй. Шүүх эмнэлгийн эрдэмтэд одоо биосенсор ашиглан хурууны хээгээр илэрсэн биеийн шингэний жижиг ул мөрийг шинжилж сэжигтнийг таних боломжтой болсон. Илрүүлж болох өгөгдөлд нас, эм, хүйс, амьдралын хэв маяг орно. Биосенсорыг хэргийн газраас олдсон биеийн бусад шингэнд ч ашиглаж болно.

Иммунохроматографи: Иммунохроматографи нь бэлдсэн туршилтын туузан дээр жижиг дээж дусаах замаар өвчнийг илрүүлэх арга юм. Үр дүн нь харьцангуй хурдан бөгөөд энэ аргыг ашигладаг нийтлэг шинжилгээнд Ковид, ХДХВ, тэр байтугай жирэмсний тест орно. Шүүх эмнэлгийн хувьд иммунохроматографийн шинжилгээ нь субъектуудын биеийн шингэн дэх бодисыг илрүүлдэг. Лаборатори шаардлагагүйгээр

шүлсний дээжийг иммунохроматографийн аргаар үнэлэх ухаалаг гар утсанд суурилсан мэдрэгч хүртэл бүтээжээ.

Шүүхийн палинологи: Шүүхийн палинологи бол шинжлэн магадлахуй эрдэмтдийн хувьд харьцангуй шинэ салбар юм. Палинологи нь цэцгийн тоос, үр тариа, үрийг судалдаг шинжлэх ухаан бөгөөд судлагдахууны байршлыг тогтооход ашиглаж болно. Тоосонцор, үр нь маш бага бөгөөд арьс, хувцас дээр үл мэдэгдэх байдлаар хуримтлагддаг. Эрдэмтэд одоо эдгээр үл мөрийн материалыг цуглуулж, харьцуулж, нотлох баримт болгон ашиглах арга техникийг боловсруулжээ.

Шинжлэн магадлахуй дижитал тээврийн хэрэгсэл: Тээврийн хэрэгслийн шүүх эмнэлэг нь ихэвчлэн мөрдөн байцаагчид хурууны хээ, шингэний дээж, шороо гэх мэт үл мөр зэрэг биет нотлох баримт цуглуулдаг. Мөн тэд осол болон террорист халдлага хэрхэн тохиолдсоныг тодорхойлохын тулд машиныг биеэр шалгаж болно. Гэсэн хэдий ч тээврийн хэрэгсэл технологийн хувьд илүү боловсронгуй болсон тул эрдэмтэд, судлаачид сүүлийн үеийн очих газар, ердийн маршрут, хувийн мэдээлэл, дуртай байршил зэрэг мэдээллийг цуглуулах боломжтой дижитал тээврийн хэрэгслийн шинжлэн магадлахуй салбарыг нээсэн.

Нийгмийн сүлжээний шинжлэн магадлахуй: 3.6 тэрбум гаруй хүн олон нийтийн сүлжээнд байгаа бөгөөд энэ нь 2025 он гэхэд 4.5 болж өсөх төлөвтэй байна. Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл гарч ирэх үед мөрдөн байцаагч, шинжлэн магадлахуй шинжээчид хангалттай мэдээлэл байхгүй байсан. Одоо тодорхой сэдэвт зориулсан нийгмийн мэдээллийн өгөгдөл нь аймшигтай байж магадгүй юм. Энэхүү өгөгдлийг үнэлэхэд туслахын тулд эрдэмтэд саяхан нийгмийн сүлжээнээс цуглуулсан мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх загварыг боловсруулсан. Автоматжуулсан өгөгдлийн шинжилгээг шүүхэд хүлээн зөвшөөрөхийн тулд хуулбарлах, тайлбарлах, шалгах боломжтой загварт суурилсан байх ёстой байна.

Бодит биетийг тодорхойлох 3D технологи: Шинжлэн магадлахуй шинжээчид ихэвчлэн нэгтгэх шаардлагатай биет нотлох баримтыг хүлээн авдаг. Үүнийг бодит биетийг тодорхойлох гэж нэрлэх бөгөөд хоёр хэсэг нь нэг бүхэл байгааг тодорхойлох сайн танигдсан арга юм. Энэ нотолгоо нь янз бүрийн материал байж болох ба ихэнхдээ яс гэх мэт харьцангуй хэврэг байж болно. Портсмутийн Их Сургуульд саяхан хийсэн судалгаагаар 3D дүрслэл ашиглан шатсан ясны нарийн хэмжээг зурж, дараа нь 3D принтер ашиглан хэсгүүдийг хуулбарласан байна. Энэ нь тэдэнд маш бага нотлох баримтыг ашиглан хэсгүүд хоорондоо таарч байгаа эсэхийг тодорхойлох боломжийг олгодог.

Шинжлэн магадлахуй Дрон: Шинжлэн магадлахуй Дрон нь 2021 оны наймдугаар сарын байдлаар АНУ-д 880,000 гаруй нисгэгчгүй онгоц бүртгэгдсэн байна. Эдгээр дронуудын 40 гаруй хувь нь арилжааны зориулалтаар бүртгэгдсэн байна. Эдгээр нисгэгчгүй агаарын тээврийн хэрэгслийн нэр хүнд нэмэгдэж байгаа нь гэмт хэрэгтнүүдэд хар тамхи хууль бусаар хил нэвтрүүлэх, хууль бус тандалт хийх, хохирогчдод халдах шинэ хэрэгсэл болж байна. Шүүхийн шинжээчид дрон, SD карт, гар утаснаас мэдээлэл цуглуулж, дүн шинжилгээ хийх арга, загварыг боловсруулж байна.

Дүгнэлт

Шинжлэн магадлах ухааны инновац нь тухайн салбарын шинжлэх ухааны үндэслэлийг сайжруулах, нотлох баримтыг бодитой цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх, тайлбарлах шинэ технологи, техникийг хөгжүүлэх явдал юм.

Шинэ технологи нь шинжлэн магадлахуй шинжээч нарт нотлох баримтыг илүү хурдан бөгөөд үнэн зөв шинжлэх боломжийг олгодог.

Шинжлэн магадлах дижитал судлал нь их хэмжээний өгөгдлийг хурдан боловсруулах боломжтой болж мөрдөн байцаагчдад нарийн төвөгтэй хэргийг шийдвэрлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.

Шинжлэн магадлах ухааны инновац нь объектив байдлыг сайжруулж, хүний алдааг багасгасан, илүү нарийвчлалтай, гэмт хэрэгтнүүдэд ял завшуулах боломж олгодоггүй.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Алсын хараа-2050-Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого
2. Монгол Улсын Шүүхийн шинжилгээний тухай хууль.2009 он
3. Монгол Улсын Инновацын тухай хууль.2012 он
4. Монгол Улсын Засгийн Газрын 2018 оны 353 дугаар тогтоол, “Инновацын тэргүүлэх чиглэл тодорхойлох журам”
5. Монгол Улсын Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2016 оны 9 дүгээр сарын 14-ний өдрийн А/42 тушаал “Шүүхийн шинжилгээний үндэсний хүрээлэнгийн үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр, зохион байгуулалтын бүтэц, орон тоог шинэчлэн тогтоох тухай”.
6. Т.Очирбат, “Монгол улсын шүүх шинжилгээний байгууллага ба гадаад орнуудын шүүх шинжилгээний байгууллагууд” сэдэвт судалгааны дэд тайлан., УБ хот., 2009.
7. Нээлттэй нийгэм форум., Мөрдөх албаны талаарх харьцуулсан судалгаа., УБ., 2021.

ШИНЖЛЭН МАГАДЛАХУЙН САЛБАРЫН ИННОВАЦЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ

SOME PROBLEMS OF INNOVATION IN FORENSIC SCIENCE

Э.Батбаяр

ДХИС-ийн Шинжлэн магадлахуйн институтийн ахлах багш, магистр, цагдаагийн хошууч,

Batbayar.E

Senior lecturer of the Institute of Forensic Science, University of Internal Affairs of Mongolia, MFS, police major

Хураангуй: Энэхүү судалгааны зорилго нь Монгол Улсын Шинжлэн магадлахуйн салбарын инновацыг үйл ажиллагааны өнөөгийн байдал, зохион байгуулалтыг бусад улс орнуудын ижил төстэй байгууллагуудын туршлагатай харьцуулж, тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлж, цаашид сайжруулах арга замыг эрэлхийлэхэд оршино.

Abstract: The purpose of this study is to compare the current situation and organization of the innovation activities of Mongolian Forensic science's research and development industry with the experience of similar organizations in other countries, identify the problems, and seek ways to further improve them.

Түлхүүр үгс: Шинжлэн магадлах ухаан, шинжлэн магадлахуй, инновац, шинэ бүтээл, ашигтай загвар, зохион байгуулалт, туршлага.

Keywords: Forensic science, innovation, invention, useful design, organization and experience.

Удиртгал

Дэлхий нийт шинжлэх ухаан, инновацад анхаарал хандуулан улс орны хөгжил, шинжлэх ухааны ерөнхий болон тусгай онолыг хөгжүүлэх, практикт тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд инновацыг түгээмэл ашиглаж байна. НҮБ-ын Ерөнхий Асамблейн 70 дугаар чуулганаар 2015 онд тогтвортой хөгжлийн зорилгын 17 зорилго, 169 зорилтыг баталж, 2016 оны 1 сарын 1-ний өдрөөс “Тогтвортой хөгжлийн зорилго” албан ёсоор дэлхий нийтээр хэрэгжиж эхэлсэн. Дэлхийн тогтвортой хөгжлийн зорилго¹⁸³-ын зорилго 9-д “Инновац болон дэд бүтцийг хөгжүүлэх” гэж талаар үзэл баримтлалыг томьёолсон байдаг. Манай улс ч мөн энэ талаар анхааран бодлого, хөтөлбөртөө тусган ашиглах, хэрэгжүүлэхийг зорьж байна. “Алсын хараа-2050” буюу Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого батлах тухай Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын зорилт 2.4-д “Олон улсад өрсөлдөх чадвар бүхий үндэсний шинжлэх ухаан, технологи, инновацын тогтолцоог хөгжүүлнэ.”-д заажээ¹⁸⁴.

Олон улсын хөгжлийн хандлага, дотоодын бодлого, төлөвлөлт, Монгол Улсын шинжлэн магадлах ухааны хөгжилд оруулах хувь нэмэр зэргийг харгалзан шинжлэн

¹⁸³ <http://sdg.1212.mn/> Үндэсний статистикийн хороо

¹⁸⁴ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=211057&showType=1>.

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠡᠭᠣᠨ ᠰᠠᠭᠠᠨ ᠨᠠᠭᠤᠯᠠᠭᠠᠨ ᠰᠠᠭᠠᠨ ᠨᠠᠭᠤᠯᠠᠭᠠᠨ

магадлахуйн салбарын инновацын өнөөгийн байдлыг тодорхойлох, тогтолцоог бүрдүүлэх, боловсронгуй болгох зайлшгүй хэрэгцээ, шаардлагатай гэж үзэж байна.

Үндсэн хэсэг

Шинжлэн магадлахуйн салбарын инновацын өнөөгийн байдал: Монгол Улсын шинжлэн магадлах үйл ажиллагаа явуулдаг гол байгууллага нь Шүүхийн шинжилгээний үндэсний хүрээлэн юм. Мөн Дотоод хэргийн их сургуулийн Шинжлэн магадлахуйн институт нь “Шинжлэн магадлах ухаан” бакалавр, магистр, докторын шатны сургалт зохион байгуулах, шинжлэн магадлахуйн эрдэм шинжилгээ, судалгааны чиглэлээр ажиллахаас гадна зарим үед ээдрээ, төвөгтэй хэргийн бүрэлдэхүүнтэй шинжилгээ хийхэд оролцдог байна.

Бидэнд мэдэгдэж байгаагаар Монгол Улсын Шүүхийн шинжилгээний үндэсний хүрээлэнгийн бүтцийг Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2016 оны 9 дүгээр сарын 14-ний өдрийн А/42 тушаал¹⁸⁵д Шүүхийн шинжилгээний үндэсний хүрээлэнгийн үйл ажиллагааны бүтцийн ерөнхий тогтолцооны загварыг баталсан байдаг. Уг бүтцийн ерөнхий тогтолцооны загварт Шүүхийн шинжилгээний үндэсний хүрээлэнгийн бүтцэд “Инновацын нэгж” тусгагдаагүй ба одоогоор инновац, хөгжүүлэлтийн чиглэлээр дагнан ажилладаг нэгжгүй байна. Шинжлэн магадлах үйл ажиллагаанд инновацыг нэвтрүүлэхэд анхаарч бие даасан “Инновацын нэгж”-ийг байгуулан ажиллуулах шаардлагатай гэж үзэж байна.

Монгол Улсад шинжлэн магадлах үйл ажиллагаа явуулдаг 2 дахь байгууллага болох Дотоод хэргийн их сургуулийн Шинжлэн магадлахуйн институт нь захирлын ажлын алба, Криминалистикийн шинжилгээний тэнхим, Байгалийн ухаан, техник зүйн шинжилгээний тэнхим, Шинжлэн магадлахуй судлалын төв гэсэн бүтэцтэйгээр ажиллаж байна. Шинжлэн магадлахуй судлалын төв нь эрдэм шинжилгээ, судалгааны чиглэлээр түлхүү анхааран ажиллаж байна. Тус институтэд бие даасан инновацын нэгж байдаггүй.

Хэдийгээр шинжлэн магадлах үйл ажиллагаа явуулдаг 2 байгууллагын шинжлэн магадлахуй судлалын чиглэлээр дагнасан нэгж байхгүй боловч Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэм шинжилгээний нэгдсэн хүрээлэнд “Инновацын төв”¹⁸⁶ бий. Уг Инновацын төвийн зорилгыг “Аюулгүй байдал, дотоод хэргийн салбарт тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн шинэ мэдлэгийг бий болгох, түүнийг практикт нэвтрүүлэхэд чиглэгдэнэ.” гэж тодорхойлжээ. Өөрөөр хэлбэл хууль зүй, дотоод хэргийн салбарын бүх хүрээнд инновац бий болгохыг зорьжээ.

Инновацын төвийн чиг үүргийг дараах байдлаар томъёолжээ:

- Их сургуулийн инновацын бодлогыг тодорхойлох чиглэлээр төрөөс шинжлэх ухаан, технологийн талаар баримтлах бодлого, инновацын талаар баримтлах бодлого, бусад холбогдох баримт бичигт нийцүүлэн хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулах, хэрэгжүүлэх, шинжлэх ухаан-практикийн нэгдлийг хангах, инновацын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, зохион байгуулалтыг сайжруулах;

¹⁸⁵ <http://www.nifs.gov.mn/butets>.

¹⁸⁶ <https://www.uia.gov.mn/listener/19>.

• Инновацын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ нэвтрүүлэх чиглэлээр салбарын тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн шинэ мэдлэг, бүтээлч санааг эрэлхийлэх, нээн гаргах, зохион бүтээх, патентлуулах, турших, хэрэглээнд нэвтрүүлэх, энэхүү үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд Их сургуулийн албан хаагчдад арга зүй, зохион байгуулалтын дэмжлэг үзүүлэх;

• Инновацын дэд бүтцийг бий болгох, хөгжүүлэх чиглэлээр шинийг санаачлагчдын клуб, танхим, дундын оффис, зохион бүтээх товчоо, туршилтын лаборатори, инновацын /гарааны/ компани, менежментийн компани, технологи дамжуулах төв зэрэг хэлбэрээр бүтцийн нэгж байгуулан ажиллуулах;

• Хууль зүй, дотоод хэргийн салбарын инновацын хөтөлбөрийг боловсруулж, хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулж, үр дүнг тайлагнах;

• Инновацын соёлыг бий болгох, түгээн дэлгэрүүлэх чиглэлээр сургалт, эрдэм шинжилгээний хурал, хэлэлцүүлэг явуулах, хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр сурталчлах, шинжлэх ухаан, технологийн үзэсгэлэн зохион байгуулах, оролцох;

• Дотоод хэргийн их сургуулийн Инновацын төвөөс шинжлэн магадлахуйн инновацын чиглэлээр Оюуны өмчийн газраас ашигтай загвар болон шинэ бүтээлийн гэрчилгээ авсан, авах хүсэлт гаргасан дараах төсөл, бүтээлүүд байна:

1. Гарын мөр илрүүлэх /соронзон бус/ нунтаг;
2. Хэргийн газрын мэргэжилтний үзлэгийн хувцас;
3. Гипсээр гүн мөр бэхжүүлэхэд ашиглах хашлага;
4. Гарын мөр илрүүлэх соронзон нунтаг “MGL-Magnetic”;
5. Мөрдөн шалгах ажиллагаанд ашиглах криминалистикийн техник хэрэгслийг боловсронгуй болгох туршилт судалгаа зэрэг юм.

Инновацын төв нь 2014 оны 10 дугаар сарын 06-ны өдрийн Хууль зүйн сайдын А/166 тоот тушаалаар тус Хууль сахиулах их сургуулийн Эрдэм шинжилгээ, хөгжлийн хүрээлэнгийн бүтцэд “Хууль сахиулахуйн инновац”-ийн төв нэртэйгээр бүтэц орон тоо нь батлагдсанаас хойш 8 жил үйл ажиллагаа явуулахдаа шинжлэн магадлахуйн инновацын чиглэлээр дээрх 4 төрлийн инновацын бүтээгдэхүүн, 1 төсөл хэрэгжүүлсэн нь хангалтгүй үзүүлэлт юм. Дээрх үр дүн гарсан нь Инновацын төв нь 3 алба хаагчийн бүрэлдэхүүнтэй, хууль зүй, дотоод хэргийн салбарын өргөн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулдагс хамаарч байна. Шинжлэн магадлахуйн салбарын инновацыг нэмэгдүүлэхийн тулд гадаад орны туршлага, инновацын чиглэл, зорилго, бүтээгдэхүүнийг судлан туршлагыг авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.

Гадаад орны шинжлэн магадлахуйн салбарын инновацын туршлага: Шинжлэн магадлахуйн салбарын инновацын талаар гадаад орны туршлагыг судлахдаа шинжлэн магадлахуйн чиглэлээр дэлхий, бүс нутагтаа тэргүүлэгч буюу энэ чиглэлийн хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлогч гэж үзэн дараах улс орнуудыг болон холбооны туршлагыг авч үзлээ.

• Азидаа хөгжлөөрөө тэргүүлэгч орны нэг Сингапурын Улсын Эрүүгийн цагдаагийн газрын бүтцэд Шүүхийн шинжилгээний хэлтэс болон “Судалгаа, төлөвлөлт, хөгжлийн хэлтэс”-тэй байна. Судалгаа, төлөвлөлт, хөгжлийн хэлтэст инновацын үйл ажиллагаа нь хамаардаг байна.

- Интерпол бүтцэдээ “Инновац” гэсэн бие даасан нэгжтэй байна.
- Голланд улсын Шүүхийн шинжилгээний байгууллагын бүтцэд “Судалгаа, төлөвлөлт, хөгжлийн хэлтэс” (WISK) мөн байдаг байна.
- Эстони улсын Шүүхийн шинжилгээний байгууллага нь бүтэцдээ Судалгаа, хөгжүүлэлтийн хороотой байдаг ба инновацын үйл ажиллагааг эрхэлдэг байна.
- Энэтхэгийн Гужаратын Шинжлэн магадлахуйн үндэсний их сургуулийн Гужарат дахь 8 төвийн нэг нь Шинжлэн магадлахуйн инновацын төв байна.

Их Британийн Портсмутийн их сургуулийн Шинжлэн магадлахуйн инновацын төв¹⁸⁷ (FIC) нь их сургуулийн оюутнууд, эрдэмтэн, судлаачид, шүүхийн шинжилгээний практикт ажилладаг шинжээч нартай хамтран ажилладаг байна. Уг шинжлэн магадлахуйн инновацын төв нь шинжлэн магадлахуйн өдөр тутмын үйл ажиллагааг их сургуулийн кампус дахь судалгаа, боловсролтой нэгтгэдэг хамгийн анхных төв болжээ. Энэхүү Шинжлэн магадлахуйн инновацын төв нь дараах төрлийн үйл ажиллагаа явуулдаг байна:

- Гарын мөр судлалын хөгжүүлэлт, судалгааны төв
- Хэмпширийн Цагдаагийн газартай хамтран гарын мөр илрүүлэх, бэхжүүлэх, шинжлэх арга барилыг сайжруулах, шинэ техникийг турших чиглэлээр ажилладаг.
- Дижитал шинжлэн магадлахуйн баг

Их сургуулийн кампус дээр суурилсан Дижитал шинжлэн магадлахуйн баг (DFG) нь эрдэмтэн судлаачид болон оюутнууд дижитал шинжилгээний бүх чиглэлээр цагдаа нартай хамтран ажилладаг.

- Кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх клиник: Кибер гэмт хэргийн чиглэлээр ажилладаг тэргүүлэх судлаачид кибер гэмт хэргийг талаар хамтран шийдэл гаргахын тулд ажилладаг.

- ДНХ сэргээх аргуудыг боловсруулах
- Галт зэвсэг ба галт зэвсгийн мөр
- Галын түймрийн хэргийг мөрдөн шалгах
- Экологийн шинжилгээ
- Зэрлэг амьтдын эсрэг гэмт хэрэг
- Хүний хүчин зүйлийн судалгааны төв

Энэ нь шинжлэн магадлахуйн болон мөрдөн шалгах ажиллагааны практикт хүний танин мэдэхүй, гүйцэтгэлийг судлах, үйл явцын үр ашиг, үр ашгийг тогтоох систем болон холбогдох технологийг судлахын тулд хүний хүчин зүйл, эргономикийн тогтоосон аргуудыг ашиглаж байна. Мөрдөн шалгах ажиллагааны үр дүнг сайжруулахын тулд шийдвэрлэх хүчин зүйлүүд болон холбогдох хувьсагчийн өөрчлөлтөд хэрхэн нөлөөлж болохыг судалдаг байна.

- Бусад чиглэлүүд.

Энэхүү төв нь шинжлэн магадлах ухааны судалгаа, хөгжлийг ахиулж, эрдэм шинжилгээний хатуу чанд үнэлгээ, стандартад тулгуурласан судалгааны ажил, түүний үр дүнгээ эрдэм шинжилгээний болон мэргэжлийн сэтгүүлд нийтэлдэг байна.

¹⁸⁷ <https://www.port.ac.uk/research/research-centres-and-groups/forensic-innovation-centre>.

Шинжлэн магадлахуйн салбарын инновацыг их сургуулийг түшиглэн хөгжүүлдэг энэ аргыг Энэтхэг, Их британи төдийгүй бусад хөгжингүй болон хөгжиж буй орнуудад түгээмэл ашиглаж байна.

Шинжлэн магадлахуйн салбарын инновацын зарим онцлох ололтууд¹⁸⁸:

- ДНХ-ийн фенотип / Хэргийн газраас цуглуулсан ДНХ-н дээжээр сэжигтний үс, нүд, арьсны өнгө зэрэг шинж чанарыг тодорхойлох боломжтой./
- Гарын мөрийн шинжилгээнд зориулсан био мэдрэгч /хөлсөөр нас, хүйс, эмийн бодис, амьдралын хэв маягийг тогтоох/
- Иммунохроматографи / Иммунохроматографи нь бэлдсэн туршилтын туузан дээр жижиг дээж дусаах замаар өвчнийг илрүүлэх арга юм./
- Шинжлэн магадлахуйн палинологи /Шүүхийн палинологи бол шинжлэн магадлахуйн эрдэмтдийн хувьд харьцангуй шинэ салбар юм. Палинологи нь цэцгийн тоос, спор, үр тариа, үрийг судалдаг шинжлэх ухаан бөгөөд судлагдахууны байршлыг тогтооход ашиглаж болно./
- Блокчейн дээр суурилсан шийдлүүд: Cloud Forensics /Хувийн болон корпорацын мэдээллийн 50 гаруй хувь нь одоо үүлэн дотор, өөрөөр хэлбэл алсын серверт хадгалагдаж байна. Үүний үр дүнд дижитал шинжлэн магадлахуйн эрдэмтэд үүлнээс цуглуулсан өгөгдлийг цуглуулах, шинжлэх, үнэлэх аргуудыг боловсруулах шаардлагатай болсон./
- Дрон шинжлэн магадлахуй
- 3D технологи ашиглан биет баримтыг бэхжүүлэх
- Нийтийн сүлжээний шинжлэн магадлахуй
- Дижитал тээврийн хэрэгслийн шинжлэн магадлахуй

Шинжлэн магадлахуйн салбарын гадаадын эрдэмтэн, судлаачид дээрх байдлаар шинжлэн магадлахуйн салбарын инновацыг ашиглан шинжлэх ухааныг хөгжүүлж байна.

Дүгнэлт

Манай улсад Шинжлэн магадлахуйн салбарын инновацын бие даасан нэгж одоогоор байхгүй байна. Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэм шинжилгээний нэгдсэн хүрээлэнгийн Инновацын төв хууль зүй, дотоод хэргийн салбарын инновацын чиглэлээр тодорхой хэмжээнд ажиллаж байна. НҮБ-ийн Тогтвортой хөгжлийн зорилго болон Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, Инновацын тухай хуулийн хүрээнд инновацыг дэмжих, хөгжүүлэхийг тусгасан байна. Гадаадын Шүүхийн шинжилгээний практикийн болон сургалтын байгууллагын бүтцэд шинжлэн магадлахуйн инновацын нэгж байгуулж, инновацын төсөл, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх хандлага бий болсон нь харагдаж байна. Монгол Улсад Шинжлэн магадлахуйн инновацын бие даасан нэгжийг байгуулах нь уг шинжлэх ухааныг дотооддоо хөгжүүлэх, тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх зохион байгуулалтын гол арга хэмжээ болохоор байна. Их Британийн Портсмутийн их сургуулийн Шинжлэн

¹⁸⁸ <https://www.forensicscolleges.com/blog/resources/10-modern-forensic-science-technologies>.

магадлахуйн инновацын төв адил нэгжийг Дотоод хэргийн их сургуулийн Шинжлэн магадлахуйн институтийн бүтцэд байгуулан шинжлэн магадлахуйн инновацыг дэмжин ажиллах нь шинжлэх ухааны хөгжил, шинжилгээний арга зүй, хэргийн газраас мөр цуглуулах, техник хэрэгслийн дутмаг байдал, шинэ төрлийн төхөөрөмж, хэрэгсэл ашиглах зэрэг боломжуудыг бүрдүүлэх үндэс болно гэж дүгнэж байна.

Санал

1. Дотоод хэргийн их сургуулийн Шинжлэн магадлахуйн институтийн бүтцэд Шинжлэн магадлахуйн инновацын төвийг нэмж байгуулах,
2. Шинжлэн магадлахуйн инновацын чиглэлийн санал:
 - Бүтээгдэхүүн хөгжүүлэлтийн инновац
 - Арга зүйн инновац
 - Үйл ажиллагааны зохион байгуулалтын инновац
 - Шинжлэн магадлахуйн боловсролын инновац
3. Шүүх шинжилгээний ерөнхий газрын бүтцэд инновацын төвийг нэмж байгуулах.

Эх сурвалжийн жагсаалт

8. Алсын хараа-2050-Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого
9. Монгол Улсын Шүүхийн шинжилгээний тухай хууль.2009 он
10. Монгол Улсын Инновацын тухай хууль.2012 он
11. Монгол Улсын Засгийн Газрын 2018 оны 353 дугаар тогтоол, “Инновацын тэргүүлэх чиглэл тодорхойлох журам”
12. Монгол Улсын Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2016 оны 9 дүгээр сарын 14-ний өдрийн А/42 тушаал “Шүүхийн шинжилгээний үндэсний хүрээлэнгийн үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр, зохион байгуулалтын бүтэц, орон тоог шинэчлэн тогтоох тухай”.
13. Т.Очирбат, “Монгол улсын шүүх шинжилгээний байгууллага ба гадаад орнуудын шүүх шинжилгээний байгууллагууд” сэдэвт судалгааны дэд тайлан., УБ хот., 2009.
14. Нээлттэй нийгэм форум., Мөрдөх албаны талаарх харьцуулсан судалгаа., УБ., 2021.

ГАДААД ИЛТГЭЛ

THE NEEDS AND REQUIREMENTS OF MODERN CRIMINOLOGICAL STUDIES IN THE LAW ENFORCEMENT EDUCATION SYSTEM

ХУУЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛЫН ТОГТОЛЦООНД ОРЧИН ҮЕИЙН КРИМИНОЛОГИ СУДЛАЛЫН ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГА

Dashgaadan.E

Senior researcher and lecturer of the Research Center of Criminology, police and internal troops, University of Internal Affairs, Mongolia, Ph.D in law, police captain

Э.Дашгаадан

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Гэмт явдал, цагдаа, дотоодын цэрэг судлалын төвийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан-багш, доктор, цагдаагийн ахмад

Abstract: The main subject of criminology is to study the causes and conditions of crime, establish a specific diagnosis, and create effective ways to combat it. More than 200 theories of crime have been studied over the decades with this goal in mind, and countless models and models have been applied to explain the causes of crime and establish the correct mechanism.

A unique aspect of social norms is their transgression, and despite the need to live in conformity, there is still some degree of deviant behavior. Criminology is a science that studies the nature, effects, and factors of criminal behavior, which is prescribed or not prescribed by laws and regulations.

In this article, the historical development, factors and interrelationships of criminology research, methodological features of criminology research, changes in theoretical trends in criminology science, innovative solutions for practical use, and some of the problems facing our country are discussed, and the effects of criminology in the law enforcement education system intended to make suggestions for developing influence.

Keywords: Criminology, crime, causes, conditions, factors, theories of crime, crime statistics, law enforcement education system.

1.1. Concept Of Criminological Theory

Criminology is a branch of science that studies the biological, psychological, social, ecological, and other factors and causes of crime, makes predictions about how crime is committed, and creates prevention methods.

According to the historical development process, it started with the classical concept at the theoretical level, and the explanations based on the criminal continue to link crime with biological factors, and later, the classical concept gained new strength in the 1970s.

Criminology is a field of research that has been continuously developing for the past 200 years, and due to economic, social, and political factors, it has been renewed in a way that rejects old theories.

With the emergence of urban areas and the phenomenon of population growth, migration, industrialization, economic crisis, World War I and II, the economic paradigm and the resulting capitalist or individual-centered social system, feminist concepts, international activities, globalization, and the spread of Western culture around the world

have had a strong impact on countries around the world. Along with these, nations, societies, and individuals were also affected, and there were significant changes in the study of crime.

Scholars from many fields have contributed to the science of criminology. For example, Edwin Sutherland, Robert Agnew, Jeremy Bentham, Cesare Beccaria, Cesare Lombroso, Sigmund Freud, Robert Sampson, and Rodney Stark can be mentioned.

Frank S. Pearson, Neil A. Feiner, Thomas J. Bernard, Jeffery B. Snipes, Travis Hirsch, Terence Thornberry, and Delbert Elliott continue to play a major role in developing the concept of theoretical integration.

1.2.Theoretical Classification

It can be seen that theories emerging from criminology are developed with assumptions and imaginations and are a very rich scientific field. According to the researchers, these are generally divided into two main categories: those that study crime and the personal characteristics of criminals, and those that study social and ecological causes.

As the first concept of criminology, the classic concept aimed at defining the individual criminal was created, of which rational choice theory is the most famous. And at that time, the importance of punishment was defined as progress.

As a result, medical scientists first began to explain crime in relation to the biological characteristics of the individual, which is the beginning of the biological theory that attracts our attention. For example, the study of C. Lombroso, W. Sheldon, and C. Goring, comparing human body shape, bones, and genetic peculiarities, and studying the characteristics of criminals, is still controversial.

Also, the tendency to use the basic theoretical concepts of J. Piaget and Z. Freud, who made valuable contributions to psychological science, to explain the causes of crime, is an innovative approach that is studied from the perspective of individual characteristics.

In addition, ecological theories of crime began to develop, proving that it is not just about individuals. For example, social or sociological theory, learning theory, control theory, anomie, subculture theory, labeling theory, conflict or radical theories, and feminist theory are clear signs of creating pluralism in criminology.

2.1.Concepts, Needs And Requirements Of Composite Theory

Crime is a unique social phenomenon and many factors influence it, so it is necessary to consider it from many angles to determine its causes. Therefore, the creation of a new model combining the strengths of different theories will undoubtedly clarify the structure of crime.

Crime is not a phenomenon caused by a single factor. While most scholars have argued that the overabundance of crime theories is creating chaos in science, scholars such as Wold, Bernard, and Snipes have seen this situation as an advantage. The reason there are so many theories is because the problem to be studied is so diverse and complex that it cannot be defined by a single paradigm.

Some criminologists say experiments should be conducted to unify theories. In addition, theories with different researches cannot compete, and theories with the same researches have the effect of complementing each other rather than competing. Therefore, combining theories can reduce the number of theories while creating a more effective theoretical model.

2.2.A Form Of Synthesis Of Theory

There are two main types of theory synthesis.

1. Conceptual unity
2. Unity of ideas

Conceptual integration combines different theoretical models and models them in a different way to create a new theoretical model. For example, Akers' 1985 and 1998 social learning theory, Braithwaite's 2005 reintegrative shaming theory, Cullen's 1994 social support theory, Title's 1995 control-balance theory theory/ degree is a clear example of conceptual integration.

Integration of ideas is carried out in such a way that disparate ideas are integrated into a theoretical structure and systematically complement each other.

It usually uses the following three types of models:

1. End to end integration
2. Side to side integration
3. Up and down integration

3.1.Challenges In The Implementation Of Criminological Theory

Based on the state and trend of crime in Mongolia, it is possible to conclude that it is directly related to the government's policy on fighting crime and the Criminal Code, rather than directly saying that it is the social and economic cause of that time. Therefore, in order to combat the negative phenomena in the society, rationalization of the Criminal Law in order to fight and eliminate the negative social relations has been considered to be directly related to the trend of the crime, which is one of the angles to determine the cause of the crime.

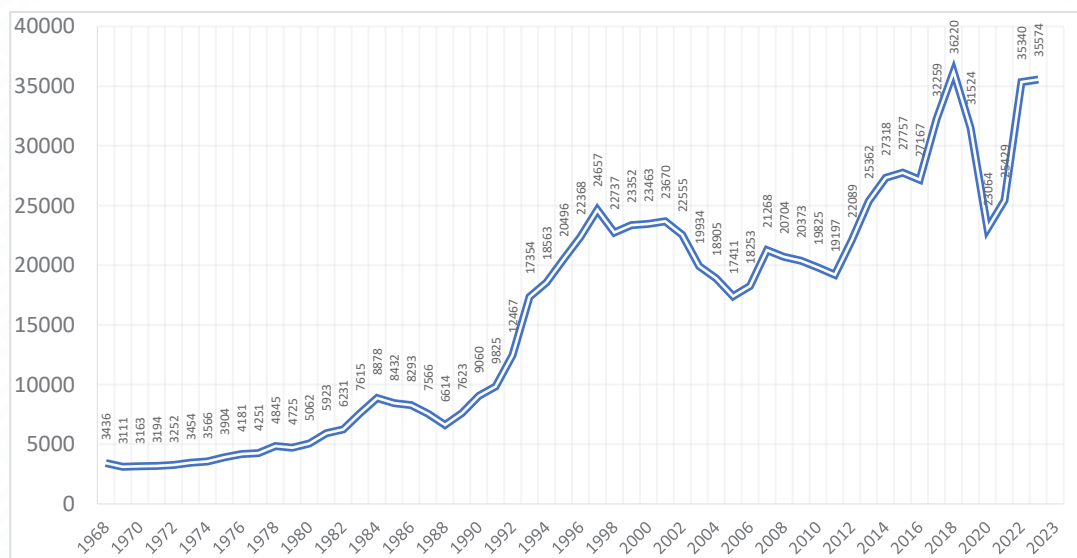

Figure 1. The number of crimes registered in Mongolia. 1990-2023

It is no secret that the crime rate tends to increase year by year, despite the fact that the criminal law and other related laws are changing and updating.

This phenomenon of rising crime rate can be attributed to several reasons. For example, crime statistics were not fully used before, the development of modern technology, urbanization, and changes in citizens' awareness and ethics can be mentioned.

It is commendable that since 2016, the crime white book on the statistics and solutions of crimes registered in Mongolia has been published every year in accordance with international standards. It has been able to integrate statistics from many organizations and there is a need for further development. For example, the future trend of the level of crime, changes, and the location of the area are presented in an overly general manner, which is not enough to determine the methods of crime prevention. For example, in 2022, 843 or 7.7 percent of the total crimes registered locally were in Khuvsgul province, 775 or 7.0 percent were in Selenge province, 754 or 6.8 percent were in Central province, 6,293 or 25.9 percent of all crimes registered in the capital were in Bayanzurkh district, 4,523 or 18.6 percent were in Bayanzurkh district. Bayangol district and 3,626 or 14.9 percent of Sukhbaatar district recorded the highest number, but the content is only informative.

According to the categories of crimes committed annually in Mongolia, about 60% of all crimes are crimes against property rights, about 30% are crimes against human health, and about 5% are crimes against traffic safety. The fact that this situation has not changed at all in the last 10 years is an indication that measures cannot be taken to eliminate the causes and conditions of crime.

From this point of view, it is necessary to study the causes of the crime in detail and conduct research on the person who committed the crime. Currently, the crime is limited to a few general conditions: drunk, committed by a woman, gang, domestic violence, and child involvement.

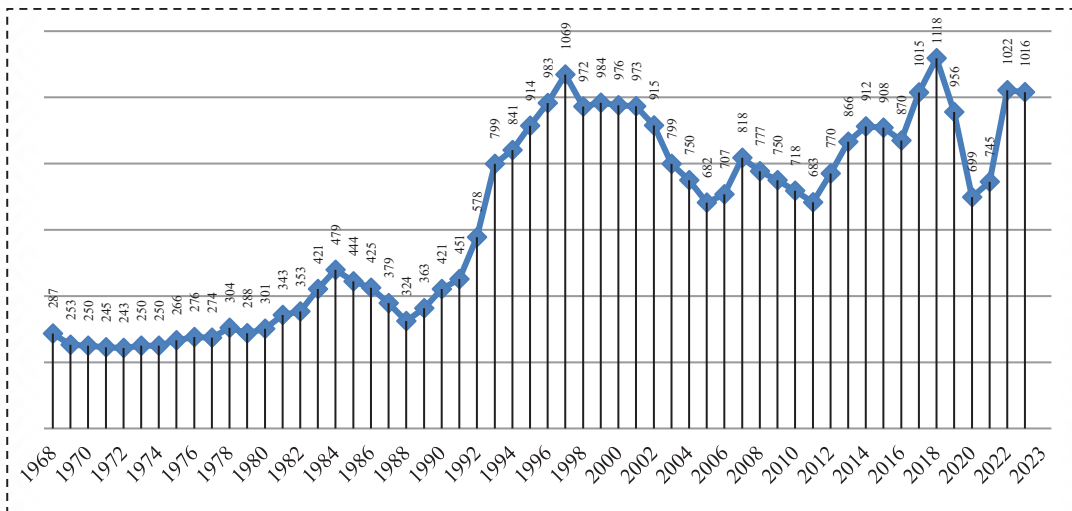

Figure. 2 Crime per 100,000 population of Mongolia. 2013-2023

Based on official statistical data, on average, 115 crimes are committed per 10,000 people aged 16 and over, 1153 crimes per 100,000 people, 122 crimes per 10,000 people aged 18 and over, and 1219 crimes per 100,000 people. It will be an indicator for comparison

with other countries. From this, it can be observed that the population is small, the level of crime is high, and the harm and damage caused by it are relatively large¹⁸⁹.

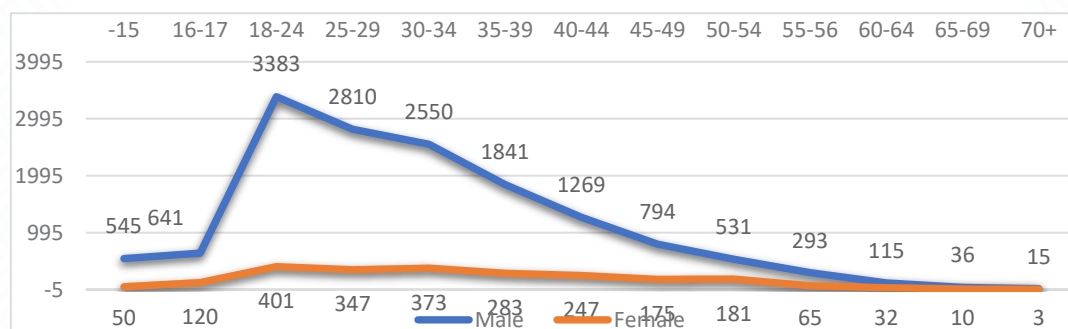

Figure 3. Age and gender of criminals

Based on the state and trend of crime in Mongolia, it is possible to conclude that it is related to the state's crime fighting policies and the Criminal Law, in addition to the social and economic causes, conditions, and factors of that time. Therefore, in order to combat the negative phenomena in the society, rationalization of the Criminal Law in order to combat and eliminate social relations that are considered negative, a direct relationship to the trend of crime was observed.

Based on the statistics of the last 10 years, it is expected to increase by an average of 655 cases per year in the future. The per crime rate has also increased¹⁹⁰.

From the point of view of the international criminal funnel system, 25% of crimes registered by law enforcement agencies such as the police and anti-corruption agencies are finally resolved by the courts, and 75% are investigated by law enforcement agencies such as the police and anti-corruption agencies and by prosecutors stage is decided according to the reasons and procedures provided by the law.

In the future, based on crime statistics, law enforcement and judicial authorities should make extensive use of statistical analysis methods, use mathematical statistical methods such as dynamic line analysis, correlation, regression analysis, and sampling methods used in social research, especially the introduction of software into their operations, and quality there is a need to use more research methods.

Based on the results of the Corruption Perceptions Index, which is prepared annually by the international organization Transparency International, the corruption perception index of 180 countries has been developed.

According to the corruption index, our country scored 35 points in 2019 and ranked 106th out of 180 countries. In 2020, it scored 35 points and ranked 111th out of 180 countries. In 2021, it scored 35 points and ranked 110th out of 180 countries. In 2023, it scored 33 points and was ranked 121 out of 180 countries.

According to the index, Mongolia has fallen 5 places every year for the last 3 years. Over the past five years, our country is among the 10 countries where the corruption score has decreased and the index has increased. Corruption, official crime, bribery, favoritism,

¹⁸⁹ National Statistical Commission, www.l212.mn

¹⁹⁰ Мөнхдорж, Б. Гэмт хэргийн статистикийн онол, хэрэглээний асуудал. Уб., 2018. 163 дах тал

opportunities, and favoritism not only devalue justice in the society, but also lead to deep degradation of lifestyle and morals. In particular, the education and political sectors are the most dangerous and harmful to be affected by this type of crime. Currently, this type of crime has become a common form of organized crime, which makes it even more difficult to detect and mitigate its effects.

Currently, there is no such profession as criminologist in Mongolia. There are few experts in this field. Determining the place of criminology in society should be the most fundamental concept of law enforcement.

Providing criminological knowledge among law enforcement officers is a prerequisite for a scientific approach to crime prevention and control. It is safe to say that the field of criminology in our country is in the first stage of development. We are only considering modern theoretical orientations at the research level. However, we will need the criminological knowledge of law enforcement officers to implement it in our country. It is emphasized that the criminological concept and applied skills are very weak in all levels of training for law enforcement officers in our country.

3.2.A study of criminological factors in the law enforcement education system

In order to determine the theory and concept of criminology and the direction of further development, the study of the impact of the following factors was carried out.

Processing of research results:

35 foreign and domestic academics specialized in law, including criminal studies, 84 participants from courts, prosecutors, and police organizations were included in the research. The results of qualitative research, factorial analysis, quantitative analysis, correlation analysis, and path analysis were produced.

The results of the quantitative analysis are part of the development, comparative analysis, confirmation and conclusion of the research results. The analysis shows how each latent variable affects the evaluation of learning activities, and the results of each factor are presented. Cronbach's alpha, or stability, indicates how well a set of latent variables are correlated. The reliability measure was determined by the following formula and the results were obtained.

For our research work, the factor and correlation analysis of the latent variables was analyzed by trying to confirm the hypothesis by 4 ways with 5 variables. It includes:

Looking at the results of the Cronbach alpha value, sociology of crime is 0.902; psychology 0.911; penology 0.957; anthropology 0.940; law enforcement education was 0.979.

For composite reliability, sociology of crime 0.925; psychology 0.931; penology 0.966; anthropology 0.953; law enforcement education is 0.982, indicating good reliability.

For the average value, the sociology of crime is 0.673; psychology 0.693; penology 0.824; anthropology 0.770; law enforcement education is 0.872, indicating good reliability.

No	Hypothesis	Average value	Standard deviation	T Statistics	P value	Result
1	Sociology of crime - law enforcement education	0.321	0.162	1.977	0.049	approved
2	Anthropology of crime -law enforcement education	0.117	0.195	0.600	0.051	approved

3	Penology - law enforcement education	0.263	0.115	2.277	0.023	approved
4	Psychology of crime - law enforcement education	0.171	0.154	1.110	0.024	approved

Table 3. Results of path analysis in research design

The results of the hypothesis that sociology, anthropology, penology, and psychology of crime will affect law enforcement education have been confirmed by T-statistics and P-values.

Conclusion

The basic research of criminology aims to study the causes and conditions of crime and to create effective ways to combat it.

Although the study of the factors that influence crime and delinquent behavior has a long tradition, it has been actively studied at the theoretical level in the last hundred years, and there is a need to recognize that it is a multidisciplinary major science.

The use of methods such as statistical research, event reconstruction, identification, analysis, detection, and experimental research to observe and measure crime requires multidisciplinary expertise, integrated assessment, and judgment.

Criminology studies can be classified into two general categories: theoretical criminology or anthropology of crime, psychology of crime, sociology of crime, psychology of crime, penology, practical criminology or criminal policy, profiling of crime, and forensics or analytical probability. Clinical criminology is a form of interrelationship between these disciplines. It is necessary to use this study to train law enforcement officers.

According to the list of crime statistics and statistics of European countries, Belarus, France and Belgium have the highest crime rates and the safety index is relatively low. Mongolia is among the average countries, but in 1968 there were 3436 crimes. In 2023, 35,574 crimes were registered, and during this period, the crime rate increased 10 times. It was ranked 121st out of 180 countries in 2023 by the Corruption Index.

In order to determine the value of criminology in the law enforcement education system and strengthen the influence of its factors, foreign and domestic academics specialized in the field of law, including criminology, representatives of courts, prosecutors, and police organizations were included. In the analysis, correlation analysis, and path analysis, it was concluded that the confirmation of the prediction by the T statistic value and P value of the prediction result will have a positive effect on the future prospects of science.

Recommendations

Based on the results of the research, the following proposals have been developed in order to further determine the perspectives and orientations of crime prevention based on the theoretical concepts and trends of criminological science, use it to detect its causes and conditions, ensure mutual coordination.

1. Dissemination of modern theoretical trends of criminology among this type of researchers, regularly organize academic studies, experiments, research and discussions, coordinate them with the level of crime and how it is designed to combat and prevent it, introduce rational concepts, law use in custodian training;

2. Reject the approach of narrowly understanding criminology as a crime prevention activity, introduce new theoretical concepts into the research cycle, conduct experiments, research and develop in cooperation with practical organizations;

3. Criminology research is a broad concept that does not only apply to the roles and directions of the police organization, so it is most important to involve other sectors of society, and in turn, to organize preventive measures effectively need to use;

4. Wide use of scientific research methods such as conducting statistical research, reconstructing events, establishing identity, analysis, detection, and testing in order to observe and measure crime, and combine theory, practice, and methodology to accurately determine the cause of any crime;

5. In order to increase the importance of science, criminology is divided into theoretical criminology and clinical criminology, and development of future trends of research;

6. In addition to comparing crime statistics at international and national levels, comparing general crime with white-collar crime statistics, determining its causes and conditions, and creating a system for prevention and development.

References

1. Зүмбэрэллхам, Д. Криминологийн онол. Уб., 2022
2. Осман, Д. Криминологийн онолууд. Уб., 2022
3. Энхболд, Б. Хотжилт ба гэмт явдал. –Уб., 2011
4. Мөнхдорж, Б. Гэмт хэргийн статистикийн онол, хэрэглээний асуудал. Уб., 2018.
5. Beirne, Piers and Messeschmidt, James. 1991. Criminology. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, Publishers
6. Cohen, Lawrence E. and Siegel, Larry. 1996. Readings in Contemporary Criminological Theory. Boston; Northeastern University Press
7. Einstadter, Werner & Henry, Stuart. 1995. Criminological Theory: An Analysis of Its Underlying Assumptions. Forth Worth, TX: Harcourt Brace College Publishers
8. Ellis, Lee and Walsh, Anthony. 1997. “Gene-Based Evolutionary Theories in Criminology” Criminology. Vol. 35, No.2,
9. Lilly, J. Robert, Cullen, Francis T., and Ball, Richard A. 1989. Criminological Theory: Context and Consequences. Studies in Crime, Law and Justice, Vol. 5. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications
10. Lombroso, Cesare. 1876. L’Uomo Delinquente. Milan: Hoepli
11. Olof Kinberg (Les Problemes fondamentaux de la Criminologie, Paris 1959, s. 172).
12. Rafter, Nicole. 2004. “Earnest A. Hooton and the Biological Tradition in American Criminology.” Criminology. Vol. 42, No.3,
13. Schmalleger, Frank. 2004. Criminology Today. Third Edition Update. Upper Saddle River, NJ: Pearson/Prentice Hall

14. Shoemaker, Donald J. 2000. Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior. Fourth Edition. New York, NY: Oxford University Press
15. Shoemaker, Donald J. 2000. Theories of Delinquency: An Examination of Explanations of Delinquent Behavior. Fourth Edition. New York, NY: Oxford University Press
16. Siegel, Larry J. 2001. Criminology: Theory, Patterns and Typologies. Seventh Edition. Belmont, CA: Wadsworth Publishing
17. Ли.Д.А. Уголовно-статистический учёт: структурно-функциональные закономерности: моногр. М.:Русский мир., 1997. 21с
18. <https://www.numbeo.com/crime>

THE COMPARISON ANALYSIS BETWEEN AGILITY, FORCE, FLEXIBLE, SPEED AND ENDURANCE: THE CASE OF UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS, MONGOLIA

ЧАДВАР, ХҮЧ, УЯН ХАТАН БАЙДАЛ, ХҮРД, ТЭСВЭРИЙН ХАРЬЦУУЛСАН ШИНЖИЛГЭЭ: ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН ЖИШЭЭН ДЭЭР

Yalalt.Ts

Associate professor of the Department of Executive Work, Police school of the University of Internal Affairs, Mongolia, Ph.D in Law, police colonel

Ц.Ялалт

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Гүйцэтгэх ажлын тэнхимийн дэд профессор, доктор, цагдаагийн хурандаа

Byambajargal.G

MBA, Lecturer at English department of the Royal International University

Г.Бямбажаргал

Рояль Олон улсын их сургуулийн Англи хэлний тэнхимийн багш, магистр

Abstract: The aim of this study was to determine whether there is a relationship agility, force, flexible, speed and endurance for undergraduate students at University of Internal Affairs, Mongolia. Our research, which used quantitative data on exam performance and scores from the 2023-2024 and 2024-2025 school years, allowed us to make a comparison.

Keywords: Agility, force, flexible, speed and endurance, University of Internal Affairs, Mongolia

One. Introduction.

One of the most difficult procedures in sports science is identifying individuals who are athletically gifted and promptly incorporating them into the sports training and examine process. The exam success is determined by a variety of factors that stem from the athlete or his environment. The athlete's genetic potential and development, as well as an adequate and systematic training process, are all factors that contribute to sporting success. Detection is one of the fundamental characteristics of sports. Initial selection is closely related to an individual's talent.

Two. The theoretical framework

There are numerous scholars studied about agility, force, flexible, speed and endurance. We summarized few concepts as below:

1. Agility: Sheppard and Young (2006)¹⁹¹, Agility as a Decision-Making Process. Agility is not just physical speed but includes rapid decision-making processes in response to environmental stimuli. Young et al. (2002)¹⁹², Agility is about responding to complex and

¹⁹¹ Sheppard, J. M., & Young, W. B. (2006). "Agility literature review: Classifications, training, and testing." Journal of Sports Sciences.

¹⁹² Young, W. B., McDowell, M. H., & Scarlett, B. J. (2002). "Specificity of sprint and agility training." Journal of Strength and Conditioning Research.

dynamic changes, requiring cognitive and physical coordination. Agility as a Multi-Dimensional Concept.

2. Force. Winter, D. A. (1990)¹⁹³, Force can be understood in terms of the change in momentum produced by an applied force over time. "Philosophy Naturalis Principia Mathematica." Force is defined as mass times acceleration, establishing the fundamental relationship in classical mechanics.

3. Flexibility. Alter (2004)¹⁹⁴, Flexibility can be classified into static (holding a stretch) and dynamic (range of motion during active movement). Shrier (2004)¹⁹⁵, Flexibility affects neuromuscular performance, but its effects vary based on the type of stretching and the timing in relation to physical activity.

4. Speed. Schmidt & Lee (2005)¹⁹⁶, Speed involves efficient neuromuscular coordination, which is necessary for quick and precise movements. Morin, J. B., et al. (2012)¹⁹⁷, Sprint speed is highly influenced by muscular force application and the ability to sustain speed through efficient biomechanics. Schmidt, R. A. (2008)¹⁹⁸, Speed is a critical component in developing skill in many sports, particularly those requiring quick reflexes and reaction times.

5. Endurance. Brooks, Fahey & Baldwin (2005)¹⁹⁹, Endurance can be divided into aerobic (long-duration, lower-intensity) and anaerobic (short-duration, high-intensity) capacities. Enoka and Stuart (1992)²⁰⁰, Endurance is limited by muscle fatigue, which involves both central (neural) and peripheral (muscular) factors affecting prolonged performance.

The results of study

Comparison analysis is a method used to evaluate similarities, differences, and trends between two or more variables, systems, processes, or strategies. It is widely used in business, research, and strategic planning. Comparison analysis offers a structured approach to analyzing complex information, leading to more informed decisions.

Table 1. The comparisons of impacts.

Fact ors	Code of	Force	Endurance	Speed	Agility	Flexible

¹⁹³ Winter, D. A. (1990). "Biomechanics and Motor Control of Human Movement."

¹⁹⁴ Alter, M. J. (2004). "Science of Flexibility." Human Kinetics.

¹⁹⁵ Shrier, I. (2004). "Does stretching improve performance? A systematic and critical review of the literature." Clinical Journal of Sport Medicine.

¹⁹⁶ Schmidt, R. A., & Lee, T. D. (2005). "Motor control and learning: A behavioral emphasis."

¹⁹⁷ Morin, J. B., et al. (2012), "Mechanical determinants of 100-m sprint running performance." European Journal of Applied Physiology.

¹⁹⁸ Schmidt, R. A. (2008). "Motor Learning and Performance: A Situation-Based Learning Approach."

¹⁹⁹ Brooks, G. A., Fahey, T. D., & Baldwin, K. M. (2005). "Exercise Physiology: Human Bioenergetics and Its Applications."

²⁰⁰ Enoka, R. M., & Stuart, D. G. (1992). "Neurobiology of muscle fatigue." Journal of Applied Physiology.

Aca dem ic year		performance	score	performance	score	performance	score	performance	score	performance	score
2023-2024	n1	15.69	53.03	4.47	33.74	14.55	52.45	106.22	58.45	60.42	90.84
	n2	47.17	66.81	5.25	47.78	16.64	52.10	95.94	93.56	60.42	90.83
	n3	13.67	59.89	4.07	47.42	13.85	69.48	108.11	59.19	61.07	92.15
average		25.51	59.91	4.60	42.98	15.01	58.01	103.43	70.40	60.64	91.27
2024-2025	n1	13.58	55.70	3.88	59.88	14.22	57.33	108.09	57.82	60.13	90.26
	n2	15.80	61.32	4.11	57.60	14.07	64.02	109.94	65.85	59.80	89.60
	n3	14.00	55.01	3.99	56.20	14.20	56.59	107.67	55.93	60.31	90.63
average		14.46	57.35	3.99	57.90	14.16	59.31	108.57	59.87	60.08	90.17
comparison of two academic year		-11.05	-2.56	-0.61	14.91	-0.85	1.30	5.14	-10.53	-0.55	-1.11
Results of comparison		-	-	-	+	-	-	+	-	-	-

We coded n1, n2, n3 are determined branch school. *Academic year 2023-2024*, Our data provided seems to represent three different entries (n1, n2, n3) with performance metrics across five categories: Force, Endurance, Speed, Agility, and Flexibility. Each category has two columns: one for performance and the other for a score.

Force, n1: Performance = 15.69, Score = 53.03, n2: Performance = 47.17, Score = 66.81, n3: Performance = 13.67, Score = 59.89. It was mean that n2 shows the highest performance and score, indicating better strength in the force category. Next, n1 and n3 have lower performances, but n3 compensates with a higher score than n1.

Endurance, n1: Performance = 4.47, Score = 33.74, n2: Performance = 5.25, Score = 47.78, n3: Performance = 4.07, Score = 47.42. It was mean that n2 has the highest performance and score, indicating better endurance. Next, n3 has a slightly lower performance than n1, but still manages a much higher score.

Speed, n1: Performance = 14.55, Score = 52.45, n2: Performance = 16.64, Score = 52.10, n3: Performance = 13.85, Score = 69.48. While n2 has the highest speed performance, n3 has the highest score, indicating perhaps better form or technique despite a slightly lower performance.

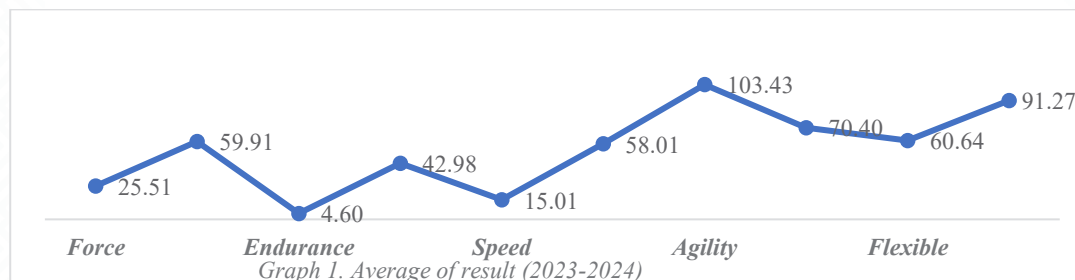
Agility, n1: Performance = 106.22, Score = 58.45, n2: Performance = 95.94, Score = 93.56, n3: Performance = 108.11, Score = 59.19. It was mean that n3 has the highest agility performance, but n2 scores much higher than both n1 and n3, indicating superior overall agility despite slightly lower raw performance.

Flexibility, n1: Performance = 60.42, Score = 90.84, n2: Performance = 60.42, Score = 90.83, n3: Performance = 61.07, Score = 92.15. The performances are very similar across all entries, but n3 has a slightly higher score, followed by n1 and n2 being nearly identical.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

We concluded that n2 consistently performs well across categories, with standout scores in Force, Endurance, and Agility. n3 shows excellent Flexibility and Agility performance and scores, despite slightly lower raw performances in other categories. n1 generally ranks lower in performance and scores compared to the other two, except for Flexibility, where it matches n2 closely.

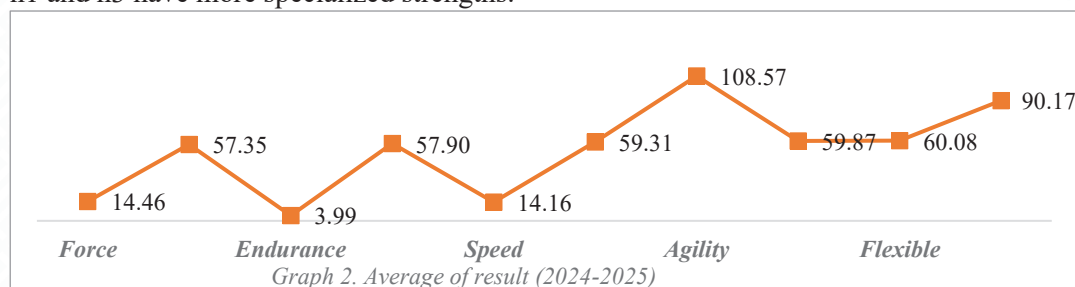
Academic year 2024-2025, Force: n1: 55.70, n2: 61.32, n3: 55.01. It was mean that n2 has the highest Force score, showing better physical strength. n1 and n3 have similar, lower scores.

Endurance, n1: 59.88, n2: 57.60, n3: 56.20. It was mean that n1 has the highest endurance score, indicating better stamina. n2 and n3 lag behind slightly, with n3 having the lowest score.

Speed, n1: 57.33, n2: 64.02, n3: 56.59. It was mean that n2 stands out with the best speed performance, while n1 and n3 show relatively lower but similar speed scores.

Agility, n1: 57.82, n2: 65.85, n3: 55.93. Again, n2 leads in agility, while n1 and n3 are behind, with n3 being the lowest in this aspect.

Flexibility, n1: 90.26, n2: 89.60, n3: 90.63. It was mean that Flexibility scores are quite close for all three. n3 has a slight edge over n1 and n2, but the difference is minimal. We concluded as n2 is the most well-rounded performer across multiple categories, while n1 and n3 have more specialized strengths.

Conclusion

In conclusion, in the 2023-2024 academic year, n2 consistently outperformed in Force, Endurance, and Agility, showing superior strength, stamina, and overall agility compared to n1 and n3. Although n3 had lower performances in Force, Endurance, and Speed in 2023-2024, it achieved the highest score in Speed and Flexibility, suggesting better technique or form in these areas. For 2024-2025, n2 continued to lead in Force, Speed, and Agility, maintaining its status as the most balanced performer across multiple categories. n1 excelled in Endurance for 2024-2025, outperforming n2 and n3, while its Flexibility score

closely matched n3's in both years. n3 remained competitive in Flexibility in both academic years, though it lagged behind n1 and n2 in most other categories during 2024-2025.

Finally, n2 consistently demonstrated superior overall performance across multiple categories in both academic years, particularly excelling in Force, Speed, and Agility. While n3 lagged in some areas, it showed strong performance in Flexibility and Speed, indicating specialized strengths, and n1 improved notably in Endurance during the 2024-2025 year.

Recommendation

It is recommended that n2's strengths in Force, Speed, and Agility be further developed to maintain its well-rounded performance. Additionally, n3 should focus on improving Force and Endurance, while leveraging its strong Flexibility and Speed scores to enhance overall performance.

References

1. Sheppard, J. M., & Young, W. B. (2006). "Agility literature review: Classifications, training, and testing." *Journal of Sports Sciences*.
2. Young, W. B., McDowell, M. H., & Scarlett, B. J. (2002). "Specificity of sprint and agility training." *Journal of Strength and Conditioning Research*.
3. Winter, D. A. (1990). "Biomechanics and Motor Control of Human Movement."
4. Alter, M. J. (2004). "Science of Flexibility." *Human Kinetics*.
5. Shrier, I. (2004). "Does stretching improve performance? A systematic and critical review of the literature." *Clinical Journal of Sport Medicine*.
6. Schmidt, R. A., & Lee, T. D. (2005). "Motor control and learning: A behavioral emphasis."
7. Morin, J. B., et al. (2012), "Mechanical determinants of 100-m sprint running performance." *European Journal of Applied Physiology*.
8. Schmidt, R. A. (2008). "Motor Learning and Performance: A Situation-Based Learning Approach."
9. Brooks, G. A., Fahey, T. D., & Baldwin, K. M. (2005). "Exercise Physiology: Human Bioenergetics and Its Applications."
10. Enoka, R. M., & Stuart, D. G. (1992). "Neurobiology of muscle fatigue." *Journal of Applied Physiology*.

COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF FOREIGN LAW ENFORCEMENT EDUCATION SYSTEMS

ГАДААД УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХ БАЙГУУЛЛАГЫН БОЛОВСРОЛЫН ТОГТОЛЦООНЫ ТАЛААРХ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

Lkhagvatsend.Ts

Specialist of the Legal policy department of the Ministry of Justice and Internal Affairs

Ц.Лхагвацэнд

Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны Хууль зүйн бодлогын газрын мэргэжилтэн

Abstract: In this article, the author provides a comparative legal analysis of the experience of foreign countries serving for law enforcement agencies, about the peculiarities of the selection of citizens related to the traditions and customs of some countries, expresses about the main aspects of the training citizens accepted for service for law enforcement agencies, and considers examples of the introduction of innovative tools and systems that reduce the duration of procedures relevant to law enforcement activities.

Keyword: legal analysis, law enforcement agencies, training citizens, provides a comparative, legal, Internal Affairs

Clearly, the effectiveness on the Internal Affairs agencies' activity is directly dependent on law enforcement officer quality. Because police officers have great powers, the citizens' personal freedom and the state national interest rely on police officer's action, therefore high requirements are required for candidates to the Police Service.

The Internal Affairs agencies in the western countries have acquired significant experience in managing the service and its process. Large and diverse experiences serving for law enforcement have currently been accumulated outside Russian agencies. The organization of activities to ensure the maintenance of the state of legal order, public security, and the fight against crime in all of its manifestations in each country has its own specific peculiarities.

Countries of the European Union have currently accumulated experience in training officers for police services and its passage.

Considering the practice of selection and training an officer of Internal Affairs agencies, it can be noted that their structure depends on many factors. The historical traditions of legislation and law enforcement, the peculiarities of socio-economic and cultural development of each country, the general culture and legal awareness of the population, the level of interaction with government agencies and civil society institutions, the peculiarities of building national police systems, and the material support of the police and other important factors had a great influence on their formation and development.

A peculiar function in the training for a police officer in some countries is performed by the authority of the profession of a police officer, which is achieved by a high level of social, material and technical support and the creation of a positive image of police officers.

High financial support encourages police officers to perform their official responsibility, which positively influences on the efficiency of police services. Great importance is the social orientation of police activities to fulfill the function of providing and servicing the needs and requests of citizens.

Let's consider the existing positive experience of public service in the Internal Affairs bodies in some countries.

For example, In Croatia, Germany, Hungary, the Netherlands, and Slovakia, students are required to become police officers as they are enrolled in a police school. In seven countries (such as Croatia, Czech Republic, Finland, Germany, Macedonia, Slovakia and Slovenia), the police universities are subordinate to the police organizations themselves, but in Hungary, the school is not part of the police, and offers police training programs. In the Netherlands, the police school is run by separate institutions funded by the government.

The formation of a personnel reserve of candidates for senior management positions in the law enforcement area is impossible without comprehensive professional training, which is a prerequisite for promotion to senior positions in each of the European countries. Police training in Germany is carried out within the framework of programs compiled by the Police Academy. It is taken very seriously: it is the only country where 60 thousand euros are spent on training one policeman, and the duration of the training course is 2.5 years. The first year is aimed at studying the basics of theory and practice of policing, followed by a year of service in active units under the guidance of experienced mentors, followed by another six months of theoretical training, which ends with an exam for the rank of a policeman.

German police training is conducted at the German Federal Police Academy, which includes: 5 training and advanced training centers of the Federal Police; 2 sports schools of the Federal Police; a training center for the marine police; 2 schools for the training of dog handlers; a command training center for senior personnel; the medical part of the academy, which is used in parallel for medical training police officers.

The structure of the Academy consists of 5 bureaus for the selection of candidates to study at the Academy. The main function of these bureaus is to study and process training orders. Employees of the bureau, in connection with their official duties, conduct career guidance among school graduates in order to interest future applicants in choosing the profession of a policeman. Police training in Germany is carried out according to approved programs prepared by the Academy. The police training system in Germany is extremely responsible: police training costs about 60 thousand euros, and the duration of training is two and a half years. At the beginning of the training, attention is focused on learning the basics of the theory and practice of policing, after which police officers serve in practical police units under the guidance of mentors, after that – another six months of training, which ends with an exam for the rank of policeman. The Polish Police implements the tasks specified in the prescriptions of the law of the European Union, as well as in international treaties and transactions, on the basis and to the extent specified therein.

The process of accepting an applicant for service in the Polish Police is step-by-step, takes place in the field and training units of the police, which includes:

- processing of documentation on their compliance with the requirements; interview with the applicant;
- solving test tasks in the field of general knowledge (state police administration, public security);

МОНГОЛЫН Дотоод Ажлаас
ХАМГААГАХ ЯАМ

- testing applicants for physical training; solving psychological test tasks (development of intelligence, behavior in social life, checking stress resistance during individual situations);
- verification of a person regarding the admission and compliance with information having limited access;
- passing a specialized medical commission (checking the physical and mental level of capabilities of a candidate for the police service).

The appointment indefinitely takes place under the following conditions: for the period of preparatory or candidate service; and for the period of contract service;

Appointment in the contract service may occur after the conclusion of a contract between the person who expressed a desire to perform this service and the head. The contract is concluded with the candidate for a period of three to five years. Police service begins on the day specified in the order for the appointment of a police officer. The appointment of a policeman takes place after completing military service or after layoffs in the reserve. The Minister of Internal Affairs of Poland signs an order in which he defines the types and samples of police service documentation, the authorities competent to issue them, as well as the principles of making entries in these documents.

The first rank in the Polish Junior Police Officers' Corps may be assigned to a policeman who meets the above conditions and has completed training at the Higher Police School or vocational training for university graduates, was appointed or called to a post for which the rank in the Polish Police Officers' Corps was determined and passed the officer's examination.

In Austria, police schools have a good educational background and combine theory and practice in a rational way.

During the practical training, future police officers acquire various skills: from driving in urban and rural conditions to shooting at moving targets. Special attention is given to general physical training, swimming and various sports.

The theoretical course includes the study of federal laws and laws of individual states, procedures for investigating crimes, regulation of vehicles, methods of providing first aid, problems of interaction with the population. Special emphasis is placed on the training of detention methods, which mainly depends on the attitude to the police in general, as well as the study of the science of human behavior, because the police must have a good idea of the motives, intentions and possible reactions who he encountered in the course of his duties.

80% of the total number of police officers are retired in this rank, and 19% of them are promoted by completing three-year training courses in specialized educational institutions and receiving the rank of inspector. And only remaining 1%, having respectively received an education at the Police Academy in Munster, is promoted to senior positions. Training at the Academy is based on the study of various subjects, which guarantees police officers the opportunity to conduct operations and make decisions taking into account various political, social and legal factors. In accordance with this guide, a curriculum has been developed for the unified training of students of the higher police Service, which has been unchanged for more than 10 years. It defines the basics of training and goals, guiding ideas for training, distribution and organization of training for students for 2 years. High

qualified specialists are trained in the following specialties: management, police management and legal and social sciences.

The scientific and teaching staff of the Academy teach organizational and economic sciences, teachings on police operations, criminology, criminology, transport teaching, and police technology. The Police Academy is not only the main one in the unified national system of training police personnel of various levels, but also the main center of scientific research activities and developments in the field of law enforcement. On the basis of the Police Academy, advanced training courses for senior staff are held, which are attended by up to 2 thousand people a year, including from around the world. He maintains international relations with international organizations, educational institutions and research institutions of the CIS countries, as well as the USA, the UK, France, Spain, Slovakia, Poland and several other countries of the world. To get acquainted with the latest achievements in policing, the Academy issues about 35 reports per year and regularly holds seminars and meetings, as well as international ones.

The curriculum of the Royal School of Gendarmerie of Belgium is mainly focused on the study of general education subjects (foreign languages, correspondence in French, office equipment and computer science are taught). In addition, much attention is paid to the study of subjects directly related to the future field of activity of students, including law, forensic medicine, professional ethics, prevention of crime among minors, and traffic legislation. 15% of the study time is allocated to sports and physical education, to familiarize students with the activities of the police, students are sent for a two-week internship in one of the police agencies of the country. The entire educational process, which provides from 470 to 490 hours, is divided into 9 modules at the Royal School of Gendarmerie, after the first six months of training, the student undergoes an internship in practical agencies. During the two-year training period, students are sent to practical bodies (administrative, judicial) three times to consolidate the theoretical knowledge they have acquired and to take part in special operations.

In recent years, the Western press has increasingly raised the issue of unsatisfactory training of police personnel, in particular, complaints have been voiced about the discrepancy between the curricula of police schools and training centers. Eliminating this shortcoming requires, from the point of view of many experts, a restructuring of the entire educational process, its reorientation to practical problems, to the training of competent law enforcement officers working in difficult crime conditions. Taking these needs into account, the command of the Royal Gendarmerie School of Belgium made changes to the educational process.

They were based on the following principles: active participation of students in the learning process; the use of various teaching methods in order to increase the interest of students; the establishment of close ties between the teaching staff and practical police officers; and expanded use of modern audiovisual means. First of all, the school is equipped with technology, the classrooms are equipped with modern teaching aids, and practical training and audiovisual aid centers have been created, as well as a standardization group. In addition, new teaching aids have been developed and old ones have been revised. Teachers have been retrained at advanced training courses. The methods of assessing students' knowledge have been improved. Along with the revision of the curriculum, the teaching methods have also changed. The focus has been on maximum illustration of the

teaching material with examples from practice, knowledge assessment based on police work experience, and the expansion of the use of technical teaching aids.

The introduction of television allows for a shorter period of time for covering the material, which enables the teacher to select an individual approach to preparing students, better assess their abilities, present the material in a form that is easy to remember, and quickly repeat the most complex provisions of the curriculum. Practice has shown that the material on such program topics as operational activities, patrol service, conducting surveys, searches, surveillance methods, providing first aid, self-defense, and the use of weapons, studied using television, is absorbed by students much better. Educational films created by the audiovisual center at the Royal School of Gendarmerie are sent to all police departments. The topics of the films cover various aspects of police activity: conducting searches, using special means, detaining persons with and without a warrant, transporting arrested persons, the difference between self-defense and the legal use of weapons, and much more.

In Belgium, police education is focused on practical problems of policing, on training competent law enforcement officers working in difficult crime conditions, the police school is technically equipped, the classrooms are equipped with modern teaching aids, practical training centers and audiovisual equipment have been created, as well as a standardization group.

In Finland, the most common training topics in the law enforcement sphere include the following issues: organization of strategic, operational and tactical management; personnel management and personnel management, issues of police ethics; technical innovations in the field of processing and protecting databases; legal training and international police law; and protection of public order and provision of comprehensive assistance to civilians.

In the Czech Republic, the most common training topics in police training are: human resource management; combating organized crime; legislative support for law enforcement; international cooperation; analytical skills; crime prevention; and management of police operations.

Taking into account the above material, it should be noted that police training in developed countries has a high material and technical composition, a high level of organization of the educational process and its own scientific achievements, the development of skills and abilities that have been brought to automatism. Thus, using the experience of training law enforcement officers of the EU countries, the law enforcement system of Mongolia has every opportunity to apply it to the training of employees of the internal Affairs agencies in Mongolia.

References

1. Kotova L.V. Professional training of German police officers // Materials of the International scientific and practical conference, December 13, 2019, Kaliningrad, 2019. pp. 170-171.
2. Malakhova N.V. On the issue of state civil service in the internal affairs bodies // Bulletin of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia. 2020. No. 3. pp. 220-222.

3. Matveev S.P. Organization of police activity: French experience // Bulletin of the Voronezh Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia. 2018. No. 4. pp. 147-149.
4. Nagornykh R.V. Main trends in the development of public service in law enforcement agencies of foreign countries // Collection of materials of the round table of the international scientific and practical conference, November 3, 2017 Vologda, 2018. pp. 177-180.

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИН ЮРИДИЧЕСКОГО ЦИКЛА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ

ХУУЛЬ САХИУЛАХ БАЙГУУЛЛАГЫН СУРГАЛТЫН БАЙГУУЛЛАГУУДАД АШИГЛАЖ БУЙ ХУУЛЬ, ЭРХ ЗҮЙН ЧИГЛЭЛЭЭР СУРГАЛТ ЗОХИОН ЯВУУЛАХ ШИНЭЛЭГ АРГАЧЛАЛ

Ивушкина О.В.

начальник кафедры уголовного права и криминологии Восточно-Сибирского института МВД России подполковник полиции кандидат юридических наук, доцент

О.В.Ивушкина

ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Дорнод-Сибирийн дээд сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн эрхлэгч, хууль зүйн доктор, дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа

Огромный спектр деятельности человека в обществе, включая область законодательной, исполнительной и судебной власти, службу в правоохранительных органах, требует наличия юридического образования [1, с. 143].

В связи с этим, на современном этапе развития образования, требуется особый подход к методике преподавания дисциплин юридического цикла в образовательных организациях правоохранительных органов.

Исходя из этого, методика обучения праву в полной мере заняла свое достойное место в системе вузовского образования при подготовке будущих специалистов правоохранительной системы. С использованием приемов, выработанных методикой обучения праву, может быть эффективно выстроен образовательный процесс и сформированы необходимые профессиональные компетенции будущих юристов. Преподаватель, ориентируясь на результат своей работы, использует необходимые технологии обучения и воспитания будущих профессионалов.

Методика обучения юриспруденции обращает внимание на необходимость выработки специальных приемов, направленных на формирование профессиональных компетенций. Например, выпускник должен быть способен осуществлять критический анализ проблемных ситуаций на основе системного подхода, вырабатывать стратегию действий; способен оперировать основными общеправовыми понятиями и категориями, анализировать и толковать нормы права, давать юридическую оценку фактам и обстоятельствам²⁰¹.

Применение различных методик преподавания юридических дисциплин имеет общественное значение, поскольку является необходимым компонентом современного образования, а также имеет большое научное и практическое значение для образовательной деятельности в целом и направлено на:

- повышение качества юридической образовательной деятельности;
- повышение специальной подготовки и профессиональной ориентации обучаемых;
- передачу знаний, умений, ценностей в процессе обучения и воспитания;

²⁰¹ Приказ Минобрнауки России от 31.08.2020 г. «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта высшего образования – специалитет по специальности 40.05.01 Правовое обеспечение национальной безопасности». // Консультант Плюс: справочная правовая система. (Дата обращения 09.07.2024).

- получение удовольствия от образования (естественно, включает эмоции в учебную деятельность);
- развитие индивидуальных способностей.

Так, например кафедрой уголовного права и криминологии Восточно-Сибирского института МВД России выявлен следующий положительный опыт в преподавании учебных дисциплин.

При преподавании дисциплин юридического цикла вместо фабул уголовных дел в отдельных случаях используются сюжеты сказок и других литературных произведений.

Метод юридического анализа сюжетов сказок используется в рамках преподавания учебной дисциплины «Уголовное право» на 2 и 3 курсах очной формы обучения с 2020 года и зарекомендовал себя с положительной стороны.

По результатам анализа успеваемости курсантов можно сделать вывод о лучшем восприятии изучаемого материала при применении данного метода. Этот же вывод подтверждается результатами анкетирования обучающихся. В опросе принимали участие курсанты 3 курса, изучающие Особенную часть уголовного права. Из 41 обучающегося на курсе курсанта участие в анкетировании принял 31 человек. 87,1% отметили, что учебный материал усваивается лучше при его разборе на основе сказок, 12,9% указали, что не увидели различий в результатах усвоения материала на основе сказок и на основе задач, в том числе основанных на приговорах судов. Среди критериев, по которым обучающиеся дали высокую оценку методике, названы творческий подход, наглядность, доступность материала, повышенная заинтересованность, более эмоциональный настрой, возможность экстраполяции «волшебной» жизни в реальную, яркие образы героев сюжета, с которыми и над которыми хочется работать, активная работа воображения, способствующая запоминанию, образность, интерактивность, простота усвоения информации, более глубокое погружение в ситуацию, доступный язык изложения, визуализация и ассоциация.

61,3% обучающихся отметили повышение уровня своей подготовки по дисциплине, 22,5% указали, что уровень их подготовки остался прежним, 9,7% затруднились ответить, 6,5% указали, что их подготовка ухудшилась, однако, по причинам, не связанным с выбранной преподавателем методикой. Среди индикаторов, по которым обучающиеся определили повышение уровня своей подготовки, отмечены заинтересованность, взаимосвязь между изучаемыми темами, возможность проведения аналогии. 100% опрошенных указали, что продолжили бы изучение дисциплины, используя метод юридического анализа сюжетов сказок.

Предложенный метод был описан в научных публикациях и обсужден на научно-методических конференциях.

Кроме того, данный метод вошел в учебно-методическое пособие «Современные методики обучения уголовно-правовым дисциплинам», изданное на базе Иркутского государственного университета коллективом авторов разных вузов г. Иркутска (Аверинская С.А., Бархатова Е.Н., Георгиевский Э.В. Современные методики обучения уголовно-правовым дисциплинам: учебно-методическое пособие. Иркутск: ИГУ, 2024. 70 с.).

В мае 2024 года методическая разработка практического занятия с описанием рассматриваемого метода направлена в Сибирский юридический институт МВД России для участия в открытом конкурсе на лучшую методическую разработку занятия, посвященного 180-летию со дня рождения Анатолия Федоровича Кони.

Кроме того, на практических занятиях используется метод самостоятельной разработки задач и обмена ими.

Все обучающиеся таким образом вовлечены в составление и решение задач. Благодаря творческому подходу к формированию текста задачи, у курсантов – адресатов данной задачи, а также у остальной группы появляется заинтересованность в ее решении и обсуждении. Зачастую при решении типовых задач из сборников такая заинтересованность утрачивается, поскольку аудитории предлагается стандарт. В данном случае подход не стандартен и сами задачи являются оригинальными.

В рамках опроса и оценки уровня умения выделять наиболее значимые признаки состава конкретного преступления на семинарских и практических занятиях используются возможности нейросетей. Так, с помощью нейросети Kandinsky, обучающимися путем словесного запроса формируется изображение. Данное изображение демонстрируется на практическом занятии с помощью видеопроектора. Задача остальных обучающихся и преподавателя определить норму УК РФ, зашифрованную в изображении. При использовании данного метода оценивается уровень знаний обучающимися основных признаков изучаемых составов преступлений и уровень умений сформулировать запрос, используя данные признаки. Задача усложняется за счет того, что в бот Kandinsky нельзя ввести название статьи УК РФ, т. к. нейросеть воспринимает данную информацию как агрессивную и блокирует ее. В связи с чем обучающимся необходимы хорошие знания уголовно-правовой характеристики соответствующих составов преступлений как для того, чтобы составить ребус, так и для его решения.

Методика «Пробный экзамен-спектакль». В качестве контроля знаний перед промежуточной аттестацией обучающимся предлагается подготовить театральную постановку, в которой отразить проблемные вопросы уголовного права. В перспективе предполагается, что в ней должны быть отражены также вопросы уголовного процесса, криминалистики, оперативно-разыскной деятельности, криминологии и других сопутствующих дисциплин. Спектакль является полноценным зрелищным мероприятием с использованием костюмов, грима, декораций. Данный метод призван помочь обучающимся вспомнить изученный материал, акцентировать внимание на проблемных вопросах. Слабо успевающим обучающимся спектакль может помочь в усвоении пороговых знаний, умений и навыков и их демонстрации в последствии на экзамене. На момент подготовки справки осуществляется подготовка к спектаклю двумя учебными группами, изучающими учебную дисциплину «Уголовное право».

В настоящее время в основе действующего образовательного стандарта заложены принципы переориентирования и смещения акцента в методике преподавания правовых дисциплин со знаний на умения и навыки. Понимание на уровне применения, формирования знаний через их отработку – это основа. Данный подход не является исключением и для тех знаний, которые носят сугубо теоретизированный характер. Именно поэтому в педагогике разработаны различные интерактивные методики преподавания, которые возможно подстроить с учетом современных потребностей как науки, так и практики.

Обновление образования требует использования нетрадиционных методов и форм организации обучения, в том числе интегративных, в результате использования которых у слушателей возникает целостное восприятие мира, симбиоз теоретических знаний и специфики применения их на практике.

В качестве инновации в рамках преподавания и освоения материала в рамках изучения темы «Личность преступника» в учебной дисциплине «Криминология» в Восточно-Сибирском институте МВД России используется форма интегрированного (с элементами бинарного – использование межпредметных связей) занятия – комплексный, междисциплинарный подход на основе корреляционного внедрения знаний различных дисциплин с одной стороны и использование технологии «профайлинга» как новой в криминологии в рамках изучения личности преступника с другой, с учетом его возможностей при внедрении в другие дисциплины наук криминального цикла, что обусловлено современными потребностями практики раскрытия и расследования преступлений, установления виновного лица и принятия мер для предотвращения или пресечения преступного поведения с учетом понимания его причин.

Указанная методика представляет собой комбинированную лекцию с применением современных информационно-образовательных технологий и интерактивных методик преподавания. Это способствует индивидуализации обучения, развивает мотив речевой и мыслительной деятельности курсантов (слушателей), оказывает эмоциональное воздействие, повышает эффективность обучения в рамках данной дисциплины и усвоение необходимого материала.

Однако, исключительно теоретическое обучение, на наш взгляд, недостаточно эффективно. Именно поэтому учебные планы в обязательном порядке предусматривают прохождение практики. Представляется, что практика должна проходить параллельно с теоретическим обучением в течение всего периода обучения в образовательной организации.

Организация прохождения практики для обучающихся юридического профиля с точки зрения дисциплин уголовно-правового цикла сможет быть спланирована следующим образом: расследование уголовного дела и раскрытие преступления, деятельность по профилактике преступности.

Так, например, в созданный на базе института полигон «Дежурная часть» поступают заявления, сообщения, материалы (например, в среднем пять сообщений в день), требующие проверки. Фабулы разрабатываются заранее закрепленными за этим направлением сотрудниками из числа профессорско-преподавательского состава. Итогом предварительной проверки по сообщению может стать возбуждение уголовного дела либо отказ в возбуждении, возбуждение административного производства, передача материала по территориальности, принятие мер профилактики и т. д.

Как и в территориальном органе ежедневно создается дежурная следственно-оперативная группа.

Профессорско-преподавательским составом создаются условия, максимально приближенные к реальности. В случае возникновения необходимости получения ответов на запросы, такие запросы оформляются и передаются преподавателям, составляющим фабулы, которые играют роль соответствующего органа-адресата и должны ответить на запрос.

Прохождение такой практики контролируется ежедневно. Каждый обучающийся должен знать, что его учебный день фактически разделен на два блока: теоретическое обучение (пары) – до обеда и практика (работа в отделе полиции) – после обеда. Для удобства реализации данного предложения приветствуется выделение помещений для отдела полиции либо закрепление учебных аудиторий с обязательным доступом к оргтехнике для подготовки документации.

Полагаем, работа в условиях, максимально приближенных к условиям территориального органа, позволит обучающимся приобрести необходимые навыки, повысит качество подготовки специалистов, будет способствовать адаптации в правоохранительной среде [2, с. 16].

Таким образом, для подготовки будущего специалиста правоохранительной системы наиболее важными элементами являются специальные юридические знания, общепрофессиональные навыки, развитие соответствующих личностных качеств обучающегося с целью выработки профессиональных знаний и умений.

Список источников

1. Пешкова О.А. Методы преподавания юридических дисциплин на современном этапе развития образования // Особенности преподавания юридических дисциплин в отраслевых и ведомственных вузах: сб. материалов круглого стола (г. Москва, 28 апреля 2016 г.) / [под общ. ред. О.Д. Жука; отв. сост. А.П. Горелик]; Акад. Ген. прокуратуры Рос. Федерации. – М., 2016. – 204 с.
2. Бархатова Е.Н. Особенности организации образовательной деятельности с элементами практики // Материалы 28 Всероссийской научно-методической конференции: подготовка кадров для силовых структур: современные направления и образовательные технологии. Иркутск. 2023. С. 16-18.

**ОХУ-ЫН ДОТООД ХЭРГИЙН ЯАМНЫ СИБИРИЙН ХУУЛИЙН ДЭЭД
СУРГУУЛЬД ГАДААД УЛСЫН МЭРГЭЖИЛТНҮҮДИЙГ БЭЛТГЭЖ БҮЙ
ОНЦЛОГ**

ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Сибирийн хуулийн дээд сургуулийн Сургалт эрхэлсэн дэд захирал, хууль зүйн доктор, дэд профессор, цагдаагийн хурандаа

Ключевые слова: образовательная программа, иностранные специалисты, антинаркотические подразделения.

В декабре 2014 года решением Совета коллективной безопасности Организации договора о коллективной безопасности (ОДКБ) Сибирскому юридическому институту МВД России был присвоен статус базового учебного заведения по подготовке специалистов по борьбе с незаконным оборотом наркотиков для государств – членов ОДКБ.

Таким образом, возвращение института в 2016 году в систему МВД России произошло с уже сложившейся профильной специализацией, сформированными образовательными программами и накопленным опытом их реализации. И в настоящее время в системе образовательных организаций МВД России Сибирский юридический институт наделен функциями учебно-научного центра по реализации специализированных образовательных программ подготовки, переподготовки и повышения квалификации в сфере противодействия незаконному обороту наркотиков как для сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации, так и для специалистов антинаркотических подразделений компетентных органов иностранных государств.

Уникальной является образовательная программа высшего образования по специализацией «деятельность антинаркотических подразделений компетентных органов иностранных государств», по которой иностранные граждане обучаются по очной форме и по завершении обучения получают диплом бакалавра юриспруденции. Для реализации данной образовательной программы в штате института

предусмотрено самостоятельное структурное подразделение – курсы подготовки иностранных специалистов.

Особенности рассматриваемой образовательной программы:

- изучение отраслевых юридических дисциплин осуществляется в сравнительно-правовом аспекте. Для этого в институте используется информационная справочно-правовая система «Континент» (содержит основные законодательные акты государств – участников Содружества независимых государств (СНГ), обеспечивается ежемесячное обновление баз данных); кроме того, благодаря активным контактам института с компетентными ведомствами государств, направивших на обучение своих представителей, в том числе с ведомственными образовательными организациями (Могилевским институтом МВД Республики Беларусь, Академией МВД Киргизской Республики им. генерал-майора милиции Э.А. Алиева, Костанайской академией МВД Республики Казахстан им. Шракбека Кабылбаева, Карагандинской Академией МВД Республики Казахстан им. Б.Бейсенова, Академией МВД Республики Таджикистан), имеется возможность пополнять библиотеку института научной, учебной литературой, нормативными актами, изданными в соответствующих странах, как на русском, так и на национальных языках;

- наличие в структуре образовательной программы дисциплин, обеспечивающих профильную специализацию, большая часть из которых была разработана и преподается для курсантов и слушателей МВД России, и одновременно адаптирована для иностранных слушателей («Расследование преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ», «Использование информационно-телекоммуникационных технологий в противодействии незаконному обороту наркотиков», «Административно-правовые основы легального оборота наркотиков», «Международное сотрудничество по борьбе с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ», «Международное уголовное право», «Основы наркологии», «Профилактика наркомании»);

- прохождение учебной и производственной практик в профильных подразделениях правоохранительных органов иностранных государств, направивших слушателей на обучение.

Важным элементом учебно-воспитательного процесса в рамках данной образовательной программы является участие иностранных слушателей в деятельности созданного в институте антинаркотического волонтерского объединения, в состав которого входят курсанты и слушатели очной формы обучения. Антинаркотическое волонтерское объединение активно работает в направлении профилактики наркопотребления и пропаганды здорового образа жизни, проводят лекции, профилактические беседы, спортивные мероприятия, акции под девизом «Живи интересно!» в общеобразовательных школах, образовательных организациях среднего профессионального образования, летних оздоровительных лагерях.

Интересен опыт проведения акций, направленных на профилактику наркопотребления и пропаганду здорового образа жизни, именно иностранными слушателями в общеобразовательных школах, расположенных в микрорайонах с компактным проживанием большого количества мигрантов – выходцев из тех же стран, что и слушатели СибЮИ МВД России, когда будущие наркополицейские проводят работу среди своих земляков – школьников.

За время реализации указанной образовательной программы (первый набор на обучение состоялся в 2012 году, первый выпуск – в 2016 году) Сибирским юридическим институтом МВД России подготовлено около 140 специалистов для органов внутренних дел (полиции) Казахстана, Киргизии, Монголии, Никарагуа, Таджикистана, Эквадора и других государств, а также специализированных антинаркотических служб (например, Агентства по контролю за наркотиками при Президенте Республики Таджикистан), 19 выпускников получили дипломы с отличием.

Наряду с подготовкой специалистов по очной форме обучения институтом реализуется большое количество дополнительных профессиональных программ – повышения квалификации сотрудников компетентных органов зарубежных стран.

Реализация этих программ осуществляется в различных вариантах:

1) очно, на базе института, когда иностранные специалисты зачисляются слушателями на курсы переподготовки и повышения квалификации (в этом формате реализуются программы повышения квалификации сотрудников антинаркотических подразделений компетентных органов иностранных государств, по которым обучались представители Афганистана, Ирана, Пакистана, стран Центральной Азии, Африки и др.);

2) на базе Учебного центра (филиала) института в г. Манагуа Республики Никарагуа (для представителей стран Центральной Америки, Карибского бассейна и отдельных государств Южной Америки).

Учебный центр (филиал) создан в соответствии с Соглашением между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Никарагуа о сотрудничестве в сфере повышения квалификации кадров в области контроля за оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров и на первоначальном этапе осуществлял обучение по одной программе повышения квалификации «Оперативно-розыскные и криминалистические меры противодействия незаконному обороту наркотиков». В настоящее время для филиала разработано более 20 дополнительных профессиональных программ, в подготовке и реализации которых участвуют преподаватели и других образовательных организаций МВД России – Краснодарского университета, Волгоградской, Нижегородской и Омской академии, Воронежского института и других. Упомянутые образовательные программы охватывают самые актуальные направления деятельности правоохранительных органов государств Латинской Америки и Карибского бассейна, например: «Обеспечение безопасности лиц, подлежащих государственной защите»; «Современные формы и методы противодействия легализации (отмыванию) денежных средств, совершенной с использованием электронных платежных систем и криптовалют»; «Современные формы и методы противодействия экстремизму и терроризму»; «Противодействие преступлениям в сфере компьютерной информации»; «Методика расследования дорожно-транспортных происшествий»; «Тактика розыска и задержания особо опасных преступников, скрывающихся от правоохранительных органов» и другие. С момента открытия филиала (октябрь 2017 года) по настоящее время обучение в филиале прошли около 2,5 тысяч специалистов компетентных органов государств Латинской Америки и Карибского бассейна;

3) путем выездных тренингов, проводимых преподавательским составом института в рамках реализации различных международных проектов в сфере противодействия незаконному обороту наркотиков (сотрудники института

неоднократно выезжали для проведения занятий с сотрудниками антинаркотических подразделений правоохранительных органов в Казахстан, Киргизию, Мьянму, Перу, Таджикистан, Туркменистан);

4) с применением дистанционных образовательных технологий. Данный формат начал использоваться с 2020 года в связи с пандемией коронавирусной инфекции (COVID-19). Занятия проводятся в режиме видеоконференцсвязи в форме лекций и «круглых столов». За период с 2020 по 2024 год в рамках дистанционных курсов и тренингов прошли обучение по программам повышения квалификации по антинаркотической тематике около 550 сотрудников компетентных органов из Брунея, Вьетнама, Гондураса, Индонезии, Казахстана, Камбоджи, Киргизии, Лаоса, Малайзии, Мьянмы, Монголии, Никарагуа, Пакистана, Перу, Сальвадора, Сингапура, Таджикистана, Таиланда, Туркменистана, Узбекистана, Филиппин.

Можно выделить три разновидности реализуемых институтом дополнительных профессиональных программ (повышения квалификации) для иностранных специалистов:

1) Программы, разрабатываемые под конкретную узкую тематику для конкретной страны для реализации путем выездных тренингов (например, «Проблемы контроля за легальным оборотом наркотических средств и психотропных веществ в Киргизской Республике»).

2) Универсальные программы, которые могут быть адаптированы для обучения специалистов из различных стран, включающие в себя два основных раздела: «Оперативная подготовка» и «Криминалистическая подготовка». Главным образом, используются для обучения специалистов из государств дальнего зарубежья, правовая система которых существенно отличается от российской и других государств постсоветского пространства. Примеры: дополнительная профессиональная программа «Оперативно-розыскные и криминалистические меры противодействия незаконному обороту наркотиков», реализуемая в филиале института в г. Манагуа Республики Никарагуа, используемая для обучения сотрудников полиции, таможни, пограничной службы, береговой охраны стран Центральной и Южной Америки и Карибского бассейна; схожая с ней программа повышения квалификации сотрудников антинаркотических подразделений компетентных органов иностранных государств, реализуемая в различных государствах путем выездных тренингов, осуществляемых преподавателями института (Перу, Мьянма), а также при обучении иностранных специалистов из стран дальнего зарубежья (Пакистан, Афганистан) на базе института. На основе данной программы при необходимости разрабатываются программы под запросы конкретного государства (например, разработанная в 2019 году программа повышения квалификации сотрудников Министерства юстиции и внутренних дел Монголии по теме: «Современные формы и методы противодействия наркопреступности»).

3) Универсальные программы, имеющие базовую и вариативную части. Пример: программа повышения квалификации следователей и сотрудников оперативных подразделений антинаркотических ведомств государств – участников СНГ «Противодействие незаконному обороту наркотиков». Особенность дополнительной профессиональной программы такого типа заключается в том, что часть разделов (модулей) является базовой:

модуль «Правовая подготовка», включающий такие темы, как «Международные договоры по противодействию распространению наркотиков и

государственная антинаркотическая политика Российской Федерации», «Правовая основа применения должностными лицами по поддержанию правопорядка силы и огнестрельного оружия», «Модели и актуальные вопросы предупреждения наркопреступности», «Новые виды наркотических средств, прекурсоров и психотропных веществ» и другие;

модуль «Информационные технологии в оперативно-служебной деятельности», включающий такие темы, как «Выявление использования сети Интернет для пропаганды и распространения наркотических средств и психотропных веществ и противодействия этому явлению», «Основы работы с информационно-поисковыми системами при решении задач оперативно-служебной деятельности»;

модуль «Технико-криминалистическое обеспечение расследования преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков»; модуль «Особенности расследования преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков» и другие.

Вариативная часть разработана исходя из потребностей подготовки специалистов для конкретных служб: для сотрудников оперативных подразделений она включает модуль «Оперативная подготовка»;

для следователей и дознавателей – модули «Уголовно-процессуальная деятельность» и «Тактика проведения отдельных следственных действий».

Наличие вариативной части дает возможность в зависимости от прибывающего на обучение контингента сотрудников предложить для изучения наиболее востребованную тематику.

“Хууль сахиулах боловсрол”

ОРГАНИЗАЦИЯ И ПРОВЕДЕНИЕ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В ИНТЕРЕСАХ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ (ОПЫТ СИБИРСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА МВД РОССИИ)

ОХУ-ЫН ДОТООД ХЭРГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЧИГЛЭЛЭЭР ГҮЙЦЭТГЭЖ БУЙ ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭ, СУДАЛГААНЫ АЖИЛ, АРГА ХЭМЖЭЭ (ОХУ-ЫН ДХЯ-НЫ ХАРЬЯА СИБИРИЙН ХУУЛИЙН ДЭЭД СУРГУУЛИЙН ТУРШЛАГА)

Марина Александровна Галимова

начальник научно-исследовательского и редакционно-издательского отдела
Сибирского юридического института МВД России) кандидат юридических наук,
доцент полковник полиции

Марина Александровна Галимова

ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Сибирийн хуулийн дээд сургуулийн Эрдэм
шинжилгээ, хэвлэл, редакцын хэлтсийн дарга, хууль зүйн доктор, дэд профессор,
цагдаагийн хурандаа

Теория без практики мертва, практика без теории – слепа... А.В. Суворов

Аннотация: В статье автор на примере конкретной образовательной организации системы МВД России показывает систему организации и проведения научно-исследовательской деятельности в интересах правоохранительных органов Российской Федерации. Выделяются основные направления обеспечения практической направленности: проведение научно-исследовательских работ и подготовка научной продукции, проведение диссертационных исследований, организация и проведение научных форумов. В Сибирском юридическом институте МВД России сложилась и функционирует система организации и осуществления научно-исследовательской деятельности, имеющая целью повышение эффективности оперативно-служебной деятельности органов внутренних дел.

Ключевые слова: научные исследования, практическая направленность, научно-практическая конференция, проблемы правоприменения, внедрение научных результатов.

Значение науки для современного общества, особенно с учетом политических и криминальных вызовов, сложно переоценить. Одним из показателей оценки ее эффективности является практическая составляющая – влияние и взаимосвязь на экономику, промышленность, обеспечение общественного порядка и безопасности государства.

Не случайно высказывание, авторство которого принадлежит великому русскому полководцу Александру Васильевичу Суворову: «Теория без практики мертва, практика без теории слепа...», актуально и в нынешнее время. Позволим себе видоизменить данное изречение с учетом тематики настоящей статьи: «Наука без практики бессмысленна, практика без науки беспомощна».

Здесь необходимо отметить, что автор является категорическим противником деления науки на государственную, ведомственную, межведомственную, «институтскую» и т.п. По мнению академика В.А. Садовничева, наука является

мощной составляющей потенциала государства, и деление ее на части является грубейшей ошибкой²⁰². В системе МВД России сложилась категория ученых, чьи исследования давно вышли за пределы МВД России. Их труды имеют концептуальный характер, служат основой законодательных актов, решений Конституционного Суда РФ и Верховного Суда РФ (А.И. Марцев, В.В. Николюк, В.Т. Томин, Ю.П. Соловей, Н.Н. Цуканов и др.).

В МВД России научная деятельность осуществляется на основании федерального законодательства, нормативных правовых актов и ведомственных нормативных актов. В ноябре 2022 г. принята Концепция научного обеспечения деятельности органов внутренних дел РФ до 2030 года. В апреле 2023 г. была обновлена ведомственная нормативная база научной деятельности.

Целью научной деятельности в системе МВД России является повышение эффективности оперативно-служебной деятельности органов внутренних дел на основе получения и применения новых знаний в сфере их деятельности, внедрения научных исследований в практическую деятельность ОВД и деятельность образовательных и научных организаций системы МВД России.

Основными задачами научной деятельности в системе МВД России, в том числе являются:

- нацеленность системы организации научной деятельности в МВД России на приоритетные потребности органов внутренних дел, выявление наиболее актуальных проблем в их деятельности и научную разработку методов (алгоритмов) их решения;
- достижение высокого качества и практической значимости результатов научных исследований;
- повышение эффективности внедрения результатов научных исследований в управленческую деятельность, практику органов внутренних дел и деятельность образовательных и научных организаций системы МВД России.

В Сибирском юридическом институте МВД России научная деятельность строится на плановой основе в соответствии с законодательством и нормативными правовыми актами Российской Федерации, ведомственными нормативными актами и локальными нормативными актами. Она направлена, в первую очередь, на решение актуальных вопросов правоприменения и практической деятельности, повышение эффективности оперативно-служебной деятельности органов внутренних дел, обеспечение образовательного процесса.

Институт имеет специализацию и приоритетный профиль научной деятельности. В ноябре 2014 г. в соответствии с решением Совета коллективной безопасности Организации договора о коллективной безопасности (ОДКБ) институт стал базовой образовательной организацией по подготовке специалистов по борьбе с незаконным оборотом наркотиков для государств – членов ОДКБ.

Институт является профильной образовательной организацией по направлению научного обеспечения «противодействие правонарушениям, связанным с незаконным оборотом наркотиков».

²⁰² Садовничий В.А. Нельзя делить науку на части // <https://demidov.uran.ru/article/akademik-v-a-sadovnichij-nelzya-delit-nauku-na-chasti>.

Применительно к обеспечению практической направленности проводимых в институте исследований можно выделить основные направления работы.

1. Проведение научно-исследовательских работ (НИР) и подготовка научной продукции.

Эта работа строится на плановой основе в соответствии с планом-графиком научной деятельности института, составляемого на календарный год. Основанием для включения в проект плана-графика являются заявки на проведение научных исследований и инициатива подразделений (кафедр, отделов) института.

Заказчиками научной продукции, как правило, выступают подразделения центрального аппарата МВД России и территориальные органы МВД России.

В целях интеграции научного потенциала института в разрешение актуальных проблем правоприменения во все территориальные органы МВД России направляется информационное письмо с примерным перечнем научных исследований, планируемых к осуществлению. Примерный перечень составляется на основании предложений кафедр института, подготовленных с учетом приоритетных направлений деятельности и сферы научных интересов и специализации научно-педагогического состава института.

Такой примерный перечень служит для ориентирования практических работников – куда, в какую образовательную организацию обратиться для решения на научной основе конкретной практической задачи (проблемы, вопроса).

Заявка, подготовленная территориальным органом, проходит обсуждение на научно-практической секции этого органа на предмет актуальности и степени научной разработанности темы, согласовывается с профильным подразделением центрального аппарата МВД России, и поступает в адрес института.

Заявочные работы в среднем составляют десятую часть от всего количества НИР, выполняемых в институте, однако этот показатель ежегодно растет (2022 г. – 7,3%, 2023 г. 9,2%, 2024 г. – 10,9%).

Для обеспечения практической ориентированности работы, в целях получения обратной связи от территориального органа, как правило, в состав авторского коллектива включаются практические работники – представители заказчика.

Научное исследование может выполняться в течение года либо иметь пролонгированный характер (выполняться в течение двух лет).

Подготовленные заключительный отчет о НИР и научная продукция рассматриваются на заседании ученого совета института и утверждаются начальником института. О рассмотрении НИР заблаговременно уведомляется заказчик с приглашением принять участие в заседании ученого совета очно либо в онлайн режиме.

Затем подготовленная научная продукция направляется заказчику для осуществления ее приемки, по результатам которой составляется соответствующий акт. При необходимости представители исполнителя могут осуществлять авторское сопровождение научной продукции в форме проведения обучающих семинаров, лекций по разъяснению форм и методов использования научной продукции, консультирования, участия в проведении занятий с личным составом заказчика.

После приемки научной продукции заказчик осуществляет ее внедрение в оперативно-служебную деятельность органов внутренних дел. Соответствующий акт

(акты) внедрения направляются в адрес исполнителя (СибЮИ МВД России). Поступивший акт приемки на научную продукцию позволяет считать проведение научного исследования завершенным.

Таков алгоритм проведения заказных НИР и внедрения полученных результатов в оперативно-служебную деятельность.

Как указывалось выше, основанием для включения НИР в план-график являются предложения подразделений института. В этом случае возможно два варианта адресата научной продукции: образовательная деятельность (образовательные организации системы МВД России) и (или) практическая деятельность (подразделения территориальных органов МВД России). Во втором случае для оценки практической значимости проведенного исследования подготовленные заключительный отчет о НИР и выходная продукция направляются адресату для рецензирования. В случае наличия замечаний, они оперативно устраняются при тесном взаимодействии с практическими органами. Тем самым обеспечивается практическая направленность научных исследований, проводимых институтом в инициативном порядке.

2. Проведение диссертационных исследований.

Все диссертационные исследования на соискание ученой степени кандидата юридических наук, выполняемые в СибЮИ МВД России посредством обучения в адъюнктуре либо в форме соискательства и (или) путем самостоятельной подготовки, посвящены исследованию проблем (административно-юрисдикционных, криминологических, уголовно-правовых, уголовно-процессуальных, криминалистических и др.), актуальных не только в теоретическом, но и практическом плане. Подготовленные материалы в обязательном порядке внедряются в практическую деятельность.

3. Организация научных форумов.

С 1997 года в институте проводится международный научно-практический форум, направленная на решение актуальных проблем борьбы с преступностью, у истоков которого стоял первый начальник Сибирского юридического института МВД России В.И. Горбцов.

В текущем году в рамках форума были проведены XXVII международная научно-практическая конференция «Актуальные проблемы борьбы с преступностью: вопросы теории и практики», международный научно-практический семинар «Противодействие наркоугрозе на современном этапе: правовой и социально-гуманитарный аспекты» и всероссийский научно-практический семинар «Оперативно-розыскное противодействие наркопреступности». В ходе работы научного форума были рассмотрены вопросы, касающиеся криминологических, уголовно-правовых, уголовно-процессуальных, криминалистических, административно-правовых, оперативно-розыскных и иных аспектов противодействия преступности, вопросы профессиональной подготовки сотрудников правоохранительных органов.

Особо следует обратить внимание на всероссийский научно-практический семинар «Оперативно-розыскное противодействие наркопреступности», участниками которого традиционно являются руководители и сотрудники подразделений по контролю за оборотом наркотиков территориальных органов МВД России. На

семинаре обсуждаются актуальные проблемы оперативного сопровождения борьбы с наркопреступностью, по итогам форума издается сборник материалов.

Кроме того, кафедрами института ежегодно проводятся круглые столы, семинары различного уровня с приглашением практических работников не только МВД России, но и других правоохранительных органов. Материалы таких научно-практических форумов публикуются в сборнике «Общество. Право. Современность», издаваемом в институте.

Таким образом, в Сибирском юридическом институте МВД России сложилась и эффективно функционирует система организации и осуществления научно-исследовательской деятельности, которая имеет в своем «багаже» достаточно серьезные достижения.

Так, в ноябре 2020 года в рамках 51 пленарного заседания Межпарламентской Ассамблеи государств – участников СНГ утверждены изменения в Модельный закон СНГ «О наркотических средствах, психотропных веществах и их прекурсорах», подготовленные сотрудниками института на основе научных разработок, апробированных в практической деятельности территориальных органов внутренних дел Российской Федерации.

Методические рекомендации по расследованию отдельных видов преступлений, осуществлению производства по делам об административных правонарушениях, используемые в деятельности практических органов, ведут к упорядочиванию следственно-судебной практики в регионах, о чем свидетельствуют акты внедрения научной продукции.

THE ROLE OF STUDENT TEAMS IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS IN THE FIELD OF TECHNOSPHERE SAFETY

ТЕХНОЛОГИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛД ОЮУТАН, СУРАЛЦАГЧДЫГ ДАДЛАГЖУУЛАХ НЬ

S.Zh.Gulgenov,

Ph.D., East Siberian State University of Technology and Management Ulan-Ude

С.Ж.Гулгенов

Улаан-Удэ дэх Зүүн Сибирийн Улсын Технологи, Менежментийн Их Сургууль, Ph.D.

B.S.Shapkhaev,

Ph. D., East Siberian State University of Technology and Management Ulan-Ude

С.Шапхаев

Улаан-Удэ дэх Зүүн Сибирийн Улсын Технологи, Менежментийн Их Сургууль, Ph. D.

Abstract: the article examines the main trends in the development of student rescue teams in Russia and the Republic of Buryatia, reflects their role in the professional training of future rescuers, identifies problems in their functioning and suggests ways to solve them.

Keywords: student rescue teams, emergency situations, professional training

In many countries around the world, student rescue teams play an important role in ensuring safety and providing assistance to the population in emergency situations. Russia is no exception. Today, these teams perform a significant function in the system of rescue services of the country, providing young people with the opportunity to participate in socially significant activities and gain valuable experience.

The current state of student rescue teams in Russia can be characterized as stable, with a tendency to grow and improve. An increasing number of universities are creating such teams on their base, providing students with the opportunity to undergo special training and training under the guidance of professionals. Of great importance is also the growing number of events and exercises in which these teams participate, which allows them to be in constant combat readiness. State support plays a key role in the development of student rescue teams. At the state level, programs are developed and implemented aimed at financing and equipping teams, as well as encouraging students who actively participate in this activity. It is important to note that federal and regional authorities provide the necessary assistance, which allows teams to function and develop effectively.

The material and technical base deserves special attention. Modern student rescue teams are equipped with the latest technology and equipment, which allows them to quickly and efficiently perform their tasks. Universities, in turn, also provide their students with everything necessary for education and training, thanks to which rescue teams can operate at the highest level.

The human factor is no less important. The ranks of student rescue teams are young and proactive people who are passionate about their activities and strive to contribute to the common cause. Thanks to special training and regular exercises, they acquire the necessary skills and abilities that can be useful to them in their future professional activities. Moreover,

participation in such teams promotes the development of team spirit, responsibility and leadership qualities, which is an important factor for the personal growth and development of each participant.

The scope of activities of student rescue teams covers a wide range of tasks: providing assistance in emergency situations, participating in search and rescue operations, organizing and conducting preventive measures. They actively cooperate with professional rescue services, which allows them to adopt best practices and improve their skills.

Today, student rescue teams of Russia are an integral part of the country's civil defense system. Their activities have a positive effect on the level of public safety, contribute to the development of the volunteer movement and the formation of an active civic position among young people. These teams look to the future with optimism, ready for new challenges and tasks facing modern society.

Currently, the Department of Industrial Ecology and Protection in Emergency Situations of the East Siberian State University of Technology and Management conducts training:

- Mid-level specialists (rescue technicians) in the specialty 20.02.02 "Protection in Emergency Situations" (full-time education).

- Bachelors in the direction 20.03.01 "Technosphere Safety" in the profiles "Environmental Safety" and "Fire Safety" (full-time, part-time and accelerated correspondence).

- Masters in the direction 20.04.01 "Technosphere Safety" in the profile "Safety in the Technosphere" (full-time, part-time).

Areas of professional activity and spheres of professional activity in which graduates who have mastered the bachelor's degree program can carry out professional activities:

- Security (in the areas of: fire prevention, fire prevention and extinguishing; labor protection; environmental safety; protection in emergency situations).

- Construction and housing and communal services (in the areas of: waste management; water purification; water treatment).

- Chemical, chemical-technological production (in the field of environmental (ecological) technologies).

- Metallurgical production (in the areas of: water supply; sanitation).

- Production of machinery and equipment (in the areas of: recycling; disposal of medical and biological waste; environmental protection technologies; safety).

- Cross-cutting types of professional activity in industry (in the areas of: labor protection; fire prevention; environmental safety; biological safety; waste management; protection in emergency situations).

Technosphere safety is a field of knowledge that studies the problems of protecting humans and the environment from hazardous and harmful factors that arise in the process of industrial activity. It includes a set of scientific, technical and organizational measures aimed at ensuring safe working conditions and protecting the environment.

Technosphere safety is one of the priority areas of development of the educational system of Russia, as it directly affects the quality of life of citizens, sustainable economic development and the environmental situation in the country.

The student rescue team (SRS) is an important element of social activity in universities, which contributes not only to the practical training of students of various specialties, but also forms certain personal qualities and values in them.

Student rescue teams play a significant role in the professional training of students, especially in areas related to safety and lifesaving. They provide young people with the opportunity to gain valuable experience and skills that can be useful not only in their future careers, but also in everyday life.

Student rescue teams allow students to gain practical knowledge and skills in the following areas:

First aid: Students learn how to correctly assess the condition of victims, provide first aid and perform cardiopulmonary resuscitation. This is an important skill that can save lives in an emergency.

Search and rescue operations: Team members gain experience in searching for and rescuing people in various emergency situations, be it natural disasters, man-made accidents or domestic incidents.

Equipment handling: Team members are trained to work with various types of rescue equipment, such as climbing equipment, hydraulic tools, communication equipment, etc. This helps develop technical skills and confidence in the use of specialized equipment.

Teamwork: Rescue teams develop an understanding of the importance of teamwork and cooperation among students. Teamwork becomes a key skill required for successful rescue operations.

Psychological training: Working in a rescue team also includes training in the basics of extreme situations psychology. Students learn how to cope with stress, remain calm and make informed decisions in difficult circumstances.

Communication: An important aspect is learning how to effectively communicate with victims, colleagues and representatives of other services. Students develop the communication and interaction skills necessary for coordinating rescue operations.

Leadership skills: Many students in teams occupy leadership positions, which helps develop their organizational and management skills.

Healthy lifestyle: Regular training and participation in events help maintain physical fitness and health, which is important for both personal and professional life.

Participation in student rescue teams provides students with a number of benefits:

Professional development: The skills and experience gained can be a significant advantage when applying for a job in rescue services or other related professions.

Personal development: Development of personal qualities such as responsibility, determination, ability to make quick decisions and act in critical situations.

Social connections: Participation in teams helps to establish contacts with like-minded people and professionals in the field, which can be useful in the future.

Recognition and awards: Active participation in rescue operations is often marked with awards and recognition, which increases the self-esteem and motivation of participants.

Thus, student rescue teams are an important element of the professional preparation of students, allowing them to acquire valuable skills and experience that will be useful both in their studies and in their future careers.

In 2008, the department organized a regional public organization, the VSGUTU Student Rescue Squad Atlant, whose president is PhD, Associate Professor Yu. M.

Khankhunov. The head of the squad is PhD, Associate Professor S. Zh. Gulgenov. The rescuers of the Atlant squad participated in six Interregional rallies of student rescue squads of the Siberian Federal District, where they twice took third place. In 2009, the department organized the II Interregional Rally of Rescue Squads, in which 6 teams from the cities of Krasnoyarsk, Bratsk, Angarsk, Chita and Ulan-Ude took part. In 2019, the squad was renamed into the "Student Fire and Rescue Squad of VSGUTU "Atlant".

Since 2023, a public emergency rescue formation has been operating on the basis of our student fire and rescue squad.

"Atlant" takes part and wins prizes, usually first places, in almost all city and republican events, such as: "Tourist Cup of Youth", "Tourist Rally of Student and Working Youth", "Buryatia Cup in Sports Tourism", competitions in mountain, water and hiking tourism techniques, etc.

Squad members are constantly involved as judges in various tourist and sports competitions and olympiads held among schoolchildren and students of our city and republic.

Student rescuers gain practical experience in real conditions, which helps them better prepare for future professional activities. This is especially important for those who plan to connect their careers with the Ministry of Emergency Situations or other emergency services.

Training in rescue skills: During the process of participating in emergency response, students learn to apply theoretical knowledge in practice. They master various techniques and methods of rescuing people, providing first aid, evacuating victims, etc.

Developing team spirit: Working as part of a rescue team requires coordinated teamwork. Student rescue teams help develop teamwork, communication and leadership skills, which are an important aspect of any profession.

Social responsibility: Participation of students in such events helps them develop a sense of social responsibility and a willingness to help others in difficult times. It also fosters a sense of patriotism and civic position.

Improving the level of public safety: The more trained rescuers there are, the higher the level of public safety. Student rescue teams can quickly respond to various incidents and provide assistance before professional services arrive.

Exchange of experience: By participating in joint exercises and operations, students can exchange experiences with more experienced colleagues and learn new methods and technologies.

Thus, the participation of student rescue teams is not only beneficial for the students themselves, but also makes a significant contribution to improving public safety and the effectiveness of emergency response.

There are public organizations operating in the Republic of Buryatia that can be involved in emergency rescue and other urgent work. They can be divided into the following groups:

- federal level organizations: volunteer non-profit public association "Volunteer Search and Rescue Squad "LizaAlert", All-Russian Student Rescue Corps, youth divisions of political parties of the Russian Federation;

- regional level organizations, these include the formation of joint teams from among students of higher and secondary educational institutions, "Baikal Volunteer Forest Fire

Service", autonomous non-profit organization for assistance in emergency rescue and recovery work "Baikal Volunteer Corps";

- organizations based on higher and secondary educational institutions, such as: Student Fire and Rescue Squad of VSGUTU "Atlant" based on the East Siberian University of Technology and Management, student branch of the "Baikal Volunteer Forest Fire Service" of the Buryat State Agricultural Academy named after V.R. Filippova; school rescue teams created to participate in the Youth International Movement "Young Rescuer", the All-Russian Children's and Youth Public Movement "School of Safety", the All-Russian Children's and Youth Public Movement "Young Firefighter", cadet classes of the Ministry of Emergency Situations.

The main problems of functioning of student rescue teams in the Republic of Buryatia:

1. Lack of funding, etc.

Resources. One of the main problems faced by student rescue teams is the lack of funds and material resources to fully support their activities. This leads to limited opportunities to conduct necessary events and training.

2. Insufficient qualifications and training of team members. This can lead to ineffective actions in emergency situations and an increased risk to human life and health.

3. Insufficient coordination and cooperation with government agencies and other emergency rescue services: the lack of effective interaction with other structures responsible for ensuring an emergency situation can complicate the prompt response to incidents and the coordination of rescue operations.

To improve the efficiency of student rescue teams, it is necessary to pay attention to solving the above-mentioned problems.

1. To solve the problem of lack of funding, it is necessary to look for alternative sources of funding, such as grants, sponsorship and donations. It is also important to carry out work to attract public attention to the activities of public emergency rescue teams and their importance to society.

2. In order to improve the qualifications and training of members of student rescue teams, attention should be paid to regular training, training camps, emergency simulations and training courses. Developing the skills and knowledge of employees will contribute to a quick and professional response to emergencies and minimizing possible threats.

3. The integration of student rescue teams into the general emergency assistance system also plays an important role in increasing their effectiveness. It is important to establish clear mechanisms for interaction and cooperation between all participants in the rescue system, including state and municipal authorities, professional emergency rescue services and teams, public organizations, etc. It is also necessary to pay attention to the development of a cooperation network with foreign emergency rescue teams and services. Exchange of experience, learning from each other, joint exercises and participation in international projects will help strengthen cooperation and improve overall preparedness for emergencies.

4. An important aspect of continuing to improve student rescue teams is the constant updating and improvement of equipment, technology and special tools, as well as the development of modern technologies. The use of video surveillance systems, drones, satellite monitoring and other high-tech tools will help improve the efficiency of response to emergencies, ensure timely warning and prevention of disasters. In general, solving the

problems of the functioning of student rescue teams requires an integrated approach. All these measures taken together will help improve the efficiency of public emergency rescue services and ensure the safety of citizens in emergency situations.

References

1. esstu.ru/uportal/faculties/prom_ecolog.htm
2. Federal state educational standard of higher education - bachelor's degree in the field of training 20.03.01 Technosphere safety
3. Federal state educational standards (FSES) as of 01.01.2023.
4. Federal Law of 22.08.1995 N 151-FZ (as amended on 14.07.2022) "On emergency rescue services and the status of rescuers"

ПОДХОДЫ К ПРОВЕДЕНИЮ ЗАНЯТИЙ ПО ДИСЦИПЛИНАМ АНТИКРИМИНАЛЬНОГО ЦИКЛА В ГРАЖДАНСКИХ ВУЗАХ В РОССИИ ОХУ-ЫН ЭНГИЙН ИХ, ДЭЭД СУРГУУЛИУДАД ГЭМТ ХЭРЭГТЭЙ ТЭМЦЭХ ЧИГЛЭЛЭЭР ЗОХИОН БАЙГУУЛЖ БУЙ СУРГАЛТЫН ЧИГ ХАНДЛАГА

Попова Елена Ильинична

доктор юридических наук, доцент, профессор кафедры криминалистики «Уфимского университета науки и технологий, профессор кафедры «Уголовно-правовые дисциплины» Восточно-Сибирского государственного университета технологий и управления

Попова Елена Ильинична

ОХУ-ын Уфа хотын Шинжлэх ухаан, технологийн их сургуулийн Криминалистикийн тэнхимийн профессор, ОХУ-ын Дорнод-Сибирийн Технологи, удирдлагын улсын их сургуулийн эрүүгийн эрх зүйн тэнхимийн профессор, хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор, дэд профессор

Аннотация: Автор обращает внимание на проблемы современного образовательного процесса на юридических факультетах гражданских высших учебных заведений России. Приводятся рекомендации по повышению эффективности преподавания дисциплин антикриминального цикла.

Ключевые слова: учебный процесс, образовательные технологии, дистанционное обучение, дисциплины антикриминального цикла.

Обучение посредством дистанционных технологий прочно вошло в современный образовательный процесс. Его характерными чертами, кроме прочего, являются: гибкость, модульность, экономическая эффективность, доступность. Использование таких технологий преподавания требуют корректировки подходов к подаче материала и контролю за его усвоением. Большая часть преподавателей уже апробировала целый ряд методов обучения в он-лайн формате и вполне может сформулировать собственные, продуктивные по их мнению, рекомендации по организации процесса обучения. Некоторые соображения на этот счет хотелось бы высказать и автору настоящей публикации.

Прежде всего, отметим, что вряд ли занятия на «дистанте» будут эффективны без надлежащего технического обеспечения и соблюдения культуры общения. В связи с чем уделим этим вопросам особое внимание.

Техническое оснащение учебного процесса требует от преподавателей и обучающихся заблаговременной подготовки. Используемые гаджеты должны обеспечивать надлежащее качество связи. Приоритет, по возможности, следует отдавать оптическому, проводному интернету, который позволяет максимально полно участвовать в проведении занятия – не допускать его прерывания, обеспечить быстроту работы различных сайтов, демонстрацию видеоконтента, отслеживание активности обучающихся. Использование мобильных устройств (телефонов, планшетов), по сравнению со стационарными компьютерами и ноутбуками, не всегда удобно, поскольку обуславливает целый ряд затруднений. Входящий звонок может прервать занятие; поступающие на мессенджеры (Viber, WhatsApp, Telegram и проч.) сообщения нарушить демонстрацию презентации; не всегда возможно отследить всех

присутствующих на занятии, их «перемещение» (находятся в сессионном зале или вышли из него).

Для того, чтобы сосредоточиться на учебном процессе, исключить или значительно минимизировать отвлекающие факторы, связанные с отсутствием навыков использования обучающей платформ (Zoom, MicrosoftTeams и др.), рекомендуется заранее изучить их возможности и специфику функционирования. Соответствующую информацию легко найти на официальных сайтах – Zoom, MicrosoftTeams²⁰³ и др. В большинстве вузов подразделения, обеспечивающие техническую поддержку образовательного процесса, разрабатывают дополнительные обучающие материалы, дают консультации.

В случае работы на платформе Zoom, для того, чтобы избежать ситуаций, связанных со срывом занятий киберхулиганами, рекомендуем преподавателю: 1. заранее предложить студентам в наименовании своего «ника» указывать фамилию, имя и номер группы; 2. впускать студентов на занятие в соответствии со списком, не допуская посторонних лиц.

При проведении занятий в дистанционном формате принципиально важно соблюдать культуру общения. Преподаватель должен обеспечить тишину в помещении, где находится. Внешний вид должен быть опрятным (соответствующая одежда, прическа и пр.). Фон, в том числе виртуальный, должен быть нейтральным. Недопустимо присутствие домашних животных. Желательно исключить телефонные переговоры, разговоры с лицами, не участвующими в занятии. Выполнения этих требований следует требовать и от обучающихся.

Важно обратить внимание на необходимость трансляции изображения преподавателя. Также принципиально важно требовать присутствие на занятиях с включенной камерой от студентов (за исключением уважительных причин. К примеру, неустойчивое Интернет-соединение). Для целей поддержания культуры занятия, общей дисциплины следует пресекать случаи участия в занятиях обучающихся в положениях лежа / полулежа на кровати, диване, креслах; во время приема пищи; гигиенических процедур и пр. Для этих целей нужно уже на первом занятии оговорить правила поведения, предупредить о последствиях (к примеру, докладная записка на имя декана). Действенным механизмом профилактики указанного недопустимого поведения может стать обсуждение проблемы на уровне кафедры, факультета и составление документов, определяющих нормативы участия в онлайн занятиях и ответственность за их нарушение. Соответствующие документы обязательно должны быть доведены до сведения обучающихся.

На наш взгляд, проведение занятий в он-лайн формате существенно расширяет возможности преподавателя, поскольку позволяет использовать разнообразные формы изложения учебного материала, закрепления полученной информации. Так, к примеру, для демонстрации презентаций / видеолекций уже не требуется использовать специальные технические средства (проектор, экран), позволяющие обеспечить ее демонстрацию аудитории, проводить занятия в кабинетах, оснащенных компьютерным оборудованием.

²⁰³ Как пользоваться MSTeams: URL:<https://ms-teams.ru/faq/how-to-use-ms-teams>; Как пользоваться Zoomzoomapp.ru/faq/how-to-use-zoom (дата обращения 11.02.2022).

Хорошо себя зарекомендовало проведение факультативных занятий на которых обучающимся можно транслировать ранее записанные преподавателем (и наиболее удачно получившиеся по его мнению) видеолекции. В дальнейшем, можно предложить обучающимся подготовить отзыв о полученном материале, внести предложения по его улучшению обязательно обосновав свою позицию. Это достаточно эффективный прием, который с одной стороны, позволяет, услышать реальное мнение студентов о подаче и содержании материала, с другой - позволяет и даже «заставляет» их глубже вникать в суть материала, поскольку требуется изложить свое мнение об увиденном.

Если у преподавателя нет собственного видеоконтента, допустимо использовать лекции других преподавателей, например, из числа ведущих ученых. Однако, злоупотреблять этим не стоит. Нельзя забывать, что основная часть материала должна доводиться до сведения обучающихся ведущим преподавателем. Оптимальным видится использование «чужих» видеолекций в следующих вариациях: 1) в определенной части, где действительно излагается высокопрофессиональное мнение стороннего лектора; 2) в качестве обучающего материала, предлагаемого в качестве дополнительного по изучаемой дисциплине.

При проведении лекционных занятий рекомендуем демонстрировать подготовленную презентацию. Это не только позволит оживить занятие, но и обеспечит наглядность предлагаемого для изучения материала.

Занятия лекционного типа на платформах Zoom, Microsoft Teams и др. можно легко записать и далее использовать вышеуказанным способом.

Проведение семинарских занятий онлайн также имеет ряд неоспоримых преимуществ. К примеру, более доступным для выполнения студентами становятся следующие задания (путем использования возможностей доступа в интернет с персонального компьютера обучающегося):

- поиск и изучение следственной и судебной практики²⁰⁴, официальной статистики. Для этих целей используются официальные сайты правоохранительных и судебных органов (в России – это, например, сайты Министерства внутренних дел Российской Федерации, Прокуратуры Российской Федерации, Судебного департамента при Верховном Суде Российской Федерации, Росстата и др.);

- анализ экспертных мнений по изучаемой проблематике;

- использование обучающих платформ и сайтов, в том числе профильных по юриспруденции;

- работа с нормативными актами (преимущественно путем использования справочно-правовых систем. В Монголии это – UNIFIELD LEGAL INFORMATION SYSTEM, <https://conscourt.gov> и др.; в России - это Гарант, КонсультантПлюс, Государственной думы Федерального собрания Российской Федерации и пр.).

Рассмотрим одно из названных направлений - поиск и изучение следственной и судебной практики. Автор настоящей публикации активно использует специальные

²⁰⁴ О проведении занятий в этом направлении см., например: Канд. диссертация для юриста. Серия 19. Поиск практики по тематике диссертации: URL: <https://youtu.be/wFn9LTa47uc> (дата обращения 11.02.2022); Гармаев Ю.П. Руководство по поиску, обработке и использованию материалов следственно-судебной практики (уголовное судопроизводство): учеб.-метод. пособие. – Улан-Удэ: Изд-во «Байкальский меридиан», 2019. – 82 с.

методы подготовки студентов в этом направлении. Опишем их тезисно. Так, предлагается найти на сайтах средств массовой информации материал о каком-то из громких преступных посягательств (к примеру, коррупционной направленности). Далее студенты ищут иные заметки, репортажи и т.п., посвященные этому событию (они бывают не всегда, но встречаются на просторах Сети). После этого предлагается найти итоговое судебное решение по соответствующему уголовному делу (в России это можно сделать на сайте конкретного суда, в ГАС «Правосудие», системе «СудАкт»). На основе полученных материалов студентам можно продемонстрировать:

- продолжительность уголовного судопроизводства, причины продления его сроков;
- специфику рассмотрения уголовных дел в различных инстанциях (сроки, причины отложения рассмотрения дела);
- ключевые задачи и принципы расследования (наступательности, выявления множественности и неоднократности преступлений²⁰⁵, компромисса²⁰⁶, расследования «по цепочке»²⁰⁷, преодоления обвинительного и оправдательного уклона²⁰⁸ и пр.);
- изменение «рабочей» квалификации преступлений, соотнесение ее с итоговой;
- ошибки следствия (прежде всего тактические) и нарушения закона должностными лицами правоохранительных и судебных органов (если таковые имели место).

Поиск и изучение следственной и судебной практики дает отличные результаты в плане получения студентами знаний по таким дисциплинам как уголовное право, уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность.

Нами успешно используется на семинарских занятиях и такой дидактический прием, как задание студентам подготовить доклад и презентацию по определенной теме, а затем выступить с ним перед однокурсниками (однотруппниками). При этом могут быть реализованы следующие подходы к оцениванию докладчика, о которых студентам группы объявляется заранее:

- по итогам выступления преподаватель уточняет у обучающихся, есть ли вопросы к докладчику. Если вопросы имеются, предоставляется возможность их задать. Если опросов нет, педагог может: 1) сам задать вопросы по озвученному материалу; 2) предложить сформулировать и озвучить ряд вопросов студентами

²⁰⁵Гармаев Ю.П. Незаконная деятельность адвокатов в уголовном судопроизводстве / Ю.П. Гармаев. - Иркутск: ИПКПР ГП РФ, 2005. - С. 48; Чумаков А.В. Особенности методики расследования мошенничества при получении выплат: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Калининград. - 2018. - С. 12, 20-21.

²⁰⁶ Поляков Н.В. Особенности методики расследования незаконного обналичивания и транзитирования денежных средств: дис. ... канд. юрид. наук. - Красноярск - 2020. - С. 129-136.

²⁰⁷ Попова Е.И. О необходимости создания криминалистических методик на основе принципа компромисса // Lex russica. - 2017. - 9 (130). - С. 107-116.

²⁰⁸ Гулина А.В. Особенности криминалистической методики расследования коррупционных преступлений в сфере высшего образования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Краснодар - 2019. С.8-11; Попова Е.И. Проявление феномена коррекционализации по уголовным делам с перспективой рассмотрения судом в особом порядке // Российская юстиция. - 2021. - № 3. - С. 62-65.

группы докладчику; 3) предложить обучающимся (не докладчику) задавать вопросы по изученному материалу друг другу;

- оценить презентацию и выступление докладчика. Для этого может быть использован заранее подготовленный чек-лист, в котором можно определить, к примеру, такие критерии оценивания, как: качество подготовки презентации (стиль, количество слайдов, дизайн, изложенная информация и др.); содержание материала (соответствие действующему законодательству, примеры из практики, лайфхаки и пр.); ораторские способности (интонация, красноречие, изложение материала в рамках заявленной тематики, логичность изложения и пр.), соблюдение регламента выступления. Отметим, что такой чек-лист может быть подготовлен и силами обучающихся. В этом случае они не только проведут самостоятельную аналитическую работу, почувствуют, что к их мнению прислушиваются, но и, вероятно, позволят расширить взгляд преподавателя на оценивание соответствующего вида работ студентов.

Хороший отклик у студентов дает проведение онлайн викторин следующего формата. Группа разбивается на 2-3 подгруппы (по возможности с равным числом студентов), каждой из которых предлагается: выбрать капитана, придумать наименование и девиз команды. Также оговариваются следующие правила:

- составить вопросы по заданной теме. При этом оговаривается, что как минимум, один вопрос должен быть от каждого участника команды. Таким образом, обеспечивается вовлеченность в выполнение задания всех студентов подгруппы;

- вопросы должны быть корректно составлены, необходимо соблюдать общие правила их постановки. Они должны быть в рамках заявленной темы, желательно по ранее изложенному лекционному курсу или составлены, к примеру, с использованием конкретного нормативного акта (что заранее обязательно оговаривается);

- обозначается время подготовки вопросов по согласованию со студентами;

- команды - «противники» не должны знать сформулированных вопросов.

Потому как, если они отвечают верно, балл начисляется им, при неправильном ответе – команде задавшей вопрос;

- каждый корректно составленный и верно заданный вопрос оценивается в 1 балл;

- каждый верный ответ в пределах предоставленного времени (об этом см. ниже по тексту) оценивается в один балл;

- выигрывает команда, набравшая наибольшее количество очков, всем ее членам выставляется оценка «отлично».

После завершения вышеуказанного подготовительного этапа начинается непосредственно викторина. Предлагаем проводить ее с использованием следующих рекомендаций:

- команды озвучивают свое наименование и девизы;

- далее по очереди каждая из команд озвучивает подготовленные вопросы. Если вопрос сформулирован на основе ранее оговоренного материала и составлен корректно, подгруппе его озвучившей, баллы не начисляются. Если требования к составлению вопросов выполнены, другой команде предлагается ответить в течение установленного времени (которое отслеживает преподаватель), к примеру, 30 секунд.

Если ответа не последовало, балл начисляется подгруппе, задававшей вопрос. Если от студентов, которым адресован вопрос, получен верный ответ, балл начисляется им;

- совместно с обучающимися оцениваются результаты.

В рамках проведения онлайн семинаров расширяются возможности проведения занятий по моделированию следственных действий (в рамках изучения дисциплин «Уголовный процесс», «Криминалистика» и др.). К примеру, интересно и полезно обучающимся моделирование допроса свидетеля «под псевдонимом», очной ставки, опознания путем использования систем видеоконференцсвязи.

Далее хотелось бы остановиться на вопросе преподавания отдельных дисциплин, в частности криминалистики. Ее изучение оказывает серьезное влияние на формирование, так называемого, юридического мышления, столь важного для успешной профессиональной деятельности юристов. И здесь хотелось бы кратко осветить концепцию Бурятской школы криминалистики под руководством профессора Ю.П. Гармаева, идеи которого во многом сформировались под влиянием профессора А.Ф. Лубина, выступившего его научным консультантом по докторской диссертации²⁰⁹.

Итак, основными постулатами, которые находят свое отражение в материале, предлагаемом студентам для изучения, являются следующие:

1. *Криминалистика нужна и будет полезна не только тем, кто планирует связать свою жизнь со следственной деятельностью.* Данный тезис признается справедливым большинством представителей юридической общественности, как учеными, так и практиками. К настоящему времени проведены серьезные исследования в направлении формирования криминалистических методик поддержания государственного обвинения²¹⁰ и судебного разбирательства²¹¹, использования систем криминалистических рекомендаций в гражданском процессе²¹².

²⁰⁹ Гармаев Ю.П. Теоретические основы формирования криминалистических методик расследования преступлений: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2003.

²¹⁰ Руководство для государственного обвинителя: учебное пособие / под ред. О. Н. Коршуновой. 2-е изд., испр. и доп. СПб., 2011.; Попова Е.И., Вдовин А.Н. Расследование и поддержание обвинения по делам о незаконном обороте оружия: монография / науч. ред. д.ю.н., проф. Ю.П. Гармаев. М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2019. 256 с.; Кисленко, И.Л., Кисленко С.Л. Криминалистические основы поддержания государственного обвинения: монография. М.: Юрлитинформ, 2013.; Исаенко В.Н. Понятие методики государственного обвинения / Криминалистика для государственных обвинителей: учебник / под ред. А. Ф. Козусева, В. Н. Исаенко, А. М. Кустова. М.: Норма: ИНФРА-М, 2015. С. 250.

²¹¹ Ароцкер Л.Е. Использование данных криминалистики в судебном разбирательстве уголовных дел. М., 1964.; Гармаев Ю.П., Кириллова А.А. Криминалистическая методика судебного разбирательства по уголовным делам об убийствах (ч. I ст.105 УК РФ): теоретические основы и прикладные рекомендации (монография+практическое пособие). М.: Юрлитинформ, 2014. 280 с.; Румянцева И. В. Ситуационный подход в судебном следствии суда первой инстанции : дис. ... канд. юрид. наук. Калининград, 2004.; Цехомская Е.В. Организация криминалистического обеспечения судебного разбирательства уголовных дел: дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2013.

²¹² Жижина М.В. Основы криминалистической тактики судебного допроса в гражданском (арбитражном) процессе: науч.-практ. пособие / под науч. ред. Е.П. Ищенко. М.: Изд-во «Юстицинформ», 2012. 96 с.; Жижина М.В. Теория и практика применения современной криминалистики в гражданском процессе: дисс. ... д-ра юрид. наук. М., 2016. 538 с.; Ладошкин А.С. Особенности криминалистической

На занятиях по криминалистике обучающимся транслируется информация о том, в каких (помимо уголовного) отраслях судопроизводства, в каких специальностях юридического профиля и каким образом могут быть полезны знания, которые они получают в рамках изучения дисциплины.

2. *На решения участника уголовного судопроизводства прямое влияние оказывает его процессуальный статус.* Так, в рамках семинарских занятий моделируются следственные и судебные действия, решаются ситуационные задачи. При этом студентам предлагается ориентироваться на правовые позиции сторон обвинения и защиты, позиции суда и потерпевшего по тем и иным категориям уголовных дел²¹³. Такой подход, кроме прочего, позволяет формировать у обучающихся, так называемое, специальное (криминалистическое) юридическое мышление²¹⁴.

3. *Знания криминалистики могут применяться не только в профессиональной деятельности.* Так, на занятиях демонстрируется, к примеру, как тактические приемы, направленные на установление психологического контакта и, в большом количестве предложенные авторами-криминалистами, могут быть полезны для разрешения межличностного конфликта в обычной жизни.

4. *Криминалистика может быть полезна свидетелям-очевидцам, а также тем, в отношении кого было совершено преступление.* В рамках реализации этого направления, при преподавании дисциплины обучающиеся получают информацию о том, как им действовать, в случае, если они стали свидетелями / потерпевшими от краж, грабежей, мошенничества и др. преступных посягательств (например, как обеспечить сохранность следов преступления).

5. *Как предупредить ситуации, связанные с вовлечением в совершение преступлений и как действовать в случае незаконного / необоснованного уголовного преследования.* В основу формирования материала в этом направлении положены тезисы о том, что: 1) достаточно большое число преступлений совершается по незнанию / легкомыслию (например, в России - мелкое взяточничество, мошенничество при получении выплат и т.п.); 2) чем более успешен человек / выше его социальный статус, тем больше вероятность того, что он будет подвергнут уголовному преследованию (типично в этом смысле намеренное формирование (инсценировка) «недоброжелателями» ситуаций, указывающих на то, что в действиях того или иного субъекта усматриваются признаки преступления; доведение соответствующей информации до сотрудников правоохранительных органов).

методики расследования преступлений, связанных с фальсификацией доказательств в гражданском и арбитражном судопроизводстве: дисс. ... канд. юрид. наук. Новосибирск, 2019.

²¹³ Гармаев Ю.П. Современная уголовная юстиция требует модернизации дидактических подходов в юридических вузах. URL: <https://www.iuaj.net/node/551> (дата обращения: 15.11.2022).

²¹⁴ Журавлев С. Ю. Основы формирования криминалистического стиля мышления субъекта расследования преступлений // Совр. криминалистика: проблемы, тенденции, имена (к 90-летию проф. Р. С. Белкина): Сб. матер. 53-х криминалист. чтений: в 3-х ч. М.: Акад. управления М-ва внутр. дел России, 2012. Ч. 1.

6. Как знание криминалистики может помочь избежать ошибок при составлении процессуальных документов. К примеру, как известно, знания о содержании каждого из этапов (подготовительный, рабочий, заключительный) осмотра места происшествия (в том числе с учетом категории преступления) позволяет не только эффективно провести это следственное действие, но и верно составить протокол по итогам его реализации. На занятиях по криминалистике обучающимся изучаются протоколы того или иного следственного действия, которые предлагается проанализировать на предмет полноты его производства.

Не претендуя на полноту охвата и всестороннее изложение приведенных рекомендаций, отметим, что их использование дает хорошие результаты обучения студентов в юридических вузах, а значит – может успешно применяться в образовательном процессе.

Библиографический список

1. Гулина А.В. Особенности криминалистической методики расследования коррупционных преступлений в сфере высшего образования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Краснодар – 2019.
2. Гармаев Ю.П. Незаконная деятельность адвокатов в уголовном судопроизводстве. - Иркутск: ИПКПР ГП РФ, 2005.
3. Гармаев Ю.П. Руководство по поиску, обработке и использованию материалов следственно-судебной практики (уголовное судопроизводство): учеб.-метод. пособие. – Улан-Удэ: Изд-во «Байкальский меридиан», 2019.
4. Поляков Н.В. Особенности методики расследования незаконного обналичивания и транзитирования денежных средств: дис. ... канд. юрид. наук. – Красноярск. – 2020.
5. Попова Е.И. О необходимости создания криминалистических методик на основе принципа компромисса // Lex russica. – 2017. – 9 (130).
6. Попова Е.И. Проявление феномена коррекционализации по уголовным делам с перспективой рассмотрения судом в особом порядке // Российская юстиция. – 2021. – № 3.
7. Чумаков А.В. Особенности методики расследования мошенничества при получении выплат: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Калининград. – 2018.

ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДОВАТЕЛЯ И ПОТЕРПЕВШЕГО ПО ДЕЛАМ О ДТП

ЗАМ ТЭЭВРИЙН ГЭМТ ХЭРГИЙГ МӨРДӨН ШАЛГАХ АЖИЛЛАГААНЫ ЯВЦАД МӨРДӨН БАЙЦААГЧ БОЛОН ХОХИРОГЧИЙН ХАМТЫН АЖИЛЛАГААНЫ ОНЦЛОГ

Сандакова А.Б.

Канд. юрид. наук., ст. препод. Восточно-Сибирский государственный университет технологий и управления Россия, г. Улан-Удэ.

А.Б.Сандакова

ОХУ-ын Дорнод-Сибирийн Технологи, удирдлагын улсын их сургуулийн ахлах багш, хууль зүйн доктор

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы особенности взаимодействия следователя с потерпевшим по делам о дорожно-транспортных преступлениях. В этом контексте обращается внимание на необходимость совершенствования первоначального этапа расследования преступлений, описанных в статье 264 УК РФ.

Ключевые слова: нравственность, первоначальный этап расследования, дорожно-транспортные преступления.

Транспортное средство в настоящее время является необходимостью для быстрого передвижения, все больше людей начинают управлять автомобилем, поскольку он обеспечит высокую мобильность и эффективность труда, тем самым играя ключевую роль в развитии общества и определяя современный образ жизни почти каждого человека.

Для управления современного автомобиля, обладающего большой механической энергией, нужны не только технические знания, но и высокая степень личной ответственности, в первую очередь, предполагающей жесткий самоконтроль, в тоже время, к большому сожалению, не каждый водитель обладает подобной сознательностью. Кроме того, необходим более строгий контроль за техническим состоянием транспортных средств и неукоснительное соблюдение правил дорожного движения, постоянное повышение дорожной грамотности водителей и пешеходов, а также постоянное улучшение состояния дорог.

Стоит отметить, что автомобильные аварии и несчастные случаи на дорогах и улицах, связанные с транспортным средством, в последние годы становятся самой распространенной причиной травм, инвалидности и ненасильственной смерти людей. В связи с чем, преступления, связанные с нарушением правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств, является одной из основных проблем.

Практика показывает, что на сегодняшний день, рассмотрение вопроса, связанного с типичными следственными ситуациями, складывающимися на первоначальном этапе расследования преступлений, связанных с нарушением правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств, а также с подготовительным этапом осмотра места происшествия, не теряют своей актуальности. Это связано с тем, что такие преступления имеют свои особенности и требуют специального подхода при их расследовании.

Устойчивый характер совершения преступлений связанных с нарушением правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств, свидетельствует об уменьшении числа раскрываемости, что на наш взгляд является серьезной

проблемой, связанной с привлечением к уголовной ответственности, водителей, по вине которых было реально совершено дорожно-транспортное преступление. Именно поэтому, на наш взгляд, имеется цель обозначить и донести до широкой общественности проблему, связанную с привлечением к уголовной ответственности, водителей, по вине которых были совершены дорожно-транспортные преступления, а также обозначить некоторые из путей решения таких проблем. Заявленную проблематику, можно решить на основе комплексного подхода к исследованию с активным внедрением в деятельность правоохранительных органов достижений науки и техники, а также путем повышения эффективности и качества расследований. Кроме того, необходимо проявлять уважение ко всем участникам процесса, быть беспристрастным и объективным в ходе расследования, а также обеспечивать защиту прав потерпевшего. Стоит отметить и тот факт, что важно учитывать психологическое состояние потерпевшего после происшествия и обеспечивать ему необходимую поддержку и защиту со стороны следователя.

Итак, основанием для возбуждения уголовного дела о преступлениях, предусмотренных ст. 264 УК РФ, является нарушение правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств, повлекшие, во-первых причинение по неосторожности тяжкого вреда здоровью, во-вторых повлекшие неосторожности смерть одного или нескольких лиц.

Уже при установлении первоначальных сведений о событии преступления, предусмотренного ст. 264 УК РФ, принципиально важно, чтобы следователь был сосредоточен не только на формировании доказательственной базы, но и не забывал о нравственных началах своей профессиональной деятельности. Он должен быть беспристрастным и объективным при оценке доказательств, избегая предвзятости или предубеждений. Он должен руководствоваться принципами законности, допустимости, при выборе тактических приемов, а также соблюдать этические нормы профессиональной деятельности. Необходимо жестко пресекать в себе любые стремления к поверхностному выполнению должностных обязанностей.

Как справедливо отмечает А.П. Онучин, несмотря на кажущуюся простоту и однотипность механизма и обстоятельств ДТП, установить их истинную причину бывает нелегко. Объясняется это тем, что зачастую они - результат одновременного действия нескольких причин (нарушений допущенных водителем, пешеходом и пассажиром; лицами, ответственными за техническое состояние и эксплуатацию транспортных средств, и водителем и др.). Поэтому необходимо выявлять и оценивать возможную связь данных причин [1, с.58]. Достижение этих целей возможно только при качественном расследовании. Вместе с тем, имеют место случаи, когда в ходе расследования допускаются ошибки уголовного, уголовно-процессуального и криминалистического характера, что влечет признание доказательств недопустимыми, таким образом, приводя к необоснованному прекращению уголовного дела, а в ряде случаев и вынесению оправдательных приговоров, в связи с недоказанной виновностью подсудимого. Для целей минимизации подобного рода ситуаций (подчеркнем, что речь о тех из них, когда от ответственности уходит действительно лицо, виновное в совершении преступления) принципиально важно, чтобы следователь при выполнении своих профессиональных обязанностей руководствовался законом и совестью, не допуская проявления пресловутого обвинительного уклона, иных противоречащих этическим требованиям проявлений, максимально добросовестно подходил к расследованию.

При этом следователь обязан с проявлять уважение к правам и достоинству потерпевших. Следователь должен адекватно проявлять необходимую поддержку и защиту потерпевшему учитывая его эмоциональное состояние, обеспечивать им доверительную атмосферу, в которой потерпевший может свободно выразить свои мысли, чувства и предоставить информацию о происшествии. Если следователю поверили, он не вправе обмануть человека [2, с.140].

Как справедливо отмечают Е.П. Ищенко, А.А. Топорков: «Конкретная следственная ситуация расследования преступления всегда индивидуальна, а потому типизировать следственные ситуации во всей их полноте затруднительно и едва ли нужно. Типизация возможна только по одному из основных элементов. Обычно в качестве такого основания избирается один компонент информационного характера, в частности, наличие сведений о событии преступления и его участниках»[3, с.332].

Большинство авторов к числу типичных следственных ситуаций, складывающихся на первоначальном этапе расследования преступлений, предусмотренных ст. 264 УК РФ, относят следующее:

- когда водитель и транспортное средство, причастные к ДТП, находятся на месте происшествия до приезда следователя;
- когда водитель с транспортным средством или без него скрывается с места происшествия;
- когда водитель с транспортным средством или без него скрывается с места происшествия и на месте ДТП отсутствуют свидетели-очевидцы.

Кроме того, помимо вышеназванных типичных следственных ситуаций, П.М. Зуев, также выделяет ситуацию, при которой на месте ДТП отсутствуют водитель, транспортное средство и пострадавший[4, с.56]. Разделяем мнение с данным автором, поскольку три названных типа следственных ситуаций могут не полностью отражать возможные варианты развившихся событий на месте ДТП, и выделенная следственная ситуация также может быть характерна для дел о ДТП.

Наличие причинной связи между фактом нарушения и наступившими последствиями, сообщения о ДТП в органы внутренних дел поступают из следующих источников:

- рапорты сотрудников Государственной инспекции безопасности дорожного движения об обнаружении деяний с признаками состава преступления;
- заявления потерпевших и их близких, очевидцев, водителей транспортных средств, причастных к происшествию;
- сообщения сотрудников медицинских учреждений и транспортных организаций[5, с.315].

Принятие решения следователем по уголовному делу, предусмотренному ст. 264 УК РФ, во многом зависят от следственной ситуации. При этом психологические и нравственные аспекты играют важную роль в процессе принятия решений. Существуют различные классификации следственных ситуаций. Однако наибольшую практическую значимость имеют ситуации:

- 1) типичные и конкретные;
- 2) складывающиеся при расследовании по уголовному делу в целом и при проведении отдельного следственного действия;
- 3) конфликтные и бесконфликтные[6, с.510].

В каждой из перечисленных ситуаций следователь производит ряд следственных и иных процессуальных действий, учитывая в том числе нравственно-

психологические аспекты направленные на установление лица, совершившего преступления предусмотренного ст. 264 УК РФ.

Алгоритм первоначальных следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий по расследованию ДТП, применимый ко всем типичным следственным ситуациям, относится следующее:

- осмотр места происшествия;
- осмотр транспортных средств на месте происшествия или в месте его обнаружения;
- осмотр трупа (на месте происшествия или в морге);
- осмотр документов, изъятых у водителя;
- медицинское освидетельствование водителя и потерпевшего (потерпевших) для установления состояния алкогольного или наркотического опьянения;
- изъятие и осмотр одежды потерпевшего;
- допросы очевидцев и иных свидетелей, водителя[6, с.357].

Приведенные виды типичных следственных ситуаций, безусловно, не являются исчерпывающими, что обусловлено сложностью данной проблемы, складывающейся на первоначальном этапе расследования преступлений предусмотренных ст. 264 УК РФ, ее недостаточной разработанностью в криминалистической литературе, обуславливающей необходимость проведения дальнейших комплексных исследований в этом направлении.

Таким образом, необходимо проведение комплексных исследований в вышеобозначенном направлении, именно с учетом нравственных и психологических аспектов деятельности следователя. Такой подход обеспечит формирование системы действительно эффективных рекомендаций по выявлению и расследованию ДТП, в которых упор на нравственные и психологические основы профессиональной деятельности предоставит следователю необходимые инструменты по призванные обеспечить законность, этичность расследования и реальную защиту прав и законных интересов потерпевших.

Библиография

1. Проблемы расследования дорожно-транспортных происшествий с учетом ситуационных факторов: Учебник / Под ред. Онучин А.П. Свердловск: Урал, ун-т, 1987. 186 с.
2. Ищенко Е.П., Топорков А.А. Криминалистика: учебник / под ред. Е.П. Ищенко. – М.: Юридическая фирма КОНТРАКТ: ИНФРА–М, 2006.– С. 332.
3. Татьяна Л.Г. Нравственные начала деятельности следователя // Судебная власть и уголовный процесс. 2015. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nravstvennye-nachala-deyatelnosti-sledovatelya> (дата обращения: 25.05.2024).
4. Филиппов А.Г. Методика расследования отдельных видов и групп преступлений // Криминалистика: учебник / под ред. А.Г. Филиппова. – М.: Юрайт, 2011. – С. 510.
5. Яблоков Н.П. Криминалистика: учебник / Н.П. Яблоков. – М.: Норма, 2001. – С.357.

A DRONE TECHNOLOGY FOR USE ON A DISASTER MANAGEMENT IN MONGOLIA

ГАМШИГ СУДЛАЛЫН САЛБАРТ ДРОНЫ ТЕХНОЛОГИ ХЭРЭГЛЭХ БОЛОМЖ

P.S.Baenziger

Department of Agronomy and Horticulture, University of Nebraska Lincoln, Lincoln, USA

Baenziger.P.S

Амеркийн нэгдсэн улсын Небраскагийн их сургуулийн Агрономын тэнхимийн зөвлөх профессор, доктор, профессор

Odgerel.B

Department Economy, state reserve, emergency buck-up supply corresponding

Б.Одгэрэл

ДХИС-ийн Онцгой байдлын сургуулийн Эдийн засаг, нөөцийн удирдлагын тэнхимийн профессор, доктор, дэслэгч

Abstract: Unmanned aerial vehicles (UAV) provide multiple opportunities to first responders and disaster managers, especially as they continue to improve in affordability as well as capabilities. This paper provides a brief review of how UAV capabilities have been used in disaster management, examples of current use within disaster management, as well as adoption considerations. Example disaster domains include fires, tornadoes, flooding, building and dam collapses, crowd monitoring, search and rescue, and post disaster monitoring of critical infrastructures. Mongolia is vulnerable to a wide range of natural disasters, including floods, dust storms, droughts, wildfires and earthquakes. These events have an adverse impact on people's lives and livestock, which is the key source of food, transport, and income for many Mongolian families.

Because of climate change, the frequency of these hazards has increased in recent years, often overstretching the government's response capacity. A rapid, yet unplanned, urban development further increases the country's vulnerability. The training and seminar on the topic "Using the scientific method of remote sensing in the field of agriculture and disaster research" was organized for agronomists, teachers and academic staff for 5 days on November 14-18, 2022 at the University of Internal Affairs. This course is designed to train leaders in the field of using new technologies in today's 4th Industrial Revolution, digital data processing of drones, satellites, spatial analysis (for example, qGIS), snap software, and digital processing of statistics.

Keywords: 4th Industrial Revolution, digital data, drone technology, disaster management

Introduction

A 1966 Welsh mining tragedy claimed 144 lives, mostly children, when a man-made mountain of liquefied coal waste moved at great speed in a "30-foot-tall tsunami of sludge" entombing the village's Junior School (Solly, 2019, para. 11). Although UAVs did not then

exist, their use might have anticipated a similar 2015 mining dam collapse in Brazil's town of Mariana, and again in Brazil's 2019 dam collapse in Brumadinho.

The police report of the Mariana disaster stated that the mine's emergency plan to warn nearby villagers was insufficient (Gallas, 2016). UAVs could have possibly saved lives by detecting a pending collapse or triggering early warning systems. UAVs have since been used to detect potential problems, such as structural building stability following Hurricane Katrina, and early intervention, such as forest fire and drowning victims (Karsten & West, 2018; Lopez-Fuentes, van de Weier, González-Hidalgo, Skinnemoen, & Bagdanov, 2018; Murphy, 2015; Ramirez-Serrano, 2018).

Monitoring for possible dam reinforcement to reduce the risk of collapse represents one opportunity for UAV aerial surveillance. Mine "tailings, or dams made from mining residue, are some of the largest engineered structures on earth. The tailings must be monitored constantly for structural stability, as they are vulnerable to excess water and seismic activity (Owen, Kemp, Lèbre, Svobodova, & Pérez Murillo, 2019). This paper discusses the role of drone technology use in a disaster management, describing UAVs and issues in applying them, providing cases of successful UAV use in disaster management.

Hazard in disaster management

Disaster Management encompasses the organization and management of resources and responsibilities for the humanitarian aspects of emergencies, as well as response and recovery, to lessen the impact of disasters (IFRC, 2020). In this paper the words disaster and crisis are used interchangeably. All disasters stem from hazards, but effective risk management could control hazards to prevent a disaster. Further, hazards can be ranked into dormant, armed, and active modes (Glantz & Ritter, 2017; MacCollum, 2007), increasing in order from 0% to 100% probability of occurrence.

Risk management is primarily proactive by creating plans and interventions primarily for dormant hazards. Risk management also plans the disaster management response to active (i.e., occurring) hazards, including duties and tools for the disaster management teams (Glantz & Ritter, 2017). The management of disasters enhances reactive response and is coordinated into three stages: (a) Pre-disaster planning and preparedness, (b) Ongoing disaster response and management, and (c) Post-disaster recovery (IFRC, 2020). In the first stage, or pre-disaster planning, identification of threats or hazards is important along with the other risk management activities that identify and rank possible hazards.

Thorough and proper identification of threats becomes a critical precursor in response planning to lower known risk likelihood and/or impact. UAVs can provide additional insight and alternative perspectives in this stage to identify threats and vulnerabilities. In the second stage, creating and preparing for ongoing disaster response and management is also important, including identification of tools, such as UAVs for surveillance and early warning. UAVs can also be used in the third stage to help build capacity to deal with future disasters. Note that disasters stem from natural sources, such as earthquakes and tornados, or man-made sources, which may be intentional (e.g., armed conflict, sabotage), or unintentional (e.g., operator error, system or technological failure). The mining waste dams described in the introduction are of the more complex variety in that they represent the

محکم دلائل سے مزین و متنوع ومنفرد موضوعات پر مشتمل مفت آن لائن مکتبہ

30% slope has good conditions for cropland in this region. It was determined that 60% of the study area has no problem in terms of receiving sunlight.

The aspect map of the study area is presented in Fig. 1-8. In Mongolia, a sustainable agricultural region has an elevation between 600---1500 m. Up to 1500 m altitudes in Central region cover 10 percent of the total area. Thematic maps were developed for each factor. Soil texture and soil humus factor maps were extracted from the digitized soil map with a scale of 1:5 000,000.

The resolution of all raster factor maps was set at 30m×30m. We used MODIS (Moderate Resolution Imaging Spectroradiometer) products as MODIS13Q1 NDVI with a resolution of 250 m for ten-year (2009-2019) period to observe the dynamic range of the vegetation during the growing season, the National Aeronautics and Space Administration (NASA) Earth Observing System (<http://lpdaac.usgs.gov/>) data were used.

Indicators of climate: The total monthly rainfall and average monthly air temperature data of 40 stations evenly distributed in the study area were entered into the database based on data from May to September in Mongolia. A total of more than 2,000 data are included in the database.

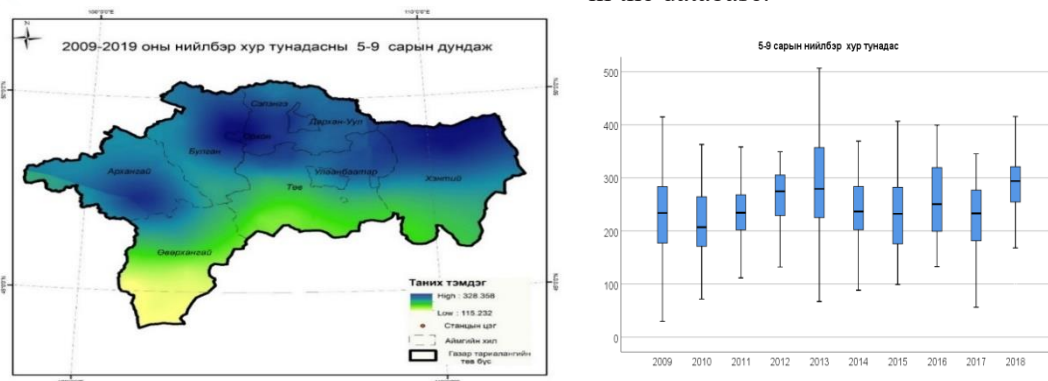

Fig 1. May to September average of total precipitation for 2009-2019 in the central region

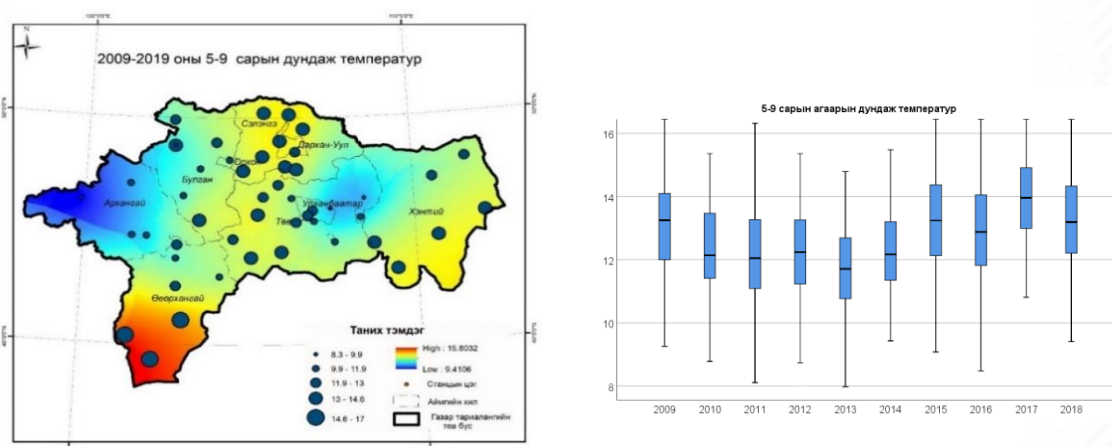
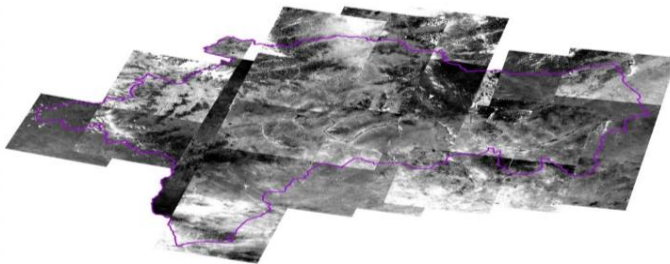

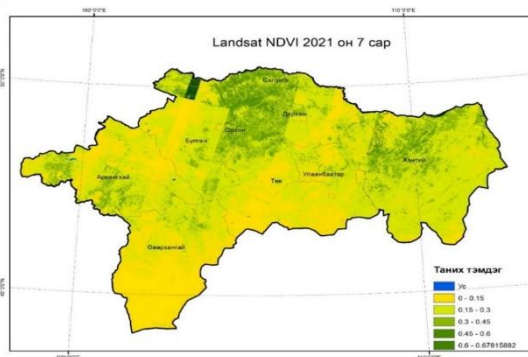
Fig 2. The average temperature of May to September of 2009-2019 in the central region

The graph shows that 2013 was the year with the highest rainfall over the long-term average, while 2017 was the year with the lowest rainfall. Rainfall is abundant in the western and northern parts of the study area, while other low-lying areas, which are cold due to the mountains of Khangai Khentii, and the northern, southern, and eastern parts of the area, are relatively warm in terms of temperature. 2009 and 2017 were years with temperatures higher than the long-term average, while 2013 was the coolest year.

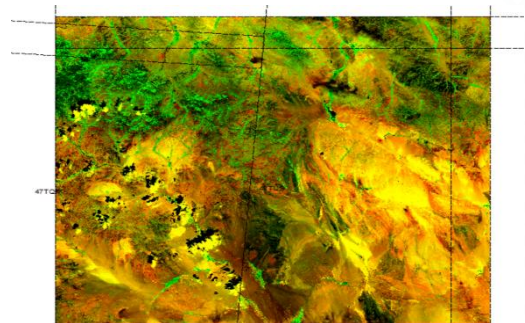
As part of the digital source data processing of satellites: a total of 30 flat images of Landsat 8 satellite data of the central region of Mongolia were downloaded, rgb and atmospheric treatment were processed and uploaded into the database. In addition, the processing of data from the “Small Satellite” was carried out in cooperation with the Geoinformation center.

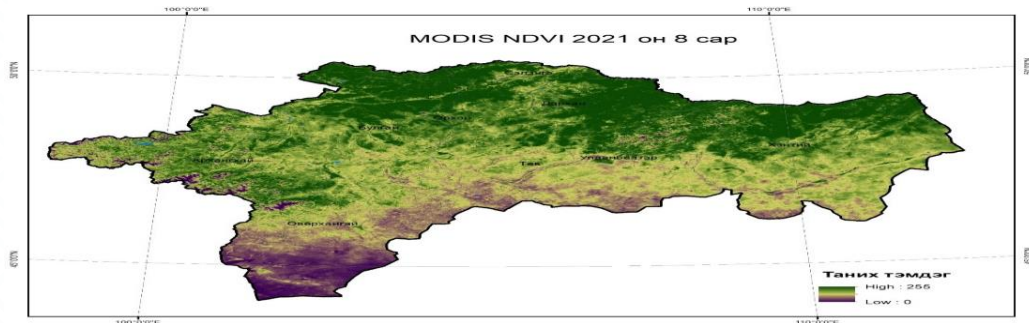
Pig 3. MODIS13Q1 NDVI 468 pieces of NDVI data from April to September for 13 years from 2009 to 2021 are uploade in the database.

Pic 4. Landsat report

Pig 5. Modis NDVI

Pig 6. RGB input to the database

Training for emergency management

The training and seminar on the topic "Using the scientific method of remote sensing in the field of agriculture and disaster research" was organized for agronomists, teachers and academic staff for 5 days on November 14-18, 2022 at the University of Internal Affairs. This course is designed to train leaders in the field of using new technologies in today's 4th Industrial Revolution, digital data processing of drones, satellites, spatial analysis (for example, qGIS), snap software, and digital processing of statistics.

Year	Number of trainings	Number of participants	Handbooks developed	Advisors cooperated
2022	3	250	2	12
Total	3	250	2	12

Training topics:

- ✓ Application of Precision Agriculture in Mongolia
- ✓ Using the scientific method of remote sensing in the field of agriculture and disaster research"

Table 1. Organize trainings and develop manuals

References

1. Dong, J., Liu, J., Yan, H., Tao, F. and Kuang, W., 2011. Spatio-temporal pattern and rationality of land reclamation and crop land abandonment in mid-eastern Inner Mongolia of China in 1990–2005. *Environmental Monitoring and Assessment*, 179(1-4), 137-153.
2. Erdenee, B. and Tateishi, R., Development of the cropland mapping in the Selenge aimag of Mongolia using Remote sensing/GIS. *Ecosystems of Mongolia Atlas*, 2019.
3. Farhan, I.A. and Al-Bakri, J., 2019. Detection of a Real Time Remote Sensing Indices and Soil Moisture for Drought Monitoring and Assessment in Jordan. *Open Journal of Geology*, 9(13), 1048-1068.
4. Jaehne, G., 1990. Socialist agriculture outside Europe: new ways in Mongolian agriculture. *Socialist agriculture outside Europe: new ways in Mongolian agriculture*, 67-89.
5. Mazahreh, S., Bsoul, M., Ziadat, F. and Abu Hamoor, D., 2018. Participatory land suitability analysis to identify the optimum land use for a Mountainous Watershed in Jordan. *Journal of Engineering Research and Application*, 8(7), pp.41-55.
6. Otgonbayar, M., Atzberger, C., Chambers, J., Amarsaikhan, D., Böck, S. and Tsogtbayar, J., 2017. Land suitability evaluation for agricultural cropland in Mongolia using the spatial MCDM method and AHP based GIS. *Journal of Geoscience and Environment Protection*, 5(9), 238-263.
7. Priess, J.A., Schweitzer, C., Batkhishig, O., Koschitzki, T. and Wurbs, D., 2015. Impacts of agricultural land-use dynamics on erosion risks and options for land and water management in Northern Mongolia. *Environmental earth sciences*, 73(2), 697-708.

-

Хууль сахиулах боловсрол
Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

ГУММАНИЗАЦИЯ ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ ПОЛИТИКИ МОНГОЛИИ: ПОЛОЖИТЕЛЬНЫЙ ОПЫТ

МОНГОЛ УЛСЫН ХОРИХ ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ АЖИЛЛАГААНД ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БУЙ ХҮНЛЭГ БОДЛОГО: САЙН ТҮРШЛАГА

Ю.В.Хармаев

Кандидат юридических наук, доцент, ведущий научный сотрудник ФКУ НИИ ФСИН России, доцент кафедры криминологии и уголовно-исполнительного права Московского государственного юридического университета им. О.Е. Кутафина (МГЮА)

Хармаев.Ю.В

ОХУ-ын Холбооны ял эдлүүлэх албаны Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний тэргүүлэх ажилтан, О.Э.Кутафины нэрэмжит Москва хотын Улсын хуулийн их сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн дэд профессор, хууль зүйн доктор, дэд профессор

Аннотация: Статья посвящена современной пенитенциарной политике Монголии, ее реформам, которые активно внедряются в жизнь. Соседство Российской Федерации с Монголией предполагает близость и сходство законодательства приграничных стран, которые построены на многолетних дружеских и взаимовыгодных контактах. Вместе с тем в Монголии имеются и отличительные особенности реформирования пенитенциарной системы, представляющие определенный интерес.

Ключевые слова: уголовно-исполнительная система; реформы; осужденные; характеристика личности преступника; ресоциализация; пробация.

Современные проблемы, возникающие у представителей уголовно-исполнительного сообщества (ученых и практиков), сегодня сложно разрешить без обращения к богатому историческому, как отечественному, так и зарубежному опыту. Особое внимание вызывают изменения, происходящие в соседних приграничных государствах.

Традиционный юго-восточный сосед Российской Федерации в лице монгольского государства издавна представляет исторический, культурный, политический, а в последнее время и законодательный интерес и всегда интересно наблюдать за происходящими там изменениями и преобразованиями. Стоит отметить, что граница между нашими государствами протекает почти более 3500 км и соседствует с российской стороны с такими субъектами, как Иркутская область, Республика Тыва, Республика Бурятия и Забайкальский край.

Социально-экономическая, политическая, правовая, культурная ситуация Монголии длительное время в XX столетии особо не отличалась советской действительности нашего государства во многом от той роли, которую оказывал дружественному государству в свое время СССР. 90-е годы прошлого столетия не обошли стороной и нашего юго-восточного соседа, где также были отмечены значительные перемены в социально-экономической, политической и иных сферах.

۵۵ حصہ "میں نے دیکھا کہ"

На сегодня экономика Монголии развивается наиболее динамично из всех стран азиатского континента²¹⁵. Республика представляется едва ли не самым перспективным рынком сбыта не только в Северо-Восточной Азии, но и во всем Азиатско-Тихоокеанском регионе. По прогнозам специалистов Всемирного банка, в ближайшие десять лет экономика Монголии будет расти в среднем на 15 % в год. С момента установления суверенной народной республики в 1924 году, не без помощи и поддержке молодого советского государства, социально-экономическая, политическая, идеологическая и правовая жизнь протекала в тесном взаимодействии и взаимовлияния. Не случайно во времена СССР Монгольскую народную республику называли 16-й республикой, настолько близкими и дружественными были связи между двумя государствами.

Ст. 19 ч. 1 Конституции Монголии четко определяет приоритет защиты прав, свобод человека и обязанность государства по обеспечению экономических, социальных и правовых гарантий, а также ведет борьбу с нарушением прав, свобод и законных интересов человека и гражданина, и государство должно следить за своевременным восстановлением незаконно нарушенных и ограниченных прав граждан государства²¹⁶.

Особое место в контексте защиты прав граждан в Монголии уделяется соблюдению прав лиц, временно находящихся в изоляции в связи с совершением преступных деяний. Монгольская пенитенциарная система с начала XXI столетия стала уделять повышенное внимание проблеме ресоциализации осужденных основываясь на международных стандарты обращения с заключенными и другие нормативно-правовые акты, а также научные труды монгольских и зарубежных ученых.

Сразу следует пояснить, что современная Монголия планирует официально внедрить систему пробации у себя в стране лишь в ближайшей перспективе, предварительно апробируя и проанализировав практику и опыт зарубежных стран с разными правовыми системами²¹⁷. Тем более три редакции уголовного кодекса Монголии (1994, 2002, 2015 гг.) во многом опирается на положения Уголовного кодекса Российской Федерации (далее УК РФ). Задумка авторов заключается в том, чтобы рассмотреть в ретроспективном плане те изменения, которые происходили во времена МНР социалистического периода в XX столетии. Подробно рассмотрев исторические этапы становления альтернативных наказаний, можем перенести эти особенности на многие страны социалистической правовой семьи.

Именно в это время все чаще в обществе и в кругах специалистов пенитенциаристов стали использовать следующий термин, как «альтернативное наказание». Данный феномен связан в первую очередь с ситуацией, когда наказания, применяемые к правонарушителю, не связаны с изоляцией последнего из общества, и связано лишь с некоторыми ограничениями на свободе путем установления круга

²¹⁵ Монгол улсын статистикийн эмхтгэл. Mongolian Statistical Yearbook. 2012. Улаанбаатар, 2023.

216 Н. Гантулга, Хармаев Ю. В. Некоторые вопросы ресоциализации осужденных в Монголии // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. – 2015. – Т.9. № 2. – С. 379.

²¹⁷ Программа долгосрочной политики развития Монголии «Перспектива - 2050», утвержденная Постановлением Великого Хурала Монголии № 52 от 2020 года.

обязанностей. Все это исполняется под соответствующим контролем специальных органов, предусмотренных национальным законодательством.

Впервые эти рекомендации по применению альтернативных санкций и мер на глобальном и региональном уровнях сформулированы в Минимальных стандартных правилах Организации Объединенных Наций в отношении мер, не связанных с тюремным заключением (далее в данной главе – Токийские правила) (1990 г.),

Что касается Монголии мы можем констатировать, что в стратегических направлениях развития государства и основных векторов социальной политики государства прослеживаются и преобразования пенитенциарном законодательстве.

В плане действий на 2021-2030 годы в документе долгосрочной политики развития Монголии «Перспектива - 2050»²¹⁸, утвержденного Постановлением

Великого Хурала Монголии № 52 от 2020 года, в разделе «Развитие правоохранительной деятельности» в п. 7.4.8. «Создать «Центр электронного мониторинга» и *разработать систему пробации* (курсив отмечен мной Ю.Х.) для социализации осужденных, подготовки их к освобождению и обеспечения тюремной политики, не изолируя их от общества».

Программа действий правительства на 2020-2024 годы предусматривает «углубление правовой реформы уголовного законодательства, совершенствование системы, политики и методов борьбы и предотвращения преступлений и правонарушений», «гармонизацию уголовно-исполнительной политики с тенденциями общественного развития, а также обеспечение работы условия для осужденных «увеличивают компенсацию вреда, причиненного преступлением».

В статье 3 раздела 1.5 «Стратегического плана действий Министерства юстиции и внутренних дел на 2021-2024 годы», утвержденного приказом Министра юстиции и внутренних дел № А/22 от 2021 года прямо указано о «Проведении фундаментальных и дополнительных исследований, связанных с на развитие системы пробации». Поручение министерства связано и с проведением научно-исследовательских работ в указанной сфере (монографий, диссертаций, пособий, конференций, Круглых столов и др.), по результатам которых необходимо внести изменения в законодательно-правовое регулирование отмеченных исследований.

Существующее правовое регулирование «альтернативного наказания» отмечено в Уголовном кодексе от 2015 года, действующего в настоящее время в Монголии, в целях социализации лица, совершившего преступление, и предотвращения преступлений и нарушений суд налагает определенные обязанности и ограничивает права человека, отбывшего тюремное заключение или приговоренного к наказанию, отличному от тюремного заключения.

Среди прочих ограничений можем отметить следующее: принятие мер по устранению вредных последствий преступности, исправление поведения, посещение производственных стажировок, выполнение определенных задач и обязанностей, смена места жительства, работы или школы, предварительное уведомление властей о надзоре за поездками, в определенные места. Также среди мер ограничительного

²¹⁸ Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын 2 дугаар хавсралт «Алсын хараа - 2050» Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030

характера можем отметить и такие действия, как ограничение посещения и общения с определенными людьми, запрет на владение и хранение огнестрельного оружия, запрет на употребление алкоголя и наркотиков, а также запрет на определенные виды деятельности аналогичные функциям международного испытательного срока.

Для Монголии термин «пробация» может показаться новым, но если внимательно проанализировать документальные правовые источники мы можем заметить богатую историю своего возникновения и развития. Отметим, что и ранее иные принудительные меры, помимо тюремного заключения, назначались и применялись к тем, кто совершал преступления.

Исторические традиции probation включает несколько этапов:

1. Комитет (1925-1931). Начиная с «Закона о судебной системе» Монгольской Народной Республики от 1926 года в целях предупреждения преступлений со стороны рецидивистов со стороны милиции, судебных и иных правоохранительных органов были приняты меры реализации наказаний, не связанных с лишением свободы.

«Комитет» выполнял следующие функции для лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы, а также лиц, освобожденных после отбытия срока лишения свободы.

1. улучшение условий содержания в исправительных учреждениях в Монголии в первоначальный для молодой республики период;

2. приглашение для оказания просветительской помощи школьных учителей (учитывая политическую ситуацию и текущее состояние молодого революционного государства требовались лекторы, способные искусно пользоваться методами пропаганды);

3. помощь осужденному, освобожденному из мест лишения свободы, с целью нахождения подходящей работы, возможности выживания в первое время на свободе;

4. члены «Комитета» активно распространяли прошение об оказании всеобъемлющей помощи со стороны как государственных органов, местных органов власти на местах в провинциях, сумах, а также со стороны рядовых граждан (материальных средств, денег, еды, одежды и т.д.).

2. Специальный комитет (1931–1966): В 1931 году в Монгольской народной республике издается новый закон, связанный с пенитенциарной политикой государства на данном историческом этапе, который в статье 5 «Закона об исправительном улучшении уголовных осужденных в Монгольской народной республике» предусматривает создание «Специальных комитетов». Образованный орган должен оказывать поддержку освобожденным из мест лишения свободы, осуществлять профилактику преступлений, борьбу с рецидивной преступностью, а также вести борьбу с преступностью и за пределами исправительных учреждений.

3. Наблюдательная комиссия (1931–1966): В этом же временном отрезке в соответствии «Закона об исправительном улучшении всех уголовных осужденных в Монгольской Народной Республике» 1931 года при тюрьмах создаются наблюдательные комиссии²¹⁹. Работой комиссии также руководит Министерство юстиции. В провинциях, городах, уездах и уездах им руководят суды подчиненных районов.

²¹⁹ 1931 оны "БНМАУ-ын бүх ялтныг засч залруулах тухай хууль".

4. Бюро (1931-1942): Одним из первых указаний на «альтернативное наказание» в Монгольской народной республике видим в ранее отмеченном законе, где впервые говорится о принудительных работах. Глава 15 Закона «Об исправлении уголовных осужденных в Монгольской Народной Республике» 1931 года предусматривает, что любой осужденный может быть приговорен к принудительным работам без лишения свободы²²⁰. В Улан-Баторе для осуществления работы осужденных, привлеченных к принудительным работам без лишения свободы, при Главном управлении исправительных учреждений (далее ГУИУ) создан отдел под названием «Бюро», работу которого координирует Министерство юстиции МНР.

5. Контрольная комиссия при исполнительном аппарате Собрания народных депутатов (1966-1981): В «Законе об исправительном труде» 1966 года Комиссия по надзору при исполнительной администрации Собрания народных депутатов (далее СНД) осуществляет контроль по условно-досрочному освобождению из мест лишения свободы осужденных, достойных применения к ним данного института²²¹. Также отмеченная комиссия осуществляет надзор за осужденными к ссылке, высылке из определенных территорий или исправительным работам.

6. В 1981 году «Закон об исправительном труде»²²² закрепил права и обязанности лиц, приговоренных к условному осуждению, и лиц, освобожденных из тюрьмы условно-досрочно. В соответствии с Указом № 73 от 1974 года Председателя Великого народного хурала Монгольской Народной Республики «О создании колонии особого облегченного режима»²²³, для осужденных, которые встали на путь исправления, а также осужденным впервые за преступления небольшой и средней тяжести были подготовлены и перепрофилированы исправительные учреждения.

25 июня 1982 года Совет Министров Монгольской Народной Республики издал Постановление № 188 «О создании специальных комендатур» и распорядился создать более десяти комендатур в провинциальных центрах, таких как Дорнод и Дундговь, в пределах отдаленных провинций и аймаков²²⁴.

В качестве примера особенностей современной монгольской пенитенциарной политики можем обратить внимание на некоторые ее особенности.

Во-первых, исключению смертной казни как вида уголовного наказания в УК Монголии предшествовал ряд социально-экономических, политических событий этого суверенного государства. Нововведение неоднозначно было воспринято населением Монголии, особенно представителями силовых структур. Ведь впервые в азиатском государстве на законодательном уровне смертная казнь как вид уголовного наказания исключена из Уголовного кодекса, тогда как в Российской Федерации ситуация по этой проблеме находится до сих пор в двойственном положении. И это несмотря на соседство таких государств, как Китай, Япония, КНДР, Южная Корея и другие, где до сих пор активно применяется наказание в виде смертной казни.

²²⁰ 1931 оны "БНМАУ-ын эрүүгийн ялтныг засч залруулах тухай" хууль.

²²¹ 1966 оны «Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн тухай» хууль.

²²² 1981 оны «Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн» хууль.

²²³ БНМАУ-ын АИХ-ын даргын 1974 оны 73 дугаар зарлигаар “Хөнгөн дэглэмийн онцгой колони байгуулах тухай”.

²²⁴ БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн 1982 оны 6 дугаар сарын 25-ны өдөр “Тусгай комендантуудыг байгуулах тухай” 188 дугаар тогтоол гаргажээ.

Неполной будет характеристика уголовно-исполнительной системы Монголии, если не отметить ряда ее положительных особенностей. Большинство исправительных учреждений Монголии построено в соответствии с международными стандартами обращения с заключенными.

Немаловажно, что строительство новых исправительных учреждений осуществляется на средства международных организаций, в том числе ООН. Российские исправительные учреждения отличаются от монгольских внутренней обстановкой, атмосфера в них пронизана «отчуждением», «зоной», «особо режимным объектом», «гулаговская» архитектура выдержана в темно-серых тонах, форма у осужденных одинаковая.

В Монголии же, например, в колонии строгого режима (чанга дэглэм) под Улан-Батором, осужденные носят гражданскую одежду, проживают в общежитии по 2-3 человека, в комнате, где по-домашнему уютно и чисто имеется, много музыкальной и другой техники, постелены ковры, паласы. Несмотря на то, что среди осужденных немало иностранцев (граждан России, Китая и других стран) их негласная стратификация по социальным группам отсутствует.

«Воров в законе», «авторитетов» в нашем понимании среди осужденных нет. Как отмечают сами сотрудники колонии, в основном осужденные прислушиваются к мнению наиболее старшего из них или осужденного, имеющего длительный срок заключения. К сожалению, в бывших советских республиках, ныне государствах ближнего зарубежья, негативные последствия «гулаговской» системы периодически дают о себе знать (Киргизия, Молдова, Грузия, Армения, Азербайджан, страны Балтии и др.).

У каждой страны есть свои особенности уголовно-исполнительной системы, из которых можно извлечь положительный опыт²²⁵. Так, интересна пенитенциарная система Монголии, которая опирается на глубокие исторические и культурные традиции в противодействии преступности.

Литература

1. Монгол улсын статистикийн эмхэтгэл. Mongolian Statistical Yearbook. 2012. Улаанбаатар, 2023.
2. Н. Гантулга, Хармаев Ю. В. Некоторые вопросы ресоциализации осужденных в Монголии // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. – 2015. – Т.9, № 2. – С. 379.
3. Программа долгосрочной политики развития Монголии «Перспектива - 2050», утвержденная Постановлением Великого Хурала Монголии № 52 от 2020 года.
4. Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын 2 дугаар хавсралт «Алсын хараа - 2050» Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030
5. 1931 оны "БНМАУ-ын бүх ялтныг засаж залруулах тухай хууль".

²²⁵ Хармаев Ю.В. Проблемы совершенствования уголовно-исполнительной системы по законодательству России и Монголии // Вестник Бурятского государственного университета. 2012. № 2. С. 275–277.

6. 1931 оны "БНМАУ-ын эрүүгийн ялтныг засаж залруулах тухай" хууль.
7. 1966 оны «Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн тухай» хууль.
8. 1981 оны «Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн» хууль.
9. БНМАУ-ын АИХ-ын даргын 1974 оны 73 дугаар зарлигаар “Хөнгөн дэглэмийн онцгой колони байгуулах тухай”.
10. БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн 1982 оны 6 дугаар сарын 25-ны өдөр “Тусгай комендантуудыг байгуулах тухай” 188 дугаар тогтоол гаргажээ.
11. Хармаев Ю.В. Проблемы совершенствования уголовноисполнительной системы по законодательству России и Монголии // Вестник Бурятского государственного университета. 2012. № 2. С. 275–277.

KOLLUK KUVVETLER EĞİTİMİ: TEMEL İLKELER VE UYGULAMALAR

LAW ENFORCEMENT EDUCATION: BASIC PRINCIPLES AND PRACTICES

Mehmet SEVİNÇ

Doçent, araştırma görevlisi, Polis akademisi, Türkiye, Emniyet Genel Müdürlüğü

Dashgaadan Enkhsaikhan

Ceza Hukuku ve Kriminoloji bölümü doçenti, İçişleri Üniversitesi doktor (Ph.D), polis kaptan

Özet: Kolluk kuvvetleri kanunları uygulamak, kamu düzenini korumak, kamu güvenliğini sağlamak ve suçla mücadele etmek için cebir kullanma ihtiyacı ve zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Hakim eğilim, kolluk kuvvetlerinin faaliyetlerini geliştirmek ve kolluk kuvvetleri olarak insan haklarını güvence altına almak amacıyla halkın katılımını desteklemektir. Yasal reformların yanı sıra kolluk eğitiminin temel ilkeleri ve eğilimleri de tanımlanmalıdır.

Kolluk kuvvetleri, toplumun güvenliğini sağlamak ve suçları önlemek adına kritik bir rol oynamaktadır. Bu kuvvetlerin etkin bir şekilde görev yapabilmesi için eğitimin önemi büyüktür. Kolluk kuvvetleri eğitimi, sadece fiziksel becerileri geliştirmekle kalmayıp, aynı zamanda hukuk, etik, iletişim ve kriz yönetimi gibi alanlarda da bilgi kazandırmayı hedefler. Bu makalede, kolluk kuvvetleri eğitiminin temel ilkeleri, yöntemleri ve günümüzdeki uygulamaları ele alınacaktır.

Abstract: Law enforcement forces are faced with the need and necessity to use force to enforce laws, maintain public order, ensure public safety and combat crime. The dominant trend is to support public participation in order to improve the activities of law enforcement forces and to secure human rights as law enforcement forces. In addition to legal reforms, the basic principles and trends of law enforcement training should also be defined. Law enforcement forces play a critical role in ensuring public safety and preventing crime. Education is of great importance for these forces to function effectively. Law enforcement training aims not only to develop physical skills but also to provide knowledge in areas such as law, ethics, communication and crisis management.

This article will discuss the basic principles, methods and current practices of law enforcement training.

Anahtar Kelimeler: Kolluk kuvvetleri, kolluk kuvvetleri eğitimi, eğitim reformu, eğitim sistemi, eğitim standartları, programlar, sosyal beceriler, ilkeler, tecrübe

Keywords: Law enforcement, law enforcement training, education reform, education system, education standards, programs, social skills, principles, experience

Giriş

Her toplumsal yapıda, görevleri hukuk kültürünü geliştirmek, hukukun üstünlüğünü uygulamak, toplumda düzeni sağlamak ve vatandaşların güvenliğini sağlamak olan devlet

МОНГОЛЫН ПОЛИСЫН АКАДЕМИ

memurlarına ihtiyaç vardır²²⁶. Çünkü hukuk ihlalleri toplumda doğal bir olgu olmakla birlikte, kolluk kuvvetlerinin resmi görevlerini standartlara uygun olarak yerine getirmeleri ve toplumsal gelişmeye uygun olarak faaliyetlerini geliştirmeleri gerekliliği, kolluk eğitimi reformu kavramına olan ihtiyacı tanımlamaktadır.

Kanun uygulama becerileri açısından bunlar genellikle analiz, problem çözme, ekip çalışması ve diğerleri olarak sınıflandırılır. Örneğin, iş tanımı polis memurlarının aşağıdaki ortak becerilere sahip olmasını gerektirmektedir.

Kolluk teşkilatlarında eğitim sistemini oluşturan unsurların uygulanması göz önüne alındığında, memurların yetiştirilmesi ve yetiştirilmesi için çeşitli yöntem ve biçimlerin getirilmesinin yanı sıra, terfi ve yükselmenin temel ilkelerini uygulamaya başlamaları takdire şayandır. eğitim düzeyi, kalite ve erişilebilirlik ilkelerine dayanmaktadır.

Eğitim faaliyetlerini düzenleyen yasal düzenlemelerin uygulanması, memurların resmi ve mesleki eğitimi arasındaki ilişkinin zayıf olması, her kademedeki memur yetiştirme kavramının bulunmaması, meslek endeksi ve görev tanımlarının farklı olması, işe yaramaması istikrarlı bir şekilde iş yükünün fazla olması ve işyerindeki eğitimin kalitesinin yetersiz olmasıdır.

Kolluk kuvvetleri eğitimi konusu, kolluk kuvvetlerinin eğitimi ve hazırlanmasıyla sınırlı olmamalıdır. Vatandaşların ve tüzel kişilerin kolluk kuvvetlerinin ve yaptırımlarının önemi konusunda bilinçlendirilmesi, kolluk kuvvetlerinin faaliyetlerine ve gereksinimlerine uymalarına ve karşılıklı güven oluşturmalarına yardımcı olacaktır.

Öğretim yöntem ve biçimlerinde teknolojik gelişmelerden ve yeniliklerden yararlanmak. Kolluk kuvvetlerine yönelik eğitim giderek daha pratik hale geliyor, dolayısıyla geleneksel eğitim yöntemleri ve formatları artık uygun değil. Ancak modern teknik ve teknolojileri kullanmak daha etkilidir. Örneğin sanal ortamda simülasyonlar oluşturmak ve görevleri gerçekleştirmek mümkündür.

Son yıllarda küresel düşüncenin özü sistem düşüncesi haline geldi. Maddi sistemlerden, maddi zenginlik üretimine özel olarak oluşturulan yapay sistemlere kadar teknik ve teknolojik sistemler olarak ayrışır. Tüm sözde maddi veya gerçek sistemlerin içeriği ve özellikleri bilişsel özneye bağlı değildir²²⁷. Ancak konunun oluşturduğu kavramsal sistem yardımıyla maddi sistemin özellikleri ve düzenlilikleri derinlemesine ve tam olarak tanınabilmektedir²²⁸. Mesela dünya eğitim sistemini şöyle hayal ediyor.

Eğitimin Temel İlkeleri: Kolluk kuvvetlerinin amacı, hukukun üstünlüğü ışığında devleti temsil etmek, hukuku sürdürmek, talep etmek, zorlamak ve uygulatmak ile birlikte ülkelerin ve ülkelerin karşılaştığı değişikliklere uyum sağlama ve bu durumlara cevap verme yeteneğidir. ülkelerde bireylere ve kolluk kuvvetlerine sağlanan eğitim reformları sonucunda toplumda çelişkiler yaratılmaktadır.

²²⁶ Polizei & Wissenschaft, 1, Andersen J.P., Papazoglou K., Nyman M., Koskelainen M., Gustafsberg H. Fostering Resilience Among the Police. J. Law Enforce. 2015

²²⁷ Walker, S. A "Critical History of Police Reform: the emergence of professionalism", Toronto: Lexington Books, 1977 Hester, R. & Eglin, D. "A Sociology of Crime, London: Routledge", 1992

²²⁸ Mather, Percy. An examination of the effectiveness of initial training for new police recruits in promoting appropriate attitudes and behavior for twenty first century policing. 2012. University of Newcastle

Kolluk kuvvetlerinin eğitim ve öğretim sistemi toplumun gelişmesine bağlı olarak gelişip karmaşılaştıkça, sadece hukukta değil diğer alanlarda da bilimsel başarılarla dayanmaktadır.

Mesleki Yeterlilik: Kolluk kuvvetleri, görev alanlarında yüksek mesleki standartlara sahip olmalıdır. Bu, yasaların, prosedürlerin ve etik kuralların derinlemesine anlaşılmasını gerektirir.

Fiziksel ve Psikolojik Hazırlık: Kolluk kuvvetleri, çeşitli durumlarla başa çıkabilmek için hem fiziksel hem de psikolojik olarak hazırlıklı olmalıdır. Fiziksel eğitim, dayanıklılık, güç ve çeviklik gibi unsurları içerirken, psikolojik eğitim stres yönetimi ve duygusal dayanıklılığı da kapsar.

İletişim ve İkna Becerileri: Etkin iletişim, kolluk kuvvetlerinin toplumla olan ilişkilerini güçlendirir. İkna becerileri, çatışma durumlarını yönetirken önemlidir.

Kriz Yönetimi: Acil durumlar sırasında hızlı ve etkili karar verme yeteneği kritik önem taşır. Kolluk kuvvetleri, kriz anlarında uygulanacak stratejilere dair eğitim almalıdır.

Etik ve İnsan Hakları: Kolluk kuvvetleri, insan haklarına saygı duymalı ve etik davranış sergilemelidir. Bu nedenle, eğitim programları bu konulara da odaklanmalıdır²²⁹.

Günümüzde eğitim ve öğretimin karşılaştığı temel sorun eğitimin kalitesidir. Bu nitelik, bu eğitimi sağlamak için tasarlanan müfredat ve öğretmen gelişimi sorununu gündeme getirmektedir. Son yıllarda dünya çapındaki ülkeler yükseköğretim sistemlerinde öğretmen merkezli öğrenmeden öğrenci merkezli öğrenmeye geçiş yapmış, öğrenme çıktılarını öğrencilerin bilgi, beceri ve tutumlarına göre değerlendirerek sadece teorik bilgiyi sağlamakla kalmayıp aynı zamanda pratik bilgileri de birleştirmişlerdir. Teorik beceriler ve yetenekler ile öğrencilere proje tabanlı ve problem tabanlı öğrenme yoluyla takım halinde çalışmayı öğretmek, iletişim ve ürün üretme ve yönetim becerilerini geliştirmeyi ve öğrencilerin sistem düşüncesini geliştirmeyi amaçlayan teknoloji ve yöntemleri yoğun bir şekilde tanıtmak.

Eğitim yöntemleri

Teorik Eğitim: Yasal bilgiler, etik kurallar ve iletişim tekniklerinin öğretildiği dersler, teorik eğitim kısmını oluşturur.

Pratik Eğitim: Fiziksel yetenekleri geliştirmek için uygulamalı eğitimler düzenlenir. Bu eğitimler arasında dövüş sanatları, silah kullanımı ve taktiksel uygulamalar yer alır.

Simülasyonlar: Gerçek hayatta karşılaşılabilecek durumların simülasyonları, kolluk kuvvetlerinin olası senaryolarla başa çıkma yeteneğini artırır.

Atölye Çalışmaları: Takım çalışması ve liderlik becerilerinin geliştirilmesi amacıyla atölye çalışmaları düzenlenir.

Sürekli Eğitim: Teknolojinin ve suç işleme yöntemlerinin değişmesi nedeniyle, kolluk kuvvetlerinin sürekli olarak eğitime tabi tutulması gereklidir.

²²⁹ K.Ahmet. Polis Eğitiminde Vakaya Dayalı Öğretim Uygulamasının Farklı Davranış Biçimleri Geliştirmeye Etkisi, Polis Eğitiminde Modern Uygulamalar, 2012. Ankara

Bu yöntemlerin kolluk kuvvetlerinin yetiştirilmesinde eğitim ve bilim açısından en uygun yöntemler olduğu kanıtlanmıştır. Başka bir deyişle, teorik ve pratik bilgilerin aktarımında teknik ve teknolojik gelişmelerden yararlanmak en etkili yoldur.

Eğitimde karşılaşılan zorluklar

Kolluk kuvvet eğitiminde bazı zorluklar da mevcuttur:

Kaynak Yetersizliği: Eğitim programları, genellikle sınırlı bütçeler ve kaynaklarla yürütülmektedir. Bu, eğitim kalitesini etkileyebilir ve personelin ihtiyaç duyduğu kapsamlı eğitimi almasını zorlaştırabilir.

Direnç ve Adaptasyon: Personelin yeni eğitim yöntemlerine adaptasyon süreci bazen zorlu olabilir. Eğitimde değişikliklere karşı direnç, eğitim sürecini etkileyebilir.

Eğitmen Kalitesi: Etkili bir eğitim için nitelikli eğitmenler gereklidir. Eğitmenlerin sürekli olarak güncel bilgilere sahip olması ve eğitimde kullanılan yöntemler hakkında bilgi sahibi olması önemlidir.

Dünyada kolluk kuvvet eğitimindeki iyi tecrübeler

Çoğu ülkede, kolluk eğitim süreci aşağıdaki ortak özelliklere sahiptir. Eğitim katılımcılarının rolleri düzenlenir ve uzmanlık programları uygulamalı veya pragmatik eğitim teorisi ve metodolojisine dayanır. Çoğu ülkede, kolluk eğitimi yurtlarda, sınıflarda ve kendi kendine çalışma şeklinde verilmektedir. Organizasyonla pratik olarak bağlantı kurar.

Rus kolluk eğitim kurumunun usul kurallarına ve kolluk kuvvetlerinin kurallarına uygun olarak entegre, hiyerarşik bir mesleki ve yeniden eğitim sistemi kurulmuştur.

Kolluk eğitim sisteminin kademeli olarak geliştirilmesi, modern eğitim yöntemlerinin kullanılması ve sonuç odaklı bir eğitim izleme sisteminin kurulmasına odaklanmaktadır.

Çin Halk Güvenliği Üniversitesi, Shicheng Bölgesi, Pekinde bulunan bir üniversitedir. Bu üniversite 1948 yılında kurulmuştur ve Çin Halk Cumhuriyeti Kamu Güvenliği Bakanlığı'na bağlıdır²³⁰.

Avrupa Birliği'nde Kolluk eğitimi, genel olarak kolluk gücünün yapısıyla uyumlu olacak ve memurların rütbeleri arttıkça bilgi ve becerilerini artıracak şekilde tasarlanmıştır. Kolluk teşkilatında üst düzey pozisyonlar için adayların uygun eğitime katılmaları gerekmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri kolluk memurlarını eğitmek için çoğu Avrupa ülkesinden çok daha az zaman harcıyor. Temel ABD müfredatı ortalama yirmi bir hafta sürer, benzer Avrupa programları ise üç yıldan fazla sürer. Finlandiya ve Norveç'te, adaylar ulusal bir kolejde polis eğitimi alırlar, yerel polisle pratik yaparak biraz zaman geçirirler ve ceza hukuku veya ilgili alanlarda yüksek öğrenim görürler²³¹.

Korede, Ulusal Polis Üniversitesi, birinci sınıf öğrencilerinin üniversiteye kaydolmadan önce üniversitenin ve polisin organizasyonunu anlamalarına yardımcı olmak için iki haftalık bir oryantasyon kursu sunmaktadır.

²³⁰ Sultan ABDİEV. Case-based learning method in contemporary police education: Development and testing a model at the Turkish National Police Academy. 2013

²³¹ Alper NUMAN. The thematical analysis of Turkish national police education before active service in terms of democratization and modernization in the process of full membership of European Union.2013

Temel dersler, hukuk, kamu yönetimi ve polis biliminin temellerini atan akademik bir müfredatla profesyonel konuları incelemek üzere tasarlanmıştır.

Günümüzdeki Uygulamalar: Teknolojinin gelişimiyle birlikte, kolluk kuvvetleri eğitimi de dijitalleşmektedir. Sanal gerçeklik uygulamaları, eğitim simülasyonları ve çevrimiçi kurslar, eğitim süreçlerini daha etkili hale getirmektedir²³². Ayrıca, uluslararası iş birlikleri ve değişim programları sayesinde, farklı ülkelerdeki eğitim metodolojileri ve pratikleri paylaşılmaktadır.

Eğitim sisteminin temel bileşenleri

Kolluk kuvvetler eğitimi, genellikle üç ana bileşene dayanır:

Teorik Eğitim: Hukuk, etik, insan hakları ve toplum güvenliği gibi konularda bilgi sağlar. Bu eğitim, kolluk kuvvetlerinin hukukun sınırları içinde hareket etmelerini ve adil bir yaklaşım sergilemelerini sağlar.

Pratik Eğitim: Gerçek dünya senaryolarında becerilerin uygulanmasını içerir. Simülasyonlar, tatbikatlar ve saha eğitimi, personelin olaylara etkin müdahale yeteneğini artırır.

Psikolojik ve Sosyal Eğitim: Stres yönetimi, kriz anlarında soğukkanlılık ve etkili iletişim becerileri üzerine odaklanır. Bu, personelin duygusal ve zihinsel dayanıklılığını güçlendirir.

Eğitim sistemi yapılandırması

Etkili bir eğitim sistemi için şu unsurlar önemlidir:

Kapsamlı Eğitim Programları: Eğitimler, kolluk kuvvetlerinin tüm görev alanlarını kapsamalıdır. Bu, acil durum yönetimi, toplumsal olaylar ve bireysel haklar gibi konuları içerir.

Güncellenmiş Müfredat: Eğitim müfredatının düzenli olarak güncellenmesi, yeni yasal düzenlemeler, teknolojik gelişmeler ve toplumsal değişimlere uyum sağlar.

Nitelikli Eğitimci: Eğitimci'nin yüksek niteliklere sahip olması ve deneyimlerinin güncel olması gereklidir. Eğitimci, modern eğitim yöntemleri ve psikolojik ilkeler hakkında bilgi sahibi olmalıdır.

Eğitimde teknoloji kullanımı

Teknoloji, eğitim sisteminin etkinliğini artırabilir:

Sanal Gerçeklik (VR) ve Artırılmış Gerçeklik (AR): Gerçekçi senaryolar oluşturularak, personelin çeşitli durumlarda deneyim kazanması sağlanır. Bu teknolojiler, eğitimleri daha etkileşimli ve gerçekçi hale getirir.

Veri Analitiği: Eğitim süreçlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi için veri analitiği kullanılabilir. Bu, eğitim sonuçlarını ölçmeyi ve iyileştirme alanlarını belirlemeyi sağlar.

E-Öğrenme Platformları: Online eğitim modülleri, personelin zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın eğitim almasını sağlar. Bu, sürekli öğrenme ve bilgi güncellemelerini destekler.

²³² Hüseyin ARAS. Police education and cultural diversity in Turkey. 2016

Sonuç

Kolluk kuvvetleri eğitimi, toplumun güvenliğini sağlamak ve suçları önlemek için kritik bir öneme sahiptir. Mesleki yeterlilik, fiziksel ve psikolojik hazırlık, iletişim becerileri, kriz yönetimi ve etik eğitim, etkin bir eğitim programının temel bileşenleridir. Modern eğitim yöntemleri ve teknolojilerinin entegrasyonu ile kolluk kuvvetlerinin yetkinlikleri sürekli olarak artırılmalıdır. Bu sayede, toplum güvenliği en üst düzeye çıkartılabilir.

İşgücü piyasasındaki sosyal, ekonomik, teknik ve teknolojik gelişme ve değişim süreci sonucunda, kolluk kuvvetleri olarak insan haklarının sağlanması amacıyla kolluk kuvvetlerinin faaliyetlerinin iyileştirilmesi ve vatandaşların katılımının ve eğitimin desteklenmesi eğilimi ortaya çıkmıştır.

Kolluk kuvvetlerinin memurlarını eğitmek ve hazırlamak için çeşitli yöntem ve formları uygulamaya koyması, yetenek ilkesine dayalı terfi ve terfinin temel ilkeleri olarak eğitim sistemini, kaliteyi ve erişilebilirliği uygulamaya başlaması takdire şayandır.

Kolluk kuvvetlerinin eğitim sistemi, hedefler, hedefler, içerik, programlar, yöntemler, formlar, düzenlilikler, değerlendirmeler, süreçler, ortamlar ve tarafların ortak faaliyetleri gibi sistematikleştirilmiş dinamik ilişkilerin özelliklerini özümseyebilir.

Bununla birlikte, pek çok acil sorun bulunmaktadır ve kolluk kuvvetlerine yönelik eğitim reformlarının ve eğilimlerinin doğru ve rasyonel olarak belirlenmesi sektörün gelişimi açısından önemlidir.

Kolluk eğitimi konusu, kolluk kuvvetlerinin eğitim faaliyetleriyle sınırlı değildir. Kanun herkese eşit şekilde uygulanır. Bu nedenle herkes hukukun koruyucusudur. Buradan yola çıkarak kolluk eğitimi reformunun temel ilkesi, kolluk eğitiminin, kolluk kuvvetleri vatandaşlarının ve tüzel kişilerin hukuk eğitiminin birlikte geliştirilmesidir.

Öneriler

Kolluk kuvvetleri eğitim programlarında standartlar belirleyin ve insan hakları, etik ve halkla ilişkiler içeriğini kapsamlı bir şekilde yansıtın;

Eğitim talebini, ihtiyaçlarını ve geri bildirimlerini araştırın ve iyileştirin, mesleki faaliyetlerle bağlantılı olarak bir değerlendirme sistemi uygulayın veya bunu terfi ve terfi fırsat ve koşullarıyla uyumlu hale getirin;

Müfredat geliştirme ve program içeriğinin belirlenmesinde halkın katılımının sağlanması;

Eğitimde teknolojik gelişmelerden yararlanılarak uygulamada ortaya çıkabilecek durumlarda pratik ve deneyim sağlanması;

Kolluk kuvvetlerinin sürekli gelişimi için açık ve şeffaf fırsatlar sağlamak;

Vatandaşlara yönelik kapsamlı bir hukuk eğitimi programı uygulamak, kolluk kuvvetleri, kamu ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini desteklemek.

Kaynakça

1. Alper NUMAN. The thematical analysis of Turkish national police education before active service in terms of democratization and modernization in the process of full membership of European Union.2013

2. K.Ahmet. Polis Eğitiminde Vakaya Dayalı Öğretim Uygulamasının Farklı Davranış Biçimleri Geliştirmeye Etki-si, Polis Eğitiminde Modern Uygulamalar, 2012. Ankara
3. A.Hüseyin, B.Fatih, Y.Mehmet. Türk Polis Eğitiminde Durum Eğitimi Modelinin Uygulanması, Polis Eğitiminde Modern Uygulamalar, 2012, Ankara
4. Newton, Tess. Reducing miscarriages of justice : police training and the development of 'ethical' interviewing. 1999. University of Wales.Cardiff
5. Mather, Percy. An examination of the effectiveness of initial training for new police recruits in promoting appropriate attitudes and behaviour for twenty first century policing. 2012. University of Newcastle
6. Lin, K.-H. Towards democratic policing in Taiwan : a longitudinal study of the effects of police education on human rights, moral reasoning, prejudice and receptivity to evidence-based policing. 2020. University Collage London
7. Sultan ABDİEV. Case-based learning method in contemporary police education: Development and testing a model at the Turkish National Police Academy. 2013
8. Hüseyin ARAS. Police education and cultural diversity in Turkey. 2016
9. Polizei & Wissenschaft, 1, Andersen J.P., Papazoglou K., Nyman M., Koskelainen M., Gustafsberg H. Fostering Resilience Among the Police. J. Law Enforce. 2015
10. Walker, S. A “Critical History of Police Reform: the emergence of professionalism”, Toronto: Lexington Books,1977 Hester, R. & Eglin, D. “A Sociology of Crime, London: Routledge”, 1992
11. Mather, Percy. An examination of the effectiveness of initial training for new police recruits in promoting appropriate attitudes and behavior for twenty first century policing. 2012. University of Newcastle

ON THE THRESHOLD OF A NEW EDUCATIONAL PARADIGM

БОЛОВСРОЛЫН ШИНЭ ЗАГВАРЫН БОСГОН ДЭЭР

Alexander Alexandrovich Redko

The First Deputy Head of the Volgograd academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Doctor of Juridical Science, Associate professor Colonel of police

Александр Александрович Редко

ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Волгоградын академийн нэгдүгээр орлогч дарга, хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор, дэд профессор, цагдаагийн хурандаа Александр Александрович Редко

Abstract: it is necessary to establish a fundamentally new approach to the educational process considering global changes in the political, legal and cultural area. It must meet all the most modern requirements, and first of all, the needs of the employer. Such way was often mentioned only in the business environment. Public authorities were confident in their establishment inviolability given that a graduate of an educational organization of the Ministry of Internal Affairs of Russia and the Union states has been provided with work since enrolling in the first year. At the same time, new challenges and difficulties have arisen due to the lack of modern competencies among graduates of specialized educational organizations in the reducing, detection and investigation of IT crimes, as well as the usage of basic knowledge in the field of mining, blockchain, the basics of programming the concealment of cryptocurrency transactions and much more. Such circumstances have generated several serious problems at once: firstly, the prestige of admission to ministerial educational institutions has been significantly lost. Secondly, the practitioners notify the young specialists that they do not know anything and they need to be retrained, but there is no time for this. Thirdly, the practitioners are increasingly distrustful of academic science, the line is that the teaching staff are "white collar workers" who have long since broken away from practice.

This scientific article is emphasized by the search for these and some other solutions.

Keywords: education, legal initiative, police training, human rights system, state, innovations, educational standards.

The modern world is rapidly changing. The global humanity evolution to a new digital paradigm has affected all spheres of human life. At this time, it is becoming known that education cannot be left out of significant changes of the modern congregation establishment.

As is known, apart from the new perspectives the new fundamental challenges are entailed by these changes. Today, the educational environment is faced with an actual reality. Mastering an educational program for four to five years students do not have competent skills that require them to solve the entire range of tasks effectively at the time of graduation from an educational institution of higher education.

It is due to the fact that the mastering of these competencies was not included in the training program at the time of the applicant's admission to the educational organization based on the prospective reformations. In other words, the speed of social relations development changes the scientific and technical reality faster than the educational environment provides the qualified specialists' training. We must be ready to possible crime

rate increasing and the transformation of the objective signs of the crimes committed. It is due to the fact that some of the citizens trained in the skills of unmanned aerial vehicles controlling will use this experience gained for their personal criminal purposes due to the human fallibility. Since the PIN codes of bank cards recording by covert surveillance hovering in the air unmanned aerial vehicle at a long distance and thefts committing from open windows and balconies to crimes that encroaching on the citizens' privacy and health. The willingness to prevent, solve and investigate such and other possible facts of criminal activity should be developed in cadets and students nowadays.

To confirm the identified problem we note that a project for training innovative management personnel is operating in the Russian Federation. The strategic position of the project establishes that the future subject of the educational process will be forced to obtain several higher educations simultaneously in order to be competitive in the shrinking labor market conditions. The reason for such decreasing is predictable – all the easily effected work that a person was engaged in is now replaced by the innovative technologies' capabilities. It enables routine enquiries to be dealt with quickly (Yandex, Uber, Delivery).

The Volgograd Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia offers a new formal-legal category – a promising model of the graduate of educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Russia. This is the subject of the educational process that possess an exceptional competencies and skills, including the basics of programming and counteracting IT crimes, the basics of piloting and counteracting unmanned aerial vehicles, knowledge of Big Data technologies, the ability of artificial intelligence and neural networks using in the search for relevant legal norms both criminal and civil, administrative and other. The socio-psychological qualities of such graduate allow him to extend beyond fixed bounds, to think in a non-linear, to be able to develop professionally and make effective decisions according to the rapidly changing conditions, and his motivational basis is patriotism, a sense of duty and justice.

Thus, educational organizations are faced with several challenges at once. One is the necessity to include new, expanded educational areas in educational programs for training specialists, such as "Preliminary investigation in internal affairs agencies + digital security", "Administrative activities of the police + digital security", "Operational-search activities + digital security".

The Volgograd Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia is an ambassador of innovative transformations in these areas in some areas.

In particular, the Academy is the first educational organization of the Ministry of Internal Affairs of Russia that began training pilots of unmanned aerial vehicles independently to solve problems facing the internal affairs agencies.

A promising and qualitatively new phenomenon for the personnel training system is the practical classes implementation using a mobile center equipped with drones. As a result of its using, the necessary professional competencies of future investigators, forensic experts and operational police officers are simultaneously formed.

"The Orion" software and hardware complex provides the opportunity to use a full range of operational-search activities for the student by accessing the tabs provided by the software. It allows developing skills in obtaining operationally significant information from databases used in the operational-search activities of the internal affairs agencies.

The hardware and software complex "Hot on the Trail" creates a virtual model of the professional activity of police officers that allows visualizing and systematizing the practical skills' acquisition for its implementation in specific practical situations.

The interactive shooting complex "Avtoskat" allows training cadets and students in shooting from a moving vehicle at dynamic targets.

The hardware and software complex "Formation of a three-dimensional model of the crime scene using VR technologies" has been implemented to instill initial professional skills in crime scene search. It provides practical experience, develops psychological resistance in students to specific objects of search.

The hardware and software complex "Krim34" developed by a cadet of the Academy allows students to immerse themselves in a virtual model of the forensic expert activities at various stages of criminal proceedings.

In order to improve the training of specialists in the field of technical and forensic examination of documents, as well as handwriting examination, a plotter "Silhouette Curio 2" was purchased. It allows the producing of experimental handwriting objects necessary for practice-oriented classes of future specialists.

Along with traditional methods of volumetric traces recording Academy cadets gain unique experience in the additive technologies usage. In particular, the 3D scanning method allows storing forensic information in digital format, transmitting it over networks, and creating automated databases of traces. The software product "Klim 3D PRO" has also been introduced, designed for the subjective portraits production. It allows to maintain and manage a database of compiled three-dimensional images of faces for the searching, viewing and editing them. Graduates of the Academy already have these competencies.

For the first time at the Academy in 2024, the state exam for full-time education was held in the form of a demonstration exam. It is provided for the completion of a practical part close to the future professional activity of the graduate using new testing grounds and technologies. Among the innovations in passing the state exam were VR technologies and a mobile center. A 3D scanner was used to remove volumetric traces.

The Academy pays special attention to the implementation of measures to develop students' competencies in identifying and solving crimes in the field of information and communication technologies and computer information. For these purposes, the scientific group "Cyberpoliceman" was created and carries out its activities. In 2024, based on the results of the group's activities, information in the form of links to content with various illegal activities, comments on social networks containing illegal statements, social networks with various illegal activities, as well as profiles and accounts with a tendency to deviant behavior in relation to minors, accounts distributing narcotic substances transferred to the relevant departments of the Ministry of Internal Affairs. In addition, the group provided information about houses in Volgograd city where graffiti or stencils with the addresses of Telegram channels distributing narcotic substances on the walls were applied.

The Volgograd Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia actively involved in solving the problems facing the internal affairs bodies of the Russian Federation. In order to improve the efficiency of public administration and taking confident steps in the active usage of advanced technologies in the training of the specialists the Volgograd Academy is unwilling to stop there and is always open to fruitful

cooperation with colleagues interested in achieving common goals both in the Russian Federation and abroad.

Conclusions

Educational institutions of the power unit faced with several challenges at once, one of which is the necessity to make appropriate changes to orders at the legal level and the development of new training profiles, for example, the generalized profile "Jurisprudence + IT". The second case includes the necessity to integrate elective disciplines into the educational process in the 1st and 2nd courses, related to the basic programming skills, unmanned aerial vehicles controlling, and studying the main applications for the App Store and Google Play, which can be used for law enforcement purposes. As well as mastering the competencies of neural networks using and artificial intelligence technologies.

Proposals

To hold international competitions in unmanned aerial systems piloting among cadets and students of the entrusted educational organizations on the basis of the Volgograd Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia.

Reference

1. Arzamasov, Yu. G. The use of legal monitoring tools to determine the scope of legal regulation / Yu. G. Arzamasov // Actual problems of the development of legal institutions in the context of global challenges : A collection of scientific articles. – Grodno : Grodno State University named after Yanka Kupala, 2024. – pp. 3-6. – EDN HQKPUQ.
2. Global legal anomie in the international legal system: a general theoretical aspect / A.V. Malko, D. A. Lipinsky, R. S. Markunin, A. A. Ivanov // Law enforcement. – 2024. – Vol. 8, No. 2. – pp. 5-14. – DOI 10.52468/2542-1514.2024.8(2).5-14. – EDN QIYTRL.
3. Ensuring the rule of law, observance of human and civil rights and freedoms in the activities of internal affairs bodies : an educational and practical guide / V. V. Barbin, I. V. Goncharov, E. V. Kirichuk [et al.]. – Moscow : Prospekt Limited Liability Company, 2024. – 128 p. – ISBN 978-5-392-41922-7. – EDN CAVLWH.
4. Manakhov, A.V. Actual problems of combating crime in the field of IT technologies / A.V. Manakhov // Bulletin of the Krasnodar University of the Ministry of Internal Affairs of Russia. – 2022. – № 3(57). – Pp. 76-80. – EDN GJKNV.
5. Soppa, M. S. New educational standards and modern educational technologies / M. S. Soppa // Training of specialists with higher education of various levels according to modern educational standards : A collection of abstracts of the regional interuniversity scientific and methodological conference of the teaching staff dedicated to the 85th anniversary of NGASU (Sibstrin), Novosibirsk, February 25-26, 2015. – Novosibirsk: Novosibirsk State University of Architecture and Civil Engineering (Sibstrin), 2015. – pp. 8-9. – EDN UGQEGH.

6. Trofimov, V. V. Intersubjective legal cooperation in law-making activities as a way to prevent the phenomena of legal anomie / V. V. Trofimov, V. Yu. Samorodov, Yu. V. Goryushina // Legal culture. – 2024. – № 2(57). – Pp. 93-97. – EDN RZQYEB.

THE TERMINATION OF PRE-TRIAL PROCEEDINGS IN THE SCIENCE OF CRIMINAL PROCEEDINGS OF THE RUSSIAN FEDERATION AND MONGOLIA

ОХУ БОЛОН МОНГОЛ УЛСЫН ЭРҮҮГИЙН ПРОЦЕССИЙН ЭРХ ЗҮЙН ШИНЖЛЭХ УХААНД ШҮҮХИЙН ӨМНӨХ ШАТАНД ХЭРГИЙГ ХЭРЭГСЭХГҮЙ БОЛГОХ НЬ

Ganbold.R

Senior specialist in charge of the Academic and Protection Council of the Office of the Academic Secretary of the University of Internal Affairs, police colonel.

Р.Ганболд

Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн даргын ажлын албаны Эрдмийн болон хамгаалуулах зөвлөл хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн хурандаа.

Abstract: The article is devoted to the study of the essence of termination of criminal proceedings and criminal prosecution in pre-trial proceedings. The essence of the termination of criminal proceedings in the science of criminal proceedings in Russia and Mongolia remains debatable, and the institution of termination of criminal proceedings in the Code of Criminal Procedure of Mongolia does not exist at all, which in practice creates legal problems related to the termination of criminal proceedings against a person accused of committing a crime.

On the basis of an analysis of the norms of Russian and Mongolian criminal procedure legislation, scientific ideas on the essence and content of the termination of the criminal case (criminal prosecution) made by the scientists of Russia and Mongolia, the author considers the termination of the criminal case as a form of the termination of pre-trial proceedings, from the point of view: (a) of the criminal procedure institute; b) criminal procedure activity; c) criminal procedure decision. The content of the termination of the criminal case reflects in three interrelated, non-conflicting concepts that reveal different facets of the nature of the termination of the criminal case in pre-trial proceedings.

Taking into account that the decision to terminate the criminal case in pre-trial proceedings significantly limits the right of citizens to access to justice, the author proposes to recognize the concept of termination of the criminal case as the main concept of the Code of Criminal Procedure of the Russian Federation and the Code of Criminal Procedure of Mongolia. It is proposed to include the concept of termination of criminal proceedings in the Code of Criminal Procedure of Mongolia and to supplement the law of criminal procedure of Mongolia with the rules of law regulating the grounds and procedure for termination of criminal proceedings against the accused in pre-trial proceedings.

Keywords: Russia, Mongolia, preliminary investigation, inquiry, investigation, termination of criminal case, termination of criminal prosecution.

The termination of a criminal case in criminal proceedings, according to the legislation of Russia and Mongolia, is referred to as the conclusion of the preliminary investigation. In Russia, the inquiry proceedings are terminated by the inquiry body or the investigator, and the investigation proceedings are terminated by the investigator. In certain cases, a criminal case is terminated (Articles 25, 25.1, 28-28.1 of the Criminal Procedure

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

Code of Russia) with the consent of the prosecutor if the case is under inquiry, or with the consent of the head of the investigative agency if the case is under preliminary investigation. According to Article 32.5 of the Criminal Procedure Code of Mongolia, a criminal case in the pre-trial stage is terminated by the prosecutor if the crime is under preliminary investigation. In the case of an inquiry, the case under investigation is closed – but not terminated by the prosecutor (Part 4 of Article 30.14 of the Criminal Procedure Code of Mongolia).

According to the Russian and Mongolian criminal procedures, the termination of a criminal case for the accused implies their release from criminal liability, the cancellation of procedural measures, and the return of seized property. The accused is informed of their right to appeal the final decision in the criminal case, and the accused is provided with the opportunity to exercise this right in the pre-trial criminal proceedings. The right to appeal a decision to terminate a criminal case under the Criminal Procedure Code of Russia and the Criminal Procedure Code of Mongolia is also granted to the victim, their legal representative, and their representative.

The statistical data on the pre-trial termination of proceeding, illustrate that, at the regional level in Russia, for example, in the Omsk region in 2017 (where, according to Omskstat data, as of January 1, 2019, there were 1,944.5 thousand people residing), the investigating authorities terminated 67 criminal cases, while in 2018 – 69 criminal cases. The investigative authorities of the Ministry of Internal Affairs (MIA) of Russia in the Omsk region terminated 323 criminal cases in 2017 and 374 criminal cases in 2018.

According to the statistical data available to law enforcement agencies in Mongolia, with the population of 3.2 million people (which is 1,225.5 thousand people more than the Omsk region), the prosecutor terminated 149,311 criminal cases from 2014 to 2017, out of which 71,221 were criminal cases terminated by the investigative and pre-trial authorities, while 6,869 criminal cases were terminated by the prosecutor.

In 2017, with the adoption of the new Code of Criminal Procedure of Mongolia, the statistical picture of the termination of criminal cases investigated by a detective in the form of preliminary investigation changed significantly. From July 2017 to July 2018, the supervising prosecutor in the pre-trial criminal procedure terminated 896 criminal cases. Out of the total number of 17,980 initiated criminal cases, the termination of criminal cases by the prosecutor amounted to 4.9%.

S.A. Shaffer refers to the termination of criminal cases as a procedural guarantee against unjustified prosecution of individuals.

The criminal procedural legislation of Russia and Mongolia does not provide an explanation of the concept of "termination of a criminal case," which in theory and practice of criminal procedure creates problems in understanding its essence and significance. In the science of criminal procedure in Russia and Mongolia, the concept of "termination of a criminal case" in pre-trial proceedings is considered from several perspectives:

- as part of the branch of criminal procedural law (criminal procedural institution);
- as a stage of activity of the preliminary investigation authorities, prosecutor, and court in terminating a criminal case at the stage of preliminary investigation;
- as the final procedural decision on a criminal case in pre-trial proceedings.

Examining each scientific approach to elucidating the essence of terminating a criminal case in pre-trial proceedings leads to the following:

1. The termination of a criminal case as a part of the branch of Russian criminal procedural law forms a legal institution containing a set of legal norms regulating relations regarding the termination of preliminary investigation.

The legal basis of the institution of termination of a criminal case includes: Chapter 29, as well as Articles 24, 25, 25.1, 27, 28, 28.1, 42, 44, 45, 47, 48, 53, 54, 55, etc., of the Criminal Procedure Code of Russia, which define the grounds and procedural process of terminating a criminal case, the rights, and obligations of its participants.

The legal institution of terminating a criminal case has undergone a lengthy and rather complex path of historical development. Significant changes occurred with the adoption of the Criminal Procedure Code of Russia. The legislator made distinctions in the new Criminal Procedure Code between the termination of a criminal case and criminal prosecution, established new grounds for terminating a criminal case, provided for partial termination of criminal prosecution, formulated rules for appealing and considering a judge's complaint against decisions to terminate a criminal case, introduced fundamental innovations in the procedural process of terminating a criminal case and criminal prosecution.

The legal institution of terminating a criminal case in Mongolia consists of legal norms contained in Chapter 32, as well as Articles 32.5, 32.6, 32.7, 8.1, 8.5, 8.6, etc., of the Criminal Procedure Code of Mongolia. The institution with the authority to terminate criminal cases in Mongolian legislation was established in 1927 with the adoption of the Law "On Criminal Cases, Conducting Investigation, and Determining Punishment in the Courts of the Mongolian People's Republic." For the first time, the legislator used the term "not subject to investigation (judicial examination) criminal case," the content of which is equivalent to the term "termination of a criminal case." The legal norms contained in Article 25.11 of the aforementioned law, regulating the grounds and procedure for terminating proceedings in a criminal case, in their entirety formed the first contours of the legal institution of terminating a criminal case in the People's Republic of Mongolia.

Issues with the maintenance and operation of the institution responsible for the termination of a criminal case in pre-trial proceedings, associated with the application of its grounds by the preliminary investigation authorities under the Criminal Procedure Code of Mongolia 2002, have been repeatedly and diligently noted and brought forward for theoretical examination of Mongolian criminal procedure by legal scholars. Prominent procedural law scholars such as Zh. Byambaa, G. Bayasgalan, B. Bat-Erdene, D. Zumberellkham, B. Ganbold, and T. Oyunchimeg have studied the issues of the legal institution of terminating a criminal case.

With the adoption of the new Criminal Procedure Code of Mongolia in 2017, the Chapters pertaining to the norms regulating the grounds and procedures for terminating criminal prosecution of a person who has committed a crime were removed. This removal has led to the emergence of specific practical problems associated with the completion of proceedings in criminal cases.

2. Termination of a criminal case as a stage of activity of the preliminary investigation authorities, prosecutor, and court aimed at the final completion of proceedings in pre-trial proceedings. G.M. Minkovsky identifies its main elements: a) analysis and evaluation of the evidence collected in the case as a whole; b) systematization and proper documentation of the materials of the criminal case; c) drafting a decision to terminate the criminal case; d) resolution of all issues arising from the decision to terminate the case (revocation of

МОНГОЛЫН ШҮЛЭГ
“ХҮҮЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ”

preventive measures against the accused or suspects, lifting of asset seizures, etc.); e) notification of interested parties about the termination of the case.

A.Ya. Dubinsky notes that the termination of a criminal case "represents the final stage of the investigation, during which the authorized state body... sums up the work done on the case, analyzes and evaluates the totality of collected evidence, and based on the totality of the collected evidence, concludes about the impossibility of further proceedings due to circumstances provided for by law, while responding to other issues arising from the adopted decision on the substance of the case."

Similar viewpoints are held by other Russian procedural law scholars who identify various legal facets of the process as a stage of concluding preliminary investigation. For instance, B.T. Bezlepkin suggests interpreting the termination of a criminal case at the stage of preliminary investigation as the end of the investigative process as a whole, which occurs due to circumstances excluding further proceedings in the criminal case or grounds for exempting a person from criminal liability.

O.V. Volynskaya views the concept of "termination of a criminal case" as a type of conclusion to criminal procedural proceedings (i.e., proceedings on the case), the completion of the investigation using criminal procedural means for a specific real-life case (in harmony with the completion of proceedings on the case but not identical to it), and the fulfillment of technical conditions of case management (proper documentation of case materials, etc.).

S.A. Kasatkina regards the concept of "termination of a criminal case (criminal prosecution)" as a form of conclusion to preliminary investigation, concluding procedural activity on a criminal case in general or regarding a specific individual by decision of the authorized official due to the absence of required legal prerequisites for continuing criminal prosecution.

B.Kh. Toleubekova, elucidating the essence of terminating a criminal case under the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan as a form of concluding preliminary investigation, offers the following concept: termination of a criminal case is the final stage of preliminary investigation, encompassing a series of procedural actions involving analysis and evaluation of evidence, systematization of criminal case materials, informing interested participants in the outcome of the case, resolving their motions, formulating conclusions on the substance of the case, making decisions based on them, and implementing those decisions.

One of Mongolia's renowned legal scholars, Dr. B. Bat-Erdene, believes that the termination of a criminal case is the activity of the preliminary investigation authorities, commencing with the conclusion of evidence gathering and culminating in the decision to discontinue further proceedings on the case. B. Amarbayasgalan and Zh. Erkheshkulan regard the termination of a criminal case as procedural activity aimed at completing proceedings on the case if, during the inquiry or investigation, the authorized official of the preliminary investigation establishes the non-involvement of the suspect or accused in the crime or identifies circumstances excluding further criminal prosecution.

In the Russian-Mongolian legal dictionary, the terms "termination of a criminal case" and "termination of proceedings on the case" are given in a single dictionary entry and do not have significant differences in interpretation: termination of proceedings on the case means "to halt the proceedings," and termination of a criminal case means "to stop the criminal case."

3. The termination of a criminal case as a final procedural decision is made when there are grounds excluding the expediency of further investigation or indicating the inexpediency of referring it to court for consideration and resolution on the substance. In the science of Russian criminal procedure, N.V. Zhogin and F.N. Fatkullin regard the termination of a criminal case as a procedural act expressing the decision of the authorized official on the absence of prerequisites required for criminal proceedings and the refusal to further pursue it.

A.A. Davletov offers a more concise definition of the termination of a criminal case as a decision to conclude the investigation and terminate all procedural actions.

The termination of a criminal case as a decision on its conclusion, made by the competent official (prosecutor, judge, or court panel) handling the criminal case, can also be found in the works of Mongolian legal scholars.

T. Oyunchimeg defines the termination of a criminal case in pre-trial proceedings as a decision by an authorized official to conclude the investigation due to circumstances excluding proceedings on the case.

Professor D. Zumberellkham notes that the termination of a criminal case is a final procedural decision made by the competent official handling the criminal case due to circumstances excluding the expediency of continuing criminal procedural activities.

From the content of the above overview of viewpoints of legal scholars from Russia and Mongolia on the concept of "termination of a criminal case," it becomes evident that this concept has several legal facets and is examined in the science of criminal procedure from various perspectives. Summarizing the above and drawing conclusions, several working definitions of the concept of "termination of a criminal case" can be formulated. Considering the specifics of pre-trial proceedings in Russia and Mongolia, scientific approaches to formulating the concept of "termination of a criminal case" and its content, in our opinion, can be as follows:

1. The termination of a criminal case as a criminal procedural institution constitutes a set of legal norms regulating the activities of officials of the preliminary investigation authorities, prosecutor, and court (according to the Criminal Procedure Code of Mongolia – the activities of the detective and prosecutor) upon the completion of the investigation process. It involves evaluating the evidence gathered in the case, halting investigative actions, issuing a resolution to terminate the criminal case, and safeguarding the rights and legitimate interests of individuals affected by the resolution to terminate the criminal case.

2. The termination of a criminal case as a stage of procedural activity in the preliminary investigation phase is the regulated by law activity of officials of the preliminary investigation authorities, prosecutor, and court (according to the Criminal Procedure Code of Mongolia – the activities of the detective and prosecutor) upon the conclusion of the preliminary investigation. It aims to achieve the purpose of criminal judicial proceedings, consisting of evaluating the evidence collected in the case, systematizing and numbering criminal procedural documents, halting investigative actions, issuing a resolution to terminate the criminal case, and safeguarding the rights and legitimate interests of individuals affected by the decision.

3. The termination of a criminal case as a final procedural decision according to the Criminal Procedure Code of Russia is a type of procedural decision of pre-trial proceedings made in accordance with the requirements of the Criminal Procedure Code, resolving the

Хууль сахиулах боловсрол: Өнгөрсөн, одоо, шинэ үе

criminal case on its merits, except for decisions made by the court on the application of coercive measures of educational influence and the imposition of judicial fines.

3.1. The termination of a criminal case as a final procedural decision according to the Criminal Procedure Code of Mongolia is the final procedural decision on the conclusion of the preliminary investigation, made by the prosecutor in accordance with the requirements of the Criminal Procedure Code, resolving the criminal case on its merits.

According to S. Yu. Solonina, the term "termination of a criminal case" should accurately denote not only the termination of proceedings on the criminal case as a whole, but also the termination by the court of the criminal case concerning a specific individual, which entails both the termination of criminal prosecution of that individual.

Alongside the term "termination of a criminal case," the Criminal Procedure Code of Russia contains the concept of "termination of criminal prosecution," which needs to be distinguished from the concept of "termination of a criminal case."

Criminal prosecution is procedural activity carried out by the prosecution side aiming to incriminate a suspect or accused of committing a crime (Article 5, Part 55 of the Criminal Procedure Code of Russia).

Termination of criminal prosecution, according to the Criminal Procedure Code of the Russian Federation, is possible without terminating the criminal case in cases where:

- 1) The grounds for terminating criminal prosecution apply not to all but only to one or several suspects (accused) who have committed the crime as accomplices.
- 2) Criminal prosecution is terminated in part of the charges, for individual episodes (crimes) if they are not substantiated.
- 3) Criminal prosecution is terminated concerning all suspects or accused in the criminal case due to their non-involvement in the commission of the crime. In this case, it is necessary to establish the persons who committed the crime.

The Criminal Procedure Code of Mongolia for 2017 does not contain the concept of "criminal prosecution," grounds, and procedure for terminating the criminal prosecution of the accused during the preliminary investigation. The term "termination of criminal prosecution" is also not included in the Russian-Mongolian legal dictionary. The term "criminal prosecution" is given separately – "эрүүгийн мөшгөлт." In the science of criminal procedure in Mongolia, scholars such as Zh. Byambaa and Zh. Erkheshkulan understand criminal prosecution as criminal procedural activity carried out by the prosecution side aiming to establish signs of a crime, identify the physical or legal person who committed the crime, and bring them to criminal responsibility.

The termination of a criminal case entails the termination of criminal prosecution. If the participation of the accused in the commission of the crime is not proven, and procedural opportunities to gather additional evidence during the preliminary investigation have been exhausted, the superior prosecutor cancels the resolution on initiating the criminal case and bringing the person as the accused, returns the materials of the case to the investigation department for further investigation, establishing and incriminating the person who committed the crime (Part 2 of Article 32.5 of the Criminal Procedure Code of Mongolia).

In our opinion, in the absence of the possibility for the detective agency in Mongolia to continue gathering evidence for objective reasons, the prosecutor should have the right to terminate the criminal prosecution of the accused on a rehabilitative basis during the pre-trial investigation. Therefore, we propose to introduce into the Criminal Procedure Code of

Mongolia norms regulating the prosecutor's activity on the termination of criminal prosecution of the accused during the pre-trial proceedings if their involvement in the crime is not confirmed by the totality of evidence collected in the case, and the collection of additional evidence is not possible for objective reasons.

Criminal prosecution against the accused under the Criminal Procedure Code of Mongolia can be terminated during the preliminary investigation in cases where:

- 1) There are no signs of a crime;
- 2) The accused's involvement in the committed crime is not proven;
- 3) The statute of limitations for criminal prosecution has expired;
- 4) The accused has died, except in cases where the criminal case is necessary for the rehabilitation of the deceased;
- 5) An act of amnesty has been issued;
- 6) A legally binding verdict has been issued against the accused on this charge;
- 7) A legally binding resolution on the termination of the criminal case on this charge has been issued against the accused;
- 8) A legally binding resolution to refuse to initiate an investigation due to the absence of signs of a crime on this charge has been issued against the accused.

We believe it is appropriate to include the concept of "termination of criminal prosecution" among the main concepts of the Criminal Procedure Code of Mongolia and formulate it in the following version:

"The termination of criminal prosecution is a partial termination by the prosecutor of the preliminary investigation process in a criminal case, completing the detective's procedural activity to incriminate a person accused of committing a crime."

We propose to supplement the Criminal Procedure Code of Mongolia with legal norms regulating the grounds and procedure for terminating the criminal prosecution of a person accused of committing a crime during the preliminary investigation.

References

1. Amarbayasgalan, B., Erheshulan, J. Criminal Procedure Jurisdiction of Mongolia 2007.
2. Bat-Erdene, B. Problems of Criminal Procedure in Mongolia. 1988.
3. Byambaa, J., Bayasgalan, G. Problems of Criminal Procedure in Mongolia. 1988.
4. Byambaa, J., Erheshulan, J. Problems of Criminal Procedure in Mongolia. 1988.
5. Crime statistics of the General Police Department of Mongolia, 2017.
6. Crime statistics of the General Police Department of Mongolia, 2018.
7. Criminal procedural law of the Republic of Kazakhstan. General part: Academic course: textbook / ed. Doctor of Law, Professor B.Kh. Toleubekova. – Almaty
8. Dubinsky A. Ya. Termination of a criminal case at the stage of preliminary investigation. – Kyiv: KVSH Ministry of Internal Affairs of the USSR, 1975.
9. Davletov A.A. Criminal proceedings of the Russian Federation. Special part: course of lectures. – Ekaterinburg: 2011.
10. Kasatkina S.A. Confession of the accused: monograph. <http://www.consultant.ru/popular> (access date: 12/20/2019)
11. Lavnov M.A. Institute for termination of criminal proceedings in the system of criminal procedural law and law enforcement practice: Saratov, 2015.

12. Minkovsky G.M. Completion of the preliminary investigation and exercise of the accused's right to defense. – Moscow: Gosyurizdat, 1957.
13. Narangerel, C. Dictionary of modern Russian-Mongolian law. 2017.
14. Ouynchimeg, T. Criminal prosecution, theory and practice. 2012.
15. Shafer S.A. Termination of a criminal case in Soviet criminal proceedings: author's abstract. dis. Ph.D. legal sciences. Москва, 1963.
16. Solonina S. Yu. Termination of a criminal case and termination of criminal prosecution: the relationship of concepts. 2015. No. 9.
17. Petrukhin I. L. Conceptual foundations of the reform of criminal proceedings in Russia / Conceptual foundations of the reform of criminal proceedings in Russia: materials of a scientific conference on January 22–23, 2002 - Moscow: Prospect, 2002.
18. Volynskaya O. V. Some approaches to the formulation of the concept of “termination of a criminal case. 2006. No. 3.
19. Zumberellkham, D. The principle of innocence in criminal investigation in Mongolia. 2005, p.150.
20. Zhogin N.V., Fatkullin F.N. Preliminary investigation in the Soviet criminal process. 1965.
21. <http://omsk.bezformata.com/listnews/naselenie-omskoj-oblasti-sokratilos/73094080/>
22. <https://www.nso.mn>. (дата обращения: 12.11.2019).

IMPLEMENTATION OF PRACTICE-ORIENTED MODEL OF PERSONNEL TRAINING FOR INTERNAL AFFAIRS BODIES: THE EXPERIENCE OF THE URAL LAW INSTITUTE OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF RUSSIA

ДОТООД ХЭРГИЙН САЛБАРЫН АЛБА ХААГЧДАД ДАДЛАГАД ЧИГЛЭСЭН СУРГАЛТ ЯВУУЛАХ АЖЛЫН ХЭРЭГЖИЛТ: ОХУ-ЫН ДОТООД ХЭРГИЙН ЯАМНЫ УРАЛЫН ХУУЛИЙН ХҮРЭЭЛЭНГИЙН ТҮРШЛАГА

Kapustyuk Pavel Anatolyevich

Head of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, PhD in Economics Police Major General

Капустюк Павел Анатольевич

ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Уралын хуулийн хүрээлэнгийн дарга, эдийн засгийн ухааны доктор, цагдаагийн хошууч генерал

Abstract: The article analyzes the role of modern educational technologies in the formation of a new model of personnel training for internal affairs agencies. The experience of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia on the implementation of advanced practice-oriented forms and methods of educational activity is presented.

Keywords: practice-oriented training, internal affairs agencies, modern forms and methods of educational activities, technical means of training.

Currently, the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia has created and actively uses advanced modern educational technologies in the educational process, which can be divided into three large blocks.

The first block includes various complexes, which are specialized training grounds and classrooms designed to practice skills and abilities in the disclosure and investigation of certain types of crimes and administrative offenses.

A unique interspecific educational and situational center has been introduced into the educational process, which is a modern training complex designed to practice skills in solving and investigating certain types of crimes and equipped with modern technical and forensic means for detecting, removing and fixing traces of a crime, as well as providing the possibility of producing traditional types of examinations.

The main goal of the interspecific educational center is to ensure high-quality professional training of students of the Institute, their acquisition of the necessary skills and abilities that meet the requirements of federal state educational standards of higher education.

In order to achieve the maximum positive pedagogical effect from the classes held in the unique conditions of the interspecific educational and situational center of the Department of Criminalistics, five private methods of conducting classes in the discipline "Criminalistics" were developed and successfully introduced into the educational process:

- Private methodology for the use of a forensic laboratory as a training ground center;
- Private methodology for training specialists in the field of combating crimes committed using information and telecommunication technologies;

– "Features of the tactics of conducting a search in the suspect's home in actively changing conditions of an investigative situation";

– "The city infrastructure of the interspecific training and situational center as a tool for modeling conditions for effective verification of testimony on the spot";

– "The use of interspecific training and situational center locations in conducting various types of investigative experiment and experimental actions of an investigative experiment"

And one private methodology for the implementation of an additional professional training program "Fundamentals of first aid by employees of traffic police units, including acting instructors for first aid training"

Another indispensable acquisition in the system of organizing the educational process of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia is the newly created training ground for practicing the skills of official activities "Duty Unit/Police Station"

The training ground is an administrative and legal cluster equipped with specialized premises designed to improve the practical skills of students to prevent and suppress administrative offenses, to ensure proceedings in cases of administrative offenses.

The main advantage of the students' work in the conditions of an administrative and legal cluster is the ability to organize continuous training from the stage of obtaining theoretical knowledge and forming practical skills and abilities within the walls of an educational organization to the application of the formed competencies in the process of performing official activities. When organizing training sessions, the teacher himself determines the stage of formation of the necessary competencies, based on this, models a specific situation characteristic of the daily activities of employees of internal affairs bodies.

For the effective use of the administrative and legal cluster of the Department of Administrative Law and Administrative Activities of the Internal Affairs Bodies, an appropriate private methodology has also been developed and introduced into the educational process.

In addition to practicing skills in solving and investigating crimes, as well as working on administrative offenses, students of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia have the opportunity to acquire and improve special training skills.

Such work is carried out at the training ground "Mechanized Column on the March," which is an equipped area with vehicles, models of military equipment and a checkpoint (roadblock), intended for joint activities of teachers and students in the study of academic disciplines.

For high-quality training of employees of the internal affairs bodies for actions in special conditions on the basis of the training ground "Mechanized Column on the March," the department of tactical and special training has developed and introduced into the educational process a private methodology for using educational simulation shooting equipment "Lasertag" when preparing employees of the internal affairs bodies for actions in special conditions.

In order to form students' professional competencies, increase students' motivation for professional activity, and improve the quality of training, a virtual reality center has been equipped to simulate tactical situations of using weapons.

The equipment of the virtual reality center is the material, technical and methodological base of the Institute and is a modern innovative technology that allows,

through the use of technical means, to reproduce the situation transmitted to the student through his senses.

Polygon complexes created and used in the educational activities of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia are an integral component of the implementation of a practice-oriented training model in order to train qualified personnel for the internal affairs bodies.

The second block of advanced technologies includes specialized automated software systems, the creation of which was a timely response to the demand of society associated with the widespread computerization of all spheres of life, including education. The use of such complexes makes it possible to adapt educational technologies taking into account the specifics of the perception of the modern generation of students.

The teaching staff of the Institute has developed and introduced into the educational process a private methodology for teaching the disciplines of the criminal law cycle using the Hardware and Software Complex (hereinafter referred to as APK) for modeling the activities of police units "Hot on the Trail"

APK "Hot on the Trail" is a virtual model of the activity of the investigative-operational group, which is recognized as a unique program for computers, which is confirmed by the relevant certificate.

The use of this methodology in the educational process made it possible in a completely new format to conduct state final certification and apply new technologies for assessing the competencies of students through a digital tool.

The virtual practice-oriented training ground using the hardware and software complex "Hot on the Trail" was developed on the basis of a classroom equipped with automated workplaces. The training ground was created in order to increase the efficiency and effectiveness of the educational process and is a training base for training foreign students – employees of the Ministry of Justice and Internal Affairs of Mongolia for professional activities.

The next important step was the development of the hardware and software complex "I am a Policeman," the introduction of which is planned not only in educational activities, but also in the practical activities of the internal affairs bodies. This complex is a promising technological development, the use of which will optimize the activities of units of district police officers, increase the effectiveness of avoidance and prevention of crimes and other offenses, including among minors, and ensure a stable channel of interaction between territorial bodies and units of the Ministry of Internal Affairs of Russia with citizens.

Another component of the organization of an integrated educational process is the hardware and software complex "Interactive Tactical Installation for Organizing and Conducting Special Events", which is a point of alignment of forces and means of the Department of Internal Affairs for working out tasks related to students' tactical training.

Using the base of the complex, cadets and trainees get a unique opportunity, without leaving the classroom, to compile and use three-dimensional (3D) maps for tactical training of ATS forces, including in special conditions.

The performance of official duties of officers of the internal affairs bodies often takes place in conditions associated with a danger to life and health. To work in such conditions, an employee, first of all, must be able to control his psychological state, manage stress,

quickly assess the current situation and immediately decide on the advisability of using firearms.

In order to qualitatively prepare students of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia for the performance of official tasks related to the use of firearms, a private methodology for using the AUTO-SCATT simulator was developed and introduced.

The third block of modern pedagogical technologies aimed at implementing a practice-oriented learning model is made up of specialized mobile complexes – a new type of classrooms.

The appearance of specialized mobile complexes at the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia made it possible to bring the quality of training to a fundamentally new level. First of all, this is due to the fact that they make it possible to organize the learning process autonomously from the main educational platform, which, in turn, provides the dynamics of the educational process and the departure from the traditional learning model, which consists in the mutual exchange of information between participants in the educational process in conditions of limited classroom space.

The first of such complexes, created by the team of the authors of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, was the educational mobile forensic laboratory (UPKL – 2019), the emergence of which led to the development of a private methodology for using the forensic laboratory as an educational training center.

Also among the specialized mobile complexes used in the educational process of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia is the dome multimedia center. Due to the resulting "presence effect", working in the conditions of the center provides an opportunity to be not just students, but to become direct participants in events, which contributes to the formation of professionally important qualities of employees of internal affairs bodies.

The main advantage of this specialized mobile complex is the possibility of its use at various training sites, including for the implementation of joint methods for conducting interdisciplinary classes.

Thus, the use of the dome multimedia center made it possible to develop and introduce the following private methods into the educational process:

- formation of professional psychological readiness for the use of firearms among employees of internal affairs bodies;
- formation of skills of visual psychodiagnostics of persons who pose a threat to public order during mass events, which is aimed at the formation of the ability to recognize in the crowd according to various signs of persons who pose a threat to public safety.

Another achievement of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia is the creation of a mobile situational center for coordination and conducting operational-search measures in educational conditions. The main advantage of using this mobile situation center in the educational process is that students are immersed in the operational situation as close as possible to real conditions.

Conclusions

thus, the advantages of modern educational practices implemented at our Institute have been tested in the educational process, have shown a qualitative improvement in the

results of students' academic performance, and have significantly increased the level of motivation to further service in the internal affairs bodies.

The teaching staff of the Institute continues to improve the educational process through the development and implementation of fundamentally new modern educational technologies, private methods of organizing the educational process for the training of highly qualified specialists.

Pedagogical technologies created and used in the educational process of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia are based on an individual approach capable of forming an integral personality of a future employee of the internal affairs bodies striving to maximize their capabilities.

Хууль сахиулах боловсрол
“Хууль”

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF TRAINING STAFF FOR THE INTERNAL AFFAIRS BODIES IN THE URALS: HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS

УРАЛЫН ДОТООД ХЭРГИЙН САЛБАР БАЙГУУЛЛАГЫН АЛБА ХААГЧДЫН СУРГАЛТЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ХӨГЖИЛ: ТҮҮХ, ЭРХ ЗҮЙН ШИНЖИЛГЭЭ

Gusev Andrey Vladimirovich

Deputy Head of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia (for research work), Candidate of Legal Sciences, Associate Professor Police Colonel

Гусев Андрей Владимирович

ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Уралын хуулийн дээд сургуулийн орлогч дарга (эрдэм шинжилгээ, судалгааны чиглэлээр), Хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор, дэд профессор, цагдаагийн хурандаа

Golubykh Nikita Vladimirovich

Head of the Department of Criminology and Criminal-Executive Law of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor Police Colonel

Голубых Никита Владимирович

ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны Уралын хуулийн дээд сургуулийн Криминологи, эрүүгийн-гүйцэтгэх эрх зүйн тэнхимийн эрхлэгч, Хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор, дэд профессор, цагдаагийн хурандаа

Abstract: The article provides a retrospective analysis of the main periods of formation of the system of training personnel for law enforcement agencies in the Urals, emphasizes their role and importance in the formation and development of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia. The authors focus on the features of educational and service activities, which became the drivers of further improvement of training of specialists with higher legal education in educational organizations of the system of the Ministry of Internal Affairs of Russia.

Keywords: personnel training, internal affairs agencies, departmental educational organization, law enforcement agencies, practice-oriented training.

Training qualified personnel in any social system is the most important task, ensuring their functioning and preserving the prospects for reproduction and further historical development. At the present stage, the internal affairs bodies of the Russian Federation are faced with the need to solve problems similar to the past historical era, which must be solved to ensure the development of Russian civil society, as well as a democratic and legal state in our country. Today, even higher demands are placed on employees of the internal affairs bodies, since the performance of official and combat missions occurs in a rapidly changing socio-political situation.

Analysis of archival documents, which have become the main historical source for researchers, allows the most objective, politically impartial approach to the study of the accumulated practical experience of personnel training, to identify common and specific features of the organization of the educational process, to study the socio-cultural aspect of

the selection of variable and permanent staff. The historical experience of this period has a certain scientific interest for our contemporaries. The Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia traces its history back to the time when the Sverdlovsk branch of the correspondence course faculty of the Higher School of the Ministry of Internal Affairs of the RSFSR was established by order of the Ministry of Internal Affairs (MVD) of the RSFSR dated May 11, 1961, No. 226.

The main objective of creating a departmental educational institution in the Urals was to train command personnel with higher legal education, highly qualified specialists, ideologically hardened, patriots, with a high sense of civic duty.

The following remained shortcomings in the work: an overload of students' workdays, a large number of lectures, insufficient time for independent preparation. The work of the higher school needed to be restructured with the wide involvement of students in research work.

The issue of improving the teaching of social sciences and overcoming the gap between lectures and practice arose. The teaching staff was faced with the task of improving the quality of teaching through visual aids, the need to acquaint students with all scientific achievements, teach them to think creatively, and raise their cultural level by showing interest in fiction and art. Based on the results of the work of the Sverdlovsk Correspondence Department of the Higher School of the Ministry of Internal Affairs of the RSFSR in 1961, the teaching staff was recruited, a student register and communication with them was established. At the same time, there were shortcomings in the work of the department, the elimination of which contributed to ensuring the fulfillment of the main task in the activities of the Ministry of Internal Affairs in the matter of training highly qualified specialists.

The term of defense of dissertation research was supposed to be 1-2 years and was unrealistic, while a real term of 2-3 years was designated.

In working with correspondence students, the individual characteristics of each of them, the specifics of work and place of residence were taken into account. Before the start of the session, the teaching staff compiled lists of required and recommended literature, which was available in the library and offices. The students of the department were introduced to classified orders that were absent in the educational institution at the Sverdlovsk Region Department of Internal Affairs.

Teachers from the Sverdlovsk Law Institute were involved in conducting lecture-type classes and also in conducting examination sessions.

The main goal of the department's management was to achieve such a situation that the Sverdlovsk department of the Higher School of the MOOP RSFSR in the Urals would become a center of theoretical thought for establishing exemplary operational-search activities and a model school for training highly qualified personnel for internal affairs agencies as a whole.

One of the main areas for eliminating the shortcomings was strengthening methodological work, in particular, much attention was paid to raising the level of pedagogical skills. In 1963, the work of scientific circles was organized.

Full-time education began in the department in the 1963/1964 academic year. Documents from 36 people, mainly operational staff, were submitted for full-time education.

A special role in the department's activities was given to scientific work. The teaching staff developed brochures, methodological letters, orientations, etc. They worked, among other things, on writing and defending candidate dissertations.

The methodological work in relation to part-time teachers had a negative impact on the organization of the educational process. A large difference was noted between the level of examination requirements of full-time teachers of the department and part-time teachers, the latter were often liberal.

It was unacceptable for financial law to be taught by a person without a higher legal education. The practice of taking exams and tests during the orientation session was considered unacceptable.

There were also questions about attending classes, wearing the statutory uniform, etc. It was necessary to think through a system of measures to improve the general culture of students, in particular, the culture of speech. It was forbidden to give several directions for passing exams on the same day.

By September 1966, 1003 correspondence students were studying in the department, that is, the number of students corresponded to the number of an independent university.

The department had a practice of leaving unsuccessful students for a second year.

The most important time in the work of the department were state exams. They were not only a test of students' knowledge, but also the result of the work of the entire department team with the course during all the years of study at the educational institution.

The teaching staff needed to constantly improve their qualifications, and the best way to do this was a business trip to the Higher School in Moscow. In the Sverdlovsk department in this academic year, 3 professors and 3 doctors of law worked.

In order to use the acquired experience of giving lectures, visits to the classes of these teachers were organized. It was common practice to send lectures to Moscow for review in order to improve the quality of the material taught.

In the context of developing the system of training personnel for the internal affairs agencies in the Urals in 1968-1984, it is important to pay attention to the following main features.

In connection with the implementation of reforms in the internal affairs agencies initiated by the Minister of the Ministry of Internal Affairs of the USSR N.A. Shchelokov in 1966, a program was formed to modernize the personnel training system, which provided for a radical improvement in the material and technical support of the Soviet police, but most importantly, it was aimed at increasing the professionalism and qualifications of employees by expanding the network of educational institutions. The reforms themselves began in 1968.

A special role was assigned to the teacher in educational work with students, as well as participation in research activities.

It was common practice to listen to information from teachers on the progress of scientific work on selected topics at the Department Council and methodological commissions on a regular basis.

Since 1968, a decision was made to publish a collection of scientific papers of the teaching staff, as well as to participate in scientific and practical conferences.

Educational work was the focus of attention of the entire team. In addition, the department held methodological seminars, where mutual visits and attendance of classes by teachers on subject-methodological commissions were discussed. Attendance of classes by

the department management was practiced. Technical teaching aids acquired great importance in the educational process.

In the 1980s, the faculty of the Sverdlovsk department of correspondence education annually graduated specialists with higher legal education for the internal affairs agencies.

For many students, graduation from our educational institution helped in their further professional development: obtaining a higher education contributed to the appointment of graduates to a higher position and the assignment of the next special rank.

Often, former students became employees of the faculty. Thus, graduate Alexander Evgenievich Samoilo, after completing his studies, became a teacher-methodologist, and later - the head of one of the faculties of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia. Damir Askhatovich Yagofarov, having received a diploma with honors, was accepted as a teacher, completed his postgraduate studies in absentia, defended his dissertation and later became the head of one of the faculties of the Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia.

In September 1982, by order of the Minister of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, the Sverdlovsk Faculty of Correspondence Education at the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the USSR was organized on the basis of the Sverdlovsk Department of Correspondence Education at the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the USSR.

It is important to note that the organization of practical training had a number of features.

From the very beginning of the opening of the Sverdlovsk Higher Courses, the question was raised about restructuring the system of training students, focusing on the priority of training in what would be primarily needed in practice.

The entire system of training in the courses was aimed at preparing students for their professional activities in practice, therefore great importance was attached to axis in the internship training system.

The main objectives of the internship were:

- deepening and consolidating the theoretical knowledge obtained during the training;
- acquiring and improving professional skills and abilities;
- mastering advanced methods of criminal investigation department operations;
- collecting, analyzing and summarizing factual material, advanced experience of criminal investigation department operations, and a number of other tasks as assigned by the department.

The most experienced and trained criminal investigation department employees were assigned to each student at their locations, for which the head of the unit in which the student was completing his or her internship was responsible. The writing of all procedural documents by the student during his or her internship could only be carried out on behalf of the practitioners and at their direction.

At the end of the internship, a report was compiled by summarizing the indicators in compliance with the requirements of conspiracy, which was signed by the head of the internship and approved by the head of the base agency.

Also, the students collected information during the internship on the advanced experience of criminal investigation departments of the base units, as well as information on the resolution of any complex issues that arose during the internship in order to take this information into account when drawing up the curriculum.

МОНГОЛЫН ИРГЭДНИЙ
Дотоод Асуудлын
МОНГОЛЫН ИРГЭДНИЙ
Дотоод Асуудлын
МОНГОЛЫН ИРГЭДНИЙ
Дотоод Асуудлын

Since 1987, training has been conducted according to a new, unique, program for training criminal investigation detectives. The program was created based on the analysis of the negative experience of other educational institutions of the USSR Ministry of Internal Affairs, which followed traditional forms of training, and for this, the UUZ MVD USSR were subjected to criticism and condemnation.

Studying according to this program, combining training with practice, the students of the Higher Courses took part in solving 1,177 crimes, including 29 murders, 210 thefts of state and public property, 428 thefts of personal property, 85 robberies. With their participation, more than 2,000 people of operational interest to the internal affairs agencies were identified and registered, 159 criminals were found. 123 students were encouraged for solving specific crimes by ministers and heads of the Internal Affairs Directorate.

According to the new curriculum, introductory practice was conducted in the internal affairs agencies of the Internal Affairs Directorate of the Sverdlovsk City Executive Committee. But taking into account the requests of the basic bodies that sent the students for training, the management of the Higher Courses allowed them to undergo introductory practice at their place of residence.

The results of the introductory practice testified to the completeness and depth of knowledge acquired by the students during the training in the first semester. A period began in the educational process when the students could creatively apply the acquired knowledge in their practical activities.

During the introductory practice, the students took part in all political and educational events held in the basic internal affairs agency.

The general objectives of the introductory practice were to familiarize them with:

- the organization of work and the procedure for the functioning of the internal affairs agency as a whole, its divisions and services;
- the state and trends of the operational situation in the serviced territory;
- the practice of the authorized representative of the Criminal Investigation Department;
- work on solving non-obvious crimes "hot on the trail" and within the framework of an operational search case;
- the activities of investigative and forensic units, the BHSS service;
- with the organization of interaction with correctional labor institutions, prosecutorial authorities, and the court;
- with the activities of the duty unit of the Internal Affairs Directorate to organize and implement the fight against offenses in the district.

The course participants underwent their introductory practice in the context of perestroika in the internal affairs agencies, a radical revision of operational and service activities, especially at the level of city and district internal affairs departments. In particular, the personnel of operational services was strengthened, duty units and subdivisions for the fight against dangerous manifestations of group crime, drunkenness, drug addiction, and prostitution were strengthened.

When organizing and conducting work to prevent and solve crimes, the participants had to pay attention to the fact that each case of unlawful detention and arrest of citizens, their unjustified prosecution, concealment of crimes, and other facts of infringement of the rights and interests of citizens is given a sharply negative assessment.

Thus, the historical experience of training personnel for service in the internal affairs bodies will always retain its relevance and practical significance, since not only the current state of the law enforcement system, but also its prospects for the near and medium-term development in the period from 5 to 10 - 20 years depends on the quality and quantity of professional knowledge and skills of students. And this, in turn, has an inevitable impact on the level of competence of the leadership of the internal affairs bodies, which in the specified time frame is objectively subject to rotation processes, and, consequently, is replenished with yesterday's young specialists who received professional higher and secondary specialized education 5 - 10 years ago.

Thus, the future prospects for the development of the law enforcement system as a whole, and the internal affairs agencies in particular, directly depend on the quality of professional training of new employees, for which both the representatives of the teaching staff and the variable composition of educational organizations of the Russian Ministry of Internal Affairs system are responsible.

The Soviet militia experienced extremely difficult times during the "thaw". The internal affairs agencies were repeatedly subjected to organizational and staffing changes, which led to a reduction in the number of personnel, increased staff turnover, led to a reduction in the amount of monetary allowance (salary payments for special ranks were canceled), the volume of material and technical support decreased against the background of the actual transfer of the militia to the balance of the executive committees of local councils.

In connection with the processes of political rehabilitation and the beginning of the democratization of the entire Soviet system, the powers of the police were limited, the regulatory framework for their activities changed.

Not all employees of the internal affairs agencies were ready for the new socio-political conditions. The problem of the low educational level of the majority of the leadership of the Soviet militia remained chronic.

By the time the next reforms initiated by the new Minister of the Ministry of Public Order Protection (MOOP) of the USSR Nikolai Anisimovich Shchelokov began in 1966, only 12.6% of the command staff had higher education, and only 9% of the representatives of the higher and senior command staff had higher legal education.

Almost all the leaders of the middle command staff and the overwhelming majority of the representatives of the senior and higher command staff of the police did not have not only legal education, but also higher education at all. 18.5% of the command staff worked in the internal affairs agencies with secondary legal education. At the same time, among the rank and file and junior command staff, only 11.7% of employees had a complete secondary education.

The principle of party leadership of law enforcement agencies had a very contradictory effect on the state of the Soviet police, it led to the formation of traditions of ostentatious reporting, the adoption of inflated indicators for the detection of crimes, etc. Due to the above circumstances, the weakened law enforcement agencies had difficulty coping with the operational tasks facing them, and the low level of interaction between the Internal Affairs Directorate and various social institutions and the growing wave of discontent in society only worsened the situation.

The combination of these circumstances indicated an acute and objective need to reform the entire Soviet law enforcement system.

As part of the preparation for these transformations, the system of training personnel for the Soviet police and criminal investigation department, which had actually been curtailed against the backdrop of the experiments of the Khrushchev thaw, was being recreated. Soon a set of measures was carried out - both successful and unsuccessful in the historical and legal sense.

The problem of increasing the output of specialists with secondary specialized education was solved in two directions: by organizing new educational institutions and by expanding existing schools and colleges and improving their material and technical equipment.

Compared to 1966, by the beginning of the 1980s, the number of secondary educational institutions in the Ministry of Internal Affairs system had more than doubled.

Serious changes also took place in the organization of training highly qualified personnel. It followed the line of further deepening of specialization, which made it possible to qualitatively organize the work of courses and faculties for advanced training at higher schools.

As the educational base of higher education developed in the system of the USSR Ministry of Internal Affairs, the creative potential of the teaching staff increased. By the beginning of the tenth five-year plan (1976-1980), more than 100 professors and doctors of science, more than 1000 associate professors and candidates of science worked in higher educational institutions of the USSR Ministry of Internal Affairs.

However, the system of higher educational institutions of the USSR Ministry of Internal Affairs could not yet fully meet the needs of the internal affairs bodies for highly qualified specialists. Therefore, on the initiative of the USSR Ministry of Internal Affairs, a lot of work was done on investigative and forensic specialization of students in law institutes and law faculties of state universities. Every year, according to interdepartmental distribution plans, the internal affairs bodies receive many specialists who are sent to a wide variety of services and divisions.

Within the framework of this concept of development of the law enforcement system in the USSR, the Sverdlovsk branch of the Moscow branch of legal correspondence education (MFYuZO) of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the USSR operated. During the period under study, it was reorganized into Higher Courses, then into the Higher School of Police, and was engaged in training specialists with higher legal education in the field of criminal investigation, with graduates subsequently sent to serve in all union republics of the USSR.

Conclusions

Thus, the authors of the study identified and analyzed the factors that had a contradictory effect on the development of the personnel training system for the USSR Ministry of Internal Affairs during the period of gradual escalation of the systemic crisis of the Soviet society and state, identified the factors that had a negative and positive impact on the organization and results of the educational process; analyzed and summarized the obtained historical and pedagogical experience, outlined the directions for using the ideas of the historical and pedagogical experience of educational institutions of the USSR Ministry

of Internal Affairs in the Urals to solve the problems of its modernization at the present stage; introduced into scientific circulation new archival materials that supplement the information on the process of formation and development of educational institutions of the internal affairs bodies in the Urals in the specified historical period.

References

1. Gorbatenko G.V. Ways to improve higher education of the Ministry of Internal Affairs of Russia in the context of historical experience // Scientific notes of the University named after P.F. Lesgaft. - 2011. - Issue 2 (72). - P. 61-65.
2. Kikot V.Ya. Organizational and legal support for the implementation of the personnel policy of the Ministry of Internal Affairs of Russia in the field of personnel training: Diss. ... Doctor of Law. - Moscow, 2002.
3. Kobozev A.A. The system of professional training of personnel of the internal affairs bodies of Russia: historical and organizational-legal aspects: monograph. - Domodedovo: SPIEB, 2005.
4. Loginov O.I. History of the Ural police. - Yekaterinburg, 2002. - 240 p.
5. Malygin A.Ya. Development of the system of selection, placement and training of personnel of the internal affairs agencies of the Soviet state. - M.: Academy of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, 1995. - 384 p.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИМИДЖА У КУРСАНТОВ АКАДЕМИИ ФСИН РОССИИ

ОХУ-ЫН ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ АЛБАНЫ АКАДЕМИЙН СОНСОГЧДЫН МЭРГЭЖЛИЙН ТӨРХИЙГ БҮРДҮҮЛЭХ НЬ

Гаврина Елена Евгеньевна

Кандидат психологических наук, доцент, начальник факультета психологии и probation, Академия ФСИН России г. Рязань, Российская Федерация

Гаврина Елена Евгеньевна

ОХУ-ын Холбооны ял эдлүүлэх албаны Эрх зүй, удирдлагын академийн Сэтгэл судлал, probation тэнхимийн эрхлэгч, доктор (Ph.D), дэд профессор

Аннотация: В статье представлен краткий анализ проводимых в Академии ФСИН России мероприятий, направленных на формирование профессионального имиджа у курсантов: отбор абитуриентов на обучение, повышение информационной грамотности и формирование киберграмотности у курсантов и сотрудников, формирование профессионального имиджа, организация работы пресс-службы, проведение с сотрудниками и курсантами воспитательной работы, направленной на формирование профессионального имиджа, проведение научных исследований по проблематике формирования профессионального имиджа.

Ключевые слова: курсант, сотрудник, имидж уголовно-исполнительной системы, образ профессии в пенитенциарной сфере.

Современная кадровая политика Министерства юстиции внутренних дел Монголии и Федеральной службы исполнения наказаний (далее – ФСИН России) имеет много общего в таких направлениях, как повышение профессиональной компетентности сотрудников; разработка системы поощрений сотрудников, способствующей карьерному росту; улучшение условий труда, социальных гарантий (обеспечения) сотрудников.

Министерства юстиции внутренних дел Монголии, утвержденной Постановлением правительства Монголии от 21 сентября 2016 г. № 91, в пп. 2.5.6.2 обращено внимание на необходимость «разрабатывать и осуществлять политику улучшения потенциала человеческого ресурса, системы и условий труда, социальное обеспечение сотрудников».

Кадровая политика уголовно-исполнительной системы (далее – УИС) Российской Федерации строится во многом на реализации таких нормативно-правовых документов, как:

– Федеральный закон от 19 июля 2018 г. № 197-ФЗ «О службе в уголовно-исполнительной системе Российской Федерации и о внесении изменений в Закон Российской Федерации «Об учреждениях и органах, исполняющих уголовные наказания в виде лишения свободы» (с изменениями и дополнениями);

– приказ Министерства юстиции Российской Федерации от 12 сентября 2019 г. № 202 «Об утверждении дисциплинарного устава уголовно-исполнительной системы Российской Федерации»;

– распоряжение Правительства Российской Федерации от 29 апреля 2021 г. № 1138-р «Об утверждении Концепции развития уголовно-исполнительной системы Российской Федерации на период до 2030 г.»;

– приказ Федеральной службы исполнения наказаний от 30 декабря 2022 г. № 948 «Об утверждении Концепции воспитательной работы с работниками уголовно-исполнительной системы Российской Федерации на период до 2030 года»;

– приказ Федеральной службы исполнения наказаний от 28 декабря 2010 г. № 555 «Об организации воспитательной работы с работниками уголовно-исполнительной системы» и других.

Одним из центральных вопросов кадровой политики УИС является привлечение на службу высококвалифицированных специалистов, преданных своему профессиональному делу, и предупреждение оттока кадров из УИС. В данной статье хотелось бы поделиться опытом, наработанным Академией ФСИН России, по формированию профессионального имиджа у курсантов с целью предупреждения оттока кадров из УИС и привлечения кандидатов на службу.

Если задать обывателю вопрос о том, какую профессию он бы выбрал вначале своего профессионального пути, то, скорее всего, последует ответ: престижную, высокооплачиваемую, положительно воспринимаемую обществом. Именно поэтому для привлечения кадров в УИС основной акцент необходимо делать на повышении престижа пенитенциарной профессии. И такая работа должна быть начата с первых дней службы сотрудников в УИС с помощью формирования у них компетенций по сохранению профессиональной репутации, имиджа УИС. Формирование имиджа УИС осуществляется через конструирование образа профессии в пенитенциарной сфере [4].

Для решения этой задачи в профессиональную подготовку курсантов Академии ФСИН России включены следующие мероприятия:

1. Отбор кандидатов на обучение в Академию ФСИН России, включающий в себя психодиагностическое обследование, проверку на совершение правонарушений, наличие криминальных связей. Многие скажут: зачем это нужно выяснять, ведь абитуриенты еще не сотрудники? Однако неважно, когда человек допустил правонарушение – до поступления на службу или после, о нем будут судить как о сотруднике УИС, имевшем или имеющим криминальный опыт. И, безусловно, лица, склонные к проявлению неадекватного поведения, будут дискредитировать УИС. Поэтому уже на данном этапе необходимо осуществлять качественный отбор будущих специалистов с высокими репутационными показателями.

2. Повышение информационной грамотности курсантов и сотрудников Академии ФСИН России включает в себя такие мероприятия, как:

- изучение истории Отечества, истории УИС и Академии ФСИН России с обязательным знакомством с передовым опытом работы сотрудников УИС с осужденными, а также информации о подвигах сотрудников УИС, совершенных в ходе профессиональной деятельности. Необходимо помнить, что правильное понимание исторической информации во многом зависит от образного слова преподавателя. И именно его воспитательное воздействие и личный пример

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ
“ХҮҮЛЬ САХИУЛАХ БОЛОВСРОЛ”

гражданственности и патриотизма будут способствовать формированию у курсантов патриотического отношения к Отечеству, уголовно-исполнительной системе, образовательной организации;

- изучение нормативных документов (Присяга, Дисциплинарный устав уголовно-исполнительной системы Российской Федерации, Кодекс этики и служебного поведения сотрудников и федеральных государственных гражданских служащих уголовно-исполнительной системы и другие), лежащих в основе формирования профессионального образа сотрудника УИС и навыков по их применению на практике. Невыполнение требований нормативных документов сотрудниками УИС приводит к потере ими доброго имени, чести, лишению морального права на уважение, поддержку и доверие со стороны коллег, руководителя и других граждан и как итог – к формированию негативного образа сотрудников и их профессии. В академии уделяется серьезное внимание изучению нормативных документов уже с первых дней обучения курсантов;

- изучение литературных источников, содержащих как правдивую, так и дискредитирующую информацию об УИС, с целью формирования у курсантов и сотрудников знаний, позволяющих им доносить объективную информацию до граждан о деятельности УИС. Только сотрудник, ориентирующийся в информационном поле, на основе которого обыватель строит свое мнение о его профессиональной деятельности, способен в дискуссии переубедить его и сформировать положительное восприятие пенитенциарной системы. В свою очередь, это будет способствовать тому, что больше людей станет положительно воспринимать профессиональную деятельность сотрудников, работающих в учреждениях и органах УИС;

- ознакомление курсантов и сотрудников с видеофильмами о деятельности исправительных учреждений с разбором содержащихся в них достоверных и вымышленных фактов с целью наделения их информацией для переубеждения населения в недостоверности предоставляемой информации режиссерами. Это будет способствовать опровержению негативных мифов о деятельности пенитенциарных учреждений;

- информирование абитуриентов, курсантов и сотрудников академии о преимуществах службы в УИС, обучения в ведомственных образовательных организациях, что способствует формированию у них компетенций по определению значимости и ценности выбранной ими профессии для государства и общества. Владение этой информацией позволяет абитуриентам убедиться в правильности своего выбора. Курсанты и сотрудники, распространяя информацию среди своего окружения о преимуществах службы в УИС, будут способствовать привлечению новых кадров. Люди верят только тем, кто уверенно доказывает привлекательность своей профессии как для общества, так и лично для каждого работника этой организации, а значит, это один из важных пунктов в работе по формированию имиджа УИС;

- изучение курсантами и сотрудниками содержания современных инновационных мероприятий, проводимых практическими сотрудниками УИС в области оказания психологической и социальной помощи осужденным и сотрудникам, реабилитации осужденных и их подготовки к освобождению, улучшения условий отбывания

наказаний и многих других. Владея данной информацией, будущие специалисты УИС в общении с населением могут показать весь спектр деятельности сотрудников УИС, что, безусловно, будет влиять на имидж УИС;

- регулярное доведение информации до курсантов и сотрудников УИС о позитивных исторических и современных событиях, способствующих формированию положительного имиджа УИС, о работниках УИС, которыми наша служба может и должна гордиться. Этот пункт является одним из самых важных в формировании положительного имиджа УИС и патриотического отношения к ней. Если у курсантов и сотрудников будут доказательства, позволяющие им гордиться уголовно-исполнительной системой, то им не составит труда убедить окружающих людей в том, что их служба важна для общества и эта профессия достойна уважения;

- информирование о правилах предоставления интервью СМИ курсантами и сотрудниками УИС. Существуют разные категории журналистов. Есть среди них такие специалисты, которые своими наводящими и провокационными вопросами делают все возможное, чтобы дискредитировать пенитенциарную службу. Ошибка в интерпретации их слов будет касаться не только интервьюируемого, но и всей организации, где он работает;

- информирование о правилах подготовки и издания научных статей о деятельности УИС. Обращается особое внимание на то, чтобы при демонстрации проблемных моментов в обязательном порядке предлагались пути их решения.

3. Формирование киберграмотности у курсантов и сотрудников, заключающейся не только в умении защитить свои персональные данные, финансы, безопасность устройства, но и личную репутацию, а также репутацию образовательной организации и всей УИС. Для достижения необходимого уровня киберграмотности переменного и постоянного состава в академии проводятся следующие мероприятия:

- обучение работе в социальных сетях курсантов и сотрудников через разъяснения о том, в каких группах может состоять сотрудник УИС, какую информацию, видеоматериалы и фотографии он может выкладывать в социальных сетях, о последствиях размещения в социальных сетях персональных данных и материалов, дискредитирующих УИС. Многие зададутся вопросом: как же влияет на профессиональную деятельность выкладка в социальных сетях информации о персональных данных на профессиональный образ сотрудника УИС? Ответ довольно прост: эта информация позволяет преступникам держать под контролем сотрудника УИС, делать его зависимым от них. Непосредственно от самого сотрудника через социальные сети преступники получают информацию о месте учебы детей, проживания и т.д. Владея этой информацией, преступник может склонить сотрудника совершить правонарушение. Выкладка определенного типа фотографий в социальных сетях также может оказать негативное влияние на имидж УИС;

- информирование о последствиях работы в иностранных мессенджерах, размещения информации в интернет-пространстве о специфике работы в УИС;

- формирование у курсантов и сотрудников навыков работы с фейками с целью предупреждения принятия участия в распространении ложной информации, создания обстановки тревожности, паники и т.д.;

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
"Хууль сахиулах боловсрол"
МОНГОЛЫН ХУУЛЬ

- обучение правилам работы в интернет-пространстве с целью сохранения информации по работе, персональных данных, финансов, обеспечения безопасности устройства, на котором работают. Данное обучение также направлено на формирование компетенции по преодолению киберрисков: потребительских, электронных, контентных, коммуникационных, репутационно-правовых потерь. Несформированность навыков позитивной киберсоциализации и обеспечения своей безопасности в киберпространстве у обучающихся способствует возникновению у них репутационно-правовых потерь как в настоящем профессиональном становлении, так и в удаленном профессиональном будущем. Именно поэтому уже на этапе абитуриентских сборов в Академии ФСИН России с поступающими на обучение проводится просветительская работа по формированию навыков общения в киберпространстве [3].

4. Формирование профессионального имиджа у курсантов реализуется и через изучение таких дисциплин, как «Профессиональная этика и служебный этикет», «Культурология», «Риторика», «Деловое общение», «Введение в профессию», «История уголовно-исполнительной системы». В рамках данных дисциплин курсанты обучаются азам формирования персонального положительного профессионального образа.

В настоящее время в рамках пилотажного исследования реализуется учебная дисциплина «Основы формирования образа профессии в пенитенциарной сфере» по двум образовательным программам высшего образования по специальности 37.05.02 Психология служебной деятельности и по направлению подготовки 39.03.02 Социальная работа. Следует отметить, что эта программа универсальна для всех ведомственных специальностей и направлений подготовки. Данный пилотажный проект направлен на выявление наиболее востребованных тем, необходимых для формирования положительного отношения курсантов к своей будущей профессии, к уголовно-исполнительной системе, умения транслировать на аудиторию достоинства службы в УИС. В процессе изучения дисциплины обучающиеся овладевают информацией об особенностях формирования образов, влияния имиджевого урона на образ сотрудника УИС, о морально-нравственных компонентах имиджа, о том, как профессия отражается в образе, специфике и условиях исполнения служебных обязанностей сотрудниками УИС, представлениях о пенитенциарной сфере в массовом сознании граждан России, об отражении образа в нормативных требованиях (документах), о морально-нравственном портрете сотрудника УИС, свойствах личности, обуславливающих профессиональную пригодность к деятельности в пенитенциарной сфере, коммуникативном векторе образа профессии в пенитенциарной сфере, когнитивных компонентах образа, способности понимать личность осужденного, поиске в профессии, выборе оптимальных способов служения на благо пенитенциарной системе с учетом исторических фактов, об умении организовывать и проводить исследования в области своей профессии, анализировать и предоставлять результаты своих исследований пенитенциарному сообществу, об эффективном взаимодействии в рамках решения профессиональных задач, образе внутреннем и внешнем в профессии, отражении масштаба образа, о причастности к государственной службе, представленности пенитенциарной системы в

художественной литературе и ее влиянии на формирование образа профессии в пенитенциарной сфере, путях самосовершенствования профессии в пенитенциарной сфере, об опасности регресса в профессии и др. Вполне возможно, что время покажет необходимость расширить тематику лекционных занятий по данной дисциплине, но авторы программы убеждены, что на данный момент все основные темы, не дублирующие материал других дисциплин, в программе отражены [2].

5. Организация работы пресс-службы Академии ФСИН России направлена на предоставление информации о деятельности сотрудников и курсантов академии на основе формирования положительного образа профессии в пенитенциарной сфере. Курсантов и сотрудников обучают навыкам фотографирования мероприятий, в которых они принимают участие, с целью получения более качественных фотографий, исключающих нахождение в кадре лишних предметов, написанию отчетной информации для новостной ленты академии, вызывающей интерес у читателей. Кроме того, пресс-служба освещает деятельность Академии ФСИН России в популярной социальной сети в России – ВКонтакте.

6. Проведение с сотрудниками и курсантами воспитательной работы, направленной на формирование положительного профессионального имиджа. Это направление реализуется через:

- формирование уважительного отношения к флагу, знамени и геральдическому знаку Федеральной службы исполнения наказаний, а также к знамени Академии ФСИН России. Курсантам, отличившимся в учебе и по службе, предоставляется почетное право сфотографироваться на фоне знамени Академии ФСИН России. Данная церемония проходит в торжественной обстановке, в ней принимает участие весь личный состав академии и приглашаются представители администрации г. Рязани, Рязанской областной думы, руководители других ведомственных образовательных организаций;

- проведение торжественных мероприятий: приведение к Присяге сотрудника УИС, день образования Академии ФСИН России, день работника УИС, день выпускника Академии ФСИН России, день ветерана УИС. Отдельно стоит отметить торжественность проводимых мероприятий, посвященных Победе в Великой Отечественной войне. В эти дни проводится целый комплекс мероприятий, включающий в себя чествование ветеранов, концертную программу и реконструкцию событий военных лет, участие в посвященном этому историческому событию параде, организацию работы полевой кухни и другие;

- участие в волонтерской деятельности по оказанию помощи подшефным школам-интернатам, домам ребенка г. Рязани, приютам для животных, по благоустройству территорий возле храмов, музеев г. Рязани, проведению бесплатных юридических консультаций для населения г. Рязани, поиску захоронений времен Великой Отечественной войны, организации и проведению городских мероприятий «Георгиевская ленточка», «Наследники Победы. Рязань», «Открытие ветерану», военно-спортивных игр «Победа», «Фронтовые мобильные бригады» и т.д.;

- оказание помощи ветеранам Академии ФСИН России и участникам войны;

- участие в благоустройстве мест захоронения сотрудников Академии ФСИН России и участников войны, обелисков, памятников и мемориалов, установленных в память о Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.;

- участие в конкурсах по созданию видеофильмов о лучших людях академии, роли факультетов в развитии академии, о научных школах и лабораториях, посвященных памятным датам академии и УИС и других. Видеофильмы создаются непосредственно курсантами под руководством сотрудников академии и в дальнейшем выкладываются в социальной сети ВКонтакте, на которую подписаны как действующие сотрудники, курсанты Академии ФСИН России, так и выпускники академии и все заинтересованные лица;

- в рамках образовательного процесса применяются педагогические технологии по приобщению курсантов к системе социокультурных ценностей, отражающих богатство и своеобразие истории и культуры России, народа, формирование у них высоких духовно-нравственных и культурных ценностей, ориентаций и потребности в их дальнейшем развитии. Целенаправленная работа преподавателей способствует формированию у курсантов выраженной профессиональной направленности, стремления к высоким результатам в учебе и службе, всестороннему и глубокому освоению выбранной специальности на основе исторической преемственности, гордости за принадлежность к Академии ФСИН России и пенитенциарной системе России. Все это, в свою очередь, способствует формированию психологической устойчивости к негативным информационным воздействиям и способности аргументированно противостоять им;

- формирование патриотического воспитания курсантов в академии сопровождается проведением информационно-политических мероприятий, тематических бесед, викторин, военно-патриотических конференций, встреч с ветеранами войн и правоохранительных служб, показом патриотических кинофильмов и др. Тематика таких мероприятий не ограничивается историей Великой Отечественной войны, советско-афганского конфликта, событий на Украине. В соответствии с намеченными направлениями патриотического воспитания хорошо зарекомендовали себя многие формы работы, среди них можно отметить «Календарь памятных дат», в рамках которого ежедневно курсантов знакомят с историческим событием, отражающим достижение нашей страны на протяжении ее длительного развития [4];

- проведение мероприятий, направленных на выработку уважительного отношения ко всем религиям и нациям, предупреждение алкогольной и наркотической зависимости, кредитомании, выявление признаков склонностей людей к экстремизму и терроризму;

- обучение психологическим приемам преодоления конфликтных ситуаций, выхода из трудных жизненных ситуаций, обретения гармонии и спокойствия;

- развитие у курсантов чувства сопричастности к деятельности Академии ФСИН России и УИС. Решением этого вопроса занимается весь профессорско-преподавательский состав, курсовое звено, кураторы, индивидуальные наставники и руководство академии.

7. Отдельно хотелось бы остановиться на таком направлении в формировании профессионального имиджа сотрудников УИС, как проведение научных исследований по этой проблематике с привлечением широкого круга курсантов в рамках деятельности научных кружков, научных лабораторий и научных школ академии. Результаты этих исследований демонстрируются в монографиях, научных

статьях, практических рекомендациях, используются в образовательном процессе. Довольно большой процент курсантов, принимавших участие в этих исследованиях, в последующем поступают в адъюнктуру академии и продолжают их разработку. Перечислить в данной статье все направления работы академии по формированию профессионального имиджа курсантов невозможно. Мы лишь заострили внимание на наиболее существенных.

В заключение отметим, что основная цель указанных мероприятий – не только научить будущих специалистов производить хорошее впечатление о себе, своей работе, но и формировать у них личностные качества, обеспечивающие создание положительного образа их профессии в пенитенциарной сфере и появление чувства гордости за сделанный ими выбор служить в УИС[5].

Библиографический список

1. Лозовицкая Г. П. Генезис формирования кадровой политики МВД России: научно-исследовательский аспект // Российская полиция: три века служения Отечеству: сборник статей юбилейной Международной научной конференции: в 2 ч. / под ред. В. Л. Кубышко. Москва: Академия управления МВД России, 2019.
2. Гаврина Е.Е. Основы формирования образа профессии в пенитенциарной сфере // Информационный обмен в междисциплинарных исследованиях :III сборник трудов Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. Липецк, 2023. С. 80–83.
3. Гаврина Е.Е., Симакова Т.А. Репутационно-правовые риски курсантов образовательных организаций ФСИН России в киберпространстве // Ведомости уголовно-исполнительной системы. 2019. № 9 (208). С. 9–16.
4. Современный имидж правоохранительных органов: мифы и реалии : монография / отв. ред. А. Л. Журавлев, Е. Е. Гаврина. Москва : Проспект ; Академия ФСИН России, 2024. – 312 с.
5. Гаврина Е. Е. С чего начинается имидж уголовно-исполнительной системы? // Психология XXI века: вызовы, поиски, векторы развития : сборник материалов IV Международного симпозиума психологов. Рязань, 2022. С. 127–132.

